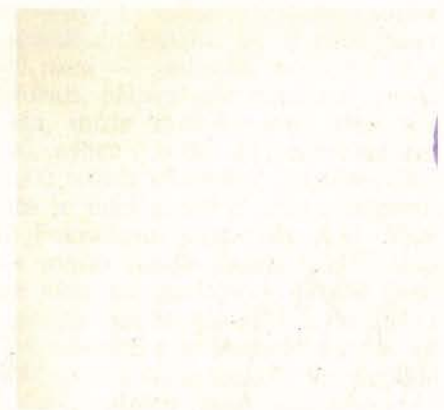

prace 74

BAJKY O JESUITECH.

22. Lakotnost a poklady jesuitův.

P. Reiffenberg vypravuje ve svých »Kritických dějinách jesuitů«¹⁾ toto: »Pluli jsme kolem Kolína: tu počal nám lodník vypravovati o kolleji (jesuitů) báječné věci. Jesuité prý tu mají ohromné bohatství; ročně prý mají 60—70 vozů vína, tolikéž obilí a jistě 5000—6000 říšských tolarů na penězích. Na štěstí jsem byl poučen kdysi o věci té od jednoho jesuity dolnorýnské provincie, když se o tom mluvilo, a proto ujal jsem se na naší yachtě slova. Právil jsem: ,Příteli, mluvíte zajisté dle svého; avšak, což kdybych vám dokázal, že přebytek v kolleji té nemůže býti tak veliký?‘ ,Toho‘ — pravil lodník — ,mně nikdy nedokážete. Vsázím na to svou hlavu.‘ ,Nuže‘ — odvětil jsem — ,pokusím se o to; a abyste si nemohl stěžovati, připouštím dokonce, že kollej, je-li dobrá úroda, může míti 80 vozů vína a nejen 5000 nebo 6000, nýbrž i 8000, ba, což není zcela jistě pravda, 10.000 tolarů důchodu.‘ To se lodníkovi líbilo, i pravil, to že je také největší suma, kterou je možno stanoviti. Pokračoval jsem tedy řka: ,Víte také, kolik osob se v tomto domě denně živí?‘ Odpověděl: ,Nikoliv.‘ ,Pak vám to povím‘ — odtušil jsem; — ,průměrně se počítá asi 80 jesuitův a kromě nich ještě tak 20 sluhů, cizinců v to nepočítajíc, a tak máme již 100 osob.‘ ,Nuže, co z toho?‘ pravil hloupý ten muž. ,Co z toho?‘ odvětil jsem; ,to poznáte ihned. Rozdělte

¹⁾ Critische Jesuiten-Geschichte von einem Liebhaber der Wahrheit (Frankfurt 1765), str. 520 nn.

oněch 10.000 tolarů mezi těch 100 osob a poznáte, co přijde na každou z nich.‘ Lodník počítal dlouho; konečně jsem mu pomohl a řekl jsem: ‚10.000 je tolik jako 100×100; jelikož máme 100 osob, můžeme tedy počítati na každou jenom 100 tolarův.‘ Pochopil to a řekl: ‚Ano.‘ I pravil jsem dále: ‚Chtěl byste v těchto dobách někoho za 100 tolarů živiti, šatiti, na cestách penězi a v nemoci lékařem a léky opatrovati?‘ ‚Nikoliv,‘ odpověděl, ‚to bych nemohl. Mám v Kolíně nevlastního syna, jenž musí za celou stravu platiti 120 tolarův. Doktor, lékárník, obuvník, krejčí, kramář a pradelna se do toho nepočítají.‘ ‚Ha, ha,‘ pravil jsem, ‚jak to vypadá teď s tím ohromným bohatstvím?‘ Muž ten se poněkud ošival a slevoval již. Já však jsem pokračoval: ‚Dům také musí míti střechu a zdi v pořádku, dvory a stodoly často stihne neštěstí, obilí stoupá a klesá, správce dvora neodvede nic a žádá za odpuštění, přijde bouře nebo krupobití, myši nebo požár; nastanou nemoci, vojna a drahota... výlohy stoupají, všeobecná nouze se množí, některé kapitály přijdou na zmar atd. Nejsou-liž to věci, k nimž musí hospodář přihlížeti? A to všecko se má za 100 tolarů pro každou osobu poříditi a přece ohromně býti bohatým?‘ Lodník se při tom velice zapotil, a konečně se poddal, já pak vyhrál jeho v sázku danou hlavu.‘

Jak mnohému člověku vedlo se již podobně jako tomuto rýnskému »lodníkovi«! Lidé vidí statky jesuitských domů, slyší o důchodech, a jsou ihned hotovi s úsudkem: jesuité jsou ohromně bohati. Vidí nebo slyší-li se pak nad to ještě, že prokurator chce nějaké fundace bezpečně uložiti nebo ztracené fundace nahraditi nebo ve prospěch domu nutný pozemek koupiti, pak jsou někteří ihned hotovi s dalším úsudkem: Jesuité nejsou se vším svým bohatstvím spokojeni, jsou lakotní. V tomto směru bylo proti Tovaryšstvu Ježíšovu proneseno plno nejtěžších obžalob.

Tak ku př. píše jansenista van Swieten dne 24. prosince 1759 císařovně Marii Terezii: »Jsem s to, abych s největší jistotou dokázal, že pravým cílem Tovaryšstva (Ježíšova) bylo vždy to jediné, by se obohatili, a že náboženství bylo jen zástěrou, aby

zbožnosti Vašeho Veličenstva a zbožnosti Vašich slavných předků se zneužilo.«¹⁾ Ne tak všeobecně, avšak neméně tvrdě a nespravedlivě soudil Ranke, opíraje se o anonymní »Discorso« »od jistého patrně²⁾ velice zasvěceného muže«: »Jsouce výlučnými vládci počali jesuité bohatství, jehož během času nabyli, v klidu užívati a hlavně na jeho rozmnožení mysliti.«³⁾ Dle Zirngiebela »upadl řád jesuitský též v nejzáhubnější všech neřestí, v touhu po bohatství.«⁴⁾

Ústava a dějiny řádu podávají však ve skutečnosti jiný, od těchto tak dověřivě pronášených tvrzení velice se lišící obraz. Jednak na základě první ústavy Tovaryšstva, jednak na základě pozdějšího zákonodárství řádového trvalo se při následujících pravidlech: 1. Slibem chudoby na konec noviciátu skládaným zřikají se členové všelikého nezávislého užívání časných věcí, penězi ocenitelných; 2. držba vlastního jmění a právo disposiční k němu zatím ještě trvá; 3. teprve pozdějším zřeknutím se (abdicatio bonorum) přestává vlastnictví a právo disposiční; 4. toto zřeknutí se jest všeobecným a naprostým se vzdáním a děje se obyčejně dvě léta po dokonaném noviciátě. Pravidla, týkající se tohoto zřeknutí se nejsou pak nikterak toho druhu, aby lakotným choutkám Tovaryšstva nebo jednotlivých členů jeho byla na ruku.

Především ti, kdož jmění svého se zřikají, mají býti upozorněni na to, že Tovaryšstvo samo nemá na tyto statky žádného práva.⁴⁾ Jmění má dle ustanovení každého jednotlivce býti věnováno zbožným nadáním nebo chudým, jak toho žádá rada evangelia: »Rozdej chudým.«⁵⁾ Jsou-li tu příbuzní v nouzi postavení — nouze rozumí se tu v širším slova smyslu, tolik co stavu nepřiměřené živobytí — nic nepřekáží, aby i příbuzným jmění to bylo dáno; je-li

¹⁾ U Fourniera, Gerhard van Swieten als Censor (Sitzungsberichte der k. k. Akademie Wien, LXXXIV, 480). Fournier hájí pokrytectví van Swietenova (str. 429).

²⁾ Ranke, Pápe III, 125 n.

³⁾ Zirngiebl, Studien, str. 391.

⁴⁾ Institutum Societatis Jesu, II. (Romae 1870), 87, 206.

⁵⁾ Ibid. I., 8. 43. Srv. I, 206. 295.

kdo v pochybnostech, co je dokonalejší, má, aby všelikého osobního klamu se vystříhal, tázati se zkušených mužův o radu. ¹⁾ Zřekne-li se někdo svého jmění nebo části jeho ve prospěch Tovaryšstva, má představený provinciální dle své regule pečovati o to, aby tento podíl zabezpečen byl nikoliv dle přisnosti zákona, nýbrž cestou přátelského dohodnutí. Ze statků těch má se též udělití almužny chudým dotyčného místa.

Bylo popíráno, že jesuité těmito zásadami vždy se řídili. O jesuitech z prostředka 17. století mluvě, tvrdí Ranke: »Jak velice jindy dbalo se toho, aby každý, kdo do řádu vstupoval, všeho majetku svého se zřekl! Potom bývalo toto zřeknutí se na nějaký čas odkládáno, aby později sice bylo vykonáno, ale jen podmíněčně, jelikož bylo vždy možno, že dotyčný člen ze řádu bude jednou vyloučen; v dobách pozdějších stalo se zvykem, že ten, kdo do řádu vstupoval, statky své Tovaryšstvu samému ponechával, a to oné kolleji, do níž právě vstoupil, a to tak, že dotyčný člen řádu dokonce i nadále podržel jeho správu, ovšem pod jiným titulem.« ²⁾

Ranke dovolává se při tom okružního listu generála Vincence Carafy z r. 1646. ³⁾ List ten pojednává o celém okruhu povinností členů řádu a snaží rozohniti je ke stále větší dokonalosti v plnění všech ustanovení rádoých. Ježto čelí k dokonalosti, užívá se v něm spíše silnějších nežli slabších výrazův a vytýkají se v něm rozhodným způsobem ojedinelé chyby na výstrahu pro celý řád. Tak také při chudobě vytýkají se některá pochybení a předpisy o zřeknutí se soukromého jmění znova na paměť se uvádějí. ⁴⁾ Dle pravidel kritiky nesmíme však z takového povzbuzujícího listu (Epistola exhortatoria), jenž určen jest

¹⁾ Institutum Societatis Jesu, I, 7. 38.

²⁾ Ranke, I. c., III, 103.

³⁾ Vincentii Carafae epistola de mediis conservandi primaeum spiritum societatis. List ten pojat jest do sbírky Epistolae Praepos. Generalium S. J., I (Gandavi 1847), 435 sq.

⁴⁾ V tomto listě praví se právě u chudoby: »paupertas, in qua mihi videntur nonnulla peccari.«

pro celou společnost řádovou, činiti všeobecných vývodův, a ještě méně jest dovoleno takového vývodu prohlášovati za apodiktická tvrzení.

Malou znalost věci prozrazuje Ranke, míní-li, že do řádu vstupující jesuité jmění své přenechávali řádu, »a to oné kolleji, do níž kdo vstupoval.« Nikdo nevstupoval do určité kolleje, nýbrž každý byl do noviciátu oné provincie poslán, v níž byl do řádu přijat. Přišel-li po odbytí dvouletého noviciátu do některé kolleje, nebyl tu pobyt jeho nikdy trvalý: a to ani během šesti- až dvanáctiletých studií, neboť jednotlivé ročníky studií filosofických a theologických byly namnoze umístěny po různu v rozličných kollejích; aniž po studijní době, protože představený každého člena každou chvíli poslati mohl do jiné kolleje, a skutečně často se tak dalo. Také tvrzení Rankovo, že jednotliví členové statky své Tovaryšstvu přenechávali, odporuje skutečnosti, a to právě v oné době, o níž Ranke píše.

V tajném státním archivu ve Vídni nalézá se silný rejstřík abdikačních prohlášení jesuitů české provincie z let 1652—1722. ¹⁾ Abecedně sestavený tento rejstřík obsahuje na první stránce 14 jmen z let 1652—1695; z těchto čtrnácti jesuitův zřeklo se jich sedm jmění svého ve prospěch svých příbuzných, bratří nebo sester. Ze dvaceti jesuitů na druhé stránce uvedených (1652—1691) dalo jich 10 většinou všechno svým bratřím nebo sestram nebo příbuzným nebo matce; z osmi na stránce třetí dalo jich pět jmění své svým příbuzným, jeden věnoval je nemocnici; na páté stránce všichni tam uvedení zřekli se jmění svého ve prospěch svých příbuzných; poslední, jménem Czapka, »dává vše svým třem sestram s podmínkou, aby 50 zlatých rozdělily mezi chudé, kteří žebrati se ostýchají;« jesuité na šesté stránce (1622—1696) uvedení, počtem 12, dávají vesměs, až na tři, buď vše svým příbuzným, anebo toliko jen polovici, a druhou polo-

¹⁾ Genuinus liber abdicationum, cui omnes, quae hactenus reperiri potuerunt, inscriptae sunt (Videň, Tajný státní archiv, Archiv duchovní čís. 484).

vici nemocnicím. A tak to jde dále: na nejrůznější účely pamatují ti, kdož do řádu jezuitského vstupují; nezřídka dostávají také knihovny a chudí studující různých jezuitských kollejí jakýsi podíl. Listinou danou dne 9. března 1677 odkazuje jezuita Jakub Wölker svoje jmění, jež většinou z kuksů (podílů na dolech) záleželo, matce a bratřím svým, až na dva kuksy, z nichž jeden odkázal bibliothéce a druhý chudým studujícím olomoucké kolleje.¹⁾ Jezuita František Zeno (nar. 1734) věnoval dědičný svůj podíl, několik tisíc zlatých obnášející, na opatření astronomických přístrojů pro pražskou kolleji.²⁾ Velmi mnoho členů české provincie, zvláště ti, kteří mathematice se věnovali, obrátili veškery své peníze na zakoupení nových astronomických a fyzikálních přístrojů pro veliké mathematické museum pražské jezuitské kolleje.³⁾

V době pozdější, roku 1765, píše P. Reiffenberg z provincie dolnorýnské: »Když byli noví členové čtyři léta v Tovaryšstvu ztrávili, jsou vázání k tomu, aby zřekli se všeho majetku a vzdali se všech nároků na dědictví po rodičích. Ač pak někteří při takovéto příležitosti něco ze svého podílu po rodičích Tovaryšstvu věnovali, přece musí všichni, kdož v Tovaryšstvu syny nebo bratry mají, doznati, že v té věci jedná se velmi způsobně a skromně.«⁴⁾

Poněkud hyperkritický exjesuita Cornova mluví podobně o zřikání se majetku v české provincii, a to v posledních desetiletích před zrušením.

»Každý jezuita byl sice povinen, ztráviv čtyři léta v Tovaryšstvu, zřici se svého jmění, a to nejen toho, jež na ten čas skutečně měl, nýbrž i toho, jehož by ještě nabyti mohl (říkali jsme tomu »abdikace«): ale nikdo ho nenutil, aby tak učinil ve prospěch řádu; mohl vše, co měl nebo co ještě obdržeti doufal, svým příbuzným, anebo komukoliv vůbec chtěl odkázati.

¹⁾ Originál ve vídeňském tajném archivu státním, oddělení duchovní, čís. 459.

²⁾ St. Wydra, Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae (Pragae 1778) str. 86.

³⁾ Tamže str. 95.

⁴⁾ »Critische Jesuiter-Geschichte« str. 527.

Tovaryšstvo ani před amortisačními zákony nečinilo na jmění svých členů žádných nároků. A obmyslil-li některý člen přece nějakou částí nebo celým svým jměním řád z dobré své vůle, nebyl tento majetek řádu přece ještě navždy zajištěn. Neboť každému, kdo ze řádu zase vystoupil, bylo jmění jeho beze všeho zdráhání opět vráceno... Ze dvou bratří, mých spolužáků, opustil jeden řád po devíti letech. Obdržel netoliko jmění své, jež byl Tovaryšstvu zapsal a jež několik tisíc zlatých obnášelo, zase zpět, nýbrž generál řádu, nešťastný, ale šlechtný Ricci, vyhověl také ihned žádosti jeho bratra, jenž prosil, aby směl abdikaci svou změnit a jmění své, jež byl dříve Tovaryšstvu věnoval, ve prospěch bratra svého, jenž nyní opět do světa vstoupil, obrátiti mohl. »Tuto Tvoji neobyčejnou lásku k bratru Tvému nenechá dobrotitost božská zajisté bez odměny« — tak napsal mu Ricci ve vlastnoruční své odpovědi.«¹⁾

V hornoněmecké provincii nebylo tomu jinak. Westenrieder v pamětním spise svém, vydaném na počest exjesuity Jana Nep. Mederera, píše: »R. 1753 dne 14. září vstoupil Mederer v Landsberku do noviciátu, aniž by, jak vděčně připomenul, kdy byl tázán, má-li nějaké jmění, či může-li se nějakého nadíti; ano, byl přijat beze všech peněz vůbec (novicové zpravidla měli přinést s sebou 150 zl.) i bez t. zv. výbavy čili dostatečné zásoby prádla.«²⁾

Tato velikomyslnost Tovaryšstva vzhledem ke jmění těch, kteří našli v něm přijetí, zůstala podnes přese všechny vnější útisky a nesnáze nezměněna.

Slibem chudoby a zřeknutím se všeho majetku zabráněno jest tedy lakotnosti u členů jednotlivých naprosto. Aniž může býti celé společnosti lakotnost vytýkána. Svědčí proti nezřízené žádosti majetku přísná nařízení o zřeknutí se majetku a hojně příklady plnění těchto nařízení.

¹⁾ »Eximiam illam tuam in fratrem tuum caritatem divina bonitas praemio carere non sinet (Cornova, Die Jesuiten als Gymnasiallehrer [Praha 1804], str. 19 n.).

²⁾ Westenrieder, Beiträge zur vaterländischen Historie IX. (Mnichov 1812), 7.

Rovněž tak málo mohla u jednotlivých představených, byť sebe více pečovali o skutečné nebo domnělé zájmy svých domů, ujeti se nepravost lakoty. Složil-li jesuita, a byť to byl i nejvyšší představený, poslední slavný slib professní, byl nejen neschopen soukromého majetku vůbec, nýbrž i všelikého dědictví. Představení mohli nadto i během svého úřadování, jež obyčejně tři léta trvalo, býti sesazeni a do jiného domu nebo do jiné země posláni. Jak často se stalo — i za našich dob — že ten nebo onen představený právě přestavbu svého domu nebo značné opravy a okrášlení jeho provedl, když jej rozkaz provinciála nebo generála povolal k jinému zaměstnání, a to buď do jiného domu provincie nebo dokonce i za moře.

Trefně praví tedy Schoppe (Scioppius) roku 1611 ve svém spise »Sententz von der aufrührischen Lehr«:

»Nikdo zajisté, jenž zná ústavu Tovaryšstva, nebude moci říci, že by který jesuita tu vyhledával svého vlastního užítku, prospěchu a blaha, že by, jak se říká, chtěl tu sváděti vodu na svůj mlýn a pod zámkou obecného blaha pšenici do své stodoly sklízeti chtěl. Neboť dejme tomu, že pro své Tovaryšstvo něco vyžebřá, čeho třeba jest k přístřeší, výživě a studiu; přece však nemůže se říci, že by v tom sebe sama hledal, aniž svého vlastního prospěchu byl bedliv, protože nemůže věděti a se zabezpečiti, zda tu byť jen do zítřka zůstane a toho, čeho dosáhl, spolu s ostatními bude požívati, anebo zda mu generál plánů jeho náhle nezhatí a mu nenařídí, aby se postaral o nový pár bot, v nichž by se odebral do Indie anebo k národům, kteří jsou našimi protinožci.«¹⁾

Přihlíží-li se k případům jednotlivým, rozšířeno jest o lakotnosti jesuitů bajek zrovna bez počtu. Zde můžeme se zmíniti toliko o některých z nich. Pojednáváje o jistém požadavku jesuitů würzburškých roku 1581 pronáší Wegele ve svých »Dějinách university würzburšké« tuto výčitku: »Nelze popřati, že výtka tomuto řádu vůbec činěná, že požadavky jeho,

¹⁾ G. Scioppius, l. c., 11 násl.

týkající se rozmnožení jeho příjmův a jeho jmění často těžko bylo lze ukojiti a nezřídká náležitou mírou přesahovaly, několika případy týkajícími se würzburšké kolleje Tov. Ježíšova potvrzení dochází.«

Jestliže někteří vrstevníci tuto výčitku činí, může na omluvu jejich býti poukázáno k tomu, že znali dosud jen učitele, kteří byli zároveň držiteli obročí a malé svoje služné přijímali jakožto plat vedlejší. Tomu u jesuitův tak nebylo. Jesuité neměli žádných obročí a vyučovali přece zdarma; musilo tudíž o dostatečnou fundaci jejich kollejí býti postaráno.

Co se týče Würzburku, odmítl pak Dr. Braun ve svých na důkladných pramenných studiích spočívajících »Dějinách vychovávání kleru v diecesi würzburšké« (Würzburg 1889) číselně toto obvinění na základě účtu würzburšké jezuitské kolleje za rok 1583—1584. Při měsíční účetní závěrce jevil se časem zbytek jen několika zlatých pro 47 osob. Odečteme-li od úhrnných výdajů peníze, jež na knihovnu, budovy, kostel, soudní útraty a nájemné byly vydány, připadá na výživu, oděv, lékařskou pomoc a léky každého jednotlivce ročně 36 a půl zl. hotových peněz. Příjmy naturalní záležely pouze z obilí a vína; a veškery k dispozici jsoucí zásoby obilí (vína bylo v zásobě pouze na čtyři léta) byly zpeněženy. Musily tedy z oně summy býti kryty veškery potřeby člena kolleje, a to jak potřeby vědecké, tak i potřeby tělesné, domácí a náboženské, vyjmajíc toliko chléb, víno a bezplatný byt (bez nábytku).«¹⁾

Dalšího odmínutí dostává se výčitce Wegelově memoriálem würzburškého rektora z roku 1503, v němž se praví: »Neboť to, co v nižádné, dobře zřízené společnosti řeholní nikdy se netrpělo, to musíme podnes z nouze snášeti, totiž aby dva řeholníci, a to takoví, kteří vědeckými studii zabývati se musí, bydlili pospolu v jedné a téže malé světnici, která jim sloužiti musí za studovnu i ložnici zároveň.«

Vůči těmto faktům nebyla by zajisté nemístnou otázkou, »zda jesuitům poskytované prostředky přirov-

¹⁾ Braun, l. c., I, 311.

nati lze k tomu, co nynější professor universitní národných příjmech dostává anebo sobě žádá, je-li do ciziny volán, byť neměl žádného posluchače a také jako spisovatel činným nebyl.«¹⁾

Roku 1630 rozšířila se po Praze pověst, že jesuité uzmuli illyrskou bibliothéku z chrámu emauzského kláštera. Naproti tomu dosvědčuje opat kláštera emauzského svým podpisem a pečeti svojí, že taková bibliothéka nikdy neexistovala, a že jesuité během osmnácti let, po které on klášter spravuje, ani jedinké knihy z kláštera nebo kostela nevzali. Vše to že není nic jiného leč pomluva.²⁾

V Olomouci roztrušovali nepřátelé jesuitů r. 1661, že kterýs jesuita, zpovídaje hraběnku, která za nedlouho potom zemřela, jí tajně 24.000 dukátů ukradl, tuto summu že v bedničce pod pláštěm svým ukryl a odněsti chtěl. Děti prý zloděje prozradily. Potom prý manžel hraběnky té onoho jesuitu pohnal před soud, a když tam prý vše popřel, taseným mečem k doznání přinutil. Jména nebyla uváděna. Úřady olomoucké prohlásily zpečetěnou listinou ze dne 14. března 1661, že to vše jest zhola smyšleno, a vydaly zároveň nejlepší svědectví o životě i učení jesuitův.³⁾

R. 1662 provinil se prý jesuita jménem P. Himmelthau v Brně vymamováním dědictví na hraběnce de Magnis. Celou řadou zpečetěných listin daných v květnu r. 1662 se dosvědčuje, že to vše jest utrhačstvím: tak dosvědčuje mimo jiné nejvyšší soud moravský a dědic jmění hraběncina, kníže Dietrichstein. Jiná listina svědčí, že hraběnka de Magnis jesuitům dotyčné statky odkázati nemohla, ježto nikdy nebyly jejím majetkem.⁴⁾

V Jihlavě byl roku 1637 farní chrám vyloupen,

¹⁾ Braun, l. c., I, 310.

²⁾ Originál v tajném státním archivě ve Vídni, Duchovní archiv, č. 422.

³⁾ Original, l. c., čís. 416.

⁴⁾ Originály a kopie v tajném státním archivu vídeňském, oddělení duchov., čís. 422, a v říšském archivě mnichovském, Ies. 3, čís. 26, O vymamování dědictví srvn. výše bajku 5. pod č. 3. Několik bajek o vtírání se v dědictví z novější i nejnovější doby viz níže v »Klasobraní«.

sanktuarium vypáčeno a »Tělo Páně« po zemi rozsyáno. Rozkřiklo se, že zločin ten spáchali studenti jesuitův, a to »z návodu pánů Páterů samých«. Císařský rychtář, purkmistr a rada města Jihlavy dosvědčují však pod pečeti svou dne 23. října 1637, že obvinění to jest nepravdivé, že ani nejmenší podezření nepadlo na studenty nebo jesuity, a že »tudíž jim takovouto diffamací křivda se děje.«¹⁾

Roku 1697 zemřel ve Vídni P. Josef Mořic Eder, kterýž jakožto italský dvorní kazatel do Vídne byl povolán a jemuž pak císař Leopold často obstarávání korespondence s cizími panovníky svěřoval. Sotva že zemřel, roznesla se bajka, že u zesnulého nalezen byl million zlatých, jehož sobě získal zrazováním tajemství císařových. Vypravovalo se: P. Eder se prý otrávil, zvěděv, že zrada jeho vyšla na jevo; jiní pravili, že prý pokusil se usmrtiti císaře otrávenou hostií; opět jiní vyprávěli, že prý raněn byl mrtvicí u přítomnosti císaře, když mu byla ukázána na důkaz jeho zrady jakás listina; někteří dokonce tvrdili, že prý Eder učinil spiknutí, aby císaře na lovu zajal a unesl. Vyslanec kurfiřta mohučského, Gudenus, předložil prý císaři zachycený list Ederův toho se týkající. Gudenus prohlásil, že nikdy takovéhoho listu neviděl. Kdežto ve Vídni takovéto řeči brzy umlknouti musily, šířily se netoliko v císařských zemích, nýbrž i v cizozemsku, zvláště v Holandsku a v Itálii, pověsti neprolhanější. V protestantských tiskárnách byly tištěny letáky, jež světu zvěstovaly, že jesuité jsou v držení nesmírných bohatství, jichž sobě získali vyzrazováním tajemství: když jim zrada byla dokázána, že prý byli vydáni soudu a ode dvora i z Vídne vypovězeni. Následkem těchto pomluv, jimž ovšem přemnozí věřili, vydal císař 11. října r. 1697 edikt, v němž vyslovuje svoji nelibost nad tím, že »někteří v nanejvyš trestuhodné odvaze neštítí se . . . všeliké calumnie a na cti utrhaní roztrušovati, tím způsobem zcela beze všeho práva proti Otcům Tovaryšstva Ježíšova sobě počínati a jim dokonce zpronevěru vůči Nám jakožto cí-

¹⁾ Originál, l. c., čís. 455.

saři a zeměpánu imputovati, kteřížto přece k nejmilostivějšímu našemu zalíbení obecnému blahu péčí o spásu nesmrtelných duší věrně a horlivě sloužili a dle své chvalné ústavy neustále v tom pokračují.« Císař poroučí pak, aby po pomluvačích horlivě bylo pátráno a aby vinníci přísně byli potrestáni.¹⁾

Abý bohatství a lakotnost jesuitů ještě názorněji vylíčili, uváděli někteří v různých dobách zevrubně nesmírné summy, jež jim statky jejich prý vynášejí. Tak tvrdil Schoppe ve své »Anatomii«, kterak dobře ví, že jesuité ve Štýrském Hradci zeměpánu svému nahali, že prý panství Millstadt vynáší jen 6000 zlatých, kdežto prý od správců jeho se dověděl, že panství to nese 25 000 zlatých; vskutku pak že Millstadt jesuitům vynesl 30.000 zlatých. Ve zpečetěném svědectví prohlašuje »Wolf Frölacher, správce dvorního knihovního úřadu«, dne 30. září roku 1633, že dle účtů, do nichž nahlédl, důchody šiftu Millstadtu ani jediného roku nepřesáhly o mnoho 6000 zlatých, nýbrž že zpravidla obnášely tuto právě uvedenou summu 6000 zl.«²⁾ Přece však tvrdilo se ještě dlouho, že Millstadt vynáší více než 40.000 zlatých ročně.³⁾

Užití jmění vymřevších nebo k vymření určených klášterů k dotování jezuitských kolejí poskytl látku k celé literatuře, v níž o jesuitech nepřiliš laskavě se mluví.

S právního stanoviska nelze však proti tomu ničeho namítati. V XVI. století přemnohé kláštery buď vymřely nebo záhubě byly blízky. Knížata i města obracela se tedy v mnohých případech k papeži, aby jej pohnula k tomu, by tyto kláštery prohlásil za zcela zrušené a aby statky jejich k dotaci některé

¹⁾ Tištěný list v tajném státním archivu vídeňském, duchovní archiv čís. 424. Latinsky u Peinlicha, »Grazer Programm« 1870, str. 96. Tam také podáno obšírné vylíčení vyňhané historky.

²⁾ Plné znění této listiny uveřejněno ve Forerově spise »Antanatomia« (Inšpruk 1634) str. 164 násl. Srvn. také dopisy v mnichovském říšském archivu, Ies. 4., čís. 38.

³⁾ Peinlich, l. c., str. 156.

jesuitské koleje určil. Knížata i města měla právo k takovému návrhu, a papež jakožto správce církevního jmění měl právo o těchto klášterních statcích rozhodovati. V Německu samém bylo již dříve bez počtu církevních statků, jež přešly z držení jednoho řádu v majetek řádu jiného; na př. Altomünster náležel původně benediktinám, později byl odevzdán řádu brigitek; klášter sv. Jakuba (Anger) v Mnichově, dříve jeptiškám náleževší, obdrželi františkáni; v Buxheimu byli zprvu řeholní kanovníci, později kartusiáni; v Ebersberku byli nejdříve augustiniáni, potom benediktini; ve Steinfeldu v Eifelu byly nejdříve benediktinky, pak řeholní kanovníci, později premonstráti atd.¹⁾ Když však počaly se žádati pokleslé kláštery pro jesuity, zvedl se veliký pokřik, jakoby postoupení některého kláštera jinému řádu bylo neslýchaným a neomluvitelným porušením práva. Ačkoliv pak jesuité se stanoviska práva proti takovému nařízení papežovu žádná námítka činiti nemohli, odmítli přece v přemnohých případech takovouto dotaci rozhodně, aby předešli pomluvám.

R. 1567 umínili sobě Fuggerové, aniž by se byli jesuitů tázali, že vymohou, aby dominikánský klášter v Augšpurku, jenž dříve řádu templářskému náležel, odevzdán byl jezuitské koleji, jež tam měla býti založena. Jakmile se jesuité o tom dověděli, zrazovali s toho tak rozhodně, že Fuggerové od záměru svého upustili.²⁾ Fuggerové vyhledávali potom jiné cesty k dosažení cíle. Dne 1. prosince 1572 poslal Jörg Ilsung, zemský vojt švábský, baronu Schnurrbergovi, tajnému radovi arcivévody Ferdinanda v Inšpruku, opis podání, jímž se on (Ilsung) a několik jeho přátel obrátilo ke kardinálu Ottovi v Augšpurku. V tomto podání se dovozuje, jak nutným k ochraně katolické víry jest založení jezuitské koleje v Augšpurku. Ježto

¹⁾ Zajímavý seznam takovýchto změn držebnosti podává Laymann v cenném svém spise: »Justa defensio S. Romani Pontificis, Aug. Caesaris... in causa monasteriorum extinctorum.« V Dillingách 1631. Append. str. 10—21.

²⁾ Blíží zprávy o tom viz ve spise Agricolaově, Historia Prov. S. J. Germaniae Sup. I, 103.

pak klášter svatého Kříže téměř úplně jest opuštěn, nechať papež tento klášter určí k založení jesuitské kolleje. »Můžeme ubezpečiti, že páni jesuité nám k tomuto plánu ani neradili ani nás k němu nepoukávali, nýbrž že my sami, naléhavou potřebou jsouce nutkáni, tento záměr jsme pojali.« Toto podání nese datum 19. listopadu 1572.¹⁾ Následujícího roku obrátilo se šest augšpurských patriciův, tři Fuggerové a tři Ilungové, v téže záležitosti k samému papeži.²⁾ A tu jesuitský provinciál Roseffius prosil generala Mercuriana, by všemožně o to se zasadil, aby prosbě té vyhověno nebylo. Ačkoliv však Řehoř XIII. žádosti Fuggerů vyhověl, podařilo se Mercurianovi dosíci toho, že klášter ten zrušen nebyl.³⁾

Neobyčejný pokřik strhli nepřátelé jesuitů, když zcela sešlý klášter ebersberský⁴⁾ postoupen byl mnichovské kolleji, což vévoda Vilém proti vůli jesuitův u papeže tím způsobem provedl, že jesuitům od papeže všechen další odpor jednoduše byl zakázán. Nejlepší poučení o celé věci podává vévoda Vilém sám v dopise, jež dne 19. února 1597 zaslal svému bratru Arnoštovi.

»Věziž V. M., že co se nejprve týká pokřiku, jakoby Patres lstnými praktikami (jak pomluvači říkají) ještě více klášterů sobě osvojiti chtěli, anebo že já sám jim je přiřknu, že to i ono jest věc lživá a smyšlená, jakož při tom také maxima absurda roztrušují, jakož jsem teprve in examine zvěděl. A takž odporuje to naprosto pravdě, a úplná nevina Patrum jest patrna; nebyť jsem o translaci kláštera Ebersberga ve prospěch kolleje mnichovské od Tovaryšstva žádán ani

¹⁾ V místodržitelském archivě inšpruckém: Ferdinandeum Fol. 326, čís. 432¹, L-O.

²⁾ Jejich list otiskl Theiner, *Annales eccles.* I, 87—91. Se stanoviska kulturně-historického jest zajímavo, tento list z roku 1573 daný papeži Řehoři XIII., srovnati s prosebným listem augšpurského magistrátu, jímž dne 11. září 1773 žádá Klementa XIV., aby jesuité byli zachováni. Tento druhý list uveřejněn z části v *Histor. Jahrbuch der Görres-Gesell.* 1885, str. 429¹.

³⁾ Agricola, I. c. I, 144.

⁴⁾ Acta o tom v místodržitelském archivě v Inšpruku.

od něho k ní pohnut, nýbrž učinil jsem to sám o své újmě, a dilem také na základě dobrého zdání mých rádcův, a to tím raději, jelikož tam vládly poměry, o nichž později krátce se zmíním; a když jsem to Otcům sdělil, hned stěžovali si na to superiorové této naší provincie (P. Provincial se svými konsultory) u svého generála v Římě s velkým důrazem a hleděli dílo mé zvrátiti; já však jsem tomu odporoval a neustále žádal, aby to přijali; tím milý generál byl všecek zmaten, ale přece na neustálé dopisy a zrazování Otců klášter přijati nechtěl, praevideos forte ut prudens vir, že jim to půjde tak k duhu, jako psu tráva, jakož se to nyní vskutku splňuje, jakož jsem i mimochodem zvěděl, že na papeži žádal, aby mne od toho odvrátil. A takž jsem k provedení svého záměru také nelenil a Jeho Svatosti psal a ho žádal, aby generálovi i Otcům uložil mlčení a jim dal pokyn, aby s mým opatřením byli spokojeni, jemu se podrobiti a žádných překážek nečinili, jakož se pak také skutečně stalo.«

Dopis končí se slovy: »A takž nemůže nikdo právem Otce viniti, že lakotně se chtěli obohatiti a že v hodech a rozkoších čas tráví; neboť nebyli-li dřívější bezbožní majitelé, jichž sotva deset bylo a přece hrozně dluhů nadělali, z toho obviňováni, ač by k tomu dosti bylo příčin, kterak chce kdo z toho viniti dobré ty Otce, jichž více než 70 z toho žiti bude musiti. Nepřesahujít, jak jsem slyšel, důchody 7000 zlatých, jichž tolik a tak pracovitých lidí velmi snadno spotřebuje, aniž budou moci při tom mnoho panketovati, což není ani jejich zvykem.«¹⁾

Dne 10. března 1600 píše zemský hejtman tyrolský rektorovi jesuitův v Inšpruku o jednom klášteře v Bozenu s důchodem ročních 1200 zl., že prý »působí málo spasitelného a zneužívá svých důchodů den jako den k nepořádnému životu«. Pokusy o reformu že byly marny; »nebylo-liž by Tovaryšstvu proti myslí,«

¹⁾ Část tohoto dopisu u Aretina, Maximilian I., I, 521. Plné znění u Laymanna, I. c. Append. str. 24—28. Srv. také Agricola, I. c., II, 118 sq.

aby tento klášter se svolením papeže i řádu odevzdán byl ke zřízení jesuitské kolleje a k tomu účelu byl zařízen? Zemský hejtman slibuje všemožnou pomoc zemské správě.¹⁾ Ale jesuité nabídky té nepřijali.

Jesuitský generál P. Mutius Vitelleschi zaslal 1. prosince 1629 biskupovi augšpurskému prosebný list následujícího obsahu: Karmelitáné že se obávají, že jejich klášter Svatoannenský v Augšpurku bude dán jiným. Prosí snažně biskupa, aby karmelitskému řádu nic nebylo odnímáno. Tento řád prý Tovaryšstvu Ježíšovu dosud tolik lásky prokázal, že Tovaryšstvo o jeho záležitosti s touž horlivostí musí se starati, jako o prospěch svůj vlastní.²⁾

Datum tohoto listu spadá již do doby ediktu restitučního, který zavdal příčinu k neslýchaným obviňováním jesuitů z lakomství. Vůči aktům, jež dílem již jsou tiskem vydány, dílem v archivech každému jsou přístupny, nemohou tyto obžaloby obstáti. Celá řada dekretů císařských, jež v dodatku k »Justa defensio« od Laymanna jsou otištěny, ukazují jasně, že kláštery, jež proti náboženskému míru byly zabráný a jichž vrácení císař nařídil, měly býti vráceny oněm řádům, kterýmž dříve náležely. Císařský vyslanec v Římě opětovně dostal pokyn, že »jest rozhodnou vůlí císařovou, aby kláštery vráceny byly těm řádům, jimž dle původní nadace náležely.«³⁾ Jak z císařského listu ze dne 9 května 1629 zaslánému Valdštýnovi a Tillymu vysvítá, šlo jen o to, aby některé dřívější »ženské štífty a kláštery« ke zřízení několika kollejí Patrum Societatis Jesu byly obráceny. Dne 23. května 1629 zaslán byl podobný císařský list kommissi ve švábském kraji, aby »prozatím oněch štíftův a klášterů, jež dosud nekatolickými pannami proti prastarým fundačním ustanovením byly obsazeny, žádnému nevydávali«.

Přes to se pravilo, že jesuité chtějí starým řádům

¹⁾ Opis v místodržitelském archivě v Inšpruku, archiv jesuitský A. 6.

²⁾ Originál v archivě ordinariátním v Augšpurku: Aug. Civitas P. P. Soc. Iesu Introducirung etc.

³⁾ Depeše ze dne 25. října 1629 a ze dne 25. dubna 1630 u Laymanna, l. c., Append. n. 7. 9.

řeholním vyrvati jejich kláštery. Lamormaini však píše (v květnu 1639) ve svém dobrém zdání císaři: »Ačkoliv opat kaisersheimský a arcioopat hassenfeldský . . . velmi blahovolně k založení kollejí nabídl (někdejší) ženské kláštery, v jichž držení dosud jinověrci byli, když jen mužské řády obdrží zpět znamenitější kláštery; . . . píše mi přece opat kaisersheimský, že na to se nepamatuje a také žádné plné moci k tomu nemá. Z toho soudím, že řád (cisterciácký) k tomu dosud není nakloněn, a Tovaryšstvo tudíž proti vůli tohoto řádu a ani u Jeho Majestátu a tím méně v Římě u Jeho Svatosti o to zasazovati se nebudě.«¹⁾

Jindy se rozneslo, že rýnští jesuité podali císaři pamětní spis, v němž žádají o to, by jim vydány byly kláštery benediktinské, které buď od protestantů byly odňaty, anebo v nekázní žijí. Na podporu této své žádosti vyžádali si prý doporučení zpovědníkova, jehož se jim také dostalo. Tuto zprávu sdělil, jak se zná, kterýs mnich kláštera Admontského P. Lamormainovi, a ten odpověděl ihned dopisem (datovaným v Řezně 13. srpna 1630), jehož originál nalézá se v archivu kláštera Admontského.²⁾ Zpovědník děkuje za sdělení, prohlašuje však vše to za holý výmysl³⁾; ujišťuje před tváří Boží, že ani ze zkušenosti, ani ze zpráv rýnských jesuitův, ni odjinud neví o žádném pokleslém klášteře benediktinském anebo cisterciáckém. Jesuité že od obou těchto řádů příliš mnoho dobrodiní ob-

¹⁾ Latinský rukopis Lamormainův v tajném státním archivě ve Vídni, Velká korespondence fasc. 25. (Německý překlad u Maylátha, »Geschichte des österr. Kaiserstaates« III, 175): Societatem illo invito rem hanc apud Mai. Vam non sollicitaturam multo minus Romae apud S. Sanctitatem. — Faktům naprosto odporuje to, co Wittich v Sybelově »Histor. Zeitschrift« (LXVI, 60) píše. Jeho pramenem jsou Sugenheimovy »Dějiny jesuitů«, román to s mnohými vražednými a travičskými historiemi. »V horlivosti, jesuitsví vylíčení jako výkvět všech hanebností, napsal Sugenheim zajímavý historický román, jenž zasluhuje toho, aby Eugenu Sueovi a kons., koryfeům této školy, po bok byl postaven.« (Fischer, Aburtheilung der Jesuitensache [Lipsko 1853] str. IX.)

²⁾ B. II, 5. Sděleno laskavostí dp. klášterního archiváře P. Jakuba Wichnera.

³⁾ »meram esse imposturam«.

drželi, než aby takovým nevděkem se provinit mohli. Ostatně že není sebe menší příčiny, proč by jesuité žádali sobě klášterů jiných řádů. Mimo jiné uvádí Lamormaini, že jest ještě dosti bývalých klášterů kanonisek, jež žádnému řádu nenáležely, a že tudíž odpadá veškeren důvod ke zmíněnému požadavku rýnských jesuitův. Na konec prosí P. Lamormaini, aby adressát tomu, kdo pověst tu mu sdělil, řekl, že jest to výmysl ďábelský, jen aby nesvár mezi řeholníky byl rozdmýchán.

Také ještě později vyskytovaly se opět a opět podobné pomluvy. V dopise ze dne 23. května 1635 píše jesuitský provinciál P. Mundbrot biskupu frysinskému, že některé kláštery v území biskupově, zvláště Indersdorf, Beyharting a Altomünster, prý »panickým strachem«¹⁾ byly zachváceny, jakoby Tovaryšstvo dychtilo po jejich statcích. Biskup že sám může posouditi, jak mnoho nesváru a nepokoje takovýmito pověstmi by se natropilo. »Kéž by ti, kdož takovéto bajky vymýšlejí, s touž upřímností, s níž bolesti své dávají průchod, přece aspoň důvody uvedli, o něž pomluvu svou opírají. Nebo stačí snad uvéstí jen naše jména a nevinné muže beze všeho výsledku vinit zločinu, na něž ani nepomyslili? Neboť můžeme-li se hájiti, jak spravedlnost toho vyžaduje, pak neváhám nikterak nejen co se týče mne, na něhož bezdůvodné podezření zvláště padá, nýbrž i ve jménu celého Tovaryšstva před tváří Boží ujistiti, že nám ani na mysl nepřipadlo, abychom uvedených nebo jiných klášterů sobě žádali. Co se pak zvláště mé osoby týče, ujišťuji, byť bylo sebe více důvodů (čehož však zde není) a knížecí autorita i rozkaz k tomu se připojily, že postavil bych se tomu na odpor se vši silou a rozhodností... A aby moje mínění bylo ještě jasnější, ujišťuji co nejslavněji, že oné lakotnosti, z níž jsem obviňován, tak jsem dalek, že jsem více než jednou dokonce i opuštěné kláštery, které nám byly nabízeny, odmítl.«²⁾ Dopis končí pokornou prosbou k biskupovi, aby při vhodné příležitosti dotýčným řeholníkům odňal onu naprosto bezdůvodnou obavu a aby Tovaryšstvo

proti těm, kdož pokoj a svornost chtějí rušiti, vzal v ochranu.¹⁾

Vůči bezčetným bajkám o lakotnosti jesuitů dlužno aspoň krátce poukázati k tomu, nač jesuité svého »bohatství«¹⁾ užívali. Jest to zároveň malý příspěvek k dějinám »mrtvé ruky«, neboť snadno lze dokázati, že »mrtvá ruka«²⁾ jesuitů skromnými svými důchody více dobra způsobila, nežli »živá ruka«³⁾ velkokapitalistů svými miliardami.

Ze statků této »mrtvé ruky«⁴⁾ bylo především na tisíce kazatelů, katechetů, misionářů, učitelů a profesorů vzděláno a vyživováno, a tak státu uspořen byl nákladný budžet ministerstva kultu a vyučování. Z těchto důchodů byly udržovány veliké budovy, stavěny kostely a školy, anebo postupně vyzdobovány, stkvostné bohoslužebné nádoby a paramenty pořizovány, fyzikální a astronomické kabinety, hvězdárny, musea, bibliothéky, sbírky hudebních nástrojů atd. zakládány. Kdo si na př. jen zběžně prohlédne veliké folianty Scheinerovy a Kircherovy, podiví se, s jak bohatým apparatus pracovali. A vůči veškerým těmto velikým výdajům nemohlo se všude ani sto zlatých příjmů na osobu počítati. Gretser táže se v otevřeném listě roku 1594: »Který kněz nebo professor může si v nynější době za 100 zlatých opatřiti vše, čeho k živě a na ošacení potřebuje? Mnohde jsou duchovní nebo akademikové, z nichž každý má 400 nebo 600 nebo 1000 i více zlatých příjmův, a proti nám tropí protivníci strašlivý hluk, je-li v některé koleji pro 15 osob určen příjem 1500 zlatých, anebo je-li pro 60 osob 60 × 100 zlatých od zakladatelů určeno... Nechci mluvit o tom, že jest mnoho kolejí, v nichž nepřipadá ani 100 zlatých na osobu.«²⁾

P. Forer podotýká r. 1636, že v Německu na

¹⁾ Latinský originál v arcib. konsistorním archivu v Mnichově, fasc. »Generální akta o jesuitech«. — Obžaloby týkající se kláštera clarenthalského jsou vyvráceny v dopise P. Lennepa ze dne 29. července roku 1633 v říšském archivu v Mnichově, les. 4., čís. 38.

²⁾ Epistola de Historia ordinis Iesuitici, scripta ab Helia Hacsenmüller (Dilingae 1594) str. 101.

jednoho jesuitu připadá 100 zlatých či 60 dukátů. »Který učitel na elementární škole by mohl s takovýmto sluzným vyjítí?« táže se právem. Kollej v Dillingách že musí pro tamější professury a p. vydržovati 26 jesuitův. Fundace že obnáší 3000 zlatých. Z toho že musí býti uhražována vydání za svíce, olej a roucha v kostele, na udržování budov, na nutné cesty, poštovné, knihy a léky. Zbývá tudíž na stravu a oděv pro každého jednotlivce jedva 80 zlatých, »tedy zrovna tolik, kolik se platívá na vydržování chudého studenta — a přece i pro chudého studenta obnos ten za nynější drahoty sotva stačí na jídlo a nápoj, nemluvě ani o oděvu, knihách a jiných potřebných věcech«. Jestliže tedy jesuité za takovýchto poměrů při větších stavbách nebo při jiných nákladnějších podnicích k dobročinnosti se utíkají, tu zajisté že jen závistník a pošetilec by mohl si stěžovati, že jesuité jsou knížatům příliš na obtíž anebo že způsobují státu příliš veliké výdaje.¹⁾

Tyto údaje Gretserovy a Forerovy potvrzují se celou řadou účetních výkazů, uložených ve vídeňském státním archivu. Kollej brněnská měla r. 1690 nadačního důchodu 6250 zlatých. Z toho, jak dotýčný výkaz udává, může býti vydržováno asi 55 osob; i připadá tudíž na osobu něco nad 113 zlatých. Z toho však pomocí almužen bylo více než 120 osob šaceno, stravováno a vším potřebným opatřováno.²⁾ »Báječně bohatá« kollej Klementinská v Praze měla ročních důchodů 31.939 zlatých. V lepších letech, tak praví se v účtech, může z toho vydržováno býti 200 osob. V pravdě však že nyní stěží 184 osoby se vydržují.³⁾ Počítáme-li tedy na osobu 170 zlatých, jest tato summa vzhledem k velikému městu a k literárním potřebám četných učitelův a profesorů zajisté nepatrnou.

¹⁾ L. Forer, Grammaticus Proteus, Arcanorum Societatis Iesu Daedalus dedolatus (v Ingolštadtě 1636) str. 55 násl.

²⁾ Výkaz v tajném státním archivě ve Vídni, Duchovní archiv čís. 437.

³⁾ L. c., čís. 422.

V podobných poměrech nalézala se většina jezuitských kollejí. Kollej ingolštátská vydržovala roku 1631 asi 130 jesuitů, mnichovská 110, mezi nimiž 60 kněží; obě kolleje dohromady měly důchodů necelých 12.000 dukátů.¹⁾ Účetní výkaz hornorýnské provincie udává důchody různých kollejí i počet z nich vydržovaných osob; na př. Aschaffenburg 1563 říšských tolarů, 15 osob; Baden 2295 říšských tolarů, 21 osob; Bamberg 2641 říšských tolarů 26 osob; Erfurt 1660 říšských tolarů, 15 osob; Fulda 2000 říšských tolarů, 26 osob; Mohuč 1600 říšských tolarů, 39 osob; Würzburg 2890 říšských tolarů, 46 osob.²⁾

O důchodech jesuitů v Koblenci sděluje Dominicus³⁾: »S majetkem vzrůstaly sice příjmy, ale nikoliv marnotratnictví a luxus. Život jesuitů v Koblenci

¹⁾ Laymann, l. c., 299.

²⁾ Archiv německé provincie řádové XIII, Z. V jiných zemích bylo tomu namnoze hůře nežli v Německu. Tak oznamuje nepodezřelá zajisté Charlotta Orleánská z Paříže: »Zde ve Francii nejsou kláštery jesuitů bohaté, aniž mají tolik výživy jako v Německu« (Literární spolek stuttgartský sv. CXXII str. 5). Antonín Arnauld tvrdil roku 1594 ve své známé řeči proti jesuitům ve Francii, že prý mají důchodů na 200.000 livrů. Jesuité odpověděli na to, že úhrnné příjmy všech 25 domů obnášejí toliko 60.000 livrů, a z toho že musí 500—600 osob býti vydržováno (Chronologie Novenaire de Palma Cayet v Petitotově sbírce memoírů sv. XLII str. 325). P. Coton psal Ludvíkovi XIII: Les ennemis de l'Eglise et du roi voulerent faire accroire au dit feu roi, le grand Henry votre Père, que notre Compagnie étoit si riche qu'elle regorgeoit de bénéfices, à raison de quoi je fus contraint de porter un dénombrement de tous nos biens à Mons. de Bellièvre, lors chamelier... faisant voir, ce que j'offre encore pour le présent, que nous n'avons pas deux cents francs pour homme, y comprenant vivre, vestir, librairie, sacristie, bastiment, procéz, viatique et toute autre dépense tant commune que particulière; et nommerions plusieurs ecclésiastiques de France dont le moindre, lui seul, a plus de bénéfices que nous tous ensemble; et ce fait fut vérifié et sommes prêts d'en faire encore la preuve, si Votre Majesté le désire (Crétineau-Joly, Hist. de la Comp. de Jésus-III³, 339. Co se týče doby pozdější srvn. Th. Hughes, Loyola and the educational system of the Jesuits [New York 1892] str. 78 násl. F. Butel, L'éducation des Jésuites autrefois et aujourd'hui [Paříž, Didot 1890] str. 19, 28, 51. C. de Rochemonteix, Le Collège Henri IV de la Flèche I [Le Mans 1889], 120).

³⁾ Program koblenckého gymnasia z r. 1872, str. 23.

zůstával neustále prostým; ve druhé polovici 17. stol. bylo na vydržování každého jednotlivce rozpočteno ročně 90 říšských tolarů . . . Čeho jesuité nabyli, sloužilo k účelům jejich činnosti a jejich řádu. Právě jednoduchý život jesuitův a horlivost, s níž snahy své ve skutek uváděli, získaly jim přízně a podpory zeměpánův.«

V inventáři, jenž zhotoven byl při zrušení řádu o majetku kolleje passovské 15. září 1773, se praví: »V každé jizbě nalézá se téměř bez rozdílu: 1 psací pult, 2 stojany na knihy, postel s matracemi, polštáři a pokrývkami, stůl, několik židlí a šatník.«¹⁾

Reinfried píše ve své zajímavé skizze »Někdejší jesuitská residence v Ottersweieru«: »Po odečtení dávek do Badenu zůstalo residenci asi 2070 zl. 50 kr., a z toho musilo býti vydržováno 10—14 kněží a několik bratrů-laiků. Z toho viděti, že klášterní bohatství — zde aspoň — nebylo nikterak nebezpečným.«²⁾

O jmění slezských jesuitů píše K. A. Menzel³⁾: »Jméni jesuitů ve Slezsku skládalo se většinou z pozemkův a poskytovalo r. 1778/79 47.105 říšských tolarů výtěžku, z čehož 22.552 říšských tolarů vynakládáno bylo na platy 63 exjesuitů na školách zaměstnaných . . . Tento první od státu zhotovený rozpočet byl zdělán na základě nalezených řádových zřízení, dle nichž náklad na vydržování řádových členů byl velmi mírný. Každý z profesorů dostával mimo byt, stravu a palivo ročně 80 říšských tolarů na penězích. Po prodeji statků obnášely r. 1790 roční příjmy 47.406 říšských tolarů, z čehož 10.000 říšských tolarů odváděno bylo jiným královským universitám.«

Zvlášť veliké očekávání bylo při zrušení řádu

¹⁾ Diendorfer, Die Aufhebung des Jesuitenordens im Bisthum Passau (4. vyd., Passov 1891) str. 42.

²⁾ Frýb. »Diöcesan-Archiv« 1895 sv. XXIV, str. 249. Pacht za statky, jež dříve (před zrušením) od jesuitův za 450 zl. pachtýřům byly přenechávány, byl nyní zvýšen na 2700 zlatých« (str. 252).

³⁾ »Neuere Geschichte der Deutschen« IV¹, 71.

obráceno ke jmění jesuitů v Rakousku, ale také toto očekávání bylo zklamáno. »Dle podání nejvyššího kancléře z měsíce října 1778 obnášelo sice jmění jesuitů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v německých rakouských zemích na konci r. 1777 ovšem 15.415.220 zl., ale přes to ke krytí břemen na nich lpících musí býti jmenovaného roku doplaceno ještě 57.384 zl. ze státního pokladu. Nemovité statky řádu vynášely průměrně jen 2 a půl procenta, v Čechách dokonce jen 1%, nedoplatky těžce se scházely, na udržování četných velikých budov třeba bylo velikého nákladu, a budovy nepřinášely žádného zisku.«¹⁾

Zrušovací komisse, jíž v čele stáli dva osvícenci,²⁾ tvrdila sice, že jesuité poslali od r. 1757 čtyřicet milionů do ciziny, avšak důkazu této pomluvy jakož i jiných pomluv nepodala. Častěji bylo Marii Terezii odpovídati, že »až posud jsou to jen supposita« a »nikoliv reelní facta«. »Všechny tyto zprávy jsou velikou praesumcí, ale nikoliv důkazem.«³⁾ Oněch 40 milionů jesuitských peněz, o nichž právě zmínka se stala, vynořilo se po smrti císařovnině znovu v redukované podobě. »Dne 16. srpna 1782 podával totiž praesident císařské dvorní komory zprávu: že bylo přes 120.000 zlatých 'jesuitských peněz' vypátráno v Janově, a více než 18 milionů zlatých že jest vloženo na jméno řádu v Hollandsku, z čehož 4 miliony připadají prý na Rakousko. I jména frankfurtských směnáren, jež prostředkují výplatu jesuitů, vyzvěděl zmíněný praesident; ale další pátrání, jež dům Bethmannův předsedlal, nevedla k žádnému výsledku.«⁴⁾

¹⁾ Hock-Biedermann, Der österreichische Staatsrath (Viedeň 1879), str. 67.

²⁾ Kressl, provinciální velmistr zednářský (Rapp, Freimaurer in Tirol, str. 149), a probošt Ignác Müller, jenž mimo jiné hájil veřejně knihu, tupící náboženství katolické (Wolfsgruber, Migazzi, str. 327 nn.).

³⁾ Arneth, Maria Theresia IX, 112, 118 nn.

⁴⁾ Hock-Biedermann, l. c., str. 444. — Jak to pak vypadalo s výživou exjesuitů z toho »obrovského bohatství jesuitů«, o tom může nám podati svědla poznámka, kterou Arneth o věci té činí: »Ať si je někdo co nejrozhodněji přesvědčen o tom, že

K obyčejným vydáním z důchodů této jesuitské »mrtvé ruky« přidružila se ještě vydání zvláštní, jichž mimořádné okolnosti časové, jako dražota, mor, válka, vyžadovaly. Podáváme jenom několik dokladů mimořádných vydání za dob válečných. Je známo, že jesuité při obléhání Prahy r. 1648 byli mezi prvními, kdož stříbrné a zlaté náčiní kostelní na ražení mincí přinesli. Když r. 1683 Vídeň od Turků byla obléhána, dovolil papež císaři, aby kromě toho, co již bylo dáno, žádal na kleru 500.000 zlatých; Čechy měly zaplatiti 50.000, Morava 30.000, Slezsko 30.000, a ke všem těm sumám přispěli též jesuité. Za dvě léta po té nařídil papež, aby třetina všech církevních statků, jež v posledních 60 letech byly získány, byla dána k použití pro válku s Turky. Jesuitský provinciál český vyžádal si ihned, aby směl vyplatiti napřed 50.000 zl., jež jednotlivé domy měly hraditi.¹⁾ K tomu přidružily se ještě jiné výdaje, jež bylo kolleji je- suitským krýti.

Jak rektor brněnský dne 24. srpna 1683 píše dodal pro polské vojsko, jehož příchod se očekával více tisíc liber chleba, masa, ovsu, sena atd., nad to pak sůl, olej, husy, kuřata atd.²⁾ V dopise olomouckého rektora z 19. září 1683 se praví, že přes to, že Vídeň jest osvobozena, žádá se za novou summu, protože se požaduje jako žold pro vojsko polské, jehož pochod posud trvá: již na čtvrtý týden strádáme kontribucemi, ale ještě více loupením.³⁾ Při tom byl stav

jesuité zasloužili si sami svůj zajisté smutný osud, přece musí vyznati, že i na tehdejší dobu bylo 16 zlatých na měsíc pro jednoho člena řádu v pravdě bídným platem a že zajisté nikdy, jak papežská bulla si toho přála a Marie Terezie přijavši ji to slíbila, nemohl býti zván dostatečným.« (Arneht, l. c., IX, 106.) Avšak ani těch 16 zlatých nebylo vždy vypláceno. V jednom nařízení císařovnině z března r. 1774 praví se: »V Linci neobdrželi exjesuité nic nežli 100 zl na svůj oděv, měsíčně nedostali nic, což od října, tedy za 6 měsíců najednou ihned budíž vypláceno a příští každý měsíc v prvních čtyřech dnech vypláceno budíž.« (Tamtéž, IX, 569.)

¹⁾ Tajný státní archiv ve Vídni, Duchov. archiv č. 448.

²⁾ Tamtéž č. 476.

³⁾ Tamtéž.

jednotlivých domů zoufalý, jak vysvítá z jednoho dobrozdání z oné doby: Peněz není, žádný dům nemá na půl roku zásoby na hotovosti, aby mohl své obyvatele vydržovati; skoro všechny kolleje mají dluhy, a k tomu nutno pečovati o všechny chudé. Poddaní na statech kollejních upadli přehnanými kontribucemi do takové bídy, že nouzí hynou nebo utíkají, jakož již mnozí utekli.) »Ačkoliv jsme novými kontribucemi« — píše rektor olomoucký dne 19. srpna 1683 — »upadli do největší bídy, naplně mne přece útěchou myšlenka, že taktó vlast a největší část křesťanstva od patrné záhuby chráníme.«²⁾

Tato pomoc pro válku s Turky netrvala však jenom rok nebo dvě léta, nýbrž byla stále obnovována, jak kvitance, v originále v tajném státním archivu ve Vídni chované, dokazují. Dne 3. října 1690 stvrzuje se rektorovi malé kolleje v Uherském Hradišti na Moravě, že zaplatil částku 871 zl., jež mu biskupem olomouckým pro válku s Turky byla vyměřena.³⁾ R. 1703 žádán byl opět desátek ze statků duchovních; r. 1704 zastavily jednotlivé kláštery část svého kostelního stříbra, tak na př. jesuité v Opavě za 820 zlatých, jež však později zase bylo nahrazeno.⁴⁾ Dne 18. srpna r. 1708 sděluje provinciál český, že císař žádal na válku proti Uhrům od české provincie 24.000 rýnských zlatých, aby tedy rektori poslali svou část prokurátorovi do Prahy.⁵⁾ R. 1717 žádáno bylo opět za příspěvek na válku proti Turkům.

Hrabě František z Oedtů, sub-collector apostolicus, vystavuje dne 4. června 1717 rektorovi kolleje opavské tuto kvitanci: »Per 202 zlaté rýnské, jež slavné Collegium Soc. Jesu v Opavě jako příslušný desátek, jenž z rozkazu Jeho papežské Svatosti Jeho c. a k. Veličenstvu proti Turkům odváděti se má, mně nížeapsanému jakožto papežskému subkollektorovi pro anno 1716

¹⁾ Tajný stát. archiv ve Vídni, Duchov. archiv č. 424.

²⁾ Tamtéž č. 476.

³⁾ Tamtéž č. 448.

⁴⁾ Tamtéž č. 405.

⁵⁾ Tamtéž č. 478.

správně odvedlo.« Pro oba následující roky kvituje se tímž způsobem.¹⁾ Dne 20. ledna 1727 oznamuje vláda brněnská rektorovi kolleje v Telči, že má císařský příkaz, »aby duchovenstvo ohledně duchov. sbírek na opevnění Bělehradu a Temešváru přiměl k tomu, by k vůli prospěchu, jenž z podporování zmíněného opevňování pro křesťanstvo vyplývá, přijalo na sebe ochotně nepropadlé ještě quinquennální splátky.«²⁾ Pro léta 1738—1740 jsou po ruce další kvitance papežského subkollektora pro kolleji opavskou, že zaplatila část Subsidiu Ecclesiastici, jež Klement XIII. na válku proti Turkům povolil.³⁾

Aby jen poněkud oceniti se mohlo, co »mrtvá ruka« jesuitův a jiných řádů jenom ve válce s Turky na hotových penězích, potravinách a službě v lazaretech dodala, k tomu bylo by třeba zvláštních prací.

Jestliže přes obyčejné a mimořádné výdaje něco zbylo, přihlíželi představení bedlivě k tomu, aby tyto přebytky nikoli snad, jak se často říká, do »řádové pokladny« do Říma byly poslány,⁴⁾ nýbrž aby se jich na místě samém užilo k účelům nadacemi stanoveným. Nařízení generála Mutia Vitelleschiho z 3. dubna 1626 připomíná důtklivě, aby se přebytků, jež by snad v residencích byly, neužívalo pro jesuity, nýbrž pro místní chudé nebo na výzdobu kostela.⁵⁾ Jak generál P. Oliva dne 21. srpna 1667, odvolávaje se na dřívější ustanovení, nařizuje, smí se i přebytků z »peněz

¹⁾ Tajný stát. archiv ve Vídni, Duchov. archiv č. 405.

²⁾ Tamtéž č. 478.

³⁾ Tamtéž č. 405.

⁴⁾ Viz na př. B. Wolf, Geschichte der Jesuiten, II. 70.

⁵⁾ »De iis, quae nostris supersunt in residentibus ex administratione Parochiarum, Patris nostri sententia est, ut nihil nostris vel Collegiis ex illis cedat, nisi quod in victum et vestitum honestum, viatica vel alias necessitates illis necessarium, aut a Collegiis est subministratum, ut sic cum magna puritate et aedificatione paupertatem Societatis observemus, reliqua omnia quae supersunt, vel pauperibus danda erunt, vel in Ecclesiae ornatum, vel paupertatem a qua illa subministrata sunt, impendenda.« (Archiv der deutschen Ordensprovinz S. XIII. B. fol. 133.)

universitních« užiti jenom k účelům školním; při tom pak má se přihlížeti hlavně ke studentům chudším.¹⁾

Výtkou lakoty obíral se důkladně též dějepisec Cordara ve svých svobodomyšlných Pamětech, a dospívá k výsledku pro řád příznivému. Pro mnohostrannou bezplatnou činnost ve škole a v kostele — tak praví — byly prý od věřících založeny pro jesuity mnohé nadace, a to prý se pak přičetlo ihned na vrub lakoty a vychytralosti těchto řeholníkův. Knížata a města ucházela prý se horlivě o jesuity a nabízela bohaté nadace. Mnohé však že byly zamítnuty.²⁾ Cordara uvádí příklady, že řád zamítl dobrovolně mnohá dědictví, a to velice znamenitá. »Tím více jest mně s podivem, že byli lidé, kteří dopustili se oproti jesuitům toho nactiutrhání, že prý baží naramně po tom, aby všim možným způsobem dědictví vyloudili. Pravím a tvrdím rozhodně, že jesuitům nelze nijak lakotu vytýkati.« Jesuité prý nepřijímali žádných mešních stipendií, od kandidátů při jich přijímání nic nepožadovali, a ty, kteří byli propuštěni, opatřili šatstvem a penězi na živobytí. Jestliže příbuzní odepřeli některému členu řádu povinný podíl, nikdy prý se proto k soudům neobrátili. Kromě toho prý jesuité veřejně i tajně mnohé chudé podporovali, ostýchavě

¹⁾ »Pecunia academica Herbipoli et alibi non nisi in scholasticos usus convertatur. Si quid supersit, detur eleemosyna pauperibus studiosis, qui magis egent. Ac proinde nec Decanus vel ullus alius audeat quicquam ex illa pecunia dare mutuum, nequidem Templo vel Collegio. Si quid datum est, non probo. Repetatur et convertatur in usus praescriptos. Neque illa pecunia emanatur pia donaria quomodolibet distribuenda inter nostros vel alios. Et hoc Reverentia Vestra Herbipoli ac alibi significet iis, quos expedit id scire.« (Archiv der deutschen Ordensprovinz S. XIII. B. fol. 265.) Celá řada podobných nařízení nalézá se ve zmíněném Archivě XIII, G. 1, f. 107—110.

²⁾ Totéž praví Cornova: »Zatím pak dějiny jesuitův vypravují o četných případech, kde založení nových kollejí bylo zamítnuto; i u nás v Čechách mohl bych příklady uvést. Právě to, dí nepřítelé řádu, dokazuje jejich nenasytnost. A co byli by tyto nepřítelé řekli, kdyby jesuité, nedostatkem doma trpíce, byli obyvatelstvu místa, kde žili, rodičům svých žáků za obtíž připadli?« (Cornova, Die Jesuiten als Gymnasiallehrer, str. 213.)

chudé vydržovali, chudobným pannám výbavu dávali, zdarma přijímali ty, kdož u nich exercicie konati chtěli, velmi mnoho na ozdobu kostelů k velikému užitku umělcův a řemeslníků vynakládali.¹⁾

Na jiném místě líčí Cordara obšírně, v jaké bídě ocítil se generál Tovaryšstva tím, že dal Pombal portugalské jesuity dopravit na italské pobřeží, nepostarav se o jejich výživu z nadačí portugalských. Veškeré břemeno výživy té připadlo takto P. generálovi. Ten však neměl peněz. Proto prý on (Cordara) radil, by se požádal papež za dovolení, aby směli jesuité jako jiní kněží přijímati mešní stipendia. »Avšak toho nemohl jsem nikdy dosíci; assistent Timoni odpověděl, že jest to posvátná regule, že nemají jesuité přijímati za mše sv. žádné almužny, a na tuto reguli že se sáhnouti nesmí.« Tak se výživou portugalských jesuitův upadlo do veliké nouze. »Všechny výlohy, jež nebyly naprosto nutny, byly zastaveny, a nám bylo i na obyčejné stravě něco utrženo; ač nebylo toho mnoho, přece stalo se obmezení to na střídme a velice skrovné stravě. Konečně uložena všem italským kollejím jistá dávka, jejíž vymáhání bylo však obtížné, zvláště proto, že mnohé kolleje samy měly nouzi a nemohly nic platiti.« Tak byl generál nucen, prodati část kostelního stříbra. Když ani takto výlohy trvale kryty býti nemohly, pak teprve obrátil se generál Ricci na papeže, aby dovolil portugalským jesuitům přijímati stipendia.²⁾

Tyto skutečnosti, jež Cordara tuto ke zcela jinému účelu líčí, dokazují patrně, že nelze nijak mluvit o bohatství generála jesuitského. Správnost těchto fakt dokazuje nad to kriticky nepopíratelné svědectví samého generála Ricciho. V důvěrném listě z 20. prosince r. 1760 obrací se P. Ricci k provinciálním představeným o radu, jak by se mohl krýti náklad na vydržování portugalských jesuitův. »Jsem velice zkormoucen« — tak píše — »jelikož neznám pražádného způsobu, jak

¹⁾ Döllinger, Beiträge zur politischen, kirchlichen und Culturgeschichte, III. (Videň 1882, str. 66 n.)

²⁾ Döllinger, l. c., str. 28.

bych opatřil peníze na jejich výživu potřebné.« Celkem přistálo jich teď 900 a jiní ze vzdálenějších missií se ještě čekají. »Avšak není tu žádného fondu, jenž by poskytl potřebných peněz.« »Vím ovšem, v jak smutném stavu nalézají se skoro všechny provincie, jak veliké dluhy mnohé kolleje tísní, jak nešťastné poměry časové všeobecnou bídu ještě stupňují, avšak co mám činiti, když nevidím jiné pomoci, ač jsem dlouho a mnoho s nevyřeknou bolestí o tom přemýšlel.« Větší ztráty časné ochromily by společný život, tuto hlavní podmínku zdárné činnosti apoštolské. »Toť příčina, proč se obávám, na řád k vůli výživě Portugalců každoročně nové dluhy uvalovati, jak to již v tomto prvním roce bylo nutno: vzrostlyť by dluhy ty měrou obrovskou a způsobily by tak nutně onu všeobecnou chudobu a bídu, již se obávám. Někteří proto radí, by se žádalo za dispens, aby směla se přijímati mešní stipendia, pokud tato nouze potrvá; avšak tento prostředek zasadil by ránu našemu zřízení řádovému, a toho se obávám.« Proto prosí prý o radu a spolu o modlitbu, nikoliv aby nabylo se bohatství, nýbrž aby se opatřilo to, čeho je k výživě nutně třeba.¹⁾

Po svém uvěznění byl pak P. Ricci tázán při výslechu na své poklady; i odpověděl, že portugalské jesuité vydržování byli stipendii, prodejem kostelního stříbra a obrazův a almužnami. Z jiných zemí že přišlo do Říma jenom tolik peněz, kolik k výživě generála a jeho kurie (jeho assistentův a sekretářů) bylo třeba; nikdy prý ani sám, ani skrze jiné peněz nebo drahocenných věcí neukryl; »naše veliké poklady nikdy neexistovaly, a pověsti od zlomyslníkův o tom

¹⁾ Celý tento dopis latinsky má Murr (Journal zur Kunstgeschichte, IX. [Norimberk 1780], 304—309). Originál dopisu poslaného provinciálovi Bordeauxskému, Nectouxovi, leží v Simancas Gracia y Justicia Leg. 666. Jenom poslední, svrchu neuvedená část dopisu, týkající se všeobecné tísně Tovaryšstva, měla jednotlivým domům ve známost býti uvedena. — Z tohoto dopisu a z průběhu vyhnání jesuitů (viz: Murr, Geschichte der Jesuiten unter Pombal) zřejma též nepravdivost zprávy, kterou St. Priest jako zaručenou podává, že prý portugalské jesuité své poklady vzali s sebou (Histoire de la chute des Jésuites [Bruxelles 1845] p. 23¹⁾).

šířené nemají prázdného podkladu, nýbrž jsou to pošetilé sny; myšlenka ta stala se opravdovou maníí, a byl jsem překvapen, když našel jsem i duchaplné lidi, kteří této báchorce věřili, o jejíž nepravdivosti by přeče nyní po tak horlivém a nápadném pátrání, jež se v Římě a v jiných zemích k vyhledání těchto pokladů podniklo, měli býti přesvědčeni.«¹⁾

Hlavní momenty, jež tuto především v úvahu přicházejí, shrnuje jistý protestantský badatel v tato slova: »O bohatství řádu jesuitského se mnoho bájilo. Jsou však známy hlavní prameny, jež slouží veřejnému mínění k odhalení této tajemné stránky života jesuitského — romány . . . Kdykoliv byli jesuité vyhnáni, tolikrátkoli byli též vydrancováni. Kořist nebyla nikde veliká. Ovšem, protože všecko napřed ukryli! Ale kam jen? . . . Co však v pravdě podiv vzbuditi musí, je skutečnost, že tak obrovský počet missionářů může bez dotěrnosti nebo neplnění svých povinností existenci svou udržovati. To přeče nemůže se státi beze ctností nejpřísnější skromnosti, zdržování se požitků tělesných a žití v odloučenosti řádových členův! Vytýkati však lakotu lidem, kteří dle své řádové regule nic míti nesmějí, a jimž nevytýká se přestoupení jejich povinnosti řádové, nýbrž spíše plnění povinnosti té — toť nesmysl.«²⁾

¹⁾ Poznámky uvězněného jesuitského generála Riccioho o jeho processe mají vynikající důležitost historickou. Pravost jejich nepodléhá prázdné pochybnosti. Bývalý francouzský právník a potomní jesuita P. Ravignan uveřejnil v doplňkovém svazku svého díla »Clément XIII et Clément XIV« (Paříž 1854) na str. 438 nn. tento process v překladě, pořizném dle vlastnoručně Riccim psaného italského originálu v (bývalém) archivu řádovém. P. Ravignan však nevěděl, že již dříve byl zaručený italský text tohoto processu otištěn od Murra (l. c., IX, 254 až 271). Přirovná-li se Ravignanův francouzský překlad k italskému textu u Murra, vysvitne úplný soublas. Místo výše uvedené viz u Murra IX. 264, u Ravignana II. 444.

²⁾ Fischer, Aburtheilung der Jesuitensache, str. 83 n.

23. Hanebné obchody jesuitů.

Bez ohledu na různost doby, místa a kulturního stavu osob činěna opět a opět jesuitům zejména v územích missijních výtka, že prý vedli hanebné obchody. Při tom nečiněn rozdíl, šlo-li jen o prodej úrody vlastních statků, byl-li v oněch zemích, o něž jde, prodej možný jenom za peníze nebo směnou, nebyli-li jesuité v zájmu fyzického a mravního rozkvětu svých svěrenců prostě povinni, aby se v některých missiích hmotné správy účastnili způsobem, jenž by se zajistě ve všech jiných případech doporučoval.

Některé poměry, k nimž tuto přihlížeti dlužno, líčí ohledně velikého území missijního dekrét španělského krále Filipa V. z 28. prosince 1743, jenž byl sdělán na základě důkladného šetření. V dekrétě tom praví se mezi jiným:

»Ze zaslaných zpráv a z porad o tom konaných a z jiných věci té se týkajících listin je známo, že z ohledu na hloupou a línou povahu Indiánů ve správě statků vykazují se každému ročně ku vzdělávání kus země, z něhož může sebe a svůj dům vyživiti. Ostatní půda je společná; co se týče společné setby, jedlých kořenův a plátna, spravuje se všechno v každé osadě jinými Indiány, kteří jsou pod dozorem missionářův. Podobně se to má se zeleninou a dobytkem. Všechny tyto věci rozdělují se na tři části. Jedna část odvádí se královské komoře jako vklad, od čehož odečítá se dostatečná část na výživu missionářův. Druhé části užívá se k vydržování a ozdobě kostelův; třetí pak

část určena jest k výživě a k odívání vdov, sirotků, nemocných a nezuživých, jakož i těch, kdož mimo domov se nalézají, a konečně k jiným možným potřebám... Každá osada má svého indiánského vrchního hospodáře, své účetní, důchodní a správce zásob, kteří o této správě důkladné účty dostávají a ve svých knihách zaznamenávají vše, co na plodech jejich osady přijato a vydáno bylo. To děje se tím správněji, čím přísnější jest rozkaz generála Tovaryšstva daný missionářům, aby žádného vlastnictví Indiánův ani pod zástěrou almužny, ani jménem půjčky nebo vůbec na žádný jiný způsob ke svému vlastnímu prospěchu neuzívali, jsouce povinni provincialovi ze svých výloh a příjmů podrobný účet skládati. Bývalý nejdůstojnější biskup Buenos Aireský, Fr. Petr Faxardo, dosvědčuje po svém návratě z návštěvy těchto kolonií, že neviděl jakživ lepšího pořádku, než jaký v těchto osadách panuje, jakož i že nepoznal žádné nezištnosti, jež by této nezištnosti jesuitů byla rovna, kteří od Indiánův ani k výživě ani k odívání nejmenší věci přijati nesmějí. S touto zprávou souhlasí jiné neméně hodnověrné zprávy, zejména však ta, kterou mně nedávno zaslal nejdůstojnější biskup Buenos Aireský, Don Josef Peralta z řádu sv. Dominika, v listě ze dne 8. ledna r. 1743. Neboť v dopise tom vypravuje, jak navštívil osady jeho pravomoci podléhající, a za souhlasu kapitoly, když biskupský stolec paraguayský byl uprázdněn, též jiné tam příslušející osady. Proto jest mou vůlí královskou, aby se v této správě statků nezaváděla žádná novota, nýbrž aby se ve spokojenosti a ke společnému prospěchu Indiánů samých vedla dále tak, jak se od prvopočátku svého zařízení až posavad vedla, a missionáři aby zastupovali jen místo dozorcův. Tímto dozorem zamezí se zneužívání a a špatné hospodaření na jejich statech, jak se to v jiných říších a osadách obou Indií dříve tak často zakusilo.«¹⁾

¹⁾ Dle překladu v »Betrachtungen über die Händel der Jesuiten« V. (Oberammergau 1761), 93. Francouzský překlad podává Charlevoix, Histoire du Paraguay VI. (Paříž 1757),

Pro portugalské jesuity máme též úřední svědectví z první polovice 18. století. Jan de Maja, místodržící v Maranthao, podává dne 10. září 1725 králi portugalskému Janu V. zprávu, že jest nutno, poslati více jezuitských missionářův a dáti jim ke krytí výloh státní pomoc. Neboť ať zášť a závist cokoliv vybájlily způsobem vpravdě nesmyslným o zisku, jehož se jesuité z missií dodělali, že prohlašuje, a to na základě nejdůkladnější znalosti stavu věcí, že jsou jesuité pravými missionáři. »Co se z práce Indiánův získá, užívají jen ku prospěchu Indiánův a k zařízení i ozdobě krásných kostelů missijních. Z missií neberou pro své jmění ničeho, protože nemají žádného vlastnictví. Veškerý zásilky missionářův odevzdávají se prokuratorovi missií, zcizují se a užívá se jich na prospěch odesílající missie a k nižádnému jinému účelu.« Jini missionáři jiných řádů posílají prý též zásoby, ale to prý není tak nápadno, poněvadž se to posílá a skládá vždy jednotlivě a nikoliv společně.¹⁾

Chtěli-li se jesuité Indiánů, z nichž někteří teprv před nedávnem mravnému a kultivovanému životu byli získáni, skutečně ujati, je s prospěchem ku práci vésti, o všechny potřeby jejich dostatečně pečovati, Indiány samy proti jejich vlastním naruživostem a proti zneužívání skrze Španěly a Portugalce chrániti, pak chtěj nechtěj musili se ujati vrchního vedení i ve věcech časných. V této naléhavé nutnosti našli pak nepřátelě jesuitů vydatný pramen bezčetných obviňování. Zejména Pombal to byl, jenž ve své v četných vydáních a překladech vyšlé »Krátké zprávě o republice, kterou jesuité... založili,« systematicky pomluvy pěstoval.²⁾ Avšak v soudním processe v Santa Fé

331, nn. Úplný »Konečný soud katolického krále Filipa V.« je sám již s to, aby vyvrátil četné nesprávnosti u Gotheina (»Der christlich-soziale Staat der Jesuiten in Paraguay« Lipsko 1883). Srv. též Ca threin ve »Stimmen aus Maria-Laach« XXV, 439—448.

¹⁾ Vita Ven. P. Em. Corrae S. J. in Brasilia Missionarii. Una cum adiectis animadversionibus historicis (In Fano S. Martini 1790) p. 175—179.

²⁾ Vyvrácení napsal věci znalý jesuita Bernard Nussdorfer jakožto Příspěvek k dějinám Paraguaye (Lipsko 1768). Nezávisle

(v lednu 1759) prokázáno bylo celou řadou přísežných svědectví, že obžaloby Pombalovy nejsou leč pomluvami.¹⁾

Sám professor Gothein, proti jesuitům tak zaujatý, podotýká: »Veřejné mínění bylo od Pombala zaplaveno novými polemikami a odhaleními; málo kdy dovedl státník tou měrou udržovati a rozněcovati zájem pro svou věc svojí vlastní žurnalistikou . . . Každý prostředek polemiky byl Pombalovi vítán; díla nádherná a učené spisy byly vydávány právě tak jako malé letáky a příruční sbírky nejdůležitějších akt; zastaralé kontroversní spisy z dob biskupa Cardeny,²⁾ báchorky peněz chtivých guvernérů zdály se mu býti k účelu jeho tak vhodnými jako nejnovější zprávy; ve svých vývodech odvolával se jak na Pufendorfa tak na právo papežské. Nejdůležitější z těchto spisů byl jedním z prvních, jenž vyšel ještě před attentátem markýzky de Tavora, »Dopis jednoho Portugalce« . . . Důkaz v něm vedený (!), že jesuité od založení svého řádu byli vinní vším neštěstím Portugalska, vybočoval již arci velice z mezí otázky americké.«³⁾

Na jiný pramen některých obviňování upozorňuje Gothein na jiném místě slovy: »Nenávist a chtivost líných Španělů byly však tím vším (rozkvětem missií) stále jen více rozněcovány: byly-li smyšlenky o zlatodolech uvnitř země vyvráceny, přišla na řadu industrie, a Španělové bájili pak o hojně zalidněných městech s četnějšími a dovednějšími řemeslníky, než

na tom dokázal vratkost obžalob těch Southey, jinak ctitel Pombalův, ve své History of Brazil, III. (Londýn 1819), strana 508 nn.

¹⁾ Process ten a notářsky ověřené výpovědi svědků viz v »Osservazioni interessanti relative agli affari de' Gesuiti« X. (1760) 178 n. a v »Betrachtungen über die Händel der Jesuiten« V. 108—152. Srv. též Kobler, P. Florian Bauke, ein Jesuit in Paraguay 1748—1766 (Řezno 1870), str. 489 nn.

²⁾ O Cardenovi, jenž s chátrou od něho poštvanou zničil jesuitskou kolej v Asuncioně, a o jeho agentovi Villalonovi, jenž při svém obyčejí naprostého nebdání pravdy zapomíná též i na pravděpodobnost, srv. Southey, I. c., II. 391—448. Valuffi, Das vormalige spanische Amerika, II. (Videň 1848), 254.

³⁾ Gothein, I. c., str. 56 n.

v některém hlavním městě, kteří zaopatřovali jesuitům větší příjmy, než měl kterýkoli vladař. Státu jesuitskému však sloužila aspoň tato zášť ke cti.«¹⁾

Mnohá nepopíratelná svědectví dokazují, že jesuité v missiích vskutku žádných pokladů neshromáždili. »Nic není jistějšího — píše Southey — než že jesuité paraguayští žádných pokladů neshromáždili.«²⁾ Moussy, spisovatel jednoho z nejlepších spisův o zemích La-Platských, ukazuje, že jesuité z peněz za prodané výrobky kostely v Paraguayi nádherně ozdobovali, kdežto sami vedli život střídmy.³⁾ Alexander z Humboldtů píše: »Když byli jesuité v Santa Fé uvězněni, nebyly u nich nalezeny hromady piastrů, smaragdy z Muza, zlato z Choca, jež dle odpůrců Tovaryšstva míti měli. Z toho soudilo se klamně, že poklady tam zajisté byly, ale že byly věrným Indiánům svěřeny a v kataktech Orinoka uschovány, až by rád zase znovu byl zřízen. Mohu podati vážné svědectví, z něhož nade vši pochybnost jde na jevo, že místokrál novogranadský nevaroval jesuitů před nebezpečenstvím jim hrozícím.«⁴⁾

V Santa Fé zřídili jesuité r. 1738 první tiskárnu; dále vydržovali elementární školu, v níž bylo bezplatně vyučováno 250 černochův. Přes veliké državy žili jednotliví jesuité chudobně; zařízení jejich pokojů je skoro totéž, jak jsme je shledali u jesuitů passovských.⁵⁾

¹⁾ Gothein, I. c. str. 39.

²⁾ Southey, I. c., II. 335; srv. II. 360 n.; III. 510 n. — R. Monner Sans, Misiones Guaraníticas (Buenos Aires 1892), str. 79 n. — I. Em. Peramas, De vita et moribus sex sacerdotum Paraguaycorum (Faventiae 1791), str. 196 n.

³⁾ »Globus« VIII, 382.

⁴⁾ Alexander von Humboldts Reise durch die Aequinoctial-Gegenden des neuen Continents. Einzige von A. v. Humboldt anerkannte Ausgabe in deutscher Sprache, III. (Stuttgart 1860) str. 221 n.

⁵⁾ José Borda, Historia de la Compañía de Jesús en la Nueva Granada, II. (Poissy 1872) 41, 50. Nada más pobre que la habitación de uno de estos religiosos: un escritorio, con unos pocos libros, una cama y dos ó tres asientos, limpio todo, pero todo sencillo y pobre basta el extremo.

Dr. Genelin podotýká ve své studii o redukcích jesuitských v Paraguai toto: »Aby se mohly redukcím zaopatřiti nutné spotřebné předměty, jichž země neposkytovala, zejména železo a všechny ostatní kovy, sůl atd., jakož i by se poplatek mohl králi odváděti, byly redukcce nuceny vésti obchod. Jesuité vyprosili si a obdrželi k tomu od španělské koruny dovolení r. 1645, avšak s podmínkou, že veškeren výtěžek obchodu má připadnouti Indiánům, ustanovení to, jehož si jesuité beze vší pochyby sami přáli; byl věru od generála Tovaryšstva dán missionářům přísný rozkaz, aby ze jmění redukcí ničeho ke svému vlastnímu prospěchu neužívali, a proto musili též všichni faráři v redukcích skládati provinciálovi přesné účty ze svých příjmův a vydání. Vyvážel se paraguayský čaj, bavlna, něco cukru, vosk, med a červec; nepatrný byl vývoz výrobků průmyslných. Vývoz paraguayského čaje byl řevnivostí španělských kupcův obmezen na 3000 (starošpanělských) centnýřů ročně. Zboží k prodeji určené bylo dopravováno do Santa Fé nebo do Buenos Aires, kdež prokurátoři řádu starali se o jeho směnu resp. prodej. V redukcích samých neužívalo se žádných peněz. Co hlavně jesuitům bylo vyčítáno, jest tudíž to, že zneužili tohoto obchodu k tomu, aby nashromáždili pro řád velikých pokladův. Avšak dostatečný důkaz nebyl pro tato obvinění podán. Faráři missijní ujišťují nás opětovně ve svých četných zprávách, že zisku z obchodu plynoucího užilo se výlučně k potřebám redukcí, a tito statní muži, jichž ryzí charakter uznávají sami poctiví nepřátelé řádu, mohou věru činiti aspoň takový nárok na hodnověrnost, jako obvinění, jež pocházejí z pramene velice kalného. Již okolnost, že při vypuzení jesuitův z Paraguaye r. 1768 nalezeny byly u nich nepatrné zásoby zboží a zcela malé obnosy peněz, svědčí, že obchod jesuitů neměl nikdy onoho rozsahu, o jakém se bájilo. Skutečnost tato jest pro posouzení zmíněných obžalob tím důležitější, jelikož jesuité neměli ani tušení o nebezpečnosti jim hrozícím a byli ve všech městech La-Platských zemí téhož dne přepadeni a uvězněni; nebyli by tudíž měli prázdného času, by své poklady ukryli.

A přece každému jest povědomo, že k rozsáhlému obchodování musí býti po ruce jak veliké summy peněz, tak veliké zásoby zboží.«¹⁾

Uvážili-li se veliké výlohy, jež bylo missiím krýti, bylo též skutečně nemožno, hromaditi tam veliké poklady. Plným právem podotýká se tudíž proti těmto vývodům spisu Gotheinova: »Indiánské rezervace stály Spojené státy severoamerické jenom r. 1882: 9,736.747 dollarův, a v letech 1867—1892 celkem 91,213.731 dollar (asi 365 millionů korun). Naproti tomu mělo se jesuitům v Paraguai podařiti, nejen Indiány dobřediti a živiti, nádherné kostely stavěti a bohatě zdobiti, četné školy zřizovati, pro krále opětovně četná vojska bezplatně do pole vysílati, nikoliv nepatrné daně platiti, nýbrž nad to vše ještě veliké poklady pro sebe nahromaditi? Může-liž se takováto obžaloba bráti vážně? Gothein sám jí zajisté vážně nebral. Vypráví nám přece, že počátkem a koncem, základem a cílem všeho jednání missionářů bylo náboženské přesvědčení. Nebylo jediného mezi těmito muži, jemuž by byl netanul neustále na mysli obraz mučenicství (str. 19). Tíž mužové že tedy nestoudným způsobem Indiány vydírali a církevní nařízení posměšně nohama šlapali a zároveň neustále po smrti mučeniccké toužili!«²⁾

Tato poslední slova obsahují nový důkaz proti ziskuchtivým úmyslům jesuitův. Sám Huber musí vyznati: »Jak se samo sebou rozumí, nemohou výtky, jež řádu jako celku pro finanční vydírání missií činiti nutno(?), stihnouti jednotlivé ubohé missionáře, kteří se domnívají, že musí svůj život věnovati záchraně

¹⁾ Pl. Genelin, Die Reunionen der Jesuiten in Paraguay (im Jahrbuch der Leo-Gesellschaft [Viedeň 1895], str. 129 n.).

²⁾ P. Cathrein ve »Stimmen aus Maria-Laach« XXV, 443. — O domnělých pokladech v Africe a Asii srv. Mořice Tomana, bývalého jesuity a missionáře v Asii a Africe, cestopis (Augšpurk 1788), str. 138, 154 n. Kdyby se bylo co nejpečlivěji nehospodarilo, nebylo by možno bývalo hraditi veliké výlohy, spojené s vydržováním missijních stanic a nových missionářův. Cesta jediného missonáře stála tisíc zlatých dle tehdejší hodnoty peněz.

cizích duší, a kteří se zbožným nadšením odebrali se do vzdáleného nepřátelského světa jako nejstatnější vojíni, kteří jdou k útoku s vědomím, že při tom zahynou. Mezi těmito misionáři bylo mnoho svatých mužů, kteří v upřímné lásce chtěli přinést dětem pohanským poselství spásy... Bancroft odhaluje jen závoj se zapomenutých činův a utrpení lásky křesťanské, připomíná-li: „Jakým útrapám jak se strany přírody tak od lidí byl v šanc vydán každý misionář mezi pohany! Vzdoruje krutosti podnebí, brodí se vodou a sněhem, nezná příjemnosti ohně, nemá chleba, nýbrž jenom rozemletou rýži, ba často nemá jiné potraviny než nezdravý skalní mech, pracuje bez ustání, je v nebezpečí, žítí bez potraviny, spátí bez lůžka, smrt míti za pasem či spíše denně, a častěji než denně býti na tom, zakusiti smrti sekerou válečnou, mučením, ohněm...“ A právě tak konstatuje jen skutečnost, praví-li na jiném místě: „Někdo snad se otáže, zdaž vraždění misionářův udusilo jejich nadšení? Odpovídám, že jesuité nikdy ani na krok neustoupili, nýbrž jako v udatném vojstě vždy nové oddíly nastupují, aby zaujaly místa padlých vojáků, tak ani jim nechybělo heroismu a podnikavosti na obranu kříže.“¹⁾

Podnět k tomu, že i někteří méně předpojatí muži vyčítají jesuitům církevně zakázané obchody, poskytuje zajisté případ Lavalettův a jednotlivá opěť a opěť s velikou odvahou opakovaná nepravdivá tvrzení, zejména však nepravý názor o církevně zapověděném obchodě.

P. Lavalette přišel r. 1745 na Martinique (Malé Antilly). Tam měli jesuité od r. 1641 dům, jenž darováním vlády a indické Společnosti měl veliké pozemky. Z nedostatku dělníkův a potahů zůstávaly tyto pozemky přes dluhy nebo pro dluhy domu nevzdělány. Tomuto stavu učinil Lavalette jakožto prokurátor a později jako představený konec a zaplatil

¹⁾ Huber, Der Jesuitenorden, str. 210 n. Uvedená místa viz u Bancrofta, Geschichte der Vereinigten Staaten, II. 797, 885. V anglickém vydání History of the United States (Londýn 1853), str. 782, 797.

z výtěžku svých žní dluhy, jež k vůli melioracím byly udělány.¹⁾ Již r. 1753 byl proto P. Lavalette z »commerce étranger«, t. j. z obchodu s Angličany obžalován a do Francie povolán. Avšak list intendanta martiniqueského z 23. září 1753 generálovi Tovaryšstva ospravedlnil P. Lavalette úplně proti všem žalobám, jež byly prohlášeny za dílo jeho nepřátel. Dopis končí se slovy: »Kdybych o nevině P. Lavalette nebyl zcela přesvědčen, nebyl bych — to ujištění dávám — mluvil tak rozhodně.«²⁾ Jelikož i představených ve Francii došly podobné ospravedlňující listy, mohl se P. Lavalette na své místo opět vrátiti. P. Lavalette pokračoval teď ve svých podnikcích, ale nespokojil se již jen vlastními pozemky, nýbrž koupil nové nevzdělané pozemky, aby je vzdělal. K tomu potřeboval nových značných prostředků; veliké obchodní domy v Marseillu je povolily, poněvadž posavadní žně poskytovaly více, než co na úplné krytí dluhu postačovalo. O těchto nových podnikcích nevěděli představení Tovaryšstva ničeho. Nespočívalo pak na tom žádné pozeňání. Mor zahubil velikou část černochův, a v náhle propuklé (1755) válce mezi Francií a Anglií bylo více francouzských lodí, na nichž byly výrobky P. Lavalette naloženy, od Angličanův chyceno. Nové spekulace neměly taktéž výsledku. Tím odpadly platební prostředky P. Lavalette ve Francii, věřitelé hlásili se o své a nepřátelé řádu zmocnili se věci té. Parlament, jesuitům velmi nepřátelský, odsoudil nespravedlivě »P. generála a v jeho osobě Tovaryšstvo jesuitů« solidárně k zaplacení dluhů jediného domu.³⁾

¹⁾ Dle Plaidoyer pour les Jésuites de France sans l'affaire du Père de Lavalette (Paříž 1762), str. 69 n.

²⁾ Dopis celý viz v Plaidoyer, str. 55—59.

³⁾ Crétineau-Joly, Histoire de la Compagnie de Jésus V³, 194. — Schoell podotýká ve svém velikém dějepisném, díle Cours d'histoire (XLIX, 43), že bylo o Lavalettovi rozšířeno mnoho přehnaných pověstí. Rozsudek parlamentu že je rozsudkem strannickým: Le parlement... nourrissait déjà en son sein ce germe d'opposition dont au bout de trente ans sortit une révolution qui entraîna cette cour elle-même: elle haïssait les Jésuites à cause de la résistance qu'elle en éprouvait. Elle saisit l'occasion de les perdre (l. c. p. 45). Též Flissan zove parla-

Schvalování nebo dokonce účast představených rádo­vých na odvážných spekulacích P. Lavaletta nedá se nijakým způsobem dokázati. Jakmile generál rádu, P. Centurioni, ku konci r. 1756 o tom zvěděl, jme­noval pátery Montignyho a Huberlanta visitátory na Martinique. Avšak tito visitátoři, jak se zdá, pro různé překážky neodcestovali. Zatím Centurioni dne 2. října r. 1757 zemřel. Teprve 21. května 1758 byl P. Ricci zvolen za jeho nástupce.

P. Ricci psal dne 1. července 1761 v důvěrném dopise P. de Beauvais: »Nikdy jsem P. Lavalettovi nenadržoval, nikdy jsem jeho jednání neschvaloval, nýbrž káral jsem je veřejně již před svojí volbou za správce Tovaryšstva. Často naléhal jsem na to, aby tento muž, jehož jsem pokládal za zhoubně působí­cího, byl odvolán.«¹⁾

Ve vlastnoručním dopise z 20. dubna 1762 pro­vinciálovi bordeauxskému, P. Nectouxovi, píše P. Ricci o svých marných snahách, aby zjednal na Martinique pořádek: »Vím velmi dobře, že na Martinique v du­chovním i hospodářském ohledě velmi špatně se daří, a neopomenul jsem ničeho, bych tomu odpomohl. Avšak denně dostavují se nové potíže, o něž se mé úmysly a opatření tříští. Dva visitátoři, kteří měli své bydlení v Americe, byli již dříve jmenováni; je­dnoho list nestihl, druhého pak zastihl na zpáteční

ment strannickým: Il y avait dans le parlement plusieurs fa­milles qui professaient les principes sévères du Jansénisme. Dans différentes occasions le parlement de Paris s'était montré avec un esprit de parti l'antagoniste de la bulle Unigenitus et de ses défenseurs, au nombre desquels ou plutôt à la tête desquel étaient les Jésuites. On ne peut donc pas dire que le parlement de Paris fut neutre et désintéressé dans les arrêts qu'il prononça contre cette société, qui eût dû faire évoquer au grand conseil le procès du P. Lavalette ainsi qu'on le lui conseillait. (Fla­san, Histoire générale de la diplomatie française, VI. [Paříž 1811] 485².)

¹⁾ Patri Lavalette numquam favi, numquam eius agendi rationem probavi, imo aperte improbavi etiam antequam ad re­gimen Societatis evocarer et saepe institi ut homo quem iudi­cabam Societati perniciosum avocaretur, quod si id pro mea po­testate non praestiti ex eo fuit quod in tanta rerum perturbatione fieri non posse existimaverim. (Originál.)

cestě do Evropy. Dva nové visitátory, kteří za několik měsíců byli jmenováni, zdržela nemoc; dejž Bůh, aby pátý visitátor, jenž byl nedávno jmenován, šťastně tam přistál... Krátce, myslím, že jsem nic neopo­menul a nezanedbám ničeho, abych neštěstí to za­žehnal. »Vše to bylo by již dávno vedlo k cíli, kdyby byla válka moře neuzavřela.«¹⁾

Pátý visitátor, P. de la Marche, dosáhl skutečně svého cíle. Podařilo se mu, jelikož si opatřil od vlády anglické průvodní list, přistáti na Martinique. Angli­čané, páni ostrova, učinili se ochránci P. Lavaletta; ale přes to zavedl visitátor process a odsoudil Lava­letta dne 25. dubna 1762 pro zapověděné obchodní spekulace, zbaviv ho všech jeho úřadův a suspendovav ho až do rozhodnutí P. generála od vykonávání funkcí duchovních.

Z rozsudku visitátorova dlužno jako okolnosti pro otázkou naši zvlášť důležité uvést, že P. Lavalette »po­vědomost o těchto obchodech našim Otcům na ostrově

¹⁾ Non me latet pessimo loco esse res spirituales et oeco­nomicas in Martinicia, verum nihil a me omissum est, quo illis consulerem: vides tamen in hoc negotio suboriri in dies impedi­menta, quibus consilia mea et incepta abrumpuntur. Visitatores duo constituti sunt superioribus annis, qui in America degebant. Ad primum litterae non pervenerunt, ad alterum deferebantur, dum ille in Europam rediret; alii duo intra paucos menses simi­liter designati visitatores valetudine adversa detenti sunt; faxit Deus, ut quintus nuper electus feliciter perveniat. Hunc uti antea illos singillatim edocui rerum spiritualium et temporalium damn a; quid ad utramque rem restituendam praestare debeat mandavi: fundos distrahi et quacumque ratione creditoribus satisfieri, re­mitti in Europam P. Antonium, haec omnia partim concessi partim iussi, quoniam ex rerum adiunctis consiliorum istorum utilitas pendet. Demum nihil omisisse videor, nihil me omissu­rum confido, quod ad damna avertenda conferre possit. Haec a longo tempore effectum habuissent, nisi bello impedita essent maria. Verum modo teneor his quae vel fiunt vel cogitantur Parisiis, et plane non video quid consilii capiam sine summo periculo rebus ad extremum adductis. Ignoscat Deus iis qui vel malo dederunt causam vel progressum non impedivere meisque consiliis non acquieverunt, cum ne praeceptis agerem prohibe­rent illa ipsa pericula quae nunc timeamus. Ignorabam quae scribit de P. Moreau, admonebitur Visitator eadem cum ipso facere quae cum P. Lavalette facere iussus est... (Autograf Simanc. Gracia y Justicia Leg. 666.)

Martinique a zejména vyšším představeným Tovaryšstva zatajil; že proti těmto obchodům jmenovaného kněze činěny byly veřejně a živě námitky jak od Otců v missii, jakmile se o tom dověděli, tak od představených Tovaryšstva, jakmile třeba jen neurčitá pověst o tom k nim dolétla, a to tak, že bez odkladu pomýšleli na odpomoc skrze mimořádného visitátora, by zavedl jinou správu; o to dály se marně pokusy po šest let a teprve nedávno mohlo se to provést, čehož příčinou byly překážky, které žádný člověk předvídati nemohl.«¹⁾

V prohlášení z téhož dne uznává P. Lavalette spravedlnost rozsudku a dodává: »Ujišťuji pod přísahou, že mezi vyššími představenými Tovaryšstva není ani jediného, který by mne byl k podnikáním obchodům zplnomocnil, k nim radil nebo je schvaloval, ani jediného, jenž by nějak na nich podíl bral nebo s nimi souhlasil.« Potom prohlašuje Lavalette, že úplně svobodně, beze všeho donucení, toliko jen z lásky k pravdě k vině své se zná, a že dává svolení k tomu, aby jeho doznání bylo veřejně prohlášeno.²⁾

Z uvedených zde listin vyplývá tedy dvojí faktum: první chybou P. Lavaletta bylo, že nejdříve svými úspěchy, potom velikými ztrátami, jež utrpěl morem a válkou, dal se svěsti ke spekulacím, jež byly proti předpisům ústavy řádové a proti poslušnosti, kterou byl vůči řádu svému vázán; 2. Tovaryšstvu Ježíšovu samému však nemůže býti pro Lavaletta činěna výčitka spravedlivá. Lavalette měl, jakožto představený a prokurátor velice vzdálené missie, určitou neodvislost ve svém oboru, i mohl leccos podniknouti, aniž by se o tom členové řádu dověděli. Jakmile představení o jeho spekulacích určité zprávy obdrželi, učinili seč byli, aby zjednali odpomoc.

Než i kdyby vina Lavalettova byla mnohem větší

¹⁾ Celý rozsudek podává Crétineau-Joly, l. c., str. 198 n. Tento jakož i následující doklad otištěny byly již v 18. století v Apologia pro Iesu Societate in Alba Russia, (Amstelodami 1798), 97 sq.

²⁾ Crétineau-Joly, l. c. VIII, str. 200.

nežli opravdu byla, zůstává přece pravdou, co Cornova vzhledem k případu Lavalettově praví: »Lavalette prokázal dobrému jménu Tovaryšstva velikou službu. Jeho vykřičené jméno jest jasným důkazem, že kupecký missionář z jezuitského řádu byl vzácností, že Lavalette byl jediným svého druhu; neboť zda by jinak bývala jména ostatních zůstala tajna? A proti tomuto jedinému kramářskému apoštolu mohou jesuité postaviti osm set missionářů, kteří svojí krví, a osm tisíc, kteří potem svým svlažili roli indickou a připravili ji pro církev Kristovu.«¹⁾

Mimo afféru Lavalettovu uvádí se pak ještě celá řada jiných obvinění, jež však většinou úplně jsou smyšlena. »Aquaviva« — praví Huber — »dosáhl od Řehoře XIII. pro řád privilej k obchodu v obou Indiích, předstíraje, že jest to na prospěch missiím.« Než, takovéto privilegium neexistuje. »Nemajíce dosti na náboženském průmyslu,« pokračuje Huber, »počali nyní také zámořským obchodem s kupci rivalisovati.« Ano, pramen Hubrův ví dokonce, že tento obchod předstihuje obchod Angličanův i Portugalcův. »Jest možno, že někteří z nich (jesuitů) z pravé horlivosti hlásat evangelium do Indie odcházejí; ale takových zajisté jest málo, a jsou to pouze ti, kteří o tajemství Tovaryšstva ničeho nevědí. Naproti tomu jsou tam jiní, kteří jsou pravými jesuity, ale ježto vystupují v převlečení, nezdají se jimi býti. Tito zakuklení jesuité míchají se do všeho a znají všechny, kdož mají nejlepší zboží. Jistými znameními poznávají se navzájem.«²⁾

Z téhož pramene podává Wolf ve svých dějinách jesuitů ještě další sdělení: »Tito zakuklení jesuité mimo slib slepé poslušnosti zavázali se přísahou ještě také k tomu, že tajemství za žádnou cenu neprozradí a veškerý síly své k časnému prospěchu Tovaryšstva vynaloží« atd. Jakožto pramen těchto zajímavých zpráv udává Wolf memoiry pověstného exka-

¹⁾ »Die Jesuiten als Gymnasiallehrer« (Praha 1804) str. 209¹.

²⁾ Huber, l. c. 205.

pučina Norberta.¹⁾ Než, memoiry ty jsou pouhou ozvěnou Tajných naučení (Monita secreta).

Z jiného hanopisu, jenž ve službách Pombalových byl sepsán, totiž z »Listu kteréhos Portugalce z Lisabonu« vyjímá Huber tyto údaje: »Já sám a jiní moji krajané, kteří v Římě byli, praví anonymní spisovatel, můžeme dosvědčiti, že v professním domě jesuitském prodává se hollandské plátno, kakao, káva, cukr, porculán, čokoláda, kapesníky, brabantské krajky, tabák, hedvábí, samet, hollandské šátky, indické pokrývky atd. . . Věděl jsem, že jesuité mají v semináři sklady s galanterním zbožím, v nichž možno dostati nákrčníky, punčochy, šátky, látky atd.«²⁾

Ježto již Harenberg ve svých »Pragmatických dějinách řádu jesuitského«³⁾ tento »List« uveřejnil, byly přemnohé pomluvy v nich obsažené v minulém století Reiffenbergem na pranýř postaveny. O »skladech s galanterním zbožím« na př. praví: »Co se týče semináře, neví se zde nic ani o kapesnicích, o punčochách, aniž o jakémkoliv galanterním zboží. Za mé doby byli mnozí rakouští baroni a hrabata v řečeném semináři spolu s mnohými jinými konviktory, mezi nimiž jsem byl i já. Mohu však na svou čest říci, že nikomu nenapadlo tázati se po takovýchto skladech galanterního zboží. Čeho jsme potřebovali, musili jsme si ve městě kupovati, až na malé paniotty čili bocháňky, jež nám bratr Michaele k čokoládě zdarma dodával. Patří tedy tyto sklady mezi čarovné budovy Ariostovy, jakéž toliko ve fantasii básníkův vzniknouti mohou. Podobně souditi dlužno i o tom, líčí-li Harenberg římské a portugalské prokurátory jakožto kramáře obchodující s hedvábím, krajkami a sobolinami.«⁴⁾

¹⁾ Mémoires apologétiques de Mr. Norbert tom. III. I. I. p. 89—93 ů Wolfa, I. c., II, 79.

²⁾ Huber, I. c., str. 206; dle »Sammlung der neuesten Schriften, welche die Jesuiten in Portugal betreffen« I (Frankfurt 1760), 88 násl.

³⁾ I, B14 násl.

⁴⁾ Reiffenberg, »Critische Jesuiter-Geschichte« (Frankfurt 1765) str. 495. Obširné vyvrácení obsahují »Lettere apologetiche contro due Libelli intitolati Riflessioni sopra il Memoriale

Onen »List« náleží dle Döllingera-Reusche »k nejobsažnějším a nejlépe psaným spisům protijesuitským,«¹⁾ i stojí tudíž za to, abychom si ho blíže povšimli. Jest to v žoldu Pombalově zhotovený anonymní tendenční spis, jímž měl býti oslaben nebo zmařen účinek pamětního spisu, jež generál jesuitů Ricci papeži podal proti nespravedlivému jednání portugalského kardinála Saldanky. Anonymní spisovatel podává beze vší kritiky směs neabsurdnějších věcí: objevují se tu němečtí jesuité Eckard a Meisterburg se svými děly a lstnými úskoky,²⁾ vzpoura a válka jesuitův,³⁾ sv. František Xaverský, »o němž také ještě není jisto, byl-li jesuitou«, japanští mučenicí Tovaryšstva, kteřížto prý byli »čeledínové domu, v němž františkáni bydlili, a svěťští Japonci.« Jesuité prý porušili evangelickou morálku: »běda tomu, jenž by nauku Ježíše Krista chtěl hlásati; toho pronásledovali až na smrt.« Dále nalézáme zde otrpané bajky, že P. Causin v bídě strádati musil, »protože prý svým představeným nechtěl zjeviti zpovědi Ludvíka XIII.,⁴⁾ že v jesuitské kolleji v Praze r. 1610, »kdy krvavé povstání ještě trvalo, nalezeno bylo veliké množství ručnic, prachu, koulí a jiných zbraní,«⁵⁾ že prý nelze bez hrůzy vzpomenouti si na bezbožné počínání a nezkcrocenou krutost proti kardinálu Tournonovi, jenž posléze jakožto oběť jesuitů zemřel, že missie jesuitů mezi lidem mají v zápětí jen zmatky, a nehodné přijímání svatých svátostí« atd.⁶⁾

presentato dá PP. Ges. alla S. di P. Clemente XIII e Appendice alle Riflessioni Fossombrone 1760.«

¹⁾ »Moralstreitigkeiten« I, B19.

²⁾ Srvn. Murr, Geschichte der Jesuiten in Portugal unter Pombal I (Norimberk 1788), 110 násl.

³⁾ Srvn. bajku IX »Jesuitská válka v Paraguaji.

⁴⁾ Srvn. bajku o zpovědnících.

⁵⁾ Bajka tato byla původními listinami vyvrácena u Gretsera, Opp. XI, 862. Původní listiny pražských civilních a vojenských úřadů nalézají se ve vídeňském tajném státním archívě, Duchovní akta čís. 422.

⁶⁾ Citováno dle vydání v »Sammlung der neuesten Schriften, welche die Jesuiten in Portugal betreffen«. Frankfurt 1759. Titul vlašského původního vydání zní: »Riflessioni di un Portoghese

Jestliže tento spis s nescíslnými svými pošetilostmi a nepravdami patří »k nejobsažnějším spisům protijesuitským,« jest patrné, co dlužno souditi o jiných protijesuitských spisech obyčejného rázu.

Vydatným pramenem byly »Portugalci« dva dopisy biskupa Palafoxa, jichž často se užívá k tomu, aby obžaloba o báječných obchodech jesuitů byla dokázána. Oba tyto dopisy ze dne 25. května 1647 a 8. ledna 1649 jsou plny patrných nadsázek a odporů.¹⁾

V prvním dopise vyčítá se jesuitům mimo jiné, že svátosti neplatně udělují, veškery preláty pronásledují, a učení hlásají, že správně jest biskupy týrati, ano i dítky proti biskupům podceňovati. Jen několik příkladů. »Řeholník může v těchto zemích vystačiti se 150 skudy, ale každý jesuita stráví 2000 skudů. Co mohou tedy (!) s tolika penězi jiného činiti nežli užívati jich k tomu, aby ve všech sporných věcech příjemnějšími a oblíbenějšími se stali, pravdu potlačovali, požadavkům svým platnost zjednávali, církevní zákony přestupovali a pronásledovali ty, kdož se jim proto protivi, že privilegií svých zneužívají, a trápili biskupy, klášterníky i kněze světské, kteří vesměs proti majetku a oblíbenosti těchto řeholníků protestují...²⁾ Veliký odkaz naplnil prý jesuity novou bojovností: »Vidouce jesuité, že jim pojednou tak veliká suma do rukou padla, opověděli mi drze ukrutný boj, protože (!) měli dosti, aby se mnou spor mohli vésti.«³⁾ Na důkaz toho uvádí se výrok kteréhos jesuity, jenž prý řekl: »Čert vezmi Tovaryšstvo, ne užijet zajisté těchto 70.000 skudů leč k tomu, aby

sopra il Memoriale presentato da' PP. Gesuiti alla S. di P. Clemente XIII Lisboa 1758. »Portugalec věrně opakoval Pombalovy bajky o »jesuitské republice«.

¹⁾ Oba dopisy německy v publikaci »Sammlung der neuesten Schriften, welche die Jesuiten in Portugal betreffen« IV. (Frankfurt 1762), 218 násl. O Palafoxovi a o tom, kterak sám sobě odporuje, orientuje krátce spis »Sensa Romanorum Pontificum Clementis XIV Praedecessorum« (Amstelodami 1776) str. 165 násl.

²⁾ L. c. IV, 242.

³⁾ Tamže IV, 248.

tento process vyhrálo.« Z toho prý jest patrné, kterak lidé v křehkosti své podobně sobě počínají jako včely, které skrývají žihadlo své, mají-li prázdný žaludek, za to však tím více píchají, jsou-li nasyceny.¹⁾

Druhý list jest ještě zřeštěnější. Jesuité prý »zavlékali duchovní i světské osoby do vězení... Sebrali tlupu ozbrojenců, která skládala se z bohaprázdných a nepravostných lidí, a chtěli jí užiti k mému zajetí, aby mne zbavili mého důstojenství a aby stádce mé rozprášili;«²⁾ ano oni prý ukládají biskupu i o život.³⁾ Tito řeholníci »nejen dovolují jeptiškám opět započítí podezřelé společenské styky s osobami světskými, se řeholníky i kněžími, ano oni dokonce veřejně je k tomu nabádají.«⁴⁾ Ve svátek sv. Ignáce pustili se prý jesuité ještě dále: »vtipkovali veřejně o biskupovi, o kněžích, o řeholnicích, o biskupském důstojenství a dokonce i o katolickém náboženství.«⁵⁾

Kdežto biskup jesuitům na některých místech největší chválu vzdává, napadá na místech jiných netoliko jesuity své diecése, nýbrž i jejich od papežů tak často schválenou ústavu: »Který rád byl kdy katolické církvi tak škodlivý a uvrhl křesťanské země do tolika nepokojů, jako Tovaryšstvo? Nebude to nikomu s podivem, jestliže mi jen Vaše Svatost dovoliti ráčí, abych příčinu toho zjevil, jež beze vší pochyby v tom záleží, že mimořádné a zcela zvláštní zřízení tohoto řádu jemu samému jest břemenem obtížnějším nežli jiným jest patrné.«⁶⁾

¹⁾ Tamže IV, 244. Vzhledem k tomuto listu praví se v »Suffragium Cardinalis Calini in Congreg. generali habita eoram S. P. Pio VI d. 28. Ian. 1777«: Palafoxii in carpenda proximum fama effraenis malitia, in mendaciis libertas, in convitiis facilitas... luce clarior apparebit. Celé dobré zdání u Murra, Journal X, 203—208. — Jansenisté otiskli tento list často, nejprve ještě za života biskupa Palafoxa roku 1658, potom v »Theologie morale des Jesuites« (Cologne) roku 1659, Journal de Saint-Amour 1662; později pojal jej Arnauld do své Morale pratique (III. sv.).

²⁾ L. c. IV, 250.

³⁾ Tamže, IV, 255.

⁴⁾ Tamže IV, 260.

⁵⁾ Tamže IV, 263.

⁶⁾ L. c. IV, 287. Srvn. str. 289.

Potom vyčítá Palafox jesuitům, že způsobují nepokoje, že mají tajné výsady, že napadají nauky svatých, že učení a zvyky církve mění, že mládež činí změkčilou a zženštilou a že sami pohodlný změkčilý život vedou. V této souvislosti vyskytá se také obžaloba týkající se kramářství: »Který řád měl kdy v církvi Boží veřejnou banku, jako jesuité, a který řád peníze své na lichvu půjčoval a veřejně ve svých domech řeznické krámy a jiné sklady obchodní zakládal k hanebnému a řeholníků nedůstojnému obchodu? Který řád učinil kdy úpadek a k úžasu a pohoršení lidí světských téměř celý svět obchodem svým námořským i pozemským a svými směnkami naplnil, jako jesuité?«¹⁾

Listy Palafoxovy nesou odsouzení své již samy v sobě, i nebylo teprve třeba pozdějšího ujištění spisovatelova, že byly psány ab irato a že jen platí tolik, kolik dokazují;²⁾ mimo to jest dokázáno, že přemnohá jeho tvrzení odporují zřejmým faktům a že tudíž jsou nepravdami.³⁾

Jak známo, byl Palafox miláčkem jansenistův, kteří dokonce o jeho svatořečení se zasazovali, při němž ovšem zvláště druhý z uvedených listův úlohu officialního odpůrce svatořečení (t. zv. »advocatus diaboli«) velice usnadnil. To vše dnešní stoupence jansenistů neodstrašilo od toho, aby neuzívali tvrzení biskupových ke svým účelům, a takž není divu, když »klassické dílo« Huberovo celé kusy z Palafoxa jakožto kriticky nezvratné důkazy proti jesuitům uvádí.⁴⁾

¹⁾ Tamže IV, 292 násl. Srvn. str. 222

²⁾ Beatificat. et Canonizationis Ven. Servi Dei Ioannis de Palafox et Mendosa Episcopi prius Angelopolitani postea Oxom. Animadversiones R. P. Fidei Promotoris super dubio an constet... (str. 37). Tam se čte také na str. 67 tato konečná charakteristika: Talis fuit Ven. Palafoxius, qualem ipse se, quamquam sui non parvus laudator, describit. Quoad vixit, inter virtutem et vitia, inter peccata et lacrimis fluctuans, innocentiae candorem amisit et vere poenitentis laudem adipisci non potuit (srv. str. 32 n.).

³⁾ L. c. 37 a Mangold, Reflexiones in R. P. Alexandri Continuationem Hist. Eccl. cl. Fleurii I (Augustae Vind. 1783), 483 násl.

⁴⁾ Huber, l. c. str. 206, 209.

Jakožto pádný důkaz obchodu jesuitův bývaly čas od času nalézány jejich poklady. Dne 11. června 1607 vydal vévoda Maximilián bavorský vysvědčení, že jesuité ve své mnichovské koleji neskrývají žádného pokladu, pověst o tom že byla vymyšlena, aby proti jesuitům byla rozdmýchána nenávisť, jesuité však že pro svůj bezúhonný život a velikou horlivost zasluhují jenom uznání.¹⁾

Zvláště v předešlém století nacházeny byly u jesuitů veliké poklady. Roku 1829 probíhala novinami tato zpráva: »Časopis ‚Précurseur de Lyon‘ přináší neuvěřitelné téměř sdělení, že rozšířila se pověst, kterak prý jesuité, dřívější majitelé kolleje lyonské, zakopali tam při odchodu svém r. 1762 dvacet milionů franků. Vláda prý proto od několika dnů dala tam kopati, aby tyto peníze opět obdržela.« Brzo však bylo hlášeno, že to hledání pokladu pohříchu nemělo výsledku. »Pátrání po velikém zakopaném pokladě v dřívější kolleji jezuitské lyonské bylo marné; nenalezli ničeho.«

Se zcela vážnou tváří podává ve věcech peněžních dobře zpravený časopis »Berliner Börsen-Courier« ve své první příloze (čís. 264) ze dne 29. května 1891 tuto zprávu: »Objevení báječného pokladu, jenž nepostrádá také veliké politické a historické zajímavosti, bylo učiněno v Rio de Janeiro, jak poslední pošta odtamtud hlásí. Inženýr, pod jehož vedením tvrz San Antonio, bývalý klášter, v Rio de Janeiro se bourá, udeřil v jedné z podzemních chodeb kastellu na množství schránek, jež již na první pohled prozrazovaly, že v nich skryto jest něco drahocenného. Poněvadž vláda ve smlouvě s inženýrem uzavřené si vymínila, že drahocenné věci, jež by při bouracích pracích snad nalezeny byly, s polovice jí případnou, učinil o objevu svém ihned oznámení. Ihned dostavila se kommisie na místo a dle memoranda vládě poda-

¹⁾ V mnichovském říšském archivě Ies. 92 čís. 1937. Dopisy toho se týkající 98 čís. 1935. Vysvědčení to jest německy i latinsky otiskáno také ve vzácné knize »Simoniani Rittingindoni, Ministri Britannii, de Privilegiis Calvinistarum — iudicium« (Montguntiae 1612) str. 142 násl.

ného nalezla v podzemní chodbě toto: 112 dřevěných skříní, z nichž každá byla železem pobita a třemi zámky opatřena, a každá 856 kg. těžká. Dále čtyři těžké skříně z kutého železa, z nichž každá vážila 615 kg., 16 zašitých kožených vaků, z nichž každý 59 kg. vážil, 806 balíčků z pergamenového papíru celkové váhy 1457 kg., a konečně 3 skříně s dokumenty a 26 poněkud poškozených jiných balíčků. V oněch 112 skříních nalezeno bylo 70 millionů franků zlata ve starých portugalských cruzadech. O původním určení tohoto zlata podala částečné vysvětlení kvitance ve skříní dokumentův nalezená, kterouž bratr Desarte Antonín, superior jesuitského řádu, stvrzuje, že obdržel 20 millionů zlatých cruzadů, aby summu tu poslal do Portugalska Janu V. jakožto čestný tribut na jeho cestu do Brasílie. Z dotyčné kvitance vyplývalo dále, že mimo těchto 20 millionů také 2460 kg. zlatých zrn, jež v oněch zmíněných čtyřech skříních nalezena byla, a 945 kg. zlatých desek kromě rozličných ze zlata umělecky pracovaných předmětů, jež v ostatních skříních, balíčcích atd. nalezeny byly, dopraveno býti mělo na palubu královských galejí, jež pod velením infanta Dona Šebestiana na zpáteční cestě do Lissabonu v Brasílii přistáti měly. Vychází nyní na jevo, že jest to ono zlato, jež v minulém století portugalský znamenitý státník markýz Pombal marně u představeného brasílských jesuitův reklamoval. Tento popíral tehdáž, že by se poklad ještě v jeho rukou nalézal, jelikož jej prý již odeslal. Následek toho byl proslulý onen dekrét zbožného (sic) dřívě markýza Pombala, jímž jesuité z Portugalska a Brasílie byli vypověděni.¹⁾

Tato historika vymyšlena jest s chatrnou znalostí věci, neboť 1. neexistoval nikdy nějaký »bratr Desarte Antonín, superior jesuitského řádu«; 2. neexistoval v 17. a 18. století žádný infant Don Šebestian; 3. nebyly tyto poklady od Pombala nikdy reklamovány, a

¹⁾ Dle pařížského »Petit Journal« jedná se pouze o 60 millionů, jež jesuité při svém vypuzení pro nedostatek času zanechali musili.

jesuité nebyli tedy od Pombala nikoliv následkem odepření těchto pokladů vypuzeni, nýbrž proto, že byli největší překážkou jeho absolutní libovůli vládní.¹⁾ Přece však tato bajka nalezne ve světě dosti těch, kteří jí uvěří.

Huber a ti, kdož z něho opisovali, jako na př. Beyschlag, tvrdí, že Urban VIII. a Klement IX. »zvláštními bullami řádu pod nejtěžšími tresty zapověděli provozování obchodu.« Jest však jisto, že žádný papež zvláštní bullou proti obchodu jesuitů nevydal. Jest několik bull, jež dávný zákaz obchodu všem světským i řeholním duchovním na srdce kladou, a v nich mezi jinými řeholemi uvádí se také i Societas Iesu, jež byla novou formou v řádovém organismu církevním. U Klementa IX. může se jednati toliko o konstituci Sollicitudo ze dne 17. června 1669, jež nese plně onen ráz všeobecnosti.²⁾ U Urbana VIII. mohou v úvahu býti vzaty dva jeho výnosy: 1. konstituce »Ex debito« ze dne 22. února 1633 anebo 2. breve »Commissum nobis« ze dne 22. dubna 1639. Konstituce »Ex debito« obsahuje instrukci pro missionáře o cestě do missií, o jednotnosti učení, o rozsudích ve sporech atd. Při tom zmiňuje se Urban v § 8. také o provozování obchodu, jež všem klerikům bylo zakázáno. Zákaz znovu klade se na srdce všem řádům a při jich výčtu nalézáme zase slova: etiam Societatis Iesu »také Tovaryšstvu Ježíšovu«,³⁾ kterýžto přídavek tehdáž již při výčtu řádů stal se stálou formulí. O této frasi »etiam Societatis Iesu«, jež často nesprávně byla vykládána a již nezřídka bylo zneužíváno, podotýká

¹⁾ Srvn. Murr, »Geschichte der Jesuiten in Portugal unter der Staatsverwaltung des Marquis von Pombal«. Norimberk 1788, II, 5 násl.; Mémoires de Malovet, Paříž 1868, II, 290; Duhr, »Pombal, sein Charakter und seine Politik« Frýburk 1891, strana 9 násl.

²⁾ V § 3. se praví: »omnibus et singulis personis ecclesiasticis tam secularibus quam regularibus, cuiuscunque status, gradus, conditionis et qualitatis ac cuiusvis ordinis, congregationis et instituti, tam Mendicantium quam non Mendicantium, etiam Societatis Iesu...« Acta Sanctae Sedis VII. (Romae 1872), 322. Srvn. také Bullarium Propagand. I, 169.

³⁾ Acta S. Sedis VII, 320.

P. Bahr proti Mossheimovi: ¹⁾ »Toto Tovaryšstvo (Ježíšovo) obdrželo od papežů Pavla III. r. 1549, Pia IV. r. 1561 a Řehoře XIII. r. 1572 a 1575 mimo jiné svobody také tu výsadu, že v jistých zákazech, byť týkaly se všech duchovních řádů, Tovaryšstvo Ježíšovo není míněno, leč by výslovně bylo jmenováno.«²⁾

Mají li však ti, kdož jesuity viní z kramářství, na mysli breve Urbana VIII., tu dlužno podotknouti, že toto breve, jež zakazuje obchod s indiánskými otroky, hodí se velmi špatně k obžalobě, zajisté však velmi dobře ke stkvělému obhájení jesuitův, a to zvláště vůči obžalobě, že provozovali obchod s otroky.

Rovněž tak málo jako uvedenými »bullami« možno kramářství jesuitův dokázati dekretem kardinála Saldanha ze dne 15. května 1758. K naléhání Pombalovu, jež jesuity vším možným způsobem hleděl ve zkázu uvésti, byl od těžce nemocného Benedikta XIV. (zemřelého 3. května 1758) brevem ze dne 1. dubna r. 1758 portugalský kardinál Saldanha jmenován visitátorem portugalských jesuitův. Dne 2. května 1758 byl obsah tohoto breve sdělen jesuitům lissabonským. Aniž by byl zavedl nějaké vyšetřování, vydal Saldanha po delší úradě s Pombalem již 15. května dekret, v němž prohlašuje, že ve všech kollejiích, domech a noviciátech, jež Tovaryšstvo Ježíšovo v portugalských državách v Evropě, Africe a Americe má, pohoršlivé obchody se provozují, čímž porušují se hrubě posvátné kanonické předpisy. O tom že má zprávy úplně bezpečné.³⁾ Místo, aby se řídil instrukcí k papežskému listu připojenou a kanonické vyšetřování zavedl, dal se tento dobromyslný státní prelát informovati Pomba-

¹⁾ Mossheim, »Erzählung der neuesten Chinesischen Kirchengeschichte str. 30 násl. 45.

²⁾ Flor. Bahr, S. J. »Allerneueste Chinesische Merkwürdigkeiten und zugleich gründliche Widerlegung vieler Irrungen, welche H. Joh. Lor. Mossheim in seine Erzählung der neuesten Chinesischen Kirchengeschichten hat einfließen lassen« (Augs-purk 1758), str. 87. P. Bahr byl rektorem jesuitské kolleje v Pekingu; vyvrací mimo jiné také mnohé ty bajky o neposlušnosti jesuitů vůči papežským výnosům, týkajícím se čínských obyčejův.

³⁾ Srovnej Murr, Geschichte der Jesuiten in Portugal I, 134—156.

lem — a ten přece všecko věděl zevrubně. Čtitel Pombalův, a tudíž nikoliv přítel jesuitův, portugalský deputovaný Gomes, soudí o počínání Saldanhově takto: »Datum tohoto dekrétu, jenž 3 (12) dny po sdělení breve jesuitům bylo uveřejněno, dokazuje, že kardinál pro svůj dekret proti jesuitům nevyčkal nových informací, aniž vykonal další vyšetřování. Jest více než pravděpodobno, že Carvalho velmi zevrubně o smýšlení kardinálově byl zpraven, když papeže žádal, aby mu visitaci jesuitů svěřil.«¹⁾ Psaní kardinála Saldanha dlužno tedy označiti jakožto neodůvodněný spis obžalobný, ježž Pombal, nejzarputilejší a nejnesvědomitější nepřítel jesuitův inspiroval, a jenž proto již jako důkazný materiál nemá žádné ceny.

Jako mnohé obžaloby vznikly z logicky nepřipustného soudu z jednotlivého případu o celku, tak zajisté také velmi mnohá obvinění vznikla z mylného pojmu o obchodě církví zapověděném.

Kanonické pravo rozumí obchodem církví zapověděným toliko obchod v přesném významu toho slova. »Obchodem jest« — praví kanonické právo — »jestliže někdo zboží nějaké zakoupí v úmyslu, aby je všecko a beze změny zase prodal a tím zisku na-

¹⁾ Gomes, Le Marquis de Pombal Esquisse de sa vie publique (Lisabon 1869) str. 157. Breve Benedikta XIV, jehož vnitřní kontradikce jsou nápadny (viz Murr I, 145), jest dle Gomes a (str. 154) sepsáno sekretářem portugalského zplnomocněnce Almady v Římě: »Pacionci (Passionei) ne fit que la copier. Le bon vouloir de ce cardinal ne resta pas sans récompense. N'oubliez pas, écrivait Almada à son cousin Carvalho en lui envoyant le bref, de me faire parvenir, pour Pacionci (Passionei) et Achinto, deux bagues en diamants et quelque autre chose que vous trouviez digne de leur être offerte« (Lettre confidentielle d'Almada du 7e avril 1758. Arch. du ministère de l'Intérieur de Portugal). Ve výtahu, ježž Döllinger z memoirů Cordarových uveřejnil, praví se při počátku vlády Klementa XIII: »Florio, jenž papežský list kardinálovi Saldanhovi zasláný sepsal a podepsal, byl vsazen do Andělského hradu, kdež strachem zemřel«. (Döllinger, Beiträge III, 30.)

²⁾ Klement XIII. dal kardinálovi vysloviti nelibost svou nad dekretem, zvláště proto, že edikt ten bez šetření právních forem a bez předchozího vyšetřování byl vydán (Döllinger, l. c., str. 23).

byl.«¹⁾ Ke třem momentům tedy dlužno při tom míti zřetel: 1. k úmyslu, jež měl ten, kdo zboží opět prodává, měl již při nákupu, 2. opětný průdej nezměněného zboží, a to 3. za tím účelem, aby zisku bylo docíleno. Tento obchod zakazuje církev klerikům a řeholníkům pod těžkým hříchem. Ale také obchod v širším smyslu, při němž suroviny k zpracování se kupují, aby potom v nové podobě se ziskem byly prodány, na př. výroba suken z koupené vlny, zakazuje církev jakožto nevhodné pro kleriky a řeholníky.²⁾ Něco jiného by bylo, kdyby někdo vlnu vlastních stád v sukno zpracovati dával a to, čeho by sám nepotřeboval, prodával. Rovněž tak není obchodem, jestliže někdo z ječmene na vlastních polích vypěstovaného pivo vaří nebo z dříví ve vlastních lesích uhlí pálení dává a pak prodává. Celkem vzato není to obchod, a není tudíž ani kněžím ani řeholníkům zakázáno výtěžek svých polí, stád a lesů, jako víno, ovoce, obilí, dříví, vlnu atd. za přiměřenou cenu prodávati, a to buď nezměněné nebo teprve v přiměřeném zpracování. Jest však zřejmo, že mohou nastati případy, kdy to, co jest ještě dovoleno, nekryje se s tím, co se hodí.

Tovaryšstvo Ježísovo nejen kladlo energicky důraz na všeobecný zákaz církve, nýbrž šlo ještě dále, zakázavši svým členům vše, co by i jen zdání obchodu míti mohlo. K nerozumným žalobám nemohl býti při tom ovšem brán zřetel, neboť jinak by Tovaryšstvo musilo vůbec zanechati racionelního a energického hospodaření na statcích fundačních, z jichž výnosu kolleje byly vydržovány. Takové hospodaření

¹⁾ »Negotiatio est, cum quis emit mercem eo animo, ut integram et non mutata vendendo aliis lucretur« (Ex cap. Eiciens D. 88). Dle textu Friedbergova (Corpus Iur. Can. Lipsko 1879, str. 310): Quicumque rem comparat, non ut ipsam rem integram et immutatam vendat, sed ut materia sibi sit inde aliquid operandi, ille non est negatior; qui autem comparat rem, ut illam ipsam integram immutatam dando (vendendo) lucretur, ille est mercator.«

²⁾ Srvn. Laymann, Theologia moralis lib. III, tr. 4, c. 17, § 7, I (ed. Bambergae 1669), 418 sq. Schmalzgrueber, Ius ecclesiasticum universum VII (Romae 1844), 782 sq.

bylo však rovněž tak povinností jako příkazem nutnosti a nadto poučným příkladem pro obyvatelstvo v zemědělsky málo pokročilých krajinách.

Druhá generální kongregace (1566) ustanovuje ve svém 61. dekrétu: »Vše, cokoliv by vzbuditi mohlo byt jen zdání světského obchodu, na př. při vzdělávání polí, při veřejném prodávání plodin atd., jest našincům zakázáno.«¹⁾ V 84. dekrétu sedmé generální kongregace (1615—1616) vykládá se zákaz ten blíže několika příklady: Zakázáno jest: »Pole kupovati, aby ze vzdělávání jich bylo těženo, zboží kupovati, aby pak, zlepšeny byvše, draže byly prodány; tiskárnám peníze dávat na vydání knih od jesuitů sepsaných a za to přijímatí exempláře k prodeji na vlastní účet; v kollejích vydržovati tiskárny, z nichž by knihy také nejesuitům byly prodávány. Vyňaty jsou z tohoto zákazu Indie a severní země evropské co do náboženských spisů a školních knih, není-li tam jiné tiskárny vůbec, anebo není-li tam tiskárny katolické: v těchto případech musí věc P. generálovi předložena býti k rozhodnutí.«²⁾

Táž nařízení připomínají se pak s důrazem opětovně v pravidlech pro ony úřady rádrové, jež by mohly nejsnáze zavdati příležitost k obchodu. Tak praví páté pravidlo pro assistenta prokuratora: »Bedlivě varuj se také všeho zdání obchodu nebo zisknosti koupí nebo prodejem odjinud obdržených nebo jinam posílaných předmětů, peněžními směnkami nebo jiným způsobem.«³⁾ Toto pravidlo opakuje se pak opět v instrukcích pro provinciálního prokuratora;⁴⁾ prokuratorovi kolleje stanoví se ve dvanáctém pravidle slova druhé generální kongregace jakožto norma.⁵⁾

Rovněž tak velkou starostlivostí, aby vyvarováno bylo byt jen zdání obchodu, ukazují rozhodnutí generálů. Na dotaz jesuitův z Polska, smí-li na loď, která byla najata k dopravě obilí, aby s prázdnou nemusila

¹⁾ Institutum S. J. I. (Romae 1869), 192.

²⁾ Ibid. str. 312.

³⁾ Ibid. str. 77.

⁴⁾ Ibid. str. 99.

⁵⁾ Institutum S. J. I. 115.

jeti zpět, naložiti sůl a ji pak prodati, odpověděl P. Aquaviva roku 1594: Není to dovoleno, leda by se tak stalo ve prospěch chudých, jimž sůl přenechána budiž v téže ceně, za kterouž byla zakoupena.¹⁾ Dotaz, je-li dovoleno obchodníku půjčiti peníze a vymíniti si při tom podíl na zisku, po případě převzítí i risiko ztráty, rozhodil P. Mutius Vitelleschi dne 16. března r. 1641: »To jest obchod, jenž nám jest zakázán.«²⁾ Ježto v novější době ukládání nadačních peněz v nemovitostech namnoze potkávalo se s obtížemi a na-proti tomu z praktických ohledů bylo výhodnějším ukládati peníze v cenné papíry, vydal generál P. Beck dne 19. března 1858 okružník představeným provincií, v němž, aby se předešlo všemu nedovolenému obchodování, se zakazuje: 1. cenné papíry kupovati v úmyslu, aby později draže byly prodány; 2. peníze ukládati v akciích, jež spojeny jsou s dividendami; 3. každá zjištná spekulace při nákupu a prodeji cenných papírů.

Výtek, jež by dokazovaly, že jesuité skutečně provozovali obchody, uvéstí nelze. Zvláště u missionářů byla veškera ziskuchtivost principiálně vyloučena, fakticky nemožna a psychologicky nemyslitelna. Případ Lavalettův, ba i několik jiných ojedinělých případů, anebo mylný pojem církvi zakázaného obchodu nedávají naprosto žádného práva, aby se trvalo na bajce o hanebném kramářství jesuitův.

¹⁾ Non permittendum, ut in navi conducta ad vehendum triticum, ne vacua redeat, salem emant, quem postea vendunt; nisi forte ex charitate in pauperum gratiam, eodem pretio quo emerunt, revendunt (Capita Oettingana nr. 412, v archivě něm. řádové provincie, ser. II, fasc. K.).

²⁾ L. c. nr. 415.

³⁾ Praepositorum Generalium Selectae Epistolae (Vesontione 1877) p. 180.

24. Otrokářství jesuitův.

Ve známém spise Pombalově: »Krátká zpráva o republice, která od kněží Tovaryšstva Ježíšova . . . byla zřízena,« uvádí se také obžaloba, že jesuité oloupili Indiány o jejich svobodu, ano že odníмали jim i to, co v potu tváře své si vypěstovali, nepopřávajíce jim ani času, aby to málo sklíditi mohli, čeho k nevyhnutelné výživě měli zapotřebí, tím méně popřávali jim oděvu, aby nahotu svou přikrýti mohli . . . Těmi a takovými prostředky odňali tito kněží utiskovaným Indiánům svobodu, aniž by uvážili, že upadají v papežskou censuru stanovenou bullami Pavla III. a Urbana VIII.«

Nepravdy Pombalova spisu jsou tak patrné, že není ani třeba je vyvracet; ale ježto mnozí stále a stále je opakují, budiž poukázáno k tomu, že německý missionář P. Bernard Nussdorfer z vlastní dlouholeté zkušenosti lživá tvrzení ta na pravou míru uvedl.¹⁾ Protestantický historik Southey, jenž jinak katolickou církev z modlárství viní, ukazuje podrobně, kterak »falešné a zjevně nepravdivé« jsou obžaloby Pombalovy proti jesuitům.²⁾

¹⁾ Juan de Escandon a Bernard Nussdorfer S. J. »Geschichte von Paraguay« Frankfurt 1769. Zkrácené vydání jest: »Beitrag zur Geschichte von Paraguay und den Missionen der Jesuiten daselbst in einem Sendschreiben des P. Bernhard Nussdorfer.« Frankfurt 1768. O P. Escandonovi viz Peramas, De vita et moribus sex sacerdotum Paraguaycorum (Faventiae 1791) str. 171 násl., 195 násl.

²⁾ Southey, l. c. II, 355 násl.; III, 510 nn.

Především mluví proti obžalobě té fakta. Proslulý cestovatel a přírodopysk Martius líčí ve své »Cestě Brasilii« boj jesuitů za svobodu a lidská práva Indiánův a praví: »Cím úžeji zájmy portugalských osadníků s obchodem s otroky byly sloučeny, tím statečněji jesuité proti němu brojili; ale jejich velikomyslné snahy rozbily se o odpor snahy občanstva a ostatních duchovních korporací.« Proti těm, kteří jesuity obviňují, pronáší Martius tuto obžalobu: »Pombal, sveden byv rovněž tak lživými zprávami, jako chimae-ricickou bázní a zakoreněnou nenávistí proti jesuitům, zasadil nejdůležitější kolonii portugalské v nejedné příčině citelnou ránu; co se pak Indiánů týče, dal počátek k jejich politickému úpadku a k onomu smutnému a beznadějnému stavu, v němž jsme rudochy oněch zemí viděti měli příležitost.«¹⁾

V »Dějínách římsko-katolické missie«, vydaných dvěma protestantskými kazateli, se praví: »Nepředpojatý pozorovatel, jakým jest nepřítel jesuitů Denis,²⁾ musí doznati, že během dvou set let, v nichž jesuité nad Indiány v Brasilii vládli, učinili z těchto divochů řádné a šťastné lidi. Byl-li vládní jejich způsob korunován tak krásnými a cennými výsledky, bylo to tím, že vládní ten způsob úplně k povaze domorodcův a k nízké jejich úrovni se hodil, a o ně jako o děti otcovsky se staral.«³⁾ A o svobodě Indiánů tvrdí řečení praedikanti: »Nemalé zásluhy dobyli si jesuité o svobodu indiánův. Čeho nižádný, sebe přísnější zákon v Brasilii nedovedl, toho dosáhli jesuité mocným svým odporem, že totiž Indiáni víc a více byli osvobozováni od otroctví a robot.«⁴⁾

Na počátku 17. století (roku 1606) zasazoval se k podnětu generála Aquivavy provinciál Diego Torres rozhodně za svobodu indiánův a poručil, předcházeje

¹⁾ »Reise in Brasilien« III. (Mnichov 1831), 926 násl. Srvn. str. 980 o pošetilostech a neblahých následcích Pombalových opatření.

²⁾ Univers pittoresque 1837.

³⁾ Kalkar-Michelsen, Geschichte der römisch-katholischen Mission. (Erlangy 1867) str. 270 násl.

⁴⁾ Tamže str. 270.

dobrym příkladem, aby Indiáni, kteří jesuitské kolleji sv. Jakuba v Chile byli darováni, ihned za svobodné byli prohlášeni a aby jim spravedlivá mzda za práce jejich byla vyplácena. Následek toho byl, že většina pánův jesuitům přátelství své vypověděla. Když pak jesuité každému rozhřešení odpírali, kdo Indiánům za jejich práci mzdu zadržoval, vypuklo všeobecné povstání proti jesuitům, jemuž právě založená řádová provincie paraguayská za obět padla.¹⁾

Jesuitský provinciál nedal se tím másti; v Tucumanu dal tytéž rozkazy a vzbudil jimi rozhořčení: žádný občan nenavštěvoval již jesuitů, žádná almužna jim nebyla posílána. Mnozí pokoušeli se všelijak o to, aby jesuity od názorů jejich odvrátili. Ale marně. »Provinciál Torres« — tak píše letopisec — »důvěřoval se pevně v pomoc Boží, neopustil-li věc nešťastných a zůstal stálým: v soukromí i veřejně mluvil s velikým důrazem proti otroctví a hrozil božskými tresty těm, kdož by od něho neupustili.« Jesuité musili spokojiti se s tureckou pšenicí a trochou ovoce, ale činili tak rádi vzhledem k ideální věci, za niž bojovali.²⁾ Hlavní město tucumanské musili jesuité pro rozjitřenost otrokářů rovněž opustiti.³⁾

Do hlavního města paraguayského Asuncionu přišel královský kommissar František Alvaro v průvodu jesuitského provinciála P. Torresa a ohlásil tam královské dekréty týkající se zrušení otroctví. Sotva že královští úředníci odešli, pozdvihl se také zdejší lid proti jesuitům jakožto původcům těchto nařízení, a jesuité byli nuceni město opustiti.⁴⁾

V pozdějším boji jesuitů za svobodu Indiánů hraje právě uvedené již breve Urbana VIII. »Commissum nobis« ze dne 22. dubna 1639 důležitou úlohu. Toto breve uvaluje totiž na každého exkommunikaci, kdo

¹⁾ Nicol. Del Techo, Historia Provinciae Paraguariae S. J. (Leodii 1678) str. 81. Obširněji u Lonzana, Historia del Paraguay lib. V, c. 5. 6 a Frant. Enricha, Historia de la Compañía de Jesús en Chile I (Barcelona 1891), 137 násl.

²⁾ Del Techo, l. c. p. 83.

³⁾ Ibid. p. 84.

⁴⁾ Ibid. p. 104.

»by se odvážil Indiána, a to ať křesťana nebo pohana, učiniti otrokem, jej prodati nebo koupiti, zaměnití nebo darovati, od ženy a dítek odloučiti, o jeho majetek jej oloupiti« atd. Jest jisto, že jesuita P. Diaz Taño, jenž od řeholních svých spolubratří do Říma byl poslán, aby papeže požádal za pomoc proti týrání Indiánův, toto breve vymohl.

Roku 1636 pokusili se totiž guvernér a občané asuncionští o to, aby Guarany za otroky prohlásili. Proti tomu povstali jesuité, zvláště P. Diaz Taño (Dianianus).¹⁾ Tento kněz byl následujícího roku od provinciální kongregace jesuitů jakožto prokurátor do Říma poslán, aby tam hájil zájmův Indiánův.²⁾ V Římě pak vymohl roku 1639 zmíněné breve »Commissum nobis.«³⁾

Rozhořčení otrokářů proti tomuto breve a jeho původcům bylo tak veliké, že když P. Taño r. 1640 s tímto brevem do Rio de Janeiro zavítal, učiněn byl útok na jesuitskou kolej. Také v jiných větších městech brasílských vypukly proto vzpoury proti jesuitům. V S. Vincente a v S. Paulo byli násilně vypuzeni.⁴⁾ »Tovaryšstvo Ježíšovo, jež nyní z nejvyššího církevního místa uznáno bylo takřka za řádného potíratele otroctví Indiánův a k vytrvalosti povzbuzeno, zasazovalo se i nadále všude o to, aby církevním zásadám platnost zjednalo.« Tak píše Margraf ve svém cenou počténém spise o církvi a otroctví.⁵⁾

¹⁾ Del Techo, l. c. 312.

²⁾ Ibid. str. 319.

³⁾ Ibid. str. 844. — Alfred Zimmermann píše: »I do Paragwaye vnikli otrokáři, ale jesuité svěřence své ozbrojili a proti nim se bránili. Mimo to vymohli r. 1638 v Madridě obnovení všech dřívějších zákonů vydaných na ochranu Indiánů, jakož i rozkaz k propuštění všech uloupených lidí; v Římě pak vymohli r. 1639 rozšíření bully, která r. 1537 pro Peru byla vydána, také na Brasílii. Bullou tou bylo klatbou pohroženo každému, kdož by Indiána v otroctví uvrhl, prodal nebo usmrtil.« (»Die Colonialpolitik Portugals und Spaniens« [Berlín 1896] str. 137.)

⁴⁾ Southey, l. c. II, 322, 325 n. Podrobnosti u Del Techo, l. c. p. 346 n.

⁵⁾ Margraf, Kirche und Sklaverei seit der Entdeckung Amerikas (Tubinky 1865) strana 150. Tam otištěno také breve Urbana VIII. na str. 220.

Deset let později musil býti boj proti hamižnosti podniknut znovu. »Z jara r. 1653 vystoupil i Vieira jakožto obhájce potlačovaného praobyvatelstva, jakož to činil od prvopočátku jeho řád vůbec.«¹⁾ O jesuitovi Ant. Vieirovi praví Margraf, že to byl jesuitský Las Casas.²⁾ Svrchu uvedení protestantští kazatelé praví o něm, že to byl »jeden z nejvážnějších bojovníků za svobodu Indiánů, jenž se vzdal svého postavení dvorního kazatele v Lissaboně a hájil potom neunavně zájmův Indiánů proti evropským kolonistům duchovního i světského stavu.«³⁾

Jaké obtíže Vieira u krále portugalského musil překonati, jen aby se ode dvora vymanil, vylíčil Southey obšírně.⁴⁾ První kázání, jež měl v S. Luiz, jednalo o svobodě Indiánův. V úvodě tohoto kázání pojednával o ceně duše, jak vysoko ji Bůh i ďábel cení. Poukázal pak s důrazem k tomu, že musí na kazatelně pověděti pravdu; kdyby tak nečinil, že by jednal proti své povinnosti a svému svědomí. Právil dále, že jest první povinností na svobodu propustiti zajaté a utlačované Indiány. »Jděte do Turecka, jděte do pekla, a nenaleznete v Turecku Turka tak zturděného aniž v pekle ďábla tak ďábelského, kterýž by tvrdil, že svobodný člověk smí býti otrokem . . . Ale řeknete mi snad, že tento národ, že tento stát nemůže obstáti bez Indiánův. Kdo by nám nosil vodu a dříví, kdo by sázel náš maniok? Mají to snad dělati naše ženy nebo naše děti? Jestliže potřeba a svědomí toho vyžadují, pak odpovídám: Ano. A opakují ještě jednou: Ano. Vy a vaše ženy a děti to mají dělati. My sami měli bychom ruce ku práci přiložiti, neboť jest lépe v potu vlastních rukou svých výživu sobě dobývatí, nežli krví svých bližních. Boháč! Maranhaoští! Co by se stalo, kdyby

¹⁾ Handelman, Geschichte von Brasilien (Berlín 1860) str. 246.

²⁾ Margraf, l. c., str. 153.

³⁾ Kalkar-Michelsen, l. c. str. 270. Také Alfred Zimmermann obšírně vylíčil zásluhy Vieirovy o svobodu Indiánů (»Colonialpolitik Portugals und Spaniens« str. 150 násl.).

⁴⁾ Southey, l. c., II. 461 nn.

vám někdo tyto pláště a tento oděv chtěl vyrvat? Zajisté krev by byly prosáklé.«¹⁾

V jiném kázání přirovnává Vieira obchod s plodinami země a průmyslu k obchodu s lidmi a volá: »Ó, nelidský obchod, při němž lidé jsou zbožím! Ó ďábelský obchod, při němž obchodník zisk má z duší jiných lidí a svoji vlastní duši v sázku dává!«²⁾ Jelikož však kázání jeho neměla trvalého účinku, vrátil se Vieira do Portugalska a činil králi důtklivé výčitky. Když pak vymohl přísná opatření proti otrokářům, spěchal neunavňý missionář, aniž se prosbami krále k pobytu na dvoře pohnouti dal, opět ke svým Indiánům, aby s obnovenou zmužilostí pokračoval ve svém apoštolátu spravedlnosti a milosrdenství.«³⁾

V odměnu za potomní neunavňou činnost byl Vieira s 31 spolubratrem svým r. 1561 zajat a do Portugalska dopraven: »posláni do své vlasti do vyhnanství,« jak Vieira o tom dí. Přes to vrátil se později opět do Brasilie.⁴⁾

Vůči těmto skutečnostem, které snadno daly by se rozmnožiti, stal se přece ještě nedávno pokus, užiti »bully« Benedikta XIV. »Immensa pastorum« jako důkazu pro otrokářství jesuity prováděné. Breve Benedikta XIV. »Immensa pastorum« z 20. prosince 1741 dáno jest jihoamerickým biskupům a nařizuje jim, aby se s veškerou autoritou svojí zasadili o svobodu Indiánův. Margraf píše o tomto breve: »Jak se věci až posud všeobecně měly, bylo nejvíce na snadě, považovati jesuity za původce; aspoň uveřejnění této bully v Ma-

¹⁾ Sermam da primeira Dominga da Quaresma. Sermoens XII. 816 násl. Výtah u Southeye, I. c. II, 474 n. Southey vyslovuje se o Vieirových kázáních pochvalně takto: »a political freedom equal to that of Latimer and frequently resembling him in manner as well as in fearless honesty, a poignancy of satire, a felicity of expression, a power of language, and an eloquence proceeding from the fullness of a rich fancy and a noble heart... Vieira muss ever hold a place, not only among the greatest writers but among the greatest statesmen of his country« (II, 459 ff.).

²⁾ Sermoens VI, 392. Srvn. str. 427 násl.

³⁾ Southey, I. c., II. 491 nn.

⁴⁾ Více viz v zajímavém, dle spisův a dopisů Vieirových napsaném díle Carelově: Vieira, sa vie et ses oeuvres. Paris 1879.

ranhao vyvolalo právě z této příčiny hněv obyvatelstva proti jesuitům. Zajisté jest to jen pokrytectví, když Pombal r. 1756 právě této bully proti jesuitům užil ve prospěch svobody Indiánů, když jim vzal správu svobodných osad indiánských.«¹⁾

Tak tomu vskutku jest. V letech 1737—1739 přepadli Portugalci opětovně indiánské vesnice na Orinoku a odvedli Indiány do otroctví. Psali tudíž španělští jesuité, jimž tyto osady byly svěřeny, do Madridu a žalovali u krále. Proto prosil španělský dvůr papeže za vydání nového zákazu, a tím jest svrchu uvedené breve »Immensa pastorum«. Breve to posláno též do Portugalska, ale Jan V. ho neuveřejnil.²⁾

Portugalští jesuité zastávali i v 18. stol. v otázce otrokářské totéž stanovisko jako jejich španělští spoluhratři. To dosvědčuje guvernér maranhaoský, Jan de Maja, v dopise z 10. září 1725 králi Janu V.: »Otcové Tovaryšstva jsou zde v Maranhao nenáviděni a byli nenáviděni vždy, a to pro nic jiného, leč proto, že brání rozhodně svobodu ubohých Indiánův a vzpírají se dle sil svých jich tyranskému utiskování... Tito Otcové neposkvřili se nikdy nespravedlivým zotročováním Indiánův.«³⁾ V době, jež předcházela bezprostředně vydání breve Benedikta XV., jesuité opět a opět portugalskému dvoru vykládali, že jen v úplném odstranění otroctví indiánského možno spatřovati záchranu.⁴⁾

P. Nussdorfer podotýká, že prohlášení breve bylo skrže šestnácte let od otrokářů překáženo. Konečně breve prohlášeno a rozšiřováno, že »bulla« ta je namířena proti missionářům a zejména proti jesuitům,

¹⁾ Margraf, I. c., str. 161. Southey, I. c., III. 512. Srv. též Baluffi, Das vormal's spanische Amerika, II. (Videň 1848) 802. — Veškeren podnět k této vratké obžalobě podávají opět jenom slova: »etiam Societatis Iesu«.

²⁾ Vita Ven. Patris Em. Corrae S. J. in Brasilio Missionarii. In Fano s. Martini 1790, p. 174. Spisovatel odkazuje ještě k pojednání Francisc. de Brito Freirise de Bello Brasil. p. 424 a Bern. Pereira de Berredo, Annal. Hist. p. 487, 585, 606.

³⁾ Vita P. Corrae p. 177—180.

⁴⁾ Southey, I. c., II. 367.

»kteří prý drží Indiány v tužším otroctví než horníci své černochoy.« Mluvě o vypuzení missionářů z Maranhao vzpomíná na Vieiru: »Neposlali-liž ho do vyhnanství proto, že bděl nad svobodou Indiánův? A Don Juan de Corea, guvernér angolský, nejednal-liž právě tak s jesuity jako s Jeron. Vogadou, Antonínem Amaralem a Matoušem Cordosem, když je z jejich kolleje v Loandě vyhnal a v sítlích na loď přenesl dal, protože mu vyčítali ohavný obchod s černochoy?«¹⁾

Ó téže »bulle« píše Schäfer ve svých velikých Dějinách Portugalska toto: »Následujícího prosince (1741) byla vydána jiná bulla, zejména proti jesuitům, protože, jak bylo pověděno, první bully (z února r. 1741!) neuposlechli. Tato, známá pode jménem »Immensa pastorum«, toť bulla papežská, která byla namířena proti jednání a chování se řádu v jeho misíích v Asii a Africe, v Brasilii a Paraguai. V ní zakazuje papež pod trestem exkommunikace všem, ale zvláště jesuitům, aby z Indiánů nečinili otroků, jich neprodávali, nevyměňovali nebo pryč nedávali, od žen jejich a dětí jich neodlučovali, jejich vlastnictví jim nebrali, z jejich vlasti jich neodváděli« atd. K tomu pak Schäfer poznamenává: »To dává nám, pokračuje Smith (Memoirs I. 178), jehož se tuto držíme, dosti jasně nahlédnouti do toho, co vskutku předcházelo. A mohl-liž Benedikt XIV. vydati takovouto bullu, kdyby toho nutná potřeba nebyla kázala? Chce snad zastance jesuitů viniti Jeho Svatost z nespravedlnosti proti řádu v této věci? A jak musil vypadati stav ten o 15 let později, když se Pombal snažil, tyto zlořády odstraniti?«²⁾

Zastance jesuitův odpoví pouze tolik, že oba dějepisci operují s falšovaným místem, jakož v celé

¹⁾ Beytrag zur Geschichte von Paraguay in einem Sendschreiben des P. Bernh. Nussdorfer (Frankfurt 1768), str. 48 n.

²⁾ Schäfer, Geschichte von Portugal, V. 262. — Oncken píše: Bulla »Immensa pastorum« z prosince r. 1741 »byla namířena zcela výslovně proti jesuitům, kteří nedbali onoho všeobecného zákazu (daného všem řádům náboženským).« (Das Zeitalter Friedrichs des Grossen, II. [Berlín 1882], 357; srv. str. 370). Líčení Onckenovo je zde bajkami zrovna prosyceno; jeho prameny jsou hlavně Schäfer a Smith.

bulle nenalézají se slova »zejména proti jesuitům«, nýbrž vypočítávají se všechny řády a kongregace, mezi nimiž pak se uvádí »také Tovaryšstvo Ježíšovo.«

Zmíněný již koloniální politik Alfred Zimmermann uznal opětovně ve své knize »Koloniální politika Portugalska a Španělska« zakročování jesuitů proti otrokářství a vylíčil pronásledování, jež jim bylo za to přestáti.¹⁾ Opatřením Pombalovým ve prospěch Indiánů dostává se však naprosto nepříznivého posouzení. »Jasně-li se na věc tu nazírá, nezískali tedy domorodci touto slavnou tak zvanou emancipací (1758) nic. Místo mírné vlády missionářů dostalo se jim teď zlovůle surových a lakotných úředníkův a zchátralých duchovních. Břemena jejich nestala se lehčími, nýbrž těžšími. Zkušenosti, jež jsou z posledních desetiletí minulého (t. j. 18.) století po ruce, dokazují vesměs, že opatření Pombalova nedosáhla nikterak účelu, ježž míti měla. Kdysi kvetoucí vesnice missionářské byly tehdy většinou zpustlé, pole byla zarostlá, průmyslové závody zničeny.«²⁾

»Je těžko pověděti« — tak ukončuje Margraf své pojednání o jesuitech — »co by se bylo stalo z obyvatelů portugalských kolonií bez 200letých námah jesuitův. Tolik však může býti každému jasno, že jesuité, odezírajíc od výsledku, mohou s ohledem na svou dobu činiti nárok na nikoliv menší zásluhu o obranu práv lidských, než přátelé emancipace nejnovějších dob, kteří mají nad to po své straně ještě moc veřejného mínění.«³⁾

¹⁾ L. c. str. 136 nn., 150 nn.

²⁾ Zimmermann, l. c., str. 156.

³⁾ Margraf, l. c., str. 160.

25. Pověstní dvorní zpovědníci z řádu jesuitského.

V článku »Zpovědníci v dějinách«, jež přinesla augšpurská »Allgemeine Zeitung« r. 1869, se praví, že je »velice těžko psátí dějiny zpovědníků, jelikož tajemství, jež zpověď obestírá, tvoří neprostopnou roušku, a přečetné důležité věci jsou v tajemství tomto na věky pochovány.« Přes toto temno je však spisovateli článku toho již napřed jisto, že zpovědníci hráli hroznou úlohu: »Kolik kněžské pýchy a ctižádostivosti, co nemravnosti přišlo by tak na jevo!« Je málo zločinů, jež by se pak zpovědníkům, zvláště zpovědníkům jesuitským, na vrub nekladly. Důkazem pak má býti smělé tvrzení kněžstvu nepřátelského spisovatele: »Když šlo o vymámení dědictví, tu nezřídka předčasně umíraly osoby, po nichž se mělo dědit. Knížecí a jiné sňatky vysokých stavů, hodilo-li se jim (jesuitům) to do krámu, byly beze všeho prohlašovány za neplatné.«¹⁾

Velikou obtíž dějin zpovědníků uznává mnohem důrazněji »bývalý biskup Bloiský« Grégoire, jenž je v mnohých podrobnostech právě tak nekritický. Ve svých »Dějínách zpovědníků císařů, králův a jiných knížat« klade ku konci tuto úvahu: »Ostatně je často velmi těžko, posouditi náležitě jednání zpovědníkův... Pomluva právě v této věci jest rovna lži: mění věci, upřilishuje zlo, a týká-li se obvinění předmětů, jež patří do zpovědnice, jest velmi lehce možno očer-

niti muže, jenž se nemůže hájiti, protože tajemství jeho úřadu ukládá mu mlčení. I když zpovědník skutečně nikoliv dle jména, nýbrž v pravdě je zpovědníkem, následuje-liž z toho, že nejmoudřejší rady, nejupřímnější doporučení přijímají se u celivým srdcem? Učelivost je zajisté málo kdy vlastností toho, kdo vše beztravně si dovoluje. V okrsku moudře spravovaném nebo ve zbožné farnosti může obecnost z pravidelnosti panujících mravů poznati užitek zpovědi a z výsledků na prospěšnost její souditi. Ale vždy nedokonale bude souditi o vadách, jimž zpověď čelí, o nepořádcích, jimž přítrž činí, o ctnostech, k jichž konání povzbuzuje.«¹⁾

Je-li již obtížno, posouditi správně činnost zpovědníka obyčejného, stupňuje se značně potíže ta, jde-li o posouzení zpovědníka dvorního. Obtížné postavení samo, závist, nepřátelství, intriky a pomluvy jsou tu spojeny a stěžují soud. Tím spíše tedy jest tu na místě přísná kritika, a všechna obvinění, jež nelze dokázati nepopíratelnými dokumenty, dlužno zamítnouti. Nejvíce zanedbány byly požadavky historické kritiky při obvinění jesuitských zpovědníků při francouzském dvoře v Paříži a při císařském dvoře ve Vídni.

Mezi prvními francouzskými zpovědníky dvorními z řádu jesuitského nalézá se P. Edmund Auger, zpovědník Jindřicha III. Sám Grégoire, proti jesuitům tak zaujatý, doznává: »Král, jak se praví, chtěl ho (P. Augera) zahrnouti důstojnostmi, on však je zamítl. Auger byl ve svých mravech vzorný, pokorný a skromný. Nikdy nejedl mimo svůj dům, zřídka šel kromě úředních povinností ke dvoru.«²⁾

O zpovědníku nástupce Jindřicha III., P. Cotonovi, praví též spisovatel: »Coton byl jako spisovatel prostřední ceny... Jako duchovní měl Coton úplně vzržení příkladného muže... Jsa horlivým, ale osví-

¹⁾ Grégoire, Geschichte der Beichtväter (německý překlad) II. (Lipsko 1825), 129 n.

²⁾ Grégoire, l. c., II. 54. Srv. Hist. Soc. Iesu P. V. XXIV. (Iuvencius), 773 a J. d'Origny, Vie du P. Edmond Auger. Lyon 1716.

¹⁾ Příloha k Augšpur. »Allgem. Zeitung« 1869, č. 325.

ceným bojovníkem za víru, uvedl mnoho protestantů do lůna církve katolické. Zamítl-li, jak se tvrdí, arcibiskupství arleské a klobouk kardinálský, možno plným právem věřiti, nebo z křesťanské lásky předpokládati, že zamítnutí to stalo se z upřímné pokory, a nikoliv z rafinované sebelásky, jež by byla soudila, že by přijetím vysokých důstojností vliv svůj oslabila.«¹⁾ Nejlépe hájil svého zpovědníka sám Jindřich IV., když byl na tohoto jesuitu spáchán vražedný útok.²⁾ Würtemberský rada Buwinkhausen oznamuje 22. ledna 1604 z Paříže: »Po nějakou dobu byl král úplně zaujat jesuity . . . Pere Cotton, jenž až posud pečoval o věci jezuitské, musil kázati u jeho stolu a ve všech kostelích pařížských, jsa provázen králem samým. Minulého 3./13. ledna, když Cotton v noci v kočáru . . . jel, přijde kdosi v lokajském šatě, nahlédne do kočáru a jakmile ho, Cottona, v kočáru spatřil, bodne ze zadu a poraní ho mezi krkem a pažím; hned potom způsoben povyk, avšak pachatel utekl. Byl to ohybný čin; kdyby se to bylo stalo ve dne, byla by mohla povstati v Paříži nová bouře, jelikož zlí lidé svalovali to již na přívržence náboženství (protestanty), kdežto král spíše vinu dával Sorboně či universitě, protože tato jim restituci jesuitů, kteráž prý jim všeliký zisk a vážnost uzme, příliš protivnou činí.«³⁾

¹⁾ Grégoire, l. c., II, 78. Srv. d'Orléans, La vie du P. Coton. Paris 1688. Také Possevin podává zprávu, že Coton zamítl arcibiskupství arleské. F. A. Zachariae Iter litterarium per Italiam (Venetiis 1762), p. 294.

²⁾ Viz níže bajku: Královrahové ve službách jesuitů.

³⁾ Sitzungsberichte der Münch. Akademie, phil.-historische Klasse 1871, str. 587. V jistém dobrozdání z této doby, jež se opírá o důkladnou známost panujících poměrů, praví se o reputaci tehdejších jesuitů ve Francii: Idem infortunium accidit scholis quas instituerunt (ministri Hugonotici), cum scholae et collegia Iesuitarum undique industria et ordine docendae iuventutis longe superent Hugonoticas, in quibus iuventus educabatur per licentiam in vitiis et agrestiores redirent, et doctrina eorum pietate careret. Inde factum ut multi haeretici malint liberos suos apud Iesuitas educari, quidquid contra vociferentur ministri et exclament devoveri hac ratione liberos Beliali (l. c., str. 601, Co se týče kritiky tohoto »dobrozdání«, viz str. 595).

P. Coton vystřídá u Ludvíka XIII. jesuita P. Arnoux. »Nenávist reformovaných proti Arnouxovi — píše Grégoire — byla tím nespravedlivější, jelikož upomenul Ludvíka XIII. v kázání na to, že jest jim, jako jiným poddaným svým, povinen ochranou; a dějepisci ujišťují, že vstúpil králi vůči nim (protestantům) mírné zásady . . . P. Arnoux měl naopak chvály hodné vlastnosti. Dostačí vzpomenouti jen jeho úsilí, aby smířil Ludvíka XIII. s jeho matkou, Marií z Medici. V době, kdy poblouzení obou bylo největší, měl odvahu, upozorniti krále s kazatelny, že ho důstojnost jeho nezabavuje povinnosti, cítí tu, jež mu dala život.«¹⁾ Arnaux zapřísahal veřejně krále, aby neposlouchal těch, kdož mu radili k násilným opatřením, a aby nedával křesťanstvu tohoto pohoršení. Sám Voltaire zove to heroickou odvahou.²⁾

Král smířil se s matkou, avšak po dvou letech byl zpovědník tento milostníky královými odstraněn. Na jeho místo přišel P. Séguiran. Vytykána-li Arnouxovi nesnášlivost, rozkřičen byl jeho nástupce jako člověk pyšný. Povídalo se, že prý Séguiran chce, by byla pro jezuitské zpovědníky zavedena zvláštní dvorní etiketa, totiž, aby měli přednost přede všemi biskupy, ba i před kardinály. Kardinálové de la Rochefoucauld a Richelieu prohlásili všecko to za pomluvu. Přes to však šířila se bajka ta dále.³⁾

Když byla Marie z Medici poslána do vyhnanství, prosil nástupce P. Séguirana, P. Suffren, krále za milost, aby směl královnu-matku provázeti do vyhnanství.

Vypovězení královny-matky bylo dílem Richelieuovým. Získal si takového vlivu na Ludvíka XIII., jenž nebyl nemravným, ale bojácným a slabým, že matka, choť a bratr krále musili se poddati. Magnati říše, šlechta a biskupové, vzepřeli-li se mu, byli posláni do

¹⁾ Grégoire, l. c., II, 82, dle Archona, Histoire de la Chapelle des Rois, II, 372.

²⁾ Voltaire, Essai sur les Moeurs. Oeuvres X. (éd. Genève), 248. Srv. též Maynard, Les Provinciales I. 179 a Ch. Nisard, Mémoires de Garasse (Paříž 1859), str. 2 n.

³⁾ Créteineau-Joly, l. c., III, 337. Nisard, l. c., p. 159 s.; tamtéž p. 164 s. o Suffrenovi.

bastilly nebo do vyhnanství. Se železnou důsledností prováděl Richelieu své plány: uvnitř zničení kalvinismu, vně pokoření domu císařského. Při tom byl ve svých prostředcích málo vyběračný.

Proti tomuto násilníkovi odvážil se důrazně vystoupiti jesuita, P. Caussin, zpovědník Ludvíka XIII. Tři zlořády, což vše bylo dílem Richelieuovým, doporučoval králi k nápravě: roztržku v královské rodině, vysávání Francie a spolek s Turky proti katolickému Německu. Když se král co se týče spojenectví odvolával na mínění jiných jesuitův, odpověděl prý Caussin: »Ach, Veličenstvo, ti stavějí právě kostel.«¹⁾ Slovo těchto Caussin nikdy neproněsl.²⁾ Jesuita tento svržen všemocným ministrem: jako státní vězeň veden byl Francií a poslán do vyhnanství.

Sám Grégoire píše; »Tento jesuita byl, jak praví Madame de Motteville, vskutku nepodplatitelný. Mohl by velmi snadno postupovati v hodnostech duchovních, kdyby byl nedbal svého svědomí. Avšak on jednal dle svých názorův a dle svého přesvědčení, byť i kardinála Richelieu učinil si nejmocnějším a nejohroženějším nepřitelem.«³⁾ Ani Bayle, tento všem církevním řádkům tak nepřívětivý spisovatel, nemůže P. Caussinovi odepríti obdivu ve svém velkém »Dictionnaire«. »Spisovatel chvalořeči na P. Caussina — tak píše — tvrdí plným právem, že zasluhuje obdivu takový muž, jenž svým svědomitým jednáním raději nenávisť takového kardinála na sebe uvaliti chce, než aby se mu pomínutím své povinnosti zalbil.«

Přes to však bajkopis položil vypovězení P. Caussina za okolností velice potěšujících na vrub P. generálovi. Harenberg užívá ve svých »Pragmatických dějinách rádu jesuitského« tohoto případu k ilustrování nepravdy, jež již sama o sobě je zřejmou: »Jesuitský zpovědník velkého pána jest povinen, ozná-

¹⁾ Tak i Crétineau-Joly, I. c., III. 354.

²⁾ Caussin sám je prohašuje za smyšlenku. Entretiens d'Eudoxe et d'Euchariste sur l'histoire de l'Arianisme du P. Maimbourg (1688) p. 215; citováno u Döllingra-Reusche, Moralstreitigkeiten, I. 104.

³⁾ Grégoire, I. c., II. 93.

miti provinciálovi nebo generálovi, s čím se mu pán ve své zpovědi svěřil. Když se P. Caussin, zpovědník Ludvíka XIII. ve Francii, nechtěl tomuto oznamování podrobiti, byl od generála poslán do vyhnanství. Kdy měl světský vládce takové špehouny, kteří by mohli myšlenky lidských srdcí vyzkoumati?¹⁾ Z Pombalovy dílny pocházející »Poznámky jistého Portugalce k žádosti generála jesuitů podané Klementovi XIII.« horší se nad touž věcí: »Vidím P. Caussina do bídy uvržena pro žádný jiný zločin, než proto, že nechtěl svým představeným vyraziti zpovědi Ludvíka XIII.« V jednom dopise, jak se v jiném spise dí, P. Caussin výslovně prý to praví. Tímto dopisem jest bezpochyby jen jeden z četných padělkův a pomluv, jimiž byl P. Caussin, jak sám v předmluvě ke druhému vydání svého »Svatého dvoru« si stěžuje, neustále pronásledován.²⁾ Prává příčina vyhnanství P. Caussina byla, jak řečeno, zcela jiná.

¹⁾ Harenberg, Pragmatische Geschichte, I. (Halle 1760), 281. Harenberg byl proboštem a professorem v Brunšviku, a mimo to členem král. společnosti věd v Berlíně.

²⁾ Lettere apologetiche della Compagnia di Gesù contro due libelli intitolati »Riflessioni«... e »Appendice alle Riflessioni«, I. (Fossombrone 1760), 66 sq. Často uváděný dopis P. Caussina Richelieuovi jest padělkem: Sr. Delepierre, Supercheries littéraires p. 84, citov. u Sommervogla, Bibliothèque de la Compagnie de Jésus, II. 920. Totéž platí o dopise P. generálovi, otištěném v »Tuba magna« (Argentorati 1714), p. 571—604. Ve svých pravých dopisech, poslaných P. generálovi, užívá obvyklého oslovení: Admodum Rev. Pater, v závěrku zakončení: Admod. Rev. Paternitatis Vestrae servus et filius, nikoliv, jako v »Tuba magna« Reverendissime P. a obsequentissimus. Kdyby však byl tento list pravý, může se jednati jen o záležitost krále, jež, jako ku př. spojenectví s Turky, všeobecně byly známy, a nikterak o takové věci, jež jsou předmětem tajemství zpovědního. Caussin líčí ve svém »Svatém dvoře« na příkladě dvoru Herodova bezbožnost a potírání dvorské neřesti ve všech podobách jejich, tak i pověru »horoskopů«. Latinský překlad tří posledních knih francouzsky psaného spisu Caussinova vyšel pod názvem: Aula Herodis impia, Theodosii iunioris pia et Caroli Magni castra impietatis victicia... nunc primum in latinum idioma versa per Henricum Lamormaini S. J. (bratr slavného zpovědníka téhož jména), Coloniae 1643. Tam na str. 356 n. nalézá se pojednání proti horoskopům. — Jméno P. Caussina proslaveno též jeho tragoediami. Jeho četné zásluhy

O zpovědnících Ludvíka XIII., kteří po Caussinovi následovali, vypravuje nikterak zajisté podezřelý Grégoire: »Po P. Caussinovi přišel na krátkou dobu r. 1637 P. Bagot. Avšak byv proti své vůli jmenován zpovědníkem královým, neustál, až byl opět úřadu svého zbaven. Dvůr, pravil, má pro mnicha morový vzduch. Po P. Bagotovi přišel P. Jacques Sirmond z Riomu (taktéž jesuita, jako jeho předchůdce), jeden z nejvýtečnějších učenců své doby. Jeho spisy jsou až posud ozdobou bibliotek francouzských. Sirmond, zaujat výlučně literárními pracemi, byl vzdálen všelikých pleť. Dějepisci, kteří se zdají býti lépe poučeni, praví, že věk 84 let a jeho hluchota byly důvody, jež uvedl, aby dosáhl propuštění ode dvora, k čemuž král nerad svolil. Místo jeho zaujal P. Dinet de Moulins, jenž byl při králi v jeho poslední nemoci. Na domluvy zpovědníkovy dal král rozkaz, aby byli vězňové propuštěni, vypovězeni jako nevinné oběti zpět povoláni a žold služebníků jeho matky vyplacen. Zpovědník upozorňuje ho, že jest jeho povinností, dáti veřejně na jevo svou lítost nad tím, že byl vůči své matce tak krutým. Ludvík XIII. si přál, aby lítost jeho byla v jeho testamentě vyslovena a tak co možná nejvíce ve všeobecnou známost uvedena. P. Dinet trvá na tom, že jest nutno, mír uzavřítí a lidu uleviti.«¹⁾

Když Ludvík XIV. vstoupil na trůn, byl jeho prvním zpovědníkem P. Annat, starý, neduživý muž, jemuž se podařilo odloučiti mladého krále od Marie Manciniové, neteře kardinála Manciniho. Pak složil Annat svůj úřad jakožto příliš obtížný.²⁾

Jeho nástupce, P. Ferrier, byl učencem, jenž proslavil se svými filosofickými pracemi; zemřel 29. října

a šlechtěnou povahu velebí P. Southwell ve své Bibliotheca Scriptorum S. J. (Romae 1676), p. 627. Srv. též Études 1861, p. 353 sqq.

¹⁾ Grégoire, l. c., II. 95 n. Ludvík XIII. zemřel 1643; válka Německo pustošící trvala ještě pět let.

²⁾ Luras, Bourdaloue, I. (Paříž 1881) 243 n. O P. Karlu Paulinovi srv. P. Chérot, La première jeunesse de Louis XIV (1649—1653), d'après la correspondance inédite du P. Charles Paulin, son premier confesseur (Paris 1892), kdež líčí se de archiválních pramenů jeho nezištnost a zásluhy o mír s Frondou.

r. 1674; vystřídal ho známý P. de La Chaise, jehož definitivní jmenování stalo se 2. března 1675.

Nelze nám tuto vyšetřovati, zda a které výtky možno tomuto jesuitovi činiti; náš účel jest jenom ten, abychom odstranili část oné baječné suti, jež byla kolem osoby tohoto zpovědníka nahromaděna tou měrou, že se jeho osoba stala již mythem. »Vědecká« příloha augšpurské »Allgemeine Zeitung« píše ku př.: »P. La Chaise hověl i královským chťčím a prostopášnostem. Bá se, že by snad jinak škodil přednosti, jaké se Tovaryšstvo těšilo. Několik dní před svou smrtí pravil La Chaise ke králi: »Sire, prosím o milost, abych mohl zvoliti svého nástupce v našem řádě. Týž jest Vašemu Veličenstvu velice oddán; nedostalo-li by se mi té milosti, nemohl bych ručiti, že se nestane neštěstí.«¹⁾ Pramenem, jenž se neuvádí, jest Grégoire, jenom že jest vynechán dodatek: »a nebezpečná rána jest přece rychle zasazena.«²⁾ Královský rada a knihovník Dr. Ed. Bodemann v Hannoveru píše ve stati o Alžbětě Charlottě Falcké, vévodkyni Orleanské: »Co zár nenávisti její (vévodkyně Orleanské proti paní z Maintenonu) ještě náruživěji rozplamenilo, bylo to, že paní de Maintenon přiměla krále, aby podporoval účel jesuitů, kteří soudili — a posud ještě soudí — že by se země stala rájem, kdyby protestanté a protestantismus z kořene byli vyhubeni...³⁾ Po svém spojení s bigottní Maintenovou dal se Ludvík XIV. jí, svým zpovědníkem La Chaisem a jinými jesuity sváděti ke krokům stále nepřátelštějším a násilnějším... Ušatý La Chaise (píše

¹⁾ Příloha k augšp. »Allgem. Zeitung« 1869, č. 325.

²⁾ Grégoire, l. c., II. 116. Posledním pramenem jsou Saint-Simonovy Paměti (éd. Chéruef, IV. 287). Avšak »Saint-Simon pouvait croire que les Jésuites avaient aiguisé contre nos rois le poignard de Jacques Clément et de Ravailiac; dans la Compagnie de Jésus, et c'est à bon droit, on est loin de penser ainsi. La Chaise connaissait trop ses frères pour les charger de semblables crimes« (P. Bliard, Les Mémoires de Saint-Simon et le Père Le Tellier [Paříž 1891] p. 2. 5.)

³⁾ Báchorka z protestantské kuchyně: který jesuita řekl kdy něco takového!

Alžběta Charlotta) dílo to s tou starou nestoudnicí započal, a Le Tellier je dokonal.«¹⁾

Kritiku pramenů má Bodemann za věc zcela zbytečnou; vždyť jde jenom o jesuity.

Nejprve něco o pramenu, jenž se posléze uvádí, o dopisech »Lízinky« Falcké, vnučky zimního krále, potomní vévodkyně Orleanské. Dopisy vévodkyně jsou plny záští proti katolické církvi, proti všem kněžím, zejména proti jesuitům, nejvíce proti paní de Maintenon, — »staré nestoudnici«.

Alžběta Charlotta »musila sice ke katolické církvi přestoupiti, ale jak jsme již dříve slyšeli, zůstala v podstatě věrna svému přesvědčení protestantskému. V srdci zůstala protestantkou.«²⁾

Tato Bodemannem³⁾ a jinými velebená protestantská kněžna »nahromadila ve svých listech proti paní de Maintenon plno urážek, pomluv a špíny; tato byla na to upozorněna, avšak to jí nevadilo, aby prokázala Charlottě největší služby.« »Je známo, že Charlotta byla proti paní de Maintenon naplněna nejzúřivější a nejzaslepenější záští... mluví o ní nejhrubšími a nejurážlivějšími slovy, sbírajíc nejnesmyslnější pomluvy.«⁴⁾ Tak píše Lavallée, nejznamenitější francouzský kritik co se týče dějin paní de Maintenon.

Ještě ostřeji soudil Döllinger — úsudek ten pochází z jeho církvi nepřátelského období —: »Její (Charlottina) slova o paní de Maintenon jsou plna odporů a zřejmých nepravd... Kde náruživost její vytryskne, tam je ihned ochotna, i z nejkaldnějšího

¹⁾ Bodemann v »Histor. Taschenbuch« 1892, str. 41 n.

²⁾ Tamtéž str. 44 n.

³⁾ Tamtéž str. 3. 53.

⁴⁾ Lettres historiques et édifiantes adressées aux Dames de Saint-Louis par Madame de Maintenon, publiées par M. Th. Lavallée, I. (Paříž 1856) 48, a Correspondance générale de Madame de Maintenon, publiée par M. Th. Lavallée, IV. (Paříž 1865), 431. Naproti tomu v dopisech paní de Maintenon není nikdy urážlivého slova proti Charlottě, jenom jednou nepatrná narážka na náklonnost Charlottinu, kterou Madame de Sevigné označuje jako »la violente inclination de Madame pour le frère aîné de son époux« (7. června 1680), citov. u Lavallée, Lettres historiques I. 43¹.

pramene nebo z kaluže zlomyslné klepy a jalové smyšlenky beze vší kritiky si osvojiti a šířiti.« Döllinger odhaluje ještě »tak mnohý neženský rys její povahy, cynismus u vyjadřování se slovem i písmem«, její »svrchovaně náruživé, sprostácké výrazy«; — »jistou monomanií, nenasytostí co se týče očerňování.«¹⁾

Alžběta Charlotta jest nepřítelkyní všech kněží, »těchto zpustlých černých ďáblů«, tohoto »hmyzu«, zejména »zpustlých jezovitů«,²⁾ mimo to jest notorickým pomluvačem, jež »starou nestoudnicí a jesuitu« hází vždy do jednoho pytle: dvojnásobná to překážka, aby se mohlo jejich listův užiti jako pramene proti jesuitům.

Jako druhého bohatého pramene proti P. La Chaisovi vykořistěno listův a memoirův paní de Maintenon. Než Lavallée podal nezvratitelný důkaz, že listy paní de Maintenon, jež kalvinista La Beaumelle v 18. stol. vydal a kterýchž pak v mnohých vydáních od Voltaira až po Ranke a vévodu z Noailles inclusive jako pravých bylo užíváno, jsou částečně zcela padělány, částečně až k nepoznání zkomoleny. »Mémoires pour servir à l'histoire de Madame de Maintenon«, jež též La Beaumelle vydal, jsou taktéž složeny z těchto padělaných listův.³⁾ Tedy ani tento na urážky P. La Chaisa bohatý pramen — není žádným pramenem.

¹⁾ Döllinger, Akademische Vorträge, I. (Nördlingen 1888), 335—338. — Ranke po svém způsobě praví: »Subjektivně je vždy pravdivou, neboť v ní není falše. Ovšem však dlužno rozoznávati, co věděti mohla a co pochází jenom z nezaručených klepů, jež přijímala, protože vyhovovaly jejím předsudkům.« (Französisch. Geschichte, VI. x.)

²⁾ Briefe, Literarischer Verein CXXXII (Stuttgart), 270, 279, 309.

³⁾ Lavallée, Correspondance générale, I. xx—L. Ranke uvádí ještě r. 1869 opětovně La Beaumelle jako pramen (Französisch. Geschichte, III. 410 n.). Srv. »Études« 1899, II. 112 n. O spise »Mémoires de Madame de Maintenon« praví Voltaire: »Jamais l'histoire n'a été déshonorée par de plus absurdes mensonges que dans ces prétendus mémoires.« (Siècle de Louis XIV, III. 90.) »On trouve peu de pages dans ces mémoires qui ne soient remplies de ces mensonges hardis qui soulèvent tous les honnêtes gens« (l. c. III. 87. Oeuvres de Voltaire XX. Éd. Gotha 1791).

Lavallée viní Paměti vévody Saint-Simona, jichž se též často proti jesuitům užívá, ze slepé zášti a vědomé nepravdy.¹⁾

Také Döllinger,²⁾ Ranke³⁾ a Arneht dokázali nespolehlivost vévody, zejména proti paní de Maintenon záštm naplněného, »mezi jehož slabosti patří to, že za každým úmrtím čije travičskou historku, a jenž ve svých Pamětech několikrát a s nátěrem nezvratné jistoty podává báchorku, že císařský vyslanec v Madridě, hrabě Mansfeld, ve spojení s hraběnkou de Soissons a s její pomocí otrávil královnu španělskou.«⁴⁾ V poslední době bylo Saint-Simonovi dokázáno plno nepravd co se týče jesuity Le Telliera.⁵⁾

Jinými prameny proti P. La Chaisovi jsou četné padělané listy, což zove Leibniz bídným padělkem z Jurieu,⁶⁾ a obscenní román pod názvem »Dějiny P. La Chaise, jesuity a zpovědníka králova«, proti němuž sám Bayle se rozhorlil.⁷⁾

Naprosto nehistorické jest, tvrdí-li se, že P. La Chaise hověl chťicům svého pána. Snad že šel zpovědník ten až k nejzazší hranici shovívavosti, avšak nikdy nezapomněl se nad svou povinností tak, aby byl králi

¹⁾ Lavallée, *Lettres historiques*, I. 302—307.

²⁾ L. c., I. 334.

³⁾ *Französ. Geschichte* VI. x. Saint-Simon »dává se strhnouti nenávisti a imaginací o pravdě fakt« (srv. V. 251 nn.)

⁴⁾ Arneht, Prinz Eugen, I. 449.

⁵⁾ P. Bliard, l. c., p. 25 sq. a »Études« 1899, II. 126 n.

⁶⁾ Rommel, Leibniz und Landgraf Ernst von Hessen-Rheinfels, II. (Frankfurt 1847) 191. Srv. »Zeitschrift für kathol. Theologie«, XI., 216 nn.

⁷⁾ *Histoire du Père La Chaize, Jésuite et Confesseur du Roi. Cologne 1694.* Bayle mluví ostře proti této bajce: »On a si peu profité de l'indignation des honnêtes gens contre l'histoire fabuleux et satirique du Père La Chaize (ibid. Cologne 1693), que cinq ans après on a mis au jour un autre ouvrage pire que celui-là.« (*Dictionnaire hist.*, I. [éd. Amsterdam 1720], 289 B). O memoirové literatuře své doby píše Voltaire takto: »La littérature a été infectée de tant de sortes d'écrits calomnieux, on a débité en Hollande tant de faux mémoires, tant d'impostures sur le gouvernement et sur les citoyens, que c'est un devoir de précautionner les lecteurs contre cette foule de libelles.« (*Siècle de Louis XIV*, III. 90. *Oeuvres de Voltaire* XX. Éd. Gotha 1791.)

přes to, že tento žil dále ve svém cizoložném poměru, udělil rozhrěšení.¹⁾ Zdaž by nebylo bývalo lépe, kdyby byl P. La Chaise vůbec ode dvora odešel, toť jiná otázka; že tak na každý způsob učiniti musil, dá se těžce dokázati.

Avšak, tak dí se v mnohých knihách, král v době svého cizoložného poměru k Montespanové přece rozhodně jednou slavil velikonoce, i byl tudíž přes to, že v poměru onom trval, od zpovědníka rozhrěšen. Fakta, k nimž tuto přihlédnouti dlužno, podávají se většinou bez ladu a skladu.

Následkem úchvatných kázání, jež jesuita P. Bourdaloue v postě roku 1675 před králem konal, byla Montespanová vzdálena ode dvora; o velikonicích (14. dubna roku 1675) přijal pak král svaté svátosti, 10. května odebral se k vojsku, o letnicích (5. června r. 1675) přijal u vojska opět sv. svátosti. V červenci téhož roku vrátil se od vojska a ačkoliv mu co nejdůtklivěji bylo domlouváno, navštívil Montespanovou. Následkem toho bylo obnovení dřívějšího cizoložného poměru.²⁾

Teprve r. 1681 podařilo se spojenému úsilí zpovědníka a paní de Maintenon, krále od Montespanové navždy odloučiti a úplný smír s královnou způsobiti. Královna zemřela 30. července 1683, a na počátku r. 1684 pojal král za manželku paní de Maintenon.³⁾ Výsledek nejnovějších francouzských publi-

¹⁾ Les relations du temps, quand elles ne disent pas nettement que le confesseur refusa l'absolution, le font entendre indirectement en signalant ses absences par suite de voyages ou de maladies qui sont autant de refus colorés, les seuls que le roi pût accepter publiquement et sur lesquels l'erreur n'était pas possible. (Lauras, l. c., I., 387 n.)

²⁾ Lavallée, *Correspondance générale*, I. 262, 264, 284. Lauras, l. c., I. 327, 341.

³⁾ Důkaz u Lavallée, *Correspondance générale*, II. 342 n. Voltaire píše: »Madame de Maintenon inspira à Louis XIV tant de tendresse et de scrupules que le roi, par le conseil du père La Chaise, l'épousa secrètement au mois de janvier 1686... Il n'est plus permis de supprimer ce fait rapporté dans tous les auteurs, qui d'ailleurs se sont trompés sur les noms, sur le lieu et sur les dates.« (*Siècle de Louis XIV*, III. 70.) Ranke soudí takto: »Papež a církev schválili poměr, v němž

kací dokazuje, že poměr králův k paní de Maintenon i dříve byl úplně bez poskvrny.

Dále jest věcí nedokázanou, že P. La Chaise pouzel krále k násilnostem vůči protestantům. Sám Döllinger nemůže ve věci té uvést proti P. La Chaise žádného důkazu ve své studii o Ludvíku XIV. a paní de Maintenon. Uvádí biskupa Godeta, zповědníka paní de Maintenon, tedy ne-jesuitu, jenž k násilí radil, zejména však Louvoise, »zlého ducha« života Ludvíka XIV.¹⁾ Dragonády byly nařízeny přímo od Louvoise.²⁾ Také jiné násilnosti a nespravedlnosti jsou dílem ministra Louvoise. »Nelze pochybovati o tom — tak píše císařský vyslanec hrabě Mansfeld z Paříže císaři dne 7. srpna 1681 — že violenta consilia pana de Louvois, jež pouze v dobách válečných vhodna a přiměřena jsou, nabývají vrchu.«³⁾

Zrušení ediktu Nanteského žádala si tehdy celá katolická Francie: muže jako Bossuet a Fénelon nevyjímajíc.⁴⁾ Zvláštní účast P. La Chaise nedá se dokázati.⁵⁾ Proti tomu, že by byl radil k násilnostem, svědčí již povaha P. La Chaise, jež i od současníků jesuitům nepřátelských, jako Saint-Simona⁶⁾ a branden-

(Madame de Maintenon) byla ku králi« a v poznámce dodává: »Jak se to vlastně stalo, o tom mělo by se přece ještě jednou nahlédnouti do korespondence nuntů.« (Franzö. Geschichte, IV. 240.) Všechny tyto insinuače rozpadají se v niveč před prostou skutečností uzavření sňatku.

¹⁾ Döllinger, l. c., I. 391, 283. Srv. Voltaire, Siècle de Louis XIV, III. (éd. 1791) 263.

²⁾ Lavallée, Correspondance générale, II. 202, 381. Lauras, l. c., II. 334. Voltaire soudí takto: »Le Marquis de Louvois porta dans cette affaire l'inflexibilité de son caractère; on y reconnut le même génie, qui avait voulu ensevelir la Hollande sous les eaux, et qui depuis mit le Palatinat en cendres.« (Siècle de Louis XIV, III. 264.)

³⁾ Vídeň, Tajný stát. archiv, Gallica 1680—1683.

⁴⁾ Lavallée, Correspondance générale, II. 379.

⁵⁾ »Stimmen aus Maria-Laach« XXXI, 401 nn.

⁶⁾ »Le P. de La Chaise étoit d'un esprit mediocre, mais d'un bon caractère, juste, droit, sensé, sage, doux et modéré, fort ennemi de la délation, de la violence et des eclats. I nepřátelé jesuitů byli by musili vyznati, que c'étoit un homme bien et honnêtement né et tout fait pour remplir une telle place.« (Mémoires authentiques du Duc de Saint-Simon, IV. [éd. Ché-

burského vyslance Spanheima,¹⁾ líčí se jako lahodná a mírná.

Také pozdější zповědníci jesuitští za Ludvíka XV. plnili oproti Pompadourové svoji povinnost, a to tak, že musili za to pykati vypuzením z Francie. Byl to P. Pérusseau, »jenž odepíral králi sv. svátosti, nepropustí-li od sebe (všemohoucí tenkrát) milostníci svou, Madame de Pompadour. Král tvrdil, že prý Pompadourová není již pro něho příležitostí ke hříchu, a že proto není třeba, aby ji ode dvora vzdálil. Avšak zповědník trval na svém... Následující zповědník, jesuita Desmarêts, byl, pokud možná, ještě nepovolnější. Pompadourová sama, jak se zdá, výčitkami svědomí trápena a přece daleka myšlenky, aby se z okolí králova a ode dvora vzdálila, poslala tajného agenta s instrukcí o celé věci té do Říma, aby si papeže naklonila. Pompadourová nezapomněla jesuitům jejich jednání a když vypuklo proti nim pronásledování, připojila se k jejich odpůrcům«²⁾

ruel], 285, 287.) Leibniz píše 14. srpna 1683 lantkraběti Hessen-Rheinfelskému Arnoštovi: Quant au P. de La Chaise, qui a autant de savoir et de merite, que (sic) Jesuite qui vive aujourd'hui, et que je sçay n'estre pas dans les preventions ordinaires à ceux de la Societé, je croy qu'il serait plus capable de raison sur ce chapitre.« (Rommel, l. c., I. 373.) O zásluhách P. La Chaise o výzkumy archaeologické viz »Correspondance inédite de Mabillon et de Montfaucon avec l'Italie, III. (Paříž 1847), 292 n.

¹⁾ »Il avait fait paroître un esprit doux, traitable, modéré.« (Ranké, Franzö. Geschichte, III. 387.) Sám Voltaire charakterisuje zповědníka toho jako »homme doux, avec qui les voies de conciliation etaient toujours ouvertes.« (Siècle de Louis XIV, III. 805. Oeuvres de Voltaire XX. Ed. Gotha 1791.) O skutečných chybách P. de La Chaise srv. Michael, J. v. Döllinger (3. vyd. Inšpruk 1894), str. 475 nn.

²⁾ Huber, Der Jesuitenorden, str. 509. — A. de Saint-Priest, Histoire de la chute de Jésuites (Bruxelles 1845), uveřejňuje instrukci Pompadourčinu pro tajného agenta v Římě, v níž líčí své kroky a přání, aby mohla na dvoře zůstat, jelikož prý pro ni a krále není více žádného nebezpečství ke hříchu. Práví: »Il (le roi) fit consulter les docteurs (de Sorbonne) et écrivit au père Pérusseau, lequel lui demanda une séparation totale... Le bon père... répéta toujours la même chose. Les docteurs firent des réponses sur lesquelles il aurait été possible

Za časův bídácké Dubarryové byl též dvorní zpo-
vědník, ale ten nebyl jesuitou.¹⁾ Ludvík XVI. neměl
za doby své slabé povolnosti žádného exjesuitu za
zповědníka; teprve na cestě k popravišti vyskytuje se
jesuita a sílí v smrti tuto nevinnou oběť revoluce.

de s'arranger, si les Jésuites y avaient consenti... Le père de
Sacy... me dit qu'il me refuserait les sacrements tant que je
serais à la cour. Le roi fit tout son possible pour amener le
père Desmarêts à la vérité de la religion... la réponse ne fut
pas différente, et le roi, qui désirait vivement de remplir ses
devoirs de chrétien, en fut privé« (l. c., p. 28—32).

¹⁾ Srv. L'abbé Maudoux, Confesseur de Louis XV, notice
par Ant. de Lanteny. Paris 1881. — Ještě o dvou francouz-
ských jesuitách, kteří často se jmenují: P. Girardovi a P. Jar-
rigeovi, budíž zde mimochodem učiněna zmínka. Proti P. Girar-
dovi usilováno bylo od jedné z jeho dřívějších poenitentek, jistě
La Cadière, o »skandální proces«, jehož se jansenisté chopili
jako prostředku proti jesuitům. Než dle samého procesu toho,
jansenisty uveřejněného, jest prokázáno, že Cadièrová byla hyste-
rickou hallucinantkou. Tato povaha zjevna jest z jejich výpovědí
a z jejího vlastního žalobního spisu. Tam praví se mezi jiným:
»Pocítila prý, že jest mnohými ďábly posedlá, kteří jí
obrazotvornost pokazili a smysly rozrušili, ba kteří se vůle její
tak zmocnili, že proti své vůli svatě mnohonásob proklíná; ďábel
dal jí též poznati svědomí různých osob... Pater Girard je
prý čarodějníkem, jenž již před 40 lety uzavřel s ďáblem
smlouvu, by se stal velikým učencem a obdržel mimořádné
dary kazatelské. Za to prý mu musí opatřiti tolik duší, kolik
jich opatřiti může.« (Dle kolínského, taktéž nepřáteli jesuitů po-
řízeného vydání procesu, z r. 1782.) Tyto hallucinace a ještě
některé jiné jsou doslovně obsaženy v úředním žalobním spise,
který podepsala Cadièrová a soudní radové Martelly a Albert.
A právě v tomto zcela šíleném Mémoire instructif z 18. listop.
1780 uvedeny jsou ohyždné zločiny, jichž prý se P. Girard do-
pustil. Než zločiny tyto nebyly žádným jiným svědkem proká-
zány a P. Girard sám popřel je co nejrozhodněji. Již tím pouze
je žaloba ta kriticky a právně odsouzena. K tomu řadí se osvo-
bozovací rozsudek soudu, který věc tu všestranně vyšetřoval.
Parlament aixský vynesl dne 10. října 1731 tento rozsudek:
»Budíž známo, že parlament po právním rozpoznání všech spor-
ných kusů a závěrů stran... Patera Jana Křtitele Girarda ode
všech žalob a zločinů za vinu mu kladených rozvázal a rozva-
zuje, proto žaloby předcházející zamítl a zamítl a processu ho
zbavil a zbavuje... a zmíněnou Cadièrovou prohlášením nevinu
zmíněného P. Girarda k zaplacení výloh u vězenského správce
v Touloně odsuzuje.« Další důkaz nevinu Girardovy obsahuje
dopis, pro veřejnost neurčený, jež P. Ludvík Franchez, rektor
kolleje dōleské, kde P. Girard dne 4. července 1733 zemřel

Těm, kteří tak velice horlí proti skandálům na
dvore francouzském a veškeru vinu na jesuitské zpo-
vědníky svalují, dáváme konečně na uvážení, zda
snad také na dvorech v Petrohradě, Kodani, Berlíně
atd. jesuitští zповědníci působili, kteří knížecím chout-
kám lichotili, zda to jesuitští zповědníci byli, kteří
na dvorech kasselském, heidelberském, štuttgartském
a jiných bigamii dovolili a jí požehnání své dali.¹⁾

poslal německému asistentovi v Římě, mluvč v něm o příklad-
ném životě a krásné smrti svého podřízeného. (Videa, Tajný
stát. archiv, duchov. archiv č. 419.) Hledě smrti v tvár, před při-
jetím svátostí umírajících, prohlásil P. Girard ještě jednou slav-
nostně, že není vinen zločiny, jež mu hallucinantka ta za vinu
klade. Jansenistické »Nouvelles ecclésiastiques« (1733, p. 189)
zmiňují se o jiném dopise, v němž se taktéž nevina P. Girarda
hlásá. (Srv. Carayon, Documents inédits, VII. 44 sq.) — Jesuita
Jarrige odpadl od církve, stal se kalvinem, z pomsty uveřejnil
r. 1648: »Les Jésuites mis sur l'échafaud pour plusieurs crimes
capitaux.« »Biographie universelle« soudí o tom takto: »Nikdy
nevydala náruživost spisu nemírnějšího nad tento. Proto však
patří též mezi spisy nejneškodlivější.« Jarrige smířil se opět brzy
s církví a r. 1650 prohlásil v novém spise své pomluvy za »vý-
plod, jež zlomyslnost vymyslila, trudnomyslnost vyseděla a po-
msta na svět přivedla.« (Retraction du P. Jarrige, retiré de sa
double apostasie par la miséricorde de Dieu. Anvers 1650). Ne-
přátelé jesuitů rozhlásili po té, že Jarrige propadl mstě jesuitův
a beze stopy zmizel. Ale ten, o němž se povídalo, že zmizel, žil
v nepřítelstějsích stycích s jesuity ještě 20 let ve svém rodišti
Tulle, kde r. 1670 zemřel (srv. Revue des questions hist. VIII,
553 n. a »Köln. Volkszeitung« 1890, čís. 9).

¹⁾ Filip Hessenský nebyl jediným bigamistou. Kurfiřt falcký,
Karel Ludvík, zapudil zákonnou svoji manželku a »ožení se«
se svojí maitressou baronkou z Degenfeldu. Dne 6. ledna 1658
byly lutheránským farářem Heylandem z Heidelbergu »oddavky«
vykonány. Häusser, »Geschichte der Pfalz«, II. 612. Jiří
Weber píše o tom ve svých »Heidelberger Erinnerungen«:
»Zda nebylo to známkou mravního a náboženského smýšlení,
když Karel Ludvík práva svrchovaného biskupa... také ve
vlastní věci užil?« Str. 63 Vévoda Leopold Eberhard z Württem-
berku-Mömpelgardu († 1728) měl tři manželky najednou. »Dvě
z těchto manželek byly u něho v Mömpelgardu: jednu z nich
nazýval ovdovělou, druhou panující. To mu bylo, jak sám tvrdil,
nejen zákony říšskými, nýbrž i zásadami lutheránského nábo-
ženství, k němuž se hlásil, dovoleno.« On také »zasnoubil jednoho
ze svých synů s jednou ze svých dcer.« Spittler, »Sämtliche
Werke«, Stuttgart 1837, XII, 312 násl. — »Spoléhaje na tak
často již zneužitý příklad lantkraběte Filjpa Hessenského, dal se
vévoda Eberhard Ludvík z Württemberku-Stuttgartu (1693—1785),

Dále dlužno všimnouti si toho, že jesuité také při císařském dvoře vídeňském působili jako zpovědníci, a že právě v době největšího vlivu těchto jezuitských zpovědníků dvůr vídeňský co se týče mravnosti snese srovnání s každým jiným ctnostným dvorem.¹⁾

Ze zpovědníků při císařském dvoře vídeňském jsou nejznámější: Becan, Lamormaini, Nidhard, Miller, Menegatti, Bischoff, Kampmiller a Parhamer. Ani o nich nelze ničeho dokázat, co by bylo na úkor jejich cti.

Becanovi a Lamormainimu vytýká se zvláště nesnášlivost vůči protestantům. Oba tyto jesuité byli před povoláním svým ke dvoru císařskému delší dobu professory theologie. Než mezi všemi tehdejšími protestantskými professory bohosloví málo bychom našli těch, kteří by co do tolerance vůči katolíkům hájili názorů rovněž tak velkodušných, jaké měli Becan a Lamormaini o toleranci vůči protestantům. Becan učí výslovně, že katolický panovník, aby zabránil většímu zlu, smí jinověrcům popřáti svobodu náboženskou, a že musí pak smlouvy toho se týkající šetřiti.²⁾

Od císaře o radu jsa tážán, vyslovil se Becan pro to, aby zinnímu králi Falcko bylo vráceno. Mezi podmínkami, jež při tom klade, není vyhlazení protestantských vyznání, nýbrž jen náboženská svoboda pro církve katolickou.³⁾ Se zvláštním důrazem trvá

jehož manželka přece v samém Stuttgartě žila, s hraběnkou z Grävenitz oddatí. Dne 13. listopadu 1707 vydán byl vévodský rozkaz všem zemským kolejiím, jimž jim uzavření tohoto sňatku bylo oznámeno. Spittler XII, 318. Vévoda tvrdil, že vládnoucí lutheránský kníže z takovýchto případů svědomí nikomu leč Bohu samému počet kláster jest povinen, poněvadž jest nejvyšším biskupem ve své zemi a ze svých činů jenom sobě samému zodpověden. K. A. Menzel, IV, 528. — Co se týče Berlína srvn. spis hraběnky Vossové, »69 Jahre am Preussischen Hofe«. 5. vyd. Lipsko 1887.

¹⁾ Totéž platí o dvoře drážďanském od doby kurfirta Bedřicha Augusta II., srv. stať »Zločiny jesuitů v Sasku«. Tam také bližší zprávy o dvorních zpovědnících Liegeritzovi a Herzovi. — O neúhonnosti dvora mnichovského v době jezuitských zpovědníků viz Janssen-Pastor, Geschichte des deutschen Volkes VIII, 215 násl.

²⁾ Srvn. svrchu str. 123 násl.

³⁾ Khevenhiller, Annales Ferdinandeí X, 106 s.

Becan na tom, že všichni poddaní také protestantských panovníků mají býti poslušni a že povinni jsou složití přísahu k tomu se vztahující. Proti extrémním římským bohoslovcům musil později P. Adam Contzen svého bratra pro tuto nauku obhajovati.¹⁾

Když roku 1646 při vyjednávání s Jiřím Rákočzym také šlo o to, aby toleranční zákony byly rozšířeny, odvolával se P. Lamormaini, jenž o radu byl tážán, na předchůdce svého P. Becana, jehož míněním jakožto výtečného bohoslovce a důkladného znatele poměrů císař prý s pokojným svědomím může se řídit.²⁾

P. Lamormaini sám nechtěl žádné katolické reformace, která by smlouvám a slibům císařovým odporovala. Nuncius při vídeňském dvoře, Caraffa, píše dne 20. ledna 1626 papežskému státnímu sekretáři Barberinimu: »Císař sotva něco učiní pro reformaci (rekatolisaci) v okrese dolnosaském; překáží mu v tom prohlášení, jež byl učinil na počátku této války, že totiž nezamýšlí nic jiného, než aby nepřátelé zbraně složili; vše ostatní že chce dle přísahy své, kterou byl učinil při volbě a korunovací své, ponechati při starém. O této přísaze mluvil jsem několikráte s nynějším zpovědníkem Jeho Veličenstva, jenž jest toho mínění, že přísaha ta císaře váže.«³⁾

Nástupci Caraffovu, nunciu Rocciovu, odpověděl při jiné příležitosti roku 1633 kníže Eggenberg: že také císař má své theology, od nichž jest informován, že zcela dobře smí s jinověrci uzavíratí smlouvy, ježto by jinak katolické církvi v německé říši hrozila úplná záhuba.⁴⁾

Přímo nesčíslné jsou bajky, jež o P. Lamormainim nejen ve mnohých románech, které si jej za hrdinu zvolily, nýbrž i ve vážných dílech dějepisných byly zpracovány a rozšiřovány. On, zpovědník morálně

¹⁾ Döllinger-Reusch, »Moralstreitigkeiten« II, 255.

²⁾ »Archiv für österreichische Geschichte« sv. LXIV, II, 227.

³⁾ Gindely, Waldstein während seines ersten Generalats I. (Praha 1886), 71.

⁴⁾ Ranke, Wallenstein, str. 289.

naskrze bezúhonného panovníka, byl prý nemravnou nestvůrou, a přece není ani jediného historického dokumentu, jenž by na jeho mravní charakter nějaký stín vrhl; nechával se prý podpláceti, aby důležité věci císaři zamlčel, zvláště také v záležitosti Valdštyňově,¹⁾ podporoval prý francouzský vliv,²⁾ podněcoval prý spolubratry své k podvodu a násilí proti kacířům³⁾ atd. Ale to vše jsou nedokázaná tvrzení, jež by vážní historikové opakovati neměli.

P. Eberhard Nidhard (Neidhart) byl od r. 1644 zpovědníkem arcivévodkyně Marie Anny a provázal ji r. 1649 do Španěl. Po smrti Filipa IV. musila Maria Anna jakožto poručnice svého teprve čtyři léta starého synáčka uchopiti se otěží vládních. Nidharda proti jeho vůli jmenovala generálním inkvisitorem. V trojí své vlastnosti jakožto jesuita, Němec a rádce německé kněžny stal se předmětem nenávisti různých španělských stran. Když královna jej musila obětovati, propustila jej nanejvýš čestně. Benátský vyslanec Zorzi chválí na Nidhardovi nezištnost, nejlepší úmysly a účinnost.⁴⁾ Španělský vyslanec v Římě, markýz

¹⁾ Srv. »Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft« XIII. (1892), 80 násl.: Wallenstein in seinem Verhältniss zu den Jesuiten.

²⁾ L. c. 89 násl. a co se týče obžaloby podporování vývody Neverského, viz list Lamormainův (z počátku r. 1629) Khevenhillerovi, jenž zároveň tvoří malou autobiografii, u Khevenhilleru, l. c. XI, 595 násl.

³⁾ Koldewey, »Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig« a naproti tomu Reichmann, »Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig« (Frýburk 1890) strana 27 násl. — Mnoho listů bylo zfalšováno a P. Lamormainimu připisováno, jakož sám s důrazem vytýká: »a žádný člověk nebude moci říci, že takové listy viděl, leda dopisy (není to nic nového a mnoho jich tiskem bylo šířeno) od kacířů nebo jiných proti křesťanské lásce lživě vymyšlené a všude, aby mne o důvěru připravily, šířené.« (Khevenhiller, l. c. XI, 597.)

⁴⁾ Důkladněji o tom pojednáno v Hist.-polit. Blätter II. (1886), 139 násl. Vylíčení, jež tu na základě relací benátských vyslanců a jiných listin jest podáno, míní Häbler oslabiti výrokem: »Tyto dopisy nemohou změnití dosavadního historického obrazu pověstného regenta Nidharda.« Zprávy benátského vyslance odpůrci jednoduše umlčují. (Jahresberichte der Geschichtswissenschaft für 1886, III, 226.)

Astorga, oznamuje dne 3. listopadu 1671 královně španělské, že papež chce k žádosti vyslancově P. Nidhardovi uděliti arcibiskupství, ale P. Nidhard že činil obtíže a povýšení svému se vzpíral; teprve pak, když papež pod závazkem poslušnosti mu přikázal přijati toho důstojenství, že Nidhard se podrobil.¹⁾

Nejslavnější císařský diplomat této doby, Lisola, mluví ve svých relacích z Madridu opětovně s největší úctou o Nidhardovi: »Požívá veliké vážnosti u všech dobrých a snaží se opravdu jen o pravdu a spravedlnost.«²⁾ Nedostatek energie vůči protivníkům a příliš malá péče o velikou i malou politiku jsou jedinými výčitkami, jež ve zprávách císařských vyslanců zpovědníku se činí; což zajisté není dostatečným důvodem, aby nazýván byl »pověstným regentem«.

O P. Filipu Millerovi píše císař Leopold po jeho úmrtí generálovi Tovaryšstva dne 18. dubna 1678, že byl po 24 léta jeho zpovědníkem, jemu, jakožto svému vychovateli, že děkuje téměř za veškeru svou zbožnost a veškery své vědomosti. Jeho spravedlnost a bezúhonnost že byly jemu (císaři) i celému dvoru vždy zářným příkladem.³⁾

¹⁾ Orig. Simancas, Est. 3113.

²⁾ Lisola císaři dne 28. října 1665: »In magna est apud probos omnes veneratione et reipsa veritati studet ac iustitiae, sed perstringit multorum oculos ipsius potentia et quotquot optant maiorem in regimine partem tot illum amotum cupiunt.« Dne 29. ledna 1666: »Non potest in confessario maior integritas aut virtus nec purior intentio aut ferventior zelus desiderari, sed interdum vacillat in resolutionibus, interdum aliis suasionibus aut metu abducitur« (Videň, Tajný státní archiv, Španělsko 1665, 1666.) — Protestantský historik Coxe chválí hlavně velikou nezištnost P. Nidharda: chud že přišel do Španěl a chud že Španěly opustiti chtěl. Coxe, Memoirs of the Kings of Spain of the House of Bourbon 1700—1788 I. (Londýn 1815), 22.

³⁾ Dotyčné místo vlastnoručně psaného toho listu zní: »Dolebit sine dubio Vestra Reverentia atque internum animi dolore cognoscet, si consideraverit in prima (coniuge) me omne solatium, in secundo (P. Miller) patrem me spiritualemente perdidisse, cum is non tantum conscientiam meam per 24 annos moderatus est, verum etiam me ita educaverit atque in omnibus eum in modum tam fideliter, tamque sedulo instruxerit, ut quidquid pietatis, quidquid scientiae, aut alterius boni habeam, post Deum Ipsi vel maxime debeam; taceo, quod vitae probitate, morum

Co se týče pomluvami zahrnovaných jezuitův, P. Bischoffa, zpovědníka Josefa I., a P. Menegattiho, zpovědníka Leopolda I., stačí uvést svědectví jednoho z nejlepších znalců tehdejší doby. Arneth píše ve svém díle o princovi Eugenovi: »Na štěstí byli jak P. Bischoff tak i zpovědník císařův P. Menegatti mužové naskrze ctihodní, kteří velikého svého vlivu nikterak nezneužívali, nýbrž užívali ho jen svědomitě a k pravému blahu císařského domu a jeho země.«¹⁾

Srovnejtež s tím početilý žvást v příloze k »Augsburger Allgemeine Zeitung«:

»O zpovědníku císaře Josefa I. existuje zvláštní historika. Josef II. psal vévodovi z Choiseul: „Můj strýc znal jesuity dokonale. Když jednoho dne sanhedrin řádový seznal, že zpovědník císařův jest poctivý muž, dal jej citovati do Říma. Tuše krutý osud jeho, vzpíral se císař této cestě, ale nebylo to nic platno . . . Tímto despotismem pohněván prohlásil Josef: bude-li tedy musiti zpovědník jeho přece do Říma jíti, pak že nepůjde sám, nýbrž že všickni jesuité rakouských států jej budou provázeti, aby se nikdy nevrátili. Neočekávaná tato odpověď zpomohla.«²⁾

integritate atque innocentiae ita claruerit, ut aeternam sui memoriam, singulareque mihi ac toti Aulae exemplum reliquerit, Societatem vero novo perpetuoque duraturo condecoravit ornamento.« (Orig.)

¹⁾ Arneth, Prinz Eugen I. 193. Srvn. pochvalný úsudek benátského vyslance Daniela Dolfini o P. Bischoffovi I, 465 násl. P. Menegattiho nazývá Rink, životopisec Leopoldův, »mužem příkladného života«, I. 77. Leibniz píše na konci prosince 1691 lantkraběti Arnoštu z Hessen-Rheinfelsu: »Mais je connois point de plus habile Jesuite en Allemagne que le Pere Menegatti, confesseur de l'Empereur. . . Si l'Empereur m'avoit donné le soin de luy choisir un Confesseur, je n'auerois pris l'autre, et je fus d'autant plus satisfait, lorsque j'appris le choix de l'Empereur« (Rommel, l. c. II, 370). Rovněž tak pochvalně píše Fontaine Leibnizovi (Víděň, 14. ledna 1702) u Kemble, State Papers str. 260. Srvn. také O. Klopp, Fall des Hauses Stuart IV, 425 násl.; IX, 47. — V Hartlebenově románu »Ein Minister in der Kutte«, Víděň 1872, hraje Menegatti úlohu padoucha. Rovněž tak ošklivou slátaninu: »Das Geheimniss eines Beichtstuhles«, historický román od spisov. románu »Kaiser Joseph II. und die Mucker« (2 sv.), vydal rytíř z Waldheimu (ve Vídni) svým nákladem.

²⁾ Příloha k »Augsburger Allgemeine Zeitung« 1869, č. 325.

P. Parhamerovi, zpovědníku císaře Františka, postavil Arneth ve svém velikém díle o Marii Terezii krásný pomník. Líčí nám jej jakožto muže, jenž neunavně dítky katechismu vyučoval a o veliký svůj sirotčinec pečoval.¹⁾

Se zpovědníkem císařovny Marie Terezie, s »dobrým P. Kampmillerem« setkali jsme se již při jiné příležitosti.²⁾

V naší době nejsou »na štěstí« jesuité zpovědníky katolických knížat. Ani král Ludvík Bavorský, ani korunní princ Rudolf rakouský neměli jesuity za zpovědníky. Jest znám pouze jediný případ, svědomí panovníkova se týkající, v němž jesuita jakousi úlohu hrál. Hettinger píše o tom ve svém díle »Aus Welt und Kirche« takto:

»Ve ville ‚Malta‘ (kteráž byla majetkem bavorského krále Ludvíka I.) to bylo, kde král Ludvík k rektorovi německé kolleje P. Landesovi z Tovaryšstva Ježíšova (zemř. r. 1843), rodilému Augšpurákovi a muži imponujícího zevnějšku, pronesl pamětihodný, dosud, pokud vím, ještě neznámý výrok. Landes přišel, aby alumny z Bavor, z nichž tehdáž mnozí v německé kolleji studovali, jejich zeměpánu představil. Král přijal jej velice přívětivě, ba srdečně a pravil pak, uchopiv rukama jeho plášť, ke shromážděným: ‚Tento oděv zachránil v Bavorsku katolickou víru.‘

»Později, již uprostřed let čtyřicátých, smýšlení jeho v té věci značně se změnilo. Při audienci, kterouž jsem u něho měl, vyslovil se podrážděně proti jesuitům, a když jsem se odvážil mírně tomu odporovati, odsekl zkrátka, abych dal pokoj. O příčinách této změny smýšlení vysloveny byly různé domněnky. Ringseis ve svých vzpomínkách sděluje toto: ‚Tentokráte při našem pobytu (roku 1824) vzplanul zápal korunního prince k markýze Florenzii mohutným plamenem; i pokládal za nevinnou dovolenou věc, zvláště dokud vážní mravokárci tomu na odpor se nepostavili.

¹⁾ Arneth, Maria Theresia IV, 112 násl. Viz také 13. bajku na str. 329 a násl.

²⁾ Srvn. bajku třetí na str. 51 a násl.

Já a někteří jiní ještě osmělili jsme se mu to vytknouti. Tu pak předložil případ ten jednomu jesuitovi. Ten rozhodl v našem smyslu. Vášnivá bolest, která korunního prince nad tím zachvátila, mohla postačiti k tomu, aby mu ukázala povážlivost jeho citů . . . Než tu vyskytl se kdosi, jenž jiného duchovního vyhledal, jakéhoš Švýcara a řeholníka vysokého důstojenství. „Má-li se věc tak, jak líčíte“, odvětil kněz ten, „pak není na ní nic závadného.“ Nevěděl jsem ničeho o tomto dotaze aniž o této odpovědi, i nemohl jsem pochopiti, proč jednoho dne korunní princ jako vyměněn ke stolu přišel, záře blahem, až mi po jídle baron Gumpenberg záhadu tu vysvětlil . . . Nechtěl-li král Ludvík později svoliti k uvedení jezuitů, plynulo to zajisté z celého jeho smýšlení. Zdá se, že onou událostí v Římě se sběhší jméno „jesuita“ proň — byť snad neuvědoměle — obdrželo nemilou příchutí.¹⁾

»Na doplnění toho, co zde bylo řečeno (pokračuje Hettinger), mohu z nejlepšího pramene sdělití znění odpovědi, kterou korunní princ od zmíněného jesuity obdržel, a z níž také možno souditi, jak asi zněl onen dotaz. „Písmo svaté“, pravil tento nanejvýš klidný a mírný kněz, „neví ničeho o platonické lásce k jiné osobě, nýbrž jen velí, aby muž manželku svou miloval.“ To není ani rigorismus ani laxismus; jest to učení evangelia. Nemohl odpověděti jinak.²⁾

Soud dějin o »pověstných dvorních zpovědnících« z Tovaryšstva Ježíšova dá se shrnouti v několik vět. V jednotlivých případech snad tito zpovědníci při nejlepší vůli nejednali správně. Avšak i zde třeba souditi opatrně, poněvadž tu dle povahy věci dlužno počítati s několika neznámými, jichž ani největším úsilím a ostrovtipem nelze se dopátrati. Dobro, jež tito zpovědníci způsobili, i zlo, jež zamezili, jest namnoze zahaleno zpovědním tajemstvím a vymyká se ve mnohých případech zrakům našim, tak jako skryto zůstalo i zrakům současníkův. Stačí zajisté, že mužové,

¹⁾ Tak Ringseis, »Histor.-polit. Blätter LXXXI, 335.

²⁾ »Aus Welt und Kirche« I. (3. vydání, 1893), 379 násl. Srvn. Sepp, »Ludwig Augustus« (Šafhúzy 1869), str. 407 násl.

na něž tolik bystrých, žárlivých a nepřátelských očí po drahně let pátravě bylo upřeno, nemohou býti usvědčeni ani z jediného těžkého poklesku, a to přes to, že zaujímali postavení, jež tak bohato bylo na úskalí, obtíže a pokušení.

Na každý způsob nejsou ti, kdož dvorní zpovědníky z Tovaryšstva Ježíšova líčí jakožto pověstné zločince nebo padouchy, zbaveni povinnosti býti spravedlivými; neboť »ani vůči zločincům není nikdo oprávněn k nespravedlnosti a k nepravdivosti.«

26. Jesuité prý vymyslili nauku, že dovoleno jest tyrana zavraždití.

V protestantském Švédsku byli tři králové zavražděni: Erich XIV., Karel XII. a Gustav III.; dva byli sesazeni: Sigmund a Gustav IV. Erich XIV. byl proto, že zavedl kalvinismus a pro svoje tyranství roku 1568 s trůnu svržen, do žaláře vsazen a posléze otrávenou hrachovou polévkou usmrcen. Tyto události líčí jeden z nejznamenitějších švédských dějepiscův dle akt švédského archivu takto: ¹⁾

»Dne 13. září r. 1569 starý arcibiskup Vavřinec Petri a biskupové Jan z Westerasu a Mikuláš ze Strengnäsů vydali list, kterým prohlašují, že s dobrými pány říšské rady a jinými věrnými obyvateli švédské říše úplně svobodně a bez donucení k tomu radili a hlasovali, aby, jestliže ještě jednou vznikne vzpoura a nepokoj v říši pro krále Ericha, pak aby řečený král Erich nebyl na životě šetřen, nýbrž po zásluze ztrestán.« — Zde není o tajné exekuci řeči. Že to však přece za tajnou exekuci bylo pokládáno, vysvětluje jak z té okolnosti, že usnesení to bylo tajeno, tak i ze slov, jimiž žalárnici Jana Ericha k provedení usnesení toho byli napomenuti, a jimiž jim příslušná plná moc k tomu dána byla . . . „jednomyslné rozhodnutí říšské rady“ datováno jest ze dne 10. března 1575. V tomto tak zvaném otevřeném listě (ač také i on byl tajen) bylo prohlášeno, »nebude-li jej možno déle v žaláři

¹⁾ Erik Gustav Geijer, Dějiny Švédska. Ze švédského rukopisu do němčiny přeložil je Swen Leffler II. (Hamburk 1834), 197 násl.

chovati pro jeho neurvalost, má býti usmrcen vhodným prostředkem, ježto se to po božských i lidských zákonech státi může; pro důstojenství jeho po celý život ho šetřiti, bylo by tolik, jako vydávati se v nebezpečí, že spíše to bude proti vůli Boží nežli podle jeho vůle; také že lepší bylo by a křesťanštější, aby jeden trpěl, než aby mnozí v záhubu upadli.«

Tento vražedný dekrét podepsali a zpečetili mimo jiné také Vavřinec Petri Gothius (nový arcibiskup), Martin, biskup v Linköpingu, Jakob ve Skaře, Mikuláš ve Strengnäsů, Erasmus ve Westerasu, Olaus Petri, pastor ve Štokholmu, Sveno Benedicti, probošt na dómě ve Skaře, Reinholden Ragvaldi, pastor ve Strengnäsů. ¹⁾

S vykonáním dekrétu se prodlévalo; i musily býti dány rozkazy nové. »Se svolením rady,« praví se v listě ze dne 19. ledna 1577, »bylo usneseno, že, jestliže by nadešlo nebezpečí, má býti králi Erichovi podána v nápoji tak silná dávka opia nebo rtuti, aby nežil déle několika hodin; a kdyby takovéhoho nápoje nikterak nechtěl přijati, mají k tomu vyslaní jej posaditi na stoličce a na rukou i nohou mají mu žilou pustiti, tak aby vykřvácel. Nechtěl-li by toho dopustiti, mají jej buď násilím držeti nebo ručnicky svázati; nebo mohou jej také mocí na jeho postel položiti a poduškami zadusiti; ale tak, aby k němu dříve povolán byl kněz a podána nejsvětější svátost.« Provedení ukrutného činu bylo pak, jak Geijer dále sděluje, »svěřeno písaři královu, Janu Heinrichsonovi, jenž přinesl s sebou jed připravený královským komorníkem a felčarem Filipem Kernem. Erichovi podán byl jed v hrachové polévce, načež zemřel v noci o druhé hodině dne 26. února 1577, v 44. roce svého věku a 9. roce svého panování.« ²⁾

¹⁾ Listina tato otištěna jest ve Stjernemanově Riksdagsbeslut; originál s vlastnoručními podpisy nalézá se v říšském archivu (Geijer II, 199¹⁾).

²⁾ Tam, »kde Erich byl zavražděn, spatřuje se na mramorové desce nápis, jenž končí se slovy: Propter facinora rege indigna indigne sublatus est consultu clandestino Senatus et Episcoporum Sveciae« (u Geijera II, 200¹⁾).

Kdyby při tomto »zavraždění tyрана« místo luteránských biskupů byli bývali účastněni jesuité, byla by beze vší pochyby strašlivá tato historie v nescíslných učených a neučených spisech líčena: byl by tím býval podán nový nezvratný důkaz pro »faktum«, že dovolenost vraždy tyрана jest naukou od jesuitů vynalezenou.

O tomto vynálezu jesuitů nevědí však dějiny ničeho; neboť nauka o podmíněčné dovolenosti vraždy tyranovy byla již od mnohých století před vystoupením jesuitův, a spoň od Jana ze Salisburie ve XII. stol., v knihách rozšířena, ve školách probírána a více než sto let před založením jesuitského řádu na sněmě Kostnickém zevrubně zkoumána. Podnět k tomuto novému zkoumání zavdala úkladná vražda.

Dne 23. listopadu 1407 byl vévoda Ludvík Orleanský, bratr Karla VI., návodem svého strýce, vévody Jana Smělého Burgundského, v Paříži zavražděn. Oba vévodové přeli se o poručenství nad slabomyslným Karlem VI. Podnět k vraždě zavdal zpustlý Orleanský, že chlubil se činem, jenž hrubě urážel rodinnou čest jeho protivníka. V slavné audienci u krále dne 8. března 1408 dal vévoda burgundský čin svůj hájiti rádcem svým, františkánem Jeanem Petitem. Jean Petit hleděl odůvodniti větu: »Chce-li vasal svého krále s trůnu svrhnouti — a to vévoda Orleanský učinil — jest každému poddanému nejen dovoleno, nýbrž jest záslužno takovéhoho zrádce nebo zpronevěřilého tyрана zavraždit nebo dáti zavraždit.«¹⁾ V občanské válce, jež o několik let později (1412) mezi Armagnaky (hrabě z Armagnacu, vůdce Orleanský) a Bourgnony vypukla, byl vévoda Burgundský přemožen a za nepřitele říše prohlášen. Nyní bylo prudce útočeno také na učení Jeana Petita, a po dlouhých úvahách bylo osm jeho vět konečným výrokem biskupa pařížského a papežského inkvizitora dne 23. února r. 1414 slavnostně zavrženo.²⁾ Ježto vévoda burgundský

¹⁾ Acta u Mansiho, S. Conciliorum nova collectio XXVIII, 740—882. Srvn. Hefele, Conciliengeschichte VII, 175 násl.

²⁾ První ze zavržených vět počíná se takto: Licitum est unicuique subdito absque quocumque mandato vel praecepto...

z výroku toho k papeži se odvolal, bylo zavedeno vyšetřování o té věci v Římě a potom v Kostnici. V sezení 16. dne 6. července 1415 odsoudil sněm, aniž by Petita jmenoval, větu: »Jest dovoleno a záslužno, aby každý tyran od kteréhokoliv svého vasalla nebo poddaného byl usmrcen, a to i úskočnými nástrahami a lichotkami, bez ohledu na učiněnou přísahu nebo úmluvu a aniž by k tomu třeba bylo výroku nebo rozkazu soudního.«¹⁾ Při obou odsouzeních vystoupil jako hlavní odpůrce vět Petitových kancléř pařížské university, Jan Gerson.

Zavržená věta jest zajisté příliš všeobecná. Proto byla různost mínění v této otázce tak veliká, že o několik let později (1418) podobné v podstatě věty dominikána Jana Falkenberga zavdaly podnět k živé diskusi, a že přes námahu Poláků a Francouzů zavrženy nebyly.²⁾

»Tři sta let po smrti své,« píše Schwab ve své monografii o kancléři Gersonovi,³⁾ »byl Gerson pro počínání své vůči Jeanu Petitovi od saského dvorního rady, ředitele konsistoře a profesora Wittenberského Augustina Leysera' prohlášen za pomluvače, jenž zaslужuje, aby mu na čelo vypáleno bylo písmeno K (calumnia)...⁴⁾ Věty Petitovy že byly napsány na

occidere vel occidi facere quemlibet tyrannum, qui... machinatur contra salutem naturalem (corporalem) regis (sui et) suipremi domini, pro auferendo sibi summam (suam) nobilissimam et altissimam dominationem.« (Mansi, l. c., XXVII, 879.) Slova v závorkách udávají odchylky textu, jak jej podává Gerson, Opera omnia V, 327.

¹⁾ »Quilibet tyrannus potest et debet licite et meritorie occidi per quemlibet vasallum suum vel subditum etiam per clanculares insidias et subtiles blanditias vel adulationes non obstante quocumque praestito juramento seu confederatione facta cum eo, non expectata sententia vel mandato iudicis cuiuscumque.« (Mansi, l. c. XXVII, 765.)

²⁾ Srvn. Hefele, l. c. VII, 343, 368.

³⁾ »Johannes Gerson, Professor der Theologie und Kancler der Universität Paris. Eine Monographie von Dr. Joh. Bapt. Schwab. (Würzburg 1858) str. 643 násl.

⁴⁾ Nejprve v dissertaci r. 1735 ve Wittenberku vydané, jež pak byla otištěna v August. Leyseri Meditationes ad Pandectas VIII (ed. tert., Lipsiae 1746), 861—910. Specimen quo doctrina Ioannis Parvi de caede perduellium privatis licita contra trium saeculorum calumnias vindicatur.

ochranu knížat a že shodovaly se s náboženstvím i s Písmem svatým . . . Jestliže Leyser sledává, že věty Petitovy také s Písmem sv. se shodují, nepřekvapuje to u muže, jenž hájí větu, že panovník může jedem tajně se světa zprovoditi občana nebo úředníka, proti němuž má odůvodněné podezření zrady, aniž by jej přece veřejně mohl potrestati,¹⁾ a jenž jednomu francouzskému biskupu zazlívá jeho žalobu na Richelieua, že na papeži žádal breve, aby neusvědčení zločinci tajně směli býti odpravováni,²⁾ což papeže naplnilo hnusem proti němu. Zvláštní ironie spočívá v tom, že Gerson . . . právě učitelem práv a předsedou konsistoře ve Wittenberce odsouzen byl k vypálení potupného znamení.³⁾

Žádnému jesuitovi nikdy nenapadlo zaujati takové stanovisko vůči Gersonovi. Jako Gerson sám vzhledem k dovolenosti tyranovraždy v širším smyslu a v určitých krajních případech stál na stanovisku středověké školy,⁴⁾ tak i theologové z Tovaryšstva Ježíšova v učení o podmínečné přípustnosti obrany proti bezmeznému tyranství následovali sv. Tomáše Akvinského a jiných na slovo vzatých theologův.⁵⁾

Exegeta P. Alfons Salmeron († 1585) na př. promlouvaje v proslulých svých komentářích k listům sv. Pavla o slovech »Není moci leč od Boha«, učí:

¹⁾ August. Leyseri, l. c. VIII, 857, 868.

²⁾ Ibid. »Fait demander un bref portant permission au roi de pouvoir faire mourir sans forme et figure de procès des personnes en prison, quoiqu'il n'eût preuve convaincante contre eux, ni assez de charge pour les condamner par la voye ordinaire de la justice.« Má-li se věc skutečně taktó, jest zde zcela lhostejno (Schwab, Gerson str. 644).

³⁾ Tamže str. 644.

⁴⁾ Tamtéž str. 426, 616 násl., 645. Nauku sv. Tomáše viz S. Thom. II, 2, q. 42, a. 2; q. 69, a. 4. Lib. II, Sent. dist. 44, q. 2, a. 2. Opusc. 39, lib. I, c. 6. Srvo. Histor. Jahrbuch 1892, str. 623 násl.

⁵⁾ To připouští také Spittler, praví-li ve svých »Vorlesungen über die Geschichte der Mönchsorden«: »Věčné žaloby, že jesuité učili tyranovraždě, padají vlastně na hlavu dominikánů a františkánů« (Sämtliche Werke X, 119. Srvo. také Karel Werner, Franz Suarez I, 147).

»Ježto tedy moc královská z práva přirozeného vyplývá, následuje z toho, že pochází od Boha, od něhož přirozené právo samo má svůj původ . . . Zneužívání jeho pochází od lidí.« Při tom mluví Salmeron také o tyranech, a to především o těch, kteří se bezprávně násilím nebo postrachem vlády zmocnili: »Při tom,« praví, »dlužno především podotknouti, že není věci jednotlivcovou pronésti soud o tom, zda knížata právem či neprávem jsou v držení moci své . . . A ježto se nám poroučí, bychom poslouchali pánů a knížat bez rozdílu, a to i pánů krutých, jakož to svatí činili, a ježto Kristus, aby nám příklad dal, pokorně takovýmto mocnostem se podrobil, a to i moci císařově a Herodově, kteří panství si osobili, musíme také my takovýchto mocností býti poslušni ve všem tom, co není proti Bohu; neboť Boha musíme vždy více poslouchati nežli člověka. Také není jednotlivci dovoleno na svou pěst tyrana usmrtiti — neboť k rozkazu Božímu smí tak učiniti (jako usmrtil Aod Eglona, krále moabského) — zvláště pak tehdy nikoliv, nalézá-li se tyran již v držení panství a opírá-li se o ozbrojenou moc. Proto Pán k otázce, je-li dovoleno dávatí daň císaři, odpověděl: »Dávejte císaři, co jest císařovo, Bohu, co jest Božího« . . . Kdyby však tyran zjevně vystupoval jakožto nepřítel národa a zlobu svou nepřetržitě na jevo dával, a kdyby moc jeho byla v pochybnost brána, pak by jej mohl každý soukromník usmrtiti, nikoliv však dle vlastního svého úsudku, nýbrž k rozkazu úřadův« (stavův). Dále podotýká Salmeron výslovně: »Není proti říši Kristově a evangeliu, aby nad námi z dopuštění Božího vládly vrchnosti pohan-ské, jakož tomu až do Konstantina skutečně tak bylo.«¹⁾

Španělský jesuita Řehoř de Valentia, jenž v Ingolštadtě působil jakožto professor theologie a tam r. 1595 vydal svoje theologické komentáře, píše: »Legitimního knížete, jenž týráním svého lidu stal se tyranem, nesmí usmrtiti nížádný soukromník. Neboť tyrana v náležitě meze odkázati jest věci stavů,

¹⁾ A. Salmeronis S. J. Commentarii — Opera omnia (Coloniae 1614) s. XIII, l. IV, disp. V, p. 680—683.

kteří jedině jsou oprávněni proti němu vystoupiti a občany ku pomoci povolati.«¹⁾

Velice jasně vyslovuje se také Lessius r. 1605: »Za třetí dokazuje se nedovolenost tyranovraždy tím, že panovník, byť tyransky vládl, zůstává přece vrchností. V tomto ohledě poroučí nám Písmo svaté, abychom v dovolených věcech poslouchali pohanských knížat jakožto své vrchnosti (tak v listě k Řím. 13; 1 Petr. 2, a j.), ač panovníci tito vládli nanejvýš tyransky, pronásledující církve a nutíce poddané k bezbožnosti. Nesmí tudíž takovýto panovník od žádného ze svých poddaných býti usmrcen, leč by to bylo v nutné sebeobraně na obhájenou vlastního života, o čemž budeme mluvit později. Byl panovník poddaným bezprávně odnímal časné statky, není přece dovoleno ceniti jej tak vysoko, aby dovoleno bylo k jich obraně panovníka usmrtiti.«²⁾

Kalvinistovi Šimonu Steinovi, professoru v Heidelbergu, jenž pod jménem Lithus Misenus jesuitům vyčítal, že řehole jejich zavazuje je ke kralovraždě, odpověděl Gretser roku 1606: »Kdo jaktěživ slyšel, že usmrcení krále není vraždou nejhroznější? Který učitel duševního života kdy řekl nebo napsal, že rozkazy panovníkovy jinak dlužno vykonati, než když nejsou spojeny se žádným zločinem? Kdo však jest tak slabomyslný, blbý a nejapný, kdo by nevěděl, že nejhanebnějším a trestu nejhodnějším zločinem jest vztáhnouti ruku na legitimního panovníka.«³⁾

Ježto heidelbergský professor naznačil, že prý jesuité protestantských knížat za legitimní pány nepo-

¹⁾ Gregorii de Valentia Commentariorum theol. III. (ed. Lugdun. 1609), 986.

²⁾ De iure et iustitia I. II, c. 9, d. 4.

³⁾ Quis mortalium umquam audivit, Regum caedem non esse maximum parricidium? Quis religiosae vitae magister et institutor umquam aut dixit aut scripsit, aliter Superioris iussa capessenda esse, quam si cum nullo sint coniuncta scelere? Quis autem tam hebes, blennus et bliteus est, qui nesciat intolerabile prorsus et quovis supplicio dignum facinus esse, si quis legitimo Principi manus inferat (Stigma Misenicae fronti inustum ob mendacissimam orationem de coniuratione anglicana evulgatam [Ingolstadii 1606] str. 488. Opera omnia XI, 465).

kládají, prohlásil Gretser výslovně: »Jesuité pokládají nejen katolická knížata za legitimní, nýbrž i knížata jiná, byť apoštolské stolici byla nepřátelskými. Který jesuita kdy popíral, že tři protestantští kurfiřtové a jiná knížata protestantská jsou legitimními pány svých území?«¹⁾

Podobně učí P. Becan (van der Beeck) r. 1608. Že legitimní panovník, jenž tyranem se stane, nesmí od poddaných svých býti usmrcen. »A důvod toho jest, že pravý a legitimní panovník, i když tyransky panuje, zůstává přece panovníkem. Musí tedy poddaní jeho býti poslušni a nesmějí ho usmrtiti, leč v nutné sebeobraně na obhájení vlastního života. Proto poroučí Písmo svaté, abychom ve všem dovoleném poslouchali také pohanských panovníků jakožto vrchností svých, byť byli největšími tyrany.«²⁾

Následujícího roku 1609 shrnul německý jesuita Šebastián Heiss učení tehdejších jesuitů ve slova: »Pokládám za lepší a běžnější mínění, že nižádný soukromník kromě případu spravedlivé sebeobraný nesmí vztáhnouti ruky své na legitimního panovníka dříve, než vydán byl z moci státní rozsudek soudní, jímž prohlašuje se za tyрана a nepřítel státu. Toto učení obhajovali Cajetanus, Sotus a z našeho Tova-

¹⁾ Neque Iesuitae solos Catholicos et Pontifici Romano ad dictos Reges et Principes pro legitimis agnoscunt et venerantur, sed et alios quamvis a Sede Apostolica et religione avita alienos. Quis Iesuitarum tres serenissimos S. R. I. Principes Electores et alios legitimos suarum ditionum Dominos esse inficias ivit« (I. c. p. 441. Opera omnia XI, 465 s.). Později opakuje Gretser: »Quis umquam ex ullo Jesuita audivit, ullum Germaniae Principem, quamvis Calvino vel Luthero addictum, qui principatum suum legitimo titulo possidet, tyrannus accenseri hoc ipso praecise quod a Romani Pontificis oboedientia discessit« (Opera omnia XI, 468).

²⁾ Resp. ad Aphorismos Calvinistarum — Opuscula theologica I. (vyd. Pařížské 1663), 130. Proti kalvinistům podotýká Becan výslovně, že legitimní protestantští panovníci nespádají v pojem tyрана: »Non enim omnes Reges et Principes Protestantes sunt tyranni ratione tituli, qui non vi et armis invaserunt principatum, sed iure illum obtinent« (I, 130). Před tím praví Becan, že na ten čas nezná mezi křesťanskými knížaty žádného tyрана (usurpátora): »qualem inter Christianos hoc tempore neminem scio« (I, 130).

ryšstva Řehoř z Valencie,¹⁾ Leonhard Lessius,²⁾ Ludvík Richeom,³⁾ Gretser⁴⁾ a jiní, kteří tvrdí, že nižádný legitimní panovník nesmí od soukromé osoby býti usmrčen, byť stát tyransky utiskoval. Totéž učí krátce a dobře náš P. Emanuel Saa ve svých aforismech pro zpovědníky:⁵⁾ „Ten, kdo tyransky panuje, nesmí býti zbaven legitimní vlády, tím méně svého života, bez veřejného rozsudku. Tot obecná nauka jesuitův.“⁶⁾ Tyto texty a mnoho jiných podobných vylučují naprosto dovolení, aby jednovládc směl legitimního vládce usmrtiti.

Připouští-li však titíž jesuité, že dovoleno jest usurpátora, jenž neprávem panství se zmocňuje a tyransky je vykonává, usmrtiti, zvláště když veřejně do klatby byl dán, neučí tím nic jiného, než čemu tehdaž všichni katoličtí a protestantsí theologové učili.

Není-li možno jesuitskému řádu jakožto celku činiti výtku co do nauky o odporu proti tyranovi, nutno také i ony nečetné jesuity, kteří tu snad činí výjimku, prohlásiti za umírněné a loyální, přirovnáme-li je k jejich protestantským vrstevníkům.⁷⁾

¹⁾ Tom. III. in Sam S. Thom. q. 8 de iustitia n. 3.

²⁾ De iustitia l. II, c. 9, d. 4.

³⁾ Apologia ad Henricum IV, n. 115.

⁴⁾ In stigmatibus Misericordiae.

⁵⁾ Aphorismi Confessoriorum: Tyrannus, n. 2.

⁶⁾ Seb. Heiss, S. J. Ad Aphorismos Calv. p. 162. — Azor míní ve svých r. 1600 vydaných Institutiones morales (II, l. 14, c. 5), že také usurpátora nutno jest dříve vyslechnouti a nad ním rozsudek pronésti: „Quamvis huiusmodi tyrannus ius et titulum non habeat in regno et principatu: facto tamen habet possessionem, a qua deici non potest, nisi prius audiatur et iudicetur.“

⁷⁾ Jeden liberál uvádí proti Beyschlagovi toto: „Jakoby nebylo správně sestaviti ze spisů Lutherových, Calvinových a anglických independentův květobraní, jež by státnímu zástupci velmi špatně se líbilo, a na základě toho žádati, aby odňato bylo evangelické zemské církvi uznání, rovněž tak málo bylo správné, vydati proti některému řádu katolické církve výjimečné zákony proto, že jeho theologové před dvěma sty roky hlásali tyranovraždu. Dlužno se tázati nynějších jejich zástupců. Gury, podává výklad čtvrtého přikázání a pojednává o povinnostech vůči světské vrchnosti, praví (ed. Tornacensis pag. 173, 174):

K otázce, »možno-li tyrana, jenž proti právu a spravedlnosti libovolně jedná, usmrtiti«, odpovídá Luther: jednotlivému a obyčejnému člověku, jenž nemá veřejného úřadu aniž pravomoci, není to dovoleno. »Kdyby tyran tomu jeho ženu, onomu jeho dceru, třetímu pole a statky jeho odňal a občané a poddaní by se sešli a nemohli jeho násilí a tyranství děle trpěti a snášeti, nechat si jej usmrti jako kteréhokoliv jiného vražedníka a lupiče.«¹⁾ Melancthon odpovídá k otázce, dovoleno-li usmrtiti tyrana, ve svém kompendiu morální filosofie: »Je-li tyran usurpátorem, jenž se panství ještě nezmocnil, mohou ti, kdož s legitimní vrchností drží, na svou pěst (privatim) jej usmrtiti jako nějakého lupiče... Jestliže tyran jest v držení svrchované moci a poddaným svým těžké a zjevné bezpráví činí, přísluší poddaným obrana jak v osobním nebezpečí, tak i v záležitostech státních.«²⁾ A v jednom listě Melancthonově k Vítu Theodorovi

»Quaeritur, an liceat aliquando non oboedire auctoritati temporalis, et an liceat aliquando rebellare? Respondeo: Ad 1um, sicut evidens est, numquam oboediendum esse auctoritati humanae in iis, quae evidenter contra legem Dei sunt, ita est omnino oboediendum principibus etiam discolis, et qui auctoritate sua abutuntur, in iis quae per se licita sunt. Ad 2um, numquam omnino licitum est rebellare. Nimis perniciosum in hac re, ait s. Liguorius, fuit principium Ioannis Gersonis, qui ausus est asserere, quod monarcha potest legitime a tota natione iudicari, si regnum iniuste regnat. At quale remedium adest, si regimen principis esset excessive tyrannicum? Remedium, quod suppetit, ait Sanctus Thomas, est ad Deum recurrere, ut auxilium praebet. « Ze po stanovení tohoto pravidla nemusilo teprve zvláště býti vysloveno, že tyranovražda není dovolena, vidí každý na první pohled. Ostatně působí takováto hyperloyalita, která před Marianou se děsí, a kterou při starém důstojníku nebo pomoranském junkeru shledáváme býti zcela přirozenou, u našich dnešních liberálů nanejvýš odporně. Zdaž oni, ano, mohu směle říci, zdaž my všichni v mládí svém nebyli jsme nadšení pro Harmodia, Aristogeitona a Viléma Tella?« (Grenzboten 1893, čís. 30.)

¹⁾ Sämtl. Werke. Erlangské vydání, LXII. sv., Tischreden VI, 206—207.

²⁾ Ph. Melancthon, Philosophiae moralis epitomes libri duo — Corp. Reform. XVI, 105 sq. Jakožto první příklad uvádí Melancthon Tella.

z roku 1540 nalézáme toto místo: »Anglický tyran (Jindřich VIII.) usmrtil Cromwella ... Jak správně řečeno jest v tragedii: Nemůže býti Bohu zabita oběť příjemnější nad tyrana! Kéž Bůh některému statečnému muži vnukne k tomu odvahu!«¹⁾

O nauce Zwingliově praví curyšský professor Vilém Oechsli: »Proti vrchnosti zapomenuvší na svoji povinnost prohlašuje Zwingli ... zřejmě právo vzpoury, ne sice pro jednotlivce, ale pro celý národ, respective pro jeho většinu anebo jeho zástupce. Jestliže panovníci vybočují z hranic Kristem stanovených, mohou s Pánem Bohem býti sesazeni. Nesvrhnou-li poddaní bujných králů, trpí tím celý národ, a to právem; neboť kdyby národové v hanebnostech knížat nenalézali záliby, postavili by se zajisté nešlechtností jejich na odpor. Odůvodňuje to příkladem Saulovým, jež Bůh zavrhl, a Manassesovým, za jehož zločiny celý národ pykati musil. Kdyby tedy židé nebyli bývali bez trestu nechali svévolnosti svého krále, nebyl by je Bůh potrestal. Také z antických dějin podává doklady a míní, že by Cato lépe býval učinil, kdyby meč svůj býval tasil na hlavu Caesarovu nežli proti sobě samému.«²⁾

Calvin napsal: »Jestliže některý panovník nebo některý úřad odváží se urážeti čest Boží a jednati proti právu, jest s ním naložiti tak jako s jiným člověkem: kdo svého úřadu zneužije k tomu, aby Bohu se protivil, ten zbaven býti má cti svého titulu, aby pod jinou škraboškou nedopouštěl se klamu.«³⁾ A podává výklad 6. kapitoly Danielovy, praví: »Světští velmožové, kteří proti Bohu povstávají, zbavují sami sebe moci své, ano jsou naprosto nehodni toho, aby přijati byli v počet lidí; dlužno tudíž spíše ve tvář

¹⁾ Corp. Reform. III, 1076.

²⁾ »Zwingli als politischer Theoretiker« v publikaci »Turicensia. Beiträge zur Zürcherischer Geschichte« (Curych 1891) str. 87—113. Citováno v »Zeitschr. für kathol. Theol.« XVI (1892) str. 558.

³⁾ Latinský text u Janssena, »Geschichte des deutschen Volkes« V, 587 násl.

jim plíti, nežli jich poslouchati, vevyhladí-li úplna veškeru pověru (t. j. katolickou bohoslužbu).«¹⁾

Zvláště ostře vyjadřují se mezi kalvinisty mnozí francouzští juristé. Francouzský parlamentní rada Jean Bodin hájí se ve svém r. 1576 poprvé vyhlášeném a později opětovně vydávaném spise o státě dovolenosti tyranovraždy: u neomezeného panovníka pro každého cizince, u panovníka v moci své omezeného, na př. u německého císaře, také pro každého občana.²⁾ Karel Dumoulin, jeden z orakulů francouzské byrokracie, praví, že s tyrany nelze míti žádného společenství, že se musí usmrtili.³⁾

V prohlášení neodvislosti nizozemských států z 26. července 1581 se praví: »Nesplní-li kníže svou povinnost jako ochránce, utlačuje-li své poddané, jejich staré svobody ruší a jako s otroky s nimi jedná, nebudiž pokládán za knížete, nýbrž za tyрана. Jako tyran mohou stavové zemští po právu ho sesaditi a jiného na jeho místo dosaditi.«⁴⁾

Německý reformovaný bohoslovec David Pareus (vlastně D. Wängler, † 1622 v Heidelbergu) praví při výkladě 13. kap. 1. verše listu k Římanům: »Pouze soukromým poddaným není bez řádného odvolání dovoleno, chopiti se zbraní proti tyranovi, ať před nebezpečstvím nebo k sebeobraně v nebezpečství nebo ku pomstě pro nebezpečství, jestliže mohou býti mocností řádně ustanovenou hájeni... Avšak pouze soukromým poddaným, napadne-li je tyran jako lupič a zuřivec nebo hanobitel cti a nemohou-li ani řádně ustanovené moci se dovolávati ani jiným způsobem nebezpečství se vyhnouti, jest dovoleno, aby v naléhavém nebezpečství (in prae-

¹⁾ Calvinus in c. 6. Danielis u Becana, »Calvinistarum privilegia«, Privileg. XII. — Opuscula theol. III (ed. Paris. 1633). 29. Výroky jiných theologů viz u Kellera, »Tyranncidium« (Mönachii 1611), str. 89 sq.

²⁾ Bližší u Janssena. I. c. V, 539.

³⁾ Text v Dokumentech k dějinám Tovaryšstva Ježíšova, XVI, str. 80.

⁴⁾ Douglas Campbell, The Puritan in Holland, I. 284 u Rickeru v »Histor. Vierteljahrshchr.« 1898, str. 387.

sentí periculo) hájili sebe a svých proti soukromé osobě je přepadající. « A dále praví se »o římském antikristovi: «Křesťanští králové a knížata musí proti tyranství papežskému, když směřuje k tomu, aby je a poddané jejich k bezbožnému (katolickému) vyznání nutilo a je (knížata) ze svých říší vypudilo, i se zbraní v ruce se postaviti, zamezující a hubící tyranství, odstraňující modly (obrazy svatých), zapuzující nespravedlivé násilí, a konečně chránící ve svých územích stát a církev a jim opět ke svobodě dopomáhající. «¹⁾

Anglický básník Milton, který podobně jako Knox a Buchanan hájil dovolenost tyranovraždy, praví v jednom svém spise proti Salmasiovi toto: »Ty vyznáváš, že někteří reformatoři učili, že tyrana nutno odstraniti; posouditi však, kdo tyranem je, že se má ponechati lidem moudrým a učeným. Ty nejmenuješ reformatorů, kteří takto mluvili. Já však je uvedu jménem, jelikož pravíš, že jsou mnohem horší než jesuité. Jest to Luther, Zwingli, Kalvín, Butzer, Pareus a mnozí jiní. «²⁾ A opravdu, žádný jesuita, ani Mariana,³⁾ nestanovil tak dalekosáhlých zásad, jako většina tuto uvedených protestantských bohoslovcův.⁴⁾

¹⁾ Dle německého překladu u Polenze, Geschichte des französischen Calvinismus, III. (Gotha 1860) str. 452 nn. Kniha Pareova byla v Anglii za Jakuba I. spálena.

²⁾ Srv. Janssen, l. c., V. 541, a Huber, Der Jesuitenorden, str. 271.

³⁾ Viz bajku následující.

⁴⁾ Protestantický theolog de Wette, vydavatel spisů Luthrových, oslavuje v jednom svém listě vraha Kotzebuova, Sanda: »(Sand) měl to za správné, a také správně jednal; nechť jen každý jedná dle svého nejlepšího přesvědčení, a bude konati to nejlepší. Tak jak vykonán byl čin tento od tohoto čistého, zbožného jinocha, v této víře, s touto důvěrností, jest krásným znamením doby. « Ve stati o de Wettovi praví »Kirchliche Correspondenz«, úřední orgán evangelického svazu, v č. 16. z r. 1899 o tomto listě de Wettově toto: »Tento list, jemuž se ovšem právem vytýkají jednotlivé mravní nejasnosti a nesprávnosti, slouží přece jakožto důkaz útlé a neohrožené věrnosti přátelské v oněch dobách všeobecné ostýchavosti a bážlivosti svému původci ke cti. « (Srv. »Germanii« z r. 1899, č. 136.)

Dovolávají-li se nepřátelé učení jesuitů, zejména kardinála Bellarmina a P. Suarezze, o moci papežově nad knížaty, směsují dvě zcela rozdílné otázky. Jeť zcela jisto, že jesuité jak o podmíněně dovolené obraně proti tyranovi, tak o moci papežské nehlásali nic jiného než všeobecné učení tehdejších katolických theologů, s tím rozdílem, že mnohé příkrosti zmírnili.¹⁾

Mimo to dlužno při této otázce vzpomenouti též toho, že slova theologů protestantských proti knížatům, kteří chtějí od »evangelia« odpadnouti, jsou mnohem ostřejší nežli slova theologů katolických; ba, někteří vyhlašují korunovaného »odpůrce pravdy božské« za psance. Oproti tomu píše Bellarmin výslovně v listě Blackwellovi: »Od počátku církve až do našich časů nebylo nikdy slýcháno, že by byl některý papež vraždu knížete, když k haeresi nebo k pohanství odpadl nebo zjevným pronásledovatelem církve se stal, nařídil nebo ji, když byla spáchána, schvaloval. «²⁾

Co se týče tyranovraždy, učí Suarez výslovně: »Tvrdím, že legitimní kníže nesmí býti pro tyranskou vládu nebo pro nějaké zločiny od soukromého člověka zabit. «³⁾ Z knihy »Defensio fidei«, v němž se

¹⁾ Kardinál Hergenröther vykládá ve svém spise »Katholische Kirche und christlicher Staat« obšírně učení o moci církve ve věcech časných (str. 262 nn.) Ukazuje, že Bellarmin »rozhodně potírá« mínění o přímé moci církve (str. 378), a ohledně učení o moci nepřímé poznamenává: »Jako původce tohoto učení uvádí se obyčejně kardinál Bellarmin, avšak většina theologů před ním neučila ničemu jinému« (str. 382). »Cím důkladněji probíráme theology starší, tím více vychází na jevo, že Bellarmin a jesuité, jimž bez toho přísně bylo uloženo, aby pokud možná drželi se učení ve školách bohosloveckých obvyklého, nestanovili tu žádného učení nového, nýbrž že souhlasili ve věci té úplně s ostatními řády... Přirovnají-li se výroky Bellarminovy a následujících jesuitů k výrokům starších bohoslovců, vysvitne, že jesuité, jsouce daleci toho, by panující doktrínu zostřili, snažili se ji spíše zmírniti. Nejen že oproti učení o přímé moci ve věcech časných zastávali se učení o moci nepřímé, nýbrž učili též mnohonásobněmu obmezení moci této« (str. 383). Srv. Couderc, Le Vénérable Cardinal Bellarmin, II. (Paříž 1893), str. 126 n. a H. R. Quilliet, De civilis potestatis origine theoria catholica; Lille 1894.

²⁾ Critische Jesuiten-Geschichte, str. 419.

³⁾ Defensio fidei catholicae l. VI, c. 4, n. 2. — Opera omnia XXIV. (ed. Paris. 1859), 675.

tato věta nalézá, bylo francouzskému parlamentu udáno a od něho odsouzeno plno vět, avšak rozsudek nesměl býti uveřejněn, protože papež uložil Suarezovi, aby knihu tu napsal, a zvláštním brevem ji pochválil. Ostatně jsou tyto věty podány ve znění zkomoleném a mohou býti správně posuzovány jenom v souvislosti s celým spisem tím.¹⁾

Jiná kategorie jesuitů, jimž »kralovražedná theologie« se vytýká, jedná na příslušných místech jenom o právu nucené sebeobrany, jako Lessius, Escobar, Bussenbaum. Lessius se o této otázce, jak již dříve bylo pověděno, vyjádřil se vší rozhodností. Podobně Escobar mluví zřetelně ve své veliké mravouce: »Mám to za dosti pravděpodobné — praví — že jest dovoleno zabítí nezákonného tyрана, chce-li se zmocniti země jiného, a to při útoku samém; neboť jestliže tento tyran zemí, provincií, město, jež zabral, dříve nějak držel, měl bych tento náhled za pochybný, podezřelý a nedoporučitelný, protože nikomu nemůže se uzmouti jeho držba, dříve než byl slyšán a věc jeho byla rozhodnuta. Ostatně nesmí se něco podobného ponechati rozhodnutí jednotlivce, nýbrž požaduje se soud veřejný, a i v tomto případě může se smrt usurpátorova naříditi jen jako poslední prostředek, když všechny ostatní prostředky jsou marny.«²⁾

I po zákaze Aquavivově ze 6. července r. 1610 hájili prý někteří jesuité tyranovraždu, jako ku příkladu mnichovský rektor P. Jakub Keller ve svém, r. 1611 vydaném spise o tyranovraždě. Avšak Keller učí pravému opaku: »Zákonitý kníže nesmí nikdy ani od občana ani od cizince býti usmrcen.«³⁾

»Jed vražedného učení« tohoto obsažen prý též v jedné větě u Bussenbauma. Hrozná ta věta zní:

¹⁾ Prat, l. c., III. 578. sq. — Rozbor podává Werner, Franz Suarez, I. 96 nn.

²⁾ Universa theologia moralis, IV., l. 35, s. 2, pr. 15, uved. v Dokumentech k obhájení Tovaryšstva Ježíšova, XVI, 56.

³⁾ Tyrannicidium seu scitum Catholicorum de tyranni intereptione auctore P. Jacobo Keller, S. J. (Monachii 1611) p. 27. Z německého spisu Kellerova další výňatky viz u Jansen a, Geschichte, V. 549 n.

»K uhájení svého života a neporušenosti svých údů jest i synovi, řeholníkovi a poddanému dovoleno se brániti, o případě nutnosti až zabitím útočnicka, proti vlastnímu otci, prelátovi a knížeti: kdyby k vůli to-muto poslednímu nepovstalo poměrně větší zlo, jako válka atd.«¹⁾ P. Busenbaum jedná ve zmíněném odstavci o právu nutné sebeobrany proti nespravedlivému útočnicku. Stanoví pak podmínky, kdy práva toho lze užiti: 1. »Úmysl se brániti«; 2. »nezpůsobiti větší škody a neužiti větší moci, než kolik je k obraně nutno«. Po té následují jednotlivé případy: »Není dovoleno usmrtiti sluhy spravedlnosti, od nichž je někdo veden do vězení nebo k popravě« atd. Mezi nimi nalézá se i výše uvedená věta: Právo sebeobrany trvá též oproti knížeti, nepovstane-li z usmrcení knížecího útočnicka větší zlo pro blaho obecné. Věta ta jest skoro doslovně přejata z mravouky sv. Antonína a hájí se co do obsahu též od sv. Tomáše:²⁾ s učením o tyranovraždě nemá nic společného.

Mezi jesuitskými učiteli tyranovraždy jmenují se konečně též Delrio a Rossäus. Delrio hájí jenom obyčejné učení³⁾ a nad to, když vydával poprvé své poznámky k Senekovi (1576), nebyl ještě jesuitou. Rossäus nebyl nikdy jesuitou. Je pak tento Rossäus opět příkladem, jak širokými a pohodlnými cestami

¹⁾ Busenbaum, Medulla theologiae moralis lib. III, tr. IV. c. 1. d. 3. n. 8.

²⁾ S. Thom., Summ. th. 2, 2, q. 69, a. 4.: Sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis principibus, nisi forte propter scandalum vitandum, cum ex hoc gravis tur-batio timetur.

³⁾ Delrio ve svých poznámkách k Senekovu »Hercules furens« činí rozdíl mezi usurpatorem a legitimním knížetem. O tomto Delrio praví: Legitimního knížete nesmí zabítí žádná osoba soukromá, vyjímajíc, že by hájila svého vlastního života. Sed illum qui iure successionis electionisve princeps est, quamvis tyrannus fiat, privato non licet occidere. (Syntagma Tragoediae Latinae [Antverpiae 1598] p. 145). Dne 4. června 1588 psal Oliver Manare Aquavivovi o prvním vydání takto: Cum eius parens curasset ipso quasi inscio illos (commentarios in tragoedias Senecae) quos adolescens conscripserat imprimi, invenit maturior factus nonnulla, quae minus ipsi probantur. Proto chtěl P. Delrio pokřiditi nové vydání.

smí se bajka protijesuitská bráti skrze celá století. Již před 300 lety vystupuje tento Rossäus v protijesuitských spisech jako jesuita a udržuje se statně jako jesuita až do r. 1760, kdy Harenberg ve svých Pragmatických dějinách jesuitů (II, 1166) uvádí ho jako jesuitu Rainolda; až do r. 1840, kde věnoval mu Ellendorf dvě veliké kapitoly s nadpisem »Jesuita Rossäus nebo Vilém Rainold«; dále až r. 1873, kdy Huber i s přítěží vzal ho z Ellendorfa, a až do r. 1891, kdy měl v nesčetných spisech, jako u Beyschlaga (str. 57), a v ještě nesčetnějších časopisech, jako v »Mainzer Tagblatt« a soudruzích, pomáhat zabraňovati návratu jesuitů do říše německé.

R. 1598 podal Lauingský kazatel Filip Heilbrunner citáty z jesuity Rossäa, a jesuita Mayerhofer r. 1600 dí proti němu: »Rossäus nebyl žádným jesuitou.«¹⁾ Když pak Heilbrunner ve svém »Jesuwidderpiegel« Rossäa zase uvedl jako jesuitu, odmítl ho jesuita Vetter ve své »Bucharce« velmi rozhodně slovy: »Rossäus co byl živ, jesuitou nebyl a není. Proč vystupuješ nejen na tomto místě, nýbrž i jinde ve svém ohyzdném spise dovolávaje se Rossäa, abys tak proti jesuitům nenávisť vzbudil, když přece Rossäus jesuitou není, a proto jesuité nikterak nemají povinnost, aby odpovídali k tomu, proč to či ono psal?«²⁾ Na důkaz, jak málo jest jesuitům po Rossäovi, uvádí Vetter slova francouzského jesuity Jakuba Commoleta, jenž mu psal z Lothrinska: »Újišťuji co nejrozhodněji, že nikdo z nás neví, kdo jest tento Rossäus.«³⁾

R. 1611 kárá P. Keller⁴⁾ kalvínce, že vydávají Rossäa za jesuitu, a P. Flotto píše r. 1734 ve svých Dějinách hornoněmecké provincie, že se P. Vetter při řezenském kolloqui roku 1601 tázal protestantského kazatele Heilbrunera, jakým právem zove Viléma Rossäa a jiné spisovatele, kteří každého haeretického

¹⁾ Predicanten-Spiegel (Ingolstadt 1600), str. 108.

²⁾ Conrad Andreae (Vetter), Puffer, das ist Zerschmetterung des Predicantischen Jesuwidderpiegels Philip Heilbrunners... (Ingolstadt 1601), str. 24.

³⁾ Tamtéž str. 26; srv. str. 142, 178.

⁴⁾ Tyrannicidium p. 17.

knížete prohlašují za tyrana, jesuity, ačkoliv tito, jak je známo, jesuity nejsou. K tomu prý Heilbrunner odpověděl, že prý tito spisovatelé byli aspoň papeženci, učení však papežencův a jesuitů že jest totéž; proto prý málo na tom sejde, že z Rossäa a jiných učinil jesuity.«¹⁾

Těm, kdož jako Sarpi²⁾ a Huber chtějí jesuity označiti jako obhájce vraždy knížat, předkládá kardinál Hergenröther více otázek, v nichž obsaženy jsou spolu hlavní kusy vyvrácení. »Nevíte-liž, čemu učí theologové jak ze světského stavu kněžského, tak z jiných řádův, a čemu učí současní učitelé protestantští 16. a 17. století? Nevíte-liž, že v zemích, v nichž jednotliví jesuité učili více nebo méně podmíněně dovolenosti tyranovraždy, jako v Německu a ve Španělsku, žádný král nebyl zavražděn, tam však, kde byli králové vyhnáni a zavražděni, ve Francii a v Anglii (a Švédsku), že jesuité nikdy učení toho nehlásali?«³⁾

Se zřením k událostem bližší nám doby položil jiný německý historik následující otázku: »Kdo jsou

¹⁾ Historia Provinciae Soc. Jesu Germaniae Superioris (Augustae Vindel. 1734, ad ann. 1601), n. 5. To se vztahuje na řezenské postcolloquium. Srv. Hirschmann, »Das Religionsgespräch zu Regensburg im Jahre 1601« v »Zeitsch. für kathol. Theologie« 1898, str. 242. O knize, jež nejprve r. 1590 v Paříži anonymně, pak r. 1592 pode jménem Viléma Rossäa vyšla, »De iusta reipublicae christianae in reges impios et haereticos auctoritate« (883 str.), píše Lossen: »Neznám příčiny, abych s Labitem pochyboval o tom, že současníky jmenovaný anglický konvertita a uprchlík Vilém Rainolds (Reginaldus dictus Rosaeus), zemřelý v Antverpách 24. srpna 1594, jest skutečně autorem (srv. Wood, Athenae Oxon., I. 613). Uvádí-li se v novějších dílech dějepisných jako autor Rainoldsův přítel a krajan Vilém Gifford, pochází omyl ten bezpochyby odtud, že Gifford vydal r. 1597 pozůstalý Rainoldsův spis (Calvino-Turcismus).« (Die Lehre vom Tyrannenmord [Mnichov 1894] str. 53.). Ani Rainolds ani Gifford nebyli jesuity.

²⁾ Jesuitům a církvi katolické vůbec nepřátelsky nakloněný Pavel Sarpi »dal radě deseti v Benátkách pokyn, aby náčelníky stran, jsou-li nějakí, mezi obyvateli pevniny stůj co stůj vyhubila, jsou-li mocni, by jedu dala působiti místo meče.« (Hergenröther, Kath. Kirche und christl. Staat, str. 404).

³⁾ Tamtéž str. 409.

oni muži, kteří skutečně a všeobecně učili dovolenosti a oprávněnosti nikoliv tyranovraždy, nýbrž kralovraždy, a dle této zásady též jednali? Která je to strana, jež veřejně prohlásila, že svět nemůže býti šťastným dříve, pokud nebude poslední král zardoušen střevem posledního vykuchaného kněze? Je to strana tak zv. francouzských filosofův 18. století, jsou to zapřísáhlí nepřátelé jesuitů, kteří nemohli spáchatí svůj krvavý čin na pomazané hlavě krále a jeho manželky dříve, až když bezprávně a násilně zrušili řád Tovařystva Ježíšova. A jak chovali se členové řádu tohoto? Věrní své víře, věrní svému králi, dali se před ním, s ním a po něm popraviti; krev jejich smísila se s jeho krví, jako spojovala se modlitba jejich s modlitbou jeho po dobu hanebného věznění. Tyto skutečnosti podávají věru zcela zvláštní doklady k hořejší obžalobě a nám jest vyznati, že jesuité aspoň velice zřídka užili v životě zásady té, měli-li ji!«¹⁾

Mají-li fakta průkaznou moc, pak je zajisté celá ta obžaloba zejména událostmi posledních sto let osouzena. Slavný italský historik Cantu podotýká příležitostně: »Soudilo se, že zrušením jesuitův upadne učení o tyranovraždě v zapomenutí, avšak právě od zahánání jesuitů viděli jsme, jak se toto učení nejen prakticky provádí, nýbrž i obhajuje.« Na jiném místě vypočítává Cantu attentáty, jež během několika let se staly: zavraždění vévody z Berry, dědice trůnu francouzského, více attentátů na Ludvíka Filipa, čtyři na královnu anglickou, dva na krále pruského v letech 1850 a 1861, jeden na císaře rakouského v únoru 1853, zavraždění vévody z Parmy 1854, více attentátů na Napoleona III., zvláště attentát Orsiniho, attentátů na královnu řeckou 1862, cara ruského 1866, zavraždění praesidenta Spojených států r. 1865.

Tak psal Cantu r. 1867; avšak seznam jeho není úplný a rozmnožil se bohužel značně v letech od té doby uplynulých, zvláště béréme-li slovo »attentát« v širším významu. Není vzpomenuo na př. zavraždění

¹⁾ Riffel, Die Aufhebung des Jesuitenordens (3. vydání, Mohuč 1853), str. 281.

švédského krále Gustava III. (1792), ruského cara Pavla II. (1801), uvěznění a sesazení Gustava IV. švédského. Dále chybí attentát frankfurtský (1833), zavraždění Leue (1845), knížete Lichnowského, hrabat Lamberga, Latoura, Rossiho (1848), attentát milánský (1852). R. 1867 zastřelen mexický císař Maximilian, a na cara ruského učiněn attentát v Paříži; r. 1868 zavraždění knížete srbského; r. 1869 attentát na místokrále egyptského; r. 1870 poslední attentát na Napoleona III.; r. 1871 zavraždění generálů Lecomtea a Thomasa, pak rukojmí pařížských; r. 1872 attentát na královnu anglickou; r. 1875 zavraždění Garcie Morena, praesidenta Ecuadorského; r. 1877 zavraždění praesidenta Paraguajského a expraesidenta Peruanského; r. 1878 v květnu a červnu attentáty Hödlův a Nobilingův na císaře německého, v říjnu attentát na krále italského Humberta I.; r. 1879 v dubnu a prosinci attentáty na cara ruského, 12. prosince attentát na místokrále Indií, 30. prosince attentát na Alfonsa XII.; r. 1881 v březnu zavraždění ruského cara Alexandra II.; v červenci attentát na praesidenta Spojených států Garfielda († 19. září). Od této doby spácháno opět více attentátů na ruského cara, ruského nástupce trůnu, vraždy v Chicagu, zavraždění státního rady Rossiho v Tessinu, praesidentů Carnota, Cannovasa, Bordy a Mac Kinleye (1901),¹⁾ císařovny rakouské Alžběty, krále italského Humberta atd.

Všichni tito vrahové našli velebitelův a obhájců, ba opětovně slaveni byli jako mučéníci.²⁾ Několik dní před attentátem na německého císaře 11. května 1878 oslavoval sociálnědemokratický berlínský list »Vorwärts« (9. května 1878) ruskou vražednici Věru Sašu-ličovou:

»V Petrohradě čile spěla
mstitelka, v svém oku hněv,
dýku, kterou v ruce měla,
stopila v tyrana krev.«

¹⁾ Borda je mezi 22 praesidenty uruguayskými osmý, jenž byl zavražděn.

²⁾ »Volksstaat« 1878, č. 71 Percusseur, 3. září 1878.

Ba, i v německém říšském sněmě byla vražda knízat od socialistův opět a opět hájena a velebena.¹⁾

V celé řadě těchto vrahův, útočníkův a obhajců vraždy knízat není žádný jesuita, všichni tito vrahové nebyli žádnými jesuity, žádnými žáky jesuitů, žádnými stoupenci jesuitské morálky. U veliké většiny jich dá se dokázati nenávisť proti církvi, proti všem katolickým řádům a zejména proti jesuitům. Francouzští vrahové zastřelili všechny jesuity, jichž se mohli zmocnití. Němečtí obhajcové vraždy knízat prohlásili skrze své vůdce Bebla (řeč v říšském sněmě dne 17. června r. 1872) a Liebknechta (11. ledna 1883), že jsou největšími nepřáteli jesuitův.

Jesuité a jesuitská morálka nepřekročili nikdy prahu německých obhajců tyranovraždy. Mezi všemi kralovrahy všech století, zejména též posledních 100 let, nebyl žádný jesuita; žádný zločinec nemohl se pro své zlosynství odvolávi na učení jesuitův. Sporná otázka o dovolenosti tyranovraždy v jistých nejkrajnějších případech nebyla položena od jesuitův, nýbrž byla řešena již staletí před jejich vystoupením. Ba, ani tato dovolenost v nejkrajnějších případech nebyla nikdy učením řádu, nýbrž naopak byla od řádu výslovně a častěji zavržena; dále nemůže býti uveden ani jediný jesuita, jenž ponechává libosti jednotlivcově, vložiti ruku na posvátnou osobu legitimního knížete; konečně žádný jesuita nestanovil nikdy tak dalekosáhlých zásad o tyranovraždě, jako vynikající právníci a bohoslovci protestantští.

Pozn. »Učení o právnosti vraždy tyranů« vzal si na mušku ovšem i Tomáš V. Bílek na str. 47—51 svého díla. K stati té podotýká prof. dr. J. Hoř, I c., str. 299—300: »Jesuita Suarez prý praví: 'Jest článkem víry, že má papež právo, kacífské a odbojné krále s trůnu svrhovati; pak není takový panovník, trůnu papežem zbavený, žádným zákonitým králem nebo knížetem; když se ale ještě i potom zdráhá papeže poslouchati, pak jest tyranem, a může jej kdokoliv zavraždití.' Pan Bílek dodává: 'Zřetelněji nelze již kralovraždu schvalovati a k ní vyzývati.' Hledáme v obyčejných pramenech Bilkových, u Wolfa (II, 244 an), u Hubra (Der Jesuiten-Orden str. 265), kde o Suarezově nauce

¹⁾ Důkaz ze stenografických zpráv u Bluma, Die Lügen unserer Socialdemokraten (Wismar 1891), str. 264—275, 342—352.

zmínka se činí, ale slov tak ostrých tam nenalézáme. Ani 'Doctrina mor. Jesuitarum', kde místo citované se nalézá (sub n. 308) nemá slov 'jest článkem víry atd.' a také ve vydání pařížském všech spisů Suarezových slov těchto není. Nezbývá jiného než tvrditi, že slova ta p. Bílek ze svého přidal. Článkem víry také nikdy nebylo učení středověkých theologů, že papež má moc; světské panovníky sesazovati. — Druhá část citátu jest pravá a nalézá se skutečně ve spise Suarezově »Defensio fidei cath.« (L. VI. cap. IV. 14. Opera omnia, Ed. Paris. T. XXIV. pg. 679 sq.), jenom s malým rozdílem, že Suarez pravý opak toho tvrdí, co v citátu do úst se mu klade. Věc se má takto: Suarez zastává proti jiným učencům náhled svůj, že soukromá osoba nemá práva, panovníka nespravedlivého zavraždití. Pod č. 14. sám sobě namítá, že by proti jeho náhledu mohl se uvéstí dekrét kostnický, kterýžto zavrhl soukromou kralovraždu 'non exspectata sententia vel mandato judicis cujuscunque' — tedy kralovraždu vykonanou, nežli došel nález nebo rozkaz kteréhokoli soudce. Je-li tedy král již sesazen buďto národem svým nebo papežem, mohlo prý by se říci, že nález soudní již je zde, a proto že by snad nebylo proti dekrétu kostnickému, kdyby takového krále osoba soukromá zavraždila. Tuto námitku Suarez v odstavcích 15.—18. zřejmě vyracuje a zůstává při svém náhledě, že soukromá osoba o své újmě ani sesazeného krále zavraždití práva nemá; rozsudek smrti vykonati mohl by jen ten, komu by oprávněný soudce výslovně nařídil.

27. Nestoudný Mariana.

Není potupy, již by se bylo nedostalo španělskému jesuitovi Marianaovi a jeho knize »De rege«. Kniha Marianova »O králi a výchově krále« (1599) byla napsána k žádosti Garcie de Loaysa, vychovatele královských princů na dvoře Filipa II. Jelikož Filip II. r. 1598 zemřel, je kniha věnována již Filipovi III. Ve věnování líčí Mariana, jak plán v důvěrných hovorech s jeho přítelem Calderonem dozrával, jak doufá, že pečlivé uvážení některých kusů může přispěti k dobré vládě jeho krále. Když Mariana následujícího roku 1600 věnoval králi španělský překlad svých slavných Dějin Španělska, psal: »Minulého roku podal jsem Vašemu Veličenstvu knihu, kterou jsem napsal o vlastnostech, jež má míti dobrý král; mým nejvřelejším přáním bylo, aby ji všechna knížata četla a dobře jí rozuměla.« Kniha tedy není psána pro lid, nýbrž pro vladaře. Pro svobodu a vše šlechtetné nadšený Mariana poznal zajisté, jako málokterí z jeho současníků, nebezpečnost neobmezeného absolutismu, a proti tomuto absolutismu všude vystupuje.

R. 1609 vydal Mariana sedm traktátů, z nichž čtvrtý má nadpis: De mutatione monetæ, o změně mince. Těchto traktátů jest nesmírně málo, poněvadž je španělská vláda všude skoupila a zničila. Také v exempláři, jež mám po ruce, nahrazena první hlava čtvrtého traktátu čistými listy, ale následující kapitoly dostačují, aby se směr Marianův poznal. V druhé kapitole klade otázku, může-li král beze svolení svých poddaných předpisovati daně. V odpovědi

obrací se velmi rozhodně proti zastancům absolutismu, kteří praví, »že jest to králova milost, svolá-li stavy.« Mariana zove to »sladkou a libou hudbou pro uši králů, již se mnohdy sousední knížata, zvláště ve Francii, dala oklamati.« V tom že dlužno spatřovati pramen francouzské občanské války. — Výsledek svých úvah shrnuje Mariana v tato slova: »Zní tedy zásada: nikdy není knížeti dovoleno, na své poddané nové daně uvalovati bez předchozího souhlasu interesentův, aspoň náčelníků lidu a státu.« Soukromé jmění poddaných není prý v moci krále, jak také zákon Alfonsa XI. z r. 1329 stanoví. Tytéž zásady jsou prý směrodatnými pro zavedení monopolů, jež prý nejsou leč zástěrou daní. Také zhoršení mince není prý nikterak v moci králově. Dobře, praví prý se, avšak jak se odpomůže nedostatku královu? Mariana odpovídá: 1. zmenšením královských výdajů; dříve prý bylo pro ně třeba 30.000 dukátů, nyní 1.200.000; 2. šetrností v udílení darů; 3. přísnými účty, jež budtež od úředníků požadovány; jeť prý teď všecko prodejné, i biskupství; 4. vysokými cly na cizozemské přepychové tovary.¹⁾

Za tento spis byl Mariana jako 73letý stařec od španělské vlády uvězněn a k věčnému vězení v klášteře odsouzen.²⁾

¹⁾ Joannis Marianæ e Soc. Jesu tractatus septem (Coloniae 1609), p. 192—218. Ve třetím pojednání, De spectaculis, vyslovuje se v kap. 20. proti životu nebezpečným zápasům s býky a vyvrací mezi jiným též námitku, že by odstraněním zápasů těch trpěl chov koní.

²⁾ Dne 4. ledna r. 1610 nařídil Lerma všem španělským vyslancům, aby Tractatus septem skoupili a zničili, dne 9. ledna opětoval král též rozkaz (Simanc., Est. Leg. 1862). Téhož dne psal král španělskému vyslanci v Římě (Castrovi), aby papež svěřil provedení rozsudku biskupovi Canarskému, by mohl býti bez appellace vykonán, jelikož prý jde o notorický zločin uražení majestátu, para que con asistencia de los ministros que yo nombraré se pueda executar sin embargo de apelación como en hecho y delicto notorio en que está lesa la Mag. Real. (Orig. Simanc., Est. Leg. 994, koncept v Leg. 1862). Vyslancem odpověděl dne 27. dubna 1610, že odevzdal věc tu nejprve několika bohoslovcům, protože uvedený zločin P. Mariany nezdá se býti prokázán: porque no concurren las calidades necesarias para for-

Jako v těchto pojednáních, tak i ve spise De rege zastává se Mariana opět a opět požadavků spravedlnosti. Druhá kniha jedná o výchově, zejména princů. Mezi jiným žádá Marina toto: Matka musí své dítě živiti, což platí i o královně; princové musí se věnovati tělesným cvičením a nabýti důkladného vědeckého vzdělání; z klasiků doporučuje hlavně Caesara, Sallusta, Livia, Tacita, Virgilia, Horáce; v každém oboru a v každém umění musí princové míti nejlepší učitele. Není snad ani jediné stránky výchovy, jež by nebyla vhodně vysvětlena. V třetí knize jedná se důkladně o všech částech státní správy: o policii, soudu, daních, minci, válečnictví, chudinství, divadle atd. Všude vyniká v pojednání o těchto důležitých předmětech Marianův smysl pro svobodu a spravedlnost. S jak trpkou ironií umí ku př. stkvěle líčiti všechny prospěchy plynoucí z falšování mince, tohoto jediné pravého umění zlatodějného, aby pak všechny tyto důvody zničující kritikou ve psí uvedl! S jakým nadšením ujmá se chudých! »Ó, kolik chudých — volá — mohlo by se uživiti, co bídy mohlo by se odstraniti penězi, jichž se teď užívá ve státě na marnosti, nádherné šatstvo, labužnická jídla, tohoto draždící hrdla a příčinu tak mnohých nemocí, jež se teď vydávají za honící psy a jich krmení, na cizopasníky a lichotníky!« Král musí pečovati o to, aby se bohatství nehromadilo v rukou několika málo osob, čímž se tito boháči jenom kazí. Též statků cír-

mar la sustancia d' esto delicto (ibid. 1493). Z přiloženého dobrozdání jde na jevo, že Mariana proti právu kanonickému od světské moci do vězení byl uvržen a k věčnému uvěznění v klášteře byl odsouzen. Dne 7. května 1610, po osmiměsíčním uvěznění, obrátil se Mariana úpěnlivým listem o pomoc na papeže Pavla V., »záštitu všech utiskovaných«. Vinou jeho jest prý jedině potírání hanebných podvodů... Nunc in extrema aetate septuagenario maior, cum otium et quietem sperabam... compellor e vinculis causam dicere, in quibus octo iam menses defineor nullam aliam ob causam nisi quod multiplices peculatus, qui in nostra gente frequentissimi erant, liberius in quodam libro nuper edito accusavi quam quidem vellent sinistra fama ex ipsis non pauci in ea ipsa re ambusti. (Cop. Rom. Bibl. Barberini XXX, 137.)

kevních ať se dle jich určení užívá z části pro chudé.* S tímž důrazem, s jakým ujmá se Mariana spravedlností, potírá špatnost, nechť jeví se v podobě jakékoliv.

V tomto světle musí býti posuzována též ona tak často uváděná kapitola šestá knihy první: Je-li dovoleno zabiti tyrana. »Tyran« — praví Mariana — »jest v nenávisti u Boha i u lidí. Jak mocna jest síla rozhořčeného lidu, dokazují mnohé příklady v dějinách, toho vynikající příklad podává právě též Francie.¹⁾ Z toho následuje, jak velice záleží na tom, aby smýšlení lidu, nad nímž nelze panovati tak jako nad tělem, bylo spokojené.« Mariana pak vypravuje, jak většina šlechty a lidu chopila se zbraní proti Jindřichovi, jak Jindřich zrádným způsobem porušením daného slova oba Guisy dal zavraždit. V okamžiku, kdy věci Ligy byly ve stavu zcela zoufalém, vložila se v to odvaha mladého muže. Jakub Clément zavraždil krále Jindřicha III.; při tomto památném činu dal na jevo velikou neohroženost.²⁾

¹⁾ Zde čtou se slova: »In Gallia monumentum nobile est constitutum... insigne ad memoriam atque miserabile... foedum spectaculum in paucis memorabile.« Při těchto a podobných výrazech dlužno míti tehdejší stav dobře na paměti. Liga, v jejímž čele stál třetí bratr obou k rozkazu královy zavražděných Guisů, vypověděla králi poslušnost a Sorbonna v dobrozdání ze 7. ledna 1589 prohlásila lid za zbavena povinností vůči němu. Po onom krvavém činu schválil parlament Toulonský zločin ve zvláštním nálezu svých právníkův.

²⁾ Insignem animi confidentiam, facinus memorabile. Jenom v prvním vydání stojí slova: aeternum Galliae decus, ut plerisque visum est. — Ranke tvrdil o Marianovi mnohé nesprávnosti (Gesammelte Werke, XXIV. 244): »Theorie Marianaova namířena jest proti knížectví«, kdežto Mariana jest smýšlení naskrz monarchického; na str. 235 se praví: »Učení Marianovo nebylo nové, nýbrž bylo již jednou v 15. století od koncilu Kostnického zavrženo,« kdežto koncil zavrhl učení mnohem dalekosáhlejší; Mariana sám upozorňuje na to a navrhuje též sám učení tam odsouzené: Et erat Patribus (concilii Constantiensis) propositum Husitarum licentiam fraenare, reprobare placita existimantium, quocumque Principes crimine admissio, principatu cadere: posseque potestate, quam iniuria occupabant, a quocumque impune spoliari. Ac proprie Ioannis Parvi Parisiensis Theologi vanitatem improbare animus erat, Ludovici Aurelianensis caedem a Ioanne

Po té následuje výklad o dovolenosti činu toho. »O činu tom se mínění rozcházel. Mnozí jej chválili a měli jej za hodna nesmrtelnosti; jiní, pověstí moudrosti a učenosti se vyznamenávající mužové jej haní, tvrdíce, že nikomu není dovoleno o své újmě usmrtiti legitimního, pomazaného a tím posvěceného knížete, i kdyby byl sebe horším a tyranem se byl stal. To dokazují mnohými důvody . . . Zastanci práv lidu mají neméně důkazův a nikoliv slabší: že lid nevzdal se všech svých práv, že vražedníci tyranů byli za všech dob slavní, že vlast jest mnohem výše nad matku a manželku, a proto že nelze trpěti její zohavování.

»To jsou důkazy obou stran, po jichž bedlivém uvážení nebude rozhodnutí otázky té obtížno. Vidím, že jak bohoslovci, tak filosofové souhlasí v tom, že usurpátor, jenž násilím vlády se zmocnil, může býti bez veřejného příkazu od každého usmrcen; jeť veřejným nepřitelem a poškozuje vlast zly všeho druhu . . . Jde-li o legitimního knížete, dlužno jeho neřesti a choutky snášeti tak dlouho, pokud jsou jenom jeho vlastními osobními neřestmi a choutkami. Neboť knížata nesmějí se snadno střídati, aby nepovstala větší zla a nepokoje. Avšak vrhá-li stát v záhubu, promrhává-li jmění státu a jednotlivců, pohrdá-li veřejnými zákony a náboženstvím, užívá-li moci své ke zpupnosti, opovážlivosti a bezbožnosti, pak nesmí se k tomu mlčky přihlížeti. Avšak dobře jest uvážiti, kterou cestu dlužno k sesazení knížete takového voliti, aby nevyplýnulo z toho větší neštěstí a větší zločiny. Nejbezpečnější cesta je ta, jedná-li stavové dle společné úrady.«

Burgundo Lutetiae factam, eo commento excusantis, quasi tyrannum opprimere fas sit privata auctoritate . . . Quod non licet praesertim violato iuramento, uti ille fecit, neque exspectata sententia superioris si facultas suppetat videlicet: sic enim patres velebitem Jakuba Clémenta, jehož pochvalou zahrnuje, cituje Ranke (str. 236): »Clemens periiit aeternum Galliae decus . . . simplici iuvenis ingenio«; vynechává tudíž obmezující slova: »ut plerisque visum est« (dle mínění mnohých) po slově »decus«.

Nejprve má býti kníže napomenut; prospělo-li napomenutí, pak je vše v pořádku a dále postoupiti se nesmí. Není-li však žádné naděje, pak dlužno odepríti poslušnost. Chopí-li se tyran zbraní, dlužno se brániti; není-li žádného jiného prostředku, může býti prohlášen za psance a býti usmrcen. To pak volno jest každému, kdo chce vlasti přispěti ku pomoci. Při tom není nebezpečí, že mnozí povstanou proti knížeti pod záminkou, že je tyranem; »neboť to stanoviti, neponecháváme zdání jednotlivce, nýbrž to musí rozhodnouti moudří a vážení mužové, nepanuje-li o tom souhlas zcela všeobecný.« Ke konci tohoto pojednání praví Mariana: »Je to myšlenka spásitelná, žijí-li knížata u vědomí, že je možno, uvrhli-li stát ve zhubu, stali-li se hrůznými neřestmi nesnesitelnými, nejen oprávněně, nýbrž i se všeobecnou úchvalou o život je připraviti. Snad mnohého strach před tím zdrží, že se nedá neřestmi a pochlebníky úplně zkaziti a že nepopřeje své zuřivosti úplně volnosti . . . Toto mé mínění vytrysklo zcela jistě z upřímného srdce; jelikož jako člověk mohu při tom chybovati, přijmu s povděkem každý náhled lépe odůvodněný.«¹⁾

Abý bylo možno mínění Marianovo správně posouditi, nutno zajisté míti na paměti, že psal, maje zření ke starým, rozsáhlým právům španělských kortesů,²⁾ za druhé že dovolenost tyranovraždy obmezuje tak četnými podmínkami a u tyranů samých takovou míru zloby požaduje, že všechny tyto okolnosti zajisté sotva kdy ve skutečnosti zároveň se vyskytnou, a celé pojednání tudíž ryze spekulativním zváno býti musí.³⁾

¹⁾ Na otázku, je-li dovoleno, usmrtiti jedem tyrana, který jest označen a odsouzen jako veřejná ohava, odpovídá Mariana v 7. kapitole záporně. Rozhodnutí to je však obmezeno na jed do jídla a nápoje přimíchaný; jedu užiti je dovoleno, není-li ten, kdo má býti usmrcen, nijak nucen, vzíti jed, »totíž je-li jed tak silný, že stolice nebo šat, jedem tím natřeny, mohou smrt způsobiti.« (De rege l. 1. c. 5.)

²⁾ To připouští i Ranke (Sebr. spisy, XXIV, 236), zmiňuje se při doktríně Marianově o »kombinaci starostavovských práv.«

³⁾ V kapitole, jež toto pojednání předchází, líčí Mariana tyrana oproti dobrému králi jako člověka, jenž pouze dle svých

Dva velikou učeností jakož i umírněností věhlasní mužové, totiž Grotius a Leibniz, učí zcela témuž jako Mariana. Leibniz píše 2./12. září r. 1691 lantkraběti Hessen-Rheinfelskému Arnoštovi: »Jsem zcela téhož mínění jako Grotius, že se možno za jistých okolností vzepřítí proti tyranovi, je-li ohavou, jež, jak se zdá, zapříšáhla se, že způsobí všeobecnou zkázu. Jeť to asi tak, jako myslíme-li si, že všichni poddaní a mimo to i princové rodem se nalézají se svým králem na lodi, a král pojme hanebný úmysl, že je vyhodí do povětří; jsem přesvědčen, že by měli právo mu v tom brániti, a to i jeho zabitím, nešlo-li by to jinak.«¹⁾ Leibniz mluví zde výslovně nikoliv o usurpátorovi, nýbrž o legitimním knížeti, jenž se stane tyranem, jenom že neuvádí tolik klausulí, jako Mariana.

Hugo Grotius jedná v jedné hlavě svého proslulého spisu »O právu války a míru« o »válce poddaných proti jejich vrchnostem«, a prohlašuje v jistých případech odpor ten až k usmrcení tyrana za dovolený.²⁾

choutek a náruživostí žije, jenž sice z počátku občanům lichotí, ale když moc svou dostatečně upevnil, »masku odhazuje, a nejsa s to, aby svou vrozenou ukrutnost utajil, jako divé zvíře proti každému zuří. Žádný občan nezůstává po té ušetřen trápení, všechny snaží se zničiti; zvlášť neurvale počíná si vůči bohatým a poctivým občanům, neboť právě dobří občané jsou mu jako padouši podezřelí, a všeliká ctnost je mu hroznou. Heslem tyranovým jest: Co v říši je vznešeného, musí padnouti. Toho snaží se dosíci zřejmým násilím i tajnou lstí. Ostatní občané se vysávají, aby se nemohli hnouti; denně ukládají se nové daně a nové roboty« atd. (De rege l. 1. c. 5.) K vysvětlení 6. kapitoly srv. ještě: Garzon, El Padre Juan de Mariana (Madrid 1889), p. 228 sq.

¹⁾ Je crois assurancement, qu'on auroit droit de l'en empêcher, même en le tuant, s'il estoit impossible de le faire autrement; (u Rommela, Leibniz und Landgraf Ernst, II. 800; srv. I. 868).

²⁾ Hugo Grotius, De iure belli ac pacis libri tres, I. c. 4. Vydání z r. 1680 opatřil slavný filolog Jan Fr. Gronov poznámkami, v nichž potírá tvrzení, že se na křesťany nesluší, aby v nejkrajnějších případech chopili se proti své světské vrchnosti zbraní na obhájení svého náboženství. Gronov uvádí mezi jiným proti Grotiovi: »Spisovatel jedná o otázce, je-li křesťanům dovoleno, v nejkrajnějším nebezpečství pro náboženství válčiti proti své vrchnosti, a to tak, že rozhoduje se pro opak a zatracuje

Podobným způsobem hájil dovolenost tyranovraždy i ve století 19. jistý vážený protestantský bohoslovec. Píše de Wette ve své »Křesťanské mravouce«: »V dobách občanských převratův usmrtily soukromé osoby nebo držitelé moci nepřátele veřejného blaha, tyrany a jich pochopy, zrádce a odbojníky, aniž jedni (osoby soukromé) k tomu byli povoláni a druhí panujícími zákony k tomu byli oprávněni. Cítila se potřeba, takovéto mimořádné činy ospravedlniti, jakož vskutku většina jich nalézá skoro všeobecného souhlasu: musí se to státi nikoliv z toho důvodu, že nižší účel musí ustoupiti vyššímu, nýbrž musí se ukázati, že tyto padlé oběti smrti tím, že prokázaly se býti nepřáteli svobody a spravedlnosti, smrt zasloužily, byť chybělo pro to zákona psaného. Dle mravního názoru má býti z mravní společnosti vyloučen, kdo skutky, jež společnosti té podkopáním a zhoubou hrozí, činí se jí nehodným. Trestu smrti užívalo se však až posud vždy jako prostředku, aby nehodní členové ze společnosti na věky byli odstraněni.«¹⁾ Oproti tomuto výkladu z 19. století musí učení Marianovo opět býti označeno jako mnohem obezřetnější.

Kniha Marianova, odezírajíc od několika málo míst, došla souhlasné pochvaly u všech, kdož ji skutečně četli.

Kolb píše ve svých kulturních dějinách:²⁾ »Jest

takto věc tak mnohých hrdinů, jichž Bohem pozhnaným zbráním vděčíme v Belgii, Německu a ve Francii svobodu svědomí. Nemůžeme s názorem tímto souhlasiti... Kdo náboženství tvrdě a hrůzoplňně napadá, ten napadá též statky, život, manžely, manželky, děti. Je-li tedy, jak autor připouští, v nejkrajnějším a zcela jistém nebezpečství dovoleno, proti vrchnosti na obranu statků, manželů, manželek, dětí a životů se postaviti, pak také, poněvadž věc ta s náboženstvím vždy je spojena, v témž nejkrajnějším a zcela jistém nebezpečství náboženství je, byť nikoliv pro náboženství, zajisté pro jiné příčiny dovoleno proti vrchnosti se postaviti, jež pod zástěrou náboženství s nesnesitelnou tvrdostí statky a život napadá;« (dle překladu u Polenze, I. c., XIII. 424 n.; srv. tamt. str. 168 a Merckela, Das protestantische Kirchenrecht des 18 Jahrhunderts, v »Zeitschrift für die luther. Theologie und Kirche« 1860, seš. 1.)

¹⁾ M. L. de Wette, Christliche Sittenlehre, II. 3. 57.

²⁾ Kolb, Culturgeschichte, Lipsko 1885, II³, 400, 402.

to nerozum nebo slepá zášť proti jesuitům, mluví-li se o tomto spise tak, jakoby nesmyslné učení o tyranovraždě bylo hlavním jeho předmětem.« Pak uvádí četná místa a dí: »Tot jest arci jiná řeč, než jakou bylo lze po velerozšířených osočováním Mariany čekati. Není tu ani stopy po potměšilé potutelnosti, lsti, zradě a věrolomnosti, nýbrž naopak zjevna tu mužná upřímnost, láska k vlasti a láska k svobodě.«

Sám Huber vyznává: »Odezírá-li se od učení o přípustnosti tyranovraždy, jest kniha tato důstojným pomníkem smýšlení jak o blaho knížectví, tak o blaho národů poctivě se snažícího.«¹⁾ Protestantský pedagog, Dr. Leutbecher, podrobil práci Marianovu podrobné kritice a pronesl konečně tento soud: »Jakožto zrcadlo knížat jeví se mi celé to dílo jako úplně zralý plod mnoholetého studia dějin; nedáť se aspoň popříti, že jest konstruováno na základě oněch znamenitých výsledků, kteréž jenom nejpečlivější pozorování historických fakt poskytnouti může...; jest dle mého mínění lepší nežli veškera před ním a po něm vyšlá zrcadla vladařův. A proč je pokládám za lepší? Nuže, Mariana míní to s králi naprosto poctivě, což zřídka kdy se stává. Poučuje je, mluvě otevřeně a svobodomyšlně, o všech jejich právech a povinnostech, o celém jejich poměru ke státu... Nadto činí Mariana vždy přísný rozdíl mezi panovníkem a tyranem; jen pro panovníky jest jeho dílo psáno, neboť tyran nepotřebuje žádného vychování a žádného vzdělání k panování; není tudíž proň takového díla třeba. Jen pro krále jest dobře, aby věděl, kterak si počínati, aby se nestal tyranem; a touto tendencí nese se dílo Marianovo. Proto hlásá tak důtklivě a bez ustání, téměř na každém listě, svědomité užívání duševních schopností, čím jediné lze dosíci onoho objemu vědomostí a onoho vzdělání povahy, jimiž možno s úspěchem pečovati o všestranné blaho národa. Proto rozvádí myšlenku, že král nemá býti pouze prvním ve

¹⁾ Huber, Der Jesuitenorden, str. 247. — Stieve zove výklady Marianovy o tyranovraždě »nestoudný mi.« (Die Politik Bayerns, II. 916.)

státě občanem, nýbrž také prvním mužem co do ctnosti a mravnosti, — že král všechněm ostatním občanům má svítiti jakožto příklad pozeňhané činnosti a že každého okamžiku má býti s to, aby obecnému blahu se obětoval a tak oné slávy, oné důvěry, oné přednosti a lásky sobě zasloužil, jichž mu národ za takovýchto podmínek tak rád popřává. Proti království Mariana nemá ničeho, naopak, kdekoliv se mu naskýtá k tomu příležitost, mluví v jeho prospěch. Jen proti tyranství rozpaluje se hněvem jako spravedlivý, jenž smrti se nebojí. Shrnu-li tedy to vše v jedno, a pomním-li, jak velice Mariana poctivostí a svobodomyšlností nad ostatní spisovatele zrcadel vladařských vyniká..., mohu zajisté právem spis Marianův prohlásiti za nejlepší vladařské zrcadlo.«¹⁾

Potom snaží se Dr. Leutbecher stanoviti pedagogickou cenu nauk Marianových o výchově knížat. Končí svůj úsudek slovy: »Druhá kniha obsahuje nej správnější pokyny o účelné fysické, intelektuální a morální výchově vladaře. Cíl, k němuž vychovatelé knížat směřovati musí, jest určitě a správně vytčen. Také mluví se s nejdůkladnější znalostí o nejhlavnějších vychovávacích prostředcích a uděluje se mnohý výtečný methodický pokyn. Vůbec se učí, jak správně a důstojně o důležité výchově králů se může přemýšleti a psáti; není možno jinak, leč řídit se myšlenkami Marianovými. Marianovo zrcadlo vladařův obsahuje tedy, stručně řečeno, mnohem více zdravého materiálu k vychovatelství budoucích vladařů, nežli kterékoliv jiné zrcadlo, a zasluguje, aby si ho náležitě povšimli jak králové sami, tak i vychovatelé budoucích králův. Kéž by jen všichni vládcové byli takovými, jak je Mariana míti chce!«²⁾

¹⁾ »Der berühmte Jesuit Juan Mariana über den König und dessen Erziehung. Ein Beitrag zur pädagogischen Literaturgeschichte« od Dra. J. Leutbechera (Erlangy 1830) str. 73—78.

²⁾ Leutbecher, l. c., str. 86 násl. — Wachler chválí široký rozhled a odvážnou svobodomyšlnost Marianovu (»Geschichte der histor. Forschung« I, 528 násl.): »Jeho historický rozhled jest obsáhlý a má zření ke všemu, co má třeba jen

Taková tedy jest ona »pověstná kniha« »zlopo-
věstného kralovraha«¹⁾ Mariany, a to nikoliv dle úsudku
nějakého jesuity nebo přítele jesuitův, nýbrž dle úsudku
německého protestantského paedagoga, a to ve spise,
jenž věnován byl německému protestantskému tajnému
církvnímu radovi a professoru theologie.

Nauky Marianovy o podmíněné dovolenosti tyranovraždy
Tovaryšstvo Ježíšovo samo však nesdílelo. To
připouští také Ranke: »Za doktrinu jeho řádu nebo
dokonce katolické církve nebylo by možno nauku
Marianovu pokládati.«²⁾ Řád, dalek jsa toho, aby

vzdálenější vztah k osudům vlasti; rozlišuje doby, národy a činy
dle podstatné jejich zvláštnosti a dává na jevo takovou všestrannost
náзору a studia, že čtenář nemůže mu odepřítí plně úcty. Setkáváme se u něho s přesvědčivými důkazy nepředpojatosti
jeho ducha a jeho smělé svobodomyšlnosti« (tamže I, 532). —
Co se týče spisu Marianova: »O nedostatech v řízení Tovaryš-
stva Ježíšova«, jenž tak často proti jesuitům bývá citován, budíž
zde jen mimochodem podotknuto: 1. spis ten byl teprve rok
po smrti Marianově († 17. února 1624) ve Francii uveřejněn, a to
nikoliv od jesuitů, nýbrž od nepřátel jesuitův; 2. není podán
důkaz, že Mariana spis ten v nynější jeho podobě sepsal;
3. mnohá místa tohoto spisu přímo odporují současným spisům
Marianovým, jež zcela určitě od Mariany pocházejí. Z toho ná-
sleduje, že žádná věta řečeného spisu nesmí býti pokládána za
Marianovu, leč by to odjinud bylo dokázáno (srv. Forer, Ana-
tomia Anatomiae Soc. Iesu p. 85 sq.; Grammaticus Proteus
p. 271 sq.; Cordara, Hist. Soc. Iesu I, 517 ad ann. 1624,
n. 151, a nejobšrněji Garzon, l. c., p. 600—651).

¹⁾ V jedné poznámce obrací se Leutbecher proti »na-
nejvýš nedbalému a mnoho nesprávnosti obsahujícímu článku
Juan Mariana v Brockhausově »Conversations-Lexi-
kon« a podotýká: »Spisovatel tohoto článku, jak se zdá, Maria-
nova díla De rege vůbec ani nečetl, jinak by nebyl býval mohl
tvrdit, že hlavním jeho obsahem jsou jeho názory o tyranovraždě.
Vůbec zdá se, že se mu vedlo jako jiným, kteří dílo to
znali jen ze špatné pověsti, kterou je kdys obklopilo pošetilé a
směšné domnění francouzského parlamentu; neboť mnozí, mimo
jiné také professor Gustav rytíř Hugo v Gottinkách (viz jeho
»Lehrbuch eines civilistischen Cursus« VI, 219), nazývají je pouze
»pověstným«, ač by větším právem »proslulým« slouti
mohlo.« (Leutbecher, l. c., str. 79 násl.). — Také Jourdain,
Histoire de l'Université de Paris au XVIIe et au XVIIIe siècle
(Paříž 1866) str. 56, patrně Marianova spisu nečetl.

²⁾ Ranke, Ges. Werke XXIV, 236 — Hugo Grotius
podotýká: »Marianae et Santarelli scripta ideo Iesuitarum corpus
non laedunt, quia a corpore non defenduntur. Opera theol. IV,

nauku Marianovu za svou přijal, choval se vůči ní
výslovně odmítavě. Kniha ta nese sice na titul-
ním listě poznámku: »S dovolením představených«, a
visitator Štěpán Hojeda udělil v prosinci 1588 oby-
klou formuli dovolení k tisku, »protože několik uče-
ných a vážených mužů ze řádu knihu schválilo,« ale
visitator sotva knihu tu sám dříve přečetl, tím méně
pak P. generál. Dovolává-li se visitator zvláštního
plnomocenství generálova, jest to výraz pouze šablo-
novitý, jenž v každém dovolení k tisku se opakuje a
nic jiného neznamena, než že generál udělil visita-
torovi plnou moc, aby spisy členů Tovaryšstva dal
posouditi a aby pak uděliti směl povolení k tisku.
To však, co někteří censoři v některé zemi schválili,
nestává se tím ještě nikterak naukou řádovou; jinak
by nauky, jež sobě přímo odporují, byly prohlášeny
současně za nauky Tovaryšstva, jak již v úvodě bylo
podotknuto.¹⁾ V našem případě však máme před ru-
kama výslovný nesouhlas.

Jakmile totiž řádový generál Aquaviva od před-
stavených francouzské provincie r. 1599 na dílo Maria-
novo byl upozorněn, vyslovil politování své nad tím,
že spis ten vydán byl bez jeho vědomí, a prohlásil, že
postará se o opravení té knihy.²⁾ Roku 1605 vyšlo
v Mohuči druhé vydání Marianovy knihy, a to »typis
Balthasaris Lippii, impensis Heredum Andreae We-
chelii«; není to nové nezměněné vydání, nýbrž vydání
dílem zkrácené, dílem rozšířené.³⁾ Tento tisk opatřen

702, citováno v jadrném spise Meurerově: »Jesuiten und
Jesuitismus« (Münster 1881) str. 170.

¹⁾ Srvn. také »Zeitschr. für kathol. Theologie XVI (1892),
562 násl.

²⁾ Juvencius, Hist. Soc. Jesu p. V, l. XII, n. 86 sq. —
Prat, Recherches historiques et critiques sur la Compagnie de
Jésus en France du temps du P. Coton 1564—1626, III (Lyon
1876), 246.

³⁾ Lossen, jenž měl po ruce velice vzácné první vydání,
stanoví následující odchylky mezi prvním a druhým vydáním:

1. vyd. str. 66.: iureque succes- 2. vyd. str. 52: spoliato: nunc
sionis spoliato: nunc mente quod laudandum in primis,
mutata Galliae Regi. mente mutata, Christianis-
simo Galliae Regi.

jest všemi approbačními výnosy prvního toledského původního vydání, jako approbací královského censora a visitatora Hojedy z prosince 1598, ale žádnou novou approbací nebo dovolením k tisku německého provinciála; tím méně pak, jak Huber¹⁾ předstírá, »Aquaviva mohučské vydání schválil.« Aquaviva protestoval proti mohučskému vydání v listě adresovaném provinciálovi pařížské provincie.²⁾ Na k l a d a t e l i byli Wechelové, kalvíniští knihkupci z Francie, kteří se ve Frank-

1. vyd. str. 69: Sic Clemens perit, aeternum Galliae decus, ut plerisque visum est, viginti quatuor natus annos. 2. vyd. str. 54: Sic Clemens ille perit, viginti quatuor annos natus.

1. vyd. str. 70: sive imperio vindicando, sive tuenda salute. 2. vyd. str. 55: sive ut imperium vindicaret, sive ut tueretur salutem.

1. vyd. str. 79: omnia remedia sanando Principe tentanda. 2. vyd. str. 62: omnia remedia ad sanandum Principem.

Mezi řádku 17. a 18. stránky 85. prvního vydání vkládá vyd. 2. na str. 67 celou větu: »Apud scriptores Romanos reperio Tiberio imperante lectas in senatu litteras Adgandestrii Principis Chatterum, quibus mortem Arminii hostis promittebat, si patrandae neci venenum mitteretur: responsumque, non fraude neque occultis artibus, sed palam et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. In quo gloriam prisci temporis aequarunt, cum venenum in Pyrrhum Regem vetuerunt prodideruntque. Tacitus auctor. Ergo me auctore . . .« (»Die Lehre vom Tyrannennord in der christlichen Zeit, Feste in der Akad. der Wissenschaft.« [Mnichov 1894] str. 55). — Výrazy, jež při této příležitosti Lossen hromadí, jako »lehkovážný«, »nepravdivý«, »lživý«, prozrazují strannické stanovisko Lossenovo.

¹⁾ »Der Jesuitenorden« str. 267.

²⁾ »Critische Jesuiten-Geschichte« str. 417. — Kongregace provincie francouzské dala r. 1606 generálovi mimo jiné předložit také tento požadavek: »Ut coerceantur qui libris in lucem editis ea scripserunt, quibus Rex Christianissimus et Regnum universum offenduntur, serioque provideatur, ne quid in posterum tale committatur neve recudantur amplius quae in hoc genere alias excusa sunt, quoniam magnum haec dedecus et invidiam Societati conflant.« Odpověď P. Aquavivy zněla: »Probamus iudicium ac studium Congreg. et sane doluimus vehementer ubi aliqua huiusmodi post librorum tantum editionem observari cognovimus. Quae et statim emendari iussimus et in posterum ut caveantur serio monuimus ac monituri porro sumus« (Orig.)

furtě a v Hanavě usadili.⁴⁾ Také ve Frankfurtě vyšel patisk r. 1611. Kdežto vydání z r. 1605 tištěno jest v Mohuči (typis Balthasaris Lippii, impensis Heredum Andreae Wechelii), pochází vydání z roku 1611, jež s mohučským úplně se shoduje, z frankfurtské tiskárny Wechelů (Typis Wechelianis). Obě tato vydání jeví se jako špekulace kalvínské firmy Wechelů. Jest možno, že změny v mohučském vydání pocházejí od některého jesuity; není to však dosud nikde dokázáno.²⁾ Teprve pět let po mohučském vydání zvedl se proti knize veřejný odpor.

Když totiž Jindřich IV. od Ravailaca byl zavražděn, uchopil se pařížský parlament této příležitosti, aby dal na jevo nenávisť svou proti jesuitům. Týž parlament, jenž ještě před dvěma desetiletími prohlásil Jindřicha III. za sesazena, jenž tyranovraždu, zvláště pak zavraždění Jindřicha III., skrze členy své ospravedlňoval a chválil, vyzval nyní Sorbonnu, aby obnovila odsouzení Jeana Petita. Sorbonna uposlechla a vydala žádaný dekrét. Do tohoto dekrétu vložil pak parlament dne 8. června 1610 také knihu Marianovu a odsoudil ji ke spálení, protože prý v ní obsaženy jsou strašlivé blasfemie proti zemřelému králi Jindřichu III. slavně paměti.³⁾ Aby zabránil dalšímu štvání, zakázal P. Aquaviva v okružníku ze dne 6. července 1610 pod nejpřísnějšími tresty, aby žádný člen Tovaryšstva »veřejně nebo soukromě, jako učitel nebo jako rádce

¹⁾ Falkenstein, »Geschichte der Buchdruckerkunst« (Lipsko 1840), str. 245; srvn »Mainzer Journal« 1891, čís. 20, 88.

²⁾ Míni-li Lossen, l. c., že jest to již stokrát dokázáno, zavinilo to jeho strannictví: ani Causobon ani Lossen sám tohoto důkazu nepodali.

³⁾ Prat, l. c., III, 250. — Hergenröther podotýká: »Dne 7. května 1590 vyslovila se pařížská universita rozhodně proti Jindřichovi IV. jakožto kacíři, a r. 1591 obhajoval později tolik proslulý E. Richter veřejně v Sorbonně větu, že stavové říší stojí nad králem a že Jindřich III. jakožto tyran právem byl usmrcen. Jean Boucher, farář u St. Benoit, hlásal s kazatelnou podobné zásady; jeho řeči byly brzo potom vytištěny. Když však liga, která notoricky ze všech stavů se skládala, a k níž parlament, universita i město pařížské se hlásily, po triumfu Jindřicha IV. se rozpadla, tu pojednou to prý byly pouze jesuité, kteří ony zásady hlásali, a tu teprve byla jen na ně vina svalo-

nebo v nějakém spise neodvažoval se tvrditi, že by kdo, buď kdo buď, směl pod jakousi záminkou tyranství krále nebo knížete usmrtiti nebo jim o život ukládati, tak, aby pod touto rouškou nebyl dáván podnět k záhubě knížat, k rušení míru a k ohrožování bezpečnosti oněch, jimž po příkaze Božím má býti prokazována čest jakožto osobám posvátným.¹⁾ V jiném okružním listě, adressovaném představeným provincie ze dne 14. srpna 1610, zakázal pak Aquaviva zvláště veškery kroky ve prospěch knihy P. Mariany i proti ní.²⁾ Zákaz ze dne 6. července 1610 byl k žádosti pařížského parlamentu dne 1. srpna r. 1614 Aquavivou obnoven, a to přesně dle dřívějšího znění.³⁾

vána, že oni prý jsou původci nauky o tyranovraždě. A přece mluvili jesuité po způsobu jiných theologů; pojednávali o věci té pouze theoreticky, povšechně a abstraktně, kdežto jejich odpůrcové, zvláště professoři universitní, prstem na tyrany ukazovali; že jesuité nauky o tyranovraždě nevymyslili, věděl každý, jakož to také proslulý bretonský generální prokurátor La Chalotais doznal; ano mnozí z nich, jako na př. P. Claude Mathieu, tuto nauku energicky potírali.⁴⁾ (»Kath. Kirche und christl. Staat in ihrer geschichtlichen Entwicklung« [2. vyd., Freiburg 1876] str. 405 násl.).

¹⁾ Juvencius, l. c., l. XII, n. 157. — Prat, l. c. III, 569: Ideo sane iustissimas ob causas quae ad hoc consilii nos impellunt, praesenti decreto praecipimus in virtute sanctae oboedientiae, sub poena excommunicationis et inhabilitatis ad quaevis officia, suspensionis a divinis, et aliis arbitrio nostro reservatis, ne quis deinceps nostrae societatis religiosus publice aut privatim, praelegendo seu consulendo, multo minus libros conscribendo, affirmare praesumat licitum esse cuicumque personae, quocumque praetextu tyrannidis reges aut principes occidere, seu morte eis machinari; ne videlicet isto praetextu ad perniciem principum aperiat via, atque ad turbandum pacem eorumve securitatem in dubium vocandam, quos potius ex divino mandato revereri atque observare oporteat tamquam personas sacras a Domino Deo pro felici populorum gubernatione in eo gradu constitutas.⁵⁾ Ze slova »cuicumque« zde užívá se ve významu slova »cuiquam«, vysvítá evidentně z dějin celé kontroverze a zvláště tohoto dekrétu. Nad to užívá se v nové latině, zvláště ve slohu kuriální, slov »quicumque, quisquis« atd. velmi často jakožto synonymum slov »ullus«, »quisquam« nebo »quispiam«; tak i v »Institutum S. J.« (srvn. II, 49, 51).

²⁾ Monumenta Germaniae Paedagogica IX, 48.

³⁾ Po krátkém úvodě se praví: »Est autem huiusmodi«, načež následuje dřívější znění. Tiskovou chybou v »Institutu«

Z vlastních slov Marianových a z opětovných okružníků Aquavivových vyplývá tedy zřetelně, že o »nestoudném Marianovi« nemůže býti řeči, a že výčitky pro něho Tovaryšstvu činěné nejsou oprávněny.¹⁾

(II, 51) vzniklo mylné domnění, jakoby Aquaviva v dekrétu z r. 1614 nepravil více »licitum esse cuicumque« nýbrž »cuique«; ale jak otisk dle originálu u Prata (l. c. III, 569 s.), tak i otisk dle opisu chovaného v archivě německé řádové provincie v »Monumenta Germ. Paed.« (IX, 47 násl.) mají »licitum esse cuicumque«. Rovněž tak zní text v opise dekrétu ze dne 1. srpna 1614, chovaném ve Videňské dvorní bibliotéce č. 11953 list 42. Tento zákaz překládá se v časopise »Zeitschrift für Protestantismus und Kirche« I. (r. 1838), 103 takto: »Žádný jesuita nepovažuj se tvrditi, že každému člověku dovoleno jest pod jakoukoliv záminkou tyranství (»unter dem nächsten besten Vorwand von Tyrannie«) krále a knížata zavraždit nebo jim o život ukládati.« Tento nesprávný překlad vyskytuje se již doslovně ve Spittlerově pojednání »Ueber die Geschichte und Verfassung des Jesuitenordens« (Sämtl. Werke IX, 89 násl.), jež vyšlo nejdříve v »Deutsche Encyclopädie« (XVII [Frankfurt 1793], 813 násl.). Když byl Spittler nesprávný tento překlad podal, vyslovuje svoje rozhořčení nad »drzostí Tovaryšstva«. Ještě r. 1894 podává státní archivář Henne am Rhyn obsah ediktu Aquavivova takto: »ne každému (!) dovoleno jest krále zavraždit« (»Die Jesuiten [3. vyd., Lipsko 1894] str. 79). Ale nauky tak nestvůrné nehlásal ani Mariana, tím méně jiný jesuita, i nebylo tudíž třeba přísným dekrétem to zakazovati. Ježto slova »quisque«, jak známo, v pozdější latině a v latině nové užívá se ve smyslu »quisquam« = »někdo« (Du Cange, Glossar. VI, 617), nebylo by tu ani při znění »licitum esse cuique« příčiny k uvedenému překladu. Možno tudíž pouze přeložiti takto: »že by ko mu dovoleno bylo, pod jakousi záminkou atd.« Ze Augšpurská »Allg. Zeitung« (1880, čís. 117) dekrét Aquavivův shledává býti »velmi rezervovaným«, a že Stahlovi v jeho spise »Der Protestantismus als politisches Princip« tato korektura Marianovy knihy jesuitským generálem zdá se býti rovněž tak povážlivou jako kniha sama, to vše lze si vysvětliti jen tím, že uvedený chybný překlad bezmyšlenkovitě za správný byl přijat.

¹⁾ Bílek ve svých »Dějinách řádu T. J.« píše str. 148: »Také jesuita Ribadeneira a Mariana vychvalovali vrahu toho (Jakuba Clementa) nesmírně ve spisech svých. Mariana praví o něm, v knize své, že zavražděním krále stal se Clement veleslavným a věčnou Francie ozdobou (Caeso rege ingens nomen sibi fecit Clementis, ille aeternum Galliae decus).« Jest sice pravda, že Mariana o Clementovi napsal »aeternum Galliae decus«, ale přidal »ut plerisque visum est« a tento přídavek pochvalu obmezující Bílek prostě vynechal.

28. Kralovrahové ve službách jesuitův.

Jeden hugenotský hanopis z počátku 17. století líčí dopodrobna, kterak jesuité »kralovraha zasvěcují«. »Když jesuité někomu nařídí, aby svého pána a vladaře zavraždil, a zlotřilec ten do jejich modlitebny vstoupí, přinese pekelný soud k tomu nůž závojem zahalený a v malé skřínce ze slonoviny zavřený, s agnusem Dei a s písmeny kolkolem namalovanými.« Po vzývání cherubů a serafů »vedou jej před oltář, a ukazují mu obraz, kterak andělé jakobinského mnicha Jakuba Clémenta ochraňovali, a představují jej božské koruně slovy: Pane, viz zde rámě své a vykonavatele spravedlnosti tvé; všichni svatí povstávají, aby mu učinili místo.«¹⁾

Zločiny Clémenta a jeho následovníků poskytly báchorkové literatuře protijesuitské bohatou látku. Po způsobu nevzdělančův a polovzdělančů vytrhávali tyto zločiny netoliko z jejich doby a z jejich příčinné souvislosti, nýbrž svalovali je beze všeho důkazu jednoduše na jesuity. Líče noc Bartolomějskou podotýká Filip Segesser trefně: »Jen ten, kdo veškery hrůzy oné doby na mysl si uvede a perversitu pojmů, jež ji ovládaly, bez předpojatosti uvažuje, porozumí správně spisovatelům oné doby a událostem samým.«²⁾ Před-

¹⁾ »Von den Jesuiten, wider König- und Fürstliche Personen abschweliche hochgefährliche Practiken (Hanava 1611) str. 191 n. U Janssen a, Geschichte V, 553. Směšná historka zasvěcování vyskytá se také v Hospinianově Historica Iesuitica (Tiguri 1619) str. 225.

²⁾ Segesser, »Ludwig Pfyffer und seine Zeit« II. (Bonn 1881), 176.

vším dlužno sobě vzpomenouti na mnohá ona krveprolití oné doby.

S předchozím, aspoň mlčky daným schválením Colignyovým¹⁾ byl rytířský vévoda František Guise z Poltrotu dne 18. února 1563 před Orleansem úkladně zastřelen. Coligny sám byl ve hrůzné noci 23. srpna r. 1572 zavražděn; v čele vrahů stál Jindřich Guise, který krevní mstu za svého otce pokládal za právo a povinnost, jelikož mu výrok soudní byl odepřen. Tohoto Jindřicha Guise a jeho bratra, kardinála Ludvíka, zbožňované miláčky francouzského lidu, dává nemravný a slabý Jindřich III. roku 1588 zavraždit; rok později, dne 1. srpna 1589, byl Jindřich III. sám od Jakuba Clémenta probodnut.

Zavraždění vévody Františka oslavovali protestanté slavnými děkovnými modlitbami: »Zatím ukazuje Colignyova — řekli bychom — barbarská upřímnost jeho vyznání, ukazují veškery okolnosti strašlivého onoho činu, k nimž čítati dlužno také ještě slavné děkovné modlitby, jež po první zprávě o poranění a smrti vévodově u vojska admirálaova, s velikými radostnými projevy byly konány, kterak strannictví ve Francii vybuchlo v nesmířitelnost, jež sotva jinak než krví udušena býti mohla.« Tak praví protestantský historik Polenz.²⁾ A ačkoliv

¹⁾ Polenz, l. c., II, 241 násl. »Stimmen aus Maria-Laach« XXIX, 121 násl. Pres všechnu blahovůli vůči Colignymu musí také Marcks v časopise »Histor. Zeitschrift« (LXII [1889], 53) připustiti, že Coligny byl vinen.

²⁾ L. c. II, 242. — Coligny psal Kateřině z Medici, aby »se nedomnívala, že želí smrti pana z Guisů; jestiž prý přesvědčen, že jest to největší štěstí, jež království, církvi Boží a zvláště jemu a jeho domu státi se mohlo« (Mém. de Condé IV, 304). Protestant Barthold podotýká k tomuto projevu: »Tato slova ... rozsila nevýslovnou setbu krve ve Francii, a vynesla neopatrně upřímnému protivníku po desíti letech ránu smrtelnou ... Také Theodor Beza, učitel smířlivé lásky, nesměl svou oškřivost a bezcitnou zlost vůči zavražděnému projevit tak, jak to ve své Apologii učinil« (»Deutschland und die Hugenotten« [Brémy 1848] str. 501). Ve své Apologii píše Beza: »Kdybych byl v záru této tak spravedlivé války našel prostředek, jímž bych jej (vévodu Františka) buď lstí nebo zjevným násilím odstranil, díím, že bych mu to byl mohl právem učiniti jakožto nepříteli, i neomlouvav

dle Polenze »hugenotský papež« Duplessis Mornay »magistrátu La Rochelskému vymluvil, aby ještě vydatnější a patrnější záchranu francouzsko-kalvínské církve, jež způsobena byla Jindřichem III. nařízenou dvojnásobnou vraždou obou synů vévody Guisa, neoslavoval střelbou a radostnými ohni,«¹⁾ psal přece Mornay sám Buzanvalovi o vraždě té takto: »Pan z Guisů v Blois zavražděn. Veliký čin, jenž za sebou táhne veliký ohon změn.«²⁾

Opačný dojem způsobila dvojnásobná vražda spojená s porušením královského slova u přívrženců Guisův.

Jakub Clément.

Mnohá města, v jich čele Paříž, pozvedla se proti »královskému vrahu a tyranu«. Jindřich III. vytáhl proti Paříži. Ranke líčí další události takto: »V Sorbonně bylo . . . ještě jednou učiněno usnesení nejbezohlednějšího a nejdivočejšího obsahu. Nedosti na tom, že legitimního krále nemělo býti vzpomínáno v žádné církevní modlitbě: bylo prohlášeno, že jsou tyrané dvojího druhu: takoví, kteří násilností své toliko proti soukromým osobám provozují, a jiní, kteří zároveň obecné blaho a náboženství poškozují: z posledních jest prý Jindřich III.; dle zásad starých duchovních učitelů že může rukou soukromníka býti usmrcen . . . Ačkoli však fanatická mínění snadno k tomu mohou sloužiti, aby lidi řídila a spojovala v jedno, uchvacují

bych se pro tento čin« (Tract. theol. II [ed. 2, 1582], 362. U Polenze, I. c. III, 53 násl.). Dne 12. května 1563 psal Beza do Curychu: »Bůh vzbudil nám druhého Ehuda, jenž usmrcením Guisa nejen ono město, nýbrž i celou Francii osvobodil. Poltrot při popravě byl neméně statečným nežli při provedení svého činu: jsou to obdivuhodné a skryté soudy spravedlivého Boha, jemuž budiž čest a chvála na věky« (Baum, Th. Beza II, Přídavek [Lipsko 1852], 211). »Výtečný kalvinista Hubert Languet« nazývá v listě svém ze dne 16. dubna 1563 kursaskému kancléři vraždu tu »výtečným činem, jímž Poltrot vlast svou před kázou zachránil« (Epp. I. II, str. 239. U Polenze, I. c. II. 238.)

¹⁾ Tamže II, 242.

²⁾ Polenz, I. c. IV, 583.

přece plnou silou toliko jednotlivce, kteří k tomu zvláště jsou disponováni.« Ranke vypravuje pak, kterak mladý mnich Jakub Clément, od svých vrstevníků spíše posmíván než vážen — »byl slabého těla a přihlouplý« — vetřel se ke králi a vrazil mu »svůj nůž hluboko do břicha«. Mnich byl za to ihned utracen, ale oběť s vřou dobře zasáhl. Po osmnácti hodinách posledního Valois nebylo již mezi živými.«¹⁾

Sorbonna byla vždy smýšlení jesuitům nepřátelského, a fanatický onen mnich nemá s jesuity nic činiti. U Ranke při této příležitosti slovo »jesuita« vůbec se ani nevyskytá. Tak tomu také jest nejen ve všech líčeních znamenitějších historiků,²⁾ nýbrž i v kterýchkoliv hodnověrných současných pramenech: jesuité měli s vraždou tou tak málo činiti, že ani jejich jméno se neuvádí. Polenz nazývá Jakoba Clémenta výslovně »slabomyslným jakobinským mnichem, jenž svým soudruhům byl předmětem posměchu.«³⁾

Ježto žádný dobře zpravený vrstevník neodvážil se nějakou vinu jesuitům připisovati,⁴⁾ pokusili se jejich protivníci aspoň o lež, že Clément dříve u jesuitů se zpovídal. To tvrdil také advokát Ant. Arnauld, otec známého jansenisty, dne 12. července 1594 ve své parlamentní řeči proti jesuitům, v níž všemožné hanebnosti a zločiny na vrub jesuitům připsal.⁵⁾ Ve své

¹⁾ »Französische Geschichte« I, 338 násl.

²⁾ Srvn. na příklad Sismondi, Histoire de Français XX (Paříž 1844), 537 ss. a Schmidt, »Geschichte von Frankreich« III (Hamburk 1848), 257.

³⁾ Polenz, I. c. IV, 618.

⁴⁾ Doklady pro to v »Critische Jesuiter-Geschichte« strana 302 násl. — »Jakub Clément« — tak píše biskup Renneský — »nebyl poháněn ničím leč vlastní horlivostí svou, nebyl nikým jiným inspirován leč od Boha, i vydal se na smrt mučnickou, aby svět osvobodil od toho, jehož neřesti a zločiny dostoupily takové výše, že toho nebylo lze déle snášeti« (u Raumera, »Briefe aus Paris zur Erläuterung der Geschichte des 16. und 17. Jahrhunderts I [Lipsko 1831], 841). — Také v listě Jindřicha IV. ze dne 2. srpna 1589, jenž o vraždě obšírně pojednává, není o jesuitech ani zmínky (srv. Berger de Xivrey, »Recueil des Lettres missives de Henri IV, VIII [Paříž 1858], 354).

⁵⁾ »Philippica« advokáta Antonína Arnaulda obsahuje nejměšnější nadsázky a nepravdy. Tovaryšstvo Ježíšove jest mu

odpovědi tvrdí jesuité s důrazem: celý dvůr ví, že nikdy nebyli v podezření pro zavraždění zesnulého krále. Jest prý notorickou nepravdou, že by jesuité byli Clémenta zpovídali, protože jakobínští mnichové toliko u svých řeholních spolubratřích se zpovídali. Ve své řeči že Arnauld sice tuto obžalobu pronesl, ale v tisku zcela vypustil, rovněž tak jako byl ve svém plaidoyeru jesuity nařkl z otrávení vévody z Anjou a ze zavraždění prince Oranžského: ve svém tisku však že také tyto obžaloby potlačil.¹⁾

Kalvinisté, kteří sami nejednou úkladné vrahy oslavovali, pozvedli pak veliký křik, že prý jesuité čin Clémentův schvalovali.²⁾ Důkazů pro to však podati nemohli. Chvalořečnický Clémentovými byli zvláště členové jesuitům nepřátelské Sorbony.

Barrière a Chastel.

Také úklad bývalého linguistického vojáka Barriera, jenž roku 1593 Jindřicha IV. zavraždit chtěl,

>dlílnou satanovou, v níž veškery vražedné pokusy i vraždy, jež v posledních 40 letech v Evropě se udály, byly ukuty<; jesuité jsou mu >pravými nástupci Assassinův a Arsacidův; nemohou prý jinak, leč veškery kralovrahy za bratry své uznávati, ano pro jesuity není prý nic čestnějšího, leč vrahy vychovávati, povzbuzovati a je jako mučeníky uctívati, jestliže svůj skutek smrti odpykali< >Takt zní rozkazy jesuitův: usmrcujte, vražděte, uškrcujte, zabíjejte!< Sílené tyto pošetilsti Arnauldovy velebí Ranke jakožto >stkvělou řeč, která pokládána býti může v dějinách francouzských za velikou událost< (>Französische Geschichte II, 7). Philippica Ant. Arnauldi . . . nomine Universitatis Parisiensis actricis in Iesuitas Reos XII et XIII Julii 1594. S. l. anno 1594 p. 14 35 s. 52. Vyvrácení jednotlivostí u Gretsera, Opera omnia XI, 171 násl.

¹⁾ Chronologie Novenaire de Palma Cayet. U Petitota, Coll. de mém. XLII. 319. Petitot, vydavatel veliké sbírky memoirů z této doby, nazývá řeč Arnauldovu >une violente déclamation contre les Jésuites< (XLII, 276¹⁾). Tehdejší president soudu a pozdější kanclér Filip Hurault hrabě z Cheverny prohlašuje tvrzení Arnauldova za >calomnieuses allégations< (Mémoires de Cheverny [Paříž 1663] str. 235. U Prata l. c. I, 170). D'Alambert charakterisuje řeči Pasquierovy a Arnauldovy jako >satyres ampoulées et de mauvais goût< (Sur la destruction des Jésuites en France [1765] str. 45; srvn. str. 18).

²⁾ Srvn. Becanus, Resp. ad Aphorism. Calv. IX — Opuscula theol. II (vyd. Pařížské 1633), 130 násl.

jakož i attentát Chastelův byly jesuitům na vrub kladeny. Huber píše: >Se všech kazatelen metali jesuité nejprudší invektivy proti Jindřichu IV., i pak ještě, když v červenci 1593 k římské církvi přestoupil. P. Commolet, jenž býval druhdy předsedou rady šestnácti, zvolil sobě za téma pro vánoční své kázání v Bartolomějském kostele v Paříži třetí kapitolu knihy Soudcův, v níž se vypravuje, kterak Aod krále Moabského usmrtil, a volal, prohlásiv Clémenta za svatého: >potřebujeme Aoda; nesejde na tom, bude li to mnich nebo voják, záškodník nebo ovčák; ale potřebujeme Aoda. Jen takového činu jest třeba, aby naše záležitosti k žádoucímu cíli byli přivedeny.< A tu následovaly rychle po sobě attentáty Barriérův r. 1593 a Chastelův roku 1594. Barrière, za jehož spoluvinníka také Commolet byl pokládán, doznal, že jej jesuitský kněz Varade v jeho předsevzetí posiloval a k činu požehnání své mu udělil. A Jan Chastel u jesuitů studoval a u nich nauku o dovolenosti tyranovraždy do sebe vssál. Když pak na základě výpovědi Chastelových úřady v jesuitských domech v Paříži prohlídku vykonaly, byly v papírech P. Guignarda nalezeny výrok, jimiž čin Clémentův se velebí jakožto čin rekognový a v nichž doporučuje se úkladně zavraždění Jindřicha IV. Guignard byl proto odsouzen k smrti provazem, jesuité pak musili z usnesení parlamentu dne 29. prosince 1594 z Paříže a z Francie odtáhnouti.<¹⁾

V tomto líčení, vyjímajíc posléze uvedené faktum, odpovídá sotva která řádka historické pravdě. Slova, jež prý P. Commolet pronesl, nalézají se pouze v utrhačné řeči Arnauldově, tedy v pramenu, jenž před kritikou jakožto svědectví proti jesuitům zajisté obstát nemůže.²⁾

¹⁾ Huber, >Der Jesuitenorden< str. 159.

²⁾ P. Clément Dupuy praví ve své obraně, že Commolet ani jediného z těchto slov nepronesl, nikdy že činu Clémentova neschvaloval; dovolává se při tom svědků naprosto věrohodných (Prat l. c. V, 29). Rovněž tak i odpověď jesuitů k řeči Arnauldově u Palmy Cayeta, Chronologie Noven. — Coll. Petitot XLII, B12. — L'Estoile, jenž zajisté nebyl jesui-

O úkladě Barrièrově podotýká kancléř Cheverny ve svých memoirech, že Barrièr se domníval, že král chce katolické náboženství zničit. Vražedný jeho plán však že byl prozrazen, a Barrièr sám dne 27. srpna r. 1593 v Melunu jat. Přiznav se k úkladu svému, byl v Melunu odpraven, aniž by něco jiného byl vyznal kromě osobní viny své, nad níž při popravě projevoval velikou lítost.¹⁾ Cheverny o jesuitech ani se nezmiňuje.

V odpovědi k obviněním Arnauldovým se praví: I kdyby Varade byl Barrièrovi radil, aby krále zavraždil, nesměl by pro vinu jednotlivcovu trpěti celý řád; jest však zcela jisto, že Varade neustále protestuje a tvrdí, že nikdy nedal podobné rady, že Barrièra odmítl a zpověď jeho vyslechnouti nechtěl. Varade že potom zůstal klidně ve městě, až mu bylo řečeno, že král si přeje, aby Francii opustil.²⁾

Barrièr přišel skutečně k P. Varadovi, jenž jej však jakožto blbého rozhodně odmítl, a to tak, že ani nechtěl jej vyzpovídati. Barrièr netajil se nikterak se svým záměrem, dotazoval se theologů, ne však jesuitů, a dal dokonce za sebe sama konati slavné smuteční bohoslužby. Později vypověděl, že jeden jesuita v Lyoně hleděl mu jeho předsevzetí vymluviti.³⁾ Že tento člověk nebyl příliš vážně brán, sotva bude komu nápadno.

Později, v prosinci r. 1603, vyslovil se král sám proti všeliké spoluvině jesuitů na záměru Barrièrově: »žádný jesuita že jeho zpověď nevyslechl, a že on sám právě od jednoho jesuity o jeho plánu se dověděl.«⁴⁾

Při uvedené právě příležitosti odmítá Jindřich IV. také veškeré obvinění jesuitů pro účastenství na vra-

tům nakloněn, obviňuje Arnaulda z utrhačství pro jiný výrok, jež P. Commoletovi za vinu kladl; výrok ten že pochází od člena Sorbonny, dra. Boucheta (srvn. »Documente« V, 28 nsl.)

¹⁾ Mém. de Cheverny — Coll. Petitot XXXVI, 247.

²⁾ Palma Cayet l. c. XLII, 320.

³⁾ Montanus (Richeome) ve své Apologii. 1595. Gretser, Opera omnia XI, 244.

⁴⁾ Berger de Xivrey l. c. VI, 184.

žedném pokuse Jeana Chastela r. 1594: »Na Chastelovi ani muky nedovedly vynutiti obvinění ani proti Varadovi (?) ani proti jinému jesuitovi. A kdyby býval byl od něho některý jesuita udán, zdaž byste jej (vy, jesuitům nepřátelští členové parlamentu) bývali ušetřili? Ale dejme tomu, že by útočníkem byl nějaký jesuita; zdaž všichni apoštolé pykati musí za vinu Jidášovu?«¹⁾

O attentátu Chastelově podává kancléř Jindřicha IV. ve svých pamětech tyto podrobné zprávy:

»Chastel byl odpraven dne 29. prosince r. 1594. Ježto Chastel náhodou několik let v jesuitské kolleji v Paříži studoval, a vůdcové parlamentu vůči jesuitům ode dávna nepřátelského byli smýšlení, vyhledávali tito nějakou záminku, aby řád zahubili. Ježto pak tuto záminku pokládali za velmi vhodnou, rozkázali několika členům parlamentu, kteří byli odpovědnými nepřáteli jesuitů, aby v kolleji Clermontské vykonali domovní prohlídku. Tam našli vskutku, anebo snad předstírají nám to jen, jak někteří se domnívali, několik spisů proti důstojenství královskému, a zvláště proti zesnulému Jindřichovi III. a proti nastoupení na trůn panujícího krále. Nalezli je mezi množstvím spisův a papírů jesuity jménem Jeana Guignarda, jenž byl prefektem v řečené kolleji. Ačkoliv, jak se zdá, tyto spisy zhotoveny byly jenom jako materiál pro několik vyučovacích hodin, nemeškal parlament přece řečeného Guignarda s jiným ještě jesuitou Alexandrem Hamem vsaditi do žaláře. Všechněm ostatním jesuitům uloženo bylo domácí vězení v kolleji, a hned potom připojen byl k rozsudku nad Chastelem rozkaz, aby všichni jesuité ve třech dnech Paříž a ve čtrnácti dnech království opustili, jinak že budou pro velezradu oběšeni. Tytéž tresty byly určeny pro ty, kdož by u jesuitů studovati chtěli. P. Guignard byl zvláštním dekretem ze dne 7. ledna r. 1595 odsouzen k odvolání a na šibenici. Téhož dne byl rozsudek vykonán, při čemž P. Guignard dal na jevo obdivuhodnou stálost... Tím způsobem byli je-

¹⁾ Berger de Xivrey l. c. IV. 184; srv. VI, VII.

suité z Paříže zahnání, nikoliv bez úzasu a lítosti mnohých, kteří si přáli, aby pro zločin toliko vinník byl potrestán, a nikoliv aby mládež byla zbavena dobrého vyučování tohoto Tovaryšstva.

»Parlament Rouenský počínal si týmž způsobem, jako parlament v Paříži; nicméně nechtělo obyvatelstvo města Clermontu, jež v okrese pařížského parlamentu leží, jesuity pustiti, a proto jesuité vždy tam zůstali, jako i v okresích bordeauxském, toulouském a mnohých jiných okresích království. Ježto pak nepřátelé jesuitů ke své spokojenosti viděli, že se tak na nich pomstili, rozšiřovali ještě více spisů, aby je vykřičeli jakožto kazitele mládeže a jakožto učitele zavržení hodných zásad proti králi a státu. Když pak jesuité tiše a trpělivě ustoupili, nemeškali dáti k tomu dobrou odpověď. A ježto toto Tovaryšstvo má hojně znamenitých lidí, sepsali jesuité ke svému ospravedlnění spisy, v nichž dovodili, že nemorální počínání, jež nepřátelé jejich sobě proti nim oblibili, přineslo autoritě církve a konečně i autoritě státu jenom škodu.«¹⁾

Ve shodě s tímto svědectvím tak dobře zpraveného současníka píše Sismondi ve svých velikých dějinách:

»Pokus Chastelův poskytl parlamentu záminku, jíž hledal, aby mohl proti jesuitům zuřiti... Guignard byl odpraven. Nevíme, čeho více želeli, zda fanaticnosti vrahovy, či ještě více systému intolerance nebo ukrutenství, přehálenosti a zbabělého otroctví prvního soudního dvora, jenž nespokojil se tím, že mladistvého vraha za strašlivých muk utratil, nýbrž trest i na nevinné rozšířil, na ty, kteří dřívější urážky protivníkům svým odpustili; jenž nevzal si tolik času, aby pravdu poznal, a který v 48 hodinách četnou náboženskou společnost odsoudil k nectnému exilu, ač nebyla ani vyslýchána ani se nehájila, pro atentát, na němž neměla žádného podílu. Byla to nejen křiklavá nespravedlnost, nýbrž byl to nápadný akt politické zbabělosti, neboť parlament, jenž celý řád jesuitů od-

¹⁾ Mém. de Cheverny — Coll. Petitot XXXVI, 290—293.

soudil pro několik nauk královské autoritě nepřátelských, jež nalezeny byly ve spisech několika těchto řeholníků, byl touž korporací, která ještě před nedávnem vzpouru schvalovala a aspoň mlčky vraždu Clémentem spáchanou schválila. V pravdě měla všechna ta jeho přisnost toliko jediný účel, ten totiž, aby dřívější opozici proti královské autoritě omluvil.«¹⁾

Ravaillac.

Když Jindřich IV. dne 14. května 1610 v průvodě několika málo dvořanův v otevřeném voze do arsenálu se ubíral, vstoupil v tlačenici jakýs člověk na stupátko vozu a zasadil králi dvě rány nožem; rána druhá proklála srdce. Vrah byl ihned zadržen; nazýval se Ravaillac. Také tuto vraždu prý jesuité nastrojili, ač pro francouzské jesuity smrt tohoto krále, jakožto největšího jejich dobrodince, nazvati dlužno jen neštěstím.

Ravaillac byl dle souhlasného mínění nejlépe zpravených současníků člověk slabomyslný a visionář: poloviční blázen; byl to laik, 32 léta star, syn advokáta. Ačkoliv procesem nevyšla na jevo ani nejmenší spoluvina jesuitův, a Ravaillac sám i v nejstrašlivějších mukách popíral, že by některý jesuita, a to třeba i jako zpovědník, o jeho záměru byl věděl,²⁾ nepřestávali hugenoté přece opět a opět jesuity z této vraždy viniti.

¹⁾ Sismondi, l. c. XXI, 320—322. — Srv. také Gretser, Opera omnia XI, 275 s. 277 s. 293 s. — Ranke píše: »Parlament nespokojil se ještě popravou zločince; chtěl ucpati zdroj zla. Prohlásil tedy vypovězení řádu jesuitů z říše.« (»Französ. Geschichte« II, 8). Roku 1894 opakuje Lossen ve své akademické slavnostní řeči opět starou bajku: »Na konci roku stal se opět atentát na Jindřicha IV. — Janem Chastelem — a tentokrát byli skutečně někteří jesuité v to zapleteni.« (»Die Lehre vom Tyrannenmord« str. 33).

²⁾ Procès de Ravaillac tiré des registres du parlement — Archives curieuses XV, 113—135. Také o sobě často tištěno; tak na př. v Paříži r. 1611 a 1858; nové anglické vydání jest: »The Trial of Francis Ravaillac«. Edinburgh 1895.

Jakož soudní akta vylučují veškeru spoluvinu kteréhokoliv jiného člověka vůbec, takž neodvažuje se také žádný věrohodný vrstevník pronést obvinění toho se týkající. Nuncius Ubaldini píše dne 30. května r. 1610:

»Ravallac trvá na tom, že nemá žádných spoluvinníkův a že toliko horlivostí náboženskou byl pobádán. Posléze uznal kajicně svou pošetilost a svůj hřích. Bohu budiž děkováno, jenž dle dobrotivosti a prozřetelnosti své nedovolil, aby více než jediný člověk na tomto strašlivém zločinu měl podíl a že tento člověk na živu byl zachován, aby světu pravdivý průběh činu svého zvěstoval a pomluvy vyvrátil, z nichž vyplynouti mohlo nekonečné zlo.«¹⁾

O těchto pomluvách mluví také edikt biskupa pařížského, Jindřicha z Gondi, ze dne 26. května r. 1610: »Po ukrutném zavraždění nebožtíka krále, jemuž Bůh budiž milostiv, byly v tomto městě Paříži roztrušovány zprávy jesuitům velice nepřívznivé k veliké škodě Otců Tovaryšstva Ježíšova. Ježto pak chceme, aby cti a dobrého jména Tovaryšstva bylo šetřeno, a ježto spolu jsme zpozorovali, že veškery tyto pověsti vznikly jen ze zlomyslné nenávisti vůči řečeným Otcům, prohlašujeme tímto veřejně tyto pověsti za pouhé pomluvy, jež ze zlomyslnosti proti jesuitům ke škodě římského náboženství byly vymyšleny a šířeny. Osvědčujeme, že řečení Otcové nejen jsou úplně neviní, nýbrž také, že jejich řád pro svoje

¹⁾ F. v. Raumer, »Briefe aus Paris« I, 444. — Mnohé z těchto pomluv pojal také l'Estoile do svého denníku (Registres Journaux), na př. že P. Coton Ravallaca varoval, aby svými výroky počestné lidi do rozpaků neuváděl. Opak toho jest pravda. P. Coton napomínal vězně několikrát, aby spoluvinníky svoje jmenoval. (Prat l. c. III, 235). Ravallac prý četl knihu Marianovu, ale on v pravdě jí ani neznal a nebyl by ji ani mohl čísti, ježto neuměl latinsky (tamže III, 250). Polenz, jenž na mnohé z těchto zpráv větší váhu klade, než toho zasluhuje, vytýká l'Estoilevi »jeho nám již známou nenávist proti jesuitům« (Polenz l. c. V, 50), a Petitot praví, že l'Estoile píše antikatolicky a strannicky, zejména pak nevráživě proti jesuitům; proti církvi a jejím obhájcům že opakuje se zálibou nejbližší bajky (Coll. Petitot XLV, 5. 13, 15).

učení a vzorný svůj život jest církvi Boží velice užitečný a pro tuto říši nanejvýš prospěšný.«¹⁾

Kdyby jesuité byli bývali skutečně spoluvinníky, býval by musil o tom zajisté nejlépe zpraven býti dvůr královský, zejména pak královna, protože v okolí jejím bylo mnoho hugenottů a politiků, kteří by zajisté bývali nemeškali podati příslušné důkazy viny. Královna však zachovala jesuitům tutéž přízeň, jako dříve král. Dne 16. května 1610 píše P. Coton do Říma asistentovi francouzské provincie: »Královna vyslovila přání, abych tžž úřad (zpovědníka) při králi, jejím synu, podržel. Když jsem se omlouval, odvětila, že nechce mne nikterak někým jiným nahraditi. Následujícího dne dala mne povolati do paláce, aby mi řekla, že mám býti zpovědníkem královým a bdíti nad jeho náboženskou výchovou.«²⁾ Dle přání zesnulého krále bylo pak jeho srdce uloženo v chrámě založené od něho jesuitské kolleje La Flèche.³⁾

Dne 24. června r. 1610 píše nuncius Ubaldini papežskému státnímu sekretáři kardinálu Borghesovi: Přes mnohé důvody, jež královně ve prospěch parlamentního ediktu proti Marianovi byly předneseny, »trvá královna pevně na svém rozhodnutí; na protivné důvody odpověděla velikou chvalořečí na nauku jesuitův, kterážto prý neliší se od učení církve, i na jejich jednání, jež prý jest velice příkladné a směřuje jen ke spáse duší. Co pak se týče censurování knihy Marianovy . . ., že prý není proto ještě správně odnímati ochranu jiným jesuitům, kteří se vždy ukazovali býti velice oddanými ve službách koruny; nebožtík král že jesuity vždy za takové uznával a sobě jich vážil . . .

¹⁾ Argenti Apologeticus pro Soc. Iesu (Coloniae 1616), pag 77. Také u Juvencia l. c. l. XII, n. 158 a u Wolfa, »Geschichte der Jesuiten« II, 234.

²⁾ Prat, l. c. III, 218.

³⁾ Le Convoy du coeur du . . . Henry-le-Grand . . . depuis la ville de Paris jusques au collège royal de la Flèche. Lyon 1610. Srvn. Prat, l. c, III, 219 s. O zděšení francouzských jesuitů následkem zavraždění mocného jejich ochránce viz C. de Rochemonteix, Le Collège Henri IV. de la Flèche I (Le Mans 1889), 136 násl.

Při této příležitosti prosil jsem Jejího Veličenstva, aby parlamentu přísně rozkázala, by držel se uvnitř hranic své jurisdikce a neosoboval si ustavičně, jak to nyní činí, jurisdikci ve věcech duchovních.«¹⁾

K rozkazu královninu byl pak v červenci r. 1610 vydán královský úkaz, jímž se edikt z r. 1603 ve prospěch jesuitů znovu potvrzuje.²⁾

Tato fakta spolu s akty processu a se svědectvím současných věcí dobře znalých tvoří tak neochvějný důkaz proti všeliké, i té nejmenší spoluvinně jesuitů na ohavném činu pomateného Ravaillaca, že žádný jen poněkud vážnější historik, který současně prameny studoval, neodvážá se spoluvinu tu jim připisovati. I Huber musí vyznati: »Že byl řád jezuitský do spiknutí toho zapleten, nedá se dokázati a není též ani pravděpodobno. Sám Voltaire hájil ho proti tomuto podezřívání.«³⁾

Přes to vydána byla celá záplava spisů, v nichž se jesuitům tento zločin klade za vinu. Když byl Sismondi dokázal, že Ravaillac neměl žádných spoluvinníkův, a též nikoho, kdo by o tom byl věděl, že vždy tvrdil, že ani ve zpovědi neučinil pražádné zmínky o svém úmyslu, dodává: »Přes toto ujišťování umírajícího, do jehož ran vléván byl vařící olej a tekuté olovo a jenž potom od koní byl rozčtvrcen; přes horlivost, s jakou naléhal na svého zpovědníka Filesaca, aby mu udělil rozhřešení jen pod podmínkou, že jest neplatným, mluvil-li před soudci nepravdu; přes ráz pravdy, jenž se až podnes shledává ve vypravování jeho vidění a v obraze, který o svém nemocném mozku podává, trvali přece sluhové zemřelého krále, hugenotti a v občanské válce neukojení stranníci na tom, že byl Ravaillac sveden ke zločinu tomu rukou, jež v temnu byla ukryta.«⁴⁾

¹⁾ Prat, l. c. III, 252—254.

²⁾ Znění viz u Prata, l. c., III, 273 n.

³⁾ Der Jesuitenorden, str. 161.

⁴⁾ Histoire des Français, XXII, 203 n. — Ranke píše dle hugenotských pomluv: Ravaillac »obcovoal od té doby s fanatickými kněžími a byl od nich již dávno k zavraždění krále ustanoven« (Franzö. Geschichte, II, 108). Historického důkazu

Děsného řádění, které pak proti jesuitům povstalo, účastnili se hugenotti a Libertini stejnou měrou. Ze spisů jejich největší pozornost vzbudil spis namířený proti posavadnímu zpovědníku královskému P. Cottonovi, »Anticoton. Kniha, v níž se dokazuje, že jesuité jsou vinníky a původci prokleté vraždy, jež byla spáchána na osobě křesťanského krále Jindřicha IV. blahé paměti.«¹⁾ Tento spis, jenž opakuje zhusta »důkazy« staršího spisu hugenotta Duplessise Mornaye, má za účel, odstraniti P. Cottona, jenž pro své ctinosti u dvora ve veliké byl vážnosti. Proto svalují se na tohoto jesuitu všechny možné hanebnosti, i ty nejprospěšší, a to beze všeho důkazu.²⁾

pro to není. — Schmidt (Franzö. Geschichte, III, 387) píše: »Že byl Ravaillac jenom nástrojem vysoce postavených osob ve Francii nebo dvoru španělského . . . , jest jen domněnka, již nedostává se důkazu.« Schmidt vypravuje bajku o jesuitovi Alagonovi a pokračuje doslovně takto: »Právě tak pravděpodobným jest vypravování slečny d'Escoman: že prý viděla Ravaillaca u markýzky de Verneuil; pravil prý jí, že u ní pečuje o záležitosti vévody z Epernonu, a sdělil prý jí r. 1609 své zhoubné úmysly a plány; ona prý to oznámila prokurátorovi jesuitův, aby to sdělil P. Cottonovi, zpovědníku královi. Královna dala obvinění Epernona z účasti na vraždě krále, obsažené v tomto vypravování, skrze parlament zkoušeti, a ten odsoudil r. 1611 Escomanovou jakožto na cti utrhačnou ženu k doživotnímu vězení.« Schmidt cituje (III, 338): La mort de Henry le Grand découverte à Naples par Pierre du Jardin, a: Le véritable manifeste sur la mort de Henry le Grand. Par la Demoiselle d'Escoman, obé v Arch. cur. XV, 145—174 (Mém. de Richelieu, X, 259, 260).

¹⁾ Anticoton ou Réfutation de la Lettre Déclaratoire du P. Cotton. Livre ou est prouvé que les Jésuites sont coupables et auteurs du parricide exécrationnable commis en la personne du Roy Très Chrestien Henry IV d'hereuse mémoire 1610.

²⁾ Cfr. Prat, l. c., III, 285 sqq. — Již dříve vychrleny byly pomlavy všeho druhu, aby byl Cotton odstraněn, také vražedný pokus byl učiněn. Vše to obsaženo je v dopise Jindřicha IV. ze 16. ledna 1604 francouzskému vyslanci v Londýně. Jindřich píše mezi jiným: Ils ont esté si malheureux qu'ils ont voulu faire assassiner le dict Père Cotton en ma présance, c'est à dire en ceste ville où je suis ainsi que vous dira Dunval . . . il est certain que le dict Cotton n'a offensé personne en faict ny en parole, qui ayt deu le mouvoir d'en prendre une si lache vengeance. (Recueil des Lettres missives de Henri IV, VI, 195. Srvn. též zprávy mnichov. akademie z r. 1871, histor. třída str. 587.)

Halleský, již dříve oceněný kritik ze školy Droy-senovy praví o tomto spise, jenž na svém titulním listě tak zřejmě lež má napsánu: »Není divu, že velikou pozornost vzbudil spis, který činí i osobu zástupce jesuitů zničil, který stanovisko ryze státní sledoval, jemuž nemohlo se vytýkati, že povstal z nenávisi a bázně kacířské pomluvy.« Pak v rozporu se všemi věrohodnými zprávami té doby za pravé se přijímají pomluvy proti P. Cotonovi pronesené, a anonymní spisovatel, jenž přes opětovné vyzvání neměl zmužlosti, aby udal své jméno a předložil své důkazy, chválí se ještě pro »odvážnou upřímnost«: »Ku konci podrobuje autor osobu Cotonovu přísné kritice. S odvážnou upřímností vytýká mu, že obstarával Jindřichovi služby kuplířské. Vskutku, charakter tohoto jesuity nezdá se býti zcela čistým. I paměti Sullyho vypravují o něm historiky, jež, jsou-li pravdivy, nevrhají na zpovědníka Jindřichova příznivého světla.«¹⁾

Jako »Anticoton«, přeložena záhy do němčiny i většina jiných francouzských hanopisův. Mezi prvními překlady vyšel: Bericht von der greulichen, verrätherischen Mordthat an Königlicher Majestät Henrico von Bourbon (IV) ... von einem gewesenen Bettel-mönch, tückischer und freventlicher Weise in der königl. Stadt Paris am 14. Mai 1610 begangen ... Allen hohen Potentaten zur Warnung, sich vor der-

¹⁾ Krebs, Die politische Publicistik der Jesuiten, str. 52, 158. — Nejdůležitějšího obranného spisu: Richeôme, Examen catégorique du libelle Anticoton (1613), Krebs neuvádí. — Sully má o osobách špatné zprávy a je vždy nakloněn ke zlomyslným domněnkám. To praví i Wachler: »Menší jest věrohodnost jeho úsudkův o lidech a dvorských poměrech; ani on nebyl prázděn předsudků (mezi něž však nepatří jeho spravedlivá nevole proti jesuitům a jich potměšilostem) a strannictví, a zejména v pozdějších letech, ovšem po neutěšených zkušenostech o nestálosti lidské mysli, byl, jak se zdá, nakloněn k nepřiznivým domněnkám a důmyslům« (l. c., I, 657.). Mimo to Paměti ty nejsou psány od Sullyho samého, nýbrž od jeho sekretářův, a jsou padělky znetvořeny. (Cfr. Revue historique XXXIII, 241 ss., Pojednání mnichov. akademie XI, 3, 32 a Th. Kükelaus, Ursprung des Planes vom ewigen Frieden in den Memoiren des Herzogs von Sully, Berlin 1893.)

gleichen Mördern zu hüten«. (Zpráva o hrozném, zrádném vraždě, spáchaném zákeřnický a bezbožně v král. městě Paříži dne 14. května 1610 na královském Majestátu Jindřichovi Bourbonském (IV.) ... od bývalého žebra-vého mnicha ... k výstraze všem potentátům, by se před podobnými vrahy chránili). Brzy po té nové vydání této »Zprávy« mělo přidavek: »durch einen Bettel-Mönch Jesuitischer dückischer Weis« (t. j. [spáchané] jesuitsky zákeřnickým způsobem ... od žebra-vého mnicha), a ku konci titulu: »Solchen freveln und blutigierigen Jesuitischen Hunden mit Ernst zu steuern« (— takovým bezbožným a krvelačným jesuitským psům vážně čelili).¹⁾

V Hanavě vyšla r. 1611 celá sbírka takových spisův. První má nadpis: »Rozsudek královského parlamentu v Paříži proti zlosynu a kralovrahu Františku Ravailacovi. A protože týž kralovrah vyznal, že k této vraždě též čtením jesuitských knih byl sveden ... Item theologické fakulty v Paříži zdání a censura o zmíněném učení jesuitů, že jest poddaným dovoleno, z vlastní moci zabiti své krále a knížata, jsou-li za tyrany držáni.«²⁾ Jako »Anticoton« lež na titulní list si napsal, tak zde hned v nadpise stojí zřejmě nepravdy, neboť 1. Ravailac nevy-povídál pranic o knihách jesuitských a 2. pařížská theologická fakulta necensurovala učení jesuitů, nýbrž učení Jeana Petita.

Jiný spis hanavské sbírky umí lháti ještě lépe: »Upřímná vzpomínka na velezasloužilé pány královského parlamentu v Paříži, v níž se nezvratnými důvody a argumenty dokazuje a prokazuje, že zrádnou

¹⁾ Gretser, Opera omnia XI, 890—899. Tam vyvrací Gretser živě to tvrzení fakty a dokumenty.

²⁾ »Urtheil des königlichen Parlaments zu Paris wider den Böswicht und Königsmörder Frantzen Ravailac. Und weil derselbe Königsmörder bekannt, dass er zu dieser Mordthat auch durch gelesene Jesuitische Bücher angewiesen worden ... Item der theologischen Facultet zu ermeldtem Paris bedenken und Censur von gedachter Jesuiten Lehr, dass Unterthanen erlaubt sein solle, eignes Gewalts ihre Könige und Fürsten, wenn die für Tyrannen gehalten werden, umbzubringen.«

vraždou krále Jindřicha Velikého nikdo jiný leč jesuitská Societas ku podpoře a dalšímu trvání španělské monarchie jediné a sama je vinna. Z francouzského co nejuvěrněji do němčiny přeloženo (Proverb. 7. 21). Opletli jej mnohými řeči svého učení a lahodností rtů (slov) svých přitáhli jej. A on šel za nimi jako vůl k zabití vedený, až nůž pronikl játra jeho, jako když pták pospíchá k osidlu a neví, že tu jde o život jeho.«¹⁾

Desátý spis této sbírky obsahuje »Důkladný a ověřený Discours o původě Assassínů čili úkladných vrahů«, jak tito, když »od Tatarů byli vyhubeni, na Západě opět se vyskytli, různá jména měli, konečně však jesuity nazváni byli, jak potom v téže ohydné sektě takovéto ďábelské učení zákeřníků s proléváním mnohé nevinné krve královské ještě dnes s nemalým nebezpečenstvím všech křesťanských, ještě žijících mocnářů bohužel zřejmě se spatřuje.«²⁾

Z takovýchto současných »důkladných a ověřených discoursů« dostal se pak jesuitský kralovrah Ravailac do historické tradice některých kruhův, a tak vystupuje tato jesuitská příšera ještě dnes v ne-

¹⁾ »Treuerzige Erinnerung an die wolverdienten Herren des königlichen Parlaments zu Paris. In welcher mit unwidertreiblichen Gründen und Argumenten dargethan und erwiesen wird, dass an der verrätherischen Mordthat König Heinrichen des Grossen niemand anders als die Jesuitische Societet zu Beförderung und Fortsetzung der spanischen Monarchie einzig und allein schuldig sei. Aus dem Französischen aufs treulichst verteutsch (Proverb. 7, 21). Sie lenketen ihn mit der Menge ihrer Lehre, sie trieben ihn ein mit ihren glatten Worten. Er folgte ihnen nach, und zwar plötzlich, wie ein Ochse zur Schlachtung gehet, bis ihm ein Messer die Lebern spaltet, wie ein Vogel zum Strick eilet und weiss nicht, dass derselbe wider sein Leben gelegt ist.«

²⁾ »Begründlicher und beglaubter Discours vom Ursprung der Assassiner oder Meuchelmörder«, wie dieselben, nachdem sie »von den Tatern ausgerottet, in Occident wieder ersprungen, nach und nach verschiedene Nahmen gehabt, endlich aber Jesuiten genennet worden, wie dan in derselben abgureulichen Sect eine solche teuflische Lehr der Meuchelmördern mit Vergiessung vieles unschuldigen königlichen Bluts noch heutiges Tags mit nit weniger Gefahr aller Christlichen noch lebenden Potentaten leider augenscheinlich zu ersehen ist.«

sčetených románech a — »historických spisech«; vždyť i sám Vilém Wattenbach tvrdí: »Vliv jesuitů byl veliký; oniž ozbrojili vraha Jindřicha IV. francouzského.«¹⁾

Damiens.

Skoro půldruhého sta let po té vyskytuje se ve Francii nový jesuitský kralovrah v osobě taktéž polo-pomateného Roberta Františka Damiense, jenž dne 4. ledna 1757 pokusil se s nezdarem o vraždu Ludvíka XV. Parlament a jansenisté obvinili z toho jesuity.²⁾ Akta processu dokazují však nevinu jesuitův; mnohem spíše spadá část viny na štvance parlamentu a jansenistův.

»Na otázku, které osoby ho ke kralovraždě pouzely, odpověděl (Damiens):... Pověst o tom, co parlament učinil, a žaloby lidu pařížského že ho k tomu přiměly... Tvrdil, že byl k tomu drážděn, když se při odchodu parlamentu do Versailles pravilo: 'Tady jdou opice', a protože král, když byl kdysi v Bellevue, nechal parlament přes čtyři hodiny čekat... Na otázku, od které doby pojal tak ohydný úmysl, odpověděl: 'Od vypovězení parlamentu, kde viděl jsem tři čtvrtiny lidu bídě propadat... Prohlásil, že jak v Arrasu tak v Paříži byl ve společno-stech, zejména kněží strany parlamentu... Privil, že nenávidí způsob myšlení jesuitův, a jestliže (dříve) u nich žil, že se to stalo z politiky a k vůli chlebu... Privil, že nemluvil zlé věci proti všem duchovním, nýbrž jen proti molinistům (totiž všem ne-jansenistům)... Privil, kdyby byl nikdy s radami parlamentu a s vojiny neobcoval, že by se mu věc taková nikdy byla nepříhodila a na mysl nevstoupila... Prohlásil, že pojal tento kletby hodný úmysl v hodinách, jež v noci v sálech parlamentu ztrávil, čekaje na výsledek porad tam konaných, a

¹⁾ W. Wattenbach, Geschichte des röm. Papstthums (Berlin 1876), str. 312.

²⁾ Sismondi, l. c., XXIX. 111.

když viděl, jak málo dbal král představení parlamentu . . . Když se mu opět předstíralo, že ho musil někdo tomu učiti, že je to (jeho zločin) v jistých případech dovoleno, pravil, že ho nikdo něčemu takovému neučil . . . Otázan, četl-li to v knihách, pravil: Nikoliv, že není knih, jež o tom mluví, a jsou-li takové, že jich nečetl.«¹⁾

S těmito výpovědmi souhlasí úplně zprávy, jež se nalézají v »Pamětech vévody de Luynes o dvoru Ludvíka XV.« »Pohnutkou, jež zločince (Damiense) pobádala, je vždy to, že chtěl ulehčiti lidu, jehož stížnosti slyšel . . . V jednom výslechu praví, že nenávidí způsob myšlení jesuitův: Ode tří let pojal prý úmysl ten a mezi důvody uvádí »řeči, jež slyšel v síňích paláce.« »Tříkráté byl tázán, aby se na něm yzvědělo, zdaž soudí, že je dovoleno krále zavraždití, a kdo jest ten, jenž mu učení takové vštípil . . .; on však odpověděl, že tomu nevěří, že by někdo něčemu takovému mohl učiti . . . Podotkl jsem již, že opětovně pravil: „Ani spiknutí, ani účastníci“ — Ni complot ni coplices —; totéž pravil i když ruka do ohně mu byla vložena.«²⁾

Sám D'Alembert, tento tak zarputilý nepřítel jesuitů, vyznává za několik let po attentátu, že obžaloba ta jest jenom prací jansenistův a že výslechy zločincovy neprokázaly pražádné viny jesuitův.³⁾

Císařský vyslanec v Paříži, hrabě Starhemberg, zaslal Kounicovi z Paříže dne 31. ledna 1757 obšírnou zprávu o attentátu a jeho příčině. Když vyličil Starhemberg podrobně odpor parlamentu proti

¹⁾ Dle doslovných výňatků z kvartového vydání processu v »Dokumentech« XVI, 44—47.

²⁾ Dussieux et Soulié, Mémoires du duc de Luygues sur la cour de Louis XV 1735—1758, XV (Paris 1864), 468—474, 478—498.

³⁾ Ces Jansenistes, si peu adroits d'ailleurs, mais très ardents et très acharnés, étaient venus à bout de persuader à la plus grande partie de la nation, que le crime atroce dont il s'agissait était l'ouvrage des Jésuites. Cependant les réponses du criminel dans ses interrogatoires, telles qu'elles ont été publiées, n'étaient nullement à la charge de ces pères. (Sur la destruction des Jésuites en France s. l. 1765, p. 81.)

králi, píše: »Parlament, zneužívaje slabosti a povolnosti mu projevované, pustil se od jisté doby ještě dále, než posud, a napadl skoro zjevně autoritu královskou.« Hovoře pak o attentátu samém, praví: »Nemůže býti nejmenší pochyby o tom, že vnitřní sváry a strany zavdaly k tomu aspoň z největší části příčiny. Vrah vyznal již, že příčinou jeho zločinu bylo přání, aby vymanil lid z bídného stavu, v nějž přehnanými daněmi a utlačováním parlamentu byl uvržen. Až posud nepřišlo se na žádnou stopu nějakého spiknutí, aniž se přišlo na to, že by se byl bídák ten s hrozným úmyslem svým někomu svěřil. Dle všeho pátrání a všech ostatních známek možno souditi jen tolik, že to byl úmysl pomatené hlavy a stížnostmi a křikem proti vládě rozpálené obraznosti. Je známo, že tento zločinec byl vždy špatným člověkem melancholické letory a pomatené hlavy; vždy projevoval touhu po tom, by se o něm mluvilo, a nijak nelze míti za to, že ho vedl nějaký fanatismus náboženský, neboť takovýto fanatismus neměl by v přítomných poměrech žádného základu. Dále dokazuje minulý život bídáka toho, jenž u různých osob, a to zvláště (notament) u členů parlamentu sloužil jako sluha . . ., že není fanaticem náboženským, jenž nadějí, že si nebe zaslouží, k vykonání tohoto nejhroznějšího zločinu svěstí se dal. Ostatně pak lze snadno poznati, že tento nešťastník byl toho dalek, aby se byl s někým o tomto zločinu umlouval. Nebyl ani dostatečně v užívání rozumu, aby mohl úmysl svůj dosti uvážiti; jinak by byl zajisté volil lepší prostředky, by rána jeho nechybila a sám aby se pokud možná zachránil. Byloť obě v jeho moci.«¹⁾

Španělský vyslanec v Paříži, Jaime Masones de Lima, psal dne 6. ledna 1757 ve zprávě španělskému ministrovi Ric. Wallovi obšírně o attentátu: »Dle všeho není žádného důvodu, přičísti attentát na vrub

¹⁾ Vídeň, Tajný stát. archiv, Gallica 1757. — Starhemberg líčí, jak zločinec užil malého nože, o málo většího než perořízek, jak zvolil si jiný šat než jaký mělo okolí královo, čímž se musil ihned státí nápadným atd.

jiné příčině než fanatismu.« Dne 31. ledna sděluje: »Až posud nebylo možno dosíci toho, aby vrah udal své pohnutky nebo nějakého spoluvinníka.«¹⁾ V celé této korespondenci nezovou se jesuité ani podezřelými, což by pro španělského ministra Walla, hlavního to odpůrce jesuitů, bylo zajisté bývalo velmi příjemnou zprávou.

Sismondi shrnuje úsudek svůj v tato slova: »Čím více světla nabývalo se o attentátu, jenž tolik zmatků způsobil, tím více musil se každý přesvědčiti, že to byl čin bláznů, jenž neměl ani spoluvinníkův, ani strany, ani plánu.«²⁾ A Schoell praví výslovně s důrazem toto: »Damiens neměl jiných spoluvinníků mimo strany, od nichž veřejné mínění bylo falšováno. Těmi ani v tomto smyslu nebyli jesuité, neboť jejich strana požívala královy přízně a byla s králem spokojena. Soudí-li se dle libovolných domněnek, mohlo by se větším právem říci, že jansenisté nebo členové parlamentu jsou spoluvinníky, protože jedni jako druhí mysleli, že mají příčinu ke stížnostem, a projevovali tuto svou nespokojenost neopatrnými a zlomyslnými návrhy.«³⁾

Ačkoliv i při tomto attentátě nevina jesuitů soudními akty, současnými a pozdějšími šetřeními tak jasně je prokázána, přece ve velmi mnohých spisech, a to i takových, které se pouze jesuity a jich dějinami obírají, vznáší se na jesuity obžaloba spoluviny na attentátě tom. Tak ku př. praví Wolf ve svých Dějinách jesuitův: »Okolnost, že (Damiens) pocházel z Arrasu, kde jesuité již od jisté doby zcela nepokrytě ve veřejných společnostech krále zlehčovali, činila je podezřelými; ještě povážlivější bylo pak to, že byl Damiens patnáct dní před spácháním svého skutku u jednoho jesuity u zpovědi.« Obě okolnosti

¹⁾ Orig. Simancas, Est. Leg. 4531.

²⁾ Sismondi, l. c. XXIX. 109.

³⁾ Schoell, Cours d'histoire, XL. 18. — Schmidt píše: »Damiens trval stále na svém prohlášení, že nemá spoluvinníkův; ani nejpřísnější vyšetřování nemohlo je vypátrati. Jeho výpovědi prozrazovaly pomatený rozum.« (Französische Geschichte, IV. 780).

jsou naprosto smyšlené a postrádají všelikého základu právě tak, jako důkaz následující: »V zahradách v Luxemburce (zu [sic] Luxemburg) byli dva jesuité překvapeni v živém hovoru o přítomných poměrech časových právě při slovech: „Jen jděte, milý pátě, čekejte na ránu, jež vše rozhodne, a rána ta dostaví se záhy.“ Nový důkaz: »Toho dne a v touž hodinu, kdy vražda měla býti spáchána, viděl jeden známý důstojník, jak ze zadních dveří profesního domu vyšlo pět jesuitů, z nichž čtyři posadili se do najatého povozu a pátý zcela tiše kočímu do ucha šeptal, kam má jeti. Důstojníkovi bylo toto tajemné jednání nápadným, stopoval tudíž povoz ten, jenž jel přímo do Conflansu, kde arcibiskup pařížský, jejich důležitá hlava, ve vyhnanství se zdržoval.«¹⁾

Z takovýchto »důkazů« činí pak Wolf závěr, jenž je zároveň naivním přiznáním: »Tenkrát, když Chastel krále Jindřicha poranil, nebylo po ruce daleko tak zřejmých stop po účasti, kterou jesuité na onom vražedném pokuse měli; a přece stopy ty postačovaly k tomu, aby celý řád jakožto spoluvinný po provedeném soudním jednání z Francie byl vypuzen.«²⁾

Jestliže tedy dle Wolfa důkazy u Chastela »nebyly daleko tak zřejmy« jako u Damiense — a důkazy u Damiense nazval jistý protestantský kritik »ztreštěnostmi« — pak musí důkazy u všech »jesuitských attentátů« státi na velice vratkých základech.

Vskutku vyjádřil se o těchto attentátech sám svobodný pán Spittler, jesuitům nepřiznivý, takto: »Každá kralovražda, od Jindřicha IV. až k pokusu vraždy na králi Josefu I. v Portugalsku, kladla se přímo na vrub jesuitům, všeliký úklad, jenž byl králi třeba od nevěrné manželky nebo od ministra nastrojen. A přece dostalo se světu poučení, že obě kralovraždy, jež se jim připisovaly, od nich zcela jistě spáchány nebyly, že Damiens byl pomatenec a pokus vraždy

¹⁾ Wolf, Geschichte der Jesuiten, III. 322—324.

²⁾ Tamtéž, III. 324. Toto i předcházející čte se právě tak i v druhém »zcela opraveném« vydání, III. 309.

na králi portugalském že byl pouze omylem, jelikož útok nebyl namířen na krále, nýbrž jenom na králova komorníka. Zdaž neměla by se obě tato fakta pokládati za východiště a neměla-liž by s nedůvěrou se přijímati tak mnohá věc, jež neměla ani tolik pravděpodobnosti do sebe, jako účast jesuitů na těchto skutečích? Jenom co zcela přísně je dokázáno, smí se pojeti do počtu jejich zločinův.¹⁾

Ostrými slovy vytýká též K. A. Menzel absurdnost těchto důkazů postrádajících výtek jesuitům činěných: »Vše, čím ve státě i církvi světské i duchovní osoby se prohřešily, co pošetilého, zavrženíhodného a bezprávného od ztřeštěncův a zlosynů bylo spácháno, svalováno na jesuity, a řád dle příležitosti brzy jako mluvčí, ne-li jako původce despotismu králův a hrubé pověry, brzy jako hlasatel státu nebezpečných učení a jako strůjce všech násilností, jež kdy na králich a ministrech byly spáchány nebo jichž pokus se stal, dáván v obžalobu. Nůž, ježž Damians, jansenistickými kázáními pomatený, na Ludvíka XV. vytáhl, přidělen jesuitům, protože španělský jesuita Mariana dvě stě let před tím prohlásil, že usmrčení tyрана... je věcí dovolenou, ba i záslužnou.«²⁾

Paolo Sarpi psal dne 22. června 1610, zvěděv o zločinu Ravaillacově: »Neodvážil bych se označiti jesuity nebo papežence jako původce kralovraždy, zejména když vrah trpěl těžkomyslností.« Le Bret, otiskuje tento list ve svém »Magazin für Kirchengeschichte«, připojuje tuto moudrou poznámku: »Je to vždy umění, dokázati jesuitům, že měli účast na kralovraždě. Není to ještě ani o portugalském attentátě zcela dokázáno.³⁾ Neboť to právě jest umění, zaříditi věci tak, aby se nevidělo, odkud dýka přichází. Avšak učení, jež se v jejich knihách nalézá, bude vždy tvořiti právní předsudek proti nim.«⁴⁾

¹⁾ Spittler, Sämmtl. Werke, X. 117 n.

²⁾ K. A. Menzel, Neuere Geschichte der Deutschen, VI. 21.

³⁾ Účast jesuitů na portugalském attentátě (proti Josefu I.) jest bajkou. Srv. Dühr, Pombal, str. 82 nn.

⁴⁾ L. c., II. 318, 321.

Tedy »odkud dýka přichází«, nelze viděti; avšak ona přichází od jesuitů, jelikož to jest jejich učení. Než, to učením jesuitů není, a tím padá i »právní předsudek«, na kterémžto jediném základě možno zajisté každého poctivého člověka přivést na šibenici. Zatím trvají jesuité při požadavku svého odpůrce Spittlera: »Jenom co zcela přísně je dokázáno, smí se pojeti do počtu jejich zločinův.«

Pozn. Také T. Bílek připsuje všechny vraždy a vražedné útoky od Clémenta počínaje až do Ravaillaca na vrub jesuitům. Na str. 148 jeho spisu čteme: »Nemohlo se, protože mnich Clément od dvořanů na místě byl zabit, ovšem dokázati, že jesuité v této vraždě měli nějakého účastenství bezprostředního; avšak o jejich účastenství při tom svědčí ta okolnost, že jesuité byli nejvřelejšími přívrženci a hlavním činitelem ligy, a že mimo to s kazatelen a ve spisech svých vybízeli a podněcovali k zavraždění krále kacíře, aby se liga zmocniti mohla trůnu.« Dokázati se to tedy nemohlo, ale že jsou to jesuité, přece jsou vinni! Pohodlná to věru logika! V piklech předešlých pokračovali prý jesuité také proti Jindřichu IV. »Ano jesuita Commolet opovážil se s kazatelnou popouzeti k zavraždění krále« (str. 149). Tak sice výslovně vypravuje také Wolf (I, 276 v poznámce), ale že domnělá slova Commoletova objevují se jen v řeči Arnauldově, bylo již výše řečeno. Petr Barrière, »fanatický přítel jesuitů«, po nezdařeném útoku na Jindřicha IV. r. 1598 před soudem prý vyznal, »že jej jesuita Barade k této vraždě najal, a jiný jesuita, bezpochyby Commolet, že čin tento co skutek záslužný a bohumilý veřejně velebil.« Doslovně zase tak se čte u Wolfa (I, 276), jen s tím rozdílem, že onen jesuita sám Varade se nazývá a o něm pouze se praví, že Barrière povzbudil. O věci samé ostatně s dostatek již výše bylo promluveno. Také vypravování Bilkovo o Janu Chastelovi jest věrným obsahem knihy Wolfovy. Dále píše Bílek: »Španělští vůdcové řádu jesuitského, kteří již dávno uzavřeli, že musí Jindřich IV. býti odstraněn, přispěli zajisté k tomu, že král tento dne 14. května r. 1610 byl zavražděn od Františka Ravaillaca.« Při tomto hrozném obvinění tážeme se: Kde jsou důkazy? Bílek ani jediného svědka uvěsti za vhodné neuznal, a přece má tolik smělosti, že stať končí slovy: »Vůči tak zřejmým důkazům popírají přece jesuité každé účastenství své na zavraždění krále Jindřicha IV.« Že i nepřítel jesuitů dr. J. Huber o věci té soudí zcela jinak, bylo již svrchu ukázáno. Bílek zapletl do vypravování svého ještě také historiku o zpovědníku Ravaillacově, jemuž prý úmysl svůj vyznal. »Následkem toho i jesuita Aubigny pohnán byl k zodpovídání, proč krále neupozornil na nebezpečí jeho životu hrožící, poněvadž to mohl učiniti, aniž by tím zrušil tajemství zpovědní. Jesuita však zprvu nechtěl nešťastného Ravaillaca ani znáti, když ale tento neustále rozhodně a určitě udání své do očí mu opa-

koval, tu pravil pokrytec: „Bůh obdařil mne tou zvláštní milostí, že, jakmile ze zpovědnice vyjdu, ani slova si nepamatuji z toho, z čeho se mi kající moji zpovídali.“ Výpověď tuto Bílek nazývá ničemnou a lituje, že jsouc »se zbožným pokryteckým pohledem spojena, postačovala, že soud jesuitu zároveň s vrahem k smrti neodsoudil.« U Wolfa (II, 221) historka tato sice také se nalézá, ale doložena jest toliko anonymními spisy. Kdyby však také pravdiva byla, ve spise p. Bilkové jest jenom novým dokladem úžasné nevědomosti náboženské. Právě tak, jak se vypravuje zde o P. Aubignyovi, v podobných okolnostech nejen směl, nýbrž zrovna musil by jednati každý zpovědník zavázaný tajemstvím zpovědním. Odpověď taková, jakou Bílek jemu do úst klade, byla by úplně správná, a nelze pochopiti, kterak zpovědníka úřadu svému věrného na popraviště posílá. Wolfa ještě trochu omlouvá okolnost, že jsa protestantem věcem katolickým méně rozumí; u Bilka výmluva tato tuším neplatí. (Profesor dr. J. Hodr v časop. »Hlídka« roč. II. (XIV.) str. 451—453.)

29. Jesuitští traviči.

Falckraběnka Dorothea Maria, vdova po falckraběti Ottheinrichovi ze Sulzbachu, poslala v únoru r. 1615 ze svého vdovského sídla Lützelsteinu vévodovi Augustovi jistý prostředek ze své lékárny jako protijed proti úkladům jesuitův a k tomu připojila tato slova: »Prosím V. L. zcela přátelsky, abyste se varoval popů, byste jich ve svých zemích netrpěl; mějte se též spolu se svým nejmladším bratrem dobře na pozor, aby vám nebylo od jesuitů dojíla nebo nápoje nic přimícháno; užívejte jednou nebo třikrát hadího prášku, pak V. L. neuškodí, když něco požijete; pak můžete od lidí žádati, aby přijali vaše náboženství, nebo vidíte-li, že nemůžete lidi ke svému náboženství přivésti, dejte jim něco, aby po celý život bláznili. Mám knížičku, v níž jsou uvedeny všechny jejich špatnosti, tak že je třeba míti se před nimi na pozor. Prosím však V. L. zcela přátelsky, byste mně to nevykládal ve zlé, že jsem vám to psala. Bůh ví, že to míním dobře.«¹⁾

¹⁾ A. Sperl, Pfalzgraf Philipp Ludw. von Neuburg (Halle 1895), str. 53. — Báhorka o travičském umění jesuitů patří již ode dávna k duši a podstatě protestantské tradice. Když r. 1575 zuřila ve Štýrském Hradci prudká horečka, a protestanté byli nuceni, zavřítí svou školu, svalili vinu na jesuity, jelikož prý jejich studny otrávil. Vyšetřováním prokázána bezpodstatnost obžaloby té. Pak šířena zpráva, že jsou jesuité kouzelníky, kteří pouhým pohledem svým mohou lidi nakaziti a usmrtiti. Tak čte se v dopise rektora štýrsko-hradecké kolleje jesuitské z 8. března 1575. (Orig.)

Hned na titulní měděrytině Wolfových »Dějin jesuitů« spatřují se kromě četných šklebicích se lebek s knížecí korunou nebo s tiarou zcela napřed dvě kulaté nádoby, o nichž »Vysvětlení měděrytiny« dí: »Oba hrnce, jakožto schránky různých jedů, poukazují na způsob, jak jesuité své nepřátele tajně se světa sprovázeli.« Ve svých Dějinách podal pak Wolf »důkazy« viny jesuitských travičů: papežové a kardinálové, císařové a knížata padli za oběť jejich ošemetným nápojům.

Otrávení papeže Klementa VIII.

Nejen Klement XIII. a Klement XIV. podlehli zločinným úkladům jesuitů, nýbrž i jejich předchůdce Klement VIII. »byl pravděpodobně zahuben jedem jesuitským.« Tento papež chtěl zavrhnouti jesuitské učení o milosti: »Klement ohlásil slavnostně poslední kongregaci, jesuité užili marně všech tajů politiky a pletich; jejich odsouzení bylo nezměnitelným výsledkem všech posud konaných šetření; osudný okamžik nastal a Klement, jenž chtěl právě učiniti poslední kroky, pocítil těžkosti, na něž za několik dní po té, dne 3. března 1605, zemřel. Jest neobyčejně těžko, zdržeti se podezření, jež při této příležitosti na jesuity padá. Přirovnají-li se okolnosti a poměry, v jakých se Tovaryšstvo Ježíšovo po tak četných bezvýsledných pokusech ocítilo, s jeho mravní soustavou, přijde se do velikého pokušení, věřiti, že Klement neumřel smrtí přirozenou.«¹⁾ Pak následuje učení ně-

¹⁾ Wolf, Allgemeine Geschichte der Jesuiten, II. (Lissabon, bei Pombal und Comp. 1792), 302 n. — Kluckhohn zove Petra Fil Wolfa »mužem světového vzdělání a dobrého vkusu.« Wolfovy »Dějiny Maximiliana I.« nezdají se mu »přes všechny nedostatky nehodnými ani velikého knížete ani umělce«; nelze se tudíž též diviti, soudí-li Kluckhohn, že Wolfovy »Dějiny jesuitů« »ani dnes nejsou ještě bez ceny«. (Zprávy kr. bavor. akademie, Histor. třída 1881, str. 450). Naproti tomu dr. Aretin: »P. F. Wolf hledí při všeliké příležitosti dáti průchod své nezávislosti vůči Tovaryšstvu Ježíšovu« (Maximilian von Bayern, str. 377. Pozn.). Ranke praví již velmi mnoho, i když jen dí: »Knihy této (Wolfových »Dějin jesuitů«) lze užití jenom, když

kterých jesuitův o nutné sebeobraně. Druhý důkaz zní takto: »Celá historie jest plna příkladů, že jen málo lidí, kteří rád (jesuitský) na ten či onen způsob dráždili, ušlo jeho pomsty. I za nepatrné urážky mstíval se hrozně.«¹⁾ Jakožto třetí důkaz slouží svědectví pomlouvačného (jak často dokázáno bylo), žádné nepravdy se nešťtícího »dějepisce Serryho«. »Týž se sice o tom určitě nevyjadřuje, ale přece připouští, že to právě není neuvěřitelné, že se jesuitům, byť to byli lidé tak bohabojní a nábožní, v nějaké naléhavé nesnázi mohlo přece něco lidského přihoditi.«²⁾

Je to opět onen starý způsob dokazování: Tento fakt nelze sice dokázat, avšak jesuité jsou darebáci a vždy zločinům učili; proto dopustili se zločinu,

jedná o zrušení rádu« (Gesch. der Päpste III. 199). Ostře, ale nikoliv nespravedlivě soudí Stieve: »Zmínují se tuto jenom o P. Fil. Wolfových Dějinách Maximiliana I., abych podotekl, že jeho výpisky z akt jsou skorem bez výjimky vynecháváním, neporozuměním a zkrucováním nejhrubším způsobem zkomoleny, že vyplňuje mezery svého vědění libovольnými kombinacemi, a že pochopení a úsudek podřizuje bez rozmyslu svým předpojatým názorům.« (Ursprung des Dreissigjährigen Krieges, Dodatek str. 4). Sám Ellendorf soudí takto: »Wolfovy Dějiny jesuitů mají na sobě znak strannictví... Mimo to nedostává se jim pragmatické zdatnosti.« (Moral und Politik der Jesuiten, str. XXI). O zkomolení jistého akta Migazziho ve Wolfových Dějinách jesuitů viz bajku o zrušení Tovaryšstva na str. 447. Wolf sám soudil o svém historickém umění v jednom dopise takto: »Příroda obdařila mne bohatou obrazotvorností, jež mně při mých historických pracích provedla ne jeden špatný kousek«; a o prvním vydání svých Dějin jesuitů praví zejména: »Dostalo se mně větší pochvaly než jsem zasloužil, a chci teď toto dílo od nesčetných chyb očistiti a je v podobě zcela změněné znovu vydati.« (Sitzungsberichte str. 476 n.) Tyto nesčetné chyby vyskytují se však bohužel i ve druhém »zcela přepracovaném a rozmnoženém« vydání, jež r. 1803 »v Lipsku u Petra Filipa Wolfa« vyšlo. O mnohých nepravdách u Wolfa viz spis: »Allgemeine Bemerkungen über die Allgemeine Geschichte der Jesuiten, welche P. Ph. Wolf in vier Bänden herausgegeben hat.« Augspurk 1792.

¹⁾ Wolf, I. c., II. 304.

²⁾ Dle latinského textu u Wolfa, I. c., II. 305. — I místa jednající o nucené sebeobraně opsal Wolf ve zkomoleném znění Serryově.

o nějž jde. Dolejší návěst se pak »dokáže« zkomolenými texty. V našem případě nejsou po ruce ani nejmenší důvody, jež by k podezření opravňovaly; všechno, co Serry z poslední kongregace de auxiliis uvádí, postrádá všelikého podkladu, jak Livin de Meyer již dávno byl dokázal.¹⁾ Pro otrávení papeže nedá se uvést ani jediné hodnověrné svědectví.²⁾

Že Klement XIII., přítel a obhájce jesuitů, byl od nich přece otráven, bylo prý v Lissaboně velmi dobře známo, jak praví depeše tamějšího vyslance císařského;³⁾ že Klement XIV. zahuben byl jedem jesuitským, je prý všeobecně známá věc, jež nepotřebuje více žádného důkazu.⁴⁾

Otrávení kardinála Tournona.

Neměli-li jesuité žádných skrupulí, když šlo o otrávení papežů, byli tím méně úzkostlivými, jednalo-li se o odstranění papežských legátů, byli-li jim nepohodlnými. Tak čte se v jednom z nejdůležitějších vědeckých časopisů našich dob, totiž v Časopise německé východní společnosti, jež právem veliké vážnosti se těší. Ve čtvrtém svazku píše totiž mnichovský professor Neumann takto: »Byli-li legáti římského dvora příliš samostatnými nebo příliš poctivými, byli smýkáni z vězení do vězení a ke konci byli otrá-

¹⁾ Theod. Eleutherius (Livin de Meyer), *Historiae controversiarum de divinae gratiae auxiliis* (Antverp. 1705), p. 372 sqq. — Serry vypravuje, že P. Rehoř de Valentia porušil místo v Augustinovi, a když padělek ten byl odkryt, že byl raněn mrtvicí: obé není pravda. Srvn. J. B. Velle, S. J., *Depulsio calumniarum quas impostor quidam... Societati Iesu impingit* (Lovanii 1740) p. 53 sq. O knize Serryově: *Historia congregationum de auxiliis*, auctore Aug. Le Blanc. Lovanii 1669, kterou vydal jansenista Quesnel, srv. Schneemann, *Weitere Entwicklung der thomistisch-molinistischen Controverse* (Frýburk 1880) str. 153 nn.

²⁾ Delší zpráva o konklave z roku 1605, jež mluví obšírněji o smrti papežově, nezmiňuje se o otrávení ani jako pověstí. *Conclave nella morte di Papa Clemente VIII. v tajném stát. archivě Videa.*, Romana 1605

³⁾ Dühr, Pombal, str. 129.

⁴⁾ Vyvrácení tohoto fakta viz na str. 56 nn.

veni. Průvodčí kardinála Tournona vznesli v mnohých spisech na jesuity obžalobu pro tento zločin.¹⁾

Svědectví pomluvače, jež za peníze proti jesuitům píše, pak jesuitské učení o úkladné vraždě, jež neexistuje, konečně nesmrtelná svědectví Pascalova, jež, jak jest dokázáno, velice jsou zkomolena a padělána,²⁾ tvoří průkazný materiál přímo neslýchané obžaloby.

O nic lepšími důkazy obmezena jest od jiných obžaloba na otrávení jednoho legáta, kardinála Tournona.

Kardinál Tournon poslán byl r. 1702 od papeže Klementa XI. jako legát do Číny a byl později následkem neshod na rozkaz císaře čínského v Macao zatčen. »Mosheim — jak Pray píše — učinil ze střežících vojínův a ze sluhů legátových, o čemž všechny dokumenty, dopisy a vypravování hovoří, živoucí jesuity, přenesl ho soucitně do domu jesuitů, kdež nikdy nebyl, dal ho tam vlídně ošetřovati a konečně ho beze všeho jesuitským jedem zahubil. Tak mluví myslící muži, kritikové našeho století, proti všeliké historické pravdě, bez jediného důvodu, opírajíce se jen o Norbertovy lži a Serryovy bajky, byť dokumenty, svědectví, dopisy, zprávy byly proti nim.«³⁾

Kardinál Tournon zemřel po delší nemoci dne 8. června 1710. V listině od třinácti missionářů, ne-

¹⁾ *Zeitschrift der Deutschen Morgenländ. Gesellschaft* IV. (1850), 35. V poznámce uvádějí se důkazy: 1. *Mémoires historiques sur les affaires des Jésuites avec le Saint Siège*, Lisbonne 1766. Tyto paměti pocházejí z péra Pombalova námezdného pisáře, Norbert-Platela, a jsou věnovány jeho chlebodárci, »jehož podlým lichotníkem byl«, jak jistý protestantský učenec praví (Murr, l. c. I. xxviii. n. Srv. Dühr, Pombal, str. 24. nn.) — 2. »To ostatně souhlasí docela s učněním jejich kasuistův o úkladné vraždě, o poslušnosti k papeži a synodám. Pascalovy nesmrtelné Listy podávají všechna svědectví.«

²⁾ Cfr. Maynard, *Les Provinciales et leur réfutation* (Paříž 1851).

³⁾ (Pray), *Geschichte der Streitigkeiten über die Chinesischen Gebräuche* I. (Augšpurk 1791), xxxi. Döllinger velebí toto dílo »slavného uherského dějepisce Praye« jakožto nejvýtečnejší a nejuplněnější spis o této věci. (Pokračování Hortigových Církevních dějin II, 2. 391.)

příslušejících řádu jezuitskému, podepsané a notářsky ověřené se praví: »Když (kardinál) ode tří měsíců, a zejména od 25. dubna, těžce nemocen ležel beze sil v rukou a skoro v celém těle, konečně pak asi od 5. tohoto měsíce nemoc tak velice se zhoršila, že častěji za den závratí byl stížen, přijal dnes dne 8. června... vyzpovídav se... nejsvětější svátost oltářní jakožto pokrm na cestu do věčnosti. Po té byl téhož dne v 8 hodin ráno u přítomnosti podepsaných apoštolských missionářů tak mocně mrtvicí raněn, že se mu musilo udělit poslední pomazání, načež záhy odevzdal duši do rukou svého stvořitele ve 42. roce svého věku.«¹⁾

Dne 19. září 1711 podal biskup Cononský markýzovi de Tournon zprávu o smrti jeho bratra kardinála; zmiňuje se o různých věcech, ale ani slovem o otrávení.²⁾ Dne 27. listopadu 1711 konány v papežské kapli exequie za kardinála, a při této příležitosti měl jeden z praefektů vatikánské knihovny, Majelli, pohrobní řeč. V řeči té mluví se opětovně o slabém zdraví kardinálově, jak již na moři ochuravěl, po přistání a později v Číně nemocemi velice byl trápen, zejména však v posledních měsících svého života — o otrávení není tu ani slovíčka,³⁾ a přece jaký dojem byl by tím tento řečnických efektů velice dbalý kazatel způsobil! V témž roce 1711 vyšla v Římě delší relace o »vzácné smrti« kardinála Tournona. K ní připojena jest úřední zpráva o úmrtí, datovaná v Macao 24. listopadu 1710, jež je podepsána ode všech průvodčích kardinálových. A v relaci té a v této zprávě o úmrtí není ani slova o otrávení.⁴⁾ Také v četných dopisech Klementa XI. k Tournonovi a o Tournonovi hledá se marně důkaz pro otrávení.⁵⁾

¹⁾ Geschichte der Streitigkeiten, II. 446 nn.

²⁾ Paris, Bibl. nat. Lat. 17, 608 f. 758°.

³⁾ Tištěná řeč v Archiv. Vatic. Clemente XI.: vol. 253.

⁴⁾ Relazione della preziosa morte dell' Em... di Tournon... Roma 1711, 4°, 30 p. v Archiv. Vatic. Clemente XI.: vol. 253.

⁵⁾ Clementis XI. Epist. et Brev. (Romae 1729), p. 365 sqq.

Německý jezuita P. Florian Bahr, rektor jezuitské kolleje v Pekinku, vypravuje ve spise r. 1758 vydaném, že jesuité v Pekinku měli více dopisů částečně z okolí kardinálova, z nichž prý nicotnost obžaloby jasně vysvitá: žádný z těchto listů nezmiňuje se ani slůvkem o otrávení.

V prvním listě Tournonova auditora, Sabina Maria-niho, poslaném dne 14. června 1710 P. Grimaldimu, líčí se okolnosti nemoci právě tak, jako ve zprávě výše uvedené. Druhý dopis osobního lékaře Marchin-niho, daný dne 28. června r. 1710 lékaři Burghesimu (Borghesimu) v Pekinku, podává podrobněji okolnosti a zmiňuje se o doporučených lécích, jichž se ke konci nedbalo; týž neduh měl prý kardinál již jednou na pobřeží (1704) a v Pekinku (1705). Třetí dopis fran-tiškána P. Castorana, daný P. Kil. Stumpfovi v Pekinku dne 14. září 1710, líčí delší nemoc kardinálovu a udává jako příčinu smrti taktéž mrtvicí.¹⁾ S těmito autentickými dopisy shoduje se též zpráva slavného země-pisce P. Du Halda.²⁾ Nad to jest na jisto postaveno, že zmíněný praelat již před svým odjezdem do Číny netěšil se nikterak pevnému zdraví a na více než dvouleté, velice obtížné cestě do nemoci téměř smrtelné upadl, ze které se již nezotavil.³⁾

Kancléř göttingské university, Vavřinec z Mosheimu,

¹⁾ Slovné znění dopisů viz u Flor. Bahra, Allerneueste Chinesische Merkwürdigkeiten und zugleich gründliche Widerlegung vieler Irrungen, welche H. J. Lor. Mossheim in seiner Erzählung der neuesten chinesischen Kirchengeschichte hat einfließen lassen (Augšpurk 1758) str. 94 nn. Tam vyvráceny též bajky o věznění kardinálově (str. 98 nn.).

²⁾ De Du Halda, Description de l'empire de la Chine (La Haye 1786) vol. III. byl to opětovný návrat staré nemoci, jemuž kardinál podlehl. Srv. též Biographie universelle XLVI, 380 a Guarnacci, Vitae et res gestae Pontiff. Rom. et S. R. E. Cardinalium, II. (Romae 1751, 145. — Jelikož Tournon byl též členem římské Academie degli Arcadi, vyšel v biografii »Arkadovců« životopisný nástin kardinálův. Mluví se o jeho dvouměsíční bolestné nemoci, ale o otrávení nečiní se nejmenší zmínka: onde dopo due mesi d'intermità con acerbissimi dolori congiunta seguì la sua preziosa morte in Macao nel 1710 (8. června). (Notizie storiche degli Arcadi morti, II. [Roma 1720], 100 sqq.)

³⁾ Quam ad insulas Fortunatas appulit, ut erat parum firma corporis habitudine taedioque longi itineris fatigatus, gravem in

urputný nepřítel jesuitů, soudí ve svém Vypravování nejnovějších církevních dějin čínských takto: »Strana jesuitům nepřátelská rozšířila v celé Evropě pověst, že Tournon zemřel jedem, jež mu jesuita Pereyra v Pekinku podal. Tato zpráva, jak soudím, může býti pokládána za pomluvu. K čemu by to bylo bývalo potřebno, zavřítí ho v Macao a v jeho cestě mu překážeti, kdyby se bylo v Pekinku vědělo, že smrt s sebou nosí? Kýmání lodí a obtíže tak dlouhé námořní cesty byly by působení jedu urychlily a brzy ho zničily... Proč mají býti jesuité bez důvodu a bez důkazu prohlašováni ještě za vrahy?«¹⁾

Než přes všechna tato svědectví dejme tomu, že jesuité dopustili se otravy, jež prý se udála tři léta před smrtí kardinálovou; pak jest to nerozluštitelnou hádankou, že mocné strany, jež tenkrát všemi prostředky proti jesuitům bojovaly a jichž pro jejich spojení s okolím legátovým, jesuitům jistě přátelsky nakloněným, takový zločin tajným býti nemohl, 1. nikdy o vyšetřování se nezasadily; 2. nikdy nemohly se vykázkati kardinálovým dopisem, jež by třeba jen podezření otravy pronášel; 3. nikdy nemohly uvéstí pro otrávení v pravdě autentické a ověřené svědectví z okolí legátova.

Co se této poslední věci dotýče, dály se ovšem ve směru tom pokusy, avšak ověření dopadlo špatně. Huber totiž píše: »Již (!) když se zdržoval v Číně, stal se u legáta pokus otravy, jak kanovník Giovanni Marcello Angelita jakožto očitý svědek sděluje. Týž totiž vypravuje: „Byl jsem v Tan-Scianu přítomen oné scéně a viděl jsem na své vlastní oči, jakými manipulacemi byl kardinál na podnět jesuitův otráven, ačkoliv žil ještě tři léta, až konečně v Macao ve vězení umřel.«²⁾

morbum incidit... Aegrotus semper (numquam enim convalluit)... post duos annos et ultra, quibus turbido mari incubuit, ad litora regni Syarum [pervenit]. (Guarnacci, l. c., II. 143.)

¹⁾ Du Halde, Ausführliche Beschreibung des Chinesischen Reichs, II. (Rostock 1748), 28.

²⁾ Huber, Der Jesuitenorden, str. 193, dle »Memorie storiche di Tournon«, I. (Venezia 1769, vyd. od kardinála Passio-nei-ho), 205—223.

Čerpaje z téhož pramene jako Huber, pokouší se též Friedrich podati důkaz otrávení kard. Tournona: »Nebojím se důkazu na mně žádaného, že jesuité i jedem svým odpůrcům smrt připravují. Týž obsažen jest v »Memorie storiche« I. 219—230 a v »Mémoires« IV. 304—311.«¹⁾ Ačkoliv bylo toto tvrzení ihned jako nepravdivé označeno,²⁾ dovolila přece královská akademie věd v Mnichově professoru Friedrichovi, opakovati tutéž lež v jejich pojednáních: »Posud ještě se poměry tam (v Číně)... nesprávně vylučují, zejména však kardinál Tournon, od jesuitův až na smrt pronásledovaný, jemuž dokonce i jedu podati se neostýchali, ve falešné světlo se staví.«³⁾ Opatrněji vyjadřuje se Reusch, dovolávaje se Hubera a Friedricha, když tvrdí: Tournon »zemřel v žaláři 8. června 1710, byv nepochybně otráven.«⁴⁾

I kdyby zpráva o otrávení byla aspoň autentická, tož také dle této zprávy 1. nebylo vedeno žádné vyšetřování, zda otrávení skutečně se stalo; 2. ve případě otravy není dokázáno, zda tu činna byla pouhá náhoda nebo úmysl; 3. ve případě zúmyslného otrávení není před rukama sebe menšího důkazu, že tento jed byl podán od některého jesuity nebo z návodu některého jesuity.⁵⁾

¹⁾ »Zur Vertheidigung meines Tagebuches« (Nördlingen 1872), str. 10 n. — Miněny jsou »Mémoires de la Congrégation de la Mission. Paris 1865.« Svazky těchto tak zv. Pamětí, jež tuto v úvahu přicházejí, nepatří nikterak na účet kongregace; okružní list generálního představeného z 12. dubna 1872 praví, že svazky, o něž jde (IV.—VIII.) byly z hašteřivosti napsány a vydány bez jeho předchozího zkoumání (sine meo praevio examine eadem volumina iurgii causa conscripta et edita fuerunt) (srv. Stimmen aus Maria-Laach, III, 281 n.) — Histoire Générale de la Société des Missions Etrangères, I. (Paris 1894) 480 ličí uvěznění a smrt kardinálovu dle archivu kongregace v Paříži. Tam však nečte se nic o nějakém otrávení.

²⁾ Ve »Stimmen aus Maria-Laach« III. 283 n. Friedrich byl právě též v jisté obžalobě jesuitův usvědčen z očividné lži. Viz tam t. III. 588. O porušení úředního tajemství, jehož se dopustil, tam t. II. 85 n.

³⁾ »Abhandlungen der III. Kl. der K. Akad. der Wissensch.« XIII. 2. odd., str. 95.

⁴⁾ »Der Index der verbotenen Bücher« II, 772¹⁾.

⁵⁾ To připouští se výslovně: »On aurait bien pu mettre au

Spolehlivost pramene toho musí však rozhodně býti popřena. Tak zvané memoiry kardinála Tournona jsou v mnohých částech pouhým italským překladem velkého francouzského hanopisu proti jesuitům, jakž vyšel r. 1734 v Paříži.¹⁾ Hned když první svazek tak zvaných memoirův vyšel, musil se anonymní vydavatel hájiti proti výtce, že něco vydává za práci Tournonovu, co od Tournona vůbec ani nepochází.²⁾ Vydavatel nazývá jesuity téměř na každé stránce pomluvači, věrolomnými padouchy, rebely, modláři. »Ano, dokud toto plemeno s Boží země nebude shlazen, nebude náboženství nikdy prosto skvrn a vrásek.« K tomu a ke mnohým nepravdám a překrouceninám poukázal již Pray.³⁾

O nic příjemnější píseň nehude zmíněný již vlašský překlad a zpracování. »Historické memoiry legace a smrti« kardinála Tournona⁴⁾ nejsou Tournonem napsané poznámky, nýbrž jest to konglomerát relací, dopisů, listin a dekrétů papežských i kongregačních. při nichž čtenář není nikdy jist před podvodem; jeví se v celém tom spise přímo fanatická nenávisť proti jesuitům, jež vrcholí v touze po zničení řádu. »Kdyby jiný řád byl učinil to, co si jesuité dovolili, byl by bez milosti zničen a vinníci přísně pokutováni, ale jesuitům odpouští se vše.«⁵⁾ Tato zášť a nenávisť proti jesuitům nalézá se zvláště ve zprávě o otrávení

clair l'origine de ce fait, mais on voulut le tenir caché pour plusieurs considérations importantes.« Tak francouzský text u Friedricha str. 15.

¹⁾ »Anecdotes sur l'état de la Religion dans la Chine.« Paříž 1733, 7 sv. Spisovatelem jest jansenista abbé Villers (Villermoules) (srvn. Études [1896] I, 509).

²⁾ (Pray) »Streitigkeiten« II, 293.

³⁾ L. c. II, 299 násl.

⁴⁾ »Memorie storiche della legazione e morte dell' Em. Mons. Cardinale di Tournon«, Venezia 1761—1763 (dle udání posledního svazku), 8 sv. ve 12°. Friedrich tvrdí v Pojednáních Mnichovské Akademie (l. c. str. 93) o těchto memoirech: »Memoiry ty zmizely téměř úplně, a toliko několika málo osobám vešly ve známost. Práví se v Římě, že jesuité je za veliké sumy peněz zakoupili.« V první knihovně, v níž se za tyto memoiry žádalo, byly tyto po ruce.

⁵⁾ Ibid. VII, 316.

kardinála. Jesuité prohlašují se původci nejčernějších zločinů, jsou to prý schismaticové, jsou plni falše a zloby; jejich Acta Pekinensia jsou prý dlouhou řadou lží a podvodů¹⁾ atd. Sloh relace jest zmatený, tvrzení sama často přímo směšná; na př. tvrdí-li spisovatel, že otrávení ono vyšlo z celé korporace Tovaryšstva a nepochybně prý od nejvyšší její hlavy; neboť ze tří páterů, kteří k Tournonovi byli posláni, byl prý jeden Francouz, druhý Portugal a třetí z lidí Schallových.²⁾ Pojetím a slohem svým činila by relace pověstnému Norbert-Platelovi všechnu čest.

A vskutku jediným pramenem této travičské historky není opět nikdo jiný než pověstný námezdný pisálek Pombalův. Neboť v poznámkách k této relaci, které se nalézají v sedmém svazku italských memoirů, se praví: »Tato relace, která činí nároky na největší autoritu, protože spisovatel píše jakožto svědek očitý, byla uveřejněna nejdříve P. Norbertem v jeho historických memoirech a potom znovu otištěna ve druhém přídavku k listům Coveovým (Neapol 1758). P. Norbert nám dosvědčuje, že je obdržel z rukou autorových.«³⁾

¹⁾ Ibid. I, 205 násl. 211, 223 násl.

²⁾ Memorie storiche I, 228. Zrovna tak ve francouzském otisku u Friedricha (str. 15): »Mais pour en revenir à notre douloureuse histoire, il est certain, très-certain, indubitable que la maladie et la mort du cardinal de Tournon ont été occasionnées par le poison que lui ont fait donner les Jésuites, et pour que l'on sût bien que cet acte était le fait du corps entier et peut-être même de leur chef, les trois Jésuites qui allèrent à Tang-Chiang, sous prétexte de le servir dans sa maladie, étaient tirés de chacune des trois maisons de Pékin, le Père Suarez, de celle des Portugais, le Père Parenin, de celle des Français, et le Père Baudino, de celle de l'ex-Père Adam Schall.« Dílo, jež jako »Mémoires de la Congrégation« takovéto pošetilosti podávati se odvažuje, jest více než jednostranné a nemůže zajisté ani kritickému čtenáři poskytnouti cenného materiálu. Dle požadavků historické kritiky nesmí ovšem takového díla žádným způsobem užito býti jakožto věrohodného pramene proti jesuitům: »Shledáme-li, že některý autor v jednom směru jest nespolehlivý, musíme veškerý jeho údaj, jež v obor tohoto směru spadají, pokládati za přiměřeně nespolehlivé« (Bernheim, »Lehrbuch der historischen Methode« [Lipsko 1889] str. 360; srvn. str. 348).

³⁾ Memorie storiche VII, 296.

Komu toto svědectví dobrodruha více než pochlebný povahy, jenž Pombalem byl najat jedině za tím účelem, aby obžaloby proti jesuitům kul, jeví se býti dostatečným k tomu, aby netoliko jednoho, nýbrž všechny jesuity obvinil z odporného zločinu, pro nějž se v autentických dopisech Tournonových nenalézají ani stopy důkazu a o němž také jinak žádné spolehlivé zprávy se nám nedostalo, — budiž: ten však zřiká se tím netoliko veškeré kritiky, nýbrž i velikého nároku na to, aby u spravedlivě smýšlejícího člověka došel víry.

Otrávení prince Eugena Savoyského.

Rovněž tak málo pravdivým, jako otrávení kardinála Tournona, jest travičský pokus, jehož se prý jesuité pokusili na princí Eugenu Savoyském. Mimo jiná obvinění, jež Huber vzal ze Sartoriovy »Sbírky zanechaných spisů« princových, tvrdí také toto:

»Eugen měl tak špatné mínění o zbožných Otcích, že je pokládal za schopny toho, aby osobě jeho činili úklady vražedné. V jednom dopise ze dne 14. října r. 1708 vypravuje knížeti Liechtensteinovi o attentátu otráveným dopisem, a podotýká při tom: „Není to první pokus, jež moji adversarii eminentissimi tímto způsobem učiniti sobě oblíbili; ukazují, že ve škole Marianismu učinili dobrý prospěch; dovoluje-li jim tento dle pravidel zjmenného křesťanství buď otrávením sedla nebo šatstva se životem panovníkovým disponovati, může býti také starý generál připraven na to, že bude dosí isme... ze sedla vyhozen.“ Huber cituje druhý svazek uvedené sbírky str. 76. Dovolává se téže sbírky (III, 179), snaží se Huber dříve stanoviti důvod takového zločinu, an dí: »Jesuité, kteří obávali se bystrozraku princova a jeho vlivu u dvora vídeňského, pokusili se o to, aby přivodili jeho pád a z vrchního velitelství jej odstranili, zvláště po smrti Josefa I., a pak tehdež, když vzpíral se Utrechtskému míru z r. 1713.«¹⁾

¹⁾ Huber, »Der Jesuitenorden« str. 166.

Než, Eugen se míru Utrechtskému vůbec nevzpíral. »Že Eugen z nepřátelství vůči Francii k pokračování ve válce radil, tvrdilo se sice často, jest to však přece naprostý omyl.«¹⁾ Opak toho jest pravda. Eugen vyslovil se v dopise svém císaři, datovaném v Rastattu 5. prosince 1713, rozhodně pro mír: »Mám za to, že, kdybychom nynějším vyjednáváním s podmínkami aspoň poněkud slušnými z války vyvážnouti mohli, bylo by spíše k tomu raditi, nežli vydávati se opět v nebezpečí nejistého výsledku...«²⁾

Nelze také jinak naléztí důvodu, který by býval mohl jesuity pohnouti k tomu, aby nejvěrnějšího přívržence císařova se světa zprovodili. Ani třísvazkové dílo Arnetovo, ani velkolepá publikace vídeňského válečného archivu neobsahuje nejmenšího důkazu pro nějaké nepřátelství jesuitů proti princí. Naopak, Eugen v největší své tísní obrací se k jesuitovi P. Bischoffovi, aby se ho u císaře ujal proti jeho kritikům: »Vykládají vše v můj neprospekch a nazývají moje operace husarskými kousky... Vaše Důstojnost mi tudíž dovolí, abych ve Vás důvěru svou skládal a Vás snažně prosil, byste Jeho císařskému Veličenstvu o těchto mých rádcích jasnou zprávu podal.« Jesuitova »všeobecně velebená aequanimita« že jej k tomuto kroku přiměla.³⁾ Ve svém hlavním stanu měl Eugen vždy některého jesuitu.⁴⁾

¹⁾ Arneth, »Prinz Eugen von Savoyen« II, 277.

²⁾ Tamže II, 323.

³⁾ »Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen« vydané odbohem pro válečné dějiny, 1. serie, IV. sv. (Vídeň 1877), doplněk, str. 72. Dopis opatřen datem: »Luzzera, 18. března 1702.« Jiné dopisy tohoto způsobu jsou ještě naléhavější a důvěrnější, str. 111, 149.

⁴⁾ Srvn. na př. »Feldzüge des Prinzen Eugen« III, 86. — Také při smrti Eugenově jest každé podezření otrávení vyloučeno: zemřel po dlouholetém neduhu prsním ochrnutím plic (Arneth, l. c. III, 460—485). — V knize, kterou jistý vídeňský jesuita r. 1735 o císařských vojevůdcích 17. století vydal a při filosofické doktorské promoci darem rozdával, oslavuje se princ Eugen největšími chválami. (»Duces supremi qui elapso saeculo decimo septimo augustissimae domus Austriae exercitibus summa potestate praeferere.« [Viennae 1735] str. 178—186.) Jiný vídeňský jesuita uveřejnil roku 1724 vyličení válečných tažení Euge-

Nad to pramen, jenž jakožto svědectví pro otrávení se uvádí, obsahuje výhradně dopisy podvržené. Jest nápadno, že Döllinger svého klienta Hubra neupozornil na tuto okolnost, a přece musil učeneč, jakým byl Döllinger, věděti, jak často již podán byl důkaz drzé této falsace.

Mailáth poznamenává v předmluvě ke čtvrtému svazku svých dějin rakouského státu, vydaném r. 1848:

»Politické spisy prince Eugena, vydané Sartorim, jsou nepravé, zfalšované, nepotřebné. To bylo již v dřívějších dobách rozličnými spisovateli naznačeno, v novější době bylo to však pádně dokázáno v rakouském vojenském časopise (1847, seš. 6 a násl.) ve článku Hellerově: ‚Beleuchtung der in neuerer Zeit im Druck erschienenen Schriften des Prinzen Eugen von Savoyen‘. Článek ten má zřetel vlastně ke spisu: ‚Leben des Prinzen Eugen von Savoyen von Kausler, mit Noten des württembergischen Generallieutenants von Bismark‘; jelikož však toto dílo spočívá hlavně na zmíněných již politických spisech Eugenových, dostává se mu zaslouženého odmítnutí.«¹⁾

Také Arneth protestuje v předmluvě k veliké své biografii »Prinz Eugen von Savoyen« proti padělkům:

»Horší ještě nežli tyto omyly jeví se býti falšování, jež bylo s listy princovými tropeno. Celá sbírka takovýchto domnělých dopisů Eugenových, počtem asi 600, byla roku 1811 jakýmsi panem Sartorim vydána jakožto ‚pozůstalé politické spisy princovy‘. Ačkoliv mnohé z výroků, jež zde Eugenovi do úst se kladou, za authentické byly pokládány a jakožto authentické do výběrných knih dějepisných přešly, ačkoliv celé jedno dílo,²⁾ poslední, jež o Eugenovi bylo napsáno, téměř výhradně na těchto za pravé pokládaných listech

nových proti Turkům r. 1716 a 1717, se zeměpisnými a vojenskými mapami: »Decas Augusta... Cum accurata belli Turcici annis 1716 et 1717 gesti Relatione. Edita a quodam Societatis Iesu Sacerdote. Viennae Austriae 1724.« Také v tomto spise není žádného stesku proti Eugenovi.

¹⁾ Mailáth, l. c. IV, VIII. násl.

²⁾ F. v. Kausler, »Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen«. Frýburk, 1838, 2 sv.

spočívá, neváhám přece ani okamžik prohlásiti celou tu publikaci za největší literární mystifikaci, která kdy byla spáchána.«¹⁾

Důkaz svůj počíná Arneth těmito slovy:

»Tvrzení, že sbírka pozůstalých politických spisů prince Eugena Savoyského, jež r. 1811 v Cottaově knihkupectví v Tubinkách v 7 oddílech vydána byla, není leč padělkem nejrhubšího zrna, při němž jest jen s podivem, kerak se jím tak mnozí mohli dáti oklamati, nesmí býti, jak se samo sebou rozumí, pouze vysloveno, nýbrž musí býti i dokázáno. Ale tento důkaz při publikaci, která čítá na tisíc tiskových stran a obsahuje asi sedm set listů, vyžadoval by zase dílo zvláštní. Postačí tedy zajisté, dokážeme-li pádně podvrženost určitého počtu listův a pak čtenáři ponecháme, aby dle nich posoudil listy ostatní. Volím k tomu účelu hned první oddělení, ne snad že by poskytovalo horší slabizny nežli oddělení následující, nýbrž jen proto, že obsažené v něm listy hlásí se do onoho období života Eugenova, jež v prvním svazku tohoto díla se líčí, a že tudíž srovnání pravých údajů s údaji smyšlenými bude tím snazší.«²⁾

Podzději podotýká Arneth: »Co však říci o historické kritice, která přes monstrosní omyly, jež tu byly dokázány, přijímala nejapný tento padělek za bernou minci?«³⁾ To psal Arneth roku 1858, a roku 1873 užívá Huber téhož nejapného padělku za zbraň proti jesuitům.

Otrávení císaře Leopolda.

Týchž podvržených listův užívá se také na důkaz jiného jesuitského travičství, jež jest tím hnusnější, ježto jesuité v tomto případě měli namířeno na císaře Leopolda, svého nejlepšího přítele. »V těchto pozůstalých spisech (prince Eugena)« — píše Huber — »nalézá se také záhadná historka o léčení, jež Miláňan

¹⁾ Arneth, l. c. I, v.

²⁾ Arneth, l. c. I, 443; srvn. II, 33 a 463.

³⁾ Tamže I, 447.

Bori předsevzal s císařem Leopoldem, jenž otráven byl svíčkami otruškem napojenými. Eugen píše kardinálu Passioneimu: „Garelli slyšel od očitého svědka, že vídeňský jezuitský prokurátor dodávku oněch voskových svící obstaral. Jakmile věc ta známým Borim byla objevena, byl dodavatel ihned odstraněn a nepřišel již na světlo Boží“ (v doušce ze dne 27. července 1730). Passionei chtěl mít v rukou důkazy, že jezuitský generál Gonzalez ¹⁾ a někteří členové řádu Boriho posléze v Andělském hradě vězněného často navštěvovali, aby na něm vyzvěděli prostředek, jímž se jedy z těla odstraňují. ²⁾

Mnohem zajímavěji líčí z týchž pramenů tento travičský pokus Sugenheim ve svém spise »Geschichte der Jesuiten in Deutschland.« ³⁾ Protože Sugenheim i v posledním vydání Dahlmannova díla »Quellenkunde der deutschen Geschichte« ⁴⁾ a nedávno ještě v časopise »Historische Zeitschrift« jakožto pramen pro dějiny jezuitů se uvádí, jest nutno, abychom se jeho »románem« poněkud důkladněji obírali. Sugenheim započíná z daleka.

Sotva jezuité, »tyto vychytralé lišky, ucítili, že dům rakouský nalézá se v úpadku, a že prvenství v Evropě na Francii přešlo, obrátili se ve šlechtnosti své, které se svět na nich tak často obdivoval, od slunce zapadajícího ke slunci vycházejícímu. Vrhli se nejkřesťanštějšímu, nyní nejmocnějšímu králi k nohám a oznámili mu, že jsou hotovi hájiti jeho zájmů rovněž tak horlivě, jako dosud byli hájili zájmů klešajícího Habsburka, a že budou nadále Francii s touž

¹⁾ P. Gonzalez zemřel již dne 27. října 1705.

²⁾ Huber, »Der Jesuitenorden« str. 145, pozn. Na témž místě »odůvodňuje« Huber právě z těchto podvržených dopisů ještě několik obvinění jezuitův.

³⁾ Frankfurt 1847, 2 sv.

⁴⁾ Gottinky 1894 (6. vyd.), str. 112. — Mimo Sugenhaima uvádí se ve vědeckém pramenoznalství jakožto pramen o jezuitech v Německu také ještě Lang (»Geschichte der Jesuiten in Bayern«); tedy dva notoričtí pomluvači jezuitův, a Koldewey (»Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig« 1889). O spise Reichmannově, v němž Koldewey a j. se usvědčují z toho, že užili podvrženého listu, nečiní se zmínky.

nezištnou oddaností sloužiti, s níž se byli dosud pro Rakousko obětovali.

»Ale — mohl-liž Ludvík XIV. Loyolovcům věřiti? Tato změna politické jejich barvy byla přece příliš náhlá a nápadná. Ačkoliv Ludvík XIV. o lidech měl hodně špatné mínění, zdál se mu přece tento vrchol nevděku býti tak neuvěřitelným, že chtěl mít přesvědčivý důkaz a bezpečnou záruku. A zbožní synové svatého Ignáce nerozmýšleli se dlouho obojí mu dáti.

»Milánský šlechtic Josef František Borro (Borri), obratný lékař a lučebník, ¹⁾ studoval sice u jezuitův, ale volnějšími svými náboženskými názory vzbudil sobě nesmířitelné nepřátelství těchto ctihodných otcův a dobyt sobě také cti, že byl v Římě na rozkaz inkvisice in effigie upálen. Jezuité dosáhli konečně skrze papežského nuncia u císařského dvora toho, že byl na Moravě zatčen a do Vídně odveden.

»Jsa jako vězeň odváděn do hlavního města, dověděl se Borro od eskortujícího jej rytmistra Scottiho, že císař Leopold I. již od několika měsíců povážlivě churaví, nepochybně následkem otrávení. Žádal tohoto svého krajana, aby oznámil císaři, že, jak doufá, s pomocí Boží by jej mohl zachrániti. Scotti tak učinil, a Leopold I. přijal milánského rytíře ještě téhož večera, kdy do Vídně přibyl (28. dubna 1670). Borro, jenž císaře nalezl vyzáblého, nanejvýš zemdlého a zesláblého, sklíčeného a úzkostlivého, neuhastitelnou žitní strádajícího, prohlásil: vzduch císařovy komnaty jest otráven; učinil tak na základě toho, že pozoroval, kterak voskovice na stole stojící hořely velikými rudými plameny, z nichž jemný bílý dým vystupoval, jenž na stropě komnaty utvořil již značnou vrstvu čmoudu... Zkoumáním, jež Borro společně s osobním lékařem císařovým byl podnikl, ukázalo se, že knot těchto svící napuštěn byl roztokem otrušku

¹⁾ Správněji řečeno: alchymista, dryáčnik a podvodník. Srv. Gmelin. »Geschichte der Chemie« II, 120, kde Borri nazývá se »dobrodruhem a blouznivcem«, a Kopp, »Geschichte der Chemie« II, 221.

potom usušen a pak teprve čistým voskem oblit . . . Leopold přesídlil se ještě téže noci do jiného pokoje, a již na počátku června skončilo Borrovo umění jeho léčení, odstranivši veškeré zlé následky jedu do těla vniklého.¹⁾

»K rozkazu panovníkovu přikročeno bylo v největší tajnosti ihned k zatčení dodavatele oněch otrávených svíček. A kdo byl tím dodavatelem? Svědectvím Eugena Savoyského a Garellia, proslulého osobního lékaře císaře Leopolda I. a nepochybně nástupce onoho lékaře, jenž společně s Borrem ony svíce zkoumal, jest dokázáno,²⁾ že Pater prokurator jesuitů ve Vídni byl dodavatelem těchto otrávených voskovic.«³⁾

Ačkoliv Sugenheim ještě krátce před tím jakožto faktum byl uvedl, že Ludvík XIV. žádal zavraždění císařovo, a že jesuité dlouho se nerozmýšleli zločin ten vykonati, pokračuje též spisovatel nyní takto:

»Nedochovala se nám nejmenší zpráva, na čí podnět zbožní synové svatého Ignáce k tomuto hrůznému činu se odhodlali; k vůli komu hleděli zavraždit vnuka a syna oněch rakouských Ferdinandů, kteří zajisté nikoho sobě k nejvřelejším díkům nezavázali nežli je; k vůli komu hleděli se světa zprovoditi vladaře, jenž jim byl neméně oddán a vůči nim neméně štědrým byl nežli jeho předkové. Myslíme však, že se nemýlíme, když Ludvíka XIV. za původce tohoto zločinu prohlásíme a když úmysl Loyolovcův, aby francouzskému panovníkovi přesvěd-

¹⁾ Zcela dle vlastní relace Borrovy, jejíž vlašský originál papežský nuncius Passionei princí Eugenovi Savoyskému zaslal, a jež v německém překladě otuštěna jest v Hormayrově »Archiv für Geographie, Historie etc.« (roč. 1811) str. 471 násl., jakož i v posledním (doplňkovém) svazku Sartoriovy sbírky politických spisů prince Eugena Savoyského (Stuttgart a Tubinky, 1811—1821, 8 svaz. 8°), strana 49—82. (Tak Sugenheim, I. c. II, 142.)

²⁾ Sbírkou politických spisů Eugena Savoyského VIII, 47. Také tělesný lékař, jenž společně s Borrem císaře tehdež léčil, činil ihned bezprostředně po objevu onoho úkladu dosti zřetelné náarážky na kuže jakožto vinníky (tamže str. 72). (Tak Sugenheim II, 142.)

³⁾ Sugenheim, II, 138—142.

čivý důkaz a žádanou záruku podali, že může věřiti jejich ujišťování, že opravdu jsou odhodláni Rakousko, jemuž dosud sloužili, jemu zraditi a provésti bez váhání každé klukovství, jež by nejkřesťanštější král od nich žádal, označme jakožto motiv, jenž ctihodné Otce k činu, o němž mluvíme, poháněl.«¹⁾

Celou tu travičskou historii učinil Mailáth ve zvláštní kapitole: »Císaře Leopolda otrávení a vyléčení 1670, duben až červen« předmětem zevrubného badání.

»Otrávení císaře Leopolda dýmem otruškovým a jeho vyléčení Vlachem Borrim jest od tohoto muže samého vylíčeno. Podávám zprávu tu tak, jak v Politických spisech prince Eugena²⁾ a v Hormayrově Historickém archivu³⁾ v překladě jest uveřejněna, a pronesu posléze o tom všem svůj úsudek.«⁴⁾

Ze zprávy Borriovy, kterou pak Mailáth uvádí, vyjímáme jen ono místo, kde líčí, kterak demonstroval přítomnost jedu.

»Borri (k tělesnému lékaři císařovu): Budete pochopností zbaven, věnujete-li mému objevu Svoji pozornost; dovoltež, Vaše Veličenstvo, abych obě tyto voskovice od Vaší osoby odstraniti a na tento stůl postavití směl. — Vidíte, pane osobní lékaři, rudý, prudký oheň v tomto plamenu? — Pozorujete také jemný bílý dým rychle vzhůru vystupující — a ještě více značnou tu vrstvu čmoudu, kterou tento dým v tomto vysokém pokoji na stropě již utvořil?«

»Medicus: To vše vidím a pozoruji: přeji si tedy, abyste mne svými demonstracemi o jedovatosti tohoto dýmu blíže poučil, neboť věc ta nezdá se mi býti zcela bezpodstatnou.«

»Borri: Rád bych dříve věděl, zda u Jejeho Veličenstva císařovny také takovéto voskovice hoří.«

»Císař: Přineste sem svíčky z komnaty císařovny!«

Komorník odešel a přinesl je za několik minut rozžaté.

¹⁾ Sugenheim, I. c. II, 142 násl.

²⁾ Mailáth, I. c. IV, 98. Mailáth píše »Borri«.

»Borri: Neshledává-liž Vaše Veličenstvo, neshledávají-liž přítomní, že oheň těchto svíček jest mnohem jemnější, klidnější, bez dýmu a bez onoho jemného prskání?«

»Císař: Nyní sám vidím patrný rozdíl.«

»Borri: Dovoľiž Vaše Veličenstvo, abych mohl nyní podati důkaz, že tyto svíčky rozšiřují přejemný jed? . . .«

»Císař: Pokládáte to skutečně za jed?«

»Medicus a Borri: Tak jistě, jako že před Vaším Veličenstvem stojíme.«¹⁾

Když byl Mailáth celou zprávu Borriovu uvedl, dokazuje, že celé to vypravování jest vylhané.

»Lehkověrní dějepisci přijali tuto obšírně a důvěřivě vypravovanou historii za bernou minci a sestrojovali různé hypotézy, kdo vlastně byl původcem tohoto travičského pokusu; Ludvík XIV., uherští malkontenti a jesuité byli střídavě obviňováni. Žádnému z těchto přečtených nekritických dějepiscův nenapadla však otázka: Jest vypravování Borriovo pravdivé? Odpověď zní: Nikoliv! Vypravování to jest od počátku až do konce vylhané. Proti pravosti mluví medicínské, chemické a chronologické důvody.«

»Medicínský důvod jest, že nikde v celé zprávě nečiní se zmínky o krizi; Borri praví jen, že císař byl potem vyléčen; to však jest nemožno, neboť otrava otrušíkem nemůže býti vyléčena potem. Možno sice otravu arsenikem rozpoznati z potu, ale nelze ji potem léčiti. Právě proto, že Borri nevěděl, kterak otrava arsenikem může býti léčena, nezmiňuje se o nijaké krizi, kromě onoho neléčivého potu.

»Důvody, jež chemie podává, odporují rovněž velice historce otravné. Znameníť jeden chemik byl tak laskav, že mi o tom podal toto dobré zdání:²⁾ . . . Nemohu jinak, než otravnou historku, o které Borri vypravuje, jakož i objev otravy v tom způsobě,

¹⁾ Mailáth, l. c. IV, 109 násl.

²⁾ Sangaletti, professor chemie na universitě peštské, v dopise mi zaslaném dne 29. dubna 1847.

jak dle jeho zprávy se prý udál, pokládati za pravdě nepodobné.⁴⁾

»Travičská historie není dále pravdiva z důvodů historických. Neboť právě tou dobou, kdy Borri tvrdí, že císaře ve Vídni uzdravil, byl císař Leopold úplně zdrav a ve Vídni vůbec nebyl. Shrneme-li to, co jsme řekli, stručně v jedno, obdržíme tento resultát: otrava otrušíkem pomocí dýmu voskovic jest v tom způsobě, jak jej Borri popisuje, nanejvýš pravdě nepodobna. Voskovice, jichž knot slabou vrstvou otrušíku jest obklopen, nevydávají žádného dýmu; barva jejich plamenu od barvy obyčejných svíček téměř se neliší, při hoření nevydávají zápachu. Je-li knot silně saturován, není plamen rudý, nýbrž bělavě modrý. Svíce takové vydávají sice patrný bílý dým, zhasínají však velmi brzo. To by musilo státi se tím spíše u voskovic, z nichž každá prý 58 gramů otrušíku obsahovala. Léčba otrušíkové otravy potem jest nemožna. Císař byl v době, v níž prý Borri ve Vídni jej vyléčil, zdrav a nebyl vůbec ani ve Vídni. Celé Borriovo vypravování jest tedy od počátku až do konce lži.«¹⁾

K tomuto kritickému rozboru připojuje Mailáth tuto povšimnutí hodnou výstrahu:

»Přátelé dějin, zvláště mladší, mohou z toho, co bylo řečeno, čerpati ještě nejedno poučení, a to: 1. že nápadná fakta, i když jsou vypravována tak zvanými očitými svědky, mohou jen po kritickém prozkoumání za pravdu býti přijata; 2. že ony lehkověrné nebo strannické spisovatele, kteří Borriovu otravnou historku bez kritiky za pravdu byli přijali, dlužno ve všech jejich údajích čísti jen s nedůvěrou; 3. že »Politické spisy« Eugenovy, jež v novější době Sartorim byly vydány a v nichž travičská historka jakožto pravdivá událost se vyličuje, jsou podvrženy.«

Tato travičská historka jest typická pro veškera ostatní jesuitská travičství. Zde máme očitě svědky, současné zprávy, sebrané listy velikého muže, díla na

¹⁾ Mailáth, l. c. IV, 119—124.

slovo vzatých mužů, — a přece celá ta historie jest od *a* až do *s* lží.¹⁾

Podle toho možno posouditi i jiné otravné historky, kteréž za našich dob čas od času v protijesuitských spisech a listech stále a stále zase jako srdnatí vojáci proti ohavnosti jesuitismu musí konati služby válečné, tak na př. otrávení princezny z Hohenlohe Paterem Kleutgenem, otrávení kardinálů Franchiho a Schiaffina, pokus otrávení »skrz na skrz jesuitského papeže Lva XIII.« a nesčíslné jiné hanebnosti.²⁾

O černém skutku dobrého P. Kleutgena má »Kölnische Volkszeitung« ze dne 17. března 1879 tuto zprávu datovanou z Mohuče dne 15. března:

»Před zdejším okresním soudem projednávána byla včera žaloba mnichovského profesora Friedricha proti zodpovědnému redaktoru časopisu »Neue Zeitung« dru. Marcourovi. O přelíčení tom podává řečený list podrobné zprávy. Žaloba zněla na přestupek čl. 187. trestního zákonníka, spáchaný odpovědí, kterou »Neue Zeitung« v čísle 62 min. r. dala starokatolickému listu »Deutscher Merkur« a starokatolickému korrespondentu liberálního časopisu »Mainzer Zeitung«, když listy ty obvinily P. Kleutgena z Továřství Ježíšova z toho, že v Římě na otrávení princezny z Hohenlohe měl účastenství a že za to inkvisicí odsouzen byl na šest let do vězení. K řeči zástupce žalobníka odpověděl obviněný, že starokatolický »Deutscher Merkur« bez důvodu tvrdil, že kardinál Franchi byl otráven, a když »Neue Zeitung« žádala, aby »Merkur« to dokázal anebo

¹⁾ Ovšem že si také romány nedaly ujíti tuto krásnou historku. »Historický román: »Ministr v kutně« z Hartlebenovy fabriky (Videň 1872) líčí travičský pokus na císaři Leopoldovi obšírně, odvolává se k Borriovým písemným záznamům; jako resultát (II, 155) se uvádí: »Přes to, že nedostává se důkazu, nemůže býti pochybnosti, že dnešní pokus o zavraždění císaře vykonán byl od jesuitů v ve službách Ludvíka XIV.«

²⁾ Tak prý »Ibaguez otráven byl od jesuitů holubí paštikou«. Photenhauer, »Paraguay« I, 12. A roku 1834 prý jesuité otrávil studně madridské, začez jediného dne 15 jesuitů rozlícenou luzou bylo usmrceno (Crétineau-Joly, Histoire de la Comp. de Jésus, VI³, 253 ss.) a mnoho jiných »otrávení«.

odvolal, vytasil se »Merkur« s novou travičskou histori-
kou týkající se P. Kleutgena. Když »Neue Zeitung«
»Merkura« vyzvala, aby aspoň toto svoje tvrzení dokázal, odvětil »Merkur«, že obdržel noticku tu, od strany, která, u římské inkvisice process ten vedla a vyhrála. Na to že vyšel inkriminovaný článek. Jak to však s tímto processem a s domnělými svědky vypadá, že dokazuje tato listina:

Řím, z kanceláře svatého officia, 7. března 1879.
Já podepsaný notář svaté římské a všeobecné inkvisice stvrzuji, že P. Josef Kleutgen, kněz Továřství Ježíšova u tohoto nejvyššího soudního dvoru ze zločinu otrávení nebo pro spoluvinu na zločinu tom nikdy nebyl obžalován nebo vyšetřován, a tím méně tedy odsouzen. Na pověřenou toho vydáváme toto vysvědčení, jež u každé autority a u každého dvora platnost míti má, a stvrzujeme je svojí autoritou a svým jménem. Juvenalis Pelami, notář svaté římské a obecné inkvisice.

»Ukázalo se tudíž, že domnělý zločin P. Kleutgena a jeho odsouzení nebylo leč utrhačstvím.«

Obžalovaný redaktor byl sice pro formální urážku, protože Friedricha k Titu Oatesovi přirovnal, odsouzen k pokutě 100 marek, ale Friedrich neodvážil se podati důkaz, že ona travičská historie jest pravdivá.

Jako otrávení prince Eugena za jesuitských štvanic roku 1891 ve mnohých listech (na př. v »Mainzer Tagblatt«) užíváno bylo za zbraň proti jesuitům, tak musila také travičská historie P. Kleutgena v četných listech a plátcích (na př. v časopise »Evangelischer Arbeiterbote«) opět konati služby válečné.

30. Jesuité prý falšují listiny.

Protivníci jesuitův užívali a dosud užívají podvržených listin a nepravých dopisů jakožto zbraní proti jesuitům. Není divu, že titíž odpůrci hledí jesuity postaviti na pranýř jako padělatele dle známého Shakespeareova výroku:

»Zlého-li se dopustím, sám nejdřív dám se do křiku; a darebáctví, jež jsem tropil sám, jinému k těžké vině připočtu, pak vzdychám a zdám se svatým být.«

»V celých dějinách církevních nebylo toho zajisté tolik, in majorem Dei gloriam' nafalšováno a nalháno, jako od jesuitův... Kdykoliv octli se v rozpacích nebo kdykoliv po jejich mínění prospěch řádu toho vyžadoval, byli hned se lží a podvodem pohotově.« Tak praví dr. Willibald Beyschlag¹⁾ dovolává se neustále Hubera, jenž sám, jak již častěji bylo ukázáno, užil tolik padělků proti jesuitům.

Mnohým protestantům, kteří se domnívají, že nestojí za námahu, aby v jesuitské otázce kritického rozhledu nabyli, jsou falšovatel' a jesuita' synonyma. I muž takový, jakým jest Wattenbach, mluvě o autoritě Lamberta Hersfeldského, píše takto: »Když však autorita Lambertova byla otřesena, zacházeli mnozí — jakož to bývá — v tomto směru neustále dál a dále, a chceme-li věriti Lindnerovi, byl to jeden z nejpro-

¹⁾ »Gehören die Jesuiten ins Deutsche Reich?« Str. 15.

hnanějších lhářův a falšovatelů dějin, pravý jesuita před Loyolou.«¹⁾ Bedřich Hellwald, když byl nastínil stkvělý obraz mnohostranné kulturní činnosti jesuitů, praví posléze: »V povaze těchto pověstných řeholních bratří bylo dobro a zlo podivuhodným způsobem smíšeno; ale právě v této směsi spočívalo tajemství jejich obrovské moci.« Nadšení pro veliký cíl a nikdy nijaké rozpaky při volbě prostředků! »Proto nalézáme v Tovaryšstvu Ježíšově výtečné falšovatele církevních dějin, jako byl na př. Baronius.«²⁾ To jest jediný důkaz, a ten se špatně podařil, neboť kardinál Baronius nebyl nikdy jesuitou. Jiní uvedli jiné příklady falsátorství jesuitského.

Vždy jeden příklad z oboru dějin, politiky, astronomie a lingvistiky nechť podá důkaz, kterak vrátká jsou taková obvinění, byť je učenci sebe častěji a určitěji opakovali.

P. Mikuláš Schaten.

Jedním z nejznamenitějších dějepyců mezi starými německými jesuity byl P. Mikuláš Schaten. Muž ten narodil se 6. května 1608 ve vesnici Hecku u Nienburgu v MünsterSKU a vstoupil 21. července 1628 do řádu jesuitského. Obě jeho hlavní díla: »Historia Westphaliae« a »Annales Paderbornenses« podržela podnes velikou cenu: »jest to bystrá kritická hlava, a jen málo který z tehdejších historiků může mu v tom býti soupeřem.«³⁾ A tento jesuita Schaten byl prý prohnáným padělatelem.

»Jedním z prvních, kteří spisovatele annálů Paderbornských... vinili z falšování listin, byl Falcke, jenž byl kolem r. 1750 kazatelem v Brunšvicu, týž

¹⁾ Wattenbach, »Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter II«, 96. Bernheim, jenž falsátora nejstarších listin doby merovinské za jesuitu vydává (»Lehrbuch der historischen Methode« [Lipsko 1889] str. 219), byl by se mohl z Wattenbacha (II, 470) poučiti, že falsátor ten jesuitou nebyl.

²⁾ Culturgeschichte II², 462 násl.

³⁾ Wegele, Gesch. d. deutsch. Historiogr. (Mnichov 1885) str. 704 násl.

muž, kterýž, jak Spancken¹⁾ důkladně ukázal, celý Sarachonský seznam statků, plných 14 foliových stran plnicí, úplně si vymyslel, týž muž, jež vydavatel ‚Westfálského listáře‘ neméně důkladně usvědčil z ‚falšování a podvodu‘, jakož i z toho, že sobě tři listiny úplně sám vymyslel.²⁾ Kdo by si byl pomyslel, že by tento muž se odvážil P. Schatena obžalovati z padělání listin? Tak napsal westfálský badatel professor Giefers.³⁾

O Falckovi a o dalším ještě obviňovateli jesuitů, brunšvickém lékaři Paullinim, praví se v jednom z novějších kritických rozborů:

»Každý, kdo se zabývá dějinami westfálskými, zná na onen čas nanejvýš zdařilá a podnes ještě nezbytná historická díla učeného jesuity Mikuláše Schatena. Nenalezl ovšem žádné milosti v očích obou podvodníků Paullinoho a Falcka, kteří nedali si ujtí žádné příležitosti k polemice proti němu. Jejich jednaní jest však tím podlejší, že ani Paullini ani Falcke neostýchali se spisovatele Paderbornských annálů, muže od nich tak prudce potíraného, užiti při výrobě svých domněle »středověkých« kronik. Že některá místa tak zv. Annales incerti auctoris ex archivo Corbeiensi, jichž se Falcke častěji dovolává a jež také jen byly jeho padělkem, ze Schatenových annálů Paderbornských jsou vzata, dokázali Hirsch a Waitz.⁴⁾ Ale také Paullini čerpal ze Schatenova díla pro Watenstedovo Chronicon Mindense.⁵⁾

Útoky na Schatena byly také v našem století od závažných odborníkův opětovány. »Mnohem ostřejší a nenávislnější jsou útoky, jež v novější době podnikli

¹⁾ Zeitschrift für vaterländische Geschichte XXI, 1—80.

²⁾ »Westfälsches Urkundenbuch« IV, Exkurs čís. 11.

³⁾ »Zur Ehrenrettung des Jesuiten Nicolaus Schaten« (Paderborn 1880), str. 18.

⁴⁾ »Kritische Prüfung des Chronicon Corbeiense« str. 120 až 124. O falsátorství Falckově viz také »Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung« XIV (1893), 470 n.

⁵⁾ Herm. Lövinson, »Die Mindensche Chronik des Busso Watensted eine Fälschung Paullinis« (Paderborn 1890) str. 34 n. Srvn. str. 61.

na starého jesuitského pátera diplomatikové, v jichž ochraně nalézaly se listinné poklady někdejších klášterů westfálských, totiž představení kr. státního archivu münsterského, archivní rada Dr. Erhard r. 1851 zemřelý a jeho nástupce, tajný archivní rada dr. Wilmans.¹⁾

Výtky těchto pánů, kteří pokládali za svou povinnost ubohého jesuitu »vážně kárati« z »libovolných změn« a z »falšování«, prozkoumal na základě velikého rukopisného materiálu zevrubně Giefers a ukázal, že jsou nicotny. Také zde Nemesis konala svůj úřad. První z řečených pruských státních archivářů, jak sám jeho nástupce musí doznati, »vedl zcela bezdůvodným podezříváním spisů Schatenových nejstarší dějiny Paderbornu ve hrozný zmatek.«²⁾ Ještě charakterističtější jest daší výčitka, kterou učinil dr. Wilmans svému předchůdci dru. Erhardovi, pojednávaje o jednom listě Karla Tlustého.

»Erhard dal se jedním místem Vitae Meinverci (SS. XI, 109), kde tato listina bludně na Bisa, nástupce biskupa Liutharda, se vztahuje a kde rovněž mylně VI. Idus Dec. 885 jakožto datum se uvádí, svěsti k tomu, že ukvapeně prohlásil správný text Schatenův za ‚listinu, kterou Schaten sám nepochybně sobě vymyslel na místo ztraceného originálu‘ . . . Erhard obviňuje jej (Schatena) beze všeho důvodu; zapomíná, že diplom (Schatenův) zcela tak . . . v obou jím samým (Erhardem) přece jinak často užitých úředních kopiářích jest obsažen. Mylnou touto emendací uvedl však Erhard nový zmatek v chronologii biskupů paderbornských.«³⁾

Ačkoliv Wilmans svému předchůdci dokazuje nejhrubší omyly, a to právě na místech, kde, ovšem velmi »přeháhleně«, vyslovuje svoje rozhořčení nad falsy Schatenovými, neváhá přece sám později, po

¹⁾ Giefers, l. c. str. 15 násl.

²⁾ Wilmans, »Kaiserurkunden der Provinz Westfalen« (Münster 1867) str. 154.

³⁾ Wilmans, l. c. str. 194. Giefers, l. c. str. 32 násl. Erhard byl 1844—1851 předsedou westfálského hlavního spolku nadace Gustava Adolfa.

deseti letech (1877), »s novou prudkostí na jesuity dotíráti.«¹⁾ Dle Erharda prý Schaten zfalšoval jednu listinu kláštera Gehrdenkého (1184). Wilmans musí opětne připustiti, že »Erhard jest do jisté míry na omylu, ježto Neuheerský archiv originál té listiny skutečně obsahuje, což mu ušlo;« nicméně však prý »Schaten text nesvědomitým způsobem zkombinoval a leccos z vlastního přidal.«²⁾ Kdežto nejnespravedlivější obžaloby a nejlibovlnější kombinace u Erharda nazývají se »přehálením« a »omylem«, jest u jesuitů vše »falsem« a »nesvědomitostí«.

Než také výtky Wilmansova ukázala se býti bezdůvodnou, neboť Schaten nepřidal ze svého ani slabiky, jak již srovnání s originálem ukazuje. »Nemohu opravdu ničeho nalézt, co by od Schatena bývalo bylo přidáno«, píše Julius Ficker. Nad to objevil Giefers roku 1880 sto let před výzkumy Schatenovými zhotovený a úředně pověřený kopiář kláštera Gehrdenkého, jenž obsahuje »listinu arcibiskupem Konrádem roku 1184 pro klášter Gehrdenký vydanou v témž znění, v němž u Schatena k roku 1184 jest otištěna.«³⁾ Giefers usvědčuje pana Wilmansa z mnohých omylův, a to větších, nežli jsou omyly, jež u Schatena se vyskytují, na př. že uveřejňuje listinu, kterou by biskup Bernard II. býval musil vydati čtyři dni po své smrti! Giefers se táže: »Kdo mi dokáže podobný omyl u tupeného jesuity Schatena?« Také Wilmans dopustil se chyb; když se jich však dopustil jesuita Schaten, nazývá se to hned »nesvědomitostí« a »falšováním«.

Jeden vynikající protestantský dějepyspec psal professoru Giefersovi, když vyšel jeho spis »Ehrenrettung«: »Četba vaší obrany hodného Mikuláše Schatena byla mi skutečným požitkem, i těšilo mne srdečně, že se vaší zevrubné a jasné práci podařilo tohoto nevinného nařčeného muže úplně obhájití a smýšlení

¹⁾ Giefers, l. c. str. 46.

²⁾ »Additamenta zum Westf. Urkundenbuch« Nr. 66. u Giefersa str. 68.

³⁾ Giefers, l. c. str. 69—78.

jeho přehálených útočníků v pravé světlo postaviti. Za nemožné bych pokládal, že se i Wilmans dopustiti může takových poklesků, kdyby to nebylo dokázáno černé na bílém. Co as opravňuje humanního protestantského historika k takové zlobě vůči zasloužilému Schatenovi? Že to byl jesuita? Myslím, že protestant... musí se vůči katolickému učenci, ano i vůči jesuitovi varovati s dvojnásobnou úzkostlivostí vši nespravedlnosti, a tím více všelikého snižování a podezřívání! Ježto Wilmans a Erhard toho neučinili, zasloužili sobě plně odmítnutí, jehož se jim Vámi dostalo. Jak viděti, vyjde pravda konečně přece na jevo.«¹⁾

Podvržená řeč Jindřicha IV.

Pravda vyšla také na jevo o »drzém falsu« francouzských jesuitů na poli politických dějin.

Jesuité byli následkem nespravedlivého obvinění, že měli účastenství na atentátě Chastelové r. 1595, od pařížského a ostatních francouzských parlamentů vypověděni. Jindřich IV. rozhodl se po dlouhém uvažování, že je opět povolá zpět. Ale parlament fanaticky proti jesuitům zaujatý nechtěl k tomu svoliti. Po opětovných pokusech povolal Jindřich IV. vůdce parlamentu dne 24. prosince r. 1603 k sobě, a když byli uvedli veškery svoje stížnosti a obžaloby proti jesuitům, ujal se král slova a vyvrátil v zevrubné řeči veškery výtky, jež mluví Harlay proti jesuitům byl přednesl. A tato řeč, kterou hned potom někteří z přítomných si zaznamenali, jest prý falsem jesuitův.

Dr. Krebs, žák Droysenův, tvrdí, opíraje se o číře subjektivní apprehense: »Jest možno, ano pravděpodobno, že Jindřich ve prospěch jesuitů se vyslovil,

¹⁾ Tento a jiný ještě pochvalný list ze strany protestantské uveřejněn jest v časop. »Liborius-Bote« 1880, č. 20. — O jiných obviněních jesuitů na poli diplomatiky srv. poučný článek Denisův »Kurze Erzählung der Stretigkeiten über die alten Urkunden« v publikaci »Mich. Denis' Literar. Nachlass« (Viedeň 1801), str. 134 až 176. »Bollandistisches Complot« str. 151 násl.; Germon, str. 164 násl.

ale jest jisto, že řeči od jesuitů rozšiřované nepronasl. Neboť Jindřich nemluví v ní jako veliký státník, jakýmž se nám jinde býti jeví, nýbrž jako žák, jemuž za domácí úkol byla dána obhajovací řeč řádu jesuitského. »Nesvědčí právě o veliké spolehlivosti P. Kellera, když i takové toto falsa užívá.«¹⁾ Huber píše s podobnou jistotou: »Ještě za jeho života osmělili se jesuité vymyslet si a rozšiřovati řeč, v níž Jindřich IV. je obhajuje.«²⁾

Nutno zde opět poukázati k tomu, že Krebs i Huber, jako mnozí jiní protivníci jesuitův, užívají beze vší kritiky podvržených protijesuitských listin, kdežto v téže době, aniž by k tomu měli být jediného jen závažného důvodu, s listinami jesuitům příznivými nakládají jakožto s padělkami, jež jesuité podvrhli. Krebs a Huber se ani nenamáhali, aby povšimli si literatury o této otázce.

Na důkaz toho, že jesuité řeč onu podvrhli, uvádí se výňatek z dějin de Thouových. V pátém díle svých dějin uvádí de Thou na třech foliových stranách znění řeči presidenta Harlaye, jenž proti připuštění jesuitů všemožná obvinění hromadí, jesuity ze zpronevěry viní, duchy najatých od jesuitů vrahů cituje atd.³⁾ Pak pokračuje de Thou, že král milostivě odpověděl a uvedené důvody vyvrátil; o věci té že uvažoval nejen několik dní a měsíců, nýbrž celá léta, a konečně že dospěl k rozhodnutí, aby vypověděné jesuity povolal zpět do vlasti, z čehož naděje prý se pro Francii dobrých následků; veškero nebezpečnoství že bere na sebe. Celé této řeči věnuje de Thou jenom 15 rádek. »Všecko to jsem já, jenž jsem byl s mnohými jinými jednání přítomen, zaznamenal tím důkladněji, aby vynikla pošetilost vlastinou tištěnou a za rok po té v Tournonu (Vivarais) vydané zprávy (relace), v níž obsaženy jsou velmi četné pohany parlamentu, jichž král nepronasl, něco pak podáno jest i dle pověstí, což má býti odpovědí na to, co Harlay ani neřekl.«⁴⁾

¹⁾ »Politische Publicistik der Jesuiten« str. 64.

²⁾ »Jesuitenorden« str. 160.

³⁾ Historia sui temporis VI (ed. Londini 1733) 249—252.

⁴⁾ Historia l. c. VI, 252.

Chtěl-li de Thou dokázati pošetilost zmíněné zprávy, pak měl znění královny řeči podati aspoň tak věrně, jako znění řeči Harlayovy; avšak to se nestalo; de Thou s největší přesností podává hany Harlayovy, pronesené proti jesuitům, podrobná obrana králova však mu nebyla po chuti, pročež ji potlačil, a pak holedbá se ještě svou důkladností!

De Thou připouští sám, že král vyvrací důvody parlamentem proti jesuitům uvedené: a právě toto vyvrácení tvoří hlavní součást »podvržené« řeči.

Italské vydání, jež de Thou uvádí, nemohlo býti až posud nikde nalezeno, proto není podán též žádný důkaz, že by toto vydání, jež de Thou haní, souhlasilo s obyčejným textem řeči. Tento text neobsahuje dále žádných potup parlamentu, jež de Thou na relaci kárá. Poznámka de Thouova měla by i v tom případě, že by souhlas byl prokázán, málo váhy. De Thou jest švakrem praesidenta de Harlaye a jest, jako tento, záštiplným nepřítelem jesuitův. Jeho svědectví, jakožto svědectví protivníka na věci súčastněného, nelze tudíž proti jesuitům kriticky užiti. Dále jest dokázáno, že de Thou jest nespolehlivým i co se týká reprodukce aktův.¹⁾

Ostatně velebitel de Thouův, protestantský dějepisec Schöll, podotýká: »Žádná z obou redakcí (řeči královny) není v rozporu se zprávou, již de Thou podává, a ani jednu ani druhou nemůže stihnouti výčitka, kterou tento dějepisec činí vlaskému vydání, jež kárá. I je tudíž zřejmo, že mluví o zcela jiné relaci, jež za jeho doby byla rozšířena. Konečně nutno míti dobře na paměti, že de Thou, ač na více místech svého nesmrtelného díla proti protestantům se vyslovuje, pokud tvořili stranu, přes to k jejich učení se klonil, a tato náklonnost, kterou tají nebo potlačuje, vnukla mu nenávist proti jesuitům. Při této příležitosti mohl chování Jindřicha IV. jenom neschvalovati, avšak ohledy opatrnosti mu nedovolovaly, aby svého souveréna káral. Tím, že řeč královnu uvedl

¹⁾ Srv. ku př. Baumgarten, Vor der Bartholomäusnacht, str. 213, pozn. — Srv. též Reusch, Index, II. 192 nn.

v řeči nepřímé, zbavil se povinnosti, by se u každé věci pozastavil. Zdá se, jakoby jesuita úplně byl pustil z mysli. Při odpovědi králově dotčen je pouze tím, co se dotýká cti parlamentu: úmyslem jeho jest dáti na jevo, že parlament vyšel se cti z audience, jež ho mohla kompromitovati.«¹⁾

Obyčejné znění řeči souhlasí úplně se současnými záznamy a tisky.

V dopise, jež P. Coton, zpovědník Jindřicha IV., psal dne 28. listopadu 1603 generálovi P. Aquavivovi, obsažena je část slov, jež Jindřich IV. k praesidentovi a advokátovi pařížského parlamentu hned ve Fontainebleau ve prospěch jesuitů byl pronesl; již tenkrát vyvrátil výtky jesuitům činěné, jakoby byli kralovrahy a závadou university. P. Cotonovi pravil pak, jda mimo: »P. Coton, dnes jsem byl vaším advokátem.« O spolehlivosti a pravosti tohoto listu nelze nijak pochybovati.²⁾ S tímto listem souhlasí úplně delší zpráva, datovaná v Paříži 27. ledna 1604, podepsaná de Mezatem, jenž, navazuje na slova Jindřichova ve Fontaineblau, líčí další postup a podává řeč, kterou deputace parlamentní dne 24. prosince r. 1603 proti jesuitům měla, i s odpovědí královou. Autorem této zprávy není žádný jesuita, ale pracoval asi pod dozorem P. Cotona, jelikož mluví o dopisech, které již Coton odeslal. De Mezat prohlašuje, že podává dle možnosti znění tak, jak je od očitých svědků byl slyšel.³⁾ Tato zpráva souhlasí s řečí čili obranou Jindřicha IV. ve prospěch jesuitů, častěji tiskem vydanou. Prat, jeden z nejlepších znalců této doby,

¹⁾ Schöll, Histoire des États Européens modernes, XVII. 191. Podrobněji proti de Thouovi pojednává Mangold, Reflexiones in P. Alexandri Continuationem Hist. Eccles. Cl. Fleurii, II 170—185.

²⁾ Otištěno u Prata, l. c., V. 201—206.

³⁾ Subiiciam his bona fide nonnulla prout ab iis qui omnibus interfuerant recitata sunt ac nominatim a DD. Duce Egulonii, supremo Regis Camerario, Sovraeo (Souvr.) Delphini principis Tu onumque provinciæ Gu ernatore, Liencurtio, Primo Regis Armigeró, Sigonio (de Sigogne) Equite, et Laurentio Archiatris (André du Laurent) (Prat, l. c., V. 210).

praví, že zpráva ta byla poslána P. generálovi a všem domům ve Francii a některým v cizozemsku.

Řeč ta byla pak častěji vydána tiskem, tak od Possevina¹⁾ a z Possevina od Gretsera 1606,²⁾ od Becana³⁾ r. 1611. Žádný z dobře zpravených současnů neprohlásil řeč tam a častěji otištěnou za padělek. Soudobí odpůrci řádu neobviňují z padělání, nýbrž z násilí a lži. »Tuto řeč neměl král z dobrovolného rozhodnutí, nýbrž byla vynucena dýkami jesuitů; jsou v ní též mnohé lži.« »Tak — odpovídá Becan — utrháš králi na cti dvojm způsobem: nejen že byl zbabělcem, nýbrž i lhářem.«⁴⁾

Schöll otiskuje dvojí, formou sice poněkud různá, obsahem však souhlasná znění řeči a podotýká: »Tof řeč Jindřicha IV. nebo spíše obsah této řeči; neboť jest zřejmo, že nebyla napřed napsána, nýbrž že král hovořil s parlamentem spíše v tonu rozprávky... Přirovnáme-li k sobě obojí znění, vidno jasně, že oba autoři byli přítomni řeči králově, neboť postup myšlenek je týž; a odpovídá-li podání Matthieuovo více slohu historickému, snažilo se druhé podání více o to, aby podrželo ton rozprávky.«⁵⁾

Tím že Matthieu⁶⁾ tuto jmenovaný, nejlepší současný znalec dějin Jindřicha IV., a mimo to v naší době Berger de Xivrey,⁷⁾ vydavatel veliké Sbírký do-

¹⁾ Apparatus Sacer, 1603—1607.

²⁾ Panegyri. Missenicus (Ingolst. 1606) p. 449. Opera omnia, XI. 467 sq.

³⁾ Quaestiones Batavae (Moguntiae 1611) q. XVII. De Sixto V. et Gregorio XIV.

⁴⁾ V poznámce k uvedené quaestio XVII.

⁵⁾ Histoire des États Europ. mod., XVII, 191.

⁶⁾ Právník a humanista Pierre Matthieu (1563—1621) byl od Jindřicha IV., »jenž ho rád měl ve svém okolí a často velmi důvěrně s ním obcoval, jmenován historiografem. Ve všech spisech svých jeví se býti poctivým a pro ryzost a bezelstnost své povahy úctyhodným mužem.« Jeho Dějiny Jindřicha IV. jsou »klassickými bohatstvím authentických zpráv, úplností a věrohodností sebrané látky; najdou se tam mnohé nové a důkladné věci, jež mu byly sděleny samým mocnářem.« (Wachler, Geschichte der historischen Forschung und Kunst, I. 634. Znění řeči v Histoire de Henri IV, [éd. 1631] p. 621.)

⁷⁾ Recueil des lettres missives de Henri IV (Paris 1858). 8 vols. Řeč otištěna ibid. VI, 182—185.

pisů králových, řeč tu přijali jakožto pravou, odňata výtce, že by byla padělkem, poslední opora.

P. Max Hell.

Na slavném astronomovi rakouském P. Maxu Hellovi lpěla výtka padělatelství, až v našich dnech Američan Šimon Newcomb, jeden z nejvýtečnějších astronomů přítomných dob, na cti stíženého jesuitu toho stkvěle ospravedlnil.

P. Max Hell, »člen Tovaryšstva Ježíšova, doktor filosofie, professor astronomie a přednosta c. k. hvězdárny při universitě vídeňské, člen učených společností v Paříži, Kodani, Göttinkách, Stockholmu, Drontheimu a Bologni«, narodil se v uherském báňském městě Štávnici dne 15. května 1720. Jeho otec, Matěj Cornelius, byl matematikem a vrchním správcem čerpadel při tamějších dolech. Když Hell odbyl gramaticální třídu ve Štávnici a vyšší studia v Báňské Bystrici, vstoupil roku 1738 v Trenčíně do Tovaryšstva Ježíšova.¹⁾

Karel Ludvík Littrow vypravuje, jak přišel P. Hell k pozorování přechodu Venušina do Laponska.

»P. Hell spravoval asi 10 let slavně vídeňskou hvězdárnu, když se pozornost tehdejší astronomické obce obrátila na přechod Venuše, jenž r. 1769 se očekával. Tento řídký a zajímavý zjev jest, jak známo, i pro vědu velice důležit, protože téměř jediné touto cestou lze se dodělati důkladného určení jednoho z nejvýznačnějších elementů naší soustavy planetární, vzdálenosti slunce od země.²⁾ Aby však cíle toho pokud možná nejlépe dosíci se mohlo, musí se tento zjev v téže době pozorovati na různých místech země co možná nejvíce od sebe vzdálených, a právě tato místa na nejzazších hranicích jsou to, jež největší

¹⁾ P. Hells Reise nach Wardoe bei Lapland und seine Beobachtung des Venusdurchganges im Jahre 1769. Aus den aufgefundenen Tagebüchern geschöpft und mit Erläuterungen begleitet von Karl Ludwig Littrow, Assistenten der k. k. Wiener Sternwarte (Vídeň 1835), str. 3.

²⁾ O tom panuje teď jiný náhled.

prospěch slibují. S munificencí, které jen zřídka astronomickým pozorováním se dostává, byli k pozorování přechodu Venušina r. 1769 téměř ode všech akademií, universit atd. posláni slavní hvězdáři na nevhodnější místa, která již dříve výpočtem byla stanovena. Takovou příznivou polohu měl mezi jinými místy i ostrov Wardoe čili Wardoehus u pobřeží Laponského, patřící tehdáž ke království dánskému. S horlivostí pro vědy a umění, jíž se tato země ode dávna přede všemi státy evropskými vyznamenávala, rozkázal panující tenkrát král Kristián IV. svému ministru věci zahraničních, hraběti Bernstorffovi, aby skrze hraběte Bachofa, král. dánskému vyslance při dvoře vídeňském, pozval P. Hella, by na útraty dánské cestu na ostrov Wardoehus podnikl a přechod Venušin tam pozoroval. Dne 5. září 1767 povolal hrabě Bachof P. Hella k sobě a učinil mu sdělení o rozhodnutí králově. Hell, jak sám vypravuje, divil se tomuto návrhu, jelikož s nikým v Dánsku nebyl ve vědeckém písemném styku, a jelikož myslil, že jeho jméno je tam zcela neznámo. Považoval to tudíž za výslovnou vůli nebes, že on, člen Tovaryšstva Ježíšova, k této cestě byl vyvolen, a slíbil pod podmínkou, dá-li k tomu jeho dvůr dovolení. Bachof odpověděl, že sám již o splnění podmínky té se postará; teď že jde jen o to, chce-li on sám tam jíti. Hell s výhradou dříve pronesenou opět přisvědčil. Bachof ho propustil řka, že bude psáti svému králi a že mu (Hellovi) sdělí jeho rozhodnutí. Hell zachovával až do té doby úplné mlčení o věci té vůči každému. Dne 22. září byl opět k Bachofovi povolán, kdež mu bylo řečeno, že král jeho odpověď laskavě přijal a hraběti Bachofovi uložil, aby vymohl u císařovny Marie Terezie dovolení k cestě. Za několik dní po té odevzdal kníže Kounic, rakouský první ministr, žádané dovolení císařovninu. Bachof psal o tom ihned svému králi a brzy po té obdržel potřebné rozkazy ohledně cestovního, jež mělo býti P. Hellovi doručeno.«¹⁾

Hell dosáhl úplně účelu své cesty. Proti jeho vý-

¹⁾ Littrow, l. c., str. 5 nn.

sledkům a proti jeho chování byly proneseny velice zneuctvující obžaloby — od vynikajících vědátorův.

»Beze všeho obalu« — tak píše astronom J. F. Encke¹⁾ — »a jak se zdá, též nejdříve vyslovil Lalande s prudkostí sobě vlastní a pro astronomii tak často blahodárnou ono zneuctvující podezření, že Hell svá pozorování korigoval. I ona taktéž nikoliv(?) příliš čestná žádost Hellova, aby mu jeho Wardhuský denník bez všelikého radirování a beze všeho odkladu byl předložen, zdá se, že tohoto mínění o něm nezahladila.«

Encke soudí, že v této věci nelze se nadíti žádného rozhodnutí. »Nicméně« — tak pokračuje — »nelze upříti, že oprava po pozorováních již známých jest pravděpodobnou. Hell by byl v tomto případě buď nesprávně počítal nebo nalezené hodnoty značně pozměnil, jelikož s pozorovateli nejbližší mu jsoucími neshoduje se ani ve vstupu (Venuše do kotouče slunečního) ani ve výstupu. Lalandem pronesená domněnka, že po srovnání s Hudsonsbaii přizpůsobil své prodlení k parallaxe (mimohledu) 9", jak se v lednu r. 1770 za správnou pokládala, postrádá ve skutečnosti všech důkazův a jest zcela neudržitelnou, jelikož Hell později chybou, již se při počítání dopustil a jež pro jeho přípustky byla nanejvýš nepřiznivou, dospívá z těchto přirovnání k jiné parallaxe.«²⁾ Lalande tudíž podezřívá, ale nic nedokázal.

Ve Schlözerových »Staatsanzeigen« byl Hell viněn dokonce i z toho, že nekonal prázdných pozorování a že všechny své výpočty si vymyslel. Proti tomu »mluví« — jak opět Encke praví — »svědkové, jež Hell jmenovitě uvádí; pomocník jistého dánského biskupa činil sám pozorování s ním, a pravda byla by tím spíše vyšla na jevo, že si Hell užitím Horrebowské metody získal v Kodani několik nepřátel.«³⁾

Bohužel soudí i Encke, že nelze »patera Hella prohlásiti za prosta vši viny.« »Neboť on zatajil po

¹⁾ Der Venusdurchgang von 1769 (Gotha 1824), str. 18.

²⁾ Encke, l. c., str. 18 n.

³⁾ Tamže str. 19.

celých devět měsíců svá pozorování.« Avšak to jest nesprávně. Neboť Encke sám pokračuje takto: »Dne 9 června odcestoval Hell z Wardhusu, kurýr přinesl do Kodaně zprávu o zdaru výpravy již v srpnu, v listopadu předčítal Hell sám v kodaňské akademii své pojednání, ale teprve ke konci února následujícího roku vyšlo pojednání to tiskem. Písemně neoznámil momentů těch nikomu.«¹⁾ Pak přechází sám Encke k podezříváním, jež mu nijak nejsou ke cti. Zákaz králův, aby se nikomu nic nesdělovalo, jest Enckovi prost v šeho důkazu, jsa »zajisté jen vymyšlen nebo způsoben od Hella.«²⁾ »Nepředpojatému čtenáři Hellových spisů vnucuje se mimoděk poznámka, že u spisovatele, hovicího tak veliké sebelásce, která jen stěží dovede si dodati zdání pravé skromnosti, lze těžce mluvit o ryzí horlivosti pro vědu... Že odtud až ke kroku, zvoliti si mezi údaji, jež se z jeho denníku daly vybrati, arci ten, jež zdál se býti nejpříměřenějším, není přechod těžkým, jest samozřejmo. Na to mohlo by se v nejhorším případě obmeziti to, co se Hellovi za vinu klásti může; pouze jeho tajemnostkářství dlužno to na vrub klásti, hledí-li se na pozorování Wardhuské vždy okem poněkud kritickým a nelze-li se zbaviti přání, by se pozorování to, kdyby to možno bylo, vypustilo.«³⁾

Jest nápadno a nikterak není to čestné, vytýkati učenci beze všeho důkazu lež, velikou sebelásku, tajemnostkářství, a to, co dle vlastních slov Enckových jen v nejhorším případě za vinu se klásti může, vydávati za věc, jež je každému samozřejmou. Ostatně takovémuto očernění odporují též zprávy o Hellově charakteru. »Hell byl« — tak píše historik pro jesuity nikterak zaujatý — »právě tak učený jako zbožný, a pozorování hvězdnatého nebe obracelo ducha jeho vždy více k Bohu. Ustanovením svého řádu zůstal Hell věren i po jeho zrušení a nepřijal proto žádného vyznamenání. Jelikož rád podporoval chudé, našlo se

¹⁾ Tamže str. 17.

²⁾ Tamže str. 18.

³⁾ Tamže str. 19—20.

po jeho smrti sotva tolik, aby se mohly výlohy poslední nemoci a pohřeb zapraviti.«¹⁾ A Littrow vypravuje, že dánský král Kristián VII. nabídl tomuto hvězdáři roční pensi 1000 zl., »kterou však P. Heil, z toho důvodu, že jako c. k. dvorní hvězdář pokládá to za nesrovnalé se cíí c. k. dvoru, by od cizího dvoru bral pensi za svůj úřad, zamítl.«²⁾

Žák Enckův, Karel Ludvík Littrow, snažil pak se svého mistra v nespravedlivém podezírání tohoto jesuity ještě předčítí.

Littrow vyslovuje na počátku své práce politování nad tím, že musí zasloužilému P. Hellovi činiti výčitky. »Rád vyznávám, že počal jsem s přáním, abych muže, jakým je P. Hell, jenž byl přece vždy jedním z nejbedlivějších a nejučenějších astronomů své doby, muže, jenž jako představený téhož ústavu, jsem abych své služby věnoval, jak se zdá, i já jsem určen, byl předchůdcem mého otce, mohl očistiti aspoň od citelné výčitky, že libovolně svá pozorování měnil. Bohužel, přání to se mně nesplnilo, nebo aspoň ne tak, jak bych si to byl přál. Neboť, zdá-li se to býti teď věci nepopíratelnou, že Hell pozorování přechodu Venušina skutečně úplně obdržel, je též právě tak jisto, že, sveden pravděpodobně zpola pochopenou teorií, byl pohnut k tomu, aby svá pozorování opravil, a že po té, snad jenom z falešného studu, nemohl se odvážiti k tomu, by se přiznal ke své první chybě a uvedl ve známost svá pozorování v jich původní ryzosti.«³⁾

Později na jiném místě uvádí Littrow nové důvody podezřívací. »Kdyby nebylo po ruce již tolik důkazů proti ryzosti P. Hella, pak by podezření naše

¹⁾ A. Mayer, Geschichte der geistigen Cultur in Niederösterreich, I. 390.

²⁾ Littrow, I. c., str. 10.

³⁾ Littrow, I. c., str. VII. n. V celém tom pojednání prozrazuje Littrow, jemuž bylo tehdy sotva dvaadvacet let, pravou očerňovací manii a tak odporné hloubání ve všem, co tento zkušený astronom činil a psal, že je člověk v pokušení, pronéstí o povaze žalobcově nepřiznivý soud (srv. str. 18 n., 24 n.). Při tom pak ohání se hojně v razy »zřejmě, patrně, zjevně, jistě« u věci, kde omyl je zcela na straně Littrowově.

snad dosti velkým právem vzbuditi se musilo již zbožnou poznámkou závěreční a ještě více slovy: Recte faciundo neminem timeas, jež P. Hell na konci svého astronomického denníku položil jako motto.«¹⁾

Jak motto »Jednej právě a neboj se nikoho« může vzbuditi podezření, nemůže obyčejný člověk dobře pochopiti, právě tak jako podezření vzbuzené »zbožnou poznámkou závěreční«. Neboť v této poznámce děkuje zbožný astronom dobrotivému Bohu za jeho pomoc při tomto podniku a umiňuje si, že dobrý úspěch jeho zachová ve vděčné paměti jako důkaz božské lásky.²⁾ — Takovýmto podezříváním staví se na pranýř jenom ten, kdo je pronásí.

Výsledek Littrowova zkoumání prohlašuje se od Rudolfa Wolfa za zcela jistý. »Hell... byl v novější době Littrowem sice zcela jistě usvědčen z takovéto (dodatečné) opravy, avšak tím není ještě prokázán sprostý padělek, a tak Faye ještě r. 1869 v diskusi před pařížskou akademií soudil, že může pozorování Hellovo vzíti v ochranu.«³⁾

Také Mädler následuje naprosto Littrowa, jenom že barvy ještě poněkud silněji nanáší. »Kruté obžaloby vzneseny byly na Hella... Později podařilo se

¹⁾ Tamže str. 37.

²⁾ Hellova závěreční poznámka zní doslovně takto: »Atque sic Deo mirabiliter evocationem meam benedicente omnia obtenta sunt, quae desiderabam; contactus scilicet interioris Veneris, Eclipsis Sois, Correspondentes ☉, itemque Meridies in linea, ante et post Transitum Veneris, quapropter diem hanc, toto reliquae vitae tempore tamquam opus Dei miserantis et amantis cum gratiarum actione memorabilem habebam semper« (Littrow, I. c., str. 37). — Zbožnost tohoto velikého astronoma, jež stále všecko na Boha vztahuje a Bohu za veškerý úspěchy děkuje, jeví se v Hellově astronomickém denníku opětovně dojemným způsobem. Na důkaz toho jen několik ukázek: »Die 2. Iunii benedicente Deo Meridies in linea Meridiana sole sereno acceptus est« (str. 17). »Die 3. Iunii Deo iterum benedicente acceptus Meridies coelo sereno in linea Meridiana...« (str. 19). »Hinc miram omnes adoramus divinam benignitatem, quod... nubes a sole removerit... at Deo benedicente quadrante ante egressum sol... clarus lucere coepit... contactum elegantissime, et maxime praecise nobis Deus optimus maximus... observare indulsit« (str. 26).

³⁾ Wolf, Geschichte der Astronomie, str. 645.

Littrowovi (synovi), objeviti původní spisy Hellovy, jež přešly v soukromé vlastnictví a zůstaly skoro 70 let neznámy. Ochotně odevzdány byly vídeňské hvězdárně a Littrow brzy se přesvědčil, že podezření Lalandovo nepostrádalo důvodu. Původní (pravděpodobně na Wardoehusu samém zaznamenaná) čísla byla skoro vesměs jiným inkoustem později přepsána, a několikrát až k nerozpoznání čísel dřívějších... Nadějeme se, že se nemýlíme, soudíme-li, že takovéto nesvědomitě jednání je zcela jediným svého druhu, a že všichni ostatní pozorovatelé sdělili poctivě to, co shledali, ať se jim to zdálo býti pravděpodobným nebo ne; avšak velice politování hodno jest, že právě nejdůležitější pozorovací stanice byla takovýmto Hellem obsazena.¹⁾ Naděje Mädlerova, že se nemýlí, musí býti vskutku nazvána mylnou, jak to Newcomb evidentně dokázal.

Newcomb²⁾ líčí nejprve genesi podezřívání a pak pokračuje takto: »Otázka ta zůstala pochybnou až do roku 1834, kdy Littrow objevil původní, ve Vídni ještě existující denník Hellovy cesty a jež s kritickým výkladem uveřejnil. Později vydal snímek oné části zprávy, jež se týkala přechodu Venušina. Littrow dospěl k závěru, že denník ten obsahuje zřejmé výmazy a opravy, jelikož doby prvního vnitřního doteku a mnohých jiných, přechodu se týkajících zjevů byly vymazány a nové na jich místo napsány, a to všeobecně jiným inkoustem, tak že prý je velice pochybnou, mohou-li původně zaznamenané doby prvního vnitřního doteku ještě býti objeveny. Tímto výsledkem Littrowova zkoumání pokládala se věc ta, jak jest pochopitelnou, za odbytou, a jak se zdá, nikdo se již později rukopisem tím neobíral, až pisatel těchto řádek (Newcomb) r. 1883, při příležitosti návštěvě ve Vídni, jednotlivé části Littrowova dobrozdání s původním denníkem

¹⁾ Mädler, Geschichte der Himmelskunde, I. 474 n.

²⁾ Discussion of Observations of the Transits of Venus in 1761 and 1769 by Simon Newcomb, Washington 1890 (Astronomical Papers II, p. V foll.), dle překladu P. Jana Hagena ve »Stimmen aus Maria-Laach« XXXIX (1890), 456 nn.

srovnal, ovšem více ze zvědavosti nežli v naději na konečné rozhodnutí. Brzy však bylo mu nápadným, že popis Littrowův, co barvy a inkoustu se týče, skutečnosti přesně neodpovídal. Případy, kdy se téhož inkoustu užilo, ale kde inkoust z péra hojněji plynul, byly vylíčeny tak, jakoby se bylo užilo inkoustu různého. To vedlo arci k dalšímu zkoumání, až konečně dospělo se ku přesvědčení, že jsou závěry Littrowovy zcela a naprosto nesprávné. Podrobný popis nalézá se v měsíčnících král. astronomické společnosti za květen 1883.¹⁾

Celkový výsledek Newcombova šetření jest tento:

»1. Až na několik bezvýznamných výjimek jsou čísla od Hella uveřejněná úplně táž, jaká byla ve Wardoehuse do denníku zapsána, ať již byla v knize této změněna nebo nikoliv.

»2. S týmiž výjimkami byly změny od Littrowa popsané, pokud vůbec existují, učiněny vesměs ve Wardoehuse dříve ještě, nežli bylo možno o jiných pozorováních se dověděti, a to jediné s tím úmyslem, aby podány byly údaje správné. Ba, některé provedeny byly dříve, nežli inkoust uschl.

¹⁾ Monthly Notices vol. XXXIII, 371. Srv. »Stimmen aus Maria-Laach« XXXIV (1888), 552. — Proč Hell sám nevydal úplného popisu své cesty a svých pozorování, udává Littrow. »P. Hell pracoval mezi tím nepřetržitě o spise, jenž měl obsahovati úplný popis jeho Wardoehuské cesty a měl vyjít pod názvem »Expeditio litteraria ad Polum arcticum«. Plán, jež si při spisování jeho vytknul, a jež spolu jako prospekt uveřejnil v pojednání »Observatio Transitus Veneris Wardoehusii facta«, k vídeňským »Ephemeriden« na r. 1771 připojeném, byl příliš obsáhlý; chyba to tím větší, že, postrádaje vlastního jmění a maje skrovné služné ročních 300 zl., mohl sotva ukójiti své nejdůležitější potřeby. Později sice obdržel na svou žádost od císařovny Marie Terezie, částečně z ohledu na výlohy, jež tisk jeho díla vyžadoval, osobní příspěvek 400 zl.; avšak jednak i nyní dostačily příjmy jeho sotva ku krytí mnohých výloh (vydalť ve třech letech k účelu tomu přes 2000 zl.), jednak zdá se, že ho zrušení jeho řádu, které do té dob. spadá, učinilo tak nevrlym, že přes mnohé nákladné přípravné práce, jež byly již vykonány, věci té se vzdal, jen to nejdůležitější z astronomických pozorování, na cestě vykonaných, ve známost uvedl a veřejně prohlásil, že zřekl se svého úmyslu, dílo takové vydati.« (Littrow, Hells Reise, str. 10.)

»3. Tvrzení Littrowovo, že původní čísla vnitřního doteku při vstupu byla vymazána a novými nahrazena, postrádá všelikého základu.

»4. Přehmaty Littrowovy mají původ svůj v tom, že nerozeznal červenou barvu. Následkem toho utvořil si na prvý pohled zcela falešný úsudek a pohlížel po té na vše se stanoviska soudního stihatele.«

Nespravedlivé podezírání jesuitů bylo tedy i zde zase příčinou a pohnutkou vědeckých zrůd.¹⁾

Podvod Si-ngan-fuský.

Konečně prý i území missijní stala se jevištěm jezuitských padělků, zejména pak Čína, říše to pro

¹⁾ Také jiný německý jezuitský astronom, P. Kryštof Scheiner, byl pro plagiat atd. ostře napaden. Dle nové a, co těchto výtek a Scheinerových výzkumných výsledků se týče, velmi důkladné monografie o Scheinerovi musí se trvati na těchto kusech: 1. »Výtka Galileiho, že Apelles (Scheiner), když byl do jeho spisů nahléd, prohlásil se za prvního objevitele skvrn slunečních, jest bezpochyby nejen neoprávněná, nýbrž prostě nepochopitelná < 2. »Galilei je v některých věcech vůči Scheinerovi nespravedlivým a osobuje si i takové objevy, jež pozdější vědecké badání přiklo rozhodně Scheinerovi.« 3. »Scheinerův způsob boje byl úplně vědecký, a ani to nemůže se mu vyčítati, že by byl pouze v zájmu právě panujících církevních názorů svůj vlastní názor zapřel.« 4. »Scheiner byl zcela v právu, byl-li toho mínění, že až po tu dobu nebyl podán ani jediný důkaz, jenž by nutil ku přijetí nového (Kopernikova) systému. Neboť tento důkaz mohl býti proveden teprve potom, když v našem (XIX.) století zjemněním měřických nástrojů seznána byla parallaxa stalic.« (Antonín z Braunmühlů, Christoph Scheiner [Bamberg 1891], str. 24, 26, 76 n.) Professor Braunmühl hájí P. Scheinera opět a opět proti útokům, jež naň učinil Favaro, Albéri, Gebler, Ludvík Kepler (str. 28 n., 83, 89). Jestliže Galilei pro útoky, při nichž právo bylo rozhodně po straně Scheinerově, tituluje tohoto jesuitu »prasetem a zlomyšlným oslem«, a jestliže přívrženci Galileiho libují si v projevech zběsilosti vůči Scheinerovi, dá se podrážděná řeč Scheinerova snáze pochopiti a nesmí se nikterak posuzovati přísněji nežli chování Galileiho. O veleposmívaném Scheinerově spise »Rosa Ursina« vyslovil se astronom Winnecke takto: »V jeho spise »Rosa Ursina« jsou konstatovány pravdy, jež byly zapomenuty, protože se na tohoto dřívějšího pozorovatele hledělo s patra, a musily před nedávnem znovu býti objeveny.« (Vierteljahrsschrift der Astronomischen Gesellschaft, XIII. Jahrgang, 1878, u Braunmühla, l. c., str. 66.)

takovéto padělky velmi příhodná, bájí a zkazek plná. »Měla býti rozšířena pověst, že nejslavnější synové nebes dávných dob holdovali křesťanství... Tot účel vybájeného nápisu Singanského, o němž více se mluvilo, nežli zasluhuje... nemotorný to a znalosti čínského písma i všem historickým pramenům jejím odporující výmysl... Nápis Singanský dlužno tudíž zanešti do bohatého seznamu tak zvaných zbožných podvodů; nikdo, kdo si váží sebe a vědy, nemůže od nynějška dokument tento pokládati za historický pramen.« Přeš tuto nadutou výpověď židovského profesora Neumanna v Časopise německé východní společnosti¹⁾ měla věda sinologů k sobě tak málo vážnosti, že uznává dnes nápis Singanský za rozhodně pravý.

Když r. 1625 poblíž Si-ngan-fu (Si-gan-fu), hlavního města provincie Schen-si, země se kopala, aby se položily základy budovy, přišlo se v hloubi několik stop, pod troskami staré budovy, na velikou kamennou desku, jež vybíhala na jedné straně v pyramidu. Na přední straně pyramidy byl nad oblaky vytesán kříž, jehož čtyři konce vybíhaly v jakési lilie. Celá deska pokryta byla literami. Většinou byly čínské, některé pak patřily cizí, neznámé řeči. Dle průkazu čínských písmen byla prý tato deska zhotovena v roce 781. Cizinci z jiných zemí prý přišli, hlásající učení, jež ani u Confucia ani v knihách buddhistických obsaženo nebylo. Hlavní články jeho se uvádějí. Toto učení bylo prý rozšiřováno s dovolením nejmocnějších císařů veliké dynastie Tangů atd.

Místodržitel Si-ngan-fuský dal desku tu postaviti na pěkný postavec a na ochranu před větrem dal nad ni postaviti kopuli na sloupcích.²⁾ Až do té doby

¹⁾ Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, IV. (1850), 37—42.

²⁾ Dle článku »Das Nestorianische Denkmal in Si-ngan-fu« od P. Hellera S. J. v »Zeitschrift für katholische Theologie« (Inšpruk 1885), 74—123. Tato velice cenná práce přihlíží k veškeré evropské, asijské a americké literatuře o tomto pomníku. Nedávno vyšla důkladná práce v Chang-Hai (Imprimerie de la mission catholique 1893) z pera P. Louise Gaillarda S. J. (La Pierre de Si-ngan-fou: Variétés sinologiques No. 3, pag. 114—144). — Na podivné poznámky Kühnertovy proti P. Helle-

nebylo v Si-ngan-fu jesuitův, a jenom skrze jistého křesťanského Čiňana obdrželi o tomto památném nálezu zprávu. Za několik měsíců po té přišel P. Mikuláš Trigault do Si-ngan-fu a r. 1628 též P. Simeo. Deskou tou podán byl monumentní důkaz pro skutečnost, již z jiných důvodů tušenou, že již mnohá století před vystoupením jesuitů bylo křesťanství v Číně známo. Čínské řeči znalý P. Simeo psal tenkrát: »Několik čínských značek na obou úzkých pobočných plošinách obsahuje vlastní jména biskupův a kněží, kteří tenkrát v Číně působili. Jiné vedle stojící značky, jež jsme nepoznali, protože nejsou ani řecké ani hebrejské, nemohou býti nic jiného než cizokrajná jména týchž osob, psaná pro cizince, kteří nedovedli čínská jména rozluštit. Když jsem přišel později na své římské cestě do Kraganuru, kde je sídlo arcibiskupa malabarských křesťanů, tázal jsem se o radu o tomto mně neznámém písmě tamějšího P. Antonína Fernandez. Tento poznal, že je to písmo syrské, podobné písmu, jehož užívají křesťané Tomášští.«

Odezírajíc od toho, že toto prosté vypravování fakt vylučuje padělek jesuitů, dostačí jediné slovo nápisu, aby totéž dokázalo. V nápisu užívá se totiž v čínském textě pro slovo »Bůh« syrského »alláha« a nikoliv »šáng-tí« nebo »thien«. Za tehdejšího sporu o přípustnost těchto slov vystoupili jesuité, a právě P. Trigault, jenž nejdříve do Schen-si přišel, rozhodně pro to, aby se podrželo »šáng-tí«. Kdyby tedy byli nápis ten sepsali jesuité, byli by zajisté pro jméno »Bůh« užili slova jimi hájeného: »šáng-tí«. Toť by byl věru býval stkvělý důkaz správnosti jejich mínění.

V Evropě byl tento nápis uveřejněn poprvé roku

rovi ve vídeňském časopise »Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes« (1895) str. 26 nn. dal Heller patričnou odpověď v témž vídeňském časopise (1895) str. 301 nn. Svě dřívější studie sebral P. Heller v jedno a dále rozvedl ve spise: »Das Nestorianische Denkmal in Si-ngan-fu. Mit zwei zinkographirten Tafeln. Separat-abdruck aus dem zweiten Bande des Werkes »Wissenschaftliche Ergebnisse der Reise des Grafen B. Széchényi in Ostasien (1877 bis 1880). Budapest 1897.«

1636 od slavného P. Athanáše Kirchera v jeho publikaci »Prodromus Copticus.«¹⁾ Syrského textu dostal však Kircher jenom velice nedostatečnou kopii. Dle lepšího snímku dal Kircher později celý původní text s pomocí jistého Čiňana rýti do mědi a vydal tuto mědirytinu r. 1667 ve svém illustrovaném nádherném díle »China illustrata.«²⁾

Protestantští kazatelé a profesoři obvinili záhy jesuity z nestydatého podvodu; jich následovali církvi nepřátelští racionalisté La Croze, Voltaire, d'Argens až po Renana.³⁾ Již r. 1741 viděl se sám Mosheim nucena, by se jesuitův ujal: »Nejsou všichni jesuité tak bídnými podvodníky, aby nic pravdivého, důkladného a zbožného od nich nemohlo pocházeti, jak největší část jejich protivníků snaží se nám namluviti. I je tudíž zcela nesprávným závěr: tento pomník byl od jesuitů uveřejněn, proto jest to podvod. Ani v tomto sporu nelze zprostiti jinak velevučené muže výtky strannictví, jež věru ve všech vědách, zejména však v dějinách, největší škody a neuvěřitelné bludy působívá.«⁴⁾

Nejnavněji napadl pravost nápisu nevěrecký markýz d'Argens. Ve svých »Čínských listech« (147) píše: »Když kámen jako náhodou na světlo se dostal, zvolal

¹⁾ Vlaský překlad vyšel již dříve r. 1631 (srv. Gaillard, l. c., str. 115').

²⁾ Tím, že slavný orientalista Assemani přidržel se staršího »Prodromu« a nikoliv lepšího pozdějšího otisku, dopustil se na Kircherovi bezpráví. Kircher »nevymyslí si« ani jediného jména. Více viz u Hellera, Zeitschrift für kathol. Theolog., str. 85 n. Nového obhájece proti Assemanimu dostalo se Kircherovi v Američanu T. H. Hallovi (»Syriac part of the Chinese Nestorian Tablet« v »Journal of the American Oriental Society« [1889], XIII). — P. Kircherovi vytýká se též padělek v jeho spise »Musurgia«; že neprávem, viz »Zeitschrift für katholische Theologie« (1895), str. 709.

³⁾ Renan později ve 4. vydání svého spisu o semitských jazycích (1868, I. 288 n.) svůj náhled změnil: »Co se týče usídlení se syrských Nestorianů v Číně, nelze o něm více pochybovati... Vážné pochybnosti, jež dlouhou dobu svěřily proti pravosti tohoto pomníku, byly konečně odstraněny.« (Srv. Heller, Wissenschaftliche Resultate, II. 455.)

⁴⁾ Hist. Tartarorum eccles. (Helmstadii 1741) p. 11.

jistý evropský dělník, jehož zvědavost, podobně jako jiné, přivábila, zcela naivně a aniž by věděl, že tím missonářům škodí: „Já, já jsem tento kámen přisekával a nápis, který se na něm čte, ryl; k tomu účelu byl z Macao zvlášť dopraven. Když jsem nápis ten ryl, nevěděl jsem, co činím, protože jsem čínsky nerozuměl. Neuschoval jsem si též žádného opisu, tak že jsem podnes nevěděl, co jsem do kamene toho vepsal.“

Ještě roku 1886 mluví jistý učenec listu »Times« (z 29. ledna) o podvodu jesuitů (Forgery of the Jesuits). Svědectví nápisu pro víru v očistec je tomuto učenci důkazem, že jesuité pořídili tento pomník.

Odborníci jako Remusat¹⁾ a Klaproth²⁾ vystoupili rozhodně ve prospěch pravosti. Jejich důvody nemají u Neumanna žádné váhy, protože prý oba jsou pro jesuity zaujati, jakoby přímo fanatická zášť tohoto mnichovského profesora proti jesuitům nebyla větší závadou poznání pravdy. Důvody Neumannovy byly zatím úplně vyvráceny, při čemž se ukázalo, že popíráním pravosti sám nejvíce uškodil své pověsti orientalistické. Práví-li Neumann na př., že v čínských dějepisných dílech nestojí nic o věcech, o nichž nápis vypravuje: uvedli Wylie a Pauthier z čínských spisovatelů mnohá místa, jež dokazují opak toho.

Práví-li Neumann dále o syrských jmenech, že jsou psána »nynějšími literami syrskými, a nikoliv estrangelem, jehož se v osmém století užívalo«: jest jisto, že syrské litery psány jsou skutečně »estrangelem«. »Když Nöldeke viděl na věrném otisku (oplesku) krásná písmena estrangelská, byl ihned o pravosti nápisu přesvědčen.«³⁾

V Číně žijící protestantští missonáři, jež Neumann nemůže přece »viniti« z přátelství k jesuitům, zastávají se v četných statcích pravosti nápisu.⁴⁾ Na

¹⁾ Mélanges Asiatiques I. 33 sq. (cfr. II. 189 proti Voltarovi).

²⁾ Tableaux historiques de l'Asie, p. 209 sq.

³⁾ U Hellaera, Zeitschrift für kathol. Theologie, str. 76.

⁴⁾ The Chinese Repository, I. (1832), XIV. (1845), XIX. (1850).

popud americké východní společnosti předsezval sinolog Alexander Wylie r. 1855 nové zkoumání, jež prokázalo pravost nápisu.¹⁾ Současně vystoupil v Paříži Pauthier ve prospěch pravosti.²⁾ R. 1875 upozornil ruský archimandrita Palladius na dekrét ve sbírce T'ang-hoci-yao, kterou učenec Wang P'ou k rozkazu prvního císaře z dynastie Songů pořídil. V této kompilaci úředních aktů předchozí dynastie T'angů nalézá pak se dekrét, jenž již s některými změnami stojí na pomníku Si-ngan-fuském. Jest to edikt, r. 639 císařem T'ai-tsongem vydaný, jenž zmiňuje se o příchodu »Olopů« na nápisě jmenovaných a chválí jejich učení.³⁾

Zatím více cestujících navštívilo Si-ngan-fu, aby viděli kamennou tu desku, jež přes nejrozmanitější změny osudu ještě se zachovala. Jeden z těchto cestujících, hrabě Béla Széchényi, dal poříditi první zcela úplný a důkladný otisk desky, nespokojiv se s veřejně prodávanými otisky přední strany, nýbrž dav poříditi litografem zvláštní otisky i pobočných plošin a hlavy (1879). Tímto nejdůkladnějším snímkem odstraněny byly i poslední pochybnosti ohledně syrského textu u Kirchera.

Roku 1887 vyjádřil se slavný sinolog Dr. Eitel o pomníku tom taktó: »Jest zřejmo, že není ani nejmenší příčiny, proč by se o pravosti nápisu pochybovalo, jež, aby se pravda pověděla, také nikdy od

¹⁾ The North China Herald. Schanghai 1854, zevrubněji v »Journal of the American Oriental Society« vol. V. Legge praví o Wylie-ovi, že jeho úvahy založeny jsou na souhlase čínských badatelů starozitností a množství historických biografických dokladů pro pravost nápisu podávají (James Legge, The Nestorian Monument of Hsi-an-Fu in Schen-Hsi [London 1888] p. 87 sq.).

²⁾ Études orientales, sér. IV, vol. XV—XVI. De l'authenticité de l'inscription néstorienne de Si-ngan-fou. Paris, Duprat, 1857. L'inscription syro-chinoise de Si-ngan-fou. Paris, Didot 1858. Průkaznost jeho vývodů byla sesílána konsulem E. H. Parkerem (Notes on the Nestorians in China in Journal de la Soc. asiatique de Chang-hai 1889—1890).

³⁾ Chinese Recorder 1875, p. 145. (Srv. Gaillard, l. c., pag. 117.)

žádného nestranného a kompetentního kritika, ať Číňana nebo cizozemce, popírána nebyla.¹⁾

Neznaje nového otisku a cenné práce P. Hellera v »Zeitschrift für kath. Theologie« (Inšpruk 1885, IX, 74—123), uveřejnil James Legge, professor čínské literatury v Oxfordě, r. 1888 nové vydání čínského a syrského textu s překladem a poznámkami. Když byl poznamenal, že nápis přijat byl r. 1805 do velikého čínského spisu o nápisech, napsaného od jistého vysokého čínského státního úředníka, praví, opíraje se o své zkušenosti v Číně a o svou znalost čínské literatury: »Pokud vím, nevyskytl se ještě čínský učenec, jenž by nápisu vytýkal, že je padělkem.«²⁾ Legge připomíná mezi jiným slova Gibbonova: »Nápisu Si-gan-fuskému vytýkali padělanost La Croze, Voltaire a jiní, kteří se stali obětí své podezíravosti jesuitského podvodu.« S tímto úsudkem souhlasí jmenovaný anglický professor; prohlašuje pak, že jest ochoten, jeho pravdivost potvrditi nejen proti učencům uvedeným, nýbrž i proti všem jejich nástupcům. Obžalobci jesuitů nestali prý se obětí své opatrnosti, nýbrž svého předsudku.³⁾

Nikoliv nestranná vědeckost, nýbrž nevědecké předsudky vedly tudíž ve všech tuto uvedených případech k nespravedlivým obžalobám a k nepravdivým výsledkům a sloužily jen k tomu, aby rozmnožily nesmírný počet bajek o jesuitech.

¹⁾ China Review 1887—1888, p. 384.

²⁾ Legge, l. c., p. 87.

³⁾ Tamže p. 38.

31. Jesuitská výchova jest zavržení hodna.

Nesnášlivá část liberalismu a protestantismu vede téměř ve všech zemích neúprosný boj proti jesuitům. Proč? Kdyby tito lidé chtěli býti poctivými, musili by doznati: Nechceme dopustiti vzrůst katolické církve, a proto také nechceme míti jesuity. Místo, aby to poctivě a otevřeně doznali, uvádějí intolernantní liberálové a protestanti mnoho jiných důvodů, pro které prý dlužno jesuity potírati: jsou prý to jejich ústava, jejich záhubná morálka, zvláště pak také jejich nemravné a zavržení hodné vychovávání. Právě v této poslední věci jsou protivníci neúprosní a šlapou bez ohledně veškerý zásady práva a spravedlnosti nohama. A takž se stalo, že na př. v Německu ještě nikdy nebyla jesuitská škola připuštěna ke konkurrenci, ač protivníci měli plnou moc vykonávati kdykoliv nejprísrnější mravní a vědeckou kontrollu. Nechávali sobě raději opět a opět líbiti výčitku: Což nenahlížíte, že sobě tím největší vysvědčení chudoby dáváte, neodvažující se duševní boj vybojovati duševními zbraněmi, nýbrž utíkající se k nejhorší intolerci a ke hmotné moci protestantského nebo nevěreckého státu k tomu, abyste zamezili zřízení katolických gymnasií a katolických universit? Tu platí slovo, jež pronesl jeden protestantský list v prosinci 1890, kdy evangelický svaz zuřivě se vzpíral návratu jesuitů do Německa: »Církvi protestantské takřka veškeru životní sílu odpírá, kdo se domnívá, že by podlehla v duševním boji proti jesuitismu, jakmile by policie jesuitům v Německu opět dovolila, aby nosili dlouhé

řeholní roucho, a aby netoliko literárně, nýbrž i řečnický — a dodáváme k tomu, také v oboru školství — byli činnými.«

A důvod ochotného přijímání tohoto vysvědčení chudoby, a slovem i skutkem opětovaného prohlašování bankrotu? Jest to bázeň před katolickou církví, zvláště pak před těmi katolickými řády, jichž hlavním účelem jest výchova mužské mládeže. Právem uznává se důležitost nižšího a ještě více středního a vyššího vyučování pro mravnost, vzdělání a stanovisko ve velikých otázkách časových, ale právě proto nechtějí míti žádných katolických gymnasií a žádných katolických universit, právě proto nechtějí míti za žádnou cenu — jesuitských škol.

Ale to vše nic nepomůže; žádáme také zde v oboru školství a výchovy od svých poctivých protivníků — neboť jen s takovými jest nám tu činiti — poctivost. Buď upřímné doznání křiklavé intolerance vůči katolickým spoluobčanům, kteří po přirozeném i božském právu oprávněni jsou svěřeně sobě Bohem dítky posílati do škol, jež sobě zvolí, anebo důvody, a to pádné důvody pro zavržitelnost škol jesuitských.

Namáhal se ovšem, aby takovéto důvody našel, ale tyto tak zvané důvody jsou dílem jen pouhými tvrzeními beze všeho důkazu, anebo jsou takové, že již pouhé nahlédnutí do studijní osnovy Tovaryšstva Ježíšova stačí, aby poznána byla jejich bezpodstatnost. Nemohou uvést leč toliko pouhé výmysly a bajky. A tyto bajky, jež na kolbišti proti jesuitské škole brzo s tajemně učenou tváří, brzo s potupným úsměvem, brzo s líčeným rozhořčením pyšně si vykračují, nemohu zde vše chny nechati defilovati, tím méně pak jejich učenost, jejich výsměšnost a jejich rozhořčenost zevrubněji zkoumati; postačí však také, ukážeme-li na některých ukázkách jejich nicotnost.

Cíl, prostředky a úspěchy jesuitských škol byly namnoze strhovány v říši bajek. Což jiného než často opětovanou protestantskou bajkou jest na př., tvrdí-li Bedřich Koldewey, znamenitý znalec protestantského školství: »Netoliko protestant v evangelické víře utvrzený,

nýbrž vůbec každý, kdo od vychovávání mládeže žádá netoliko osvojení si určitých vědomostí a zručností, nýbrž skutečné vzdělání ducha a srdce, nemůže přes přehnané vychvalování, jímž tyto ústavy ve staré i nové době byly zahrnovány, o zavržitelnosti jejich vzhledem k posledním jejich cílům a k nejnvtiřnějším jejich zásadám býti v pochybnostech.«¹⁾ Při tomto tvrzení, jež ničím se nedokazuje, nemusím se zdržovati, jelikož ve zvláštním spise proti Koldeweyovi filosoficky i historicky bylo dokázáno, že poslední cíle jesuitů co do vzdělání ducha a srdce také od každého věřícího protestanta jakožto jediné pravé musí býti uznány.

»Toť bylo vždy vychovávacím programem jesuitů,« praví se v tomto spise, »toť posledním jeho cílem: věčná sláva Ježíše Krista; tytoť byly hlavní jejich zásady: poznání a láska našeho Tvůrce a Vykupitele, boj, a to rozhodný boj proti zlu v člověku, osvojení si lidského vědění a umění jakožto prostředky ve službě Boží. Komu tento cíl a tyto zásady zavržitelnými býti se zdají, ten není rozumným, tím méně křesťanským paedagogem; s člověkem takovým není tudíž dorozumění dobře možno.«²⁾

Na důkaz toho, kterak i v kritických pracích odborných bajky o jesuitském vychování se šíří, volím ze mnohých namátkou spis, jehož titul vzbudil moji pozornost. Zníť titul jeho takto: »Die Erziehung der Philanthropisten und der Jesuiten. Ein Beitrag zur vergleichenden Kritik derselben. Von Dr. H. Koopmann.«³⁾ Spis tento chce býti příspěvkem kritickým a vědeckým, měl tedy zvláště dbáti pravidel vědecké kritiky. Vizmež, zda opravdu tak učinil.⁴⁾

¹⁾ Koldewey, »Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig«, Brunšvík 1889, str. 8.

²⁾ Reichmann, Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig. Ein offener Brief an Herrn Professor Friedrich Koldewey. Frýburk, 1890, str. 16.

³⁾ Vyšlo jakožto 124. sešit sbírky »Pädagogische Sammelmappe«, Lipsko 1889.

⁴⁾ Mimochoodem řečeno, přihodilo se panu Koopmannovi neštěstí, že uvedl domnělé proroctví sv. Františka Borgiáše (Intra-

Především dlužno podotknouti, že kritické studii pana Koopmanna velice záhubným stal se základní omyl, jenž celým spisem se táhne. Pan Koopmann myslí totiž, že pravidla Tovaryšstva Ježíšova platí také pro všechny chovance a žáky jesuitské. A takž pomíjí úplně základní rozdíl mezi členy řádu, kteří v řádu vzdělání svoje dovršují, a mezi žáky, kteří od jezuitů jsou vyučováni a vychováni, a takž vznikají prapodivné věty, z nichž vyvozují se důsledky ještě podivnější. Také na panu Koopmannovi vymstíl se názor protestantský, že ani při kritické práci o jesuitách není nikterak třeba pravidel kritiky. Pravidla kritiky vyžadují přece, aby badatel měl náležitý zřetel k prvotním pramenům, vyžadují, aby nejhlavnější tvrzení opřena byla náležitými doklady. Mezi svými prameny cituje pan spisovatel sice jakýsi Corpus institutorum (místo Institutum) Soc. Jesu, ale tato zmínka zdá se býti spíše pouhou okrasou, neboť

vimus ut agni, regnabimus ut lupi, expellimur ut canes etc.⟨, jehož nelze nalézt v žádném jeho listě ani v žádném z četných životopisův, aniž v kterémkoliv jiném, byť jen jediném nepodezřelém pramenu. Také Gräber položil v čelo svého štvátského spisu »Tajné předpisy jesuitské« jakožto motto »Prorocství jesuitského generála Františka Borgiáše«:

»Jako beránci jsme se vplížili;
jako vlci budeme vládnouti;
jako psy nás vyženou;
jako orlové opět se vrátíme.«

Podobně jako Koopmann, užívá i Koldewey (»Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig«) smyšleného tohoto prorocství k efektinému zakončení. »Jesuité«, — tak píše — »vrátí se jedenkrát, jakož byl výborný znatel jejich podstaty předpověděl, opět jako orlové . . . jako okřídlení lupičové, kteří s vyšší lačně na oběti své se vrhají.« Tento výrok není nic jiného leč napodobení prastarého výroku, jenž později mylně vkládán byl do úst papeže Coelestina V. jakožto prorocství o Bonifáci VIII. »Intrabit ut vulpes, regnabit ut leo, morietur ut canis.« Reumont praví, mluvě o smrti Bonifáce VIII.: »Bylo věeno v domnělé prorocství Coelestina V.: »Jako liška se vplíží, jako lev bude vládnouti, jako pes vezme za své.« Geschichte der Stadt Rom, Berlín 1867, II, 669. Rovněž tak Gregorovius (»Rom« V, 565^{*)}: »Prorocství o Bonifáci VIII, jež vkládáno bylo v ústa Coelestina V., zní, jak známo takto: Intrabit ut vulpes, regnabit ut leo, morietur ut canis (Istorie Pistolesi, Muratori XI, 528).«

ve spise samém nepřicházejí žádné citáty z něho. Jednou uvádí se jakás instrukce pro novice, ale tato instrukce není obsažena v onom »Corpus institutorum«, nýbrž, jak spisovatel sám udává, v jistém protestantském měsíčníku;¹⁾ jinde uvádí se dokonce latinské znění pravidla, jež ustanovuje, že ti, kdož přijati byli k vykonávání domácích prací (vaření, zametání atd.), nesmějí oddati se studiím, nýbrž mají se spokojiti se svými ručními pracemi. To prý jest dle Koopmanna ustanovení jesuitského studijního řádu (»Ratio studiorum«), i cituje k tomu »Regulae communes p. 506«! Toto pravidlo vydané pro bratry laiky nemá ovšem pranic činiti se studijním řádem (»Ratio studiorum«) a nenalézá se ani ve studijním řádě ani v pravidlech všeobecných (Regulae communes), jež týkají se vnějšího pořádku řádových domů. Dle Koopmanna mohlo by se zdáti, že tyto »Regulae communes« jsou tlustou knihou, jelikož cituje je zkrátka tímto způsobem: »Regulae communes p. 506«; v pravdě zaujímají jen několik málo stran. Z toho vysvítá patrně, že pan Koopmann »Ratio studiorum« ani nečetl, neřku prostudoval. A to přece by měl učiniti, kdo chce o ní uveřejniti »kritickou studii«. Kritik byl by býval lépe učinil, kdyby místo protestantských hanopisů, jež opět a opět cituje, držel se pohodlného Pachtlerova vydání studijního řádu jesuitského v Monumenta Germaniae Paedagogica svazek V. (Berlín 1887), ale tohoto, pro jeho práci nejdůležitějšího pramenného díla, Koopmann, jak se zdá, ani nezná.

Probravše stručně prameny páně Koopmannovy, povšimněmež sobě nyní jeho kritických důkazů, jež uvádí proti výchově jezuitův. Cílem jesuitské výchovy jest dle našeho kritika, opatřiti si lidi, kteří by se pro řád hodili. »Jesuité chtěli vychovávat pro řád . . . Vojenské zřízení Tovaryšstva a jeho na oddanosti a panovačnosti založený účel vyžadovaly nutně výchovu k poslušnosti »usque ad ca-

¹⁾ Gelzerovy »Protestantische Monatsblätter« XXIII, str. 140 násl.

daver«; musili tudíž u svých chovanců zapírání vlastní vůle výše ceniti, nežli kříšení mrtvých.«¹⁾

Aniž by jedinkého jen důkazu pro tvrzení své uvedl, pokračuje pan Koopmann: »Cíl jejich výchovy musil jesuity konečně k tomu vésti, aby svoje žáky vychovávali k nenávisti vůči jinověrcům, zvláště vůči protestantům; musili dále v mládeži každé volné hnutí potlačovati; viděli jsme jakými prostředky toho zúplna dosahovali. Každým způsobem jeví se jesuitské vychování býti pravým opakem toho, čím výchova býti má.« Nemůže býti uvedeno ani jediné místo z jesuitského studijního řádu, jímž by se nařizovalo, aby žáci v nenávisti proti jinověrcům byli vychováni.²⁾

Pravý toho opak s důrazem vyslovuje nařízení ve věcech školských z roku 1580, doporučující »jak pro vyučování vůbec, tak i pro vyučování náboženské zvláště největší skromnost vůči kacířům, zvláště v Německu a Francii; učitelé mají zdržovati se vůči nim všelikých hanlivých slov, a no, nemají je ani haeretiky nazývati, byť jimi v pravdě byli, nýbrž přívržence augšpurské konfesse jako nazývati ‚protestanty‘, ostatní pak dle jich sekt, jako ‚anabaptisty‘, ‚zwingliány‘, ‚osiandristy‘.« Pro jiné země, zvláště tam, kde boj mezi katolicismem a protestantismem nevzplanul, kde tedy katolické náboženství výhradně panovalo, neklade se žádné překážky tomu, když by se snad ukázala nutnost proti kacířům volnější mluvy užívati.³⁾

¹⁾ Koopmann, str. 39 násl.

²⁾ Jedním z nejváženějších učitelů jesuitských XVI. stol. byl P. Serarius, jenž zvláště ve Würzburku a Mohuči působil. V době, kdy mezi protestanty a katolíky nejurputnější zůřil boj, bylo jeho oblíbeným heslem: »Pro haeticis non solum orandum est, sed etiam studendum«. Jest snad modlitba a studium za jinověrce nenávisti? Heslo ono zaznamenáno jest v »Litterae annuae S. J.« anni 1609, Dilingae 1612, p. 374. Srvn. článek »Die alten deutschen Jesuiten als Historiker« v časop. »Zeitschrift für k. Theol.« XIII, 66.

³⁾ Sed tamen, sive haec facient, sive cum interpretabuntur doctrinam christianam, modestissime agant adversus haeticos, praesertim in Germania Galliaque, nullis conviciis

Čemu učí vychovávaci osnova jesuitů v pravdě o cíli vychování? »Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu«, normativní to kniha pro veškeru jesuitskou výchovu, počíná se slovy: »Jelikož jednou z nejdůležitějších úkonů našeho Tovaryšstva jest, veškery s naší ústavou se shodující vědy bližním tak přednáseti, aby tím k poznání a lásce našeho Spasitele a Vykupitele povzbuzeni byli, pokládá provinciál za svoji povinnost, se vši horlivostí o to pečovati, aby našim mnohonásobným námahám v oboru školství také úspěch, jehož milost našeho povolání vyžaduje, v přehojné míře odpovídal.«¹⁾ Ve všeobecných pravidlech pro profesory vyšších fakult praví se hned na počátku: »Zvláštní snaha učitele jak při přednáškách při vhodné příležitosti, tak i mimo ně nesíť se k tomu, aby svoje žáky k službě a k lásce Boží a ke konání ctností, jimiž bychom mu se zalíbili, nadchl a je přiměl k tomu, by to jako jediný cíl svých studií na zřeteli podrželi... Mimo to podporujž žáky své častou modlitbou k Bohu a náboženským příkladem vlastního svého života. Povzbuzujž je hlavně k modlitbě... k odložení špatných návyků, k ošklivosti vůči nepravostem, k snaze po ctnostech, jež se na křesťana sluší.«²⁾

Totéž klade se na srdce také profesorům nižších tříd. »Jinochy, jež Tovaryšstvu Ježíšovu k vychování byli svěřeni, vyučujž učitel tak, aby spolu s naukami především nabývali mravů křesťana důstojných. Hlavní jeho péče však, jak při vhodné příležitosti v hodinách vyučovacích, tak i jindy, smě-

vel contumeliis eos incessentes, ne appellent eos (etsi verissime sint) haeticos, sed qui sunt Augustanae confessionis protestantes, alios ex suis Sectis, ut Anabaptistas, Zwinglianos, Osiandrinos etc. Itaque uti esse debebunt nostri firmissimi et constantissimi in fide et religione christiana atque obedientia S. Sedis apostolicae et Summi Pontificis, ita debent eniti omni cura et studio, ut haetici adversus eos nulla alia ratione moveantur, quam propter firmitatem et constantiam fidei ac propugnationem, tum propter haeresum acrem oppugnationem. In aliis nationibus necessum erit liberius contra haeticos invehere.« Mon. paedag. II, 254.

¹⁾ Monumenta Germaniae Paedagogica V, 234.

²⁾ L. c. V, 287.

řujž k tomu, aby útlá srdce mládeže nadchl k službě Boží a k lásce k ní, jakož i ke všelikým ctnostem, jimiž člověk Bohu líbiti se má.«¹⁾ V jednom z těchto pravidel klade se ještě zvlášť na srdce, aby nikdo ke vstoupení do řádu nebyl lákán (6. pravidlo).

Také z pravidel pro externí žáky vychází na jevo zcela jasně poslední cíl veškeré výchovy jezuitské. »Ti, kdož studia svá na gymnasiích Tovaryšstva konají, buďtež přesvědčeni, že s pomocí Boží svědomitě nejen o jejich pokrok ve zbožnosti a ostatních ctnostech, nýbrž i o jejich vzdělání ve svobodných uměních bude pečováno.« Potom v 6. pravidle: »Úplně zdržujte se lehkomyšlných přísah, hanlivých řečí, křivd, pomluv, lží, zakázaných her, nebezpečných míst, zkrátka všeho, co čelí proti dobrému mravu;« konečně 14. pravidlo: »Mají se vynasnažiti, by zachovali upřímnost a čistotu srdce a přikázání Božích s útlou svědomitostí dbali.«²⁾

Taková jest mluva pravidel, dle nichž se všichni říditi mají a dle nichž studie byly řízeny; tak zní pravidla starého studijního řádu z r. 1599, a rovněž tak nový studijní řád z r. 1832. Již dávno před uveřejněním prvního řádu vyjádřili Dillingští jesuité cíl své výchovy těmito slovy: »Bude k tomu přihlíženo, a to jediné od nás vyhledáváno, aby ani vědění bez zbožnosti, ani zbožnost bez vědění neměly místa v této škole; spíše mají si studující již nyní v prvních letech navykati, aby činili pokroky ve vědách a dobrých mravech, aby se stali jedenkrát ozdobami vlasti a užitečnými údy církve, aby k chloubě a k užitku byli rodině, vrchnosti i všechněm stavům státním, především však aby dobře a šťastně živi byli k věčné slávě Ježíše Krista. Amen.«³⁾

Vedle těchto z pramenů vyňatých norem nemohou fráze páně Koopmannovy obstáti. Rovněž tak málo můžeme uznati správnost podrobností, jež spisovatel o vychovávacích prostředcích jesuitův uvádí. Tak

¹⁾ L. c. V, 379.

²⁾ L. c. V, 460.

³⁾ Haut, »Gesch. der Studienanstalt Dillingen«, Dillingy 1854, str. 39.

na příklad tvrdí, dovolává se spisu Weikerova,¹⁾ že prý jezuitský chovanec každou neposlušností smrtelného hříchu se dopouští, rozkázal-li představený něco in virtute obedientiae,²⁾ — zdaž by chovanci, nehledíc ani k nemožnosti takového rozkazu, nebyli za to se poděkovali? — Tak prý dle kterési instrukce pro novice »nesmějí žáci nikdy přijímati návštěv, a to ani nejbližších svých příbuzných,«³⁾ — zdaž by se rodiče nebyli chránili svoje dítky do takového ústavu posílati? — Tak prý »slouží každý (hoch) za dohlížitele a udavače nad jinými spolužáky svými; každý musí čas od času vše, co nepěkného byl na svých spolužácích zpozoroval, písemně představeným svým oznámiti.«⁴⁾ Toto tvrzení není doloženo žádným pramenem; »Ratio studiorum« nezná ovšem takovoto pošestilosti. Následují další nesprávnosti, na př. že jezuitské kolleje byly internáty (str. 11) — opak toho převládá —; že »doba přípravy k učitelskému úřadu dvouletým terciátem byla přerušena« (str. 22) — v této krátké větičce jsou tři nesprávnosti;⁵⁾ — dále prý také »nezáleželo Tovaryšstvu pranic na vzdělanosti lidu«, a jakožto důkaz paraduje tu zmíněné ono famosní »ustanovení studijního řádu«, že ti, kdož k domácím službám byli přijati, nemají konati dalších studií. »A jakož jesuité neujímali se výchovy lidu, tak i ne učinili praničeho ve prospěch výchovy dívčeho pohlaví«; — měli tedy snad jesuité také dívčí gymnasia zřizovati?

¹⁾ »Das Schulwesen der Jesuiten nach den Ordensgesetzen« str. 252. »Cíl vyučování jezuitského možno stručně vyjádřiti slovy Sturmovými: eloquens et sapiens pietas. Také u nich jest ciceronská výmluvnost cílem nejbližším: k němu vedou studia inferiora, vlastní školský kurs. Studia superiora, totiž filosofický a theologický kurs, podávají poznatky filosofické a vědecké. A konec konců jest posledním účelem veškeré jejich výchovy a celého vyučování zbožný život a pravá víra« — tak praví berlínský professor Paulsen ve svém spise »Geschichte des gelehrten Unterrichts« (Lipsko 1885) str. 285.

²⁾ Koopmann str. 6.

³⁾ Koopmann str. 7.

⁴⁾ L. c. str. 8.

⁵⁾ Doba přípravy k učitelskému ústavu v té době jest již ukončena; terciátu jesuité neznají, nýbrž jen »terciát«, a tento »terciát« trvá toliko jediný rok.

Hlavním prostředkem výchovatským u jesuitů jsou dle Koopmanna »náboženská cvičení ve spojení se zpovědí.« »Zpověď, jak se zdá« — tak praví Koopmann, »byla ovšem ne tak k tomu ustanovena, aby se ulehčilo srdci kajicníkovu a jemu absoluce se dostalo, nýbrž spíše za tím účelem, aby představený o duševním stavu chovancově zevrubně byl zpraven. K charakteristice této žákovské zpovědi budiž zde ještě poznamenáno, že řádoví otcové sami dle okolnosti doporučují *„piam et religiosam calliditatem“*, kteráž zpověď několika frázemi odbývá (Pascal); ano zpovědníci neostýchali se kajicníky zprošťovati i povinnosti lásky k Bohu. Vyznávajíť to nepokrytě slovy: *„que cette dispense de l'obligation fâcheuse d'aimer Dieu, est le privilège de la loi évangélique par-dessus la Judaïque“* (Pascal). Tak olupují jesuité chovance své o svědomí, a zpovědník stává se advokátem hříchu.« Nepříliš příjemnou jest prý jesuitům »přísná mravní opravdovost,« protože »každé rozčilení může mít na studium škodlivý vliv.« »Náboženství snižuje se na školní výkon a posléze vyžaduje se nábožnost pouze k vůli pořádku,« a »novicům doporučil se, aby neustále oddáni byli modlitbě« t. j. modlitbě retní. Kdokoliv odříkává modlitby, míní Tovaryšstvo, neupadne nikdy v nebezpečí přemýšletí; a kdo nepřemýšlí, nenalezne ničeho, co by ho mohlo znepokojovati a pochybnost v něm vzbuditi (Kelle).«¹⁾

A takž podařilo se kritickému badání páně Koopmannovu na základě »pramenů«, jimiž mu byli Pascal a Kelle, podati karrikaturu jesuitské výchovy, jež s názory protestantských davů zcela se shoduje. Hle, tak jistě bude usuzovati protestantský čtenář, jest přece zcela bezdůvodno, co katolíci a jesuité vždy říkávají, že totiž protestanté náhledy své o je-

¹⁾ Koopmann str. 26. Zdá se, že pan Koopmann neshod ve svých tvrzeních ani nepozoruje. Jsouť mu náboženská cvičení hlavním prostředkem jesuitské výchovy, a hned potom prý »náboženství snižuje se na školní výkony a posléze vyžaduje se nábožnost pouze k vůli pořádku,« jelikož každé rozčilení může mít na studium škodlivý vliv!

suitech čerpají pouze ze spisů hanlivých, neboť zde totéž se dokazuje v práci kriticko-paedagogické!

Nezbývá mi, než vyzvati pana Koopmanna, jenž tak velice pravdu miluje, aby z některého jesuitského autora podal doklady pro tyto věty:

1. zpověď může několika frázemi býti odbyta;
2. hlavní účel zpovědi chovancův není ulehčení srdci a rozhršení, nýbrž to, aby představený o duševním stavu chovancově zevrubně byl zpraven;¹⁾
3. možno někdy zprostiti i povinnosti lásky k Bohu;
4. zpovědník smí chovance o svědomí olupovati a státi se advokátem hříchu.

Pan Dr. Koopmann nebude moci naléztí žádného jesuitského autora, jenž by k takovému bezbožnostem radil nebo je obhajoval; i naději se tudíž do jeho pravdymilovnosti a spravedlivosti, že tyto výroky odvolá, aby nelpěla na něm snaha pomluvače.

Dále prosím pana dra. Koopmanna, aby podal z pramenů důkaz, že u jesuitů »princip ctižádosti byl učiněn výhradním motive m jednání.« Kdyby to bylo správně, pak ovšem by, jak v následující větě se praví, »všem úkonům odňata byla mravní hodnota« (str. 27).

Co však praví prameny? Ratio studiorum jedná v 39. pravidle pro gymnasijsní professory o udržení pořádku a kázně a připojuje pak: »Toho dosáhne se naději na významání a odměny a strachem před hanbou lépe nežli ranami.«²⁾ V týchž pravidlech (31.) se praví: »Závodění obyčejně tak se zařídí, že buď učitel se dotazuje a ti, kdož spolu závodí, odpověď opravují, anebo tak, že soupeři vpytávají se

¹⁾ Jakož dle ustanovení Klementa VIII. (»Sanctissimus«, 26. května 1593) není představeným řeholním dovoleno podřízené své zpovídati, ač-li si toho sami nepřejí, tak i v žádné jesuitské koleji není žádný chovanec nebo žák nucen zpovídati se svým představeným, kteří zpravidla chovanců svých ani nezpovídají. Ratio studiorum nařizuje provinciálovi (31. pravidlo), aby o to pečoval, »by bylo více zpovědníků, aby nemusili všichni k jednomu choditi; proto také mají časem ustanoveni býti též mimořádní zpovědníci, aby přáním kajicníkův ještě více přicházelo se vstříc.« (Monum. V, 263.)

²⁾ Monumenta V, 397.

navzájem. Takovýto zápas dlužno vysoce ceniti, aby poctivé soupeření, jež jest mocnou pákou píce, bylo podporováno.«¹⁾

Nyní tážeme se každého paedagoga: Co jest v těchto pravidlech nemorálního nebo výchovu poškozujícího? Nemůže býti na tomto místě našim úmyslem, podati zevrubné filosofické odůvodnění těchto nebo jiných předpisů jesuitské výchovavací osnovy, avšak mimochodem rádi bychom přece aspoň několik myšlenek předložili na uváženu, zvláště když následkem Kantova změtění pojmů i mužové tak vynikající jako na př. Nögelsbach, škole jesuitské v této věci rozhodně ukřivdili. Jde zde tedy především o jasnost pojmů trestu a odměny.

Jako pokutování zlého, tak i odměňování dobrého odpovídá lidské přirozenosti, které se právě pro vrozenou jí snahu po blaženosti dostává odměnou a trestem nejen zcela přiměřené, nýbrž také i velmi účinné pohnutky, aby dobré činila a zlého se varovala. Jest sice velice pěkné, vždy jen z lásky k dobru samému a z lásky k nejvyšší normě dobra jednati, avšak jak málo kteří přivedou to v krocení nestálé, tak zhusta na zapověděné cesty se uchylující přirozenosti tak daleko? A což teprve u mládeže slabé ještě vůle, kteráž raději vše jiné koná než by vážné práci se oddávala! Zda nemusí tu každý učitel býti v pravdě vynalézavým, by nejen několik dobrých hlav, nýbrž pokud možno celou třídu naplnil zájmem pro učivo, a zda tu není povzbuzování a soupeřství celé třídy prostředkem vítaným.

Také nelze říci, že by žák častými odměnami sobě navykl vše toliko z ohledu na odměnu konati. Připouštíme, že, jako všude, tak také i zde přílišnost by mohla škoditi; nesmíme však přece tvrditi, že ten již nemorálně jedná, kdo dobro vzhledem k odměně koná. Kant ovšem tak praví, ale naprosto neprávem. Kantův morální princip: Jen to jest dobré, co děje se pouze a výhradně z úcty před rozumem (beze

¹⁾ Honesta aemulatio. Monum. V, 392 s.

vztahu k Bohu), nemravným pak počíná býti jednání, jakmile jen poněkud podléhá vlivu motivů lásky, strachu, naděje atd., odporuje v několikereé příčině zdravému rozumu. Kant chybuje nejen v tom, že stvořený lidský rozum prohlašuje za absolutně posledního rozsudiho beze všeho vztahu ke Stvořiteli, dále v tom, že vyšší stupeň dobra s dobrem vůbec zaměňuje a nižší stupeň dobra prohlašuje již za morální poblouzení, nýbrž on chybuje také zvláště proti přirozenosti lidské. Neboť když člověk dle rozumné přirozenosti své snaží se dosíci příslušného mu dobra, chce právě tím svoje dobro, t. j. svoje sebezachování, zdokonalení, oblažení. Toť tkví v lidské přirozenosti a Bůh, původce přirozenosti lidské, tomu chce. Proto jsou pojmy trestu a odměny přirozeným zákonem do srdce každého člověka vštípeny, a tu chce Kant ve své veliké úctě před rozumem býti tak nerozumným a žádati od nás, abychom od Boha chtěnou a v přirozenosti lidské se zakládající podporu rozumu proti smyslnosti se všemi jejími půvaby, nebezpečími a překážkami, pouze z úcty před potenci, kteráž rozumem se nazývá, od sebe odmítli! Toť nepřijatelné, protože nerozumno.

Tyto nerozumné ideje Kantovy natropily mnoho zlého, zvláště na poli paedagogickém. Co v každé rodině za rozumné a samozřejmé bylo pokládáno, že totiž otec a matka dítě také tresty od zlého odstrašovat, anebo odměnami k dobrému povzbuzovat směji a mají, to vše musilo nyní ve škole vůči týmž dětkám s týmiž nezpůsoby a slabostmi býti pojednou věci nerozumnou, ano paedagogickým zločinem. Představme si jen takovou dle Kantových ideí spravovanou prarozumnou školu, i nahlédneme snadno její nerozumnost. Jak mnohým lenivým a nevázaným klukům, kteří, zanedbavše domácí své úkoly, lživými výmluvami sobě pomáhají, pomůže Kantovský recept, jenž zní: »Učitel netrestejž ho, nýbrž dej mu na jevo své pohrdání a řekni mu, že mu již nebudeš věřiti!« Ostatně, není-liž pohrdání také zase trestem a to trestem velmi citelným? Nesmí-li se nikdy říci: »Styd se, co pak to děláš?«, smí-li se dítěku za jeho nezpůsoby dostati pouze upozornění: »To není slušno« a p.,

jsou to vesměs věci, jež v praxi stávají se směšnými.¹⁾

Nesprávně jest tudíž také, když vysoce zasloužilý Nägelsbach ve své gymnasijsní paedagogice, jež mnohá zlatá zrna obsahuje, praví: »Ostatně není vnějších viditelných odměn vůbec třeba. Je-li ústav co do svého ducha a svého vyučování dobrý, cítí každý žák, že dbá se o jeho intelektuální i mravní prospěch, pak není žádné touhy po cenách; dvanáctý žák jest pak touž horlivostí proniknut, jako první.«

Poměry, jež Nägelsbach má na zřeteli, jsou velice ideální, které však ve skutečnosti buď nikdy anebo přece velmi zřídka se vyskytují. Obyčejným případem jest, že v každé třídě anebo alespoň v každém ústavě jsou mladí lidé, při nichž nutno užití všech prostředků trestních a odměnných, aby ku práci byli pohnuti. Jest však jisto, že u mnohých chabých anebo vzdorných povah trestem ničeho se nesvede, ovšem však uznáním, odměnou a vyznamenáním po vykonané práci.

O takovémto vyznamenání nechce Nägelsbach teprve ani slyšeti. Předkládáť sobě otázku: »Smí-liž ctižádost vůbec býti podněcována, zdaž smí čestná odměna býti motivem učení se nebo kázně? Quintil praví ovšem: licet ipsa sit vitium ambitio, saepe tamen causa virtutum est; ale zdaž smí ve škole křesťanské míti platnost tato věta, jež má na zřeteli pouze účel? Jestliž zde řeč o ctižádostivosti, studium laudis et honoris, a nikoliv o lásce k poctivosti (studium honesti), jež má býti horlivě pěstována. Pobádá-li žáka ctižádost, jest mu hlavním cílem jeho snažení upokojení vlastního 'já'... Byly školy, jež ctižádost povýšily na páku celé soustavy vychovavací. Byly to školy jesuitské.«²⁾

Bylo nám opravdu líto, že nalézáme u tak váženého paedagoga, jakým jest Nägelsbach, takovéto věty. Výroky ty spočívají na úplném změtění pojmvů. Po-

¹⁾ Srvn. »Eine Schule nach Kants Ideen« v časopise »Stimmen aus Maria-Laach« XIV, 382 násl.

²⁾ Nägelsbach, »Gymnasialpaedagogik«, 2. vyd. str. 55.

kládá-li Erlangský pan professor každé »studium laudis et honoris« za ctižádost, jest to pojetí mylné. Čest v širším smyslu jest každý příznivý soud jiného člověka o našich dokonalostech; vyjádří-li se tento soud slovy, jest to chvála; jeví-li se v celém způsobu jednání bližního, jest to čest v užším smyslu. Čest jest tedy dobrem a přirozenou průvodkyní ctnosti. Bezděky cti se domáháme, snažíme-li se konati to, co opravdu cti hodno jest. Než, smíme-li se domáhati také toho, aby tyto úctyhodné skutky od jiných byly uznány? K tomu dal sv. Tomáš ve své Summě tuto naprosto rozumnou odpověď: »Tohoto uznání od jiných smíme se domáhati, pokud k něčemu jest užitečno: buď aby Bůh od lidí byl zveleben (tak svět světle vaše před lidmi); buď proto, že lidé mají prospěch z toho dobra, jež na jiných vidí; buď aby člověk sám dobrem, jež na sobě na základě svědectví jiných postřehne, byl pobádán k tomu, by v něm setrval a pokračoval. A takž jest chvalitebno, o svoje dobré jméno pečovati.«¹⁾

Poslední část výroku sv. Tomáše hodí se přesně na případ náš, a takž nalézá »aemulatio«. Jež o sobě jest indiferentní, právě ve velikém užtku, jež přináší, podněcuje k ctnosti a k nabývání vědomostí, plnou oprávněnost. Ovšem musí toto závodění díti se v příslušných mezích; »aemulatio« musí, jak Ratio studiorum s důrazem podotýká, býti vždy »honestá«, umírněná, daleká drzé vynášivosti a sobecké nelaskavé závisti; takovou může zůstati v každém křesťanském ústavě, kde výchova skutečně děje se dle křesťanských zásad bázně Boží, pokory, vzájemné lásky a úcty.²⁾ Pro možné zneužití zavrhnouti zařízení samo o sobě dobré, jest nerozumné; vychovavací osnovu

¹⁾ II, 2, qu. 132, a. 1 ad 3 et 4. — Nemorální by bylo čest pokládati za nejvyšší cíl, anebo bažiti po nezaslouženě cti, anebo zasloužené cti nemírným, vášnivým způsobem se domáhati.

²⁾ Již v nejstarších školních pravidlech z r. 1560 klade se vychovatelům na srdce: »Unde philautiam et inanis gloriae cupiditatem a se modis omnibus extirpare nitentur.« Monum. II, 169; srv. II, 170, 185.

jesuitův jen pro to prohlašovali za nemorální a zvržitelnou, jest prostě nespravedlivo.

Titíž páni, kteří tak přísně proti vyznamenáním v jesuitské škole horlí, nejen proti tomu ničeho nenamítají, nýbrž velice sobě na tom zakládají, dostane-li se jim za zásluhy jejich nějakého titulu, jako »professor«, »tajný rada«, excellence« nebo vysokého nějakého řádu. A podobná, ač mnohem menší vyznamenání v jesuitských školách měla by býti označena jako škodlivá?

Dále táži se, zda berlínská konference školská dopustila se skutku nemorálního, když mimo jiné usnesla se na tom, aby vyšší učiliště na mravní vzdělání svých žáků působila také vhodnými zařízeními a slavnostmi školními? Neblíží-liž se to zase nápadným způsobem přirozenému nakládání s mladým mužem, jak toho žádá »Ratio studiorum«? Než, k berlínské konferenci ještě se vrátím.¹⁾

Jiná výtka, kterou pan dr. Koopmann proti jesuitským školám učiniti za dobré uznal, týká se toho, že prý v nich dávána byla jednostranně, ano téměř výhradně přednost vyšším stavům. »Všimneme-li si«, tak praví dr. Koopmann, »žáků jesuitských škol, shledáme, že pocházeli téměř výhradně z vyšších stavů; domnívali se jesuité, že budou moci tak svoje panovačné plány nejsnáze provéstí, a jen takovíto žáci mohli se vyučování dávati jim bohatě dary...«²⁾

Pokud tato výtka v sobě obsahuje odstrkování a zanedbávání chudších žáků, neshoduje se nikterak se skutečností, jelikož právě laskavá péče o chudé studenty tvoří jeden z nejkrajnějších listů v dějinách je-

¹⁾ Paulsen praví ve svém spise »Geschichte des gelehrten Unterrichts« na str. 286: »Od protestantských gymnasiálních paedagogů vytýká se jesuitským gymnasiím, a to zpravidla s obvyklou mravní rozhořčeností, že učinili závodění podnětující principem učení se. Ale praxe protestantských gymnasií nesdílela nikdy odpor theoretiků k užívání závodění, i nevim věru, zda zasluhuje proto výtky. Ovšem jest dobrá řeč se zlou blíže příbuzná. Bez oné však nebylo nikdy dobré školy.«

²⁾ Koopmann str. 23.

suitského školství, jakož jsme již na jiném místě byli ukázali.¹⁾

Vše, co pan Koopmann a jiní proti jesuitské výchově uvádějí, jest tedy opravdu pouhou bajkou; pravdu o jesuitské škole může každý z normy její poznati. Každý, kdo s upřímnou pravdymilovností studijní řád jesuitský studuje, najde v něm jasně a zřetelně vyslovenu snahu, aby žáci k ctnostnému křesťanskému životu skutečně byli vychováni: toť jest nejdůležitějším úkolem každé školy, na něž také nyní opět vůbec, a zvláště také na školské konferenci berlínské důraz se klade. Co prospěje nejhlubší a nejobsáhlejší věděni člověka, jenž nebyl vychován ke ctnosti a k víře v nejsvětější pravdy? Veškero věděni stane se v jeho ruce zbrani proti blahu jeho bližních, ano proti blahu celé veřejnosti. Věděni nesmí tudíž ve výchově zaujímati první místo; a právě proto, že k věděni příliš jednostranně obraceli zřetel svůj, vyslovili se i mužové dobré jinak vůle tu a tam snad přes příliš ostře o školách jesuitských. Ostatně poskytuje solidní humanistické vzdělání, jak ho gymnasium ve smyslu studijního řádu jesuitského dosíci chce, podnes dle doznání i největších protestantských paedagogů takového věděni, že se jím nabývá nejlepší průpravy ku kterémukoliv odbornému studiu.

Hlavní vady nynějšího gymnasiálního vzdělání: nedostatek vychovatelského momentu, přetížení, přehánění gramatických studií, nemístné odbornictví učitelův, malá péče o hry a tělesný výcvik, byly na školské konferenci berlínské v prosinci 1890 uznány. Dle říšského věstníku přijaty byly tyto návrhy, čelící proti řečeným vadám:

I. Učebná osnova. »1. Jest žádoucí, aby celkový počet vyučovacích hodin na gymnasiích byl zmenšen. 2. Přiměřené tomu snížení počtu hodin určených k vyučování jazykům klassickým stane se dobře možným, bude-li za hlavní cíl vyučování toho pokládáno seznamování žáků s klassickými spisy a budou-li gramatická cvičení

¹⁾ Viz výše str. 338—344.

sloužit v podstatě za prostředek k tomu. Zmenšení celkového počtu vyučovacích hodin má z části týkati se jazyků klassických, z části i jiných předmětů. 3. Latinské úkoly, pokud samy sobě jsou účelem, odpadnou. 4. Řecká písemná práce na postupnou pro primu (= oktávu) odpadne.*

II. Přeložení hlavní práce do školy.

»1. Konferencí navržené zmenšení počtu týdenních hodin vyučovacích nesmí míti v zápětí rozmnožení domácích úloh. 2. Podmíněné tím přeložení hlavní práce do školy vyžaduje zlepšení vyučovací metody. 3. Aby metody té mohlo býti dosaženo, a aby požadavky učitelům a žákům kladené mohly býti vyplněny, prohlašujeme za nezbytné tyto podmínky (mimo žádoucí zmenšení frekvence tříd a ústavů): a) paedagogické předběžné vzdělání učitelů v; b) lepší postavení učitelského stavu co do všechněch vnějších poměrů; c) obmezení odborného učitelství: větší zodpovědnost učitele třídního za tělesný a duševní zdar chovanců; d) pěstování her a tělesná cvičení; tělesná cvičení buďtež konána den co den.*

III. Působení vyšších učilišť na mravní vzdělání jejich žákův. Většina shromáždění přijala následující návrhy: »1. Vyšší učiliště mohou samostatně působiti na mravní vzdělání svých chovancův: a) pečlivou povšechnou kázní; b) pěstováním a povznášením náboženského smýšlení jak náboženským vyučováním, tak i přiměřenými školními pobožnostmi; c) přiměřeným užitím mravní a vlastenecké vzdělávací látky ve vyučování dějepisném a při výkladu spisovatelů; d) laskavým působením na zvláštní povahu každého žáka, což ovšem jen pak bude možno, nebudou-li třídy žáky přeplněny; e) obmezením systému odborného učitelství; f) bezúhonným mravním životem učitelovým; g) přiměřeným i po stránce finanční postavením učitelského stavu; 2. spolupůsobením s rodinou: a) v kázní a dozoru žáků mimo školu; b) taktními návštěvami žáků v jich bytech; c) v přiměřených zařízeních a slavnostech škol-

ních; 3. také rodičové buďtež povzbuzeni přiměřeným způsobem ke stykům se školou; 4. vzhledem k vysoké důležitosti vyučování konfirmačního (přípravy k sv. přijímání) jest povinností školy, aby je všemožným způsobem podporovala a aby zejména také vhodný čas k němu dala k dispozici; 5. doporučuje se, aby na všech vyšších školách každý den, kdy vyučování jest, zahájen byl krátkou pobožností.*

Nejdůležitější z těchto reformních návrhů jsou buď výslovně v Ratio studiorum obsaženy, anebo staly se aspoň v praxi pro školy, jež dle tohoto studijního plánu byly řízeny, samozřejmými.¹⁾

Pravdu o školách jesuitských nelze však bezpečně poznati toliko z vnitřního jejich zařízení, nýbrž také z velikého úspěchu a všeobecného uznání, s nimiž školy ty se setkávaly.

Byly-li školy jesuitské opravdu tak špatné, byla-li výchova jejich pravým opakem toho, čím výchova vlastně býti má, dusila-li jejich výchova každé volné hnutí a měla-li na zřeteli pouze obohacení a zmohtnění řádu, naváděla-li dívky k nechuti vůči rodičům a k nenávisti vůči protestantům, pak nutno vysvětliti, kterak se státi mohlo, že jesuité mohli u katolíků i protestantů za svoji vychovávací metodu naléztí takový souhlas, a to netoliko dříve, nýbrž také ještě v našich dnech!

Sám professor Koldewey, jenž přece za nepochybné pokládá, že školy jesuitské jsou zavržení hodny, musil vydati o tomto faktu souhlasu a úspěchu jesuitských škol přímo stkvělé svědectví. Koldewey píše totiž:

»Jesuitské školy dovedly toho, že nejen u římsky smýšlejících, nýbrž i u protestantů — vzpomeňmež si jen na příznivý úsudek, jež Bedřich Veliký o nich měl — velikého souhlasu nacházely. A byl to netoliko

¹⁾ Srvn. Kleutgen, »Ueber die alten und neuen Schulen« 2. vyd. Münster 1869, a v »Ratio studiorum« pravidla pro gymnasijského ředitele, Monum. V, 350—371, a společná pravidla pro gymnasijského učitele, Monum. V, 378—399.

pouhý souhlas, nýbrž byly to také úspěchy, a to dalekosáhlé, trvalé, možno říci v pravdě bezpříkladné úspěchy. Neboť cokoliv jiného jezuitský řád ve zpovědnici a na kazatelně, knihami a rozněcováním krvavých válek¹⁾ pro obrácení kacířů na víru učinil, — nejstkvělejších vítězství svých dobyl přece jen svými školami. Celé ono zpětné hnutí, jež vůbec protireformací se nazývá, jest hlavně výsledkem těchto ústavů; jim především dlužno připisovati, že zejména v Německu vítězný postup protestantismu již po několika málo desetiletích k přiměří byl donucen a potom, aspoň až do uzavření westfálského míru, více méně v ústup se proměnil. Na straně protestantské byly tyto úspěchy přetrpce pocítovány. Mezi přísnými luterány XVI. století byli mnozí nakloněni k tomu, připisovati je čarodějství a působení ďábel-skému.

»Takouto víru nemůže syn 19. století ovšem sdíleti; ale žasnouti musíme nad tím, s jakou šikovností, s jakou rázností a houževnatostí, s jakou oddaností a péčí, s jakou jednomyslností jezuitský řád vychovatelskou úlohu svou prováděti se jal. Jak nepříznivě odlišuje se od toho všeho šlendrián a lhostejnost, svárlivost a rozervanost, jež v protestantském školství až daleko do 18. století, ne-li všude, tož přece na mnohých místech zřejmě se jeví! A pak jak bystře dovedli jezuité porozuměti všelikým — ať oprávněným či neoprávněným přáním oněch kruhů, mezi nimiž působiti sobě byli umínili! Jaká to uhlazenost a úhlednost forem, již všeho se vystříci dovedli, co by jakkoliv mohlo býti kamenem úrazu! Jak ošklivě se vedle toho vyjímá svéhlavost a tvrdošijnost, učenecká domýšlivost a kantorská pýcha, nemotornost a bezohlednost, jež tak zhusta nalézáme při rektorech a učitelích starých dobrých dob! A dále vyučovací látka —

¹⁾ Tuto výtku, kterouž pan Koldewey nemůže oprávněnými fakty, probral zevrubně Reichmann, »Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig. Ein offener Brief an Herrn Prof. Koldewey«, Frýburk 1890.

shodovala se sice v podstatě v jezuitských i protestantských školách; ale jak znamenitě uměli ji jezuité moudrým výběrem zbaviti zbytečné přítěže, kterouž u evangeliků nezřídka nešikovnost a nerozum mládež zahrnovaly! Také vyučovací způsob u jezuitův obvyklý shodoval se celkem se způsobem, jenž ve školních řádech protestantských paedagogů, jmenovitě v řádu štrasburského školního monarchy Jana Šturma jest předepsán; ale nezůstával, jak u protestantů zhusta se dalo, pouze na papíře, nýbrž členové řádu, dříve nežli na katedru vstoupili, podobně jako nyní v učitelských ústavech se děje, úplně si jej osvojili, tak že často i při velmi nepatrné učenosti dosahovali uspokojivých výsledkův. Kázeň konečně, u evangeliků často s krutostí a hrubostí sdružená, postrádala u jezuitů, jakkoliv byla přísná, přece zřídka kdy otcovské mírnosti. To, co se dnes obyčejně nazývá individuální péčí o žáky, bylo u nich od počátku již konáno, hlavně ovšem jen pak, šlo li o to, aby zámožné a vlivuplné osoby pro účely řádu byly získány (?).

»K těmto více vnitřním, dílem skutečným, dílem jen zdánlivým, zajisté však veskrze oslňujícím přednostem družily se ještě nepopíratelné výhody vnější. Protestantským školám latinským bylo téměř všude, a to i do dob nepřilíš dávných, strádati nedostatečností hmotných prostředků; učitelé, zápasíce s nedostatkem, nemohli oddávati se s radostnou myslí svému povolání; mimo to nuzné poměry hmotné byly na újmu cti a vážnosti celého stavu. Naproti tomu měli jezuité pro svoji vychovatelskou činnost téměř nevyčerpatelné (?) zdroje příjmů k dispozici: nejsouce tísněni starostmi o vezdejší potřeby, prosti jsouce všelikých svazků rodinných a u všech katolíků veliké vážnosti požívající, mohli se úplně a cele věnovati učitel-skému úřadu. Školní plat nebyl v jejich ústavech zásadně od žádného, ani od nejbohatších žáků vybírán: v jejich pensionátech dostávali chovanci za malou poměrně summu výtečné hmotné zaopatření, a bedlivě bylo o to dbáno, aby práce duševní nebyla příliš na-

máhavou a aby dostatečným spánkem a tělesným zotavením byla vyvážena.«¹⁾

Toto svědectví, jež Koldewey vydává minulosti, platí také ještě plně a zcela o přítomnosti. Prusko neodvážilo se nikdy toho, aby jezuitské školy připustilo k volné soutěži se školami státními, a přece honosí se tím, že má nejlepší školství. Proč tedy obává se tolik »špatných« jezuitských škol, jestliže opravdu ničeho nesvedly? V Belgii jsou jezuitské školy přeplněny, a i osvícení odpůrcové církve posílají dívky své k jezuitům. Ve Francii bylo tomu rovněž tak; křiklavým násilím pokusili se tam ve jménu svobody o potlačení jezuitských škol. Při této příležitosti ujali se jezuitských škol i mnozí liberálové. V liberální Revue des Deux-Mondes (1880, I) učinil Albert Duruy k původci násilných opatření Ferrymu dotaz, zda jesuitští chovanci, kteří dějiny dle knih P. Gazeaua studovali, r. 1870 méně statečně se bili, nebo více živlů povstání kommunistickému poskytl; zda zvláště oněch devadesáte chovanců v boji padlých, jimiž jezuitská škola v Rue des Postes honosí se může, bylo špatnými občany?

Ferry pohaněl jesuity jakožto »svůdce mládeže«. Duruy odpovídá: »Navštívili jsme nedávno tuto »mrvně zkaženou mládež« a její »svůdce«. Nalezli jsme tam — byla právě hodina oddechu — 150 jinochů 18—20letých, kteří v prostranném nádvoří si hráli; jedni cvičili se na hrazdě, jiní bavili se hrou v míč, kuželky a cricket. A v jejich středu nalézal se »praefectus morum«, t. zv. »surveillant«, jenž je příkladem svým povzbuzoval a co do obratnosti a dovednosti i nejsilnějšímu chovanci se vyrovnal. Tu zaléti jsme v duchu v ony doby, kdy jsme (na státních vychovavacích ústavech) jakožto předčasně zralí a blaseovaní rhetorové (= oktáváni) ve svých konventiklech dobu našich krátkých rekreací v koutě úzkého a pochmurného dvora trávili, brzo hovoříce o věcech, jež nikdy jsme neměli poznati, brzo kujíce plány na »reformu«

¹⁾ Koldewey, »Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig« 1889, str. 8—11.

všech společenských řádů: i tázali jsme se, zda přisnáhana ministra vyučování jest oprávněna.« Duruy přirovnává jezuitského »praefekta morum« k »maitre d'étude« státních pensionátů. O onom praví: »Není to placený úředník, jako u nás; jest to starší přítel, k němuž chovanci lnou s láskou a úctou. Zpravidla jest z dobré rodiny, a kdyby byl býval zůstal ve světě, byl by jistě dosáhl vynikajícího postavení. Měl zvucné jméno, měl jmění, konnexe, slovem kynula mu stkvělá kariéra. Mohl dojít štěstí na burse nebo v podnikcích průmyslových. On však dal přednost sutaně a věnoval se vychovávání mládeže. Úkol svůj nepokládá za »otročinu«: jeho úloha jest vznešenější a důležitější nežli úloha kteréhokoliv profesora. Máť, jak studijní řád jezuitský praví, vyučování býti toliko prostředkem, konečný cíl výchovy však má býti tento: vésti dítko k poznání a milování jeho Tvůrce a Spasitele... Není to, jako u nás, právník nebo medik, jenž dožebává se bezplatného zaopatrání, ani kandidát professury, jenž připravuje se ke zkouškám.«

Duruy končí těmito slovy: »Někteří odvážili se, aniž by měli jiných důkazů než několik chuděrských citátův, aniž by věc důkladně vyšetřili, jen na základě povrchního prohlédnutí, a aniž by měli jiného důvodu leda jen brutální násilí, kongregace haněti a obviňovati... Nepokoušejí se o to, aby vešli s konkurrencí v zápas; pokládají za jednodušší potlačiti je. Nesnaží se to, co jest, zlepšovati, nýbrž chtějí spíše ničiti.«¹⁾

Co se týče Německa, dovolávám se svědectví tří mužů, jichž nadání i vlastenectví uznává přítel i nepřítel: míním Kettelera, Mallinckrotha a Ballestrema.

Proslulý biskup mohučský Ketteler praví: »Byl jsem v mládí svém rodiči svými dán do vychovavacího ústavu, jež řídili jesuité, a strávil jsem v něm čtyři léta. Přinesl jsem si z otcovského domova smýšlení tak samostatné a tak čistý názor mravní, že, kdybych byl jen stín toho, čemu ve světě jezuitské zásady se říká, byl zpozoroval, byl bych s nechutí a od-

¹⁾ Köln. Volkszeitung 1890 čís. 291.

porem od nich se odvrátil. Také moji rodičové, jichž postavení bylo zcela neodvislé, a kteří nejryzejší a nejvroucnější láskou k dítkám svým byli naplněni, nebyli by mne věru ani okamžik nechali v tomto ústavě, kdyby byli něco podobného zpozorovali. Neshledal jsem však v tomto ústavě nic, co by mého, v nejryzejších zásadách křesťanských vychovaného mladistvého ducha kdy urazilo; i loučil jsem se se všemi svými učiteli, naplněn jsa k nim nejhlubší úctou a pevně jsa přesvědčen, že jsou to muži, kteří sobě samým den co den kladli nejvyšší mravní požadavky.¹⁾

Výrok Mallinekrodtův uvedli jsme již na str. 354. Hrabě Ballestrem započal v říšském sněmě německém řeč svou ze dne 17. června roku 1872 takto: »Když se mi posledně dostalo té cti, abych s tohoto místa k vám mluvil, bylo mi hájiti instituci, kterou jsem si byl oblíbil a v níž jsem velikou část svého života byl strávil, totiž pruské vojsko. Dnes přicházím, bych zase hájil instituci, kterou od mladosti své znám a jejíž výtečnost mi úplně jest známa; přicházím, abych svědectví vydal o ctihodných svých učitelích, o svých vážených přátelích: o řeholnicích z Tovaryšstva Ježíšova.«

Jakož pak tato svědectví mužů nad jiné proslulých každého, kdo předsudky není zaslepen, jasně přesvědčují o tom, že jesuitské školy nemají cílů zavržení hodných, tak i vyvází již několik málo takovýchto svědectví veškery ty ošuntělé fráze, nepravdy a bajky protestantů, kteří nikdy nějakého jesuitu ani neviděli, nikdy ani jediné jesuitské školy nenavštívili, ani jedenkrát studijního řádu jesuitského nečetli, neřku studovali.

Ze všeobecného tohoto úspěchu a všeobecného uznání možno zajisté právem usuzovati, jak zdatné jsou školy jesuitské. Tento úspěch můžeme sobě vysvětliti jen pak, byly-li jesuitské školy opravdu dobré; a musíme jej sobě tak vysvětlovati, postačí-li tento

¹⁾ Moufang, »Actenstücke, betreffend die Jesuiten in Deutschland«, Mohuč 1872, str. 27.

důvod a obsahuje-li každý jiný důvod v sobě morální nemožnost. Jiný důvod mohl by zníti jen takto: Jesuitská škola došla všeobecného uznání buď pro svoji špatnost anebo přes špatnost svou. Ono »buď« jest však rovněž tak nepřipustno, jako toto »anebo«. Neboť eventualita »buď pro svoji špatnost« prohlašovala by tisíce a miliony katolických otců za nestvůry, kteréž dítky své nemravné výchově vydávaly v šanc; eventualita pak »přes špatnost svou« by znamenala tolik, že oni katoličtí otcové byli prahloupi zpozdlci, kdyžtž ani sami za studií svých u jesuitů špatnosti učitelů svých nepoznali, ani toho od svých soudruhův a přátel se nedověděli, ani konečně stop a následků této špatné výchovy u dítek svých nepostřehli.

Z vnitřních i vnějších důvodů musíme tedy frázi o špatnosti jesuitské výchovy prohlásiti za bajku.

32. Jesuitská kamarilla na dvoře Jakuba II.

Jesuité jsou vinni všelikým neštěstím a nezdařem, a proto nesmí býti s podivem, že mají hlavní vinu i na pádu Stuartovců. Hlavním provinilcem mezi »jesuitskou kamarillou na dvoře Jakuba II.« jest anglický jesuita Edward Petre, jenž byl r. 1685 od Jakuba II. ku královskému dvoru povolán.

Žaloby proti jesuitům hromadily se jedna na druhou; zhusta proto, aby se tuto na nepopíratelném příkladě ukázalo, čeho se má svět do řádu jesuitského nadíti. I kdybychom musili správnost všech těchto žalob připustiti — a kdyby byly správné, nerozmýšleli bychom se ani trochu, fakta ta uznati, — přece bychom nemohli souhlasiti se závěrem, totiž aby se převrácenost jednoho člena kladla na vrub celé společnosti, protože takovýto závěr jest logicky nesprávný a tudíž naprosto zavržitelný.

Avšak v tomto případě, o něžž jde, nedají se obžaloby z pramenů dokázati. Slyšmež nejprve výtky, pak zkoumejme prameny, z nichž byly čerpány, a konečně předložme sama akta, jež nám mohou nejsnáze ke správnému úsudku dopomoci.

Jedním z hlavních obviňovatelů P. Petra jest především lord Macaulay. Týž tvrdí ve svých »Dějinnách Anglie«: »Tento muž pocházel ze vznešené rodiny; jeho chování bylo dvorné, řeč jeho plynná a milá, avšak byl slabý a marnivý, lakotný a ctižádostivý. Ze všech špatných rádců, kteří měli přístup ku králi, měl snad největší vinu na pádu domu Stuartovců.«¹⁾

¹⁾ The History of England, London 1878, I. 357.

Ranke kárá »ctižádostivost Petrovu, jež směřovala k dosažení vysoké hodnosti duchovní«;¹⁾ také Lingard vytýká mu ctižádostivost,²⁾ a sám Crétineau-Joly, zvaný neprávem »úředním dějepiscem« jesuitů, činí tomuto anglickému jesuitovi těžké výtky.³⁾ Huber uvádí výše položená slova Macaulayova a zevšeobecnuje pak, bez ohledu na ono Macaulayovo »snad«, žalobu: »Jesuitská dvorní kamarilla svedla krále nejen ke všem nerozumným opatřením ve prospěch katolicismu, nýbrž i k činům, jež se musily protestantského obyvatelstva těžce dotknouti, ku př. k uvěznění protestantských biskupů, kteří proti svobodnému vykonávání katolického náboženství byli protestovali.«⁴⁾ Jak poznáme, byl Petre naprosto proti uvěznění biskupů; mimo to nejednalo se jen o svobodu náboženství katolického, nýbrž o všeobecnou toleranci.

Současnými prameny, z nichž hledí se různé výtky Petrovi činěné dokázati, jsou letáky, zprávy vyslanecké, tak zvané Paměti krále Jakuba II., spisy protestantského biskupa Burneta atd. Z nesčetných zrovna letáků proti P. Petrovi vydaných byly nejvíce rozšířeny »Tři listy«, z nichž první má býti dopisem jistého jesuity lutišského, daným jesuitovi frýburskému, kdežto oba druhé dopisy vydávají se za korespondenci P. Petra a P. de la Chaize (Chaise). Nejkompetentnější kritikové angličtí prohlašují první dopis (daný v Lutichu dne 2. února r. 1686/87) za nejvíce pravděpodobný, druhé dva pak za listy zcela nepochybně padělané, a upozorňují na to, že byly tenkrát četné podobné padělky rozšiřovány.⁵⁾

Dopis lutišský honosí se opatřeními královými ve prospěch katolíkův a končí větou, jež k popíchnutí Hollandanů velmi se hodí: »Pro příští rok vyzbrojuje se mocné loďstvo, a Hollandané se již velice obávají,

¹⁾ Englische Geschichte, V. 447, 482 nn.

²⁾ A History of England, London 1830, VIII. 300, 382.

³⁾ Histoire de la Compagnie de Jésus, Paris 1851, IV^a, 146 nn.

⁴⁾ Huber, Der Jesuitenorden, str. 171.

⁵⁾ A Collection of scarce and valuable Tracts... revised by Walter Scott, London 1809—1815, IX, 76—86.

by se proti nim neobrátilo, a proto počali zbrojiti.« Již tato závěrečná věta poukazuje zřejmě na hollandský padělek; nejdříve též vyšel v Holandsku a neminul se tam s účinkem, jak francouzský vyslanec d'Avaux dne 4. července 1686/87 píše.¹⁾

Jako se o tomto prvním dopise ve století XIX. tvrdilo, že »nikdy publikován nebyl,«²⁾ podobně i druhý dopis P. Petra, daný Paterovi de la Chaize, který již r. 1688 často byl otištěn a jež Walter Scott nazývá »hloupě a drze ironickým«, prohlašuje se ještě za našich dob za »pravý« a »tiskem nevydaný.«³⁾

Ve veliké sbírce letáků, vydané od Somera, nalézá se ještě jiný padělaný dopis: »P. de la Chaizův plán k vyhubení kacířů; v jeho dopise P. Petrovi. V Paříži dne 8. července 1688.« Angličtí vydavatelé poznamenávají k tomu: »Tot šíp z téhož toulce, jenž poskytl předcházející padělané dopisy, avšak není psán tak dobře, protože ironie z něho příliš hrubě proniká.«⁴⁾ Tento dopis však je pouze úlomkem z většího listu, jenž vedle odpovědi, rovněž padělané, v mnohých vydáních rozšiřován byl v řeči hollandské, anglické, francouzské a německé. V obou těchto dopisech obsa-

¹⁾ Négociations de M. le comte d'Avaux en Hollande 1685—1688, Paris 1753, VI. 61. sq. Také Lingard (History of England, VIII. 432) prohlašuje dopis ten za falsum. O listě tom mluví též Crétineau-Joly (Histoire de la Compagnie de Jésus, IV. 151), avšak o jeho pravosti nebo padělanosti se nevyslovuje. »Takovéto kolísání oficiálního dějepisce řádu jezuitského jest arci velmi nápadným a dokazuje, že by mohl míti list ten také za pravý;« tak dí Friedrich v pojednání král. bavorské akademie věd, svaz. XVI., odděl. I., str. 117. Oproti tomu jest podotknouti, že žádnému jezuitovi nenapadne, aby Crétineau-Jolyho s těmi četnými nesprávnostmi a nepravými nebo zcela falešnými názory měl za oficiálního dějepisce řádu jezuitského; též není nápadným, že ani touto otázkou, jako tak mnohou jinou, důkladně se neobíral. Podobně nepočíná si důkladně ani Friedrich, když z obou jim uveřejněných dopisů »snadno poznává, jak jezuité krále stále více ku předu poháněli.« To se v listech těch nepraví.

²⁾ Echard, History of England. Sr. Records of the English Province, V. 157.

³⁾ Agnes Strickland, Lives of the Queens of England, IX. 203.

⁴⁾ Collection of Tracts, IX. 86.

ženo jest tolik oplzlých věcí, a řeč je tak sprostá a hrubá, že sotva lze pochopiti, jak se mohly dále rozšiřovati, nebo že se musí právě na vrub těchto ohyzdností rozšíření jich přičísti.

V německém vydání, jež autorovi těchto »Bajek« bylo po ruce, zní nadpis prvního listu takto: »Copia desjenigen Sendschreibens, welches Pater la Chaise, Beichtvater des Königs von Frankreich, an Pater Petersen, Beichtvater des Königs von Engeland, hat abgehen lassen. Aus dem Niederteutschen wahren Original in die hochteutsche Sprache gesetzt. Von Guidewaldo Wagenhalss (Gedruckt zu Cöln [Amsterdam?] Anno 1688. 4°. 20 S.)« t. j. »Kopie onoho listu, jež Pater la Chaise, zpovědník krále francouzského, poslal Paterovi Petersenovi, zpovědníku krále anglického. Z dolnoněmeckého pravého originálu do řeči hornoněmecké přeložený. Od Guidewalda Wagenhalssa (Tištěno v Kolíně [Amsterdamě?] r. 1688, 4°, 20 str.)«. Směr tohoto hanopisu jeví se již na první stránce: »V naší zemi (ve Francii) jsou již kacíři skoro vyhubeni. V Piemontsku a Savojsku jsou ve velikých úzkostech. V Uhersku to nemá též dlouho trvati, až bude válka mezi Jeho císař. Veličenstvem a Turky ukončena... mají jezuité, pokud možno, císaře pohnouti k tomu, aby opět všeobecnou válku proti všem kacířům započal a s povrchu zemského je smetl... Ve Falcii může se vyhubení státi tím pohodlněji, protože dostanou teď za náčelníka římsko-katolického kurfiřta... Anglie, Holandsko a Švýcarsko byly vždy nejmocnější oporou a jedinými úkryty kacířův... Král náš se rozhodl, že republiku švýcarskou si podrobí a podobně jako kacíře pomocí dragonů ji obrátí, tedy že všemožně o vyhubení a zničení hollandského kacířského hnízda se přičiní, ve kterémžto úmyslu aby setrval, já jej utvrzuji.«

P. Petre chválí se pak pro vše, cokoli se v Anglii stalo i nestalo, pro »odvedení biskupů do Touru«, pro podvržení dítěte: »že P. Petri a jezuité J. K. Milosti domlouvali, by při svém rozhodnutí setrval, aby přijal toto děcko za plod beder svých.« Pak následuje sprosté a naivní vypravování, jak P. de la Chaize přiměl

krále francouzského k vyhubení kacířův: »kterýžto hřích (proti mravnosti) jsem mu (králi) nechtěl odpuštění, dokavad mně nedal vlastnoruční list pečeti opatřený, aby všichni hugenotti téhož dne o život byli připraveni.« Dodatek »Warhaffte Gründe, dass der Printz Wallis Kein rechtmässiger Erbe der Cron sey« t. j. »Pravdivé důvody, že princ Walleský není řádným dědicem koruny,« počíná se slovy: »Nuže, courieusní čtenáři, to, co výše bylo pověděno, je doslovným zněním listu, z dolnoněmeckého pravého originálu přeloženého a od P. I. Ch. Paterovi Petersovi odevzdaného, kteřížto dva jsou zrádci...«

»Antwort-Schreiben, welches der Beichtvater des Königs von Engeland, Pater Peters, an Pater la Chaise, des Königs von Frankreich Beichtvater, auf desselben den 10. Julii Anno 1688 gethanen Antworts-Schreiben, wieder abgehen lassen. Aus dem Niederländischen ins Teutsche versetzt von J. Nimmergenant, gedruckt in diesem Jahre« (4°, 20 str.), t. j. »Odpověď, kterou zpovědník krále anglického, Pater Peters, poslal opět Paterovi la Chaisovi, zpovědníku krále francouzského, na jeho odpověď z 10. července r. 1688. Z nizozemského do němčiny přeloženo od J. Nejmenovaného, tištěno v tomto roce«, předčí ještě prvý list sprostotou a oplzlostí. On (Petre) prý děcko vybral. »A kdybych věděl, že náklonnost Jeho Veličenstva k našemu Tovařystvu a jeho úcta k naší činnosti těmito písemně vedenými spory J. Svatosti se zmenší, postaral bych se již v čas o to a způsobil bych, aby nynější princ zemřel.« Apoštolé »neučili pravému umění, obraceti kacíře ohněm a mečem... Kdybych nebyl býval ujištěn horlivostí královou, nebyl bych se tak namáhal a v jeho prospěch jednal, abych jeho bratra, zemřelého krále, odstranil.« Po té se vypravuje, jak jesuité Karla II. »šňupcem tabáku« otrávil. Nemravnosti nynějšího krále užívá jesuita jako prostředku k tomu, aby dosáhl svého účelu. Princ Oranžský má býti zbaven života, avšak týž jest příliš opatrný. Hrubá smilnost, kterou Petre sobě a jiným jesuitům přivlastňuje, doplňuje obraz vraha, traviče, po krvi kacířů lačnického jesuity, jak to lze nalézti i v jiných děje-

pisných pracích nejen sedmnáctého, nýbrž i devatenáctého století.¹⁾

Podobně psán jest i jiný pamflet na P. Petra, »Závěť P. Petra.«²⁾ Řada odkazů, jež autor P. Petrovi činiti dává, končí se důstojně tímto legátem: »20.000 liber na meče, nože, prach, bomby; 10.000 lib. tomu, kdo prince Oranžského zavraždí; 2000 lib. francouzským dragonům; 100 lib. tomu, kdo zabije haeretika; 1000 lib. za vymyšlení mučidel.«

V britském museu chovají se ještě jiné četné tištěné letáky, jichž nadpisy uvedeny jsou částečně v časopise »Zeitschrift für katholische Theologie.«³⁾ Jeden z posledních hanopisů proti P. Petrovi namířených má titul: »Histoire des intrigues amoureuses du P. Peters« (»Dějiny milostných intrik P. Peterse«), jež sám Bayle co nejrázněji odsoudil.⁴⁾

¹⁾ Prozíravější protestanté poznali brzy tento padělek, jak píše Leibniz v srpnu 1688 lantkraběti Arnoštovi Hessen-Rheinfelskému: »Les gens véritablement habiles ne s'amusent guères à ces fictions, que le plus souvent on les reconoit; témoins ces pauvres lettres, qu'on a publiées sous le nom des Pères de la Chaise et Peiters, où j'ay reconnu manifestement quelques pensées, copiées de Monsieur Jurieu.« Rommel, Leibniz und Landgraf Ernst von Hessen-Rheinfels, II. 191.

²⁾ The Last Will and Testament of Father Peters: As it was found quilted into my Lord-Chancellor's Cap; with a Letter directed to his Lordship and his Prayer to the Blessed Virgin of Loretto (4°, 4 p.). Otištěno v publikaci: Th. Park, The Harleian Miscellany: a collection of scarce, curious and entertaining pamphlets and tracts; London 1810, V, 329—333. Přes to že jsou vztahy na P. Petra a Sunderlanda zcela evidentní, vztahuje to vydavatel na kreaturu Cromwellovu, Mr. Hughu Peterse, jenž byl r. 1660 oběšen.

³⁾ Zeitschrift für kathol. Theologie, XI. 221. Výpočtu tuto podanému chybí ještě mnoho do úplnosti. Také veliký počet karikatur Patera Petra byl vydán, jak vyказuje Catalogue of the Satirical Prints v britském museu, ale ani museum nemá všech; to dokazuje mimo jiné katalog, jež před několika lety vydal Fr. Müller a Spol. v Amsterdamě.

⁴⁾ Cologne (?) chez Pierre Marteau le jeune 1698. Bayle praví o tomto oplzlém hanopise (Diction. histor. Ed. Amsterdam 1720, I, 239 B): »On a si peu profité de l'indignation des honnêtes gens contre l'historien fabuleux et satirique du Père la Chaise (Histoire d. P. I. Ch., Cologne 1693, 2 vol.) que cinq ans après on a mis au jour un autre Ouvrage pire que celui-là. C'est depuis le commencement jusqu'à la fin un

Že z »listův« a hanopisů tuto uvedených nemůže býti proti P. Petrovi důkaz čerpán, není třeba ani připomínati.

Z vyslaneckých zpráv, jichž se proti P. Petrovi užívá, uvéstí dlužno zejména zprávy Florenčana Terriesiho, jež uveřejnila markýza Campana de Cavelli.¹⁾ Avšak jak ze srovnání této publikace s opisem depeší Terriesiových v Britském museu vysvítá, jsou depeše u Campany de Cavalli v podstatě neúplné a částečně i zkomolené, aniž by čtenář v tomto případě na to obvyklými vynechávacími znaménky byl upozorněn.²⁾

Kdežto ku příkladu Terriesi ve své depeši z 12./22. července roku 1686, dané velkovévodovi, pozitivně tvrdí, že Petre králem vládne, mluví se o tom v depeši z téhož dne, dané státnímu sekretáři, jen jako o pověsti — »on dit«, »prý«, »povídá se«. První depeše u Campany de Cavelli se nalézají, nikoli však depeše druhá.³⁾ Dne 5./15. srpna 1687 oznamuje Ter-

tissu de fables grossières, et d'avantures chimériques, racontées avec la dernière impudence et avec un styl tout farci de saletez.« Z listů, jichž se proti Pateru Petrovi často užívá, budiž tuto uveden ještě list jistého P. Cona (vlasky a anglicky ve »The State Letters of Henry Earl of Clarendon«, Oxford 1768, III, 326—329); avšak po nějakém P. Conovi nenašel jsem stopy ani ve velikém díle Foleyově (Records), ani v anglických archivech. Dále pak užívá Con v dopise tom výrazů, jež jsou u jesuity zcela nesrozumitelná. Je-li dopis ten pravý, pochází snad od praelata Cona, jehož jméno se několik let před tím připomíná. Také ve vídeňském státním archivě nalézají se kopie dopisu z Anglie z této doby: »Ex Anglia 3. Dez. 1686 a nonnemine Soc. Jesu ad confratrem quandam in Germania degentem.« Dopis ten je pln blahoslibných zpráv, že princ Oranžský stane se co nevidět katolíkem, že vypravuje se proti Holandsku veliké loďstvo. Rukou slavného historika P. Balbína S. J. připsána je pod tímto listem poznámka: »Hae litterae non tam videntur esse ab aliquo e Nostris quam ab alio compositae in odium nostrum. Confrater apud nos non est usus etc.

¹⁾ Les derniers Stuarts à Saint Germain en Laye. Documents inédits et authentiques, Paris 1871, 2 vol.

²⁾ Celá korespondence Terriesiho, vyslanec velkovévody Toskánského v Londýně, z let 1675—1691 nalézají se v opisech z archivu ve Florenci ve 24 foliantech v Brit. museu Addit. Manuscr. Nr. 25,358—25,381.

³⁾ Brit. Mus. Terriesi, vol. XV, f. 160, a Campana de Cavelli, l. c., II. 113.

riesi, že se zúmyslně rozšiřuje pověst, že všechno zlo pochází od jesuitův. Následující věta, v níž poslanec prohlašuje tyto pověsti za zlomyslnost, je v tištěné publikaci úplně vynechána.¹⁾ V depeši Terriesiově z 3./13. listopadu 1687, dané státnímu sekretáři ve Florenci, vynechán je v tisku nejdůležitější odstavec depeše ve prospěch Patera Petra znejší, tentokrátě aspoň s vynechávacími znaménky.²⁾

Těchto několik příkladů zajisté dostačí na důkaz, že Terriesiových depeší markýzou Campanou de Cavelli vydaných nelze užiti k odůvodnění žaloby proti P. Petrovi.

Ani korespondence nuntia d'Addy s Římem³⁾ neobsahuje žádných fakt, jež by ospravedlňovala obžaloby proti P. Petrovi.

Depeše francouzských vyslanců Barillona a Bonrepauxe jsou uveřejněny jenom úryvkovitě: nad to pak jsou psány tak ve smyslu intrikánské, nesvědomitě politiky Ludvíka XIV., že lze stěžít pravé zrnko z nich vybrati. Co se týče P. Petra, tu si mnohdy zrovna odporují.⁴⁾

Hlavním pramenem obžalob proti Petrovi jsou t. zv. »Paměti krále Jakuba II.« Již v polovici XVIII. století učinil Carte a po jeho smrti († 1756) Macpherson výpisky ze »Života Jakuba II.«, chovaného ve škotské kolleji v Paříži. Výpisky ty byly r. 1775 Macphersonem vydány tiskem.⁵⁾ Úplný »Život Jakuba II.« vydal pak na počátku XIX. století Clarke.⁶⁾ Na jiném

¹⁾ Brit. Mus. Terriesi, vol. XVII, f. 219; Campana de Cavelli (l. c. I. 141) nemá pro toto zkomolení ani vynechávacích znamení.

²⁾ Depeše z vol. XVII, f. 11. sq. v »Zeitschr. für kathol. Theologie« XI, 20 n.

³⁾ Brit. Mus. Addit. Ms. Nr. 15395—15397. Srv. výtahy v uvedeném »Časopise« X, 686 nn.; XI, 27 n.

⁴⁾ Srv. »Zeitschrift für kath. Theol.« XI, 38 n.

⁵⁾ Original Papers containing the secret history of Great Britain... To which are prefixed Extracts from the life of James II., as written by himself, 2. Edit., London 1776, 2 vol.

⁶⁾ Life of James the Second, collected out of memoirs written of his own hand. Published from the original Stuart Manuscripts in Carlton-House by the Rev. J. Clarke, London 1816, 2 vol.

místě bylo však dokázáno, že ani o jediné větě v tomto »Životě« není prokázáno, že by zcela jistě pocházela od krále, že zejména místa o Petrovi jsou ve zřejmém rozporu s rozhodně authentickými listy a výrocky Jakuba II., že výpisy Macphersonovy nejsou čerpány z originálních listin Jakubových, nýbrž z výše jmenovaného »Života Jakuba II.«, a že se tu Macpherson dle výroku slavného Jamesa Foxa dopustil nestydatého podvodu,¹⁾ že tudíž i ty nepatrné ústupky, jež Ranke ve svých Analektách k dějinám anglickým tomuto »Životu« učiniti hleděl,²⁾ samy sebou padají.³⁾

Co konečně týká se zpráv současného protestantského biskupa Burneta v jeho »Dějinách Jakuba II.«,⁴⁾ dostačí, uvedeme-li úsudek Rankův o »Dějinách« Burnetových: »Jest to zvláštní směs pověstí a bludů se zprávami a pravdou, lehkověrného strannictví se snahou, býti nestranným; — subjektivní pravdomluvnosti bych autorovi zrovna neupíral; a však objektivní pravdu věcí, jichž se dotýká, nutno často upírati. Zejména to platí o jeho líčení vlády Jakuba II. Anglického, jíž v Anglii neprožil, nýbrž o níž zvěděl jenom ze zpráv z druhé ruky, jak byly odpůrci Jakubovými po celém světě rozšiřovány.«⁵⁾

¹⁾ Ch. J. Fox, A History of the early part of the reign of James the Second; London 1808, p. 15—27.

²⁾ Englische Geschichte, VII. Bd. Anhang, str. 137—155.

³⁾ »Zeitschrift für kath. Theol.« XI, 224—232. Tam (na str. 228 n.) uvedeny též úsudky znamenitých historiků: Mackintosh, Lingarda, Macaulaye, Guizota, Gardiner-Mullingera.

⁴⁾ History of his own time, 3. Bd.: History of the reign of King James the Second, Edit. Oxford 1852, p. 113, 251, 259. Zde přikládá se též neprávem Petrovi výrok, že by vysokocírkevní (— strana v církvi anglikánské —) biskupové »měli býti nuceni, jísti svůj vlastní trus.«

⁵⁾ Ranke, Engl. Geschichte, VII. Bd., Anhang, str. 164. Mazure (Histoire de la Révolution de 1688 en Angleterre, III. 153) vidí při Burnetovi »cet art insidieux de donner toutes les couleurs de la raison aux sophismes, et d'envelopper la certitude même dans les nuages les plus subtils.« Srv. I. c. III. 129. Co Ranke sám (I. c., VII. 152) o P. Petrovi z Dějin anglické revoluce od P. Orléanse uvádí, je s porušením smyslu a zkomoлено ze souvislosti vytrženo, jak následující místo ze spisu P. d'Orléanse S. J., Histoire des Révolutions d'Angleterre, Paris 1694 (III. 507 n.) ukazuje: »Si elle (la conduite de Sunder-

Tuto uvedené hlavní prameny obžalob proti P. Petrovi nutno tudíž označiti jakožto neprůkazné; vizmež nyní, co skutečně a bezpečně o P. Petrovi víme.

P. Edward Petre narodil se r. 1630/31 v Londýně jako druhý syn baroneta Sira Francise Petra. Studia gymnasijsní konal v kolleji St. Omerské, roku 1652 vstoupil ve Watten do Tovaryšstva Ježíšova a složil sliby dne 2. února 1671. Po sedmi letech spatřujeme ho jako představeného v Canterbury, kdež byl zároveň viceprovinciálem anglické provincie. Pověstný process Oatesův přivedl i jeho do vězení Newgate-ského. Dne 12. dubna 1681 píše anglický provinciál do Říma o smrti jistého uvězněného jesuity a zmiňuje se při tom o veliké lásce, jakou P. Petre umírajícímu prokázal.¹⁾ Byv po více než ročním věznění na přímluvu vévody Yorkského osvobozen, ocitá se záhy po druhé v žaláři. Dne 3. ledna 1681 oznamuje týž provinciál, že obdržel dne 20./30. prosince od P. Edwarda psaní, z něhož uvádí toto místo: »Bohu

land) fut infidèle ou seulement mauvaise, je n'y vois pas assez clair pour le décider. Voici ce qui s'en dit de part et d'autre... Ceux qui l'accusent d'infidélité... disent... qu'on ne peut juger autrement de la violence qu'il (Sunderland) fit à son maître, en l'engageant non obstant ses répugnances, à mettre dans le conseil n'Angleterre le Père Petre malgré lui même, malgré la Reine qui s'y opposait, malgré les plus essentielles loix de l'Ordre dont était ce Père, que le Roy pour contenter son ministre, fit céder en cette occasion au droit qu'il crut avoir de disposer de ses sujets... Telles sont à peu près les preuves, qu'allèguent de l'infidélité de Sunderland ceux qui l'accusent; ceux qui l'accusent y répondent... que dans l'affaire du Père Petre le Comte cherchoit sur qui détourner l'envie des choses qui déplaisoient au peuple dans la conduite de la Cour... Je laisse au lecteur plus décisif que moi à prendre parti sur ce problème.« Ů Ranke se čte: »Pater Orléans: Král prý to učinil malgré lui même, malgré le conseil qui s'y opposait, malgré les plus effectives loix de l'ordre dont était ce père.« Nepraví to P. Orléans, nýbrž žalobci Sunderlandovi to tvrdí; dále slova »malgré lui même« u Orléanse vztahují se zjevně na P. Petra, jelikož o králově odporu mluvilo se již dříve.

¹⁾ Foley, Records of the English Province of the Society of Jesus, vol. VII, 2, p. 787.

díky, mám odvahu a jsem odhodlán, snášeti vše, cokoliv vůle Boží na mne sešle. Jsem na dosti bezpečném místě, kde jest mně dovoleno s přáteli obcovati. Některým jest snášeti úpal pronásledování, i proč bych neměl činiti tak jako jiní? Padl-li bych jako oběť, neznám příčiny, proč by měli přátelé moji oplakávati nepatrnou ztrátu bezcenného muže, což by přece pro mne bylo jistým ziskem. Neboť milostí Boží jsem zcela ochoten přijati to, co se přirozeností přičíti zdá.«¹⁾ Když P. Petre po dvou letech na rukojmí i z této vazby byl propuštěn, nalézáme ho v seznamu těch, kteří se generálovi pro úřad provinciála doporučují. Tohoto doporučení, jak se praví v informaci generálovi určené, dostalo se mu pro jeho opatrnost, činnost a zejména pro jeho velikou lásku, s jakou ulehčoval utrpení svým nemocným a uvězněným bratřím.²⁾

Když katolický vévoda Yorkský r. 1685 vstoupil jako Jakub II. na trůn anglický, povolal záhy P. Petra ke svému dvoru. V dopise z 9. října 1685 žádal pak Jakub II. velice naléhavě na papeži Innocencovi XI. pro P. Petra důstojnost biskupskou. Tuto prosbu že předkládá z vlastního popudu, po zralé úvaze, a že nemá při tom na zřeteli nic jiného leč svou vlastní potřebu a stav země. Dopis je pln chvály, kterou král z víceleté zkušenosti vzdává vědění, zbožnosti, opatrnosti a stálosti tohoto jesuity; tuto poslední dokázal prý Petre za nejtěžších dob v žaláři a strastech.³⁾

¹⁾ Foley, Records, vol. VII, 1, p. 591.

²⁾ Doslovné znění viz v »Zeitschrift für kathol. Theologie«, X, 681².

³⁾ »Post maturam deliberationem statuimus proprio motu nominare Sanctitati Vestrae... Plurium annorum experientia compertum habemus, quem suggestimus Sanctitati Vestrae esse litteratura, pietate et prudentia dignissimum, sanctaeque Sedis observantissimum. Difficillimis his ultimis temporibus plurium annorum carceres et aerumnas insigni constantia ac religionis zelo pertulit, mihique in pluribus fuit pernecessarius, pluraque speramus ipsius opera pro futuro in bonum Ecclesiae Reipublicaeque Catholicae emolumenta... Licet Societatis Jesu opera in gremium Sanctae matris Ecclesiae recepti fuerimus, et quamvis propter eiusdem in Ecclesiam merita sit nobis gratis-

V odpovědi z 24. listopadu 1685 lituje papež, že nemůže králi co se týče povýšení P. Petra vyhověti, jelikož to odporuje konstitucím Tovaryšstva Ježíšova. Ani další úsilí královo, aby skrze mimořádného aglického vyslance Castlemaina jeho prosba byla vyplněna, nemělo výsledku. Stěžuje si do toho před nuntiem, hrabětem d'Addou, praví král opětovně, že P. Petre nijakým způsobem o své povýšení nepečuje.¹⁾ Dne 22. října roku 1686 obdržel d'Adda z Říma rozkaz, by se snažil krále pohnouti k tomu, aby ustal od dalších krokův ohledně povýšení P. Petra, jelikož prý papež všechny prosby musí zamítnouti, tak jako zamítl prosby krále Polského ohledně P. Voty a prosby krále španělského ohledně jiného jesuity, který se měl státi biskupem v Indii. I obrátil se král dne 16. června r. 1687 opět sám na papeže: že ho velice zabolalo, že nebylo jeho úpěnlivé prosbě vyhověno, jelikož prý by mohl Petre tímto způsobem prokázati církvi služby mnohem prospěšnější. Ježto prý však papež trvá na odepření důstojnosti biskupské, že prosí za kardinalát pro P. Petra, kterážto důstojnost již více členům Tovaryšstva Ježíšova udělena byla. Již 16. srpna odpověděl papež opět záporně, odvolává se na své svědomí, a odkázal krále na nuntia, jenž prý další zprávu podá. Instrukce římského státního sekretáře pro nuntia, datovaná téhož dne, neobsahuje žádných důvodů, jež by se dotýkaly osoby P. Petra.²⁾

Král nedal se odbyti. V dopise z 24. září r. 1687 prosí zase za kardinalát pro Petra, odvolává se na příklady dřívějších papežův. Jelikož král takto svéhlavě na své žádosti trval, podařilo se snadno vlivům jesuitům nepřátelským v Římě vpraviti papeži domněnku, že P. Petre jest vinen tímto naléháním královým. Král dal po té výslovně ujistiti papeže o opaku. Avšak papež ve své odpovědi z 22. listopadu 1687 setrval při svém odporu. Téhož dne ode-

sima, in hac tamen promotione nihil horum spectavimus. sed rerum nostrarum praesertim exigentiam.« Celý dopis viz v »Zeitschrift für kathol. Theologie«, X, 683 n.

¹⁾ »Zeitschrift für kathol. Theologie«, X, 686 n.

²⁾ »Zeitschrift für kathol. Theol.«, X, 690 n.

slán byl též dopis generála jesuitů, Thyrsa Gonzalesa, anglickému provinciálovi, v němž mluví se o podezření, jež papež ohledně P. Petra má; on (generál) že tomuto obvinění nevěří, jelikož má příliš dobré, zkušeností potvrzené mínění o P. Petrovi, než aby ho měl za schopna takového sakrilegia, by proti svému přisežnému slibu po důstojnosti bažil;¹⁾ přes to však nechť prý provinciál P. Petrovi řekne, by vše vynaložil k tomu, aby krále od jeho úmyslu odvrátil. Odpověď provinciálova na tento dopis byla úplným ospravedlněním P. Petra, a následkem toho dal papež generálovi oznámiti, že se vzdal úplně svého podezření.²⁾

Dříve ještě, než byly tyto listy napsány, přinesla oficiální »London Gazette« dne 11. listopadu 1687 zprávu, že P. Petre jakožto člen tajné státní rady složil před králem přísahu. Toto jmenování, jež snad mělo býti nátlakem na Řím, může býti přičteno na vrub jen tvrdošijnému a svéhlavému charakteru králova, ač nechtěl-li i Sunderland urgováním jmenování toho podporovati své vlastní zájmy. Buď jak buď, povolání jesuity toho do státní rady bylo neopatrností, jenom že jest nesprávné, činiti z toho zločin. Co se týče P. Petra, je nám nyní snadno říci, že by snad bylo bývalo lépe, kdyby Petre a jeho provinciál, jenž mu k tomu dal dovolení,³⁾ byli prostě králi v této věci odepřeli poslušnosti, a to i s tím nebezpečím, že se s králem nadobro rozejdou; než dlužno zajisté míti na zřeteli časové okolnosti absolutismu a zejména osobu tak velice absolutistického krále, aby se mohly posouditi obtíže, jež takovému to vypovědění poslušnosti v cestě stály. Spolu upozorňujeme na to, že protestantští kazatelé byli mnohem častěji do státní rady povolováni, nežli jesuité.⁴⁾

¹⁾ Petre jako profess Tovaryšstva Ježíšova složil slib, že ani v Tovaryšství ani mimo ně nebude bažiti po žádné praelatuře.

²⁾ »Zeitschrift für kathol. Theologie«, XI. 32 n.

³⁾ Že P. Petre nejednal bez dovolení, vysvítá z listu P. generála anglickému provinciálovi z 8. ledna 1688 (»Zeitschrift für kath. Theologie«, XI. 43).

⁴⁾ Srv. ku př. Koch, Geschichte des Deutschen Reiches unter der Regierung Ferdinands III., Wien 1865, I, 8. n.

Král jako dříve, tak i později setrval při svém přání, aby obdržel pro P. Petra důstojnost kardinálskou — ba nyní trval na tom více než dříve. Byl li nový státní rada kardinálem — tak mohl král souditi — pak nebyl více pod poslušností Tovaryšstva, tím pak byla vzata odpůrcům možnost, aby stále jeho charakter jakožto jesuity na odív stavěli a za předmět svých záštíplých útokův ho měli.

Dne 22. prosince r. 1687 odpověděl král na poslední dopis papežův z 22. listopadu stkvělým ospravedlněním hanobeného jesuity. Jenom zřetel k tomu, že Petre na jiném místě může pro církev mnohem více působiti, pohnul prý ho k jeho prosbě; měl prý před očima jenom prospěch katolické církve. »Mimo to P. Petre nemá pražádné touhy po purpuru a sotva věru lze nalézti někoho, jenž by byl více ctižádosti prost.« Totéž psal král téhož dne generálovi Tovaryšstva, jenom že na počátku tohoto dopisu vznáší na generála tu zvláštní prosbu, aby se vši horlivostí postaral se o to, by smýšlení papežovo změnil a ho přiměl k tomu, by Petrovi kardinálát udělil,¹⁾ — žádost to, jež vymáhá na generálovi porušení povinnosti, jelikož tento dle své regule byl povinen činiti právě opak toho.

Oba tyto listy doprovodil Sunderland, první ministr králův, dopisem agentovi v Římě, v němž obsah listů krátce naznačil takto: »Jeho Veličenstvo nařizuje, aby tyto listy co možná nejdříve byly odevzdány, a doufá, že papež nebude déle otáletí, aby vyplnil v tomto tak rozumném a od Jeho Veličenstva tak vážně předloženém požadavku přání královo.« V pamětním spise, jež agent papeži musil předložiti, se ujišťuje, »že král psal vícekrát nejen papeži, nýbrž i kardinálu Howardovi,²⁾ že prosby vycházejí jedině a pouze od něho; totéž že vícekrát opakoval ve státní radě. Jest prý zcela jisto, že Petre, jakmile seznal, že mohou k vůli jeho osobě povstati mezi papežem a králem nedoroz-

¹⁾ Tento jakož i následující listy má doslovně »Zeitschrift für kathol. Theologie«, XI. 85 nn.

²⁾ Mladší bratr vévody z Norfolku.

umění, ihned prosil za propuštění ode dvora, což krále nemálo znepokojuje.«

I Innocenc XI. vydal ve své opět zamítavé odpovědi ze dne 14. února 1688 P. Petrovi, úplně ospravedlňující vysvědčení: »Ať prý je král přesvědčen, že papež ujišťování ohledně P. Petra úplně věří a o ctnostech a zásluhách tohoto kněze nejlepší má přesvědčení.«

Podobné prohlášení o nevině P. Petra vydal pak též generál dne 24. ledna 1688 v dopise anglickému provinciálovi. Vzdáváje zvláštní dík za důkladné poučení o P. Petrovi, připojuje tato slova: »Nepochyboval jsem sice nikdy o ctnosti tohoto kněze, avšak přece mně to bylo velikou útěchou, když mínění mé zprávou Vaší Důstojnosti bylo potvrzeno.« A dne 14. února dí generál opět, »že ho to velice potěšilo, když poznal z dopisu ze dne 2. ledna úplnou nevinu P. Edwarda. Že jest nyní jisto, že P. Petre jako dobrý řeholník, pamětliv ústavy, nejen po žádné důstojnosti nebaží, nýbrž spíše z řeholní skromnosti ji zamítá.«

I autor publikace »Litterae annuae Provinciae Angliae 1685—1690«, jenž měl zajisté po ruce se spisy shodný materiál, podotýká: »P. Petre častěji, a to na kolenu prosil krále, by mu dovolil ode dvora odejít a prací při něm se vzdát. Že chce býti raději obětí rozhořčenosti chátřů a zloby závistivých lidí, než připustiti, aby věc králova nějakou škodu vzala; avšak král zpěchoval se stále, ho propustiti.«¹⁾

Setrvání jesuity na vynikajícím místě při dvoře bylo zajisté na škodu věci králově, aspoň potud, že to bylo pohnutkou, by se protestantský fanatismus v Holandsku a v Anglii ještě více proti králi rozohňoval. Avšak mnozí chtěli škodu tu spatřovati zejména v tom, že prý jesuita ten popouzel krále k neopatrným, ukvapeným opatřením. Jest toto obvinění

¹⁾ Oliver, G. Collections towards illustrating the biography of the Scotch, English and Irish Members of the Society of Jesus; Edinb. 1888, str. 150. Místo u Olivera otiskéno srovnal jsem s úplnými Litterae annuae v rukopisech koleje Stonyhurstské.

odůvodněno? Či lépe, která fakta jsou toho druhu, aby vyplývalo z nich přímé působení jesuity toho?

Nejprve nutno zde zamítnouti domněnku, jež v tak mnohých učených i neučených spisech se nalézá, jakoby Jakub II. zcela bezohledně byl jednal proti všem oněm nespravedlivým zákonům, jimiž protestantská vysokocírkevní většina pronásledovala protestantskou nevysokocírkevní menšinu, a zejména menšinu katolickou. Když Jakub již tři léta byl kraloval, píše královský resident v Londýně dne 23. dubna 1688: že »posud ani katolickou věž kostelní spatřiti ani zvon katolíků slyšeti nelze.«¹⁾ Teprve v květnu 1687 odvážili se jesuité otevřít školu, v jejíž stanovách jest obsaženo, že každému vyznání náboženskému úcta vzdávati se má.²⁾

Že neopatrné, prudké hnaní se vpřed jesuitům vytýkati nelze, vidno též z fakta, o němž jistý vyslanec podává zprávu dne 10. listopadu 1687: »Král nařídil, aby řeholníci Whitehallští, St. Jamesští a Somerset-houseští i na svých pochůzkách městem nosili rádrový šat... odpor jesuitů však způsobil odvolání tohoto dekrétu.«³⁾

Že P. Petre měl účast při odvolání tohoto dekrétu, je pravděpodobno; odpor jeho při jiných příležitostech je jistý. Neměly-li tyto protivné snahy jeho vždy výsledku, pak již z té jediné okolnosti jde na jevo, že nebyl u krále všemohoucím, jak se tak často mluvívá. Při svém vstoupení na trůn propustil Jakub II. svou maitressu, avšak táž se později ke dvoru opět vrátila, ba byla i do hraběcího stavu povýšena. Jak sám Macaulay vypravuje, vrhl se Petre před králem na kolena, aby vymohl na něm vypuzení Lady Dorchestrové.⁴⁾ Jedním z nejneopatrnějších ustanovení Jakuba II. bylo soudní pronásledování vysokocírkevních biskupů, kteří se zdráhali dáti v kostelích oznámiti prohlášení všeobecné svobody svědomí. A tu není

¹⁾ Campana de Cavelli, l. c., II. 185.

²⁾ Brit. Mus. Terriesi, vol. XVII, f. 82.

³⁾ Brit. Mus. Terriesi, vol. XVIII, f. 7.

⁴⁾ Macaulay, History of England, I. 363.

po ruce ani jediného zaručeného svědectví pro to, že by byl P. Petre při tomto ustanovení spolupůsobil, naopak se dosvědčuje, že Petre byl proti pronásledování, a nad to jest zatykač podepsán všemi členy »Privy Councilu«, vyjímajíc jediného P. Petra.¹⁾

Ani pro to, že Petre radil k útěku královského prince a konečně krále sama, nedají se uvést žádná spolehlivá a souhlasná svědectví. Král sám po svém pádu, jenž zrádnými intrikami jeho nevděčného zetě Viléma Oranžského a jeho vlastní neopatrností způsoben byl,²⁾ hájil z vlastního popudu P. Petra proti výtce, jakoby mu byl špatně radil, prohlásiv při návštěvě jesuitů v Paříži, »že mu P. Petre vždy jen dobré rady dával, a že jest povinen toto svědectví mu vydati.«³⁾ Dle annalisty provincie anglické, jenž o této věci zajisté lépe byl zpraven, zněla slova králova takto: »Kdyby byl poslouchal rad onoho pátera, že by jeho věci teď tak špatně nestály.«⁴⁾

V úplném souhlase s údaji tuto uvedenými mluví Leibniz za tři léta po té v dopise lantkraběti Arnoštovi Hessen-Rheinfelskému. Co tomuto svědectví zvláštní ceny dodává, jest ta okolnost, že Leibnizovi nemůže býti vytýkána zaujatost ve prospěch jesuitů, že dále svým postavením ke dvoru hannoverskému a svými styky s anglickými státníky byl s to, aby mohl obdržeti spolehlivé zprávy, že konečně tuto ještě výslovně ujišťuje, že je dobře informován. Učenec tento

¹⁾ Lingard, History of England, Ed. Lond, 1830, VIII. 443—445. Barillon jmenuje mezi těmi, kdož byli proti všelikému přísnému opatření, výslovně »P. Pitera«; týž podotýká též, že se P. Petre zdráhal zatykač podepsati. Mazure, Histoire de la Révolution de 1688, III, 125, 129. Mazure ukazuje při této příležitosti, jak velice t. zv. »Paměti Jakuba II.« odporují skutečným. Srv. I. c. III. 165. Tento francouzský historik soudí o Jakubovi II. takto: »Quand un prince avoue douloureusement qu'il ne prenoit d'autres conseils que de son obstination, il est facile de conclure que lui même étoit son plus dangereux conseiller« (I. c., III. 126).

²⁾ Srv. »Zeitschrift für kathol. Theologie«, XI. 212 n.

³⁾ Dopis residenta Toskánského, daný v Paříži 25. ledna 1689, u Company de Cavelli, I. c., II. 481.

⁴⁾ Oliver, Collections, p. 150.

píše tudíž ke konci prosince r. 1691: »Osoby dobře zpravené nás ujistily, že P. Petters (Petre), když byl v Anglii na výsluní přízně, dosti mírnosti (assez de modération) na jevo dával, a že nebyl to on, jenž nutil krále ku přemrštěným opatřením.«¹⁾

Konečně i další životní okolnosti P. Petra ukazují, že se nemohl dopustiti žádné veliké neopatrnosti, tím méně zločinu. Jinak by věru představení Tovaryšstva byli sotva P. Petra ustanovili rektorem důležité kolleje. A tu zajisté za několik let po té setkáváme se s P. Petrem jako s rektorem anglické kolleje St. Omer-ské. V rukopisech kolleje Stonyhurstské v Anglii chovají se tři dopisy konsultorů P. Petra z července 1693 P. generálovi, v níž se tito přimlouvají za jisté zařizení svého rektora (totiž za změnu duchovního šatu chovanců) a vzdávají při této příležitosti P. Petrovi největší chválu.²⁾ Z téže doby dochoval se nám vlastnoruční list P. Petra, daný P. generálovi, jenž vydává krásné svědectví o jeho pokoře a podřízenosti pod vůli představených jeho. P. Petre pokládá to za trest za své hříchy, že ho poslušnost přivedla na takové místo, jež jeho povaze tak velice se přičí. Končí pak úsilivnou prosbou na P. generála, aby modlitbou slabosti jeho byl nápomocen.³⁾ Dopis P. generála z 24. dubna

¹⁾ Rommel, Leibniz und Landgraf Ernst von Hessen-Rheinfels; Frankfurt 1847, II. 371.

²⁾ Stonyhurst Colleg Anglia, vol. V., f. 112 nn. Protože nejsou ještě uveřejněny, klademe tuto nejdůležitější místa z nich: John Keynes píše 25. července 1693 P. generálovi: »R. P. Rector huius collegii qui suo munere magna cum laude et satisfactione omnium fungitur.« John Swindborn píše 28. července r. 1693: »Cum itaque divina Providentia dederit nobis Rectorem ea prudentia, ea animi fortitudine praeditum, ut lapsis rebus nostris remedium adhibere non solum possit, sed et velit.« Francis Powell píše: »... R. Patri Nostro Rectori, cuius unius curis ac vigiliis per paucos hosce menses mirum quantum spes nostrae recreatae sunt.«

³⁾ Tento dopis jest jediným známým vlastnoručním listem P. Petra. Sbírka listů P. Petra, jež se chovala v anglické kolleji v Brügge, ztratila se při zrušení kolleje té r. 1773. (Oliver, Collections, p. 164.) Foley podal anglický překlad tohoto listu (Records, VII. 1147 n.). Tuto podáváme část latinského znění dle originálu ve Stonyhurstě (Angl., vol. V., f. 225): »... Patres et Magistri sunt valde solertes in suis obeundis ministeriis. Sum-

r. 1694 anglickému provinciálovi dí, že rektor St. Omer-ský velice jest chválen, ale že jest přáním, aby lépe o sebe pečoval. Provinciál tedy nechť pečuje o to, aby páterovi tomu nic nechybělo, čeho stáří jeho a pracemi vyčerpané síly potřebují.¹⁾ Kromě svého úřadu rektorského zastával P. Petre od 27. června r. 1693 též důležitý úřad konsultora anglické provincie řádové. Pravděpodobně již churav poslán byl P. Petre r. 1697 do Watten, kdež zemřel dne 15. května r. 1699, jsa stár 68 let.

I lze nám tudíž ke konci zajisté tvrditi, že těžké obžaloby proti P. Petrovi pronášené nemohou býti z pramenův odůvodněny. Ony současné spisy, jež takovéto obžaloby obsahují, jsou jednak zcela jistě padělky a satyrami, jednak jejich údaje, stojíce v rozporu s fakty bezpečně ověřenými, nezasluhují víry, jednak jsou to jen pověsti, jež se bez záruky dále vyprávěly. Co se jednotlivostí dotýče, jest obžaloba ze ctižádosti a lakotnosti v naprostém rozporu se vším, co o P. Petrovi víme. Pocházeje ze vznešené rodiny zřiká se Petre všech poct tohoto světa, vstoupí do řádu, jenž byl v jeho vlasti nejvíce pronásledován, a složí v něm slavnostně slib, že nikdy a na žádný způsob nebude ani v Tovaryšstvu ani mimo ně bažiti po místech čestných. Sám jsa vězněm, slouží svým uvězněným bratřím s obětavou láskou. Povolán ke dvoru, vydán je stejně nenávisti protestantův i závistí sobětných katolíků, kteří až u papeže v podezření ho uvedou, jakoby byl vinen naléháním královým, by dů-

mus eorum consensus . . . Alumni sunt juvenes magnae spei, in studiis assidui, in Graecis et Latinis versatissimi et quod caput est piissimi et morigeri. Cum durante conjuratione Anglicana per quattuor menses Provinciam in Anglia gubernarem et postea per aliquot annos versatus fuissem in aula et inter nobiles, didici, quantum nobis obfuerit hic vestiendi modus ex eo quod rarissime nobilitas voluerit propterea suos ad nos mittere. Deus in transgressionum mearum poenam in his me circumstantiis constituit, natura et genio quam maxime contra niten-tibus, in obsequium obedientiae. Pro summa sua caritate in suos rogo R. P. N., ut dignetur S. Sacrificiis imbecillitatem meam juvare. < Audomari, 28. Jul. 1693.

¹⁾ Znění viz v »Zeitschr. für kathol. Theologie«, X. 682.

stojnost biskupská a kardinálská byla mu udělena. Opětovně a energicky protestuje král proti tomuto podezřívání; anglický provinciál ospravedlňuje svého podřízeného; generál a papež prohlašují, že jsou úplně přesvědčeni o nevině jesuitově. Jest faktum, že Petre opětovně a naléhavě prosil za propuštění ode dvora; že ne jednou nebo dvakrát, nýbrž opět a opět, přes veškero naléhání vyslance Florenckého, zamítal neústupně všeliké zakročení na prospěch svého povýšení. Co pak týče se neopatrných opatření králových, tu více jich jest přesvědčeno o tom, že Pater Petre byl proti nim, jiní nepodávají pro spolupůsobení jeho při nich žádných důkazů, četná pak svědectví a zejména též jednání představených po katastrofě zprošťují P. Petra všeliké těžké viny.

Nemůže-li se však P. Petrovi jakožto »hlavnímu vinníku« dokázati nic závažného, odpadají tím samy sebou i obžaloby proti jesuitské kamarille na dvoře Jakuba II.

33. Noc Bartolomějská — děsné orgie ducha jesuitského.

Četné a rozmanité jsou bajky, jež o noci Bartolomějské a jejích dozvucích kolují. V jak četných učených spisech a časopisech stkví se ku př. stále ještě jakožto nápis pod třetím obrazem Vasariovým v Sala regia ve Vatikáně slova: »Pontifex Colignii necem probat — Papež schvaluje zavraždění Colignyho«, kdežto Vasari zobrazil ve skutečnosti schvalování vraždy té králem v parlamentě a připojil dle toho pod svůj obraz nápis: »Rex Colignii necem approbat — Král schvaluje zavraždění Colignyho.«¹⁾

Že se při těchto bajkách pamatuje s troškem také na jesuity, není s podivem, vždyť rozdmýchání

¹⁾ Slova »Pontifex Colignii necem probat« nalézají se již ve starých protijesuitských letáčích, ku př. ve *The True Test of the Jesuits*, Amsterdam 1688, p. 14: »The Pope caused a Picture to be drawn, in which that day's transactions were expressed, and the Admiral thrown out of the Window with this words under it Pontifex Colignii necem probat.« Táž slova uvádí: Wachler, *Die Pariser Bluthochzeit*, 2. vyd., Lipsko 1828, str. 84²⁾; dále Froude, *History of England*, Londýn 1866, X, 410¹⁾. Fournon uváděje tato slova ve svém spise »*Les Ducs de Guise et leur époque*« (Paříž 1877, II. 171), odvolává se na Stendhala, *Promenades dans Rome*, Bruxelles 1830, ale citát ten je falešný, neboť Stendhal uvádí jako podpis třetího obrazu slova: Rex Colignii necem approbat (II. 284). Polenz (*Geschichte des französ. Calvinismus*, II. 544) vzal nesprávný podpis z publikace *Bulletin historique*, ba jest i v *Revue des questions historiques*, I. 383. Správně udává nápisy Misson, *Nouveau voyage en Italie*, 1727. Malíř Vasari sám popisuje rozvrh ke třetímu obrazu v dopise z 12. prosince 1572 Francescovi Medici takto:

krvavých válek, pálení a zabíjení kacířů, toť právě tak totožno s jesuitismem — aspoň u některých našich odpůrcův. Tak ku př. pan pastor Gräber ve své knížce »*Der Jesuitenorden*«, kterou »*Theologische Literaturzeitung*« velice chválí, mluví o nebezpečích od jesuitův hrozících, soudí takto: »Vítězství Rakouska a Francie byla by měla za následek částečné noci Bartolomějské.«¹⁾ Shromáždění evangelického svazu v Erfurtě prohlásilo slavnostně dne 8. prosince 1890, že jesuité jsou vinni krveprolitím noci Bartolomějské, a ve veřejném prohlášení více pánů ze svazu bylo toto tvrzení dokázáno větou: »Noc Bartolomějská je dílem Karla IX., jenž byl úplně v područí jesuitův.«²⁾ Bývalý kancléřský list, »*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*«, prohlásil již dříve o třisetletém výročním dni tohoto krvavého zločinu: »Ačkoliv se nalézal ještě v dětských plenkách svého vývoje, slavil duch jesuitský tenkrát své děsné orgie.«

Nuže, jaká je vlastně účast jesuitů na této hrozné noci?

Především jesuité nejsou původci tohoto zlosynství, neboť víme zcela dobře, zejména dle nejnovějších badání, že noc Bartolomějská byla způsobena činiteli, na něž jesuité nikterak působiti nemohli. Protože důkaz toho úplně jest podán,³⁾ dostačí tuto, podáme-li výsledek jeho několika slovy.

Dle svědectví osob nejen velmi dobře zpravených, nýbrž i súčastněných, jest na jisto postaveno, že královna-matka, Kateřina z Medici, aby zachovala si svůj rozhodný vliv na vládu, dala podnět k vražednému attentátu na Colignyho. S úplně věrohodnými záznamy súčastněných osob souhlasí zprávy vyslanců papež-

»Nella terza si farà il Re, quando va al tempio a ringraziare Dio, che si ribenedice il popolo, et quando il Re col consiglio fa parlamento.« Gaye-Reumont, *Carteggio inedito d'Artisti del secolo XIV, XV, XVI*, Firenze 1840, III. 350. — Podpisy ty jsou teď vyladělé a nečitelné.

¹⁾ 4. vyd., str. 442. Srv. »*Theol. Literaturzeitung*« 1887, č. 1.

²⁾ Srv. Erfurt. »*Allgemeiner Anzeiger*« 1890, č. 298.

³⁾ Srv. »*Zur Vergeschichte der Bartholomäusnacht*« ve »*Stimmen aus Maria-Laach*«, XXIX, 116 nn.

ského, španělského, benátského a florenckého úplně v tom, že královna-matka teprve po nezdařeném attentátu na Colignyho, ze zjevné obavy před výbrůžkami hugenottů, pojala úmysl, dáti je všechny povraždit, a že se jí po krátkém, ale úporném boji podařilo získati pro to souhlas králův. Pohnutky náboženského rázu nepůsobily nikterak ku provedení těchto ohavností. Toť nezvratné faktum. Co pak jesuitů zvláště se dotýče, tu ani v žádné zprávě vyslanecké, ani v memoirech súčasných nebo tou dobou v Paříži žijících osob, ani v jakékoliv jiné spolehlivé zprávě nepřikládá se jesuitům nebo některému jesuitovi ani nejmenší účasti na věci té činem nebo radou.

Dále nelze naprosto mluvit o tom, že »jesuity vedený« papež o věci té věděl nebo napřed ji schvaloval, protože tím, že by se byly ohavnosti ty déle připravovaly a že by byl papež o tom věděl, ocítáme se před četnými hádankami úplně nerozlušitelnými. Byla-li zhoubná rána ta již dávno uchystána, proč otál se s tím tolik neděl, kdyžť přece oběť již před pěti nedělemi do Paříže přišla a nepatrná náhoda může vše vyzraditi? Jak bylo to vůbec jen možno, uchovati plán tento v tajnosti, kdyžť přece v nejbližším okolí krále a královny-matky bylo tolik hugenottů? Byla-li zhoubná ta rána dávno připravena a věděl-li o ní papež a ji schválil, proč namáhá se svatá Stolice tak velice, aby překazila sňatek princezny Markéty s Jindřichem Navarrským? Proč odpírá papež až do posledního okamžiku přes všechny královské prosby a listy žádanou dispens a činí tak svatbu, která má přece hugenotty na porážku přilákati, zcela nejistou? A Kateřina přece prohlásila, že bez dispense sňatek se slaviti nebude! Jednalo-li se o všeobecnou, dávno chystanou řež, proč neprovádí se tento tak věrně v tajnosti chovaný a tak dobře připravený plán téhož dne v touž hodinu, nýbrž v různých městech ve dnech zcela různých, o jednu, dvě i tři neděle později? Snad proto, aby jich hodně mnoho mohlo utéci? Chtěl-li král vésti ve Flandřích válku proti Španělsku s pomocí hugenottův — a to jest na základě akt doká-

záno — proč se touto válkou tak obírá, kdyžť přece napřed ví, že dá brzy své nejlepší pomocníky, vůdce hugenottů, pobiti? Konečně jestliže hugenotti v počtu pokud možná největším do Paříže byli vlákáni, aby tam jednou ranou byli zahubeni, jak bylo možno jednati tak pošetile, aby se attentátem na admirála Colignyho, jejich vůdce, všichni hugenotti takorůzka násilně vyburcovali, k opatrnosti se přiměli, někteří snad z bázně k rychlému útěku se pohnuli, krátce aby se celý tak výtečně v tajnosti chovaný plán tímto nejbezpečnějším způsobem vydal v nebezpečení býti zmařenu?

I většina protestantských historiků, kteří se podnětem k noci Bartolomějské důkladněji obírali, vylučuje pohnutky náboženské a spoluvinu Říma. Tak Ranke, Baur, Hagenbach, Polenz, Froude, Bezold, Baumgarten atd.

Ranke ku př. dovozuje, že rozkaz k řeži byl Kateřinou na králi vynucen: »V tomto případě byla Kateřina především pomstychtivou a ctižádostivou Vlaškou... V postavení, v němž se ocítala, v obavě, kterou teď o své místo, ba i o svůj život míti musila, neměla jiného východiště, než odhodlati se k tomuto krvavému činu.«¹⁾ Královna-matka jednala při provádění činu toho věrně dle zásad Macchiavelliho, jak Döllinger poznamenává: »Kateřina měla politický instinkt tehdejších Vlachů, pocházela ze školy Macchiavelliho, jež v její rodině zdomácněla; to, že je k vůli panství vše dovoleno, byla zásada Medicejská... Od rána až do večera, jak se pravilo, měnila třikráte své mínění... Je známo, že plán a provedení noci Bartolomějské jsou hlavně jejím dílem.«²⁾

Krátce a případně líčí situaci tu Ritter těmito slovy: »Coligny, v čele odhodlané hugenotské strany, doufal, že prorazí válkou, kdežto královna-matka vždy rozhodněji obírala se myšlenkou míru se Španělskem: oba zápasili o vládu nad ubohým Karlem IX. Když

¹⁾ Ranke, Französische Geschichte, I. 235 n.

²⁾ Döllinger, Akademische Vorträge; Nördlingen 1888, I. 328.

pak spor ten směřoval k tomu, že samovláda Kateřina, kterou posud vykonávala, byla ohrožena, neznala více žádných ohledův. Snažila se zbavit se admirála vraždou. Útok se nezdařil, a nejbližším jeho následkem bylo jen to, že nyní teprve bylo možno očekávat nové povstání hugenotův. Tu nechtěla Kateřina ponechat svým odpůrcům první ránu; nechtěla si též dát ujíti vhodnou příležitost, jež k vůli svatbě její dcery Markéty s králem Jindřichem Navarrským přivedla do Paříže výkvět reformované šlechty. A tak povstal za horlivé účasti vévody z Anjou, za souhlasu krále v poslední chvíli získaného, v Bartolomějské noci z 23 na 24. srpna onen hrůzoplýný pokus, . . . aby reformovaná strana hromadným vražděním byla zničena.«¹⁾

Soudí-li oproti tomu Kluckhohn ve své známé jednostrannosti: »Acton dokázal, že povraždění hugenotů nebylo činem náhlého rozhodnutí, nýbrž že na podnět Říma a jeho nohsledů dávno se o něm uvažovalo a na ně se pomýšlelo,«²⁾ nejsou vývody Actonovy nikterak námitek prosty.³⁾ Nad to však u samého Actona čteme toto: »Horlivost náboženská nebyla pohnutkou, jež vedla hlavní původce tohoto mimořádného zločinu . . . Jednání Kateřinino bylo tak málo pod vlivem pohnutek náboženských, že i Alžbětu vyzývala, by anglickým katolíkům týž uchystala osud, jež ona francouzským protestantům připravila.«⁴⁾ Dále praví Acton: »Skutečné podrobnosti o sňatku

¹⁾ Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation; Stuttgart 1889, I. 439.

²⁾ Briefe Friedrichs des Frommen; Brunšvík 1870, II. 482.

³⁾ Tak uvádí Acton (The North British Review 1870, II, 42²⁾ pro domnělé mínění papežovo, že Coligny byl ke dvoru povolán jen proto, by tam byl zavražděn, Desjardinův spis »Negotiations diplom. de la France avec la Toscane, III. 732; nepraví však, že tato zpráva je anonymní, postrádající vše-liké spolehlivosti. Na jiném místě (p. 35³⁾) uvádí Acton slova Albova z dopisu jeho Filipovi II. dtdo 21. června 1565, jež ani nejsou slovy Albovými, jak ze souvislosti v »Papiers de Granvelle«, XI. 297 n. jde na jevo. Jiné nedůkladnosti viz na str. 43², 58 n.

⁴⁾ The North British Review, II. 46 n.

(Markéty s Jindřichem Navarrským) podány jsou přesně v korespondenci Ferralzově, a odporují naprosto domněnce o spoluvině Říma. Sňatek se slavil ve zjevném rozporu s papežem, jež setrval při odeprání dispense a jednal tak způsobem, který mohl sloužiti jen k tomu, by se spiknutí zhatilo.«¹⁾

Jestliže jesuité pomáhali chystati noc Bartolomějskou, pak jednali právě tak nesmyslně jako papež, jež právě hlavní příležitost k této řežbě, svaibu Markétinu s Jindřichem, vši moci snaží se zmařiti. Při tomto úsilí o zmaření sňatku podporoval však jesuitský generál František Borgiáš mimořádného vyslance papežského kardinála Alessandrina zcela rozhodně. V audienci dne 10. února r. 1572 dával Borgiáš královně-matce na uvážení, že dlužno dobře míti na paměti, že neuvádí se v záhubu dcera, aby se získal zef. Na odpověď Kateřininu, že buď se bude sňatek slaviti s dispensí, nebo že vůbec slaviti se nebude, prohlásil Borgiáš, že papež této dispense nikdy neudělí.²⁾

O tom, jak počínali si jesuité za oné vražedné noci v Paříži, dovidáme se některých věcí z Paměti slavného P. Olivera Manare, tehdejšího visitátora jesuitů ve Francii.³⁾ P. Manare píše: »Když ve svátek sv. Bartoloměje r. 1572 k rozkazu krále Karla IX. v celé říši v touž hodinu(?) haeretikové náhle byli vyhledáváni, aby byli zavražděni, byli naši páteři a bratři v Paříži posláni do více částí města, aby co možná nejvíce svých přátel před smrtí zachránili, mezi nimi též některé šlechtice, kteří krátce před tím do Paříže byli přišli: dobré to katolíky, kteří však, protože byli Angličany nebo Škoty, v bytech jako haeretikové pro zabití byli hledáni. Námaha našich páterů byla, Bohu dik, korunována dobrým výsledkem. Neboť k jejich prosbám, napomináním a přispěním

¹⁾ The North British Review, II. 55.

²⁾ Baumgarten, Vor der Bartolomäusnacht; Strasburk 1882, str. 127.

³⁾ Srv. (Delplace) L'établissement de la Compagnie de Jésus dans les Pays-Bas, Bruxelles 1887, p. 8*.

dobrych katolických mužů byli mnozí zachráněni. Týž záchranný úřad vzali našinci na sebe v Lyoně, když tam podobným způsobem haeretikové byli vražděni, a to nikoliv bez vlastního nebezpečení života v obou městech.«¹⁾

Totéž, co se tuto vypravuje o Paříži a Lyoně, vypravuje se též o Bordeauxu. Starý životopisec P. Augera sděluje toto: »Řeží v Bordeauxu byl P. Auger tak málo vinen, že lze spíše snadno dokázati, jak více lidem život zachoval, kteří se ve své smrtelné úzkosti pod jeho ochranu do jesuitské kolleje utekli.«²⁾

Na důkaz toho, že ani pozdější jesuité francouzští ohavností těch neschvalovali, budiž uvedeno jenom několik slov z »Historia Francica«, kterou napsal jesuita Bussières.³⁾ Týž sice, jako většina vrstevníků katolických a někteří současníci protestantští, spatřuje ve hrůzných těch scénách spravedlivý soud Boží za zprznění tolika svatyní a zavraždění tolika kněží a osob Bohu zasvěcených; avšak on zové vrahy šlepnými zuřivci (magna plebis furentis insania), ohavné scény ty zové hrůzoplým vražděním, jež chátva v šílenství a bezmezné svévoli po tři dni beztrestně páchala;⁴⁾ líčí, jak ubožáci bez veškerého citu lidskosti

¹⁾ De rebus Societatis Jesu commentarius Oliverii Manarei; Florentiae 188, p. 106.

²⁾ Nic Bailly S. J., Historia vitae R. P. Edmundi Augerii, Parisiis 1652, p. 138. Podobnou zprávu podává Dorigny, La vie du P. Edm. Auger, Avignon 1828, p. 212 sq. P. Edmund Hay píše z Bordeauxu dne 11. října 1572 P. generálovi: »Interim Confessarii nostri et Concionatores utiliter satis occupantur, maxime P. Edmundus, in quo multi Hugenoti experiantur christianam et religiosam mansuetudinem et misericordiam, qui prius illum dicebant hominem seditiosum et sanguinarium. Multis enim vitam temporalem seruauit et multis, ut credimus, persuasit veram et catholicam religionem, quae via est ad vitam aeternam.« (Orig.)

³⁾ Wachler praví ve svých »Dějinách histor. badání« (I. 621) o Bussièresovi; »Téhož účelu (probuzení vlasteneckého smýšlení a povzbuzení ke stálému obírání se dějinami národními) snažil se dosíci jesuita Jean de Bussières (Historia Francica, Lyon 1661, 4 vol.) z Beaujeu, dobrý stylista latinský, jež dějiny francouzské od nejstarších dob až na naše časy živě podal a přiměřenými úvahami doprovodil.«

⁴⁾ »Lanienam horribilem tota urbe sexaginta hominum millia, soluta in licentiam omnem insania, impune perpetrant.«

nejhroznějším způsobem byli vražděni;¹⁾ konečně pak že »byla nesmyslné zuřivosti chátvy, jež dosáhla nejvyššího stupně, učiněna přítrž.«²⁾

Shledá-li se v souvěkých zprávách jesuitských, že se noc Bartolomějská zové událostí ve svých následcích příznivou, pak to nemůže býti nápadným tomu, kdo ví, že tehdejší nálada myslí celého katolického světa všude dávala na jevo radost a vděčnost z domnělých následků této hrozné noci. Tato vděčnost a radost netýkala se oněch ohavností a zločinů, neboť ty byly v naprostém rozporu se zásadami a s jednáním církve katolické a nemohly tudíž od žádného katolika býti schvalovány, nýbrž církevně politického stavu, jež, jak se za to mělo, náhle a zcela ve prospěch církve katolické se změnil. Colignyho, jež byl právě ještě na tom, aby od krále vrchním velením proti Španělsku byl pověřen, by nizozemským odbojníkům pomohl k vítězství, není více; Španělsko může tudíž setrvati při Lize proti úhlavnímu nepříteli křesťanstva; spolky, jež byly ještě před několika měsíci od Francie s Angličany a německými protestanty uzavřeny, jsou rozvázány; víra katolická v Nizozemsku a ve Francii samé zdá se býti zachráněna; neustálá úsilí svatě Stolice, by pohnula Francii k připojení se ke Svaté Lize, slibují býti náhle korunována výsledkem.³⁾

Tutéž myšlenku vyjadřuje protestantský historik, jež věnoval dějinám francouzského kalvinismu pěti-svazkové důkladné dílo, těmito případnými slovy: »Ostatně velebení krvavé svatby s této strany (od Říma) netýkalo se činu a jeho pohnutek a jednotlivostí, nýbrž celkové události. Také mohlo se zajisté v Římě věřiti ohromné lži o spiknutí, ale nikoli v Paříži, a nejméně mohli jí věřiti ti, kdož ji sami vymyslili! A pravil-li zmíněný již

¹⁾ »nullo humanitatis sensu crudelissime.«

²⁾ Celé líčení z Bussièresovy »Historia Francica«, pars IV. lib. 20, otiskl též Ternio, Epistolae de Nuptiis Parisiensibus, Lipsiae 1672, p. 13—28.

³⁾ Srv. »Roms Stellung zur Bartolomäusnacht« ve »Stimmen aus Maria-Laach«, XXI, 263 nn.

Marc. Antoine Muret ve své před papežem proslovené řeči mezi jiným: „Ó památná, obzvláštního místa v našich annálech hodná noci, jež jsi odstraněním několika spiklenců krále z nebezpečí smrti zachránila a říši jeho na vždy bázně před válkou občanskou zbavila! Ano, rád tomu věřím, v této noci zářily hvězdy mocnější jasněji; Seine valila pyšněji vlny své, aby mrtvoly těchto nečistých lidí rychleji do moře vyvrhla; volal-li: „Ó, šťastná ženo, Kateřino, matko králova!... Šťastní i vy, bratři královi!“ — víme, že tento slavný humanista patřil k onomu zahalečnému učenému druhu lidí, jenž ve všech dobách s hůry daný, byť sebe menší pokyn v bezměrné přehnanosti dále roznáší a má jen nepatrný dějepisný význam.«¹⁾

Další úvaha téhož dějepisce rozprádá myšlenku, jež, byť bychom s ní ve všech jednotlivostech souhlasiti nemohli, aspoň při posuzování oficiálních projevů radosti nesmí býti nepovšimnuta. »Bylo-li to věcí přirozenou, že se francouzský dvůr snažil o to, by u papeže a krále španělského své zásluhy, jichž si krvavou svatbou o katolické náboženství a církev získal, ku platnosti přivedl, pak bylo to nejen přirozeno a sprá-

¹⁾ Gottlob von Polenz, Geschichte des französischen Calvinismus, Gotha 1857—1869, II. 544. — Z řeči tohoto francouzského humanisty budiž zde z počátku řeči uvedena ještě nesmírně přehnaná chvála ubohého krále Karla IX.: »Dubitare non potes, Beatissime Pater, quin Carolus Rex, te Pontifice creato, tanto caeteros Reges eximia quadam percepti ex ea re gaudii magnitudinis superaverit, quanto non hujus modo memoriae, sed omnium aetatum ac saeculorum Reges gravi ac diuturna susceptorum pro Sedis Apostolicae auctoritate laborum ac discriminum perpassione superavit.« (Marci Antonii Mureti Orationes, Epistolae et Poemata, Editio nova, Lips. 1672, p. 189. Místo nahoře Polenzem uvedené je na str. 193). Tedy Karel IX. předčil všechny panovníky všech dob snášením strastí a namáhání pro svatou Stolicí! Papež to musil trpělivě vyslechnouti, ačkoli věděl, že skoro každé slovo je nepravdivé. Podobné nepravdy jsou též v pohřební řeči Muretově na Karla IX., ku př.: »Qui quot annos regnavit totidem pro fidei defensione pugnavit« (p. 211), snad také svými spolky s Turky? — Oproti pamfletistům nutno i zde podotknouti, že Muret byl sice kněz, ale žádný jesuita.

vedlivo, nýbrž i politické, že Řehoř XIII. a Filip II. těmto zásluhám plnou platnost propůjčili, ba je před celým světem nad jich význam vynášeli. Neboť tak doufali, že nejlépe nezhojitelnou učiní onu ránu, kterou krvavá svatba vztahům Francie ku protestantským zemím a dvorům zasadila, že připoutají na vždy nestálou politiku francouzskou ke své politice vlastní. Máme-li na paměti onu snahu francouzského dvora, aby své často v pochybnost brané katolické smýšlení do dobrého světla postavil, a tento římský a španělský zájem, pak velebení krvavé svatby v Římě a v Madridě klesá před očima našima o hodně stupňů, pak poznáme příčinu, jež tyto tři (?) dvory vedla k tomu, že prohlašovaly krvavou svatbu jako událost, již dávno před tím stanovenou, a pak nesmí nám též býti s podivem, že názor o předchozí promyšlenosti přišel skrze více pokolení až na nás.«¹⁾

Je-li třeba, aby k těmto úvahám o celém církevně politickém stavu světovém nutně se přiblíželo, má-li se projevům katolíků vůbec správně rozuměti, pak se též zřetel musí věnovati i projevům, jež snad pocházejí od jesuitův. Rozhodně však jest jisto, že povzbuzování se strany jesuitů k ohavnostem oné vražedné noci nebo dokonce účastenství jich na oněch vraždách jsou zjevně nepravdy, jež před historickými fakty obstáti nemohou. Přes veškeru snahu, aby dokázal opak, musí sám Huber vyznati: »Až posud nedá se dokázati, že mají jesuité přímou spolupinu na následujících válkách náboženských od krveprolití ve Vassy až k noci Bartolomějské.«²⁾

¹⁾ Polenz, l. c., II. 546.

²⁾ Huber, Der Jesuitenorden, str. 157. Právil-li Huber dále: »Že však krvavé vyhubení kacířství a děsné řeži v Paříži byly jim po chuti, vysvítá nejen z celého smýšlení a z praxe řádu, jakou všude proti kacířství zachovával, nýbrž to zjevné je zejména též z chvály, jakou Pater Guignard takovému jednání vzdal« atd., bylo by třeba dokázati, že se smýšlení jesuitů takovýchto děsných řeží týkalo a že praxe jejich vyžadovala upalování haeretikův; oběma tvrzeními tím odporují fakta, a ani projevy, jež snad jednotlivci učinili, nemohou důkaz ten podati. Všude jest to též nedostatek logiky: v tomto případě člověk

jest nevinný, ale jeho známá špatnost je dokázána. Takť možno z každého člověka dle libosti učiniti zločince. Předpokládáť se totiž právě, co se má dokázati. — I to, co někteří soudobí historikové francouzští při jiných příležitostech o jesuitech vypravují, zasluhuje, by bylo podroběno zkoušce. Tak velice vychvalovaného de Thoua zove sám Acton »very hostile to the Jesuits« (The North Brit. Rev. 1869, II, 51³), a Baumgarten mu vytýká, že si i při aktech »dovolil vsunouti četné větší přídavky« (Vor der Bartolomäusnacht, str. 213., pozn.). Dějepisce d' Aubigné zove Acton »a furious bigot«.

34. Hrozná přísaha jesuitův.

V lednu r. 1891 přinesla jistá část německého tisku hroznou přísežní formuli jesuitův. Mezi prvními přinesl bavorský okresní list, »Münchener-Helmbrechtser Zeitung«, v čísle 17. z 21. ledna roku 1891 zprávu: »Každému jesuitovi je při přijetí do řádu složiti následující přísahu: „Já N. N. prohlašuji v přítomnosti všemohoucího Boha, svatě Panny Marie, svatého archanděla Michaela, svatého Jana Křtitele, apoštolů Petra a Pavla a všech svatých rajských a před Vámi, svým duchovním otcem — prohlašuji z hloubi srdce svého bez tajné výhrady, že je papež všeobecným zástupcem Ježíše Krista a pravou a jedinou hlavou katolické církve; že mocí klíčův, od Krista mu danou, může kacířské krále, knížata a republiky a všechny vlády sesazovati, jež jsou nezákonné, poněvadž postrádají posvátného potvrzení, a že může jistě takovouto vládu zničiti. Proto, co na mně jest, budu se učení tohoto jakož i práv a obyčejů Jeho Svatosti proti všelikému kacířskému a protestantskému, svatě církvi římské odporujícímu učení pevně držeti. — Popírám a odpírám všelikou věrnost protestantským králům, knížatům a státům, rovněž jako popírám a odpírám všelikou poslušnost podřízeným státním služebníkům a úředníkům. Prohlašuji, že učení anglikánů, kalvínů, hugenotů jest zavržení hodno, a že ti, kdož se zdráhají je opustiti, jsou zavrženi. — Mimo to slibuji a prohlašuji, že všechny rady a pokyny, jež mně uděleny budou, zachovám v tajnosti; že jich ani slovem ani písmem ve známost neuvedu; že vykonám vše, co mně od Vás, mého du-

chovního otce, nebo od jiného představeného tohoto konventu bude nařízeno. — Toto vše přísahám při nejsv. Trojici, při nejsv. Svátosti, kterou nyní přijmu, a volám celý oslavený zástup nebešťanů za svědky, že jest mou upřímnou vůlí tuto přísahu zachovati. — Na potvrzenou toho, co pravím, přijímám nyní tuto nejsv. Svátost oltářní a potvrzuji své prohlášení svým podpisem a svou pečeti u přítomnosti celého konventu. (Le Témoignage.)«

Nejbližším pramenem této jezuitské přísahy jest »Le Témoignage«, bezvýznamný francouzský protestantský list, posledním pak pramenem jsou pravděpodobně »Monita secreta«.

Snadno lze poznati, že tato t. zv. přísaha jest i formou i obsahem nemotorným padělkem. Jiných slibů kromě těch, jež jsou obsaženy v Institutum Societatis Jesu, všem přístupném, jezuita nemá. Žádnému jezuitovi není a nebylo tuto nebo podobnou přísahu skládati. Dle padělatele přísahají jezuité věci, jež skoro každému známy jsou jako nesprávné. U jezuitů ku př. není žádného konventu, a poslušnost neslibuje se »duchovnímu otci«. Jezuita nemá též žádné vlastní pečeti. Kdyby byli jezuité někdy takovou přísahu požadovali, byl by papež řádu jejich záhy konec učinil.

Jezuité musí jako všichni katolíci, jak církev vždy učila a Lev XIII. opětovně prohlásil, poslouchati i nekatolických vrchností. Němečtí jezuité to zajisté od r. 1848 až do r. 1872, kdy byli vyhnáni, zřejmě dokázali.

Některé listy se též záhy přesvědčily, že byly oklamány, a poctivě odvolaly. Tak »Liegnitzer Zeitung«, jež psala: »Přísežní formule, kterou i my jsme uveřejnili a jež dle »Témoignage«, časopisu církve augšpurského vyznání, při vstoupení do řádu jezuitského prý se skládala, zakládá se, jak jsme se sami přesvědčili, na padělku.« Dále doznává »Schlesischer Evang. Kirchl. Anzeiger«: »Nepravou jest též jezuitská přísaha, kterou časopisy nedávno přinesly.«¹⁾

¹⁾ Srv. »Köln. Volkszeitung« z 23. února 1891, č. 53 (105).

Velice poučeno jest, jak zachoval se k tomuto podvodu konservativní list berlínský »Reichsbote«. V čísle 36. z 12. února 1891 uveřejnil »Reichsbote« celý francouzský text z »Témoignage, journal de l'église de la confession d'Augsbourg« (1890, č. 52) s přesným překladem, v němž se proloženým písmem podává, že »všichni kacířští králové, knížata, státy jsou nezákonnými, poněvadž postrádají posvátného potvrzení, a že je lze s dobrým svědomím (sûrement) zničiti.«

P. Abel, professor dějin v Kalksburku u Vídně, byl bavorskými přáteli na tuto přísahu jezuitskou upozorněn a již dne 28. ledna 1891 poukázal v objasnění přísahy té na její zpozdilost v plné jich nahotě.

O tomto objasnění, jež bylo otištěno v mnohých katolických listech, zmiňuje se »Reichsbote« v č. 40 ze dne 17. února 1891: »Jistý jezuita, jménem Abel, tvrdí, jak z časopisu »Schlesische Volkszeitung« vidíme, že námi otištěná jezuitská přísaha není pravá, nýbrž smyšlená. Odpověď na to přísluší francouzskému listu, jenž ji uveřejnil. My podali jsme ji beze vší poznámky. Pan Abel píše: »Jak může se po zkušenech z let 1848—1871 ústy německými o nás jezuitech vysloviti domněnka, že »upíráme a odpíráme všelikou věrnost protestantským králům, knížatům a státům, rovněž jako upíráme a odpíráme všelikou poslušnost podřízeným státním služebníkům a úředníkům« — a to z »přísežné« povinnosti — jest mně nepochopitelné. Jsme-li my jezuité skutečně přísahou vázanými nepřáteli autority státní, odkud to, že tajné společnosti, jež by pak měly v nás spatřovati své spojení, byly a jsou našimi nejurputnějšími nepřáteli? Nejsme-li však přísahou vázanými nepřáteli autority státní, jak přicházejí právě tajné společnosti k tomu, že nás svými žurnály u přátel autority utrhačně o důvěru připravují? Jaké jest rozluštění tohoto dilemmatu? Ten prostý fakt, že my jezuité nejen jako všichni katolíci, nýbrž ještě mocněji před Bohem za svou povinnost uznáváme, takovouto nám neprávem přičítanou přísahu co nejvíce a naprosto zavrhnouti. Nejprve není u nás v řadě jezuitském ani jedině sou-

kromé pečeti. Za druhé, musil-li »každý jesuita při přijetí do řádu« skutečně do rukou »duchovního otce« složit toto »svým podpisem a svou pečeti u přítomnosti celého konventu potvrzené prohlášení«, jak je to možno, že se roku 1772 u 24.000 jesuitů nenašel ani jediný takovýto autentický list? Všechny větší knihovny a všechny větší antikváře mají celé svazky rukopisů, jež při zrušení kollejí jesuitských, tak často neočekávaně provedeném, byly zabaveny. Proč nepředloží se ani jediný takový dokument? To by byl jediný důkaz pravdivosti tohoto tak hrozného obvinění.«

Přes to časopis »Reichsbote« nejen že při přísaze jesuitské setrval, nýbrž snažil se i důkazy P. Abela seslabiti, odvolávaje se na padělaná »Monita secreta«. V čísle 45. z 22. února 1891 se totiž praví:

»Opět a opět zasílají se nám ultramontánní listy, v nichž uveřejněno je prohlášení P. Abela, ve kterém popírá se pravost jesuitské přísahy, kterou jsme nedávno dle jistého francouzského církevního časopisu podali. Jizlivé plátky ultramontánní vylévají si při tom na nás svůj vztek. At jsou přesvědčeny, že to námi nehne. Tím, že jesuita podává vysvětlení o věci týkající se řádu jesuitského, není pro nás věc ta ještě nijak vyřizena. O takovémto popírání praví Gräber ve své knize o tajných předpisech jesuitů toto, což arci pan Abel též prohlásí za nepravdu: »S největší bedlivostí dbáti jest toho, aby tyto předpisy nedostaly se do cizích rukou. Kdyby se to proti nadání přece snad stalo, pak budiž popřeno, že jsou to názory Tovaryšstva, a ujištění to budiž dáno od těch našich členův, o nichž je jisto, že o tom (totiž o těchto tajných předpisech) nic nevědí, a oproti tomu budiž se odvoláno na naše všeobecné instrukce a tištěná nebo psaná ustanovení a regule 2. kap. II. § 3.: »Byl-li by kárán čin (za účastenství nebo k popudu jesuity) spáchaný, buďtež předčítány instrukce opačného znění, jež něco takového naprosto zakazují, a budiž se dovoláváno autority některých Otců (jesuitů), o nichž je jisto, že návody tuto (v tajných předpisech) obsažené jim známy nejsou, kteří mohou též přfšežně

stvrđiti, že se Tovaryšstvu co do věci, jež se mu vytýkají, na cti utrhá.«¹⁾

Odpověď na tento podivný pokus, kde padělek padělkem se dokazuje, dala mezi jinými »Deutsche Reichszeitung« v č. 57. z 27. února 1891:

»Bohužel užívá se posud ještě proti Tovaryšstvu (Ježíšovu) padělků, jakými jsou Monita secreta. Nám protestantům jest se vystříhati křivého svědectví proti těmto »bližním«. Tato slova Harnackova ve 4. čísle jeho »Theologische Literaturzeitung« z r. 1891 měl by si časopis »Reichsbote« vzíti k srdci. Neboť on v poslední době křivého svědectví příliš mnoho užívá. Francouzským, protestantsko-církevním časopisem dal si o t. zv. »přísaze jesuitské«, jež byla vzata z nějakého mrzkého nebo neřádného románu, namluviti, že je pravou. Místo aby v čas svou pošetilost poznal a pravdě svědectví vydal, trvá klidně při tvrzení, že přísaha ta padělkem není a že list francouzský to již dovede dokázati. Jasně prohlášení P. Abela T. J. odbude »Reichsbote« krátce tím, že otiskuje místa z týchž »Tajných předpisů«, jichž padělanost uznává přítel i nepřítel!

»Reichsbote« svého času právem trpce to nesl, když nepřátelé dvorního kazatele Stöckera smyslili si list, jakoby jím psaný, v němž uchází se o redakci katolického vídeňského listu »Vaterlandu« a k tomu účelu slibuje, že přestoupí k církvi katolické. Co řekl by tomu list Stöckrův, kdybychom listu toho užili jako pravého? Co nechceš, aby ti jiní činili...

»Ptáme se »Reichsbote« ještě: Soudí, že »Monita secreta« nebo ona »jesuitská přísaha« nebo »uherský proklínací formulář«²⁾ (neboť i tohoto užívá dvorní kazatel Stöcker jako kusu historického) jsou jen zpola tak odůvodněny a dosvědčeny, jako ku př. Majunkova these, že si Luther sám život vzal?³⁾ Jsou vnitřní a

¹⁾ O pastoru Gräbrovi a jeho vydání »Tajných předpisů« viz bajku pátou, str. 78 nn.

²⁾ Viz o něm bajku šestou, str. 89 nn.

³⁾ Aby se vyhnul všelikému zneužití těchto slov, prohlašuje autor tohoto spisu, že pokládá samovraždu Luthrova za nedokázanou.

vnější důvody proti tomuto poslednímu tvrzení jen zpola tak mocny a přesvědčující? Ať pan kazatel Engel odpoví jednou sobě i nám otevřeně a poctivě na tuto otázku! Není-liž dále obžaloba na jesuity vznesená, jež v oněch padělaných dokumentech obsažena jest, mnohem větší pohanou celé katolické církve? Způsob smrti Luthrovy, necht byla sebe hroznější, má na dobrotu nebo špatnost dnešního protestantismu malý účinek, nebo prázdný. Avšak jsou-li obžaloby, které »Reichsbote« přinesl, správnny, pak celá církev, papežové, biskupové a vše, co není »starokatolickým«, je spoluvinnou největší podlostí a bezbožností.

»Z toho následuje, že se »Reichsbote« nemůže vyzouti z povinnosti, aby své děsné obžaloby buď dokázal nebo odvolal. Neučinil-li by ani toho ani onoho, pak ať nám nezalívá, pokládáme-li jeho mravoučnání kázání o pravdomluvnosti, poctivosti a svědomitosti za otřené pokrytectví. Pak bylo by též dokázáno, že sám řídí se zásadami, jež jesuitům neprávem připisuje.«

Že by byl »Reichsbote« téhož roku odvolal, není známo; za to však jiný protestantský list, »E m d e r Zeitung«, za půl roku po té si dovolil, opět se s jesuitskou přísahou vytrápit. Neboť v čís. z 27. června r. 1891 otiskuje list ten onu přísahu a ku konci podotýká: »Tato, v různých vážných časopisech německých uveřejněná, naprosto hodnověrná přísaha vysvětluje s dostatek, proč se říše německá vši silou vzpírá znovuzavedení řádu těchto vyvolených bojovníků Krista Ježíše.«¹⁾

Ba i později, ač sám evangelický svaz r. 1895 prohlásil přísahu tu za nemotorný padělek,²⁾ přinesl r. 1897 Gustav Adolfův kalendář pro evangelické Německo a Rakousko na rok 1898 přísahu tu znovu,³⁾ aby upozornil na hrozný nebezpečnoství, jež prý hrozí říši německé z opětného povolání jesuitův.

¹⁾ »Köln. Volkszeitung« z 2. července 1891, č. 178 (367).

²⁾ Anti-Duhr, str. 45.

³⁾ Tamtéž str. 58.

Když pak toto na cti utržení řádně bylo objasněno,¹⁾ odhodlal se konečně i »Reichsbote«, jenž přísahu tu r. 1891 byl rozšířil, k vyznání: »Snažili jsme se teď blíže se poučiti, a výsledek jest, že tato domnělá přísaha skutečně neexistuje.«²⁾ Šest let bude se snad mnohemu pro takovému poučení zdáti dobou trochu příliš dlouhou.

¹⁾ »Germania« 1897, č. 222.

²⁾ »Reichsbote« 1897, č. 238. — Táž jesuitská přísaha kolovala r. 1899 znovu po časopisech. Nejprve přinesl ji doslovně v únoru malý »Kirchl. Wochenblatt für die evang. Gemeinden des Jülicher Landes« (srv. »Rheydter Volkszeitung«, 20. února), po té, a to vždy doslovně, »Jenaische Zeitung« ze 7. března, »Deutsche Zeitung« (Berlín) z 11. března, »Deutsche Wacht« (Drážďany) z 12. března, »Ostdeutsche Rundschau« (Víděň) ze 14. nebo 15. března (srv. »Köln. Volkszeitung« ze 16. března), »Kärntner Nachrichten« (Bělák) z 19. března, »Allgem. Anzeiger« (Erfurt) z 22. března, »Schönheider Wochenblatt« (záp. Rudohof) z 28. března, »Braunschweiger Sonntagsblatt« č. 16 a »Braunschweiger Volksblatt« z dubna (srv. »Kölnische Volkszeitung« z 9. dubna). Refrain zněl vždy takto: »A tu opovazují se ještě mužové, kteří německé jméno mají, tohoto řádu se ujímat,« nebo: »A takovému Tovaryšstvu chtějí nám jistí lidé zase nasadit do kožicha.« Počet listů těch by byl jistě stoupal na sto, kdyby »Köln. Volkszeitung« nebyla útočnický opět postavila na pranýř. Následkem toho odvolala »Deutsche Zeitung« (Berlín) dne 16. března: »Jak se nám sděluje od jistého, katolické literatury znalého theologa evangelického, jest přísaha jesuitská, námi nedávno uveřejněná (z Témoignage) padělkem.« Pro mnohé protestantské kruhy je též velice charakteristickým prohlášení, jež ohledně přísahy jesuitské učinil dne 29. března 1899 orgán evangelického svazu, berlínská »Tägliche Rundschau«: »Z různých stran jsme opět a opět upozorňováni na článek, který od jisté doby časopisy přinášejí a k jehož otitštění i nás by jini rádi přiměli. Jde o přísahu, kterou prý jest jesuitům skládati. Prísaha tato byla již dávno od znalců, mezi jinými od hraběte Hoensbroecha, prohlášena za padělek, a většina větších listů, které onu zprávu přinesly, byly již nuceny přinést opravu. Přes to však zpráva ta ještě v časopisech straší, ačkoliv šíření takového, na faktech nezaložené zprávy může věci evangelické jenom škoditi. Nemůžeme tudíž splniti přání těch, kdož by tak zvanou »jesuitskou přísahu« i v našem listě rádi viděli, nýbrž naopak doufáme, že poznámka naše přispěje k opravě bludu, jenž je vodou na mlýny ultramontanův.«

35. Francouzská revoluce ovocem jesuitismu.

Mirabeau pravil dne 5. května 1789: »Chcete-li mítí státní převrat, musíte počítí s dekatolisací Francie.« Této déle než půl století před revolucí systematicky připravované a prováděné dekatolisaci postavili se jesuité rozhodně na odpor; podlehli však spojenému úsilí filosofů, jansenistův a parlamentních gallikánů. Přece však bylo vysloveno tvrzení: Revoluce jest ovocem neobmezené vlády jesuitismu,¹⁾ nebo v mírnější formě: »Jesuité napomáhali vzrůstu revolučního ducha.«²⁾ Méně šetrně vyjadřuje se Beyschlag, když líčí »hroznou tajnou práci jesuitské politiky«: »Na jedné straně vykoupili si jesuité pomoc světského ramene tím, že královské moci při jejich despotických choutkách i při hnusné její privátní morálce shovívavě lichotili. Zde, v hanebném rdoušení každého zbožnějšího a volnějšího hnutí francouzské církve smyčkami jesuitské doktriny a morálky, tkví sémě francouzské revoluce, pokud proti náboženství a církvi směřovala, jelikož náboženství a církev novému pokolení myslitelů již jen jako systém pokrytectví a nejpodlejšího sobectví jevití se musily. Ale také po stránce politické připravovali jesuité svými teoriemi o svrchovanosti lidu a o tyranovraždě, jakož i oslavováním kralovraha Clémenta vydatně rok 1793.«³⁾

¹⁾ Baumgarten v příloze časopisu »Allgemeine Zeitung« 1885, čís. 275.

²⁾ Huber, »Der Jesuitenorden« str. 495.

³⁾ Beyschlag, »Gehören die Jesuiten ins Deutsche Reich?« str. 29.

Také štrasburský professor Baumgarten, jehož ideálem bojovným byl Willibald Beyschlag,¹⁾ zove Řím »matkou revoluce« a jesuity hlavními vinníky francouzské revoluce.²⁾ Lépe ještě zná to Petr Filip Wolf, jenž ve svých »Všeobec. dějinách jesuitů« vypravuje, že »náčelníci jakobínů nebyli nikterak řádu jesuitskému cizími.« Neviditelnými náčelníky jakobínů byli »důležití jesuité.«³⁾

Tato nedokázaná a nedokazatelná tvrzení odporují známým faktům.

Francouzskou revoluci připravovala nejvíce nevěra z Anglie importovaná, spojená tu s menším, tu s větším záštmí proti křesťanství. »Nevěra,« praví Tocqueville, »prošla ve Francii čtyřmi stadiemi. Nejdříve vyskytla se nevěra lehkomyšlná v době vladarství; potom nevěra výsměšná, kteráž Voltaira za hlavu svou uznávala; potom následovala nevěra dogmatická, k níž hlásil se Jean Jacques Rousseau a ostatní filosofové v prostředku XVIII. stol. a konečně přišla nevěra krvelačná, nevěra revoluční.«⁴⁾ Tato nevěra vedla ve všech stadiích svých urputný boj proti svobodnému působení katolické církve, takže již při počátku revoluce francouzská církev byla církví státní, která téměř toliko zevně s Římem souvisela. V tomto boji proti církvi bylo útočeno nejen na jesuity, nýbrž i jiným řádům byly kladeny překážky tou měrou, že během 20 let 386 klášterů bylo potlačeno a že počet řeholníků na počátku revoluce o třetinu se zmenšil, jak Taine dokazuje.⁵⁾ Dle Taina bojovaly proti kléru

¹⁾ Tak Marcks v předmluvě k Baumgartenovým »Aufsätze und Reden« (Štrasburk 1894), str. CXXI.

²⁾ Tamtéž a na str. 498.

³⁾ Wolf, Geschichte I. (2. zcela přeprac. vydání, Lipsko 1803), VII.

⁴⁾ Comte de Tocqueville, »Histoire philosophique du règne de Louis XV«, Paříž 1847, sv. I. U Reumonta, »Ganganelli« str. 25. Tam také (str. 26 n.) podán důkaz proti Varnhagenovi, že Voltaire slovem »superstition« míní křesťanství a že církve týká se výrok: »Écrasez l'infame«.

⁵⁾ Taine, »Les origines de la France contemporaine. La Révolution.« Paříž 1878. I, 213 násl.

gallikanismus legistů, nauka jansenistů, theorie filosofů.¹⁾

S tím shoduje se badání jiného francouzského historika: »Mocnými pomocníky revoluce« — praví Sciout ve svých velikých dějinách civilní konstituce — »byly gallikanismus a jansenismus.«²⁾ Parlamentní gallikanismus chtěl francouzskou církev uvést v týž stav, v němž nalézají se církev anglická a ruská; civilní konstituce není nic jiného než přehnaný gallikanismus.³⁾ Kdykoliv biskupové usilovali o nutné reformy, byli všemožnými útrapami k tomu donuceni, že konečně od zamýšlených oprav upustili. Posléze neměla církev ani trochu svobody více.⁴⁾ Voltaire velebí r. 1768 v listě zasláném ruskému ministru Šuvalovu porobu církev jako věc jediné správnou: »Jen vznešená carevna jest v právu platit kněze, jim dle libosti ústa otvírajíc a zavírajíc; kněží poslušni jsou jejich pokynův a vše jest pokojno.«⁵⁾ Jest opravdu, jak Leo správně podotýká, »těsné a nerozlučitelné spojení mezi hnutím antiklerikálním a revolučním.«⁶⁾

Také nevěrecký Buckle praví: »Ministři královští zahájili poprvé, a to právě v době, kdy duch národa k rozhodnému útoku na vládu se chystal, zjevné nepřátelství proti církvi... V srpnu r. 1749 vydal Machault pověstný svůj edikt, kterýž zakládání náboženských ústavů bez svolení koruny zakazoval... Během 40 let, jež mezi touto periodou a počátkem revoluce uplynula, převládala nepřátelská politika proti duchovenstvu... Choiseul, Necker a Turgot byli vesměs rozhodnými nepřáteli duchovenstva. A netoliko tito významní státníci, nýbrž i státníci nepatrní, jako Calonne, Malesherbes a Terray, pokládali za politický čin útočiti na privilegia církve. Vláda zasadila hned na počátku druhé polovice XVIII. st.

¹⁾ Taine, l. c. str. 229.

²⁾ Sciout, »Histoire de la Constitution civile du clergé«, Paříž 1872, I, 53.

³⁾ Sciout, l. c. str. 54.

⁴⁾ Sciout, l. c. str. 61.

⁵⁾ Sciout, l. c. str. 69.

⁶⁾ Leo, »Universalgeschichte« IV², 25.

duchovní moci ještě jednu smrtelnou ránu. Bylo to vypuzení jesuitův... Státníci francouzští usmyslili sobě zničiti řád, jenž stále ještě byl největší záštitou církve.«¹⁾

K otázce pak, kdo vlastně byli oni nepřátelé jesuitů ve Francii, nelze jinak odpověděti, než že to byli právě oni, kteří revoluci připravovali.

Nepřátelství proti jesuitům a rozšiřování revolucionářských zásad jeví se nepokrytě především u tak zvaných filosofův. Ranke líčí ve svých francouzských dějinách vliv filosofů, kteří »odstoupili ode všech ideí, na nichž království a církev spočívaly.« A na jiném místě praví: »A tak byli i jesuité povoleni, za psance prohlášení, vyhnáni. Školy dostaly se ve správu filosofův; novotářské ideje v dorůstající generaci zavládly.«²⁾ Buckle nazývá »pozoruhodnou okolností, že revolucionářská literatura, kteráž posléze veškerý dosavadní instituce ve Francii povalila, byla zprvu více namířena proti třídě protináboženské nežli proti třídě politické... Kolem středu 18. století podařilo se velkým francouzským spisovatelům podkopati základy církve.«³⁾

O Voltairovi podotýká Leo, »že věrným zůstal směru, jež byl nastoupil, a že mravní jeho špína, jakož i nenávisť jeho proti křesťanství a proti dosavadnímu státu rok od roku se rozmáhaly.«⁴⁾ Jeho nepřátelství proti jesuitům jest známo.

Jean le Rond d'Alembert vydal spolu s jinými filosofy encyklopaedii: »Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers«, jež křesťanství, křesťanskou víru a křesťanský mrav až do krve nanejvýš nedůstojným způsobem potírala. Čeho si encyklopaedisté proti trůnu a oltáři směli dovoliti, ukazuje Leo, řka: »Zaslepenost oné doby u dvorů jest neuvěřitelná; jest nepochopitelná, kterak dvorské kruhy jen proto, aby od těchto francouzských spisovatelů byly váženy a velebeny, aby si jen uchovaly slávu, že nedávají

¹⁾ H. Th. Buckle, »History of Civilization in England«, Londýn 1882, II, 322 násl. 336, 344.

²⁾ Ranke, »Französische Geschichte«, IV, 419, 422.

³⁾ H. Th. Buckle, »History of Civilization« II, 247, 332.

⁴⁾ Leo, »Universalgeschichte« IV², 254.

se ovládati t. zv. prejugés, neshledávaly nižádné závady v tom, když Raynal dal vytisknouti, že nezná jiného zločinu leč vyznávati křesťanské náboženství a krále v uctivosti míti... Diderotovo hnusně fanatické přání: že by sobě přál viděti posledního krále zardouseného střevy posledního kněze, jest s dostatek známo. A tito lidé to byli, kterým králové se kořili; kteří tak na veřejné mínění, ano i na vládu působiti dovedli, že jesuité, kteří... přece byli nejvěrnějšími... obhájci křesťanské církve ve Francii proti nevěře, připraveni byli ve Francii v mravním, politickém i vědeckém ohledě o dobrou pověst a vyhnání ze země — ano, netoliko ve Francii, nýbrž vlivem názorů v této francouzské opozici se vyvinuvších i na jiných dvorech panovnických způsoben byl konečně onen nátlak katolických knížat u papežského dvora, jemuž papež Klement roku 1773 posléze podlehl a řád jezuitský zrušil.«¹⁾ Podotýkáme, že Leo jest protestant a zaslepen mnohými předsudky proti jesuitům.

Zvláště bojem svým proti nemravné, nevěrecké a antimonarchické »Encyklopaedii«, jež vedli hlavně v listě svém »Journal de Trevoux«, uvalili jesuité na sebe nepřátelství filosofův. Ve spise svém o povahení jesuitův doznává to d' Alembert sám: »Jejich (jesuitův) deklamace u dvora i ve městě proti »Encyklopaedii« popudily proti nim veškery osoby, jež interestovaly se o toto dílo a jež byly velmi četné; jejich zuření proti autorovi Henriady (Voltaireovi), jejich někdejšímu žáku a bývalému příteli, podráždilo tohoto proslulého spisovatele, jenž jim dal živě pocítiti hloupost, jíž se dopustili svým útokem.«²⁾

Druhou stranou, jež revoluci pomáhala připravovati a zároveň jesuity potírala, byli jansenisté. »Utvořilo se spiknutí mezi starými jansenisty a stranou filosofův; nebo spíše, jelikož obě tyto frakce týž cíl na zřeteli měly, pracovaly k němu s takovou sho-

dou, že se zdá, jakoby se byli o prostředcích umluvíly. Obě strany, jansenisté pod rouškou veliké náboženské horlivosti a filosofové, odvolávajíce se na zásady filantropie a na osvícenost století, jaly se podrývat papežskou moc. Tak veliká byla zaslepenost mnohých dobře smýšlejících mužů, že podporovali sektu, kterou by byli jistě opovrhovali, kdyby bývali znali její úmysly. Takovýto omyl není řídký; každé století má omyl svůj, a moc bludu jest tak veliká, že málokterí lidé mají dosti energie, aby se ho uchránili.« Tak pruský diplomat Schoell.¹⁾

Ranke, mluvě o revoluční civilní konstituci, vytýká s důrazem vinu jansenistův: »Princip zrevolučného státu přenesen byl také na duchovenstvo;... veškery diocése byly změněny, řády odstraněny, sliby zrušeny, spojení s Římem přerušeno; za přetěžký zločin bylo by bývalo pokládáno, kdyby byl někdo přijal papežské breve. Nelze popírati, že tento běh věcí udal se za spolupůsobení francouzských a za souhlasu všech ostatních jansenistův. Zřeli s potěšením, kterak moci Babylonu, jak v nenávisti své římskou kurii nazývali, zasazena byla rána tak silná, že povalen byl klerus, od něhož byli zakusili tak mnohého pronásledování.«²⁾

Z jansenistů, kteří se význameni jako revolucionáři činu, jsou zvláště známi: Freteau. Camus a Grégoire. Grégoira nazývá kardinál Pacca »fanatickým jansenistou, republikánem a kralovrahem.«

Ve vyhnání jesuitů měli jansenisté značné účastenství. »Francouzští státníci«, praví Buckle, »byli při zničení jezuitského řádu podporováni jansenisty. Jestli jansenismus v podstatě kalvínským, a takž objevil se ve Francii ony směry, jež kalvinismus charakterisují. Vyskytl se tu onen hloubavý, demokratický a revoluční duch, jenž toto vyznání vždy provázel... Souvislost mezi oživením jansenismu a zničením jesuitů jest na jevě... Uprostřed 18. století měli jan-

¹⁾ Schoell, »Cours d'histoire«, XLIV, 71.

²⁾ Ranke, »Päpste« III, 211.

¹⁾ Leo, »Universalgeschichte«, IV², 263.

²⁾ Srv. Schoell, »Cours d'histoire«, XL, 41.

senisté mocnou stranu ve francouzském parlamentě.«¹⁾ Ranke píše: »D'Alembert jde příliš daleko, když slávu porážky jesuitů přisuzuje filosofům . . . Faktum jest, že obě strany, literárně-filosofická a parlamentární . . . navzájem se spojily ke společnému dílu.«²⁾ A na jiném místě dří: »Parlament pozvedl znovu zbraně své proti jesuitům . . . dvě dříve velmi různé, ano sobě navzájem odporující strany spojily se proti řádu. Jedni útočili naň v nábožensko-jansenistické horlivosti, druzí ze světáckého smýšlení a z náklonnosti k nevěře.«³⁾

Dalším faktorem, jenž revoluci přímo podporoval, byla korupce, zvláště korupce na francouzském trůně. A tato korupce pracovala účinně také na povolení jesuitův. Jen mimochodem budiž připomenuto, že matka vladaře, jenž byl nejzpuštělejším z těchto urorozených zpustlíků, nebyla nikterak »jesuitskou«, nýbrž protestantkou a později jen dle jména katolickou kněžnou; onať nejednou nazývá kněze »zpuštělými černými ďábly«, »ohyzdným hmyzem«, »prokletými popy«, jesuity pak »zpuštělými jezovity«,⁴⁾ a »prokletým popům« vyčítá, že jsou vinní veškerým neštěstím; udává sice jakožto příčinu nemoci svého syna jeho prostopášnost, hned však tohoto syna chválí, že »nedává se ovládati žádným popem«.⁵⁾

Nuže, tento regent neměl zpovědníkem žádného

¹⁾ H. Th. Buckle, *History of Civilization*, II, 343. násl. Buckle vypočítává celou řadu ministrův a členů parlamentu, kteří byli zjevnými jansenisty (II, 345). Srvn. také Tocqueville, *Règne de Louis XV*, I, 352; II, 176.

²⁾ Ranke, »*Französische Geschichte*«, IV, 542.

³⁾ Ranke, I. c. str. 527.

⁴⁾ »Listy vévodkyně Alžběty Charlotty z Orleansu«. Publikace literárního spolku Stuttgartského sv. CXXXII strana 270, 279, 309.

⁵⁾ Srv. I c. sv. LXXXVIII str. 272, 275, 410; sv. CLIV, str. 107 násl., 129; sv. CVII, str. 613, 638, 641. »Všelikou nechuť, kterou lidé k náboženství mají, zaviniili popi . . . popi jsou vždy popy.« O sobě samé píše Charlotta 7. srpna 1699: »Z přílišné devoce mnozí se zbláznili; nemyslím, že bych já z toho se zbláznila« (Sv. LXXXVIII str. 169). O nešlechetné, mstivé povaze této tak často vychvalované kněžny srv. Lavallée, »*Lettres historiques et édifiantes de Madame de Maintenon*« I, 43 a »*Correspondance générale de Madame de Maintenon*«, Paříž 1865, IV, 431.

jesuitu, byl dlouhý čas podporovatelem »přísného, bezúhonného« jansenismu a sám všemožně přispíval k tomu, aby »v době vladařství šířil se po celé Francii duch nemravnosti a bezbožnosti«, jak kardinál Fleury podotýká.

O době následující podotýká protestant Schoel: »Vévoda z Choiseul¹⁾ a markýzka Pompadourová, nesmířitelní ve své nenávisti a omámení lichocení filosofů, trápili Ludvíka XV. tak dlouho, až konečně svolil k jejich požadavkům a v listopadu 1764 neodvolatelný edikt vydal, jímž jesuitský řád v celém království byl potlačen . . . Parlament registroval tento dekrét dne 1. prosince 1764, aniž by ovšem opomenul při této příležitosti dáti na jevo nový důkaz vášně, již byl proniknut, an k ediktu připojil klausuli, kterouž jesuité na věčné časy na deset mil od Paříže se vypovídají.«²⁾ Sám Huber jest nucen doznati, že korupce pracovala k pádu jesuitského řádu, ježto jesuité přísně požadavků křesťanské morálky se drželi. Huber píše: »Dvorní intrika přivodila jeho pád ve Francii. Králova všemohoucí maitressa, paní z Pompadouru, byla zpovědníkem Ludvíka XV., P. Pérusseuem, ve svém postavení u dvora ohrožena, a to tím, že jesuita králi sv. svátosti odpíral, dokud by maitressu neodstranil. Král ujišťoval, že Pompadourová není již pro něho příležitostí ke hříchu, a že tudíž není třeba, aby ji ode dvora vzdálil. Ale zpovědník setrval na svém . . . Následující zpovědník, jesuita Desmarêts, byl pokud možná ještě nepovolnějším. Pompadourka sama, jak se zdá, výčitkami svědomí trápena, a přece daleka myšlenky, aby od krále a ode dvora se vzdálila, poslala tajného agenta s in-

¹⁾ Choiseul, rozhodný odpůrce jesuitů, kořil se maitressám. Jak cisařský vyslanec v Paříži, Mercy, dne 29. června r. 1769 Kounicovi píše, chce Choiseul paní du Bary, »kdyby v této věci vůči němu byla sdílnou, dopomoci k častějším král. dvorům.« Choiseul ji dvakrát navštívil. V téže době agitoval Choiseul pro zrušení jesuitův. Vídeň. tajný stát. archiv: Gallica 1769. Choiseul byl zjevným ochráncem jansenistův: Bu c k l e, »*History of Civilization*«, II, 345.

²⁾ Schoell, »*Cours d'histoire*«, XL, 52.

strukcí o celé té věci do Říma, aby papeže sobě naklonila... Pompadourka nezapomněla jesuitům jejich jednání a přidružila se, když vypuklo pronásledování jich, k odpůrcům jejich.«¹⁾

Saint Priest, jenž tyto věci podrobně líčí, uvádí tento resultát: »Madame de Pompadour a pan z Choiseul, tento z úslužnosti k maitresse, naléhali na krále, líčili mu rozhořčení lidu a parlamentu proti jesuitům, ukazovali mu strašidlo nové frondy.«²⁾ Unaven a postrašen svolil Ludvík XV. ke zrušení jesuitův.³⁾

Jakožto důvod pro to, že jesuité zavinili francouzskou revoluci, bylo také uváděno, že generace revoluční doby vychována byla ve školách jezuitských, že na př. předchůdce revoluce, Voltaire, dle vlastního doznání u jesuitů studoval.

Než, také z nejlepších škol, podobně jako z nejlepších rodin, mohou vyjít, a skutečně také vyšli mužové, kteří jak škole tak i rodině své způsobili hanbu. Zabrániti tomu není v moci nižádného učitele a nižádného otce, neboť každý člověk může svobodně voliti dobré nebo zlé, a příležitosti ke zlému doléhají na někoho hojněji a svůdněji nežli na jiného.

¹⁾ Huber »Der Jesuitenorden«, str. 509. Toto faktum uvádí také Flassan, »Histoire générale de la diplom française«, VI, str. 510.

²⁾ A. de Saint-Priest, Histoire de la chute des Jésuites, Bruxelles 1845, str. 35. Saint-Priest uveřejňuje instrukci Pompadourové pro tajného agenta v Římě, v níž líčí svoje kroky a svá přání, aby u dvora mohla zůstat, jelikož prý pro ni a pro krále není již žádného nebezpečí ke hříchu. Doslovné znění místa toho viz výše na str. 647, pozn. 2.

³⁾ Spittler uvádí jakožto původce pádu jesuitů ve Francii tyto osoby a korporace: Jansen (Jansenisté), Voltaire, parlament, Choiseul a Pompadourová. Spittlerovy »Sämmtliche Werke«, Stuttgart 1836, X, 147—155. Tytéž příčiny rozvádí obšírně také E. A. Schmidt ve svých dějinách Francie: byli to, jak praví, jansenisté, filosofové, protože jesuité odporovali jejich úmyslu, zničití křesťanskou víru; Choiseul, »příznivec Voltairův«, a markýzka Pompadourová, kterou si jesuité »mravní přísností zneprátelili«. Schmidt, »Geschichte von Frankreich«, Hamburg Gotha) 1848, IV, 794 násl.

Co pak se zvláště Voltaira týče, byl ovšem zákem jesuitův, ale vstoupil do jejich školy již mravně zkažen, a vlivům jeho svůdce a vychovatele nemohlo býti ani v době jeho pobytu u jesuitů vždy zabráněno.¹⁾ Přes to vzdal Voltaire, dříve než s plnou nenávistí spisovatele v ješitnosti a úspěchu uraženého jesuity pronásledovati se jal, školám jejich vysvědčení nejlepší.

Dne 7. února 1746 píše Voltaire: »Co jsem za těch šest let, jež u jesuitů jsem strávil, u nich spatřil? Nanejvýš pilný a střídavý život, veškery hodiny rozděleny mezi péčí o nás a mezi náboženské výkony přísného jejich řádu. Volám za svědky toho tisíce jiných, kteří podobně jako já vychováni byli.«²⁾ Roku 1751 vyšel první svazek encyklopaedie; roku 1753 viní Voltaire jesuity prudce z nepřátelství proti tomuto dílu,³⁾ roku 1758 odstraňuje obraz svého učitele Poréa ze své pracovny.⁴⁾

Co se týče vlastní generace doby revoluční, dlužno podotknouti: Z revolucionářů, kteří z koleje Ludvíka Velikého vyšli, nemohl míti žádný jesuity za vychovatele; bylo to fysicky nemožno: jejich učitelé byli učitelé státní, kteří působili ve smyslu nevěrecké filosofie. Jesuité byli totiž již r. 1762 ze škol svých vypuzeni. Robespierre však narodil se 1758, Danton 1759, Camille Desmoulins 1761, Josef Chénier 1762, Fréron 1765, Tallien 1769. Zapomíná se zcela na to, že mezi zapuzením jesuitův ze škol jejich a počátkem revoluce uplynulo více než čtvrt století.

Dokud trvaly školy jezuitské, dovedly se uchrániti jedu nevěreckých a podvrtných ideí. Novější jeden

¹⁾ Kreiten, Voltaire, str. 15 n. Malý Voltaire prý byl od jesuitů charakterisován jakožto »ingeniosus puer, insignis nebulo«. Kreiten str. 17.

²⁾ Schoell, Cours d'histoire, XL, 41.

³⁾ Kreiten, Voltaire, str. 319.

⁴⁾ Kreiten, l. c. str. 320. — K odporům, donichž se Voltaire v pozdějších svých žalobách na vědeckou činnost francouzských jezuitských škol zapletl, jest poukázáno u Daniela, Les Jésuites Instituteurs de la Jeunesse Française au XVIIe et au XVIIIe siècle, Paris 1880, str. 229 násl.

spisovatel ukazuje, kterak rok 1762 přinesl reformu veškerého vyučování, kteráž po zrušení škol jesuitských parlamentem byla podniknuta a královským rozhodnutím nařízena.¹⁾ Spisovatel ten míní: »Zdá se, že ve vyšších školách kongregací na universitách nezávislých časem tendencím oné doby větší koncesse byly činěny a pokoušeno se opravdu o to, aby dosaženo jakéhos vyrovnání mezi tradicí a osvícenstvím,« dodává však v poznámce: »Nejméně však ve školách jesuitských, v nichž tak mnozí z těch, kteří se měli revoluce dožítí, obdrželi svoje vzdělání . . . Marmontel však, jenž rovněž u jesuitů byl vychován, ač osvícenským snahám byl oddán, přece krátce před revolucí v jesuitské škole svého mládí ideál svůj spatřoval.«²⁾

Nebyly to školy jesuitské, nýbrž nevěreckými tendencemi prosáklé školy parlamentem založené, jež vychovaly revolucionáře. To vyslovili jasně mnozí současníci.

V podání z r. 1793 přimlouvá se kardinál Migazzi u císaře Františka II. za znovuzřízení jesuitského řádu, uváděje tyto důvody:

»Patrný rozdíl mezi mravním stavem zemí za dob trvání tohoto řádu (jesuitského) a úpadkem náboženství i dobrých mravů od doby jeho zrušení, jenž každému jest patrný, ospravedlňuje zajisté toto přání.

»Sám poslední zdejší vyslanec francouzský, jenž byl zajisté svědkem všeliké stranickosti prostým, neváhal, jak Vaše Veličenstvo ujistiti mohu, tvrditi, že kdyby jesuité nebyli bývali zrušení, nebyla by Francie musila dožítí se re-

¹⁾ Guglia. »Die conservativen Elemente Frankreichs am Vorabende der Revolution«, Gotha 1890, str. 217.

²⁾ Guglia, l. c. str. 222. — Marmontel líčí v prvním svazku svých memoirů (Paříž 1804) příznivě přijetí, jehož se mu dostalo v malé jesuitské koleji, horlivou péčí Otců o to, aby ve studii svých dobře prospíval, kázeň a horlivost jejich žákův. Mimo jiné praví: »Un avantage plus précieux encore que l'émulation étoit dans ce collège l'esprit de religion qu'on avoit soin d'y entretenir« (I, 15 s., 29).

voluce v následcích svých tak škodlivé, protože by výchova mládeže nebyla bývala nikterak sklesla na tak hluboký stupeň zkaženosti. Kdy jindy tedy bylo by žádoucnější, aby celá duchovní společnost spojenými silami proti obecné zkaženosti bojovala, nežli právě v dobách našich, kdy svět široce rozvětvenými, rovněž tak chytřími jako mocnými spolky stále ještě k záhubě náboženství a monarchie pracuje?

»Prosil jsem sice již Její Veličenstvo Nejjasnější babičku (Marii Terezií) ještě nedlouho před zrušením Tovaryšstva Ježíšova naléhavě, aby tento řád ve svých státech zachovati ráčila; slyšel jsem také z jejích vlastních úst po zrušení řádu, asi tři měsíce před její smrtí, tato slova: 'Ó kéž bych Vaší rady byla poslechla a Vašich námitek dbala!«¹⁾

Již deset let po zrušení jesuitských škol ve Francii bylo možno uváděti francouzské školy jakožto příklad odstrašující. Kníže Hohenlohe-Schillingsfürst v dopise svém, zaslaném dne 4. srpna 1773 knížeti-biskupu Frýsinskému, praví: »Francie má již smutnou zkušenost, co s jesuity ztratila; školy jsou tam prabídné, na mnohých místech jsou učitelé, kteří vedou pohoršlivý život a kteří nemají náležitých vědomostí náboženských, ano mnohdy i u víře bloudí; není také ve Francii biskupa, jenž by sobě nestěžoval do ztráty jesuitův. Vaší Milosti jest známo, že před nějakým časem sbor tamějších biskupů veřejně za jesuity se přimlouval, a ještě v těchto dnech slyšel jsem od vzorného biskupa oné říše (kterýž ostatně sám jesuitům příliš nakloněn nebyl), že prý ztrátu Tovaryšstva přetěžce pocítují, a že vše, co proti Tovaryšstvu bylo podniknuto, jest dílem jansenistů, z jichž lůna svobodáři vyšli.« A jiný bývalý vznešený kníže církevní nazval celou akci proti jesuitům »une cabale infernale«; není

¹⁾ Wolfsgruber, Migazzi, str. 185 a násl. — Buckle odkazuje ve své »History of Civilization« k Montbarymu, jenž asi r. 1740 navštívil jesuitské školy, jimž sice mnoho vytýká, nicméně však přičítá vznik revoluce výslovně pádu jesuitův (Mémoires de Montbary, III, 94).

také v řečených zemích (kdež jsem se téměř celý rok zdržoval) jediné opravdu křesťansky smýšlející rodiny, která by nebyla jesuitům oddána; jejich nepřátelé pak jsou vesměs buď jansenisté, svobodomyšlní nebo lidé oddaní indifferentismu a lehkováženému životu, a proto také má Francie od těch dob, co jesuité škol více nemají, mládež nejnezdárnější.¹⁾

Podobně jako v jiných zemích, jak Jan Müller praví, v jesuitech padla »záštita autority«, tak zvláště v novotářské Francii v 18. století byla v jesuitech odstraněna hradba vzdorující valící se revoluci. Právě ve Francii padli jesuité, jak racionalistický Buckle se vyjadřuje, jakožto »poslední obhájcové autority a podání«; byli pováleni právě od těch, kteří v nevěrecké filosofii, v parlamentárním despotismu, v jansenismu, ano ve všeobecné korupci a revoluci spatřovali svůj ideál a svoji spásu.

Nepřátelské stanovisko, jež jesuité zaujímali vůči všem revolučním žvlům 18. století, jakož i ony obě »velké hlouposti«, že Pompadource a encyklopaedii na odpor se postavili, ukazují zřejmě, že domnělá vina jesuitů, kterou prý měli na francouzské revoluci, jest pouhou — bajkou.

¹⁾ »Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft« 1885, str. 415 násl. — Podobný dopis zaslal kníže Hohenlohe dne 12. srpna 1778 knížeti biskupu brixenskému, Lepoldu hraběti Spaunovi. Originál nalézá se v brixenském konsistorním archivě, a jest otištěn u F. A. Sinnachera, Beiträge zur Geschichte der bischöflichen Kirche Säben und Brixen in Tyrol, IX (Brixen 1834), 680 nn.

36. Jesuité prý svedli císařovnu Eugenii k válce německo-francouzské.

Jelikož jesuité od té doby, co řád jejich trvá, ba dříve ještě, nežli povstal, jsou vinni všemi válkami, není arci s podivem, že i v naší době činnost svou v tomto směru rozvinuli. Zejména bylo tomu tak v německo-francouzské válce r. 1870—1871.

»Kölnische Zeitung« tvrdila v letech sedmdesátých, že francouzští jesuité skrze císařovnu Eugenii, »jež byla jejich nástrojem«, »roznítili« válku proti Německu. Více věděl touž dobou »Badener Wochenblatt«, »úřední oznamovatel pro okres bádenský, bühlský a achernský.« Pod titulem: »Ein Rückblick auf den 13. Juli 1870« psal tento úřední list: »Domněnka, kterou národní strana hned na počátku měla, potvrzuje se stále více objevy, jež od té doby se udály, totiž že svolání koncilu vatikánského a válečné přípravy jesuity vedené císařovny Eugenie byly jen součástmi chystané celkové operace, jež měla za účel Napoleonovce pod vrchním vedením generála jesuitského a pod praporem syllabu na stolec římský jakož i na pařížský trůn císařský k všemohoucnosti na zemi povznést. Ona ultramontánně-demokratická bouře proti ministerstvu Jollyovu měla však za účel, dosaditi v Badensku černo-červené jihospolkové ministerstvo a jižní spolek, a tak prozatím Francii příznivou neutralitu pro případ války získati. Zdaž tak zvaná jihoněmecká demokracie tušila

tehdy, jakou úlohu měla hráti? Než plán ten se nezdařil; statné počínání si liberálních občanů bádenských přispělo velice k tomu, že byl onen nával odražen, národní ministerstvo že bylo zachováno a tím jižní spolek překažen. Dne 8. prosince 1869 byl koncil otevřen, a v kruzích diplomatických se praví, že vídeňský dvůr obdržel již 9. prosince 1869 zprávu z Paříže, že císařství francouzské rozhodlo se již v zásadě o válce proti Německu. Jak dějiny našich dnů dokazují, neměla neomylnost bez vítězství francouzského nad německým národem smyslu. Tak tedy týž den přinesl dle úmluvy neomylnost a francouzské prohlášení války; avšak Francie byla pokořena, a to hlavně věrným spolupůsobením německých jižních státův. Kdyby tyto byly utvořily jižní spolek, byl by v něm hlas Bádenska zcela jistě zanikl, jižní spolek byl by šel ruku v ruce s Francií a Rakouskem proti severnímu Německu a evropská kultura ležela by snad teď u nohou vykonavatelů syllabu.«

Asi po 10 letech končil protestantský pastor Dr. Spiegel v Osnabrücku přednášku o »jesuitismu a jeho morálce« slovy: »Vstupuji na bádenský břeh Rýna a hledím na krásný Štrasburk a požehnané Elsasko. Jak výmluvný jest pohled ten! Onen Napoleon, jenž krví a zradou dostal se na císařský trůn Francie, tasil meč proti Německu, sveden svou jesuitům oddanou manželkou, sveden jesuitskými radami! Avšak Wilhelmshöhe u Kasselu a konečně mlčící rakev v Chiselhurstu hlásají kovovým jazykem: toť kletba toho, kdo věří jesuitům... Nezapomeň toho nikdy, vlasti má, že jsi zmohutněla a se sjednotila v krvavém boji, jež pletichy jesuitské rozntily. Proto budiž heslem naším dnes i v každý čas: Mír s katolíky, pryč s jesuity! Bůh chraniž nás protestanty!«¹⁾

Opět po 10 letech psal Dr. Max Schilling ve Cvikově takto: »Císařovna Eugenie byla jesuitům »bonne

¹⁾ Nejprve v »Osnabrücker Zeitung« a pak ve zvláštním otisku z r. 1879, zde citov. dle Meurera, Jesuiten und Jesuitismus, str. 138.

et sainte femme«. Od vítězství u Králové Hradce byla císařovna francouzská v čele válečné strany... Proto byla jesuitům »bonne et sainte femme; neboť jim zdálo se to býti dobrou a svatou věcí, aby sjednocení Německa pod vůdcovstvím Pruska bylo ještě v posledním okamžiku zmařeno; Francie měla se v to vložiti a nenáviděné Prusko rozdrtiti. Dne 8. prosince 1864 byl vydán syllabus, za 16 měsíců po té roznicena byla německá válka; dne 18. července 1870 bylo prohlášeno dogma o neomylnosti, dne 19. července následovalo francouzské prohlášení války Prusku. Pamětihodný to parallelismus!«¹⁾

Touž dobou psal »Kirchliches Wochenblatt für die beiden evangelischen Gemeinden in Hückeswagen, redig. von Pfarrer Meier« dne 15. února 1891 (2. roč., č. 7) pod názvem »Pryč se snášlivostí vůči jesuitům« takto: »K sociálním demokratům řadí se důstojně jesuité potud, pokud, arci tajněji, avšak tím ďábelštěji pracují k povalení nekatolických států, zejména naší německé vlasti. Neboť kdo jiný byl příčinou válek r. 1866 a 1870 a doufal v porážku nenáviděného evangelického Pruska a v sesazení jeho krále, ne-li jesuité? A my máme býti vůči těmto lidem snášlivými? Kéž se t. zv. tolerantním, t. j. lhostejným evangelíkům otevrou oči a srdce jejich se roznítí proti těmto kreaturám!«

Na erfurtském sjezdě evangelického svazu dne 8. prosince r. 1890 tvrdil kazatel Dr. Bärwinkel²⁾ a v pozdějším, od Dr. Bärwinkla, Dr. Heinzelmanna, Westphala a Dr. Lorenze podepsaném prohlášení bylo stvrzeno: »Německo-francouzská válka způsobena byla císařovnou Eugenií a jesuity, jak všeobecně je známo a jak professor Oncken přesvědčivě dokázal.«³⁾ Odezírajíc od toho, že mnohé »nezvratné« důkazy páně Onckenovy jsou velice vratké, Oncken na dotyčných

¹⁾ Schilling, Die Jesuiten und das neue Deutsche Reich; Lipsko 1891, nákl. knihkupectví evang. svazu, str. 4.

²⁾ Referát v »Germanii« ze 16. prosince r. 1890, čís. 289, příloha.

³⁾ »Germania« z 8. ledna 1891, č. 5, příloha.

místech o jesuitech vůbec nemluví, nýbrž jenom o císařovně Eugenii, »jež sama byla hlavou klerikální strany při dvoře«; ona prý byla od r. 1866 neustále činnou ve směru odvetné války, kterou nazývala »ma petite guerre«; ultramontánní listy že byly, jako všechny jiné listy, pro válku.«¹⁾

V brožůře »Der Jesuitenstreit in Erfurt«, kterou vydal Dr. Bärwinkel, nalézá se v druhém prohlášení nový důkaz viny jesuitův. Bärwinkel a soudruzi totiž prohlašují: »Co se týče německo-francouzské války, trváme při tvrzení, profesorem Onckenem dokázaném, že byla způsobena císařovnou Eugenií a jesuity. Tomu nebude odpírati ani kníže Bismarck.«²⁾ A dodatečně dokazuje se to slovy, jež pronesl Bismarck v sezení říšského sněmu dne 5. prosince 1874: »Že válka z r. 1870 byla proti nám počata ve srozumění s politikou římskou; že koncil byl proto přerušen; že by provedení sněmovních snesení, snad i jich doplnění bylo se stalo ve smysle zcela jiném, kdyby byli Francouzi zvítězili; že se tehdy v Římě, jako i jinde čekalo na vítězství Francouzů jako na věc zcela jistou; že na francouzském dvoře císařském právě vlivy katolické — nechci říci »katolické«, nýbrž římsko-politické, jesuitské vlivy, jež tam oprávněně nebo neoprávněně působily, byly vlastním podnětem k válečnému rozhodnutí, k rozhodnutí, jež bylo císaři Napoleonovi velmi těžkým a jež ho téměř přemohlo, tak že před půl hodinou mír tam byl pevně stanoven a rozhodnutí to bylo zvráceno vlivy, jichž souvislost se zásadami jesuitskými je dokázána — u všem tom jsem úplně s to, abych mohl podati svědectví; neboť můžete mně věřiti, že vím věc tu velmi důkladně nejen ze zachovaných spisů, nýbrž i ze zpráv, jež mám z dotyčných kruhů samých.«

To čte se ovšem doslovně ve stenografickém protokole³⁾ na konci jedné kulturně bojovné řeči proti

¹⁾ Oncken, Zeitalter des Kaisers Wilhelm, str. 726, 759, 787.

²⁾ »Jesuitenstreit in Erfurt«, Lipsko, knihkupectví evangel. svazu, 1891, str. 25.

³⁾ Stenogr. zpráva, I. 510.

Římu. Bismarck připomněl slova, jež prý mnichovský nuntius Meglia již před r. 1870 vůči württemberskému zástupci pronesl: »Církvi katolické dostává se práv jenom v Americe, snad též v Anglii a v Belgii; církvi může pomoci jen revoluce«, a podotýká k tomu: »Tato revoluce arci se nedostavila, ale za to nastala válka z r. 1870...«

V téže stenografické zprávě je však obsažena též odpověď, kterou August Reichensperger k tomuto nářknutí dal. Obyčejně prý se líčí jesuité jako »největší chytráci«, tuto však že by byli jednali nesmírně hloupě: »Zde však, pánové, jesuité nebo ti, kdož v jejich smyslu jednali, byli by bývali dle mého mínění na výsost krátkozrakými, kdyby byli chtěli Napoleona nutiti k válce. Jáť myslím, že je to všem zcela jasno a patrné, že, kdyby spiknutí proti papežství odněkud bylo vyšlo, bylo by vyšlo právě od Napoleona III... Jsem přesvědčen, pánové, že kdyby byl Napoleon III. zvítězil — věřím tomu již dávno, a mohu vám z francouzských spisovatelů, nejpřednějších to katolíků — jsou k službám každému — dokázati, že i ve Francii právě u všech myslících mužů panovalo přesvědčení, že Napoleon III. je nejnebezpečnějším nepřitelem papežství.«¹⁾

A vskutku ten, kdo zná jen poněkud církevní poměry Francie za posledních let Napoleonových, bude věru s velikým podivem čísti »důkazy«, jež se pro bojovné choutky jesuitův uvádějí. V pravdě byl stav věcí takový, že by vítězství Napoleonovo bylo mělo za následek další znásilňování »strany klerikální«. Poměry ty líčí pěkně pařížský dopis v časopise »Germania« z 5. ledna 1874:

»Již r. 1852 počaly se obmezovati a porušovati svobody, jež katolíkům školním zákonem z r. 1850 opět byly dány. Od r. 1856 bylo jesuitům přes tento zákon bráněno, nějakou vyšší školu založiti, a ostatním řádům bylo zakládání nových škol velice stěžováno. Když r. 1868 císařství počalo se veřejně tvářiti »liberálně« a červeným řečníkům klubovním a listům do-

¹⁾ Stenogr. zpráva, I. 512.

přávalo volnosti, jaká za správy Bismarckovy nikdy možnou nebude, soudili i jesuité, že se jim teď rovněž právo zkracovati nebude. I chtěli založiti vyšší školu v Le Mansu, avšak vláda jim to překazila, a ústav mohl povstati teprve pak, když císařství patřilo ke šťastně odstraněným mocnostem.

»Dvůr sám dával nepřátelství k jesuitům na jevo způsobem ještě význačnějším. Obklopil se gallikány stavu duchovního i světského. Biskupy byli jmenováni téměř jen takto smýšlející kněží, tak že papež častěji musil odepřít praekonisaci. Nejnapadnější příklady toho druhu týkaly se Msgra Marena, jemuž papež odepřel biskupství Vanneské a jež pak Napoleon jmenoval kanovníkem při kapitole Saint-Deniské a rektorem Sorbonny, a faráře Gérina v Angersu, jehož záležitost byla ještě nevyřízena, když Napoleon nastoupil již cestu do Anglie.

»Dvorní praelat Msgr. Timarche byl rozhodným nepřitelem jesuitů, rovněž tak pařížský arcibiskup Darboy, který zejména též u císařovny byl všemohoucím, jež i v Římě přičiňovala se o to, by mu opatřila kardinálský klobouk. Vůbec všichni kněží a biskupové, kteří u dvora měli moc, byli odpůrci jesuitů, jimž tam ovšem chybělo všeliké přímluvy. Že císařovna za takového stavu věcí nemohla nijak podléhati vlivu jesuitů, je samozřejmo: byloť tomu právě naopak. Též to je známo, že při vypuknutí poslední války řeholníci, v první řadě však jesuité, nebyli připuštěni k zastávání duchovní správy a ku provázení vojsk do pole táhnoucích.

»Že Napoleon usiloval o to, aby schisma gallikánské bylo obnoveno, to zajisté nepopře nikdo, kdo poměry zná. Nešťastný konec války zničil dílo dávno chystané v okamžiku, kdy mělo býti dokonáno. Přes třicet francouzských biskupů patřilo mezi nejurputnější odpůrce učitelské neomylnosti papežské, proti níž Msgr. Maret své známé dílo napsal a je císařským nákladem vytisknouti a rozšiřovati dal. Na Sorbonně, staré theologické fakultě, vyučovali téměř výhradně rozhodní gallikáni.

»Odtud pocházela též nenávisť proti jesuitům,

kteří byli velmi dobře známi jako nejhorlivější bojovníci proti těmto snahám. Tím mohl býti každý jist, že vše, co jesuité činili nebo k čemu radili, setkalo se u dvora a v jeho duchovním okolí s nelibostí a našlo tam rozhodné odpůrce. Kdyby byli jesuité radili k válce proti Německu, věru, válka ta by nebyla vypukla. Krátce, od časův oněch bourbonských dvorů, jež prosadily vypuzení a zrušení jesuitů, nebylo zajisté nikdy katolického dvora, u něhož by nenávisť proti jesuitům byla tak převládala, jako u dvora Napoleona III. Právě císařovna se v této věci vyznamenávala. Její často velebenou zbožnost tvořila z veliké části jenom horlivost, s jakou podporovala snahy gallikánské.

»Že jesuité za takovýchto okolností nemohli míti nejmenšího vlivu na císařovnu nebo u dvora, kam nikdy přístupu neměli, pozná každý trochu rozumný člověk. V kapli v Tuileriích neměl za Napoleona nikdy jesuita kázání,¹⁾ a nikdy nebyl jesuita zpovědníkem osob dvorských. Císařovna měla až do své smrti, jež stihla ji krátce před válkou, za zpovědníka abbé Marloise, prostického, skromného, s jesuity naprosto nespřízněného kněze, jenž bydlil v Rue de Bac, sloužil denně mši sv. v kapli v Tuileriích a obíral se ostatní část dne doma pracemi literárními.

»Takový byl poměr mezi Eugenií a jesuity. Kdo tvrdí něco jiného, mluví úmyslně nebo nevědomky nepravdu. Že ani farář Deguerry, jenž měl u dvora tak velikou vážnost a byl vychovatelem císařského prince, nebyl žádným jesuitou nebo přítelem jesuitů, je dostatečně známo.«

Není tudíž ani nejmenšího důkazu pro to, že by byli jesuité svedli císařovnu Eugenií k válce německo-francouzské, neboť, co se výše uvedeného Bismarckova tvrzení o jesuitském popouzení k válce dotýče, nejen že zřejmě odporuje faktům, nýbrž Bismarck sám r. 1892 ve příčině té ze lži se usvědčil,²⁾ a nad to

¹⁾ Výjimka vypravuje se v životopise P. Ravignana.

²⁾ Srv. »Germania« 1892, č. 262 a Erich Marcks, Kaiser Wilhelm I. (Lipsko 1897), str. 280 n. Ve svých memoirech

císařovna k válce vůbec ani nepopouzela. Sybel zajiště nevypravuje ve svém sedmisvazkovém díle »Die Begründung des Deutschen Reiches« pranic o císařovně, jež by k válce byla popouzela, ba později podává v »Histor. Zeitschrift« přímo důkaz, že »jistě k válce nepopouzela«, nanejvýš, že zastrašena Grammontem a soudruhy, neužila rozhodně vívu svého k odvrácení války.¹⁾ Co pak se týče slov císařovni-
ných: »C'est ma guerre«, tať jsou pošetilou smyšlenkou. Pravit týž autor: »A nyní ještě její tak často uváděna okřídlená slova: C'est ma guerre, ma petite guerre, la guerre à moi! . . . Onať sama vždy proti ní protestovala; její palácová dáma Carette prohlásila to právě tak jako znamenitý badatel Giraudeau za nicotnou smyšlenku, a také pana de Parieu můžeme k těmto svědkům připojiti. Na druhé straně pak marně ptáme se po člověku, jenž by byl slova ta z úst císařovni-
ných slyšel, nebo po svědku, jemuž by je týž byl sdělil.« »Nyní platí o nich jen tolik: slova ta jsou všeobecně známa, a proto arcit jsou jistě a v pravdě dokázána.²⁾ A konečně dne 11. srpna 1870 P. Olivaint, jeden z pařížských jesuitů, kteří byli později od socialistů zavražděni, pravil jistému vojenskému lékaři, který se ubíral k rýnské armádě: »Válka byla nerozumně počata; jsme poraženi a budeme poraženi ještě více.«³⁾

(II. 90) líčí to Bismarck jako vlastenecký čin, že učinil z Emské depeše fanfáru.

¹⁾ »Histor. Zeitschrift« LXXV. (1895), 64 n., 73 n.

²⁾ L. c., str. 66. Sr. Carette, Souvenirs II. 100 n. Giraudeau, Napoléon III. intime p. 404.

³⁾ Clair, P. Olivaint (Paříž 1878), str. 418.

37. Zločiny jesuitů v Sasku.

Ve století emancipace židů, v době, kdy hlásá se svoboda pro všechny bez rozdílu, jest — podobně jako Rusko mocným slovem carovým — Sasko ústavou svojí »chráněno« před jesuity, a to i pak, kdyby do německé říše opět byli připuštěni. Přes to podařilo se v letech 1890 a 1891 několika pastorům a profesorům vzbuditi v Sasku tak prudkou bouři proti jesuitům, že dokonce i protestanté za dobré uznali proti tomu protestovati. Ve veliké schůzi konané v lednu 1891 v Lipsku vyzval říšský poslanec Liebermann svoje protestantské posluchače, aby prozpytovali trošku svoje svědomí vzhledem k věci jesuitské.

»Žádám každého z půldruha tisíce zde shromážděných mužů, aby položil ruku na srdce a se tázal: Co vlastně vím o dějinách jesuitského řádu? Valná většina z vás bude sobě musiti odpověděti: Téměř pranic. Většina protestantů uvykla však od dětinství svého výrok »jesuitský« překládati slovy »úskočný«, »pokrytecký« nebo »fanatický« a pokládati »jesuitskou morálku« za nanejvýš podlou. Že se při tom jedná o stáletou, z části bezmyslenkovitě opakovanou, z části zúmyslně rozšiřovanou tendenční lež, to málo komu přijde na mysl. Ale tito nemnozí snaží se pak, aby věci studiem přišli na kloub.«

Na konci své řeči formuloval Liebermann osobní své stanovisko vůči jesuitské otázce takto:

»1. Protože jakožto evangelický křesťan hotov jsem při každé naskytnuvší se příležitosti zasaditi se

o větší samostatnost a lepší opatření a vyzbrojení naší evangelické církve, zakazuje mi můj cit pro spravedlnost, bych sesterské církvi katolické odpíral instituci, kterou pro své účely pokládá za nutnou.

2. Zabývav se důkladně tou věcí a maje na zřeteli zkušenosti v posledních dobách s jezuitským řádem učiněné, nevěřím, že by byl státu a obecnému blahu nebezpečným.

3. Mám tolik důvěry ve zdatnost našeho evangelického duchovenstva a znám v řadách mladších duchovních tolik moudrých, energických a nadšených mužů, že pokládám za urážku všeho duchovenstva, ano celé evangelické církve, domnívá-li se kdo o nás, že bojíme se 300 katolických řeholníkův.

4. Nemohu pokládati za přípustno, aby v době, kdy mezinárodnímu židovstvu s jeho, po mém názoru, státu nebezpečnou organizací a talmudskou morálkou žádná překážky se nekladou, v době, kdy naukám podvrtné strany pouze na poli duševního boje čeliti se chce, aby v takovéto vážné době v Německu zrozeným mužům přistup do vlasti byl zakazován.

Já sám osobně nemám žádné příčiny, bych byl katolíkům obzvláště nakloněn. Byl jsem dosud v katolických listech velmi nepříznivě posuzován. Ve volebním okrese mém hlasovali katoličtí voliči svorně proti mně a tvoří jen malou nerozhodující část voličstva.¹⁾

Lipské shromáždění přijalo posléze resoluci, v níž mimo jiné se praví: »Nevíme, co vlastně jesuité jsou; neznáme jich z vlastního názoru... Jest nám tedy naprosto lhostejno, budou-li jesuité povoláni zpět; nebojíme se jich nikterak... Nemáme žádné příčiny, bychom jesuity obhajovali; než němečtí jesuité jsou syny naší země, muži německé krve... Domnívají-li se někteří, že části německého národa návratem jesuitův prokáží vděk, nechat je povolají.«

Již před tímto protestem z protestantských kruhův odsoudil apoštolský vikář saský několika klidnými, ušlechtilými slovy jezuitské štvánice v Sasku. Časopis

¹⁾ Celá řeč otištěna v časopise »Leipziger Tages-Anzeiger« 1891, č. 17.

»Katholisches Kirchenblatt für Sachsen« (leden 1891) přinesl o tom tuto zprávu:

»Náš biskup vzpomenu na konci svého kázání, jež dne 18. ledna ve svátek nejsvětějšího jména Ježíšova ve dvorním kostele měl, kterak Otcové z Tovaryšstva Ježíšova nanejvýš blahodárně v Sasku působili v předešlém a na počátku tohoto století, a kterak tohoto působení ještě mnohé stopy, mimo jiné i hluboká zbožnost naší královské rodiny, jsou patrný; a podotkl, že každý, kdo, jako on, příležitost měl nahlédnouti do pečlivě vedených denníků, jež jesuité o svém působení v této zemi zanechali, musí shledati nepochopitelným, kterak právě v Sasku, kde jesuité tak dlouho byli působili, aniž by jimi kdy byl porušen konfesionální mír, může pomluvami a předsudky proti Tovaryšstvu Ježíšovu tropen býti takový povyk.«

Toto prohlášení biskupovo vzbudilo hnev drážďanského kazatele Františka Blanckmeistra, muže, jenž smýšlení své horlivým spolupracovníctvím při jednom z nejbídnějších časopisů naší doby, totiž při Weltbrechtově »Protestant. Familienblattu«¹⁾ s dostatek již byl osvědčil.

V čísle 15. (1891) časopisu »Christliche Welt«, (evangelisch-lutherisches Gemeindeblatt für Gebildete aller Stände) ozval se tento pastor dne 9. dubna 1891 proti nejdůstojnějšímu panu biskupu takto: »Sotva jsme věřili očím svým, když jsme to četli. Takovým tedy způsobem smí biskup veřejně v protestantském Sasku mluvit o jesuitech, jichž činnost právě v této zemi byla neobyčejně smutná.« Odvolává se na zevrubná studia svá o této činnosti uvádí Blanckmeister několik nehistorických anekdot, na př.: jesuité poskytli potřebnou sumu peněz k podplacení protivné strany, aby kurfiřtovi Augustovi zjednali polskou korunu; jezuitská dressura učinila ze syna kurfiřtova »duchovně a pohříchu též duševně pouhou mrtvolu« atd. K těmto a jiným anekdotám, v nichž i strašidlům při-

¹⁾ Důkaz toho podán ve čtyřech člancích časopisu »Coblener Volkszeitung« (prosinec 1890) pod názvem: »Kdo ruší konfesionální mír? anebo: k charakteristice protestantského štváckého listu.«

dělena jest důležitá úloha, musí protijesuitský fanatismus se utkat, aby »neobyčejně smutnou činnost« jesuitů v Sasku dovedl, a aby proti katolickému biskupu, jenž u všech konfessí jest oblíben, vzbudil rozhořčení. »Duchovní pán Drážďanský« — tak konstatuje Blanckmeister ke konci — »buď dějin saských nezná nebo znáti nechce, přeceňuje dobromyslnost protestantského saského lidu, jenž ve známé snášlivosti své jeho slova klidně má přijmouti, hnul velmi neprozřetelně věcí, o níž by Řím raději měl pomlčeti; vyzval evangelický lid, jenž by se spoluobčany svými rád v míru žil, k nutné sebeobraně.«

Nuže, saské dějiny dejtež nám odpověď k této »nutné sebeobraně«. K upokojení odpůrcův ujišťujeme, že toliko listiny a především protestantští dějepisci k nám budou mluvit.

Kurfiršt Bedřich August I. »Silný« vrátil se roku 1697 ke katolické církvi, kterouž předkové jeho asi před 150 lety opustili. Mezi důvody, jež prý kurfiršta k tomuto kroku pohnuly, uvádí Flathe také, že prý smyslnost kurfirštovu »vábila laxní morálka jesuitův.«¹⁾ Ale morálka sebe laxnějších jesuitů stojí značně výše, nežli morálka, jež po odpadu od staré církve na dvoře saském panovala. Flatheova poznámka nutí nás k tomu, bychom se neutěšených těchto věcí dotkli.

Hlavní vliv na odpadnutí vévody Jindřicha od církve (1536) měla jeho manželka, zlopověstná Kateřina Meklenburská.²⁾ Vévoda Jindřich byl slabý, bezcharakterní, výhradně jen požitkářství oddaný panovník. »V srdci svém nebyl v pravdě oddán žádné víře, poněvadž všeliké náboženství pokládal za skutečnou potřebu toliko nízkého lidu... Než, již pouhá okolnost, že k lutheránskému vyznání vůbec byl přiveden a při něm vytrval, stačila k tomu, aby mu bylo dáno přijmí »Zbožný«. Stejným právem bylo by možno nazvati jej »Statečným.«³⁾ Panovník tento rozkázal,

¹⁾ Böttiger Flathe, »Gesch. von Sachsen«, Gotha 1870, II, 306.

²⁾ Důkaz toho u Ebelinga, »August von Sachsen« (1553 bis 1586), Berlín 1886, str. 3 násl.

³⁾ Tak Ebeling str. 9 násl.

aby proti velice četným katolíkům v Sasku, kteří církvi zůstali věrnými, laikům, kněžím i řeholníkům násilně bylo zakročeno. Odnímání platu, vypovídání ze země, zákaz všeliké katolické bohoslužby, svatokrádeže a ničení církevních uměleckých památek při tom se střídaly.¹⁾ Z mnohých saských klášterů, jako v Riese a Grossenhainu byly veškery jeptišky vyhnány a uvrženy v bídu, a to proto jen, že nechtěly od náboženství svého odpadnouti.²⁾

Jindřichův syn, věrolomný kurfiršt Mořic, upadl pro bezuzdný život svůj v opovržení.³⁾ Jediná jeho dcera Anna, jež za prince Viléma Oranžského se vdala, oddala se »pustému životu, oddávajíc se opilství a cizoložství.«⁴⁾ V nejvyšší míře pověrečný August I.⁵⁾ (zemř. 1586), u něhož mluví Flathe o »milé vroucnosti a čistotě domácího života«,⁶⁾ byl oddán rozkošnictví;⁷⁾ jedna z jeho dcer, Anna, byla pro mnohonásobné »cizoložství odsouzena do věčného vězení, v němž roku 1613 zemřela.«⁸⁾ Kristian I. zemřel již v 31. roce svého věku; »zničil svoje zdraví nemírným pitím.«⁹⁾ »Nejpřednější vlohou Kristiana II. (zemř. 1611), jenž o jesuitech napsal, že »kam ta spřež přijde, tam že ani tráva neroste«,¹⁰⁾ bylo »pití vína.«¹¹⁾ Jan Jiří I. (zemř. 1656) »oddával se hodování přes míru«; byl zhusta nazýván »pivním králem.«¹²⁾ Za vlády

¹⁾ Podrobnosti u Gretschele, »Geschichte des sächsischen Volkes und Staates«, Lipsko 1862, I², 486 následující, a u Machatschka, »Geschichte des Königreichs Sachsen« Lipsko 1862, str. 290 násl.

²⁾ Machatschek, str. 296 násl.

³⁾ K. A. Menzel, »Geschichte des deutschen Volkes«, II², 201; Ebeling str. 66.

⁴⁾ Gretschel II, 114.

⁵⁾ L. c. str. 119.

⁶⁾ Flathe II, 92.

⁷⁾ Ebeling S. 67 násl.

⁸⁾ Gretschel II, 113.

⁹⁾ K. A. Menzel III, 89. Gretschel II, 116.

¹⁰⁾ K. A. Menzel III, 186.

¹¹⁾ L. c. str. 218, 158.

¹²⁾ Böttiger, »Geschichte von Sachsen«, II, 132 n. O horších úsudcích francouzských vyslanců zůmyslně se zde nezmiňujeme, protože pocházejí od nepřátel. Pufendorf nazývá kurfiršta »voluptatibus innutritus«. Srv. Böttiger II, 132 pozn.

kurfiřta Jana Jiřího II. (zemř. 1680) »byla do litanie vsunuta tato slova: »od ukrutných úkladů tureckých a papežských vysvobod' nás Pane atd.« Kurfiřt »zakázal r. 1661, 1668 a 1673 všem drážďanským měšťanům přísně, aby neobcovali »papeženské« mši u císařského nebo francouzského vyslance. Náhěra, hlučné radovánky... krásily jeho dvůr, duševními vlohami málo se vyznamenal... Jan Jiří II. nejednou Bohu si stýskal, že jeho ministři jsou samí padouši; nicméně byl jim ve všem po vůli.«¹⁾

O otci kurfiřta Augusta Silného Janu Jiřím III. píše Karel Adolf Menzel, že byl podobně jako otec jeho a děd nakloněn rozkošnictví a při tom luteránství upřímně oddán.²⁾ Jan Jiří zemřel dne 12. září 1691. Jeho syn a nástupce Jiří IV. »jat byl již jako kurprinc prudkou láskou k Magdaleně, krásné, ale nevzdělané dívce, 13leté tehďáž dceři gardového plukovníka a pozdějšího podmaršálka Neitzschütze... Jakožto kurfiřt daroval milostnici své palác a panství, obklopil ji komonstvem a obohacoval a vyznamenával ji touž měrou, kterou lid ji nenáviděl a hanou zahrnoval.«³⁾ I po sňatku kurfiřtově s vdovou markraběte Baireuthského, k němuž princ Bedřich August, jenž tím Neitzschützovou odstraniti chtěl, bratra svého pohnul, podržela milostnice nadvládu. »Zdá se, že hleděla kurfiřta pohnouti k tomu, aby ji pojal za řádnou manželku; byla aspoň spolu s matkou svou povýšena na říšskou hraběnku Rochlitzkou, zároveň pak rozšiřován byl spis na obranu polygamie, připisovaný witemberskému juristovi Strykovi. Také nalezeno bylo později písemné, do roku 1691 zpět datované prohlášení kurfiřtovo, že svoje spojení se Sibyllou pokládá za skutečné manželství... V Písmě sv. že není nikterak zapověděno pojmutí dvě manželky, a že možno v naší církvi nalézti případy, v nichž to bylo dovoleno.«⁴⁾

¹⁾ (Hasche) »Diplomatische Geschichte Dresdens«, Drážďany 1817, III, 259 násl. — Veškery zde uvedené úsudky pocházejí od protestantských, většinou saských dějepiscův.

²⁾ K. A. Menzel IV, 516.

³⁾ L. c. 519.

⁴⁾ L. c. IV. 519. Takový příklad dal Filip Hessenský. Viz výše str. 649 pozn.

Již dne 27. dubna 1694 následoval kurfiřt svoji několik málo téhodnů před tím na neštovice zemřelou maitressou do hrobu.

Nebyly to tedy nikterak příkladné vzory, jež Bedřich August, kterýž nyní po svém bratru na trůn nastoupil, při saském dvoře zřel. Cestami po Evropě rozšířil se v novém kurfiřtovi »těsný obzor poznatků i cítění ustrnulého lutherství poznáním národů, kteří tehďáž Němce vzdělaností předčili; v Itálii probudila se v něm krasochuť, jež v protestantských zemích zcela poklesla nebo se pokazila. Za několikerého pobytu ve Vídni sprátelil se s dvorem císařským.«¹⁾ Roku 1696 uprázdnil se smrtí Jana Soběského královský trůn polský. Ludvík XIV. zasazoval se vším úsilím o to, aby polskou korunu získal pro některého z princů francouzských. Bylo v zájmu říše, aby »nebezpečnému usídlení se francouzského rodu v týle říše bylo zabráněno.« Proto podporoval císař kandidaturu saského kurfiřta. Kurfiřt brandenburský »měl při tom také ještě vlastní svůj prospěch na zřeteli, jelikož mu August slíbil, že ihned uzná titul královský, ježž přijati chtěl.«

Polským základním zákonem říšským bylo stanoveno, že jen katolík za krále volen býti smí. Kurfiřt August odhodlal se k tomu, splniti také tuto podmínku. Krátce před tím stal se jiný saský princ, Kristian August ze Saska-Zeitzu, katolíkem. »Nesmí také při tom zůstati bez povšimnutí, že tehďáž bylo horlivě vyjednáváno o to, aby protestanté s katolickou církví opět se spojili; vyjednávání toho účastnili se biskup Spinola, protestantský opat Molanus a Leibniz. Byl-li Bedřich August, jakož o tom sotva možno pochybovati, o tomto plánu a o dotyčném vyjednávání zpraven, nepůsobilo mu přestoupení ke katolické církvi, když ho důležitý politický účel vyžadoval, žádného duševního boje.«²⁾ Dne 2. června 1697 složil Bedřich August v císařské kapli zámecké v Badenu u Vídne do rukou svého strýce, biskupa rábského, jenž při konverzi velké měl účastenství, katolické vyznání víry.

¹⁾ K. A. Menzel IV, 520.

²⁾ K. A. Menzel IV, 521.

Jaké účastenství na konversi kurfiřtově měli jesuité, líčí se v listě »Protestantisches Sonntagsblatt« takto:

»Nyní byli jesuité prozatím spokojeni a odpustili silnému Augustovi nemilý kousek, jež jim provedl: počíhal si totiž krátce před tím ve Vídni na strašidlo, které synu císařovu, potomnímu císaři Josefovi I., se zjevovalo, a vyhodil kněžoura, jenž úlohu tohoto strašidla hrál, z okna do hradního nádvoří. Již z tohoto důvodu jest pochopitelné, že August nebyl příliš vřele nadšen pro papežství: ano, on byl tak málo v srdci svém nové víře oddán, že z počátku v Drážďanech nechtěl propůjčiti pro katolické bohoslužby žádné budovy, až konečně r. 1708 byl k tomu účelu určen dům operní.«¹⁾

Tato jesuitská strašidlová historka hraje v soudobé i v pozdější literatuře velikou úlohu: ukazuje, kterak vyhlíželi jesuité v protestantské fantasii. Obšírně líčí tuto historku pruský dvorní rada Förster.

»Bylo všelicos vypravováno o tom, jaký vliv prý jesuité měli při obrácení kurfiřta Augusta. Jsme toho daleci, bychom takovým povídačkám sebe menší víru dávali; jen potud mají pro naše líčení života a vzdělanosti oné doby jakousi cenu, pokud se dovidáme, jaké historky u dvora tehdejších kolovaly. Vrstevník kurfiřtův, komoří Pöllnitz, vypravuje nám následující historku, která se prý sběhla v době, kdy se kurfiřt při císařském dvoře zdržoval.

»Jednoho jitra uložil se kurfiřt právě ke spánku (hýřival obvykle po celé noci), když mu bylo oznámeno, že římský král ho prositi dává, by ihned k němu přišel. Jak velice byl August překvapen, když tohoto pána, jež u večer zcela zdravého byl opustil, našel na lůžku bledého a vyděšeného. »Dobrý Bože!« zvolal kurfiřt, »co jest Vašemu Veličenstvu?« — »Nejsmutnější příhoda se mi stala,« odpověděl třesoucími se rty král; »musím brzo umřít, a co nejvíce mne rmoutí, hrozí Vám neštěstí mnohem větší! Posadte se na chvíli, milý pane strýče, a slyštež.« Kurfiřt se

¹⁾ Weitbrechtův »Protestantisches Sonntagsblatt«, 1890, č. 24.

posadil, a král pokračoval: »Měl jsem této noci nejstrašlivější zjevení, jež snad smrtelník nějaký vůbec kdy měl. Dvě hodiny potom, kdy jsem včera k spánku ulehl, slyším, kterak někdo do komnaty vstoupil. Domnívaje se, že jest to někdo ze služebnictva, chci již zazvoniti, — tu — tu zaslechnu řinčení řetězů. Pohlédnu tím směrem a zřím strašidlo, zcela bílé, jež strašlivým hlasem na mne volá: »Josefe, římský králi! Jsem duše, která trpí muka očistcová. Přicházím, poslána jsouc tvým strážným andělem, bych varovala tě před propastí, do kteréž tě přátelství s kurfiřtem saským uvrhne. Odřekni se jeho přátelství, sice budeš na věky zavržen!« Tu zdvojnásobil se řinkot řetězů, a anaž hrůza řeč mi odnímá, praví strašidlo: »Neodpovídáš mně, Josefe? Což tak málo ti na spásu tvé záleží? Ve třech dnech přijdu si pro odpověď.« Po těchto slovech zmizel duch, mne pak našli hrůzou polomrtvého. Více však než o sebe, jsem, můj pane strýče, o vás ve starostech. K záchraně vaší není jiného prostředku, leč návrat do lůna samospasitelné církve.«

»Kurfiřt naslouchal pozorně; posléze ujal se slova a pravil: »Bdělo Vaše Veličenstvo skutečně, když jste ducha toho viděl?« Král ujišťoval, že úplně byl bdělý. »Tu,« pravil kurfiřt, »rád bych věděl, kterak strašidlo nebo duch může nositi řetězy; — domnívám se však, že kdosi Vašemu Veličenstvu provedl kousek, který snad mně platiti má.« — »Kdo by se toho odvážil?« — »Nu, Vaše Veličenstvo má kněze, kteří v podvodech jsou velice vynalézaví; ti mají velikou moc na tomto dvoře. Domýšlejí se nepochybně, že naše rozhovory týkají se také náboženství, a že Vám odkrývám kněžourských mamů a klamů. Směl bych se Vašeho Veličenstva tázati, nečinil-li Vám Váš zpovědník nějaké skrupule o obcování Vašem se mnou?« Král doznal, že zpovědník jeho mu vyhrožoval, že mu odepře rozhřešení, neodloučí-li se od něho. »Je-li tomu tak!« zvolal kurfiřt, »pak troufám si strašidlu brzy přijíti na stopu. Žádám Vaše Veličenstvo, by o tom, co se stalo, více nemluvilo, a mně dovolilo, bych onu noc strávil směl ve vaší komnatě.« Král k tomu

svolil. Když oba třetí noc byli pospolu, zaslechli řinkot řetězů, bílá postava vstoupila a zvolala: „Josefe, králi římský!“ Kurfiřt vyskočil z postele a uchopil ducha tak srdečně, že ubohý duch hrůzou bezmála ducha svého vypustil, na kolena klesl a o milost prosil. Ale kurfiřt nepustil již tohoto chlapíka z rukou svých; otevřel okno a vyhodil jej do hradního dvora. „Toť nejkratší cesta do očistce!“ zvolal, „uspořil jsem ti aspoň cestu přes schody.“ Ubožák zlomil si nohu a volal o pomoc; stráž přikvapila a shledala, že to zpovědník krále římského. Od té doby se strašidlo neobjevilo více; král pak se zapřisáhl, že jesuity ze země svých vyžene.«¹⁾

Prvotním zdrojem této historiky jest Pöllnitzův román »La Saxe galante«. Gretschele nazývá jej »známým historickým románem, jenž vedle několika pravd obsahuje také mnoho smyšlenek.«²⁾

¹⁾ Förster, »Die Höfe und Cabinet Europa's im 18. Jahrhundert.« Postupim 1839, III, 21 násl. V historickém románě nazvaném »Das Geheimniss eines Beichtstuhles« (Víděň, sklad R. z Waldheimů), sepsaném od autora spisu »Kaiser Joseph II und die Mucker in Wien«, se líčí, kterak sám jesuitský generál z Říma do Vídně cestu vážil, aby strašidlovou komedii inscenoval, a kterak po nezdaru zase rychle odcestoval.

²⁾ Gretschele-Bülau, »Geschichte des sächsischen Volkes«, Lipsko 1863, II², 465. Také memoiry téhož Pöllnitze, jakož i memoiry markraběnky Baireuthské obsahují nanejvýš přehnaná a směšná obvinění vůči Augustovi. O obou těchto osobách pronesl Ranke velmi nepříznivý soud: »Pöllnitz jest povrchní, strannický, kluzký a opisuje bez přemýšlení cizí zprávy, hlavně zjištnost poháněla jej ku práci.« U markraběnky Baireuthské jest všude pravda smíšená se lží; jest jednostranná a »popřává volného průchodu své rozmrzelosti a svému karikujícímu talentu.« Ranke, »Werke«, XXIV, 43—70. Podobně soudí Droysen. Nazývá Pöllnitze podvodníkem a tulákem, jehož údaje »přecasto jsou věcně nepřesny, nepravdivy a znetvořeny... vlastní jeho charakter, jeho mravní hodnota jest dostatečnou měrou na jevě, abychom sobě mohli učiniti úsudek o jeho úsudcích.« — »Že paměti markraběnky Baireuthské jak v tom, co vypravují, tak i v listinách, jež sdělují, jsou znetvořeny a zfalšovány, a že jich tudíž nelze užiti jakožto pramene pro pruské dějiny, dokážeme s dostatek.« (Geschichte der preussischen Polilik« sv. IV, 4. odd.) Ještě menší cenu mají oba ty spisy pro dějiny saské. Kazatel Blanckmeister užívá Pöllnitzova spisu »Das galante Sachsen«, jakož i skandálního a nespolehlivého Vehsea jako historických pramenův. »Beiträge zur sächsischen Kirchengeschichte« VI, 5 násl.

Ale ne-li jako strašidla, tož aspoň jakožto vždy penězi hojně opatření bankéři poskytli jesuité kurfiřtovi pomoc svou. »Potřebné peníze však — a bylo jich k podplacení voličů třeba — dodali jesuité, vzavše v zástavu kurfiřtské korunní klenoty.«¹⁾ Jakožto zcela bezpečný pramen má tu sloužiti »Theatrum Europaeum«²⁾ v němž nalézá se tato poznámka: »I nezbývalo nic jiného, než pečovati o to, kterak by v rychlosti mohlo býti sehnáno dosti peněz, ježto v Polsku bez nich ničeho by se nesvedlo... i zvolen konečně tento způsob: kurfiřt deponoval svoje klenoty, jichž cena obnášela více než million, u jesuitů vídeňských, kteří o tom jesuity varšavské zpravili, aby se polským magnátům za příslušné sumy zaručiti mohli.« Do »Theatru« bylo vůbec přijato mnoho anekdot, nadto pak v předmluvě k tomuto XV. svazku ujišťují spisovatelé, že nemohou za to, vloudila-li se do jejich díla tu a tam zpráva falešná.³⁾ Kurfiřt August nepotřeboval vůbec zastavovati svých klenotů. Neboť mimo veliké summy, jež prodejem kurfiřtských statků, práv a nároků získal,⁴⁾ měl k dispozici také zálohy z Braniborska a od císaře.⁵⁾ Dovoláváje se díla »Theatrum Europaeum«, vypravuje Gretschele historiku o klenotech jakožto zcela nezaručenou pověst. »Také prý byly klenoty u vídeňských jesuitů zastaveny... a také prý vévoda Kristian August, biskup rábský, přiložil k nim směnku na několik tisíc tolarův.«⁶⁾

¹⁾ Tak Blanckmeister v »Beiträge zur sächsischen Kirchengeschichte« VI, 14 a podobně v časop. »Christliche Welt« 1891, č. 15: August prý na základě tohoto jesuitského kreditu dal »jednou v noci 1,800.000 livrů rozdělit mezi množství k volbě shromážděné.«

²⁾ XV, 300 (1697).

³⁾ Srvn. podrobné pojednání v »Germanii« 1891, č. 143. Nekritický Flathe překrucuje zas věc tu libovolně a nesrozumitelně takt: »Kurfiřt deponoval u jesuitů ve Vídni klenoty v ceně jednoho milionu, aby skrze řádové soudruhy své v Polsku pohnuli magnáty k odškodnění francouzského vyslance.« Böttiger-Flathe, »Geschichte von Sachsen« II, 307.

⁴⁾ Böttiger, »Geschichte von Sachsen« II, 228.

⁵⁾ Gretschele, »Geschichte des sächsischen Volkes II, 472.

⁶⁾ L. c. str. 472.

Tato zcela zbytečná, ve svém způsobě směšná zástava není doložena nižádnou hodnověrnou zprávou.

Hlavního zločinu dopustili se prý jesuité nuceným obrácením kurprince na víru katolickou. Tento princ narodil se 7. října 1696 a nebyl tudíž při konverzi otcově ještě ani rok stár. Otcí příslušelo tudíž právo, aby ustanovil, kterak syn jeho má býti vychováván. V listě datovaném ve Varšavě 4. září 1701 dal kurfiřt papeži určitý slib, že svého syna po katolicku dá vychovati.¹⁾ Mezitím co August v Polsku dlel, a také i později, zůstal syn jeho pod výhradním vlivem přísně protestantské matky a babičky.

V listech ze dne 10. ledna 1709, 15. a 23. ledna r. 1710 obnovil král slib svůj papeži daný; v posledním listě zavázal se královským slovem, že jej splní.²⁾ Tento úmysl králův prohlásil papež veřejně v allocuci dne 7. května 1710. Na to chtěly matka a babička dosavadní protestantské vychování princovo dovršiti konfirmací. Tak oznamuje babička králi, že princ touží po přijímání. Odpověď ze dne 22. října 1710 zněla odmítavě: »Poněvadž však není žádné periculum in mora, račiž Vaše Milost tento úkon (konfirmaci) ještě odložit, dokud sám s princem nebudu mluvit nebo dokud nepošlu k němu zvláštního posla, aby s ním o tom ve jménu mém promluvil.«³⁾

Aniž by na tuto odpověď bylo čekáno, byl kurprinc 10. října u přítomnosti matky a babičky své od vrchního dvorního kazatele konfirmován. Dne 16. listopadu 1710 sděluje král z Gdanska papeži, že syna jeho proti jeho rozkazu a proti daným slibům k tomuto kroku pohnuli.⁴⁾ Po půl roce, 25. května

¹⁾ Theiner »Geschichte der Zurückkehr der regierenden Häuser von Braunschweig und Sachsen in den Schoß der katholischen Kirche.« Einsiedeln 1843, listiny, str. 71 násl.

²⁾ Theiner, l. c. str. 88 násl.

³⁾ »Beiträge zur sächsischen Kirchengeschichte« VI, 57.

⁴⁾ »Cependant j'avais pris toutes les précautions que j'avais crues nécessaires, pour empêcher que mon fils ne fit rien de contraire à mes intentions. J'avais ordonné expressément qu'il n'embrassât pas la religion luthérienne, et on me l'avait promis; mais contre mon attendre et mes ordres, on a fait faire la démarche à mon fils.« Theiner, »Urkunden«, str. 97.

r. 1711, dává papeži zprávu, že svůj slib jeho syna se týkající právě vyplnil; že jej s sebou bere a doufá, že tak svého cíle dosáhl. »Msgr. Albaní, synovec Vaší Svátosti, a P. Salerno vysvětlí mu okolnosti tohoto rozhodnutí i moje úmysly.«¹⁾ List téhož data z Drážďan obsahuje již zprávu o odstranění kurprince z dosavadního jeho okolí.²⁾ V tajné instrukci dané dne 14. dubna 1711 hraběti Kosovi ustanovuje král, že princ na cestě své do Itálie má zdržeti se všeho styku s nekatolíky, že nemá navštěvovati protestantských chrámův a že nad jeho korrespondenci má býti bděno. Když král se dověděl, že princ přes to protestantských bohoslužeb ve Frankfurtě se účastnil, nařídil v prosinci 1711 propuštění nejvyššího hofmistra Milititze, jenž Frankfurt ihned opustiti musil. Dne 5. března r. 1712 vyslovuje král hraběti Kosovi nelibost svou nad nechtí princovou proti katolickému náboženství. Jeho syn že nemůže mu způsobiti větší radosti, než když přijme katolické náboženství. »Ale ježto jej k tomu nutiti nechci, ukládám Vám a baronu Hagenovi, abyste všech prostředkův užívali, jež nejlépe se hodí k tomu, aby mu ukázána byla pravdivost katolického náboženství a bludnost vstřípených mu dojmův, a to takovým způsobem, aby nebyl obtěžován nebo zarmucován.«³⁾ Totéž s důrazem opakuje král v instrukci ze dne 17. března 1712 pro P. Salerno, z níž evidentně na jevo vychází, že nebylo užito žádného nucení. »Kdyby princ neustále týž odpor na jevo dával, má P. Salerno papeži o tom podati zprávu a požádati ho o instrukci, kterak se má dále chovati. P. Salerno má se snažiti obratným způsobem, aby si získal znenáhla důvěry princovy, aniž by principi nějak byl na obtíž.«⁴⁾

Současně prosí a zapřísahá August svého »přemilého syna, jedinou nadějí svou«, aby přijal náboženství katolické. »Povím Vám tedy, milovaný synu

¹⁾ L. c. str. 98.

²⁾ »Beiträge« VI, 57.

³⁾ L. c. str. 62.

⁴⁾ L. c. str. 64.

můj, že přijetí katolického náboženství jest mým náhledem, mojí radou i přáním mým . . . Stačí úvaha, že Vaše svědomí toho žádá, Bůh to přikazuje, a král, otec Váš, vroucně si toho přeje. P. Salerno vyloží Vám obšírněji moje mínění o této věci a bude Vás provázeti na cestě Vaší do Itálie. Poslouchejte a ctěte jej jakožto učeného, zbožného a opatrného řeholníka, kterýž mně, Vám a zájmům našeho domu zcela jest oddán. Očekávám netrpělivě Vaši odpověď, nepochybuje, že shodovati se bude s povinností uctivého a poslušného syna.«¹⁾

Čtyři měsíce později, dne 28. listopadu r. 1712, oznamuje princ svému otci návrat ke katolické církvi; pobyt v Itálii že mu dal příležitost k tomu, by se poučil o katolickém náboženství a o sporech mezi oběma náboženskými stranami; nyní že poznává bludy lutherského učení a pravdivost náboženství katolického s takovou evidencí, že prý nemůže pochybovati více. Dne 27. že tajně v přítomnosti kardinála legáta Casoniho v Bologni katolické vyznání víry učinil. Nikdo že nenaléhal naň, aby víru změnil; on že dle slibu králova s plnou svobodou jednal. Posléze chválí obezřetné chování P. Salerno, kterýž sobě dobyl jeho vážnosti a přátelství.²⁾ Tutéž vážnost vůči P. Saler-

¹⁾ »Beiträge VI, 71. Tam píše Blanckmeister na str. 34: »Než tento vyhladovující prostředek neměl žádoucího výsledku. Proto nastoupena byla cesta přímého rozkazu. Král kommandoval syna . . . Jesuité Salerno a Khogler zmocnili se prince a vyučovali jej náboženství.« Nejsilnější výrazy: »Je vous dirai donc, mon cher fils, que mon avis, mon conseil et ma volonté est que vous embrassiez la religion catholique, musí i pokud se týče významu slova volenté, tak i co se týče výrazů ostatních ve shodě s tajnou instrukcí pro P. Salerno vykládány býti jakožto vřelé přání otcovo.

²⁾ »Beiträge« VI, 72. Totéž stvrzují listiny u Theinera, str. 99 násl. — Blanckmeister píše na str. 35: »Velice bolestně se nás dotýká, když vidíme, kterak mu jesuita dopéru diktoval: »Poznal jsem bludy nauky lutherské.« Také mnohem pozdější list ze dne 28. října roku 1717 prý jesuité sepsali (str. 39). Že jesuité listy ty principi diktovali, tvrdí také Förster, aniž by proto uváděl nějaký důvod a přes slavné prohlášení kurfiřtovo. Förster píše: »Ač bylo vůbec známo, že kurfiřt jedině a výhradně tento krok pro polskou korunu učinil, byl jeho

novi vyslovuje princ také v listě, jež zaslal generálovi Tovaryšstva.

Teprve roku 1717 bylo přestoupení veřejně prohlášeno. Byly podniknuty všemožné kroky, aby přestoupení bylo zabráněno nebo zrušeno. »V Linci zastal kurprince na počátku října 1717 dánský ministr Weyberg a měl u něho slyšení. Weyberg vyslovil naději, že bude moci králi svému z úst princových přinést podobné ujištění o věrném setrvání při lutherství, jaké mu (Weybergovi) byl princ dříve ve Frankfurtě dal. Princ ocítil se v rozpacích (embarras), mluvil ve všeobecných výrazech, nezmínil se ani slůvkem o stálosti své, takže Weyberg poznal, kterak s ním věci se mají.«¹⁾

V nižádném okamžiku svého života netvrdil Bedřich August ani jako kurprince, ani jako kurfiřt, že u jeho obrácení užito bylo násilí; tím méně odvrátil se od katolického náboženství. Vzhledem k uvedeným tuto pozitivním i negativním svědectvím možno tvzení, jakoby jesuité Bedřicha Augusta obrátili násilím, prohlásiti za pouhou bajku.

Jiná bajka ve spojení s konversí kurprincovou kolovala tehdáž světem a dovedla udržeti se podnes.²⁾

zpovědník přece tak nestoudný, že jej přiměl k tomu, aby na počátku svého dekrétu prohlásil: »Odhodlavše se řízením Božím již dávno k tomu, vrátiti se v lůno obecné církve římsko-katolické, v níž druhdy naši v Pánu odpočívající předkové bývali,« atd. Tento citát charakterisuje s dostatek způsob, jímž Förster se vyjadřuje; v úvodě zmiňuje se tento spisovatel o »výru Görresovi« o jeho »satanismu« a o »jiné papeženské noční havěti« III, VII. Dokud princ pod protestantským vlivem se nalézal, jednal prý zcela svobodně, nyní však mu vše diktuje jesuita — důkaz pro to se nepodává. Mnozí protestanté, u nichž o vnějších vlivech nemohlo býti řeči, přivedeni byli ke konversí pouhým poznáním, že jim všípen byl monstrosní, naskrze nepravdivý, symbolickým knihám katolické církve přímo odporující obraz katolické církve. A tomuto poznání zajisté ani kurfiřt se ubrániti nemohl.

¹⁾ »Beiträge« VI, 38.

²⁾ Mimo to zuřilo štváctví proti papeži měrou neuvěřitelnou. Förster otiskuje spis: »Copia der Secreten Staats-Finten, aus Ihro päpstlichen Heiligkeit eigenem Cabinet und Collegio der 70 Aeltesten in Eil auf's Tapet vergebens gebracht.« Spis tento uvádí prostředky papežovy, aby Sasko opět pokatoličil: nejprve zřízení banky v Lipsku se 12 milliony, čímž mají býti zabezpečena saská biskupství a opatství; pak mají býti v hlavním

Förster píše: »V tuto dobu spadá vyznání víry, jež prý kurprinc složil v ruce biskupa rábského, Kristiana Augusta, vévody saského, dne 2. července 1717 v Badenu, dle jiných ve Vídni. Co do podstaty shoduje se toto vyznání se slezskými odpřisahacími články z roku 1628, s tak zv. uherským proklínacím formulářem, s odpřisahacím formulářem vévody Mořice Viléma Sasko-Zeitzského z roku 1715 a s jinými, známými pod obecnějším označením ‚confessio fidei tridentinae‘.« V poznámce dodává Förster: »Bylo poprvé ve známost uvedeno od někdejšího katolického kněze a učitele při císař. král. dvorním klášteře Augustiniánů (Fidlera) ve Vídni, jenž později k lutheránské církvi přestoupil a vévodským mecklenburským konsistorním radou a superintendentem se stal, v jeho ‚Protipapeženském žurnále‘ 1770. Sděluji toto vyznání víry ze starého rukopisu, jenž v král. bibliothéce berlínské se nalézá (Mss. germ. Fol. 385) a na některých místech od jiných podobných vyznání se odchyľuje, z nichž s nepopíratelnou jistotou na jevo vychází, že nebylo učiněno kurprincem, nýbrž již jeho otcem 1697. Něco podobného žádáno bylo asi od kurprince. Původní znění bylo latinské; odtud odchylky v překladech, při čemž bylo připojeno leccos, co se ihned podezřelým a nekatolickým býti jeví. Přece však zdá se, že můj rukopis rovněž od nějakého katolíka pochází, ježto na okraji (tužkou) jest napsáno: »od p. bratra J. G. Ch. ve V., nepochybně jesuity G. Ch. ve Vídni.«¹⁾

chrámu Wittemberském zakopané kostelní ozdoby, »jako kaple, kalichy, biskupské berly, predelly atd. opět vykopány; za třetí má býti při vykopání tohoto pokladu dbáno o to, kterak by z kostela nějaké »Sceleton« mohlo býti vzato, ať jest jakékoliv; v Římě že bylo 4. ledna 1698 konsistorním usnesením dekretováno, aby toto »sceleton« v Římě k utvrzení lidu pode jménem arcikacíře Luthera bylo spáleno a popel aby z moždýře do vzduchu byl vystřelen, by Lutheráni byli zastrašeni a k professi přilákáni, tvrdošijní pak aby byli pohauěni a k rozumu přivedeni.« (Tento ve stylu proklínacího formuláře sepsaný pamflet »nesmíme« dle výroku pruského dvorního rady »prohlásiti za veskrze smyšlený«, ježto prý »podává jakési poučení« o faktu, že »papež neměl na mušce nic menšího než úplné potlačení evangelické církve v Sasku«. Förster, »Höfe und Cabinet Europa's«, III, 221 n.

¹⁾ Förster, »Die Cabinet und Höfe Europa's«, III, 238 n.

Potom otiskuje Förster odporný onen paskvil, zvaný »uherským proklínacím formulářem«, jež jsme již po zásluze byli ocenili,¹⁾ a zakončuje tento mistrovský kousek kritiky novou listinou:

»Připojené vysvědčení biskupa rábského dosvědčuje v rukopise ode mne použitém, že kurfiřt Bedřich August to byl, jenž svrchu položené vyznání učinil. Všem vůbec a každému zvláště, kteří tento list čísti nebo slyšeti budou, oznamujeme a věděti dáváme, že nejjasnější kníže, pan Bedřich August, kurfiřt saský, náš přemilý pan bratranec, dnes, totiž 2. dne měsíce července 1697,²⁾ ode všeho kacířství a všelikých hříchů z udělené nám papežské moci námi byl rozřešen, a že, odřeknuv se dříve, jak toho tridentský sněm žádá, lutheránství a učiniv vyznání víry, přijal katolickou samospasitelnou víru; rovněž také, že nejsv. svátost oltářní dle předepsaného katolickou církví obyčeje a způsobu s náležitou velikou úctou a zbožností z našich rukou přijal. K lepšímu potvrzení toho všeho podepsali jsme tento list vlastní rukou. Dáno v Badenu v Rakousku dne a roku, jak výše řečeno. Kristian August, biskup rábský, vévoda saský.«³⁾

Gretschel nadbytkem dokázal přemnohé odpory, jež by vyplývaly z toho, kdybychom přijali za pravdu, že

Zmíněný apostata Fidler musil Mecklenbursko pro zpronevření opustiti. Gretschel, »Geschichte des sächsischen Volkes«, II, 588.

¹⁾ Srvn. bajku šestou na str. 89 nn.

²⁾ Ve Fidlerově vyznání se praví: »Pan Bedřich August, kurfiřt saský... 2. měsíce července 1717. Kurprinc však učinil vyznání svoje teprve 11. listopadu 1717.« Förster.

³⁾ Förster III, 242 násl. Nový otisk zfalšovaného vyznání víry vyšel r. 1845: »Glaubensbekenntniss und Abschwörungformular Friedrich Augusts II., Königs von Polen und Kurfürsten von Sachsen, bei seinem Uebertritt von der Lutherischen zur Römisch-katholischen Religion, abgelegt am 2. Juli 1697 in Baden bei Wien gegen den Bischof von Raab. Nach authentischen Quellen und mit Angabe derselben, Gera 1845, Verlag von H. Kanitz, gedruckt in der Hofbuchdruckerei.« Jest to zástíplnými poznámkami rozmnožený otisk z Förstera. Na str. 11 se podotýká, že Bedřich August, kurfiřt saský, 12. října 1717 totéž vyznání víry učinil.

kurfiřt a kurprinc skutečně užili oné hrozné odpřísežné formule. »Princ nalézal se dne 17. července 1717 ještě v Benátkách, nehledíc k tomu, že obsah formuláře nížádným způsobem neshoduje se s vnějšími poměry, v nichž r. 1712 a 1717 byli ti, kdož prý ho užili... Mnohé věci ve formuláři tom shodují se rovněž tak málo se skutečnými poměry kurfiřtovými, jako s poměry jeho syna, ježto o obou na př. jest známo, že ani nebyli vyučováni víře katolické v nějakém klášteře, ani že vyznání své v nějakém klášteře učinili, jakž přece ze slov přísahy vyplývá.«¹⁾

Jak již bylo řečeno, zůstal jak kurprinc, tak i kurfiřt Bedřich August II. katolickému náboženství věrným: což arci jest dostatečným důvodem k tomu, aby opět a opět byl podezříván. Ale sám Flathe vidí se nucena k ošklivému obrazu, jež byl o katolickém kurfiřtovi, načrtal, přičiniti aspoň jeden pěkný rys, jež však pak po svém způsobu opět znetvořuje: »Jak málo nový kurfiřt Bedřich August II. mocen byl vlastní vůle své, ukázal již jako kurprinc při vynuceném svém přestoupení ke katolické církvi... Jen v jedné věci nastal za nového panovníka obrat k lepšímu: pohoršlivé maitresské hospodářství přestalo smrtí Augusta Silného.«²⁾

Od té doby byl a zůstal saský dvůr vzorem mravní čistoty a vpravdě křesťanské zbožnosti pro všechny dvory: »vzorem pro lid až na naše doby.«³⁾

¹⁾ Gretschel, »Gesch. des sächs. Volkes«, II, 588. Gretschel prohlašuje formulář za vyhájenou odpornou karrikaturu katolického učení a dokládá: »Jen tolik ještě budíž zde podotknuto, že obyčejně ve dnech, kdy církevní protivy přikřeji se objevují, onen formulář znovu bývá vyhledáván a bývá o něm zúmyslně a beze všeho důkazu tvrzeno, že se ho stále užívá, jak se to stalo ještě roku 1845 v Sasku, (při čemž netoliko nepravda brzo na jevo vyšla, nýbrž také formulář onen od konfesse jím nařčené a od jejích sluhů samých prohlášen byl za bezbožný a nesvár působící pamflet (srv. sněm. akta str. 193).«

²⁾ Flathe, »Gesch. von Sachsen«, II, 405. Odůvodnění toto jest pro způsob, jímž Flathe dějiny svoje píše, charakteristickým: »Neboť i k tomu, aby manželskou věrnost vůči manželce své, bigottní, nepřijemné a ohyzdné Marii Josefě, porušil, byl Bedřich II. příliš flegmatickým.«

³⁾ Gretschel III, 42.

Jedním z prvních činů kurfiřta Bedřicha Augusta II. byl skutek křesťanské charity, jež učinil k radě jesuitův. Flathe praví: »Ze summy, kterou August Silný v poslední vůli své prý k dobročinné nadaci poukázal, založil král k radě svého zpovědníka, jesuity Liegeritze, v Annaburku vychovávací ústav pro vojenské hochy, první to nábožensky rovnoprávný ústav v dědičných zemích.«¹⁾

Dobromyslnosti kurfiřtovy později nesvědomitý hrabě Jindřich Brühl hanebně zneužil. Brühl však nebyl katolíkem, tím méně jesuitou. Bedřich August II. zemřel 5. října 1763, byv ráno téhož dne přítomen službám Božím. Z jeho 15 dětí přežilo jej 5 princův a 5 princezen. Nejstarší, Leopold Jiří František Xaver, nastoupil po něm na trůn, přijav jméno Bedřich Kristian. »Svědomitost, správný pojem o vladařských povinnostech, zdravý názor o potřebách země, důstojná jednoduchost, laskavá, vlídná mysl byly, jak se zdá, základními rysy povahy šlechtného tohoto knížete, jenž snad tělesné své slabosti děkuje, že přes vliv přebujného dvora jakož i francouzských a polských styků zachoval si přísný cit povinnosti a mravní bezúhonnost, jež jako nejsvětější dědictví přenesl na svoje potomky.«²⁾

Bedřich Kristian pojal v červnu 1747 za manželku Marii Antonii, dceru kurfiřta Karla Albrechta Bavorského, který jako Karel VII. nosil císařskou korunu německou. Již dne 17. prosince r. 1763 podlehl nový kurfiřt neštovicím a mrtvici. Zanechal šest dětí; nejstaršímu synu bylo teprve 13 let. Strýc jeho princ Xaver převzal na čas jeho nedospělosti vladařství jakožto administrator. »Musíme uznati, že případně mu správu země vedl s opravdovou věrností a svědomitostí, jak vůči zemi, tak i vůči synovci svému.«³⁾

¹⁾ Flathe, »Gesch. von Sachsen«, II, 529. Ono »prý« není nic jiného leč pouhou domněnkou. Srv. Gretschel, III, 72.

²⁾ Gretschel III, 178. Toto »snad« jest nedokázanou domněnkou. Před tím praví Gretschel sám: »Ždá se však, že zdraví kurfiřtovo nebylo nikterak slabým.«

³⁾ Gretschel III, 179.

Vychování mladého kurfiřta bralo se nějaký čas směrem, jenž by pro osudy země byl se mohl státi záhubným. Jesuita P. Herz vystupuje tu jako vysvoboditel. Známy saský ředitel archivu a historik Karel Weber líčí v delším pojednání velice pochybené zprvu vychovávání princovo; soustava starého barona Wessenberga odňala mu všecku samostatnost a čilost a byla by z něho posléze zajisté učinila slabošského snílka. Potom pokračuje: »Tentokráte byl to však jesuita, jenž postavil se na odpor tomuto ohlupovacímu principu. Neboť na štěstí neřídil se P. Herz instrukcí nejvyššího hofmistra, nýbrž snažil se spíše laskavou účastí hocha upokojiti a jeho sebedůvěru povznésti a oživit. Jestliže Bedřich August převráceným počínáním Wessenbergovým nebyl úplně roztrpčen, vděčí za to zajisté hlavně dobrému onomu paterovi, jenž ve svých listech jeví se nám jakožto opravdu zbožný, rozumný, mírný, laskavý, mladého prince oddaně milující muž.«¹⁾ Proti strannickému vylíčení, jež podává kterýsi soudobý rukopis, podotýká Weber z doplňku k tomuto rukopisu: »Naše Glossa poznamenává v souhlase s tím, co jsme již byli podotkli, že P. Herz byl knězem horlivým pro stav a řád svůj, jenž však za dlouhý ten čas, po který byl zpovědníkem Bedřicha Augusta, vlivu svého nezneužil.«²⁾

V prvou dobu vlády Bedřicha Augusta II. spadá též zase nová strašidlová historka jesuitská. K. Weber píše ve své knize o Marii Antonii: »Za ohlas pověstí proti Marii Antonii rozšiřovaných o náboženském směru, jež prý mladému kurfiřtovi hleděla vštípati, pokládáme pověst, o níž i v tisku zmínka se děje, a kteráž, ač nezaručena, přece tehdaž, jak vidíme, zhusta byla vypravována a dokonce i do Varšavy pronikla, odkudž saský jednatel Essen dne 12. dubna 1769 takto píše: »Vzhledem k rozkazu kurfiřtovu, abych mu podával zprávy o všem, cokoliv se týká jeho osoby nebo

¹⁾ Karel Weber, »Zur Geschichte des sächsischen Hofes und Landes unter Friedrich August III.« v »Archivu pro saské dějiny« (1870), VIII, 10.

²⁾ Archiv VIII, 13. P. Herz zemřel teprve v prosinci 1800.

dvora, musím s Vámi sdělit, že v domě nejvyššího kancléře litevského veřejně se mluvilo o případě, který prý se v drážďanském zámku přihodil. Práví se, že v době churavosti kurfiřtovy zjevil se paní kurfiřtové duch, kterýž jí prý řekl, že přichází od Boha, aby jí udělal dobré rady, kterak se má chovati v novém svém stavu; paní kurfiřtová prý měla tolik duchapřítomnosti, že pokojně s tímto strašidlem rozmlouvala. Následující noci setkala se prý strašidlo se dvěma osobami, kteréž je tak ztloukly, že po třech dnech zemřelo. Dodávají k tomu, že královští princové paterovi Idzelovi tento kousek provedli. Budiž tomu jakkoliv, historka tato byla sem z Drážďan oznámena a jest od několika dnů předmětem rozhovorů v městě.«

Hrabě Secken vyvrací tuto historku, an dne 2. května 1769 Essenovi odpovídá: »Kurfiřt schvaluje úplně, že si dáváte podávati zprávu o všem, co se o nás ve Varšavě povídá. Srdečně se smál směšnému vypravování o strašidlu. Jest to prahloupá smyšlenka; příliš jí opovrhujeme, než abychom se namáhali s důkazem, že jest nepravdiva. V tomto smyslu máte se prohlásiti, kdyby s Vámi někdo o tom snad mluvil.«¹⁾

Panovník, na jehož vychování jesuita měl tak blahoplný vliv, obdržel v dějinách jméno »Spravedlivý«. »Bedřich August III. Spravedlivý náleží v každém ohledě« — tak praví se v »Archivě pro saské dějiny« — »k nejznamenitějším panovníkům všech zemí a dob ... Veškery jeho zákony a vládní opatření vydávají svědectví nejen o tom, že to byl poctivý, svědomitý a jen blaho země na zřeteli mající muž, nýbrž prozrazují také obezřetnost a důkladnou znalost poměrův i osob.«²⁾

»Vedl jej« — jak Gretschel praví — »především onen nezlomný právní cit, jenž tvořil základní rys jeho bytosti, jemu dějinné příjmi Spravedlivého zjednal a u něho v onom nejušlechtlejším rozkvětu se

¹⁾ K. Weber, »Maria Antonia, Kurfürstin von Sachsen«, I, 220 násl.

²⁾ »Das politische Testament des Kurfürsten Friedrich August III.« v »Archiv für sächs. Geschichte« X, 337.

jevil, kdy v ochotném a upřímném uznávání i hájení práv jiných lidí, a v přísném plnění vlastních povinností záleží... Přísností mravů, čistotou a ušlechtilou vážností byl Bedřich August a dům jeho všemu národu zářným vzorem. Při dvoře panovala nejušlechtlejší mravnost a téměř k pruderii sáhající cudnost a kázeň.«¹⁾

Tento panovník měl rovněž jako bezprostřední jeho předchůdci jesuity za vychovatele a zpovědníky;²⁾ jeho mravnost, jakož i mravnost jeho od jesuitů vychovaných a v záležitostech svědomí vedených předchůdců, jest bezúhonná a jest od saských dějepisců vůbec uznávána. Z toho vyplývá sám sebou závěr, že činnost jesuitův u saského dvora nebyla nikterak osudnou, a že zvláště morálku jejich nikterak nelze nazvat záhubnou.

Ti, kdož líčí povahu Bedřicha Augusta Spravedlivého, uvádějí, že byl opravdu zbožným a že věrně plnil veškerou povinnost dobrého katolíka, při tom však nenáviděl veškeru nesnášlivost.³⁾ Tohoto panovníka jakož i jeho stejně vychované předchůdce nelze »nižádným způsobem vinit z fanatismu a netolerantnosti.«⁴⁾ A přece se tvrdívá, že jesuité dopomohli při saském dvoře nesnášlivosti ke vládě. Dějiny usvědčují toto tvrzení ze lži.

¹⁾ Gretschel, »Gesch. des sächs. Volkes«, III, 196 n. Zajímavý příklad této kázně podává Weber »Maria Antonia«, II, 26 nsl.

²⁾ Také po zrušení řádu podržel exjesuity ve všech jejich úřadech a prosil papeže, aby jeho zpovědníka potvrdil jakožto apoštolského vikáře pro Sasko. Klement XIV. odpověděl dne 22. ledna 1774 mimo jiné: »Luculentissimum porro Nobis fuit testimonium tuum do illorum obedientia apostolicis iis litteris (de abolito Soc. Jesu Ordine) praestita, quii socii in illo ordine erant, quos cum in aula, muneribusque retinere constitueris, minime dubitamus, quin suam illi vivendi agendique rationem ad illius nostri Brevis normam accuratissime exacturi sint... Theiner, »Clementis XIV. Pont. Max. Epistolae et Brevia selectiora«, Parisiis 1852, p. 290. Prosbě kurfiřtově bylo později vyhověno.

³⁾ Gretschel III, 197.

⁴⁾ »Archiv für sächs. Gesch.« VIII, 5. To zůstalo i nadále tradicí saského dvora.

Teprve od konverse kurfiřtského domu počala v Sasku ujímati se tolerance. Luteránství v Sasku bylo tehdež, jak jeden protestantský dějepisec se vyjadřuje, »pochmurná, hašteřivým a po pronásledování prahnoucím duchovenstvem pečlivě uzavřená nauková a ústavní budova, jejíž strážcové o nárocích a právech ducha ještě méně slyšeti chtěli nežli římskí hierarchové.«¹⁾ Dějiny tohoto nesnášlivého luteránství v Sasku zaznamenávají »dlouhý řetěz skutků násilných, sesazování, vypovídání, žalářování, mučení a odpravování.«²⁾ Jakož tato intolerance dříve s krvavou přísností proti kalvinismu byla obrácena, tak neznala také žádného ohledu vůči »pronásledovaným a z Francie zapuzeným protestantským bratřím«, protože byli významní reformovaného. Tito reformovaní nesměli ani potají pobožností svých konati. »Jedním z prvních církevních záležitostí se týkajících činů ke katolické církvi přistoupivších panovníků bylo zamezení nesnášlivosti lutheránské zemské církve vůči reformovaným.«³⁾

Než i po konversi zůstalo následkem náboženské záruky kurfiřtem dané »pro všechny úřady v zemi, vyjímajíc místa ve vojště, lutherství a přísaha na jeho symbolické knihy podmínkou. Také pozemkův a měšťanského práva nesměli katolíci rovněž jako reformovaní nabývat, jejich bohoslužba měla býti na dvorní kapli obmezena, jejich duchovní nesměli veřejně v bohoslužebných rouších se objevovati. Toto ujištění bylo věrně zachováváno, ačkoliv náboženská indiferentnost, jež králi Augustovi tento ohled na náboženskou horlivost saského lidu snadným činila, u jeho potomků v duchu katolického náboženství vychovaných ustoupila upřímné lásce ke katolické víře a církvi... Uplynulo více než sto let, prvé než katolíci poznaňským mírem r. 1806 spolu s reformovanými dosáhli rov-

¹⁾ K. A. Menzel, »Geschichte der Deutschen«, IV¹, 524.

²⁾ Döllinger, »Kirche und Kirchen«, str. 120. Podrobnosti v »Archiv für sächs. Gesch.« V, 145 nsl. a v »Historische Zeitschrift« XVIII, 77 nsl.

³⁾ K. A. Menzel, IV, 524.

ných práv s lutherány.« Tak píše pruský konsistorní rada K. A. Menzel.¹⁾

Také v 18. století zůstalo, jak Menzel na jiném místě s důrazem podotýká, »lutheránství podmínkou pro každého, kdo nabytí chtěl měšťanského práva nebo dosíci nějakého místa v civilní službě.«²⁾ Jednomu měšťanu laubanskému, jenž roku 1763 ke katolictví přestoupil, demolovala chátka dům; konvertita byl ztýrán a z města vyhnán, »protože katolík měšťanského práva nemůže nabytí.«³⁾ Katolický kostel drážďanský »děkuje, jak známo, dovolení užívati zvonů teprve bitvě u Jeny a Napoleonovi.«⁴⁾

Devatenácté století zaznamenává, přes smlouvy v Poznani a Vídni uzavřené, jež katolíkům v Sasku rovné právo s protestanty zaručovaly, mnohé projevy protestantské intolerance vůči katolíkům. V dopise ze Saska z měsíce ledna 1822 se praví, že lutheránské duchovenstvo přes všelike smlouvy neustává při pohřbech katolíků vybíratí štolové poplatky pro sebe, svoje školy a kostely; při katolických oddávkách že smluvené štolové poplatky vždy duchovenstvu protestantskému placeny býti musí; že protestanté zřízení katolické školy v Pleissenburku, jenž jest královským majetkem, všemožným způsobem zabrániti hledí.⁵⁾ Ústavní listina ze dne 4. září 1831 (str. 252, § 56) obsahuje nové obmezení práva smlouvami katolíkům přiznaného. Majít katolíci právo na řehole církví uznané. Ale ústavní listina zakazuje zřizování nových klášterů, připuštění jesuitův a jiných řádův. Ačkoliv valné části katolíkův nebyla popřána nižádná možnost, aby ukojiti mohli náboženské svoje potřeby, usneslo se ministerstvo 12. října roku 1841 na tom, že uloží všem katolíkům »poplatky na zřizování far, což velmi mnohé z nich, zvláště ty, kdož porůznu na venkově bydlili, přimělo k odpadnutí od církve jejich.«⁶⁾

¹⁾ K. A. Menzel IV, 525 násl. Srvn. Machatschek, »Gesch. des Königreichs Sachsen«, str. 416.

²⁾ K. A. Menzel V, 145. Srvn. str. 188.

³⁾ Karel Weber, »Maria Antonia«, I, 176.

⁴⁾ Förster, »Die Höfe und Cabinet Europa's« III, 276.

⁵⁾ »Katholik« III, 375 násl.

⁶⁾ Machatschek, »Geschichte des Königreichs Sachsen«, str. 516.

Přes toto zajisté nesnášlivé nakládání s katolíky a přes zdrželivost členů saského dvora uznali jednotliví protestanté v Sasku čas od času za dobré, proti jesuitům vzbuditi bouři, a to ještě i v XIX. stol.

Roku 1830 rozšířila se pověst, že jedná se o to, aby jesuité tajně do země byli uvedeni. Dva spisy zabývaly se tímto předmětem: »Důvody k obavě o pobytu jesuitů v Sasku« a »O strachu před jesuity v království saském, s dějepisnými doklady a s vyznáními víry dvou saských panovníků.«¹⁾ U příležitosti výstavy svatého roucha v Trevíru roku 1844 rozpoutala se nová bouře. Z toho, že do hlavního oltáře nového katolického kostela v Annaberku mimo jiné vloženy byly také ostatky sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského, a z toho, že v Drážďanech prý nalezeno bylo jesuitské pečeti, kteréž dle dobrozdání znaleců z r. 1773 pocházelo, »usoudila zlá podezřívavost proti veškeré logice zdravého rozumu, že v Sasku tajně stále ještě jesuité zdržovati se musí.«²⁾

Rozličné spisy hleděly strach před jesuity co nejvíce rozdmýchati: »Rejdy jesuitů v Sasku« (v Lipsku 1844); »Pozor! nebo: katolický kostel v Annaberku« (v Altenburku 1845). Podobných publikací dožili jsme se i za našich dnův.

Vším tím však úsudek dějin se nezvrátí. Činnost jesuitů v Sasku byla pozeňaná; také nemohou býti jesuité prohlašováni za rušitele snášlivosti, ovšem však za oběti nesnášlivosti.

¹⁾ Machatschek, i. c. str. 486.

²⁾ L. c. str. 501.

38. Vražedný čin jesuitů v Drážďanech.

V květnu roku 1726 byly mysli německých protestantů rozechvěny hanebným činem, jež prý jesuité nastrojili. Protestantský kazatel Hahn v Drážďanech, jehož »horlivost pro protestantskou pravdu« i od jeho chvalořečníků bývá charakterisována jakožto »leckdy příliš vášnivá a neprozřetelná,«¹⁾ pohnul katolického, vojína jménem Laublera, k tomu, aby víru svou změnil a k protestantismu přestoupil. Tři léta později přepadl Laubler v návalu šílenství²⁾ predikanta v jeho domě a usmrtil jej několika ranami nožem.

»Zpráva o tomto činu,« — tak vypravuje Karel Adolf Menzel — »pobouřila celé město. Ihned se rozkřiklo, že život všech evangelických predikantův ohrožen jest katolickými vrahy, a katoličtí obyvatelé musili se před vztekem rozlícené luzy skrývati. Teprve následujícího dne byla bouře přivoláným vojskem potlačena. Několik týdnů později (18. července) byl vrah na »starém rynku« kolem lámán.«³⁾

V četných kázáních, písních a spisech veleben byl zavražděný predikant jakožto mučovník za evangelickou víru, »a mínění, že fanatic ten k ohavnému svému činu najat a podnícen byl od jesuitův, utkvělo

¹⁾ »Denkwürdigkeiten aus der Reformations-Geschichte der Residenz-Stadt Dresden«, Míšeň 1827, str. 257, 266.

²⁾ Tak Machatschek, »Gesch. von Sachsen«, str. 416; Hasche, »Diplomatische Geschichte von Dresden«, IV, 89; Flathe, »Gesch. von Sachsen«, II, 363.

³⁾ K. A. Menzel, »Geschichte der Deutschen«, V², 186.

v rozčilených myslích mnohých i vysoce postavených protestantův.«¹⁾

Hlavním spisem o této události pojednávajícím jest dvojdílný kvartant opatřený titulem »Das betrübte Dresden«,²⁾ Tendenci tohoto spisu naznačuje s dostatek jedna z připojených mědirytin. Vidíme tu čtyři jesuity, ani k stolu si zasedli k poradě, jejíž výsledek jeden z nich zaznamenává slovy: »Hoden jest smrti.« Laubler vstupuje do poradní síně s otázkou při ústech jeho napsanou: »Co mi chcete dáti a já vám ho zradím?« Za ním stojí ďábel, jenž mu našeptává slova: »Třicet stříbrných.«³⁾

Tajný státní archiv vídeňský chová mezi duchovenskými listinami výpovědi katolíků, jimž protestantským fanatismem způsobena byla škoda: jsou to většinou úředníci a služebníci kurprincezny, dcery císaře Josefa I. Sotva roznesla se městem pověst o zavraždění predikanta, shlukl se lid, obořil se na domy katolíků, katolíky ztýral a jejich majetek zničil nebo uloupil. Dvěře domu jesuitského byly vypáčeny, ba i v královské kapli bylo několik oken rozbito; další řádění zamezeno bylo vojáky. Falešné pověsti dráždily lid ještě více: povídalo se, že prý nějaký katolík zastřelil predikanta v kostele sv. Kříže na kazatelně. »Prokletý kněžoure«, »katolický pse«, »ďábelské stvůry« a podobné laskavosti byly válečnými hesly. Někteří z fanaticů byli tak zběsilí, že katolíky, i když je vojsko do středu svého bylo vzalo, hanou zahrnovali, a nebdající vojáků, holemi je tloukli.⁴⁾

Současná protestantská »pravdivá relace«⁵⁾ počíná se těmito slovy: »Den 21. května tohoto roku

¹⁾ K. A. Menzel V, 187.

²⁾ Ve Frankfurtě a Lipsku 1726.

³⁾ K. A. Menzel V², 187.

⁴⁾ Tajný státní archiv ve Vídni, duchovní archiv č. 414, 415. Srv. zprávy kabinetního sekretáře Witallera ze dne 30. května r. 1726, komorníka Laucha, komorního pokladníka Ponte atd.

⁵⁾ »Ausführliche und wahrhaffte Relation, von dem den 21. May dieses 1726. Jahrs in Dresden | von einem GÖttvergesenen Bösewicht an dem wolseeiligen Herrn M. Hahnen grausam verübten Priester-Mord | auch darauf entstandenen | aber durch

byl dobrému městu Drážďanům dnem smutného poselství, byl to den tak žalostný, jakéhož naše město ještě nikdy nezažilo, a kéž by Bůh býval dal, aby ho vůbec nikdy bylo nevidělo, neboť věrného a upřímného sluhu Páně bylo zřítí proklatého vražednou rukou ve své krvi zmírati. Byl to velectihodný, vysocetěný a veleučení pán pan M. Hermann Joachim Hahn, S. S. Theol. Baccal., kostela Kristova u sv. Kříže zde věrně zasloužilý diaconus a středeční kazatel, jakož i Societatis Saxonicae Adjunctus. Tento drahý učitel Boží byl řečeného 21. května, což bylo v úterý (na kterýžto den v kalendáři jméno Prudentius se četlo), jízdním trabantem, jenž František Leubler se jmenoval a někdejšího svého řemesla pomocníkem řeznickým byl, v katolickém náboženství zrozen a vychován, před třemi lety však věrnou manu dukcí zavražděného nyní kněze v lůno lutheránské církve uveden a přijat byv skrze dobrou rekomendací u Jeho Vysocení knížecí Jasnosti knížete Jana Adolfa Sasko-Wessenfelského do královské garde de Corps se dostal, zavražděn.¹⁾

Soudobá katolická zpráva ze dne 24. května 1725 udává příčinu pozdvižení takto: »Ze zlomyslnosti bylo hned roztrušováno, že pachatelem jest katolický kněz, a to jesuita«. Tumult že kolem desáté hodiny utichl. »Ale druhého dne ráno, když byl kterýs predikant učinil nadměru pobuřující kázání, byl lid znovu zběsilostí naplněn; mnozí tasili v kostele sv. Kříže meče prohlašující, že hotovi jsou za víru zemřítí. Mezitím bylo po celém městě roztrušováno, že jistý katolík v řečeném kostele ještě jednoho predikanta zastřelil, i stalo se pozdvižení všeobecné, a všude bylo katolíkům o život ukládáno.«¹⁾

Výše uvedená protestantská relace připouští rovněž faktum, že bylo učiněno kázání a že v kostele samém vzniklo rozčilení, neudává však, jaký obsah

Gottes Gnade ohne erfolgten Todschatz sich wiederum geendigten Tumult | nebst unterschiedlichen gewissen Particularien | so ein und andern unwahren Erzählungen entgegen gesetzt werden. < Faber, »Staatskanzlei«, XLVIII, str. 549 násl.

¹⁾ Faber, »Staatskanzlei«, XLVIII, 546 násl.

byl onoho kázání. Souvislost mezi kázáním a tumultem sotva lze tudíž popřítí.

»Ve středu, dne 22. května, zdálo se — tak vypravuje »Pravdivá relace« — že vše se utiší, ale tumult propukl znovu, a to ještě silněji. Neboť když byl ráno mezi 7. a 8. hodinou v kostele sv. Kříže místo zavražděného pana M. Hahna studiosus jménem M. Funcke kázání v ten den obvyklé učinil, stal se po učiněném Introitu v řečeném kostele bezdůvodný sice pokřik, jakoby byl kdos po kazateli na kazatelně střeliti chtěl, a někteří jistili, že prý u hlavních dveří kostelních viděli oheň a prach, jakož i tasené meče, ač podnes nemohlo nic býti dokázáno, a tudíž u těchto dveří vznikl takový pokřik, že všecko shromáždění jím bylo pobouřeno a vše o překot z kostela najednou chtělo prchnouti a mnoho knih, zástěr, střeviců, holí, rukavic a klobouků bylo ztraceno. Ačkoliv kostelník na kazatelnu vystoupil a ujišťoval, že jest to planý poplach, a ačkoliv zanotována píseň: »Ach lieben Christen seydet getrost, was thut ihr so verzagen etc«, jako i mezitím na Starém rynku stojící milice přichvátala a rozličné podezřelé osoby do arestu vzala, přece lid větším dílem z kostela odešel, a kazatel po skončené písni zúplna skončil. Toto lermo mělo u luzy tento velice zlý následek. Neboť luza se domnívala, že vše děje se návodem katolického duchovenstva a ježto mimo to městem se rozkřiklo, že podobná smrt hrozí také i jiným zdejšími duchovními, čehož na doklad uváděny byly některé domnělé indicie, byla luza naplněna takovou vzteklostí, zběsilostí a zuřivostí, že umínila sobě katolíky zcela vyhladiti; pročež odebrala se v silném počtu nejprve do malé Bratrské ulice před tak zvaný jesuitský dům, kde katolíci popi bydlí, roztrískala kamením všecka okna a mimo to v něm ještě některé exorbitance způsobila; ježto však popi uprchli, nestalo se jim nic; potom nezrocená tato luza odebrala se do Zámecké ulice před knížecí lékárnu, jelikož však byla zavřena a milice před ní stála, byla ušetřena; nicméně přestáti musila okna

tohoto domu silné bombardement kamením. Totéž stalo se i katolickému kostelu.«¹⁾

Táž relace slaví zavražděného kazatele jakožto pravého mučenika:

»V pátek dne 24. května byl o 2. hodině ranní v Pánu zesnulý a skrze opravdovou mučnickou smrt z tohoto světa vykročivší pan M. Hahn ve vší tichosti na hřbitov sv. Jana, jinak »český« řečený, odnesen a tam pochován. K ochraně mrtvoly zavražděného šlo po stranách 16 ozbrojených měšťanův a vedle každého kočáru dva mužové. Památka tohoto vzácného učitele víry v Ježíše Krista, kterouž byl smrtí svou zpečetil, potrvá v tom městě, ano v celém Sasku na vždy v nevaďnoucí slávě.«²⁾

Poprava vraha líčí se v jiné zprávě³⁾ takto: »A takž byl řečený vrah zesnulého pana M. Hahna včerejšího dne dle došlého ortele na zdejším Starém rynku na ležení k tomu zřízeném shora dolů kolem lámán, načež jeho mrtvola ven do Starých Drážďan k šibenici byla vlečena, načež hrůzno bylo se dívati, a tam v kolo vpletena. Při tom bylo lze pozorovati pamětihodný Boží soud a řízení; jelikož velikému tomu hříšníkovi 15 ran kolem musilo býti dáno, totiž 3 do vazů, 3 na prsa, 6 na ruce a nohy a posléze opět 3 na prsa, než bylo po něm.«

Ani soudní řízení ani soudobé protestantské zprávy nepodaly důkazů pro spoluvinu jesuitů na zavraždění Hahnově; také žádný poněkud jen znamenitější dějepisec neodvažuje se to tvrditi; vinu na pozdvížení nese pouze a jedině náboženská zášť protestantského obyvatelstva, kterou kazatelé rozněcovali.

¹⁾ Faber, »Staatskanzlei« XLVIII. 558 násl.

²⁾ Faber, l. c., str. 569.

³⁾ »Nachricht von dem Verlauff des an dem bewusten Priester-Mörder in Dressden vollstreckten Todt-Urtheils. Dressden, vom 16. Julii 1726.« »Staatskanzlei« XLVIII, 578 f.

39. Nelidští ohavníci v Santiagu.

U večer dne 8. prosince 1863 zářil bývalý jesuitský kostel »Compañía« v Santiagu de Chile ve stkvělém osvětlení. Jedna z květin na oltáři se vzňala a za krátko stál celý chrám v plamenech. Následkem vzniklé paniky nalezlo 2000 osob, většinou dam ze vznešených stavů, smrt. Strašlivá tato katastrofa byla opět a opět až na naše doby nejen v novinách, nýbrž i ve větších spisech s velice přitěžujícími okolnostmi připisována na vrub jesuitům. Štvanice, jež proti jesuitům následkem tohoto případu v liberálních listech rakouských byla inscenována, přiměla tehdejšího provinciála rakouské provincie řádové, P. Patissa, k veřejnému prohlášení, že dle zpráv naprosto spolehlivých žádný člen společnosti sebe menším způsobem při onom kostele nebyl účastněn.¹⁾ To však mnoho nepomohlo.

V díle Hugona Kunze: »Chile a německé kolonie«, jež roku 1890 vyšlo,²⁾ zahajuje se líčení onoho neštěstí takto:

»Zde jest na místě, dříve než vzpomeneme této nešťastné události, oživití několik dějepisných reminiscencí, které s katastrofou dne 8. prosince 1863 úzce souvisejí. Jak známo, usadili se jesuité v Santiagu již r. 1593, tedy 53 léta po založení řádu, pod ochranou vlády vedením Martina Garzie Oneza z Loyoly, sy-

¹⁾ »Die Geheimen und der Process de Buck«, Frýburk 1864, str. 47.

²⁾ V Santiagu de Chile 1890.

novce zakladatele řádu. Surovostí svého řádového egoismu, pokrytectvím, prohnáním a lstí dovedli sobě tito vlci v rouše beránčím dobytí brzo jmění i vážnosti. Zvláště vtíráním se v dědictví dařilo se jim uchvacovati peníze i statky, čímž jejich vliv brzy ovládl veškerý kruh Santiagské společnosti, až posléze r. 1767, tedy po 174letém panství inkvisice, edikt Karla III. zhoubné činnosti řádu učinil náhlý konec . . . Potom zkonfiskovala španělská vláda veškerý jejich statky, změnila jejich kláštery ve špitály a učinila přísná opatření proti návratu zapuzených jezuitův. Než řád se známou chytrostí svou připadl brzo na prostředky a cesty, aby se pod jménem »La congregación de los santísimos corazones de Jesús y María« opět vplížil do hlavního města Chilského. Přes špatnou svoji historickou pověst dovedli znovu kořistiti z pověry a fanatismu, a ze zpovědnice bývalého svého kostela »La Compañía« upevniti opět někdejší svoji vážnost a vliv. Ale nepřestávajíc na tom, přemýšlela nenasytaná jejich lakotnost bez ustání na nové raffinované prostředky, jimiž by poklad svůj rozmnožila.

»Jakožto největší filuta černokabátníků vyznamenával se páter Ugarte, jenž dlouho přemýšlel o tom, kterak by nejsnáze mohl hloupost svých oveček sumárně učiniti poplatnou. Následkem vidění, v němž, jak sám pravil, P. Maria jemu i dílu jeho, výsledku jeho přemýšlení, zvláštní svoji ochranu slíbila, založil zbožný spolek paní a dívek »Las hijas predilectas de la Virgen María Purísima.«

»Existence tohoto spolku sama o sobě nebyla nic nového, jelikož zakládání těchto a podobných zbožných společností bylo tehdy modou. Co však tento nejnovější spolek více než veškerý jeho předchůdce v rozkvět přivedlo, byl veliký měsíc P. Ugarta, s nímž on a jeho pomocníci, spekulující na pobožnostkářstvím, pověrou a svěhlavostí strašlivě obmezenou soudnost svých obětí, dům od domu chodili a nejnestoudnější kramářství tropili. Hlavní vadou při tomto špinavém obchodě byla mimo onen měsíc listovní schránka u kostela La Compañía upevněná, jejíž používání si vyvolené dcery, a to bohaté za ve-

liký, chudší za menší peníz zakupovaly k tomu originálnímu účelu, aby účastny byly té božské cti, se svatou Pannou samou přímo moci si dopisovati; prohnaný poštmistr Ugarte pečoval pak v tajné kanceláři Matky Boží o to, aby zodpovídána byla jen taková psaní, do nichž vloženo bylo bohaté porto zpáteční.

»Jest neuvěřitelné, že v tomto pyšném Santiagu, čítajícím již tehdy více než 100.000 obyvatel a za jedno z nejkrásnějších měst celého světa pokládaném, mohl popsý švindl ad maiorem Dei Gloriam tak bujně kvěsti. A přece jest k hanbě Santiaga pravda, že tisícové paní hnusné této modloslužbě se oddávaly, že nejvznešenější dámy, měšťanky i služky v zástupch se tísnily, jen aby tohoto švindléřského kultu mohly se účastniti.

»Brzo nemohl prostorný kostel La Compañía zástupův lehkověrného množství ani pojeti. Než, čím více rostl počet poblázněných, tím hojněji také tekly peníze do měšce. Ale lakota P. Ugarta a čeládky jeho byla rovněž tak veliká jako pohoršlivý jejich život a nestoudnost, kterou mravy mladé republiky uráželi, snižující všechn kulturní i mravní život.

»Péro zdráhá se psáti o zločinech, o nichž Santiagská kronika vypravuje — oniž poskvřňovali posvátné prostory chrámové, ano i zpovědnici, hříchy a nepravostmi nejhanebnějšími. Porušování cudnosti paní a dívek naplnilo posléze lidstvo hrůzou, rozrušilo svazky šťastného rodinného života, až konečně míra hříchů byla vrchována a hněv nebes na pomstu pomýšlel.«

Když byl pan Kunz vylíčil přípravy k slavnosti, požár i paniku, namáčí štětec svůj do barev ještě temnějších:

»Nalézaly se však ještě jedny dveře v zadní části kostela, jež vedly do sakristie. V prvé chvíli děsu nikdo nepomyslel na to, aby nešťastnicím odtud ku pomoci přispěl. Když tam konečně lidé pospíšili, shledali, že dveře zevnitř jsou zavřeny i musili je násilím otevřít. Nebylo času užasnouti nad tím, že jesuitští páteři s Ugartem v čele v plném počtu tu shromá-

ždění byli překvapeni, ani již veškery své stkvosty, obřadní nádoby a nábytek, až na staré koberce, zadní brankou v bezpečí odesli. Nelidští tito ohavníci v kněžském hávu neměli sluchu pro zoufalý křik umírajících nešťastnic; jejich lakotnosti záleželo více na zabezpečení hříšného pokladu nežli na zachránění nešťastných lidských životů, jež tímto jediným východem mohly býti zachráněny. Ale bylo již pozdě. Již šlehaly plameny do sakristie, z níž jesuitům tajnou chodbou podařilo se prchnouti před rozpoutaným vztekem lidu, jenž se již chystal provésti nad nimi náhlý soud...

»Listovní schránka „vyvolených dcer Nejčistší Panny Marie“ byla zachráněna a intendantu města odevzdána. Hluboká nenávist pojala celé obyvatelstvo proti jesuitům, kteří se, vědomi jsouce své viny, skrývali. A když intendant v této schránce necudné, o neřestném životě svědčící korrespondence našel, dostoupil hněv a vztek lidu proti tomuto řádu nejvyššího stupně. Ale P. Ugarte měl ještě tolik nepochopitelné drzosti, že si u vrchnosti na pohrdání lidu vůči jeho řádu stěžoval a intendanta žádal, aby nalezené v listovní schránce dopisy uveřejnil. Vláda však přioděna jsouc přílbicí rozumu a pancířem spravedlnosti, vystoupila tentokrát s obrněným důrazem proti jedovatým popům. Dekrét tehdejšího intendanta P. Ugartovi zasláný, umlčel jej úplně. Obsah pamětihodné oné listiny však zněl takto:

»Ač přivodil jste svými lehkovážnými zařízeními tak bezmezné neštěstí na toto město a zavinil uzavřením jediného východu skrze sakristii vedoucího přímo strašlivou smrt takového množství lidí, stěžujete si na chování se obyvatelstva vůči Vám, na nenávist a opovržení. Sám vysvětľujete tuto nenávist tím, že poukazujete ke korrespondenci, jež v zachráněné schránce byla nalezena a jejíž uveřejnění ode mne žádáte. Jest mi líto, že nemohu Vaše přání vyplniti, protože se bohužel mezi korrespondencí tou nalézalo několik dopisů dam z nejlepších rodin, jež k velikému mému zármutku až příliš zřejmě dosvědčují, jak zločinně a trestně páteři Tovaryšstva Ježíšova jednali. Prohlašuji

Vám, že neodpírám splnění Vaší žádosti ze šetrnosti k Vám a k Vaším spoluvinníkům, nýbrž ze šetrnosti k nešťastným obětem; nepropůjčím nikdy, jak sobě přejete, ruky své k tomu, bych hanbu a zneuctění jejich na pranýř postavil a bolest jejich příbuzných až k šílenství drásal; proto spálil jsem listy ty. Pokoj budiž popelu nešťastných svedených, hanba svůdcům.«

»Nyní byli jesuité s dostatek známi, nenáviděni a ohrožováni. Lid přemýšlel o tom, kterak by se pomstil nad hanobiteli a lupiči cti své, ale z pochopitelných ohledů nepohnala vláda zločinců k zodpovídání a nevyhnala jich podruhé s hanbou ze země.

»Brzo po těchto událostech pojalo truchlící obyvatelstvo úmysl, zříditi na místě neštěstí uprostřed květin nádherný pomník drahým zesnulým. Opět postavili se tomu jesuité na odpor, majíce v úmyslu, bývalý svůj obchod a kostel svůj na témž místě zase zříditi.

»Ve zjevné vzpouře přispěchalo však as tisíc dělníků z blízkého Valparaisa, kteří, ozbrojeni jsouce železnými tyčemi, na slabošském prezidentu republiky, jež jesuité v tenata svá byli zapředli, násilím dovolení ke stržení zdí vyhořelé budovy si vynutili.

»A tak došlo také ke zřízení zamýšleného pomníku. Zprávy o tomto dramatu, jemuž není rovna, nadchly Carriasa Bellensa k nesmrtelnému dílu, jehož více lidská než katolická tendence zavinila, že dílo to k naléhání jesuitů do chudinské čtvrti do nejzazšího zákoutí městského hřbitova bylo zastrčeno a nahrazeno dílem, pobožnostkářskou lhostejností načichlou, totiž mramorovou sochou panny se čtyřmi anděly se modlící, jež dnes místo neštěstí zdobí.«¹⁾

Vše to stojí netoliko v knize Hugona Kunze, nýbrž doslovně také v jiném, rovněž r. 1890 v Santiagu vydaném díle Josefa Ivensa: »Jahrbuch der deutschen Kolonien in Chile.«²⁾

¹⁾ U Hugona Kunze, str. 482 násl.

²⁾ Druhý ročník 1890, vlastním nákladem vydavatelovým v Santiagu de Chile.

Že obžaloba tato v historii již nabyla domácího práva, ukazuje dále toto místo ve velikém cestopise Tschudiově:

»Již od několika let pozorovaná náklonnost k náboženskému blouznilství vzrostla u nich (t. j. u žen Santiagských) v novější době kázanými a soukromým působením zelotského jesuity, pátera Ugarta, ve frenetický fanatismus. Rozhozené jím símě neuvěřitelné obskurance bujelo dále, a i nejmalenější manévry sprostého toho zeloty byly věřivou myslí přijímány. K charakteristice nekalých rejdů Ugartových uvádím jen jediný příklad. V jesuitském kostele zřídil tak zvanou listovní schránku Panny Marie (buzón de la Virgen). Do této schránky mohlo ženské obyvatelstvo santiagské písemně a ve formě listu s udáním jména a příbytku svoje prosby a svá přání házet, aby prostřednictvím Ugartovým Panně Marii byly předloženy. Odpověď dával Ugarte, pokud mu libo bylo, žadatelkám ústně. Ovšem, že jesuité této korespondence k svému vlastnímu prospěchu nejspinavějším způsobem vykořisťovali. Že něco takového v hlavním městě pokročilého kulturního státu ve druhé polovici 19. století diti se mohlo, jest téměř neuvěřitelné. Také zmíněné ono strašlivé neštěstí v jesuitském kostele mohlo jen následkem obrovského návalu ke kázáním Ugartovým nabyti tak hrůzných dimensí. Pokládám celý ten zjev za chorobný stav ženského obyvatelstva Santiagského, za epidemii náboženského šílenství, proti níž mělo se užiti jak lékařské pomoci, tak i přiměřených opatření vládních.«¹⁾

Než, přes to vše není jesuitům s celou tou historií pranic činiti; ani »P. Ugarte«, ani kterýkoliv jiný duchovní při tomto chrámě nebyl členem jesuitského řádu.

V časopise »Allgemeine Zeitung« ze dne 1. února 1864 (čís. 32) se praví, že většině mužů podařilo se uniknouti dveřmi sakristie; a v čísle následujícím se čte, že tato strašlivá katastrofa může býti popudem

¹⁾ J. J. von Tschudi, »Reisen durch Südamerika«, Lipsko, Brockhaus 1869, V, 152 násl.

k zavedení žádoucí náboženské svobody. Dále se sděluje, že katastrofa udála se »ve starém jesuitském kostele«. »Klerus vyhořelého kostela platí za hlavní sloupy chilského ultramontanismu«, tak praví steamerové vydání »Patrie« Valparaiské. Dosud tedy ani slova o jesuitech. Taktéž neméně liberální »Mercurio del Vapor« ve Valparaisu nezmiňuje se ani slůvkem o jesuitech; mluví toliko o »duchovním dryáčnickovi« Ugartovi.¹⁾ Dne 27. února 1864 opakuje »Allgemeine Zeitung«, že liberálové hledí rozhořčení požárem způsobeného využítkovati, a teprve nyní vyskytují se v tomto časopise jesuité: »Ježto oheň sakristii nejposléze uchvátil, měli zbožní otcové dosti času, aby mnoho drahocenných věcí zachránili a aby posléze sami bez pohromy vyvázli.«²⁾

Lipská »Illustrirte Zeitung« sdělovala dne 13. února 1864 dle liberálního listu »Mercurio del Vapor«: »Od r. 1854, kdy v Římě prohlášeno bylo nově vynalezené tajemství neposkvrněného Početí, shromažďoval se v kostele dříve jesuitům náleževším mnoho členů čítající řád sester, řečených »dcery P. Marie«, k uctívání tohoto tajemství«. »Kněz jménem Ugarte« byl jeho náčelníkem. »Zvláště muži zachránili se dveřmi sakristie«. Potom však z jiného pramene se připojuje: »Kněží zamkli dvěře sakristie, aby ji mohli nerušeně vykliditi.« Následující číslo opakuje znovu: »Tento kostel nesl stále ještě jméno »Compañía«, protože byl jesuity vystavěn; jesuitům však již nepatřil.«³⁾

Dle zpráv i liberálních listů nejde tu tedy nikterak o kostel, při němž jesuité působili, i rozpadávají se tudíž veškerá podezřívání v niveč.

Když roku 1886 německé listy událost santiagskou při štvanicích svých proti jesuitům opět uváděly, bylo z Německa dopsáno německému missionáři P. Edvardu Brugierovi, jenž od drahně let v Chile

¹⁾ »Allg. Zeitung« 1864, čís. 34.

²⁾ »Allg. Zeitung« 1864, příloha k čís. 58.

³⁾ »Illustr. Zeitung« 1864, č. 1076, str. 107; č. 1077, str. 122.

působil. Kněz ten odpověděl dopisem datovaným v Santiagu de Chile v prosinci 1886:

»Předrahý příteli! K nemalému svému podivu jsem se dověděl, že někteří lidé v Německu pro požár, jenž se zde před 23 lety udál, jesuity prudce napadají a je za toto neštěstí zodpovědný činí. Když jsem se jednoho zdejšího pána o této věci dotazoval, divil se velice, kterak německá důkladnost tak povrchně tvrditi může, že kostel ten náležel jesuitům, a mínil, že během 23 let bylo přece dosti času k tomu, aby pravý stav věci byl zjištěn.

»Především dlužno podotknouti, že není právě žádnou nemožností, aby nějaký jezuitský kostel zachvácen byl požárem, jako každá jiná budova, na př. divadlo nebo zednářská lože; ano, připouštím také, že se to může státi neprozřetelností. Ale v tomto případě jde o kostel, kterýž před sto lety jesuitům patřil a proto jméno ‚Compañía‘ podržel, z téže příčiny, pro kterouž jedna ‚hacienda‘ dosud ještě ‚La Compañía‘ sluje, ač jest majetkem rodiny Corréa-Yrrazabal. V Kolíně a Frýburku jsou přece také ještě jezuitské kostely, jež nyní s jesuity nemají pranic činiti. A nyní k věci. Zdejší ‚Compañía‘ nalézala se naproti katedrále ve středu města. R. 1863 byla spravována duchovním Juanem Ugartem, starým již pánem a světským knězem bezvadné pověsti; dva nebo tři kaplani mu v duchovní správě pomáhali. Jesuité však měli tehdy malou kolej asi se 150 chovanci, kteráž as čtvrt hodiny od kostela jest vzdálena a s ním absolutně nic nemá činiti. Žádal-li by někdo důkazů, bylo by to rovněž tak směšno, jako kdyby některý Němec uveřejnil dokumenty o tom, že ‚Kostnice leží při Bodamském jezeře‘, neboť, kdo nevěří, přijď sem a viz!

»Tím mohl bych zajisté skončiti; neboť co záleží liberálům německým na tom, jestliže v Chile vyhoří katolický kostel a mnoho lidí při tom o život přijde, je-li možno z toho něčeho těžiti ke štvanicím protijesuitským? Jelikož pan Ugarte nebyl jesuitou, odpadávají tím také útoky na fanatického jezuitského pátera Ugarta. Jest to zlomyslnost

nebo hloupost, jestliže fanatický novinář tak hrubě nepravdy do světa vytrubuje! Než, odkryji ještě jiné lži; jděme tedy o krok dále, ačkoliv musíme popatřiti na obraz přežalostný.

»Hned v prvních dnech svého příchodu do zdejšího města bylo mou první otázkou v rodině, kterou jsem navštívil: Jak jest to možno, aby v tak velikém kostele s velikými dveřmi při požáru oltáře 2000 lidí o život mohlo přijíti? ‚Ano,‘ pravila jedna dáma, ‚já tam byla také tehdy v kostele, ale poblíž dveří, a hned v prvním okamžiku běžela jsem ven. Ostatní tlačily se v divokém nepořádku a zapletly se v kρινoliny, jež tehdy byly v modě, padaly na sebe a utvořily u hlavního vchodu kupu, která ostatním východ uzavřela.‘ — »Ale,« pokračoval jsem, »proč nepomáhali jim lidé vně stojící a nevytahovali je dveřmi?« ‚Venku stáli otcové a bratři, snažili vytáhnouti je za ruce nebo nohy, a — strašlivý pohled — ruku odtrhli, ale tělo zůstalo jako vklíněno v ostatní masse: jedny držely se v nerozvážném zoufalství křečovitě druhých, jiné chtěly přes povalené přiskočiti, byly však od nich uchváceny a strženy.‘ Potud ona dáma. Vypravujeme však událost tu zevrubněji.

Ode dáma byla zde kongregace paní, která se ‚Congregación de las hijas de María‘ (dcery Mariánské) nazývala, a která dosud trvá; chtějí-li se dámy ty tak nazývati, nepotřebují zajisté v Německu o dovolení žádati, aby tak směly činiti. Kongregace ta stála pod správou světského kněze pana Ugarta. Dne 8. prosince r. 1863 slavily svoji velikou pompěsní slavnost v ‚Compañii‘: ráno bylo společné přijímání asi 3000 osob, a večer měla býti slavnost závěrečná s velikolepou illuminací oltáře. Dlužno připomenouti, že výzdobu oltáře přejímají některé bohaté rodiny jakožto čestnou záležitost, čímž ovšem nastává nebezpečí, že stane se při tom nějaká neprozřetelnost nebo že nebude šetřeno náležitě míry. U večer shromáždilo se více než 3000 osob ve velkém kostele; oltář byl nádherně osvětlen malými lampičkami, jež pohříchu naplněny byly petrolejem, jelikož plyn byl příliš drahý: žádalo se zaň 1500 tolarův. Veliký obraz

Marianský byl obklopen světly. A nyní uvedu slova očitého svědka, pana Angela Vasqueza, profesora organické chemie na zdejší universitě, autora dvou velikých děl o chemii a farmacii. Dne 8. prosince tohoto roku navštívil jsem jej a dověděl jsem se od něho, že rok co rok tento den tráví v ústraní, protože při požáru jeho paní přišla o život. Toto jeho sdělení pohnulo mne k tomu, že jsem od něho žádal bližší zprávy.

»Zde jsou jeho slova: „Sel jsem se svým otcem a se dvěma dětmi svými ke kostelu, jenž již zcela byl naplněn. Páni směli jen do velikého presbytáře, kde již jen jedině sedadlo bylo prázdné, jež bylo otci mému nabídnuto. Já sám poklekl jsem na stupně oltářní; svíce na obraze marianském upevněné byly na metr od něho vzdáleny. Tu zpozoroval jsem, že v jedné z lampiček petrolej hoří velkým plamenem. Kostelník přišel a chtěl jej zhasiti, když se mu to však nepodařilo, uchopil konec své bluzy, aby jím plamen utlumil; ten však se uhnul, zapálil jednu z umělých květin, a v malé chvíli hořely již veškery ostatní květiny. Přes to vytrvali mužové na místech svých a teprve po 5 minutách šli zvolna dveřmi sakristie ven, aniž by se domnívali, že jim hrozí nějaké nebezpečí; bylo jich přes 800. Já sám doprovodil jsem svého otce až ke dveřím, vrátil jsem se do presbytáře a odtud do kostela. Ženské tlačily se směrem k oltáři ze zvědavosti, až po 10 minutách oheň i strop zachvátil. Tu odešel jsem dveřmi sakristie a beze všech obav domníval jsem se, že manželka má odejde portálem. Kdyby byly zachovaly klid a rozvahu, mohly všechny zvolna odejít. Změřil jsem později s panem Domeyem, rektorem universitním, vchod chrámový, i vypočetli jsme, že v 5 minutách mohly z kostela vyjít. Ale ubohé ženy pozbyly rozvahy, mnohé hrůzou byly jako bez vlády, a chumel u dveří zamezil východ. Do sakristie nemohl nikdo více, protože tam zuřil oheň a shora tekla hořící lněná a terpentínový olej, jenž za příčinou oprav na půdě byl. Ubohé svojí manželky jsem již nespatriil...“

»Z těchto authentických údajů vysvítá, jak frivolně lži a hypotese své pronásí onen novinář, jenž napsal: »Kdyby dveře u sakristie bývaly otevřeny, byly by se mnohé zachránily.« Chci zde připojit dokument z praliberálního listu, o jehož náboženském rázu níže se zmíníme, totiž z listu ‚Ferrocarril‘ (Železnice). V č. 2470 (8. r.) ze dne 10. prosince 1863, dva dny po ohni, čteme: ‚Většina těch, kteří se zachránili mohli, ušli sakristií: ostatní zástup utíkal k hlavním dveřím, kde však zadržen byl chumlem a zvětšil jen ještě překážku.‘¹⁾

»Mnohý by mohl se domnívati, že mnohé mohly býti zachráněny okny. Ale okna ve zdejších kostelích jsou zpravidla nečetná a úzká pro parno letní a zvláště také proto, aby zdem propůjčena byla větší pevnost pro přečastá zemětřesení, neboť málokterý měsíc mine bez několika otřesů země. Ostatně byly učiněny záchranné pokusy; otvory okenní byly vbouráním zvětšeny a spuštěny jimi dovnitř kostela provazy, jichž se však chápalo vždy tolik lidí najednou, že žádný z nich tímto způsobem zachráněn býti nemohl. Mimo to pozbyli lidé uvnitř se nalézající brzo vědomí následkem dusivého kouře a byli posléze padajícími trámy a p. rozdraceni.

»Jelikož dopis můj nechce podati popis katastrofy, nýbrž chce jen vyvrátiti některé pomluvy německých časopisů, chci přejíti k jiné věci, totiž k tomu, co bylo psáno o rozhořčení a roztrpčení obyvatelův. Především zasluhuje povšimnutí, že, jakož z podaného vyličení evidentně jest dokázáno, rozhořčení nečelilo proti jesuitům, což ovšem liberálním listům není vhod. Skutečná nálada obyvatelstva Santiagského vůči jesuitům vysvítá již z toho, že několik málo let po ohni jesuité vedle své kolleje vystavěli veliký kostel ‚San Ygnacio‘, jenž as 4000 lidí pojmuti mohl, a to výhradně a jedině z prostředků, k nimž ro-

¹⁾ »El mayor número de los que han podido salvarse, lo han hecho por la sacristía. La concurrencia se dirigia preferentemente á las puertas principales y detenida allí por el obstáculo contribuia tan solo a robustecerlo.«

diny všech politických stran dobrovolně přispívaly. Ale ani proti světskému duchovenstvu nebyli obyvatelé zajisté přespříliš roztrpčeni: poskytovali hojně peněz k tomu účelu, aby místo vyhořelého kostela vystavěn byl kostel nový gotický, San Salvador zvaný. Nebyl vystavěn na téměř místě, poněvadž jest na blízku katedrála, jakož i dva jiné velké kostely, nýbrž byla k tomu vyvolena čtvrt, která ho měla více zapotřebí. Staré zdi byly ovšem strženy, poněvadž vláda chtěla místa toho užiti pro palác kongressový.

»Nicméně jest pravda, že panovalo veliké rozhořčení. Než, považte toto: Není-liž zcela přirozeno a pochopitelno, že myslí i nejlépe smýšlejících v prvých dnech byly velice rozčileny při pohledu na tak strašlivou katastrofu, zvláště dokud příčina její nebyla jasna, a správný názor o tom, jak se věci měly, jen znenáhla sobě cestu klestil? Hlavním podněcovatelem byl řečený ‚Ferrocarril‘, tehdáž orgán Voltairianů a svobodných zednářů, nyní nábožensky více umírněný ze strachu, aby mu neubýlo abonentův, jenž však přes to právem pokládán jest za list protikatolický.

»Sotva věříme svým očím, čteme-li některé články listu toho z oné doby; jest pln zuřivých útoků na arcibiskupa, jež za vše činí zodpovědným (německé listy napadají pro tutéž věc jesuity) . . . V prvních dnech nebylo žádáno nic více a nic méně, než úplné potlačení vnějšího kultu (sic!). Jakožto důkaz uváděna byla slova: ‚Bůh jest duch, a kteří se mu klanějí, v duchu a v pravdě mají se mu klaněti‘. Jelikož však to selhalo, žádal list ten prudkým provoláním svých stoupců, aby aspoň všeliká bohoslužba večerní ve chrámech byla odstraněna, protože jest spojena s nebezpečím ohně a poněvadž by prý mohla k nemravnosti dávatí podnět. V divadle a na plesích ovšem takového nebezpečí není. Ale pobožnosti večerní nejen nebyly odstraněny, nýbrž září podnes ve větší ještě nádheře a slávě, aby duch a pravda vnitřní zbožnosti důstojným způsobem na venek se projevovaly; jenže dějí se s větší opatrností a místo květin umělých užívá se květin přirozených nebo květin z kovu

a emailu zhotovených. Zároveň jsou dvěře tak zařízeny, aby se mohly na obě strany otvírati, kteréžto zařízení také pro častá zemětřesení jest nutno, aby polekaný lid mohl rychle z kostela vyjíti.

»Ke konci ještě několik slov o výrocích, jež prý po katastrofě kterýs jesuita učinil, na příklad, že požár ten byl zázrakem Božím nebo projevem milosrdenství jeho. Opětuji již do třetice, že jesuité s celou tou věcí nemají co činiti. Ale i tyto výroky jsou překrouceny. Když jsem se, jak již řečeno, před deseti lety na neštěstí to vyptával, říkali mi lidé mimo jiné, kterak za pravý zázrak dlužno pokládati, že jen ony osoby o život přišly, které byly u zpovědi a téhož dne svátost oltářní přijaly, a právě v tom nalézaly rodiny, které členy své ztratily, mocnou útěchu. Ovšem že světský kněz, pan Casanova, jenž měl smuteční řeč, kladl veliký důraz na tu okolnost . . . Pan Vasquez, o němž jsem svrchu mluvil, upozornil mne také ihned na tento zázrak . . .

»To však, co o ostatních okolnostech se vypravuje, na př. o listovní schránce, o mariánské poště, o peněžích atd., nezasluhuje věru toho, abych tím čas mařil. Podnes ještě existuje zbožný tento zvyk (také i v některých krajinách belgických), jenž se nyní ‚Flores de María‘ nazývá, a jenž záleží v tom, že každého dne v měsíci květnu (zde v listopadu) kladou věřící napsané nějaké předsevzetí na oltář. Na uhrazení výloh za hudbu a osvětlení kladou mnohé osoby dobrovolné dary na stůl, jenž poblíž dveří neb oltáře stojí — toť vše. Na ostatní podrobnosti nechťel jsem se arci vyptávati, abych německé novináře neučinil příliš směšnými. Řekl mi kterýs pán, s nímž jsem o té věci mluviti chtěl, zcela otevřeně: ‚Para qué se meten esos alemanes en nuestros asuntos y en historias pasadas?‘ (Proč míchají se Němci do našich věcí a dávno minulých událostí?) ‚Nu,‘ řekl jsem, ‚liberální listy mají před jesuity strach a chtějí lid všemožným způsobem proti nim poštvati . . .‘ Než hle, chudý, dávno za mrtvého pokládáný řeholník žije a pracuje, kdekoliv mu popráno

jest naléztí nějakého místečka, a jednoho dne, kdy se toho snad nejméně nadějí, vrátí se zas do vlasti své k veliké radosti všech dobrých lidí, a uvidíte, že i ke spokojenosti těch, kteří ho prohlásili za psance. Neboť v rukou Božích jsou srdce národů i králů, a řídí je jako bystřiny. Eduard Brugier, T. J.«

40. Ještě několik bajek o jesuitech. — Klasobraní čili paběrky ze starších i novějších dob.

Jistá satyra z XVIII. století, jež tepe neslýchané lži proti jesuitům pronášené, počíná se slovy:

»Hoj, bohyně lži, pomoz, co jen nakydali
han jazykové necní, všechen hnus a kaly
zde zvěstovat. Nuž, hlásej směle, bez ostychu,
kde na zemi je původ všeho zla a hřichu.

Ó, smrtelníci bědní, co trpěly davy
již od dob nejprvnějších neřestným mravy!
Kdo svedl je? Kdo vinen vši tou bēdou lidu?
Snad ďábel? Nikoliv! Jen vyslechněte v klidu!

Ač moudrým svět, přec věru neznal, co vy zvíte,
že dřív než luciper — již byli jesuité...

Nuž, vizte dále jen: Že první krev prolita
ve bratrovraždě, k tomu radil — jesuita!
Což? Nevěříte? Věru, kde krev tekla lidí,
mstu jesuitů jenom všude oko vidí!«¹⁾

Tak ovšem věřiti dlužno, nejen když se probíráme

¹⁾ »Die Kakodaimonie der Jesuiten. Eine chronologische Skizze der jesuitischen Weltübel, seit und noch vor der Schöpfung bis auf Christus. Aus einer ältern Urkunde neu ans Licht gegeben, zur Erbauung unserer Zeit, vom Leviathan.« Doller Der Jesuitenfeind (Frankfurt 1817) str. 117 nn. Podobnou satyru pod názvem »Beyträge zur pragmatischen Jesuitengeschichte aus Urkunden, die älter als die Jesuiten sind,« viz v augšpurské »Neueste Sammlung von Schriften zur Steuer der Wahrheit« (Augšpurk 1788), sv. XXXVII.

nesčetnými protijesuitskými, hrůzyplnými romány,¹⁾ nýbrž také když studujeme mnohá vychválená díla historická. Kdybychom chtěli veškery jezuitské bajky zevrubně vyvrátiti, musili bychom naplniti mnoho svazků. To ovšem není možno. Proto podáváme zde ještě jen řadu bajek, při nichž přestaneme namnoze na několika krátkých poznámkách a odkážeme na obšírnější pojednání, jež o nich byla uveřejněna.

1. Řeže Piemontské (1560).

»Teprve vlivem jesuity Possevina, jež Lainez k vévodovi (Emanuelu Filibertovi Savojskému) byl odeslal, z dá se, že odhodlal se vévoda k násilným opatřením proti kacířství (Valdenským) . . . Dle nářádek, jež Possevin sám o této sobě svěřené missii . . . byl učinil, z dá se, že byl při tom sám činným jakožto inkvizitor.«²⁾ Nad toto z dá ní Jan Huber přes veškeru svou snahu, aby jesuity černě vylíčil, se nepovznáší, což jest patrným znamením, že si nebyl přece té věci tak naprosto jist. Marburský professor Mirbt pronáší beze všeho důkazu toto tvrzení: »Porubání tisícův Valdenských v Piemontě a Kalabrii roku 1561 stalo se z části pod osobním vedením jesuity Possevina.«³⁾ To není správně. Possevin radil vévodovi k tomu, aby katolictví v zemi své obnovil, ale krutých prostředků nenáviděl. Sacchini podává obšírnou zprávu o posláni Possevinově. Possevin radil vévodovi: předně reformu klášterů, za druhé odstranění zlořádů při vybírání klášterních desátků, konečně reformu světského kléru, zvláště vyloučení osob nehodných, které se do svatyně byly vloudily. Když se Possevin dověděl, že Valdenští

¹⁾ Srv. poučnou kapitolu o protijesuitských románech u Keitera, *Confessionelle Brunnenvergiftung* (Řezno 1896), str. 53. až 86. Mezi spisovatele a spisovatelkami románů, kteří tu na pranýř se staví, nalézají se na př. Karel Frenzel, Jan Scherr, Vilém Jordan, Robert Schweichel, Richard Weitbrecht, E. Marlittová, hraběnka Lucknerová atd.

²⁾ Jan Huber, »Der Jesuitenorden« str. 125 násl.

³⁾ Karel Mirbt, »Der deutsche Patriot und die Jesuitenfrage«. Marburg 1893.

v několika údolích proti zákonům zemským svatyně si vystavěli, oznámil to vévodovi. Vévoda uložil Ferrierovi, guvernérovi Pignerolskému, aby tyto domy zničil. Ferrier však učinil více, než mu bylo rozkázáno: dal několik z hlavních vůdců Valdenských upáliti, »ježto je k této přísnosti« — tak píše Sacchini po názoru své doby — »pudila nejen nutnost, nýbrž i svatá horlivost, řídící se příkladem krále španělského.« Část Valdenských se podrobila, jiná část chopila se zbraní. Již dříve řádili Valdenští zle. Ale i pak, když již zbraní se chopili a krveprolití způsobili, pokusil se Possevin přece ještě jednou o to, aby je získal po dobrém. Měl s hlavními vůdci Valdenských rozhovor o náboženství, ale bez výsledku. Náčelníci Valdenských svolali obyvatelstvo všech údolí do zbraní, a tu vzplál zjevný boj. Při těchto bojích měl Possevin potud účastenství, že hleděl vyučováním a šířením dobrých knih, jako katechismu P. Canisia, působiti na Valdenské i katolíky. Kacířů Possevin neupaloval; ovšem však dával kacířské knihy odevzdávati inkvizitorovi, jenž při něm byl, ke spálení.¹⁾ Valdenští nespokojili se s povstáním jediným.²⁾ Jaké stanovisko Possevin vůbec ke kacířům zaujímal, ukazuje jasně a zřetelně místo z jednoho jeho dopisu právě z této doby a z Piemontu. Dne 11. dubna 1560 psal z Fossana generálu P. Lainezovi: »Při vhodné příležitosti bude vévodovi navrženo, aby kacířům udělil pardon, a již by bývali někteří do vězení byli uvrženi, kdybych byl spravedlnosti průchodu popřál. Ježto se však jedná o obyvatele této země, a nikoliv o haeresiarchy, zdálo se býti lepším přivesti je zpět po dobrém.«³⁾

2. Řeže v Kalabrii (1561)

jesuité, prý způsobili a podporovali. V Kalabrii byli Valdenští, kteří se vrchnosti se zbraní v ruce zprotivili, roku 1561 velice krutě potrestáni — tyto krutosti

¹⁾ Sacchini, *Hist. Soc. Iesu* I. 4 (1560), n. 61—72.

²⁾ Srvn. *ibid.* I. 5 (1561) n. 87.

³⁾ Si propona al S. duce con destre occassione la cosa di perdonare agli heretici et già alcuni sarebbono prigioni se io

nepotřebují ospravedlnění. Avšak jesuité, jež místokrál neapolský jakožto kazatele a učitele povolal, totiž P. Lucius Croci (Crucius) a P. Jan Xavier, neměli při nich ani radou ani skutkem žádného účastenství. Polanco píše z Říma, 21. května 1561: »Místokrál žádal dva z našinců ke kázání a vyučování v Kalabrii, a biskup z Cosenzy, jakož i kardinál Gadoli přáli si míti tyto dva. A takž byli tito dva posláni s příslušnými plnomocenstvími jak od biskupů, tak i od nejvyššího inkvizitora, aby na obrácení tohoto lidu pracovali, zvláště konáním exercicií a obvyklých prací našeho Tovaryšstva.«¹⁾ Také z dopisův obou missionářů vysvítá, že nečinili nic jiného, nežli že lid vyučovali a nešťastné odsouzence k smrti připravovali. Tak píše P. Croci z Montalta dne 10. června 1561 generálu P. Lainezovi: »Tyto dny psal místokrál neapolský místokráli kalabrijskému, že otcové z Tovaryšstva Ježíšova, kteří k jeho rozkazu do Kalabrie přišli, mají se zabývatí vyučováním pozůstalých, jako dítek, žen a ostatních osob, a tak se také stalo a dosud den co den děje. Ve dny sváteční a nedělní konáme kázání na dvou místech a po obědě míváme křesťanské cvičení. V týchž místech mívá P. Xavier třikráte v témdni křesťanské cvičení, já vykládám dvakráte případy svědomí, a tak budeme pokračovati, dokud nám jinak přikázáno nebude.«²⁾ Dva dny později, dne 12. června, hlásil P. Croci P. Lainezovi: »Zlíbilo se nebesům, že všichni, kdož za našeho pobytu zde odsouzeni byli, se obrátili; vyzpovídali jsme je a provázeli každého z nich na popraviště.«³⁾

3. Jesuitské zbrojnice (1576).

Čas od času bývalo rozhlašováno, že v tom nebonom jesuitském domě ukryty jsou zbraně, ale přes

havessi lasciato far al capo di giustizia, i quali essendo in questa terra et non essendo heresiarchi si e pensato esser meglio ridurre dolcemente (Orig.).

¹⁾ Opis.

²⁾ Original.

³⁾ Original. Srovn. Sacchini l. c. I. 5 (1561) n. 81.

všecko úřední pátrání nebyly u nich žádné zbraně nalezeny. Tak prohlašuje notářsky pověřená, guvernérem antverpským podepsaná listina, datovaná v Antverpách, dne 8. října 1576, že v tamější jesuitské koleji nebyl nalezen nižádný zrádce, ani zbraně, ani střelný prach. Po jiných zásobách zbraní bylo pátráno ve Vídni r. 1607 a v Praze r. 1611, ale s týmž výsledkem.¹⁾

4. Zavraždění Viléma Oranžského (1584).

Jan Huber píše: »Baltazar Gérard doznal také, že úmysl svůj svěřil rektoru jesuitské koleje v Trevíru, kterýž prý s ním souhlasil a jej schvaloval, jemu požehnání dal a jej ujistil, že, přijde-li při attentátu o život, přijat bude v počet mučenkův.«²⁾ Filip II. Španělský prohlásil veřejným ediktem ze dne 15. března r. 1580 Viléma Oranžského jakožto buřiče za psance a vypsal na jeho hlavu 25.000 dukátů. »Dne 10. července 1584 podařilo se kterémus fanaticovi z Franche Comté (Baltasarovi Gérardovi) vykonati vůli svého krále.«³⁾ O nějakém vlivu jesuitů na tento skutek nevědí nejspolehlivější současní historikové ničeho; také ortel nečiní o tom nižádné zmínky.⁴⁾

5. Attentát na královnu Alžbětu (1596).

Roku 1596 byla v Amsterodamě roztrušována bajka, že papež jesuitům antverpským psal a dvěma z nich, totiž Jeronymu Tavernierovi a Antonínu Rosovi, nařídil, aby královnu anglickou zavraždili, nabídnuv jim zároveň 10.000 dukátů na cestu. Ale v celé Belgii nebylo nikdy jesuitů tohoto jména, a rovněž tak i onen

¹⁾ Gretser, Opera omnia XI., 491. 862. Zmíněná listina jest majetkem řádovým.

²⁾ »Der Jesuitenorden« str. 154. Také v časopise »Grenzboten« 1890, čís. 51. obviňují se jesuité z tohoto činu.

³⁾ Ritter, »Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation« I, 638.

⁴⁾ Důkaz u Reiffenberga, Hist. Prov. S. J. ad Rhen. inf. I, 296 s.

dopis papežův byl pouhou smyšlenkou.¹⁾ Anglický jezuita Walpole prý poslal dvakrát do Anglie agenta, jednou Squirea a podruhé Stanleje, aby otrávil hrušku sedla královny Alžběty. Předpokládal patrně, že královna zajisté hrušky se dotkne, pak ruku k ústům dá a tudíž zemře. Ale pro tato posláná nebyl nikdy podán důkaz.²⁾ Ani Kretschmar nepodává důkazu pro toto svoje tvrzení: »Přes tento nezdár (1586) nevzdali se jesuité svého úmyslu; chopili se nyní prostředku, jež již Alba za nutnou podmínku k invasi pokládal: zavraždění Alžběty mělo býti základem k dalším krokům; úspěch, jehož po několika marných pokusech u prince Oranžského přece bylo dosaženo, musil zajisté vábiti k novým činům.«³⁾ Potom následuje několik poznámek o semináři v Remeši a o dru. Williamu Giffordovi, jenž však jesuitou nebyl. Řehoře XIII. zahrnuje spisovatel hanou, ale ukrutnost Alžbětinu omlouvá.⁴⁾

6. Vrah Panne (1598).

»Když dne 27. května 1598 Petr Panne o záměru svém, zavražditi hraběte Morice Nassavského, v Leydenu byl vyslýchán, nařkl také jesuity, že prý jej podplátili.«⁵⁾ Panne obviňoval ve svém výslechu brzo ty brzo ony, mimo jiné i jesuity. Magistrát leydenský pojal výroky jeho v ortel. Proti tomu uveřejnil dřívější provinciál rýnské provincie, P. František Coster, obranný spis, v němž dokázal, že výroky jesuitů se týkající jsou úplně smyšleny, dokládaje se listinami magistrátů brusselského, ypernského, douaiského atd., z nichž vysvítá, že Panne nikdy nebyl ve spojení s kollejí dou-

¹⁾ Costerus, *Sica Tragica* (Antverpiae 1599) str. 17 násl.

²⁾ *The Month* 1897. I, 241 n. — Jiná bajka se týče P. Campiana: on prý na mučidlech prozradil svoje přátele, kteří jej hostili. To však není pravda. *Srvn. Revue des questions historiques* sv. LII. (1892), 545 nn.

³⁾ »Die Invasionsprojecte der katholischen Mächte gegen England zur Zeit Elisabeths« (Lipsko 1892) str. 112; *srvn. str. 103.*

⁴⁾ Na uv. m. str. 89. 56.

⁵⁾ Huber, »Jesuitenorden« str. 155.

aiskou, že provinciál Oliverius Manare, s nímž prý Panne v Douai mluvil, v udané od něho době v Douai vůbec ani nebyl. Tytéž listiny, jež Coster doslovně otiskl, dokazují, že Petr Panne byl lhářem, pijákem a pomatencem.¹⁾

7. Vraždění kacířských panovníků (1601).

Jesuitovi Konrádovi Vetrovi se vyčítá, že r. 1601 ve své »Bouchačce« (»Bucharce«, »Puffer«) »dokonce i jednotlivcům dává právo, usmrtiti kacířského panovníka, pronásleduje-li katolíky.«²⁾ Vetter však učí pravému opaku. Ve své »Bouchačce« píše roku 1601: »Z jesuitské nauky, pravíš (Heilbrunnere), vyplývá, že všichni kacířští panovníci jsou psanci, takže každá privátní osoba smí nad takovýmto kacířským panovníkem pronésti ortel svůj a má právo jej připravit o život. Který pak jezuita tomu učil, mizerný predikante? Jmenuj mi přec autora! Jmenuj knihu... Aby tuto lež podepřel, cituje Rossaea. Ale kolikrát ti to má nebo musí býti řečeno, že jest to makavá lež?«³⁾

¹⁾ *Sica Tragica comiti Mauritio a Iesuitis ut aiunt Calvinistae Leydae intentata. Nuper germanice a Francisco Costero, nunc latine edita ab Aegid. Schondoncho utroque Soc. Iesu Sacerdote. Antverpiae 1599. Nepravdy v orteli obsažené na str. 32 násl. Listiny str. 145—166. Srv. Ign. Schwarz, S. J. Collegia histor. VII (Ingolstadii 1737), 454 násl.*

²⁾ Tak Rich. Krebs ve spise »Politische Publicistik der Jesuiten...« (Halle 1890) str. 29, jakož i v polemickém spise: »B Duhr S. J. und die Lehre der Jesuiten vom Tyrannenmord« (Lipsko 1892) str. 15. Rovněž tak Stieve, »Politik Bayerns« II, 612.

³⁾ »Puffer« str. 51 násl.; *srvn. str. 70, 92, 98, 109 násl.* Jezuita Maierhofer píše r. 1600: »Za páté, není také žádné privátní osobě dovoleno, kacíře se světa zprovoditi, protože zákon přirozený velí: Non occides« A později s důrazem praví: »Na tomž listě vytýká (Heilbrunner) jesuitům, kterak prý prohlašují, že každá privátní osoba má moc svého vlastního krále, císaře pro náboženství usmrtiti. To však není pravda. A kdyby jesuité jen trochu, z toho byli v podezření, zajisté již ode dávna by byli ve vyšetřování.« (»Predicanten-Spiegel« [Ingolstadt 1600] str. 55. 103; *srvn. Gretser, »Opera omnia« XI, 316 a »Zeitschrift für kathol. Theologie« 1898, str. 685.*

8. Jesuita Garnet jakožto původce spiknutí prachového (1604).

Soud nesnažil se vůbec nikdy dokázati více, leč toliko, že Garnet věděl o prachovém spiknutí, a že to neoznámil; za to byl však oficiálně za hlavního původce spiknutí neprávem vydáván. Soudcové dopustili se lži, podvodu a falše, aby nevinného přivedli na šibenici. P. Garnet neměl žádného vlivu na vznik spiknutí a k zabránění jeho žádné moci; také neodpovídalo spiknutí nikterak jeho přáním. Jeho vědomost o věci té byla taková, že by udání bylo porušením povinnosti.¹⁾

9. Za živa zazděný predikant v Olomouci (1642).

Roku 1825 vypravuje professor na gymnasiu krále Bedřicha Viléma v Berlíně, dr. V. Bötticher²⁾ v knize své pro šlechtu a lid »Gustav Adolf«: »Roku 1629 byl duchovní správce evangelicko-lutheránské obce v Olomouci, Jan Gottreu Felssnert, protože se nedal k tomu donutiti, aby se kazatelství vzdal, od tamějších jesuitů za živa zazděn. Když pak Švédové r. 1642 město obsadili, zaslechla stráž na náspu hlas jako ze skryté nějaké hlubiny, i učinila o tom oznámení. Generálmajor Winter dal na označeném místě u tak zv. rundelu kopati, i nalezen byl letitý muž, jenž, když se z mdloby, do níž byl ihned upadl, poněkud vzpamatoval, vypravoval obšírně, jak se vše událo« atd.

Professor Guericke podává tutéž hrůzostrašnou historku roku 1866 v 6. vydání svých církevních dějin těmito slovy: »Roku 1629 byl lutheránský farář Jan

¹⁾ Morris, »The Condition of Catholics under James I. Father Gerards Narrative of the Gunpowder Plot«, Londýn 1871. Výtahy z tohoto spisu podány ve »Stimmen aus Maria Laach« II (1872), 165 násl. Gerard, »What was the Gunpowder Plot«, Londýn 1896. Gardiner »What Gunpowder Plot was«, Londýn 1897. »The Gunpowder Plot and the Gunpowder Plotters«, Londýn 1897. »The Month« 1898 II, 7 násl.

²⁾ Ve prospěch ústavu diakonissek v Kaiserswerthu na Rýně (Kaiserswerth 1845) str. 316.

Gottreu Felssnert v Olomouci, protože se nechtěl svého kazatelského úřadu vzdáti, za živa zazděn. Třinácte let potom Švédové, hlasem jako ze skryté nějaké hlubiny jsouce puzení, našli jej ještě živého. Dva nebo tři dny, tak vypravoval, když ze mdloby procihl, byl prý hladem a žízni poněkud trápen, potom pak prý upadl v klidný spánek. Potom kázal o velikonočních r. 1642 ještě jednou ve starém svém kostele a zemřel tři týdny potom.«¹⁾ Doklady pro tento případ prý nalézají se u G. C. Riegra, »Alte und neue böhmische Brüder«; ale svědectví takových tam není.

Protestantský kazatel Rieger vypravuje roku 1739 ve svých dějinách českých bratří²⁾ k roku 1470 tuto zázračnou historii:

»Za těchto nepokojů byl bratr Matyáš Dolanscius, světského stavu, protože byl čistého evangelia vyznavačem, v Praze na šest, a potom zas na čtyři léta vsazen do šatlavy. Zprvu opatrovali jej někteří dobří lidé jídlem i pitím, mezi nimiž byla zvláště jistá vznešená a zbožná paní, jejíž služka Coniasca, která mu častěji jídlo přinášela, byla tímto Matyášem přivedena k poznání božské pravdy, a v ní až do smrti své v Boleslavi setrvala. Když však zuřiví nepřátelé těmto dobročinným lidem a vůbec každému zapověděli, aby mu nic do vězení neposílali, a tudíž nebezpečí mu hrozilo, že hladem zemře, pohleděl náhodou na okno, a ušel, kterak na ně usedla kavka, která něco v zobáku měla. Když se Matyáš k ní obrátil, odlétla sice, vypustila však ze zobáku svinutý malý šátek, v němž našel zlatý peníz, za nějž si u žalárníků potravu kupovati a tak až do smrti krále Jiřího se živiti mohl. Krátce před tím viděl ve snách západ měsíce a brzo potom západ slunce. Když pak druhého dne zaslechl, že Rokycana umřel, soudil, že také král brzo po něm bude následovati, jakož se také čtyři neděle potom (1471) stalo.«

K tomu pak připojuje protestantský kazatel jinou ještě zázračnou historku:

¹⁾ Guericke, »Kirchengeschichte« III, 862.

²⁾ »Alte und Neue böhmische Brüder«, 21 Stück (Züllichau 1739) str. 47.

»Tato událost zázračného nasycování po deset let žalařovaného Dolanscia uvádí nám na mysl jiný mnohem větší příklad božského zachovávání bez pokrmu a nápoje. Vyšla totiž r. 1731 pravdivá a důkladná zpráva o M. Janu Gotttreuovi Felssnertovi, někdejšímu pastorevi evangelicko lutheránské církve v Olomouci, kterak pro stálost svou od jesuitů byl zazděn, ale od Boha po třinácte celých let bez jídla a nápoje při životě zachovávan. Příběh ten s věrohodnými svědectvími, jimiž jest doložen, jest pro nás příliš obšírný. Jádrem jeho lze vystihnouti těmito slovy: zmíněný farář byl v tehdejší třicetileté válce r. 1629, protože se od své obce nechťel dáti zahrnutí, zazděn. Roku 1642 dobyli Švédové města, a stráž na jistém místě náspu poznala dle hlasu, že něco zde musí býti zahrabáno. Generálmajor a kommandant Winter dal na rundelu kopati, a brzo uzřeli velmi starého muže. Když z mdloby své se zotavil, vypravoval obšírně to, co svrchu bylo řečeno. Na otázku, z čeho po třinácte let žil, odpověděl, že jej hlad a žízeň dva nebo tři dny poněkud trápily; ale když dostoupily nejvyššího stupně, že upadl do klidného spánku, načež že necítil již hladu a žízně. A tak že se mu stalo pokaždé. Potom kázal o velikonočních ještě jednou v někdejší svém kostele a zemřel tři týdny po tom.«

Aspoň professoři by neměli takovéto historiky pokládati jen tak beze všeho za věrohodná svědectví.

10. Papeženský komplot (1678)

v Anglii jest výmyslem Tita Oatesa, tohoto »lháře od mladosti své«, jenž spolu s jinými udavači »nové lži ke starým připojil.«¹⁾ Jesuité nemají při tom žádného jiného účastenství, leč že následkem živých výpovědí Oatesových na osmi jesuitech byla spáchána justiční vražda, což se dnes v Anglii vůbec uznává.²⁾

¹⁾ Gardiner, History of England II, 483, 615.

²⁾ The Month 1897, I, 242 násl.

11. Podvod jesuitů s umělou krví v Solnohradsku (1728).

Mezi nesčíslnými bajkami, jež solnohradskými emigranty a jejich obhájci rozhlášovány byly, nalézá se také jedna, jež zvláště jesuitů se týče. Aby zabráněno bylo dalšímu šíření se protestantismu v Solnohradsku, povolal arcibiskup Firmian r. 1732 jesuitské missionáře, aby působili mezi lidem.¹⁾ Jesuité, tak vypravuje sám K. A. Menzel, jenž jinak pramenů kriticky užívati umí, »ukazovali leckdy umrlčí hlavu, aby o očistci zprávu dala . . . anebo, zakryvše obraz mariánský rouškou, prohlašovali, že Panna Maria na zatvrzelce se hněvá, a jindy zase, ukazujce obraz Mariin bez roušky, říkali, že Panna Maria raduje se nad obrácenými. Někdy dokonce házeli krucifixem v hněvu o zem, jako kdysi Mojžíš deskami zákona, po té hrnovali šaty své, padali na kolena a mrskali záda svá plíšky ověšenými dutkami. Ale tento způsob nezamlouval se vkusu evangelicky smýšlejících a mrskání sama sebe zdálo se jim býti odporným kejklřstvím, ježto domnívali se pozorovati, že krev při tom se řinoucí nevytéká ze zad kazatelových, nýbrž z plíšků, červenou štavou naplněných.«²⁾

¹⁾ V Solnohradě a v Solnohradsku nebylo žádných jesuitů, a přece právě pro Solnohrad vylévali sobě později hněv na jesuitech. Císařský zповědník píše nunciovi vídeňskému z Prahy 2. srpna 1732: »In Salisburgensi negotio nullus Iesuitarum habet culpam, cum nullus nec in aula, nec in urbe, nec in tota dioecesi sit, et tamen totus impetus repressaliarum solos ferme ferit Iesuitas. Rex Daniae clausit Iesuitarum ecclesiam Altenaviae, rex Borussiae iussit Iesuitas abire ex suo domicilio Tilsensi. Hollandi pellunt omnes missionarios. Deus ignoscat illis, quorum culpa accidit tanta populi Salisburgensis commotio, ego iussu Caesaris domino archiepiscopo scripsi, suggesti consilia, misi deductionem iuris publici, sed malum iam nimium invaluerat« (Cop. Rom., Archiv. Vatic. Nunz. di Germania vol. 290).

²⁾ K. A. Menzel, »Neuere Geschichte der Deutschen« V², 193. Krvavá tato historika byla zužitkována také v románech, jako na př. v románě Richarda Weitbrechta (srvn. Keiter, »Confessionelle Brunnenvergiftung« str. 80).

Historiku tu o těchto pošetilých a pokryteckých missonářích vypravovali solnohradští emigranti a našli u historiků víry, jakož se stalo i s jinými jejich, ještě nechtunějšími historkami. »Bánsku Shakespearovi odpouštíme,« — tak píše Clarus — »když ve své ‚Pohádce zimního večera‘ v Čechách dává přistávati mořským lodím. Nechápeme však, kterak historik po nevědomých emigrantech může opakovati obvinění, že jim bylo pro víru vyhrožováno galejemi. Zda nevtírala se mu při tom otázka, na kterých vodách as tyto solnohradské galeje plouti mohly, kdyžť o solnohradském námořnictvu dosud ničeho nebylo slyšáno.«¹⁾ Tíž dějepisci, kteří věřili historkám o umřelých hlavách a umělé krvi, věřili emigrantům také, když říkali, že prý byli nuceni k odpřisáhnutí evangelia pohrůžkou, že budou prodáni do zemí tureckých.²⁾ Kterýs emigrant vyprávěl, že protestantské bible vzdorovaly ohni, až pro ně zvláštní pec byla vystavěna, kniha papeženská však že ihned ohněm byla ztrávena. Jiný zase sděloval, že prý, když v Solnohradě velikou kupu biblí spalovali, z ohně ony listy vyletovaly, na nichž stála slova: Nebe a země pomínou, ale slova má nepomínou. A když listy ty opět do ohně byly vhozeny, zase prý neporušené z něho vylétly.³⁾ Také o jiných divech uměli emigranté podávati zprávy, tak o hvězdě, jež emigrantům sice svítila, nikoliv však vojínům je provázějícím, a která po zemi pobíhala, jakoby prolitou krv mučedníků lízala, a pak opět na oblohu se vrátila.⁴⁾

Že takovíto svědkové neposkytují nám pro umělou krv jesuitů věrohodné záruky, jest samozřejmo, jelikož zpráva ta odjinud potvrzení nedochází a se vším,

¹⁾ L. Clarus, »Die Auswanderung der protestantisch gesinnten Salzburger in den Jahren 1731 und 1732« (Inšpruk 1864) str. 40.

²⁾ G ö c k i n g, »Vollkommene Emigrationsgeschichte« I (Frankfurt 1784—1787), 594; u Clarusa na uv. m. str. 40.

³⁾ Tamže I., 751 a »Ausführliche Historie der Emigranten II. (Lipsko 1732—1734), 54; u Clarusa na uv. m. str. 55. Z G ö c k i n g a z »Ausführliche Historie« čerpal také K. A. Menzel.

⁴⁾ G ö c k i n g na uv. m. I., 731; u Clarusa na uv. m. 56.

cokoliv jinak o působení německých lidových missonářů víme, v příkrém stojí odporu.

12. »Jesuitský válečný plán k vyhubení kacířův« (1735)

uveřejnil roku 1891 professor dr. Kristian Hutzelmann. Tento krvelačný plán — tak argumentuje učený vydavatel — sepsán jest od jesuitův; neboť ve smyslu politiky apoštolské stolice tak podrobně mluviti mohli si dovoliti pouze jesuité, v jichž rukou se papež našel. Ač projekt tento na první pohled jeví se býti nanejvýš dobrodružným, neodporuje přece tendenci řádové, byť nezacházel tak daleko, jako jesuita Molina, jenž kralovraždu obhajoval; jeví se býti spíše jen jako obšírný program, jehož konečný cíl podnes ještě každý jesuita prohlásiti musí za žádoucí. K tomu, že obsah jeho, jak jsme jej poznali, zcela s tendencí řádovou se snáší, bylo by lze podati mnoho dokladův. Buďtež krátce jen některá fakta připomenuta. Ten, kdo do řádu vstupuje, musí tento slib složiti: »Nemám rodičů, nemám rodiny, otec a matka pro mne jsou mrtví; nemám domova, vlasti, aniž předmětu, k němuž bych láskou nebo úctou lnul, vyjímajíc toliko řád.«¹⁾

Ve skutečnosti jest však spis ten nesmyslný, a to jednak pro neznalost tehdejší politické situace a moci protestantských státův a knížat, jednak pro pošetilé odpory vnitřní a nemístné naděje, kladené v papeže a císaře, jakož i pro výroky, jichž by neužil žádný rozumný katolík, neřku-li obezřetný katolický politik.²⁾ Již výraz »kacíře na těle a duši trestati« stačí k tomu, abychom celý onen plán prohlásili za dílo

¹⁾ Žádný jesuita neskládá takovéhoho slibu. Rovněž tak málo dokazují obě následující místa vyňatá z »Imago primi saeculi« a z řeči professora Bussa; obě místa jsou zfalšována: »to vše shoduje se přec zevrubně s tendencí spisu«. A takž na základě tří padělaných textů připisuje se jesuitům spis, jenž sám o sobě jest nesmyslný a ani s jesuity ani s katolickou církví nemá co činiti.

²⁾ Srvn. »Katholik« 1891, II, 1 násl.

kerého fanatického protestanta; neboť »kacíře na těle a na duši trestati« odpovídá sice ideám protestantského fanatika, nikoliv však názorům a učení katolické církve.

Právě ony často opěťované výrazy: »vyhubení všech kacířů, potrestání kacířů na těle a duši« jsou oblíbenými výrazy, jež v četných protestantských letáčích katolíkům do úst se kladou; buď uveden pouze podvržený list jesuity Lamormanna z roku 1625 kterémuš rádo- věmu spolubratru v Hildesheimu, v němž také plán ke zničení všech kacířských království se rozvíjí.¹⁾ Mnohé výrazy v »Pamětním spise« připomínají bullu Julia III., kterouž opět zahajuje sněm Tridentský r. 1550. Bulla ta byla v XVIII. století často otiskována, i Salig a Rambach jí užíli, ač jest podvržena. V bulle té se na příklad praví: »Chceme dovolávati se rukou a pomocí světských pánů, kteří nám neodepřou, aby proti knížatům a národům od sněmu odsouzeným táhli, je mečem zkazili, je všechny vyhubili vypálením jejich domů, měst a městeček.«²⁾

Musí tedy býti více než podivno, že netoliko městský bibliothekář dr. Hutzelmann, nýbrž i mnozí z nejznamenitějších pruských historikův onu slátaninu zcela vážně za důležitou listinu pokládali a jakožto hodnověrného pramene jí užíli.

Nejdříve užil tohoto »Pamětního spisu« sám »mistr kritiky« roku 1848. V prvním svazku svých »Neun Bücher Preussischer Geschichte« praví R a n k e: »Při poradách o těchto proměnách (roku 1736) vyskytly se ještě jednou ideje, jichž bychom v XVIII. století nehledali. V pamětním spise, jenž dle nadpisu z kongregace kardinálů vyšel a ve Vídni předložen byl, uvádí se především na paměť...« Následuje obsah a ke konci cituje se jakožto titul: »Treuherzig gemeinte Vorstellung und recht väterliche Admonition.«³⁾

¹⁾ Srvn. Reichmann, »Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig. Ein offener Brief an Herrn Prof. Friedrich Kolde- wey« (Fryburk 1890) str. 28 násl.

²⁾ K. A. Menzel, l. c. II², 171.

³⁾ L. c. I² (Berlín 1848), 419.

O dvacet let později vystoupil Droysen dokonce v císařské akademii věd v Berlíně s tímto válečným plánem. V přednášce nadepsané: »Historischer Beitrag zu der Lehre von den Congressen« praví Droysen:

»Jeden z plánů těch, dosud netištěný, totiž pamětní spis, podaný svatou kongregací kardinálů císařskému dvoru, doporučoval úzké spojení mezi Francií a císařem... spojení všech katolických mocí v jedinou svatou ligu, aby konečně kacířům a nevěřícím konec byl učiněn; jest to projekt, plný nejsmělejších a nejradiálnějších ideí.«¹⁾

Následujícího roku 1870 uveřejnil Droysen celé znění »Pamětního spisu« ve svých velikých Dějinách pruské politiky. Tam praví:

»V jedné akademické přednášce (»Berichte der Berliner Akademie der Wissenschaften 1869) sestavil jsem různé pacifikační projekty, kterýmiž se evropská diplomacie za války 1733—1735 zabývala. Mezi nimi jest projekt, jež tu uvedu, asi paměti nejhodnější. Zachoval se nám sice pouze ve špatném překladě, jenž nepochybně z Vídně pochází a některým šikovným agentem — snad Gotterem, tamějším pruským vyslancem — do Berlína byl zaslán. O pravosti jeho nemůže býti žádná pochybnost; konečná poznámka, jež s rakouské strany byla připojena, jí zaručuje.«²⁾

A opět asi 10 let později (1878) uvádí Max Lehmann, jemuž pruskou archivní správou vydávání listin pod názvem »Preussen und die katholische Kirche« svěřeno bylo, v prvním svazku publikace z král. pruského státního archivu onen »Pamětní spis svaté kongregace kardinálů« a připomíná k tomu: »S jak obsáhlými plány katolicismus stále ještě se zabýval! Z nejbližšího okolí papeže vyšel pamětní spis, jen chtěl všeobecný mír v Evropě přivoditi vyhazením kacířův a vypuzením nevěřících.« Následuje citát: »Die Denkschrift der Heiligen Congregation der

¹⁾ Sitzungsberichte der k. Akad. der Wissensch. 1869 (Berlín 1870) str. 663. 676.

²⁾ Geschichte der Preuss. Politik, 4. část, sv. IV., str. 416.

Cardinále 1735«. Z obsahu tohoto »pamětního spisu« spisovatel zvláště vytýká: »Císař jakožto nejvyšší říšský soudce nařizuje vojenskou exekuci, prodává zemi i poddané a zahání rebelly z říše, anebo trestá je na těle a životu; Brandenburk má býti úplně potlačen.«¹⁾

Roku 1892 užil professor dr. Leopold Witte onoho tak zvaného pamětního spisu opět jakožto »obsáhlých plánů papežových, kongregací kardinálů 1735 formulovaných k vyhlazení protestantismu a k podmanění celého okrsku zemského křesťansko-katolickými knížaty, kteříž protestantským německým stavům,« jakož i »všechném ostatním od církve se odštěpivším kacířům« přisoudili, aby ze země živých úplně byli vyhlazeni a do propasti uvrženi.«²⁾

Teprve roku 1893 vyskytuje se konečně protestantský historik, jenž nemožnost dosavadních tvrzení nahlédl. Heidelberský professor Bernard Erdmannsdörffer píše ve druhém svazku svých »Německých dějin«: »U příležitosti války o dědictví vyskytl se v diplomatickém světě projekt nanejvýš dobrodružný: pamětní spis, prý od římského kardinálského kollegia pocházející . . . Projekt ten jest sice pečlivě promyšlen a vypracován, není však ničím jiným, leč politickou fantasií velice pochybného původu.« A v poznámce dodává Erdmannsdörffer ještě toto: »Tento náhled (Droysenův o jeho pravosti) pokládám za zcela nemožný; z mnohých důvodů nedá se mysliti, že by tento spis býval vyšel od římské kongregace kardinálův . . . Dodatečně při korektuře shledávám, že v časopise »Der Katholik« (1891) byl již podán důkaz nepravosti onoho pamětního spisu; důvody spisovatelovy jsou většinou vhodné; daly by se však ještě značně rozmnožiti.«³⁾

¹⁾ Lehmann, »Preussen und die katholische Kirche seit 1646« I. (Lipsko 1878), 437. Roku 1894 vydal Lehmann závěrečný svazek své publikace s mnohými dodatky a opravami; ale v příčině »Pamětního spisu« neopravil ničeho. — Blíže viz v časopise »Wahrheit« 1898, srpen.

²⁾ »Friedrich der Grosse und die Jesuiten« (Brémy 1892) str. 16.

³⁾ »Deutsche Geschichte von 1648—1740« II (Berlín 1893), 392 násl.

13. Jesuitské právo válečné (1759).

Schiller uveřejnil roku 1788 v časopise »Teutscher Merkur« malé pojednání o jesuitském panství v Paraguai, jež takto se počíná:

»Ve srážce, která předcházela bitvu u Paraguyae, jež dne 12. září r. 1759 mezi jesuitským a spojeným španělsko-portugalským vojskem byla svedena, upadli kromě Indiánů také dva Evropané v zajetí, kteří se zoufalou statečností se bili. Oba byli zcela jinak oděni, nežli ostatní zajatci. Měli červenou husarskou uniformu, na níž s ramen dva krátké rukávce splyvaly. Helmice jejich ozdobena byla rudými péry, a oba měli na hrdle veliké řetězy z diamantův« atd.

Byli to jesuité: P. Rennez a P. Lenaumez. V kapsách těchto husarských jesuitů nalezena byla malá knížka, sepsaná sice v šifrách, k níž však na konci připojen byl klíč v latinském jazyku. »Tento spis obsahoval indiánské válečné právo, či spíše hlavní články náboženství, jež rád indiánským poddaným svým vštípati hleděl.« Schiller otiskuje celé, z 31 čísla se skládající válečné právo, protože »snad objasní poněkud jesuitské vladaření v Paraguai«.

Jak závažné a důležité jest toto »objasnění« a jak velice ono »snad« bylo na místě, ukazují tyto paragrafy:

»13. Kdo Evropana se světa sprovodí, dojde blaženosti věčné.«

»14. Kdo stráví den, aniž by vykonal nějaký skutek nenávisli a zlořečení proti Evropanům, odsouzen bude do věčného ohně.«

»15. Bůh dovoluje tomu, kdo časnými statky pohrdá a vždy hotov jest proti nepřátelům bojovati, užiti kterékoliv ženy po chuti své.«

V 18. až 20. paragrafu příslibují se, jako v koranu, krásné ženy v ráji. Také § 23. připomíná koran, an dí: »Kdo víno pije, nevejde do království nebeského.«

Schiller neosvědčil se ani zde jakožto historik; u Paraguyae nebyla žádná bitva svedena, a r. 1759

byl odpor Indiánů proti portugalsko - španělskému vojsku dávno již zlomen; jesuité Rennez a Lenaumez nikdy neexistovali; jesuité v husarské uniformě jsou v dějinách missií paraguayských úplně neznámi; jesuité v Paraguayi nikdy nebojovali proti spojenému vojsku,¹⁾ aniž kdy Indiánům vštěpovali nauky koranu. Pramenem Schillerovým jest »Nejnovější relace o bitvě v Paraguayi 1. října 1759 mezi jesuitským a spojeným španělsko-portugalským vojskem«, kterouž Jan Křištof Harenberg, »probošt kláštera sv. Vavřince u Schening, učitel vévodského Karolína v Brunšviku, člen královské společnosti věd v Berlíně atd.«, r. 1760 ve druhém svazku svých »Pragmatických dějin řádu jesuitského« (na str. 2243 a násl.) otiskl. Celá tato relace jest od počátku až do konce smyšlena se všemi v ní uvedenými fakty, se všemi zejména uvedenými jesuity,²⁾ jesuitským vojskem, jesuitským válečným loďstvem, spolu s poslední větou: »Přišel jsem konečně do Buenos Aires, kde píši tuto nešťastnou zprávu o španělském a portugalském, od jesuitův úplně přemoženém vojsku.« Toto spojené vojsko nebylo poraženo od Indiánů, tím méně od jesuitův.

V listopadu r. 1788 píše Körner Schillerovi: »Odkud máš tu jesuitskou anekdotu v Merкуру? Našel-li jsi k dějinám tohoto originelního státu pramen posud nepoužitý, bylo by záhodno jej zpracovati.« Kým asi byli Körnerovi jesuité, zdál-li se mu býti zpracování hodným pramen, jenž takovéto pošetilosti přináší! Schiller neodpověděl, a Körner vypustil později tuto anekdotu ze spisů Schillerových; avšak teď zaujímá opět v Sebraných spisech jeho místo jí příslušející.³⁾

¹⁾ Srv. bajku 9.: »Jesuitská válka v Paraguayi« str. 172 nn.

²⁾ Dle katalogů řádových neexistoval ani jediný z jesuitů v relaci uvedených.

³⁾ Werke XIV. (Berlín, Hempel), 481. nn. — Rovněž tak v nejnovějším kritickém vydání (Lipsko 1897) ve sv. XIV. Vydatel tohoto svazku, Theodor Kükelaus, poznamenává: »Je-li toto vypravování, zejména o katechismu, pravdivé nebo zakládá-li se na pomluvách Španělů vůči tak velice nenáviděným jesuitům, nemohli jsme stanoviti.«

14. Zednář Denis (1785).

Jako dříve, tak i nedávno zase prohlášen byl exjesuita Jan Michael Denis za člena zednářské lože.¹⁾ Uvádějí-li seznamy zednářské jméno to, nenásleduje z toho pranic. V Rakousku vedeny spory pro i proti zednářům; od r. 1785 byli Josefem II. trpěni, ale později za Františka II. od r. 1794 byli opět zakázáni. Bylo to tedy s prospěchem lože nebo jejích obhájcův, aby co možná nejvíce vážených mužů za členy získala nebo je za ně vydávala. Tak vysvětlí se snadno faktum, že se Denis vedle jiných vynikajících mužů v seznamech zednářských uvádí.

Ludvík Abafi jmenuje mezi členy, kteří r. 1785 do lože »U pravé svornosti« ve Vídni vstoupili, též abbé Mich. Denise a podotýká k tomu: »Horlivý Mr. vzpomínal ještě v pozdním stáří s mladistvým nadšením na dojem, jaký naň učinilo přijetí do spolku a Rölligova překrásná hra na skelnou harmoniku, kterou při tom poprvé slyšel.«²⁾ Chybí veškeren doklad, a autorita Abafiho, jenž mimo jiné podává báchorku o vyzrazené generální zpovědi císařovny Marie Terezie³⁾ a užívá tak kalných pramenů, jako jsou na př. »Josephinische Curiosa«,⁴⁾ nepostačuje, aby nahradila nedostatek těchto dokladův. Ba, dřívější vypravování Abafiho samého zdá se svědčiti proti němu, neboť na str. 299 nn. vypočítává nejznamenitější a nejplodnější básníky této lože a Denis, tehdež zajiště jeden z nejznamenitějších básníků vídeňských, se neuvádí. Jestliže Blumauer v této loži přednášoval opět a opět své sprosté a oplzlé básně,⁵⁾ jestliže

¹⁾ »Die Freimaurerei Oesterreich-Ungarns« (Viedeň 1897) str. 105. Tam se dle seznamu »zednářů z kleru« uvádí: »Denis, Jan Michael, exjesuita, později professor na Theresianu a konečně kustos dvorní knihovny ve Vídni«. Již z tohoto znění je vidno, že se tu nejedná o současný úřední seznam (srovnej str. 126, 131).

²⁾ »Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn«, IV. (Budapest 1893), 316.

³⁾ Tamtéž I. 159.

⁴⁾ Tamtéž IV. 231, 306.

⁵⁾ Tamtéž IV. 303.

táž lože vším možným způsobem podporovala odpadlíka Reinholda na jeho útěku z Vídně,¹⁾ jestliže mistr této lože tepal roku 1783 ve svém spise »Naturgeschichte der Mönche« ústavu a ducha různých řádů řeholních a popisoval je jako druh mezi opicí a člověkem,²⁾ pak nutno míti za to, že byl Denis nesmírně zmateným člověkem, mohl-li se pro členství takovéto lože nadchnouti.

Ještě menší průkaznost má do sebe sdělení Lewisova, jenž ve svých »Dějínách zednářství v Rakousku« (Viedeň 1861, str. 27) uvádí též abbé Michaela Denise mezi členy hlavní lože, poněvadž i jinak vydává za zednáře muže, kteří v seznamech se nenalézají.³⁾

Tato pověst byla asi rozšířena již za života Denisova, neboť Denis prohlašuje ve své závěti, a to na význačném místě, hned jakmile byl v prvním odstavci projevil slavnostně svou víru v Boha a vděčnost za jeho vedení: »§ 2. Snad není též zbytečno, prohlásiti zde před ním, vševědoucím, že jsem ve svém životě nikdy nebyl členem nějakého řádu nebo nějaké společnosti jakkoliv nazvané, vyjímajíc Tovaryšstvo Ježíšovo, v němž jsem po 26 let jen dobrému se učil a dobré zažil.«⁴⁾ Toto prohlášení, má-li se na zřeteli všeobecně uznávané šlechtné smýšlení a pravdymilovnost tohoto jesuity, jest i tehdy ještě peremptorickým důkazem proti této bajce, kdyby současně seznamy zednářské jméno to skutečně snad uváděly. O pravosti tohoto testamentu nelze nikterak pochybovati, protože hned po jeho smrti, dne 29. září r. 1800, byl uveřejněn a následujícího roku od svob. pána Retzera otištěn. Ustanovení této závěti byla též zcela přesně provedena, jak nejen hrob a náhrobní nápis v Hütteldorfu, nýbrž i listina v hütteldorfském

¹⁾ Tamtéž IV. 305.

²⁾ Tamtéž IV. 306. Dílo to bylo též zhusta rozšiřováno pod názvem »Ignaz Loyola, Kuttenteitscher« nebo »Monachologie«. Kardinál Migazzi marně proti tomu u císaře zakročoval.

³⁾ Tamtéž II. 239.

⁴⁾ Michael Denis' Literar. Nachlass, I. 66.

farním archivě (Stiftungsprotokollbuch f. 50) ohledně nadace na sloužení mši sv. a každoroční rozdělování almužny mezi místní chudé dokazují. Možno však jest, že Denis patřil k některému z oněch vědeckých sdružení, jež z lože vyšla. Tak založila hlavní lože »U pravé svornosti« ve Vídni, za jejíhož člena Denis se vydává, dne 30. ledna r. 1784 »Soukromou společnost věd« ve Vídni, která se však brzy zase rozešla.¹⁾ Že příslušnost k nějaké vědecké společnosti, od lože pocházející, není ještě příležitostí k loži, je zřejmo: Denis nemohl býti zajisté členem zednářské lože, aniž by sám o tom byl věděl, i když účastníci soukromé společnosti věd za členy lože byli vydáváni.

15. Jesuíta Benedikt Stattler učí, že vražda je dovolena (1789).

Na počátku 19. století jistý vrah na omluvenou svého zločinu odvolával se na učení Stattlerovo. To Feuerbach a Huber připsali na vrub jesuitům. Avšak vrah odvolával se na špatně pochopené učení Stattlerovo, a když Benedikt Stattler psal roku 1789 třetí svazek svého spisu »Ethica christiana«, bylo Tovaryšstvo Ježíšovo již přes 15 let zrušeno, a proto nemají jesuité s věcí tou nic činiti.²⁾

16. Jesuitský generál Beckx strůjcem vraždy (1831).

R. 1831 vydal wolfenbüttelský president Dr. Hurlbusch spis, v němž vinil P. Beckxe, potomního generála jesuitů, jenž tehdy jako zpovědník vévodův v Cöthenu bydlil, že popouzel sedmnáctiletého hochy, jménem Timpe, k zavraždění protestantského pastora

¹⁾ Lewis, Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich, str. 27. Srv. Abafi, l. c., IV. 290.

²⁾ Bližší: Ethica christiana communis auctore Benedicto Stattler, S. Theol. Doct. Cum facultate Rev. Ordinarius August. Pars III, Sectio III. (Augustae Vind. 1789), p. 124 sqq. Na vysvětlenou viz články v »St. Johanner Volkszeitung« 1892, č. 299 a 301. Baader, Lexikon verstorbener bayrischer Schriftsteller, II. (1825), 2, 176 nn.

N., jelikož prý jest to »čin bohulibý a on za to po smrti v nebi odměny dojde.« Spis ten má název: »Bemühungen der Jesuiten, einen 17jährigen Knaben zum Uebertritt in die sogenannte allein selig machende Kirche und zur Ermordung seines Religionslehrers zu verführen, sammt kurzer Nachricht vom Jesuiten-Orden. Vom Präsidenten Dr. Hurlebusch in Wolfenbüttel.«¹⁾ (»Usilování jesuitův, aby svedli 17letého chlapce ku přestoupení k t. zv. samospasitelné církvi a k zavraždění jeho učitele náboženství, spolu s krátkou zprávou o řádu jesuitském. Od presidenta Dr. Hurlebusche ve Wolfenbüttelu.«)

President Hurlebusch počíná líčením »události«: »Když dne 17. listopadu 1830 odpoledne pastor N. v Brunšvíku ze dveří vyšel, aby navštívil přítele, vystoupil proti němu člověk, v němž poznal jednoho ze svých dřívějších žáků, bývalého sirotka Timpe, který ho pozdravil a pronesl přání, by s ním mohl mluvit, načež ho tento uvedl do svého pokoje. Když tam vešli, chlapec mlčel a plakal; konečně, když naň otázkami naléháno, pravil, že tu má spáchat něco zlého, ale že to nemůže učiniti; že je poslán od jesuitů v Cöthenu, aby ho zavraždil.«²⁾

Pastor N. doprovodil Timpe ihned k policejnímu řediteli, aby tam své děsné údaje protokolárně vypověděl. Jmenovitě pak obviňoval Timpe P. Beckxe, jenž tehdež jakožto zpovědník k církvi katolické přestoupivšího vévody Cöthenského v Cöthenu byl.

Na jeho prosbu, aby byl do církve katolické přijat — tak vypovídal Timpe — »Beckx úmysl jeho velmi chválil, a mezi jiným ptal se ho na jméno jeho učitele náboženství. Když pak jmenoval pastora N., nařídil prý mu Beckx, aby jako katolík kacíře pronásledoval a především pastora N. zavraždil; při čemž prý ho Beckx ujišťoval, že je to čin bohulibý,³⁾ že za to po smrti v nebesích odměny dojde, že účel po-

¹⁾ U Vandenhoecka a Ruprechta.

²⁾ Tak stylisováno od presidenta Hurlebusche.

³⁾ »Vražda!« Hurlebusch, str. 6.

svěcuje prostředky,¹⁾ a že učení katolické je samospasitelné. Ravailac prý jednal dobře, když krále francouzského Jindřicha IV. zavraždil; také onen Španěl, jenž chtěl zavraždit prince Oranžského, jednal prý dobře. Oba že se sice světu líčí jako zločinci a že byli mukami pekelnými utraceni, avšak Bůh že je silil, že z toho nic necítili.«

Když Timpe v Cöthenu přístřeší nenašel, dal prý mu děkan Meyer dopis na jesuitu Lüskena v Hildesheimu. Od toho byl prý v náboženství katolickém vyučen a před ním prý složil dne 25. září 1830 v jesuitském kostele vyznání víry.

»Přísaha, kterou mu bylo skládati, obsahovala prý mezi jiným: že chce kacíře dle sil svých hubiti, a že nauky náboženství protestantského, jakož i ty, kdož ho jim vyučovali, proklíná. Za několik dní po té, jelikož se pravilo, že katolický kostel v Cöthenu je zničen a Beckx musil uprchnouti, byl prý poslán do Cöthenu, aby to vyzvěděl. Navštívil prý Beckxe, který již věděl o tom, že k církvi katolické přestoupil, a musil prý mu slíbiti, že pastora N. zavraždí; připojil však prý Beckx k tomu, že napřed musí jíti ke zpovědi a k sv. přijímání. Když se vrátil do Hildesheimu, oznámil prý Lüskenovi, jakožto svému zpovědníkovi, rozkaz, který mu Beckx dal, totiž aby svého učitele náboženství zavraždil, načež prý Lüsken, zamysliv se na chvíli, pravil: »Kéž bys se toho mohl odvážiti!« Týž prý mu pak vykládal, že jesuité mohou takový rozkaz dáti, jelikož řád jejich k tomu je založen, aby moc papežskou utvrzoval a církev katolickou zachoval, a jelikož obdrželi od Říma větší moc, než jiní duchovní. Také prý Lüsken dodal, že on — chlapec — bude-li vypátrán, bude sice potrestán, avšak tím že se nemusí dát odstrašiti, jelikož koná skutek bohulibý.«

President Hurlebusch podotýká k těmto výpovědem: »Je nápadno, že tyto mnou podané zprávy jsou

¹⁾ »Jak je to možno, že se zpovědník vévodův neštítal takových ďábelských skutků, aby dostal mladistvou duši do svých spárův a strhl ji do nehlubší propasti!« Hurlebusch, str. 6.

čerpány jedině z výpovědi svedeného chlapce; zdály se mně však příliš důležitými, než abych je byl s veřejností nesdělil. Dosáhl jsem svého účelu, způsobím-li tím, že věc dalšímu objasnění se podrobí.«¹⁾

Pro presidenta Hurlebusche měla tato jeho na prazvláštních názorech o jesuitech založená žaloba nepřijemné následky. Brunšvický děkan J. Meyer, spolu s jesuity napadený, uveřejnil ještě téhož roku 1831 proti Hurlebuschovi spis: »Erwiederung auf die Schrift: Bemühungen der Jesuiten, von dem Präsidenten Dr. Hurlebusch in Wolfenbüttel.«²⁾

Děkan Meyer ujal se rozhodně napadených jesuitův. Píše: »Obvinění mé osoby se týkající, jimž pan president Hurlebusch tak lehce uvěřil, Timpe před soudem za mé přítomnosti odvolal, i mohl být klidně vyčkati výsledek věci té, o níž jednání soudní ještě ukončeno není; než mám ctihodného starce, pana praesesa Lüskena, jenž v celé diecési hildesheimské znám jest jako poctivec, v příliš veliké úctě, než abych mohl lhostejně přihlížeti k tomu, jak pan president Hurlebusch na pouhé udání takového člověka, jakým se Timpe každému nepředpojatci nutně jevití musí, se odváží čest jeho tak zcela nepovolně na pranýř vystaviti. Pan praeses Lüsken jest učitelem skoro všeho mladšího duchovenstva v naší diecési; jeho neúnavnou snahou bylo v Hildesheimě v době francouzské usurpace zachováno Josephinum a jeho pěkné fondy; při zavedení opraveného katechismu a zpěvníku byl velice činným a jeho požehnaná památka potrvá ještě dlouho.

»Také o panu Beckxovi, jenž po smrti mého předchůdce k rozkazu zvěčnělého knížete biskupa Františka Egona zdejší katolickou farnost až do mého příchodu spravoval, a jehož jsem zde osobně poznal, mluví celá obec a každý protestant, jenž s ním do styku přišel, s pravou úctou, a oba tak těžce obvinění pánové mohou, jak jsem přesvědčen, klidně očekávati výsledek soudního vyšetřování, zvláště když výpovědi

¹⁾ Hurlebusch, str. 7 n.

²⁾ Brunšvik, tištěno u Bedřicha Viewega a syna.

Timpovy mnohými nepravdami a odpory, jakož i jeho dřívějším životem a ku konci ještě hrubým obviněním, jakéhož vůči své vlastní matce ještě po smrti její se dopouští, na hodnověrnosti velice ztrácejí.

»Timpe již v sirotčinci (tak vyprávěl mi nedávno jeho bývalý učitel, k předstírané vraždě určený pan pastor N.) zvláštním způsobem se choval, stranil se zábav ostatních sirotků, byl samotářem, pídil se po všelikých knihách, jež četl s velikou dychtivostí, dával na jevo v sebe uzavřenou povahu, ba jednou dokonce, když se pro jistý nemrav obával trestu a hanby, pokoušel se o samovraždu, skočiv do řeky Ockeru, odkudž jenom stěží mohl býti vytažen. Aby omluvil svůj přestup ke katolictví, požádal za nějaký čas po svém uvěznění pana pastora N., by k němu do vězení přišel, a vyprávěl mu, že musil své zemřelé matce na smrtelné posteli slíbiti, že se stane katolíkem, aby ji svou modlitbou vysvobodil z očiště, jelikož prý jeho otce — otrávil. K tomuto poslednímu obvinění, jež mám taktéž z úst pana pastora N., dovoluji si podotknouti, že Timpe, jenž zejména ve všech věroučných kusech, jimiž se církev naše od protestantské liší, zdál se býti velice honěným, byl zajisté o učení církve katolické o očištění lépe poučen, než aby byl mohl věřiti, že tak hrozný čin matčin, vpravdě-li se stal, může jím býti napraven.«¹⁾

Meyer posuzuje pak přísně způsob útoku i osobu útočnickovu: »Nás několik katolických duchovních (je nás jenom šest) žije zde v Brunšvicku, kdež příjemně žíti lze, s protestantským duchovenstvem v klidu a hlásáme svým osadám pravou křesťanskou snášelivost a bratrskou lásku; než již několikrát jsem nerad pozoroval, že se zdá, jakoby se pan president Dr. Hurlebusch skoro přičiňoval o to, aby toto pokojné spoluzítí zničil a nás v cizině do špatné pověsti přivedl. Minulého roku, když byl ještě náčelníkem vévodské konsistoře,²⁾ uveřejnil pod titulem »Náboženství a církev« v čís. 109 a 229 časopisu »Allgem. Anzeiger«

¹⁾ Meyer, str. 10—12.

²⁾ »Pan president Hurlebusch dán teď opět do pense.« Meyer str. 14.

dva články, z nichž první byl namířen proti katolickému pastorovi (= faráři) ve Wolfenbüttelu, druhý pak proti mému zdejšímu pomocnému knězi. První článek týkal se katolického práva manželského, a tu jsem panu presidentovi jeho míchání se do katolického bohosloví prominul tím raději, že jest to zde známou věcí, že se mu neporovnatelně mírnější manželské zákony protestantské zdají býti již příliš tvrdými, a že aspoň jeden čas přál si jich zmírnění.«¹⁾

Ke konci Mayer podotýká: »Takovéto jednání musí každému nepředpojatci zdáti se tím neslušnějším, že tím — zejména v naší všeobecně pohnuté době — svornost mezi oběma konfessemi velmi snadno může býti porušena a katolíci, aspoň na čas, četným úštěpkům v šanc jsou vydáni, jakož se to již, dle bezpečných zpráv, tu a tam stalo, což věru k zachování křesťanského pokoje nepřispěje.«²⁾

Další trest sledoval v zápětí. Hurlebusch byl totiž napadeným P. Beckxem, P. Lüskenem a děkanem Meyerem žalován. Ke konci roku 1832 bylo o této žalobě rozhodnuto a Hurlebusch byl pro utržení na cti, obsažená v jeho spise, odsouzen k pokutě 50 tolarův a k tomu, by jesuity Beckxe a Lüskena a děkana Meyera odprosil.³⁾ Rozsudek soudu wolfenbüttelského zněl takto: »Dr. Hurlebusch odsouzen prohlášeným rozsudkem k tomu, aby do čtyř neděl pod trestem zákonitých následků pro místa z jeho brožury: ‚Usilování jesuitů atd.‘ v žalobě uvedená a hanobení cti a dobrého jména P. Lüskena žalobce písemně odprosil a 50 tolarů za trest do příslušné kasy zaplatil, jakož i náklady sporu kryl. Jakmile rozsudek tento nabude právní moci, budiž obsah jeho v brunšvickém a hildesheimském věstníku (»Braunschweigsche Anzeigen« a »Hildesheimsche Anzeigen«) na útraty

¹⁾ »Pan president Hurlebusch žádal za doby poručnické vlády, jak zde známo jest, za dovolení, aby mohl svou vlastní pastorkyni pojeti za manželku, žádal tedy za dispens od švagrovství prvního stupně.« Meyer, str. 14.

²⁾ Meyer str. 15 n.

³⁾ Rukopisná poznámka P. Devise v archivě německé provincie řádové VII, F. 4.

žalovaného jednou veřejně ve známost uveden.« Právě tak zněl i rozsudek ve věci důst. pána P. J. Beckxe proti Dru. Hurlebuschovi, jen s tím rozdílem, že oznámení mělo se v tomto případě státi v časopisech »Braunschweigsche Anzeigen« a »Hamburger unparteiischer Correspondent«. Dr. Hurlebusch se z tohoto rozsudku odvolal; ¹⁾ konec však věci té byl ten, že vedlo se mu jako zrádnému Jidášovi: litoval — zoufal si — odešel a — oběsil se.²⁾

Timpe sám, jenž se dal užiti za nástroj utrhačnosti, svědomím nutkán, odvolal slavnostně r. 1844 v Kolíně před notářem Dübyenem a dvěma svědky.³⁾

Odvolání to zní v hlavních věcech takto: »Dostavivší se prohlásil: Sedmnáctého listopadu v roce tisíc osm set třicátém oznámil prý evangelickému kazateli Hessenmüllerovi v Brunšvíku, bývalému učiteli při škole tamního sirotčince, v jeho bytě, že jest poslán od jesuitů v Cöthenu, aby ho zavraždil. Následkem tohoto udání byl prý od tamějšího policejního ředitelství úředně vyslechnut a v příslušném protokole prý udal, že byl v sirotčinci v Brunšvíku vychován a k církvi lutherské přiveden; později že pojal úmysl, přestoupiti k církvi katolické, a že proto před tím i po té s panem děkanem Meyerem v Brunšvíku, s jesuitou panem Beckxem v Cöthenu a s panem jesuitou Lüskenem v Hildesheimě ve styky vešel, kteřížto všichni vstúpili mu o konejšení svědomí pro dvojmyslné jednání, o pronásledování kacířů vůbec a zavraždění pastora Hessenmüllera v Brunšvíku zcela zhoubné zásady a úmysly. Tyto jeho výpovědi že byly příčinou soudního vyšetřování a spolu též vedly k uveřejnění brožury, roku tisíc osm set třicátého prvního nákladem Van den Hoeckovým a Ruprechtovým od presidenta dra. Hurlebusche ve Wolfenbüttelu vydané pod názvem ‚Usilování jesuitů atd.‘, v níž řád jesuitský

¹⁾ »Allgemeine Zeitung« 1833, mimořádná příloha čís. 87, str. 364.

²⁾ Tak časopis »Katholik« LXXXII (1841), 78. Srv. Martin, Leben des P. Beckx (Ravensburg 1897), str. 88 nn.

³⁾ Kopie odvolání v archivě německé provincie řádové, jakož i v Brunšvíku a Cöthenu.

vůbec velice je kompromitován a jmenovaným páňm Meyerovi, Beckxovi a Lüskenovi nesmírně jest na cti utrháno.

»Cítí prý se neodolatelně puzena, by tímto řádné a neodvolatelné vyznání učinil, že všechna před tím uvedená, od něho proti řádu jesuitskému pronesená hanobení, a taktěž i obvinění proti jmenovaným páňm Meyerovi, Beckxovi a Lüskenovi od něho vyřčená byla naprosto nepravdivá a že dlužno je pokládati za nešťastný výplod jeho vlastních kombinací, při čemž prý měl sice nějaké cizí podpory, naprosto však nikoliv od strany katolické. Opravňuje prý jmenované tři uražené pány a každého, koho to interessuje, aby tohoto jeho vyznání veřejně i soukromě užili k napravení jejich uražené osobní cti a vážnosti stavu, k němuž patří, jakož i k ospravedlnění snah katolicismu a jeho stoupencův. Zmocňuje prý je zároveň, aby této listiny užili k odůvodnění oněch nároků, jež by snad pro jeho protizákonné jednání chtěli na něho činiti, prohlašuje svou závaznost a ochotu k přiměřenému soukromému zadržování. O tomto jednání sepsána byla tato listina, jež, když byla přečtena, byla od komparenta (dostavivšího se), listinných svědků, kteří právě tak jako svědkové totožnosti, notáři jménem, stavem i bydlištěm známi jsou, a od notáře podepsána.

»Jako svědkové byli přítomni: Vincenc Herwegen, bez zaměstnání, a Hermann Bechem, kartáčník, oba bytem v Kolíně. Dáno v Kolíně v kanceláři notářově dne dvacátého sedmého července roku tisíc osm set čtyřicátého čtvrtého. (Podpisy): Bedřich Timpe. Vincenc Herwegen. Hermann Bechem. Dübyen.«

17. Rakouská jesuitská banka (1860),

o níž vypravuje Julius Fröbel,¹⁾ jest bajkou. P. Jiří Patiss, jenž byl r. 1860 provinciálem rakouské provincie řádové, učinil, když Fröbelovy bajky se zneuží-

¹⁾ »Ein Lebenslauf« II. (Stuttgart, Cotta, 1891), 212. Dle něho »Koburger Zeitung« a »Mainzer Tagblatt« (24. března 1893).

valo, následující prohlášení: »Jelikož jsem jako provinciální představený spravoval rakousko-uherskou řádovou provincii Tovaryšstva Ježíšova v letech 1860 až 1866, prohlašuji oproti líčení v knize Julia Fröbla (»Lebenslauf« II. 212): 1. že historie o jesuitské bance jest nepravdivá; 2. že zejména dvorní rada Brentano nebyl nikdy pod poslušností jesuitů nebo nějakého jesuity — jakož mně vůbec affiliování, jesuitům poslušností povinni jesuité mimo řád byli až posud neznámi. Ve Sv. Ondřeji v Korutanech, dne 2. dubna 1893. Jiří Patiss T. J.«

18. Jesuité podloudnými dědici

(process de Buckův 1864, Straubinský 1890).

Dotírání se k dědictví patří již k řemeslu jesuitů, jakž to nejen pověstná »Monita secreta«,¹⁾ nýbrž i nescetná fakta dokazují. Jsou v naší době zcela dobře známy veliké processy de Buckův a Straubinský, týkající se vymamování dědictví.

Především jest pravda, že process de Buckův je velmi znám, avšak právě tak znám jest průkaz soudních akt, že se tu nejedná o dotírání se jesuitů v dědictví.

Při každé větší protijesuitské akci dlužno stále přihlížeti k okolnostem časovým. V květnu r. 1864 konaly se v Belgii rozhodující volby do provinční rady. Až potud měli liberálové většinu, avšak tato většina byla velice ohrožena: ku podpoře ohrožené liberální vlády vytasili se odpůrci s processem de Buckovým způsobem v pravdě neslýchaným.

Svět zaplaven byl prolhanými brožurami o processu tom. Francouzské vydání mnohonásob zkomoleného a padělaného soudního jednání oznamuje na zadní stránce obálky několik tuctův hanopisů namířených proti církvi, morálce a celému řádu společenskému. Německé vydání končí se slovy: »Kláštérní společnosti rozkřičeny, protože lid, jenž je na stráži, spatřuje v nich ustavičné spiknutí proti rodinám a jich

¹⁾ Viz 5. bajku, str. 68 nn.

majetku, nestoudné vydírání nepravého náboženství, jež hlásají Těmi, kdož po dědictví slídí, se opovrhuje, a přicházejí v ošklivost, tvoří-li společnosti, jež si z vymamování dědictví činí opravdové řemeslo.«¹⁾

Liberální knihkupectví v Německu oznamovala na obrovských plakátech, že lze u nich dostati »Jesuitský process v Brusselu«. Nejen v protestantských městech a dědinách, jako na př. v Sasku, prodány byly tisíce výtisků, nýbrž i v katolických městech, kde jesuité působili, šířeny tyto prolhané spisy s neúnavnou horlivostí. Ba, byly i továrny, kde se spisy ty dělníkům předčítaly.²⁾

Dne 25. února r. 1850 zemřel v Antverpách bohatý muž jménem de Boey, jenž vlastní prací zámožnosti se dodělal. Za svého živobytí byl otcem

¹⁾ »Der Jesuitenprocess in Brüssel nach stenographischen Aufzeichnungen« (Kolín 1864). Tyto »stenografické výpisky« nejsou leč libovolnými výpisky z belgického živého spisu »Les Jésuites et l'affaire de Buck« (Bruxelles, Lacroix, 1864). Vice viz v podrobném spise »Der Process de Buck in Brüssel vor dem Richterstuhl der Wahrheit«, Frýburk 1865, 2. vyd., str. III. a str. 59 nn. Srv. též: »Der Process de Buck und die Anklagen gegen die Jesuiten. Ein Vortrag von einem praktischen Juristen.« Münster 1864.

²⁾ Srv.: »Ueber die Erbschleicherei der Jesuiten. Interessanter Nachtrag zum Jesuitenprocess in Brüssel.« (Kolín 1864.) Str. 4. Tendenční lži různých brožur vyznačeny jsou tu krátce na str. 9 nn. — Z Belgie daly by se uvésti ještě jiné četné bajky o jesuitech; budiž jen vzpomenuo nactiutrání, jehož dopustila se na jesuitovi de la Vallée-Poussaintovi liberální »Revue de Mons«, jež byla za to dne 11. července 1873 odsouzena k náhradě 5000 franků. »Compte Rendu du Procès intenté, du chef de diffamation, à huit journaux libéraux par les RR. PP. Pierre Vermeiren et Edmond Neut S. J., Supérieur et Préfet de l'Institut S. Ignace à Anvers, Gand 1883, p. 29.« Jesuité Vermeiren a Neut počali pro jiné nactiutrání spor s osmi liberálními listy; listy ty byly v obou instancích odsouzeny. Doslovně jednání to uvedeno v právě jmenovaném spise »Compte Rendu«. Aníž by rozpor v tom spatřoval, podotekl jeden z advokátů (Wauters) o jesuitech belgických: »Aucune flétrissure judiciaire n'a en Belgique atteint jusqu'ici (1883) le moindre entre eux. Quel est le corps enseignant officiel ou privé qui présente à la confiance des familles la garantie d'un passé semblable?« Compte Rendu p. 12.

chudých a opuštěných; k založení více klášterův a ke stavbě kostelů přispěl značným obnosem. Ve své závěti ustanovil universálním dědicem všeobecně váženého advokáta Valentynse, příbuzným pak odkázal na 600.000 fr.¹⁾

O jesuitech v závěti vůbec nemluví; pamatuje se v ní zejména na všechny příbuzné, vyjímajíc jednoho synovce, mravně zpusilého Benedikta Františka de Bucka.

Tento František de Buck byl již v 19 letech dokonale padouchem; pro svatokrádež byl již uvězněn a pak pokusil se o vraždu svého ujce de Boeye. To praví se v dopise jeho otce z 5. října 1836, daném presidentovi soudního dvoru první instance v Antverpách.²⁾ Nemravnost a krádeže následovaly; konečně loupežný útok přivedl nešťastníka toho na galeje. V říjnu r. 1852 pokusil se o vraždu jesuity P. Lhoira, který od konce r. 1835 snažil se padoucha toho přivésti na lepší cestu a z vůle ujcovy i v bagno (vězení pro galejní trestance) ještě penězi ho podporoval. Pro tento pokus vraždy byl de Buck odsouzen do káznice. Z káznice psal dne 28. července 1863 P. Lhoirovi dopis, v němž úmysl svůj zřejmě naznačuje: »Jáť již Vás najdu, neboť nemám již více, co bych ztratil.« Tento výhrůžný list byl jesuitským provinciálem

¹⁾ Nejlepší charakteristika pana Boeye a jeho universálního dědice obsažena je v »Procès de Buck contre Valentyns. Plaidoirie de M. Victor Jacobs, Compte Rendu du Journal d'Anvers«. Anvers 1866, p. 10 sq., 35 sq.

²⁾ Slovné znění má Terwecoren, Exposé de l'affaire de Buck, Bruxelles 1864, p. 8. sq. Tam (na str. 18 nn.) nalézá se též znění testamentu. Zločinná dráha vyděděného de Bucka, jež liberálové za svého hrdinu a chráněnce si zvolili, je dále dokázána žalobním spisem z r. 1864 (Terwecoren p. 10 sq.) a svědectvím žalávního ředitele ve Vilvorde: »Voici trente ans que je suis dans l'administration des prisons, et je n'ai jamais vu de plus mauvaise nature.« Úplné znění viz u Terwecorena p. 14 a p. 56. Generální prokurator de Bavay připojil k podpisu následující charakteristiku zločincovu: »Homme dangereux corrompu et capable de tout.« Procès de Buck contre Valentyns p. 26. Tam (str. 16—35) podán též podrobný životopis tohoto liberálního mazlíčka. Ke spisu Terwecorenovu srv. »Procès« p. 9.

P. Bossaertem odevzdán státnímu zástupci, aby se předešlo novému zločinu. Po krátkém vyšetřování přikázána věc ta porotnímu soudu.

Tohoto processu chopili se liberálové. Dva radikální advokáti, Robert a Janson, vzali na se hájení de Buckovo a učinili z obžaloby proti zbojníkovi žalobu proti jesuitum: de Buck že je nevinnou obětí lakotnosti jesuitů, kteří, aby k jeho podílu se dotřeli, ho pomluvili, pronásledovali a konečně do káznice přivedli. To odvážili se tvrditi, ač bylo na jisto postaveno, že de Buck byl již trestaným zločincem, dříve než jesuité s ním ve styk přišli. Řeči obou obhájců nejsou leč románem plným odporův a nepravd.¹⁾ Radikálním obhájcům těm velice bylo vítáno, že P. Lhoir, 72letý stařec, byl hluchý a zpola slepý, jehož odpovědi nejhanebnějším způsobem se zneužilo. Obratností advokátův a neobratností presidentovou, jenž sepsání výhrůžného listu a skutečné vyhrožování úkladnou vraždou spojil v jednu otázku, bylo porotě umožněno, odpověděti záporně.

President dal porotcům dvě otázky:

1. Je Benedikt František de Buck vinen, že dopisem panu F. Bossaertovi, provinciálu jesuitskému, zasláným jemu nebo jiným členům řádu úkladnou vraždou vyhrožoval?

2. Bylo vyhrožování smrtí, v předcházející otázce obsažené, učiněno s vyzváním, aby jedna nebo více podmínek bylo splněno?

Obhájce Janson žádal presidenta, aby první otázku rozdělil, t. j. aby se tázal: 1. Je de Buck pisatelem výhrůžného listu? 2. Obsahuje list ten skutečně vyhrožování smrtí?

Když to president prohlásil za nemožné, podotkl Janson: Pak upozorňuji ony porotce, kteří soudí, že de Buck list ten sice psal, avšak nikoli že by v něm smrtí hrozil, že musí k celé otázce odpověděti záporně.

Ačkoli většina porotců na základě podaných důkazů musila de Bucka pokládati za pisatele výhrůž-

¹⁾ Odpory ty dle akt viz u Terwecorena, p. 72 sq.

ného listu, zněla přece odpověď na celou otázku záporně, t. j. de Buck byl zproštěn obžaloby, že psal dopis s vážně míněným vyhrožováním smrtí, a byl proto ihned propuštěn na svobodu.

Nebyl tudíž žádný jesuita odsouzen, nýbrž jen často trestaný padouch byl prohlášen za nevinna vyhrožováním smrtí jesuitovi. A přece byl rozsudek ten prohlašován tehdy za odsouzení jesuitů! Přece voláno: »Pryč s jesuity! Ať žije de Buck!«

Druhý process týkající se dotírání se k dědictví odehrál se r. 1890.

Dne 14. července 1890 odsoudil totiž porotní soud ve Straubinku za předsednictví presidenta Stubenraucha, jenž pronásledováním kněžstva se stal proslulým,¹⁾ katolického faráře Jana Hartmanna pro pokus svádění ke křivé přísaze na tři léta do káznice. Touž dobou zasazoval se katolický lid všude rozhodně o to, aby jesuité do Německa opět byli uvedeni. Proto snažily se liberální listy, zejména »Allgemeine Zeitung« a »Kölnische Zeitung«, užiti processu toho jakožto hlavní rány proti volání po spravedlnosti vůči jesuitům. Tak »Allgem. Zeitung« z 20. července 1890 (č. 199) na počátku článku, jenž ihned ve všech protikatolických listech byl otistěn, projevuje zřejmě svoji tendenci slovy: »Předchozí dějiny tohoto jednání zasluhují, aby v nejednom směru blíže byly objasněny, zejména teď, kdy množí se hlasy, jak nespravedlivým jest vypovězení jesuitů z říše německé!«

Po listech každodenně vycházejících přišly týdeníky, jež přinesly ještě více těch nejzajímavějších odhalení o morálce jesuitské, teď konečně soudně odsouzené, vždy arci s refrainem: »Jesuité nesmějí do říše německé!«

¹⁾ O presidentovi Stubenrauchovi viz »Germanii« z r. 1878, č. 175 (z 2. srpna), 229 (ze 4. října), 253 (z 1. listop.); z r. 1890 č. 212 (ze 14. září). Přiblížili-li se k událostem tam sděleným a úředně stvrzeným, nelze pochopiti, jak se mohl Stubenrauch prvním presidentem ve Straubinku státi, a tím méně lze pochopiti, jak mohl místo to přijati.

»Protestantisches Familienblatt«, časopis evange-ckého svazu, psal v č. 44. z r. 1890 pod titulem »Jesuitská morálka a osmé přikázání« toto: »Že by katolický kněz kajicníka záměrně ke křivé přísaze sváděl, zdá se býti skoro neuvěřitelným. A přece se to nedávno stalo. Od porotního soudu ve Straubinku byl katolický kněz Hartmann odsouzen pro tento zločin na tři léta do káznice a na deset let ke ztrátě cti. Svedená paní byla osvobozena. Prokázaná povaha skutková byla následující: Barbora Ebenhöchová byla provdána za jistého kupce a spediteura, z kteréhožto manželství pošel jeden syn. Po smrti otcově vstoupil syn Jan Ebenhöch do hollandského jesuitského kláštera, jemuž přinesl hotově na penězích 36.000 marek. Ebenhöchová poznala ve Würzburku spoluobžalovaného, jenž tam tehdy byl kaplanem, a byla s ním ve stálém styku. Úmrtím své babičky došel jesuita Jan Ebenhöch dědictví v obnose 66.000 marek, a zemřel po té náhle. Matka chtěla jmění to dáti též zmíněnému klášteru. Proti tomu protestovaly energicky dvě švagrové obžalované Ebenhöchové, jež také v poslední instanci spor vyhrály. Tento rozsudek zněl, že má Ebenhöchová oněch 66.000 marek vydati. Bylo pak prokázáno, že obžalovaná jak za trvání zmíněného processu, tak i po jeho ukončení hledala radu jak u svého bývalého duševního vůdce a rádce faráře Hartmanna, tak u jesuitů, jak by si měla ve sporné věci té věsti. Jak farář Hartmann, tak jesuité snažili se o to, aby oněch 66.000 marek klášteru zachovali. Ebenhöchová, aby zmařila uspokojení svých věřitelův, ukryla část svého jmění, totiž jí patřící cenné papíry v částce 33.257 marek, odevzdavši je faráři Hartmannovi, a složila vědomě křivou vyjevovací přísahu, jež jí k vůli vymáhání byla uložena. Farář Jan Hartmann byl usvědčen, že Barboře Ebenhöchové ke spáchání přečinů těch byl radou, aby cenné papíry a vše, co na penězích dostane, jemu odevzdala, jako i přijetím cenných papírů vědomě pomáhal; dále že Barboru Ebenhöchovou k zločinu křivé přísahy, od ní spáchanému, přemlouváním a zneužitím své vážnosti jako duchovní a moci, již nad ní nabyt, jakož i jinými

prostředky přiměl, a ke spáchání tohoto přečinu radou a návodem, jak se před skládáním a při skládání přísahy chovati má, vědomě jí přispěl. K výtce soudcově, že kněz, přihlízejíc k jeho dopisům, nemůže přečin svůj více zapřati, a proč soud způsobem tak neslýchaným obelhal, odpověděl kněz: »Protože jsem to měl za svou svatou povinnost, abych šetřil Tovaryšstva Ježíšova.« Toto čisté Tovaryšstvo vědělo totiž o celém tom nepěkném jednání a ovšem že je schvalovalo. Dopisy farářovy oné paní zaslané jsou pravými vzornými dopisy římsko-jesuitského slohu. Alfa a omega jich jest: »slepě poslouchati, vzdáti se vlastního myšlení a podříditi pokoru poslušnosti pýše rozumu;« obsahují vpravdě promyšlený návod ke lži, neboť jesuitsky vyškolený farář praví výslovně: »kdo chce účel, musí chtíti též prostředky.« Našemu citu se při těchto listech nejvíce příčí to, že jsou protkány zbožnými přepovědmi. Římský kněz arci to snad bral vážně, neboť jednal »ku větší slávě církve«, a tu pak účel posvěcuje prostředky! Avšak kam bychom dospěli, kdyby zásady římsko-katolického práva měly platnost při soudech, to nechť si každý představi. Dle těchto zásad byl by farář Hartmann rozhodně býval prohlášen za nevinná! Nenf, jak časopisy teď praví, »nehodným členem« katolického duchovenstva, nýbrž nehodným, nemravným a nekřesťanským je jesuitský systém, v němž je většina katolického duchovenstva za našich dob vychována. Neboť co je jesuitské mravouce po věcech, jako je osmé přikázání Boží! Zejména jde-li o to, aby řádu jesuitskému plnou měrou prospěch byl získán! Jednu dobrou věc má tento process při sobě: že římsko-jesuitský systém lži byl opět jednou světu v plné ohyzdnosti ukázán. Jesuité nazpět nepřijdou!»

Ba, protestantský nakladatel Klein v Barmenu vydal dokonce zvláštní spis »Der Jesuiten-Sensations-Process des Pfarrers Hartmann von Kronungen«,¹⁾ jenž

¹⁾ Doslovným otiskem tohoto spisu je brožura: »Der Meindpfarrer. Ein Beitrag zur Jesuitenmoral. Barmen (Klein, Schriften für das evan. Deutschland, Nro 23).« Obě brožury jsou, co se týče Straubinské události, doslovným opisem z liberálního listu »Kurier für Niederbayern« 1890, č. 186—189.

hlavní svůj účel označil jasně závěrečnými slovy: »Která vláda bude míti se zřením k tomuto processu odvahu, aby o návratu jesuitů vůbec jen počala jednati?«

Veřejnému prohlášení jesuity P. Nixa, jenž v processu tom často byl jmenován, dostalo se v tomto spise následujícího odbytí: »Stále ještě vyskytují se lidé, kteří se dají jesuity navésti. Jakoby prohlášení některého jesuity mohlo míti nějakou cenu, když se má na paměti jesuitská morálka, jež lži a křivé přísahy přímo dovoluje! Zejména jde-li, jako zde, o to, aby byl rád jesuitský očištěn. V tom případě je věru každému jesuitovi lež nejen dovolena, nýbrž přímo přikázána.« (Str. 34).

Dne 26. července 1890 uveřejnil P. Hermann Nix S. J., liberálními zprávami často jako »osnovatel« označovaný, obšírné prohlášení, z něhož nevina jesuitův evidentně je patrna.¹⁾ Z tohoto prohlášení šlo na jevo, že Karel Ebenhöch tím, že o svém jmění dle svého svobodného uvážení pořízení učinil, ani práva, ani slušnosti nikterak neporušil a že jmění svého nevěnoval Tovaryšstvu Ježíšovu, jak to zcela dle práva učiniti mohl. Proti radovi vrchního zemského soudu Stubenrauchovi uveřejnil týž těžce na cti stížený jesuita dne 14. srpna 1890 otevřený list: že president dle zpráv liberálních listů tvrdil vědomě nepravdu, totiž že byly peníze po smrti Ebenhöchově vydány jesuitům; dále že jeho chováním vzbuzuje se podezření neobjektivnosti, a další podezření, že pominul věcí, sloužících ve prospěch obžalovaných; že jest tudíž povinností cti presidentovy, aby tyto zprávy, které jeho samého tak těžce se dotýkají, jiné pak osoby poškozují, nějakým způsobem opravil nebo opraviti dal.²⁾ Pan ze Stubenrauchů k těmto těžkým obžalobám mlčel.

Redakcím četných listů, jež otiskly článek mnichovského časopisu »Allgemeine Zeitung« z 20. července, zaslal P. Nix dne 20. srpna 1890 tuto opravu:

¹⁾ Úplné znění přináší »Germania« z roku 1890, čís. 172 (z 30. července).

²⁾ »Germania« z r. 1890, č. 188 (ze 17. srpna).

»V článku . . . obsaženy jsou různé objektivní nepravdy, jež dotýkají se mne a spolu též zemřelého Karla Petra Ebenhöcha, scholastika Tovaryšstva Ježíšova. Pomíjeje tuto některé, snad menší z nich, žádám na základě § 11. říšského tiskového zákona z 8. května 1874 za uveřejnění následujícího prohlášení:

1. Nepravdivé je tvrzení, jež výslovně nebo co do smyslu častěji se opětuje, že Karlu Ebenhöchovi bylo jmění babiččino poslední vůlí odkázáno s podmínkou, aby, kdyby zemřel bezdětek, připadlo jeho oběma jmenovaným tetám.

Kus ten uvádí se zkomoleně; v závěti se zajisté praví, že má jmění Karla Ebenhöcha připadnouti jeho oběma tetám, zemře-li bez pokrevních dědicův a bez posledního pořízení.

2. Není též pravda, že Karel Ebenhöch přinesl do kláštera jesuitského, do něhož vstoupil, jmění babiččino v obnose 66 000 marek. Zdědil je teprv v třetím roce svého řádového života ve Wynandsrade.

3. Není pravda, že jesuité zpěchovali se vydati jmění to. Jesuitům, ba ani žádnému členu řádu nedostalo se nikdy vyzvání, aby jmění toto vydali.

4. Není tedy dále pravda, že matka dala k tomu notářskou listinou dovolení. Matka nemohla dáti notářsky svého dovolení k tomu, aby jesuité odepřeli vydati jmění, protože odepření to nikdy se nestalo.

5. Čtyři nepravdy obsahuje věta: Tento mladý muž, mající jmění 100.000 marek, jenž prý byl silen a kypěl zdravím, zemřel v klášteře jesuitském do roka na souchotiny.

Karel Ebenhöch 1. nebyl silen, nýbrž musil pro svoji slabost již v noviciátě zvláštního lékaře o radu se tázati a později — a to ještě před svým dědictvím — od církevních postů dostati dispens. 2. Nekypěl zdravím, nýbrž byl bledý, 3. nezemřel do roka, nýbrž ve čtvrtém roce svého řádového života, a to 4. nikoliv na souchotě, nýbrž dle písemného svědectví lékařova těžkým zánětem plic a akutní vadou srdeční sotva po osmidenní nemoci.

6. Není pravda, že soudce poznal již z dopisů, že jesuita P. Nix v Dittonhallu v Anglii o uvedených piklech aspoň věděl.¹⁾

O „uvedených piklech“ jsem nevěděl, nýbrž dověděl jsem se jen, že proti mé radě jmění skutečně, nikoliv zdánlivě zcizeno bylo; o tom, jak zcizení se státi mělo, nebyl jsem nikterak o radu tázán. A proto nemohl soudce z dopisů poznati, co v nich nebylo.

7. Nepravdivy jsou různé následující výtky Tovaryšstvu Ježíšovu a mé osobě činěné, jak vidno z mého připojeného, již dříve uveřejněného prohlášení z 26. července t. r.²⁾

Dle velice nevraživé zprávy liberálního listu »Kurier für Niederbayern«²⁾ pravil obhajce paní Ebenhýchové:

»Žaloba mluví o odstranění jmění a o vědomě křivé přísaze. Správně jest, že obžalovaná se jmění svého zbavila, ale nikoliv že je odstranila. Jejím pevným úmyslem bylo, zbaviti se na vždy kapitálu a cenných předmětů, by je příbuzným odňala. Jeť přesvědčena, že požadavek na ni činěný, by splatila 66.000 marek, jest nespravedlivý, když dva vyšší soudy bavorské jí za právo daly a ona zejména nikdy neměla úmyslu, uvázati se v dědictví po svém synu, obtíženém dluhem 66.000 marek. Famosní toto uvázání se v dědictví je ve skutečnosti zřeknutí se dědictví, jak rozsudek druhé instance uznal. Oněch 35.000 marek bylo faráři Hartmannovi ponecháno s výslovným prohlášením, že se jich má užiti ke zbožným účelům. Obžalovaná měla arci z důhodů kapitálu podporu, avšak kapitál a požitky jsou zcela rozdílné pojmy. Braní požitků se zakládá na vlastnictví kapitálu. Jedině správným hlediskem právním jest to, že měl farář Hartmann prosté vlastnictví kapitálu s příkazem, aby

¹⁾ Berlínský list »Reichsbote« otiskl v čísle ze 17. srpna 1890 opravu mu zaslanoú zkomoleně a tak, jakoby P. Nix tvrdil věci, kterých v opravě není; a z této zkomolené a věcně porušené opravy činí se pak ještě pošetilé závěry.

²⁾ 1890, č. 186—189. Obhajce, farář Hartmannovi soudem ustanovený, končil svou řeč, napadaje jesuitismus a »ty, kdož tento směr ve státě trpí.« Kurier č. 189.

ho po smrti Ebenhýchové užil ke zbožným účelům. Ebenhýchová měla z tohoto kapitálu doživotní podporu. Předložené prohlášení o darování týká se rozhodně kapitálu. Farář Hartmann zcela přirozeně jmění opatroval a spravoval, ale nikoliv pro Ebenhýchovou, nýbrž jako vlastník s ohledem na určení kapitálu. Co Hartmann pro Ebenhýchovou učinil — stříhaje kupony — je pouze projevem vymíněné podpory z kapitálu nebo, chce-li se to tak zváti, braním užiteků. Správa v užším slova smyslu, jež k zachování podstaty směřuje a obsahuje v sobě jenom jednání týkající se zachování podstaty té, dala se s ohledem na určení kapitálu, jako výměna obligací atd. Není dokázáno, že Ebenhýchová dostala části kapitálu; naopak, Hartmann podporoval Ebenhýchovou ze svého, aby nemusil sáhnouti na kapitál. Obě súčasněné osoby byly si toho tudíž vědomy, že vlastnictví kapitálu Ebenhýchové více nepřislušelo, a obě proto byly úplně přesvědčeny, že přísahu řádně složily a že to není žádná křivá přísaha. Na základě těchto vysvětlení dají se zdánlivé rozpory obžalovaných odstraniti.«

Další článek časopisu »Wupperthaler Volksblätter« z 19. února 1891 (č. 40) namířený hlavně proti pošetilostem oné sensační brožury, podává velmi přehledně hlavní kusy dodatkem k výše zmíněnému prohlášení P. Nixa:

»1. U mnohých sice rozšířené, ale zcela nesprávné jest mínění, že jmění, jež člen Tovaryšstva Ježíšova do řádu přináší nebo později dědí, patří řádu a jemu musí od člena býti dáno. Máť totiž člen před složením posledních slibů volné disposiční právo ke svému jmění k jakýmkoliv dobrým účelům. Po složení posledních slibů nemůže člen vůbec více děditi nebo jmění nabývati, ani pro sebe, ani pro jiné nebo pro řád.

»2. Karel Ebenhých, jenž r. 1877 bez jmění do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil, ve třetím pak roce svého řádového života jmění zdědil, užil tohoto svého volného disposičního práva k tomuto jmění, vydav je před svou smrtí, jež r. 1881 nastala, k různým účelům, i k takovým, jež nejsou v naprosto žádném vztahu

k řádu. Učinil tak po dosažené plnoletosti a nad to s vědomím a svolením své matky.

»3. Závět babičky Karla Ebenhöcha neobmezovala za živa jeho disposiční právo; fideikomiss není prokázán ani zněním, ani celým obsahem závěti; ba, naopak dalo se prokázati, že babička dala svému vnuku toto volné právo disposiční.

»4. Jelikož část jmění od babičky pocházejícího, jež by při smrti Ebenhöchové ještě zbývala, připadla dle znění onoho testamentu v tom případě, že by Karel Ebenhöch posledního pořízení o tom neučinil, dvěma jiným příbuzným Karla Ebenhöcha, ale tak, že úroky z toho měla dostati paní Barbora Ebenhöchová, matka Karla Ebenhöcha, a jelikož tyto úroky od příbuzných vypláceny nebyly, chtěla je paní Ebenhöchová pohledávati soudně, aby těchto úroků, jichž ovšem ke své výživě nepotřebovala, mohla užiti k různým potřebám ve své domovině.

»5. Byv ve věci té o radu tázán, odpověděl P. Nix, bývalý představený Karla Ebenhöcha, paní Ebenhöchové v ten rozum, že je zcela oprávněna tyto úroky požadovati, a proto aby mírnou cestou hleděla svého práva dosíci. avšak od processu s příbuznými že rozhodně zrazuje, a to i proti mínění právního zástupce, jenž by snad k němu radil.

»6. Proti této radě paní Ebenhöchová process započala. Obě příbuzné podaly protižalobu a žádaly na matce, aby vydala celé dědictví, jež synu jejímu po babičce připadlo. Paní Ebenhöchová nejen že byla pevně přesvědčena, že požadavek její je spravedlivý, požadavek příbuzných pak že je nespravedlivý, nýbrž bylo jí též dáno za právo a příbuzní byli odsouzeni u zem. soudu ve Würzburce 19. února 1887 a u vrchního zemského soudu v Bamberce 4. listopadu r. 1887. Ještě dříve než appellační soud v Mnichově vydal rozsudek opačný, zcizila paní Ebenhöchová, jak sama a farář Hartmann prohlásili, své jmění a paní Ebenhöchové byla po té uložena vyjevovací přísaha.

»7. Před rozhodnutím appellačního soudu v Mnichově byl jsem tázán — tak píše P. Nix ve svém prohlášení ze 26. července — nemá li paní Ebenhöchová,

pokud je právní majitelkou svého jmění, o něm právo-platným způsobem pořídit. Zrazoval jsem z toho a podotkl jsem, že jest lépe bezpráví trpěti, než novým z toho plynoucím potížením, i kdyby vše se zákonem se srovnávalo, se vysazovati. Přes to dověděl jsem se později jak od pana faráře Hartmanna, tak od paní Barbory Ebenhöchové, že se toto úplně zcizení k dobrým účelům stalo, a dle dopisů musil jsem souditi, že vše dalo se úplně zákonným způsobem. Vůbec v listech pana faráře nebo paní Ebenhöchové mně zaslaných nebylo nikdy možno naléztí něco, co by nasvědčovalo přečinu jim za vinu klade-nému. Mé odpovědi panu faráři a paní Ebenhöchové, již jsem dle slibu, jejímu umírajícímu synovi daného, ještě psával, pokud tomu povinnosti mého povolání dovolovaly, měly vždy výše uvedený předpoklad. Přes to jsem ani potom k vyjevovací přísaze nevybízel a ani z daleka k ní neradil. Na bližší podrobnosti, jak by se mělo se jměním paní Ebenhöchové naložiti, tázán jsem nebyl a nedával jsem ve věci té žádné rady. Ať měl pan farář na mysli jakékoliv dobré účely, a to v dobré víře — se mnou se o upotřebením zmíněného jmění nikterak nejednalo. O způsobu, jak s ním naloženo bylo, dověděl jsem se teprve z novin. Že jmění bylo odevzdáno panu tajnému radovi Z. ve Würzburku a že na něm stálo: »Vlastnictví pana faráře Hartmanna. Po mé smrti budiž odevzdáno Tova-ryšstvu Ježíšovu«, zvěděl jsem též teprve ze zpráv časopiseckých. Myslím též, že žádný představený Tova-ryšstva, ba ani žádný jiný člen jeho o tom nevěděl. S panem tajným radou Z. neměl jsem, pokud vím, nikdy čest, býti v nějakém ústním nebo písemném, přímém nebo nepřímém styku.

»8. Tedy ani civilního processu ve Würzburku, Bamberku a Mnichově, ba ani porotního soudu by vůbec nebylo, kdyby se bylo uposlechl zrazování je-suitského kněze. A odezírejme nejprve od možnosti, že byl farář Hartmann z jakékoliv příčiny mylně od-souzen, možnost to, jež dějinami soudů porotních jest stvrzena a v tomto případě tím spíše může býti před-pokládána, uváží-li se kusy v brožurě »Offenes Wort

an Herrn v. Stubenrauch« ze 14. srpna obsažené a některá pozdější sdělení.¹⁾ Tedy i když se předpokládá, že farář Hartmann nebyl nevinně odsouzen, pak by dle výše uvedených fakt nebylo tu pranicého proti některému z jesuitů. Žádný akt, žádný spis, žádné slovo se neuvedlo, jež by bylo podalo důkaz viny nějakého jesuity. A s jakou radostí byl by býval důkaz takový uvítán, jak jistě bylo by se ho užilo! Avšak pouhá podezírání a na cti utržení nejsou k neci jesuitům, nýbrž osobám a místu, od nichž a kde byla pronesena.²⁾

19. Zavraždění presidenta Abrahama Lincolna je dílem jesuitů (1865).

Jesuité prý zavraždili presidenta Spojených Států Abrahama Lincolna, v den Velikého Pátku dne 14. dubna 1863 v divadle. Tak aspoň hlásá č. 26. sbírky »Freund-schaftliche Streitschriften«: »Zavraždění presidenta Abrahama Lincolna činem jesuitů. Od pátera Chiniquiho.«³⁾

¹⁾ Protože P. Nix nebyl povolán do Straubinku za svědka a o soudním řízení teprve po jeho ukončení se dověděl, mohl teprve později církevnímu úřadu faráře Hartmanna sdělití ony věci, jež svědčí pro nevinu faráře Hartmanna, co se týče zločinu ve Straubinku mu vytykaného (pokus svádění ke křivé přísaze).

²⁾ V celém processe dlužno povšimnouti si chování presidenta Stubenraucha proti faráři Hartmannovi, jež konečně stupňovalo se až k útočení proti kněžím vůbec. Již r. 1873 proslavil se Stubenrauch jako státní zástupce velice nápadně svou nenávisť proti kněžím; již tenkrát musil státní úřad doznati, že nevráživost jeho zástupce právem byla kárána. (Srv. »Germanii« z r. 1873, č. 175 a 229 z 2. srpna a 4. října). Pro jeho chování se ve Straubinku byla mu dána důtka. »Kölnische Volkszeitung« píše v čís. 63 z 1. února 1892: »Předseda porotního soudu, známý nacionální liberál, rada vrchního zemského soudu Stubenrauch, dal se ve své řeči, kterou k porotcům na rozloučenou měl, unést k obyčejnému útoku na duchovenstvo vůbec, vytykáje mu, že jest vinno množním se zločinův. Na popud vyslance Hubra (z centra), prohlásil teď ministr spravedlnosti, že vyslovil presidentovi porotního soudu politování nad jeho slovy.«

³⁾ Zvláštní otisk z jeho díla: »Fünzig Jahre in der römischen Kirche«, Barmen (1890), D. B. Wiemann. Chiniqui ne-správně místo Chiniquy.

Dle »pátera Chiniquiho« pravil prý Lincoln:

»Prostý muž vidí a slyší jen veliká, lomozná kola konfederace jižních států; on nazývá je Jeff Davis, Lee, Toombs, Beauregard, Semmes atd. a věří upřímně, že oni jsou hybnou silou a původci nepokojův. Avšak v tom se mylí. Hybná síla jest v pravdě ukryta z a zdmi Vatikánu, jesuitských škol, ženských klášterův a zpovědnic. Jest to faktum, jež pohřichu americkému lidu není s dostatek známo, a o němž jsem já sám teprve jako president se dověděl, že totiž vůdčí rodiny v jižních státech většinou, ne-li veskrze vychovány byly jesuity a jeptiškami. Odtud ony sprosté zásady otroctví, pýchy a ukrutnosti, jež mnohým z nich staly se druhou přirozeností. Odtud onen nedostatek upřímnosti a humanity, ona nesmířitelná nenávisť vůči rovnosti a svobodě, jak jim učí evangelium Ježíše Krista. Není Vám neznámo, že první osadníci v Louisianě, Floridě, Novém Mexiku, Texasu, jižní Kalifornii a Missouri byli katolíky a že prvními jejich učiteli byli jesuité. Ovšem byly tyto státy námi dobyty anebo přetvořeny; ale dříve, než ti lidé americkými občany se stali, otrávil je Řím jedem svých antisociálních a protikřesťanských zásad. Na neštěstí byla největší část obyvatelstva jesuity nebo jeptiškami vychována. A ti neustále ve vši tichosti, ale nadměru účinně rozněcovali prudkou nenávisť proti našim zařízením, zákonům, školám, právům a svobodám, takže strašlivý konflikt mezi Severem a Jihem stal se nevyhnutelným. Za tuto strašlivou válku občanskou máme, jak jsem Vám již dříve řekl, co děkovati výhradně papežství.«¹⁾

Chiniquy táže se pak: »Ale kdo byl úkladným vrahem? Booth nebyl leč pouhým nástrojem jesuitů. Řím vedl mu ruku, když mu byl zkazil srdce i duši.«²⁾

Důkaz leží v tom, že někteří kněží časem navštěvovali dům Marie Surattovy ve Washingtoně, dále ve zkušlosti z dějin. Druhý důkaz jest přesně historický:

»Čtete dějiny zavraždění admirála Colignyho, Jindřicha III., Jindřicha IV. a Viléma Mlčelivého na-

¹⁾ »Die Ermordung des Präsidenten A. Lincoln«, str. 6 n.

²⁾ Chiniquy str. 11.

jatými od jesuitův úkladnými vrahy, a uvidíte, že vražda vraždě se podobá jako kapka kapce. Poznáte, že vyplynuly vesměs z téhož zdroje, totiž z Říma. Při všech těchto vražedných činech vychází na jevo, že vrahové od jesuitů vyvolení a najatí byli vesměs přepjatě zbožnými katolíky, kteří vždy ve společnosti kněží žili, často ke zpovědi chodili a krátce před provedením vraždy svátost oltářní přijali. Při všech těchto strašlivých činech, jež za temnými zdi inkvisice byly připravovány, pokládali se vrahové za vyvolené nástroje Boží, které tyranovraždou národ mají zachrániti, i věřili pevně a nezvratně, že není hříchem usmrtiti nepřitele národa, svaté církve a neomylného papeže. Jako jesuita Ravallac, vrah Jindřicha IV., přes strašlivá muka pražádné lítosti neprojevil, tak napsal také Booth, přes to, že mu jeho zlomená noha strašlivé bolesti působila, v den před svou smrtí ve svůj denník: „Nemohu nikdy lítosti pocítiti, ač vraždy jsme nenáviděli. Naše vlast děkovala mu (Lincolnovi) za veškery nepokoje, a Bůh učinil mne jen nástrojem svého trestu.“ Ano, srovnajte činy obou těchto vrahů, i poznáte, že v téže škole byli vychováni a od týchž učitelů vyučeni. Ravallac dovolával se v poslední své hodině všech svatých, a Booth tiskl medaillon Panny Marie k prsoum, když smrtelně raněn klesl (Trial of Surratt str. 310.); jest patrné, že oba v téže jesuitské škole vyrostli.¹⁾

Arcibuíř Jeff Davis mohl sice poskytnouti peněz, ale kdo jiný by mohl vraha »vyškoliti a oním bezmezným fanatismem« napiniti, nežli jesuité? Arcibuíř mohl sice poskytnouti potřebných peněz, ale jen jesuité byli s to, aby vrahy vyhledali a vyškolili a jim nebeskou korunu slávy ukázali, podaří-li se jim krvežíznivce, pověstného renegáta a apostatu, nepřitele papeže a církve — Lincolnu — usmrtiti.²⁾

Faktum, že process praničeho proti jesuitům neobsahuje, jest Chiniquymu, jak se zdá, trochu nepohodlné; nalézá však pro to velmi snadný výklad: »Bylo

¹⁾ Chiniquy, str. 13.

²⁾ L. c. str. 14.

velikým a osudným omylem, že vláda při processu proti vrahu Lincolnovu nechávala náboženský moment tohoto strašlivého dramatu vytrvale bez povšimnutí. Nic by tehdaž nebylo snazším bývalo, než konstatační spoluviny kněží.¹⁾

Německý nakladatel D. B. Wiemann v Barmenu přikládal ztřeštěností Chiniquyho »cenu historického dokumentu«:

»Známý americký páter Chiniquy, který v pokročilém mužném věku, když byl jakožto apoštol střídmosti v římské církvi veliké vážnosti dosáhl, k evangelické církvi přestoupil, podává ve svém díle „Padesát let v římské církvi“ (překlad vyjde mým nákladem) v kap. 61. evidentní důkaz, že Lincoln padl jakožto oběť jesuitů, kteří na něm zase jednou svoji ohydnou theorii o dovolenosti tyranovraždy v praxi provedli. Jeho vývody mají přímo cenu historického dokumentu. D. B. Wiemann.«²⁾

Původce této bajky, která v Americe téměř bez povšimnutí zůstala, jest zlopověstný odpadlý kněz jménem Chiniquy, jenž od svého biskupa byl exkomunikován,³⁾ se svojí služkou se oženil a v tom si liboval, že církev, kterou opustil, způsobem nejneslušnějším hanobil.⁴⁾

Obžaloba sama jest zhola vymyšlena. Jeden přítel z Ameriky píše:

»Co se týče zavraždění Lincolnu, ví zde každé dítě, kterak věc se zběhla, a kdyby někdo při tom o jesuitech se zmínil, pokládali by ho za zralého pro bláznince. 1. V biografickém článku „Encyclopaedia Britannica“ není ani slovíčka o jesuitech. 2. V biografickém článku „American Cyclopaedia“ od Appletona není rovněž ani hlesu o tom. 3. Právě vyšla obsírná desetisvazková

¹⁾ L. c. str. 18.

²⁾ Co proloženým písmem tištěno, dal rovněž tak D. B. Wiemannu vytisknouti.

³⁾ Lettre Pastoral de Msgr. l' évêque de Montréal dénonçant M. Charles Chiniquy, prêtre comme apostat. Montréal, 4 fevr. 1859.

⁴⁾ Ve shromážděních protestantských fanatiků hleděl bezúčelnost konsekrace tím dokázati, že konsekraval hostii, pak ji na zem hodil a nohama šlapal.

biografie Lincolnova od Johna G. Nicolaye a Johna Haye. Oba páni byli až do smrti Lincolnovy jeho sekretáři, „private secretaries“. Oba jsou katolíci. Měli přístup k Secret state papers, uveřejnili vůbec vše a znají zevrubně veřejný i soukromý život svého hrdiny; po léta pracovali s nadšením o velikém svém díle. Nuže: ani slůvka o jesuitech, ani stínu nějakého podezření! Veliké to dílo vyšlo nejdříve v „The Century Magazine“, v němž po několik let bylo hlavním článkem.¹⁾ 4. V říjnovém čísle 1891 v Anglii vycházejícího „Quarterly Review“ jest dlouhý článek o Lincolnovi: ani v něm není o jesuitech zmínky. 5. Mistrný článek slaveného v Americe Karla Schurze v „Atlantic Monthly“ (červen 1891) jedná o Lincolnovi, a opět — žádné zmínky o jesuitech. Článek končí slovy: „Lincoln byl zavražděn, protože šlehlý fanatik pokládal jej za nekrutějšího nepřítel Jihu.“

Officiální akta processu jsou uveřejněna.²⁾ Ani žaloba, ani výroky svědkův, ani řeči obhájcův a státního zástupce neobsahují ani nejmenší narážky na nějakou spoluvinu jesuitův. Než, přece snad v tajných aktech jest něco proti jesuitům? Dílem nevěrečtí, dílem protestantští obhájcové, státní zástupcové a soudcové neměli zajisté důvodu, aby něco takového utajovali.

Aby nabyl nezvratné jistoty také o tajných aktech, obrátil se zmíněný přítel můj, P. Benedikt Guldner, k první nepopíratelné autoritě v oboru badání o Lincolnovi, Johnu G. Nicolayovi, jenž s plukovníkem Hayem napsal život Lincolnův. Žádal, aby zodpověděl dvě otázky: 1. »Setkal jste se při studiích svých s obžalobou, že zavraždění Lincolnova jest dílem jesuitův?« 2. Jestliže ano, zda se Vám tato obžaloba zdála býti úplně bezdůvodnou?« Odpověď k první otázce zněla: »Ano, v jednom novinářském článku«; ke druhé: »Obžaloba tato jevila se nám tou měrou bezdůvodnou,

¹⁾ »The Century Monthly Magazine« (1890, January, svazek XXXIX, str. 482 násl.) líčí dopodrobna účel, plán a provedení vraždy — ale o jesuitech ani zmínky.

²⁾ The Assassination of President Lincoln and the Trial of the Conspirators. Compiled and arranged by Benu Pitman-Recorder to the Commission. New York 1865.

že jsme ji nepokládali za hodnu sebe menší pozornosti.«¹⁾

20. Jesuité svádějí ke krádeži (1866).

»Vůbec známým faktem« prý jest, že jesuité manželky poučují, kterak manžely své mají okrádati. Časopis »Hessische Landeszeitung« podal v čís. 23. ze dne 28. ledna 1866 nový toho doklad, jenž ho došel »od strany tak vážené a věrohodné«; že »neváhal« podati jej veřejnosti »předpokládaje úplnou jeho správnost.«

Z Mohuče, dne 26. ledna píše tento »vážený a věrohodný« svědek takto:

»Zdejší jednota katolických tovaryšův uspořádá v nejbližší době slosování ve svůj prospěch, i scházejí se k tomu účelu hojně dary. Ultramontánní strana užívá ostatně všech prostředkův dovolených i nedovolených k tomu, aby měšec tohoto spolku naplnila. Vašemu dopisovateli bylo zvláštní náhodou popřáno, aby byl nepozorovaným svědkem rozmluvy jakési dámy s jesuitou, kteráž jest pěkným příspěvkem k dílu »Morálka a politika jesuitů«. Věc ta zní tak neuvěřitelně, že třeba jest zajisté zvláštního ujištění, že slovem

¹⁾ Panem P. Guldnerem nám laskavě k dispozici daný originál zní doslovně takto:

»Washington, D. C., Dec. 8, 1891.

My dear Sir:

I have not before answered your letter of October 30, because I wished first to consult my colleague Colonel Hay, who has been absent from the city until within a few days.

To your first question, whether in our studies on the life of Lincoln we came upon the charge „that the assassination of President Lincoln was the work of the Jesuits“; we answer that we have read such a charge in a lengthy newspaper publication.

To your second question, viz.: „If you did come across it, did the accusation seem to you to be entirely groundless?“ we answer yes, it seemed to us so entirely groundless as not to merit any attention on our part.

Rev. Benedict Guldner S. J.
St. Francis Xavier College,
New York.

Yours truly
John G. Nicolay.«

svým stojím za plnou pravdu svého sdělení, a že hotov jsem, kdyby potřeba kázala, i jména dotyčných osob jmenovati. — Rozmluva týkala se bazaru katolické tovaryšské jednoty. ‚Ráda bych k tomu přispěla‘ pravila ona dáma, ‚ale, jak víte, můj muž jest vůči mně při takových to mých vydáních velice skoupý‘. — ‚On sám přece namítl jesuita, rozplývá mnoho peněz k účelům ďábelským; přispívá na Šlesvík-Holštýn, na nově založenou protestantskou jednotu tovaryšův, na liberální časopisy, tyto nástroje Satanovy; jest členem bezbožné Narrhally a jiných podvratných spolků — a Vám chce peněz pro účely Božské odprat!‘ — ‚Ano, ano‘, odvětila dáma, ‚nesmím se svými záležitostmi před něj ani předstoupiti, nechce na ně dáti ani krejcaru.‘ A podobným způsobem stěžovala si dále. — ‚Kde pak má svoje peníze?‘ tázal se pojednou zbožný muž. Dáma udiveně naň pohlédla. ‚V psacím stole‘ odpověděla. — ‚A což nemůžete do toho stolu se dostat?‘ — ‚Ne‘. — ‚Kde mívá klíč od stolu toho?‘ — ‚Nosí jej při sobě‘. — ‚A v noci?‘ — ‚Leží v zásuvce nočního stolku‘. — Jesuita okamžik uvažoval. ‚Dobrá‘, pravil pak, ‚nechce li Vám dáti peněz ve prospěch církve, vezměte je, kdekoliv budete moci!‘ Dáma vyskočila uděšeně. Jesuita položil s úsměvem ruku svou na její rámě a pravil povýšeným hlasem: ‚Tak tomu chce církev. Váš muž užívá jmění, jehož se mu pomocí Boží dostalo, jako nepřítel církve; na Vás jest, abyste toto jmění — pokud Vám možno — obrátila ve prospěch díla, pro něž je nebe určilo. Nemůže-li se to státi cestou obyčejnou, musíme se utéci ke lsti.‘ — ‚A já bych měla svého muže okrádati, není to hřích?‘ namítl dáma skromně. — ‚Hřích!‘ zvolal jesuita. ‚Hříchem by bylo, kdybyste toho neučinila. Vstaňte v noci s lůžka, když muž Váš spí, prostě Boha o příspěví, vezměte pak klíč a otevřete jím psací stůl. Zmocňuji Vás, abyste z pokladny svého muže tolik peněz vzala, kolik byste jednotě katolických tovaryšů dáti chtěla. Bůh Vám odplatí!‘ — — Tu nemilé vyrušení učinilo rozmluvě konec. Jaký výsledek měla, zda v ní později ještě pokračováno bylo, nevím. Bylo dosti na tom, co jsem slyšel. Manželku

vycvičiti na zlodějku, aby okrádala vlastního svého muže, to tedy jest dovoleno, vy členové tovaryšstva Ježíšova?! A tento řád trpí pan z Dalwigku v naší zemi?! — Kdybych byl rozmluvy oné sám na vlastní uši nevslechl, byl bych to vše pokládal za výňatek z nějakého románu Eugena Suea; ale tak jest to bohužel až příliš pravda! Manžel jest zdejší vážený měšťan, jenž náleží k straně svobodomyšlné — a manželka nalézá se v rukou ultramontanův a jesuitů, toť pěkný genreový obrázek z mohučského života.«

Biskup mohučský, svob. pán z Kettelerů, viděl se tímto článkem nucena, zaslati redakci listu »Hessische Landeszeitung« tento dopis:

»Pane redaktore!

Právě bylo mi doručeno číslo 23. Vašeho listu ze dne 28. ledna, v němž jakýs dopisovatel z Mohuče podává zprávu o rozmluvě, kterou prý jakás dáma měla s kterýmsi jesuitou. Ovšem dopisovatel prohlašuje zároveň, že svým slovem ručí za úplnou pravdu svého sdělení a že jest hotov jména dotyčných osob uvést, kdyby to potřeba kázala. Vy, pane redaktore, podotýkáte k tomu, že toto sdělení došlo Vás se strany tak vážené a věrohodné, že nemůžete váhati, abyste článku toho, uznávaje úplnou jeho správnost, doslovně neotiskl.

Předpokládám, pane redaktore, že jste hotov spolupůsobiti k tomu, aby pravdivost nebo nepravdivost tohoto Vámi uveřejněného dopisu se zjistila. Nahlédnete také zajisté, že já vzhledem k postavení svému mám právo i povinnost žádati toho objasnění. Jednota tovaryšů byla mnou založena; ode mne vyšel i podnět ke slosování; podezření, že užívá se nedovolených prostředků k dosažení podpory, padá tedy i na mne. Nad to nemohou jesuité dle zřízení církve naší zde působiti bez mého svolení. Kdyby mezi nimi byly osoby tak sprostého a nemravného smýšlení, jak v onom článku se líčí, a kdybych to trpěl, byl bych spolupínníkem. Jsem však přesvědčen, že na celém onom svolení není ani slova pravdy a že od počátku až do

konce ani jediná věta nezakládá se na pravdě. Nicméně chci věc přísně vyšetřiti, poskytnete-li mi k tomu příležitost. Vyzývám Vás tedy, abyste mi sdělil jméno svého korrespondenta jakož i jméno onoho jesuity i oné dámy. Ukáže-li se, že sdělení Vaše byla pravdiva, jsem hotov všem zdejšími jesuitům zakázati ihned všelikou duchovní činnost; ukáže-li se však, že jest to pouhé utrhačství, očekávám, že upřímným prohlášením ve Svém listě napravíte urážku, kteráž vyšla od dopisovatele Vašeho.

Aby o tomto předmětu s otevřeností co největší mohlo být pojednáno, uveřejním co nejdříve tento dopis, což v zájmu pravdy může být jen prospěšno, a na pravdě musí přec Vám i mně jediné záležeti. Prosím o brzkou odpověď a jsem

Váš nejoddanější

Vilém Emanuel sv. pán z Kettelerů,
biskup mohučský.

V Mohuči, 29. ledna 1866. ¹⁾

Jakožto odpověď zaslal redaktor časopisu »Hessische Landeszeitung« dne 10. ledna biskupovi tento dopis:

»Nejdůstojnější pane biskupe!

»Po předchozí písemné výměně mínění měl jsem delší rozmluvu s naším dopisovatelem. A výsledkem toho jest, že náš dopisovatel neuznává za dobré vyhovět Vašemu přání, by s Vámi sdělil jména osob při známé rozmluvě súčasněných, protože dle stavu věci není nikterak nutno, aby tak učinil, a to z těchto důvodů: předně by, jak očekávati lze, ano za jisté pokládati možno jest, dotýčný jesuita — jenž dle sdělení mého korrespondenta pod Vaši jurisdikci náleží — věc tu jednoduše popřel. A, tak dovoluji si Vás se tázati, co byste získal v tomto případě Vy, a co »Hessische Landeszeitung«? Vy — nic; »Hessische

¹⁾ »Mainzer Abendblatt« ze dne 1. února 1866.

Landeszeitung« snad tiskový process, v němž by již proto měla postavení choulostivé, protože by náš dopisovatel neměl jiného svědka, kromě dotyčné dámy, a ta — jakožto spoluvinnice — by zajisté také vše popřela. Náš dopisovatel měl již příležitost nabýti o tom náležitěho přesvědčení. — Tot první, dle mého názoru velice závažný důvod; druhý jest tento: že Vy v této záležitosti sotva můžete být tou měrou prost jistého strannictví, jak toho náš dopisovatel od soudece ve vlastní při své žádati musí. Vždyť Jste již rozsudek svůj vynesl, a ten zní takto: »Jsem přesvědčen, že na celé té věci není ani slova pravdy, a že od počátku až do konce ani jediná věta nezakládá se na pravdě!« — Čeho jest se nám tu nadíti? Třetím důvodem, jenž našeho dopisovatele nutí, aby si v otázce této naznačeným způsobem počínal, jest jeho ve mnohé příčině choulostivé postavení, v němž by se ocítil, kdyby osobně vystoupil; potom vedou jej k tomu v druhé řadě ještě zcela zvláštní ohledy, jichž aby se zřekl, k tomu vyzvání Vaše ho pohnouti nemůže. Ježto já i dopisovatel náš jsme zcela určitého náhledu, že z důvodů právě uvedených časopisu »Hessische Landeszeitung« jistě by se nepoštěstilo ukázati Vám jesuity ve světle pravdy, lituji, že nejsem s to, abych uznal nutnost toho, bych Vašemu přání o sdělení jmen, což by bezvýsledno a tudíž bezúčelno bylo, vyhověl . . .«

Tato odpověď neuspokojila ani stoupenců listu »Hessische Landeszeitung«. Časopis »Neue Frankfurter Zeitung« (č. 45.) přinesl »Veřejné prohlášení« advokáta a zemského posl. Aug. Metzke, jenž listu »Hessische Landeszeitung« zvlášť byl blízkým. V prohlášení tom pravi se mimo jiné: »Po uveřejnění biskupského listu ze dne 29. ledna žádal jsem ihned redakci časopisu »Hessische Landeszeitung«, aby buď pohnula dopisovatele k tomu, by oznámil svoje jméno, nebo aspoň jméno onoho jesuity a oné dámy, jež mně samému vesměs neznáma byla, a dosud jsou. Ježto redakce po delším vyjednávání mezi mnou a ní posléze rozhodně odeprěla vyhovět mé žádosti, podal jsem, opíraje se o právo své ze smlouvy vyplývající, panu C. Leskeovi, tiskaři a nakladateli časopisu »Hessische Landeszeitung« určité

požadavky, aby věc ta vyřízena byla uspokojivým pro mne způsobem, i učinil jsem na tom svoje další postavení k listu závislým. Tato vyjednávání nejsou dosud ukončena, a výsledek jejich nebude veřejnosti utajen. Prozatím však prohlašuji, že vzhledem k tomu, jak se věci mají, včerejšího dopisu pana redaktora panu biskupu mohučskému nemohu schvalovati, nýbrž že spíše z onoho místa korespondence ze dne 26. ledna, kde pan korespondent jménem svým za plnou pravdivost svého sdělení ručí a kdyby nutno bylo, i hotov jest jména dotyčných osob jmenovati, vyvozovati musím morální závaznost korespondentovu k tomu, aby tak skutečně učinil.«

Biskup Ketteler uveřejnil dne 14. února 1866 »Veřejné prohlášení«, v němž důvody redaktora listu »Hessische Landeszeitung« po zásluze odmítá.

»Nehledíc k všelikým jiným libovolným předpokladům a irrelevantním údajům, odporuje tvrzení, že ona dáma jest »spoluvinnicí« a že by tudíž »zajisté také vše popřela«, celému vypravování, jak je »Hessische Landeszeitung« podává. V tomto vypravování totiž nepadá na onu dámu naprosto žádná vina, a není také ani slovem naznačeno, že zlé rady uposlechla. Naopak, ona zřejmě dává na jevo hlubokou indignaci svou nad tím, že by manžela svého měla okrádati. Není tudíž ničímž ospravedlněno, činí-li redakce nyní z této dámy spoluvinnici, její svědectví, jež by vydati měla, podezřívá a proto sdělení jména jejího odpírá. Jest tudíž na snadě domněnka, že korespondent onen proto nechce jmenovati oné dámy jakožto svědkyně pro své tvrzení, protože vůbec žádná dáma domnělé rozmluvy se nesúčastnila.«

K druhému důvodu odpovídá biskup:

»Nenabízeli jsem přece sebe sama výlučně za soudce, jako bych o důkazech sám chtěl rozhodovati, nýbrž chtěl jsem, aby věc ta předložena byla zároveň soudu veřejnosti; vyzval jsem redakci, aby před očima všech, kteří jejich obžalobu byli četli, podala také důkaz její pravdivosti. Kdybych snad důkazy časopisem

podané bez dostatečných důvodů prohlásil za nedostatečné, všecko čtenářstvo by zajisté postavilo se na stranu redakce, aby počínání mé označilo jakožto nepřipustné. Kterak může tedy redakce, aniž by pravdu oběma rukama bila v tvář, předstírat, jakoby předpojatost mého úsudku ji zdržovala od toho, aby uvedla veřejně důkaz pro své tvrzení? Toť plané mluvení.

»Ještě hůře má se věc s důvodem třetím: »Třetím důvodem, jenž našeho dopisovatele nutí, aby si v otázce této naznačeným způsobem počínal, jest jeho ve mnohé příčině choulostivé postavení, v němž by se ocítil, kdyby osobně vystoupil; potom vedou jej k tomu v druhé řadě ještě zcela zvláštní ohledy, jichž aby se zřekl, k tomu vyzvání Vaše ho pohnouti nemůže.« Není třeba poukázati k tomu, jak naskrze nedostatečným a prázdným jest tento důvod. Je-li dopisovatel, jak »Hessische Landeszeitung« tak často ujišťuje, váženým zdejším občanem, a jestliže to, o čem zprávu podává, jest pravda, kterak může »jeho ve mnohé příčině choulostivé postavení« býti ohroženo osobním jeho vystoupením? Vždyť vážnost jeho odkrytím takových hanebností jen vzroste. Co pak se týče »zvláštních ohledů«, jež prý mu brání, aby vyzvání mému vyhověl, nemůže po mém zdání pro něho býti vyššího ohledu nad ten, aby slovu svému dostal a jako čestný muž jednal. Vůči těmto ohledům musí veškery ostatní ustoupiti.

»K těmto nicotným důvodům pro odepření důkazu svého obvinění připojuje »Hessische Landeszeitung« ihned poznámku, již nemůžeme nechati bez pokárání. Ukazuje nám v jasném světle charakter »Landeszeitungn« a morálnost způsobu, jímž bojuje proti svým odpůrcům. Pokračuje totiž taktó: »Vy, nejdůstojnější pane, pravíte v dopise svém, že byste jesuitům všelikou duševní činnost v Hessensku zakázal, jestliže se tak sprosté osoby, jakou jest individuum vyličené, mezi nimi skutečně nalézají; nuže, tu snad Vám postačitelný podnět k tomu poskytne tento passus časopisu »Wochenzeitung für Luxemburg«: »Kdyby v Luxemburce tato přípověď byla vyplněna, bylo by toto město

ušetřeno přemnohého utrpení, jakož i processu, jenž dokázal, že zde takovýto zločin není novinkou. Jak z této noticky dobrotivě seznati ráčíte, nepřinesli jsme svým vypravováním nic obzvláště nového, nýbrž potvrdili jsme jen znovu to, co se již bylo událo. Tot jest přece nedůstojné jednání, jež sotva již připouští předpokládati, že časopisu »Landeszeitung« jde při zprávě oné o pravdu. Žádáme důkazův, a on odpovídá nám novými obžalobami; žádáme faktův pro přinesenou jím novinářskou zprávu, a on odpovídá cizími zprávami novinářskými, odpíraje nám zároveň ona fakta; vyzýváme jej, aby dokázal pravdivost přinesené jím zprávy o události, která se prý zde v Mohuči, v naší zemi sběhla, kde čtenáři jeho zároveň zkoumati mohou její správnost, a on obrací oči čtenářů k případům, jež udály se prý daleko od nás, jichž správnost nebo nesprávnost jeho čtenáři vůbec kontrolována býti nemůže. Tot přece tolik, jako chtíti dokázati pomluvu pomluvou, lež lži. Redakce, která takto sobě počíná, neslouží pravdě, nýbrž jiným účelům.

»Chceme ostatně zde podotknouti, že jsme se zatím ihned obrátili do Luxemburku s prosbou za vysvětlení. Dověděli jsme se, že také zpráva časopisu »Wochenzeitung für das Grossherzogthum Luxemburg«, o němž »Landeszeitung« v čís. 34 ze dne 10. února se zmiňuje, jest nepravdivá. S nějakým jesuitou nebylo tam vůbec přelíčení konáno, nýbrž s jiným knězem; v tomto processu jedná se o sbírku konanou bez předchozího svolení státního, a podezření, jež naši historice jen málo se podobá, ukázalo se soudním líčením nepravdivým; posléze pak nebyl kněz ten odsouzen, nýbrž za nevinna prohlášen.

»Vůči takovémuto počínání, jak jsme je dosud poznali, nezbyvá mi jiné cesty, leč cesta veřejného protestu. Spoléhám se při tom na mocnost pravdy, a na to, že také mnozí z našich odpůrců jí neodmítnou.

»Obžaloba »Landeszeitungu« nejen není dokázána, nýbrž i nejhlavnější vnitřní důvody nasvědčují tomu, že ono vypravování jest zúmýslná pomluva. Nebude mi těžko to dokázati.

»První důvod pro toto tvrzení spočívá v povaze jesuitův. Vím, jak veliké jsou předsudky proti nim; než nápadno jest, že předsudky ty vyskytují se toliko u těch, kdož jich osobně neznají, a jimž tedy také chybí všecken odůvodněný úsudek...

»Druhý důvod pro to, že celý ten případ byl vymyšlen, spočívá ve formě rozmluvy, jak ji dopisovatel »Landeszeitungu« podává. Jeví zřejmě ráz komposice, ráz tendenčně sepsaného a nad to nanejvýš nešikovného padělků. Tak nemluví žádný jesuita, tak nemluví ni žádný kněz, tak nemluví vůbec žádný katolík. Vyzýváme všechny, kdož s námi obcovali, zda při nás zpozorovali takovýto způsob mluvy. Především výrazy »účely ďábelské«, »nástroje satanovy«, k nimž dokonce i protestantský tovaryšský spolek se čítá, není mlouvou ani naší ani jesuitův, nýbrž mlouvou, kterouž nám naši odpůrci do úst kladou. Ještě méně jest nám vlastní onen protivný pathos, s nimž zde na autoritu církve důraz se klade. Každé slovo v této rozmluvě uráží můj cit, každé slovo jest lživé, pokrytecké a nepravdivé, při každém slově si myslím: takto nemůže mluvíti žádný jesuita, žádný kněz, žádný katolík; tak mluvící může nás líčiti jen ten, který nás pouze z románů zná anebo pro účely své lže.

»Třetí důvod pro to, že ona rozmluva byla vybájena, spočívá v charakteru svědka, jež sám ve vlastním svém sdělení na jevo dává. Redakce nazývá jej sice váženým měšťanem, ctihodným, věrohodným mužem, za jehož slovo dokonce svým slovem ručí; dle toho však, kterak se nám zde sám líčí, jsme o jeho věrohodnosti a čestnosti jiného názoru, nežli redakce. Ona »zvláštní náhoda«, kterouž se prý stal svědkem této rozmluvy, mohla přece jen v tom záležeti, že za dveřmi a z úkrytu vyslechl důvěrný rozhovor. Situaci toho, jež za dveřmi naslouchá, pokládáme však za nevýslovně podlou a myslíme, že nezaslужuje víry muž, jenž sprostou spionáží svých zpráv nabývá.

»Čtvrtým důvodem, jenž nepravdivost celého sdělení dokazuje, jest fakt, že jesuité s jednotou tovaryšův a tudíž i se slosováním v její prospěch nemají naprosto nic činiti. Prohlášení, jež P. Lessmann

učinil ve jménu svých spolubratří, že totiž o celém tomto slosování vůbec ani nevěděl, jest úplně věrohodné...

»Ale nehledíc k tomu, nemají jesuité, jakož pět set tovaryšův, kteří jsou členy jednoty, jakož i veliký počet měšťanů, kteří spolek ten znají, dobře vědí, s tímto spolkem nic činiti. To, jak se zdá, dopisovatel nevěděl, když bajku svou skládal, a tak stala se mu nehoda, že uvedl jesuity ve spojení se slosováním, vtiskl tím zprávě své pečeť lži...

»Posléze prosím za prominutí, že tomuto případu věnuji zvláštní a tak podrobné prohlášení. Mnohý mohl by se domnívati, že případu tomu přílišnou váhu jsem připisoval, kdyžtě tak mnohá podobná podezřívání v »Landeszeitungu« i v jiných středoněmeckých listech byla uveřejněna. Než, chci tuto výtku rád snést. Nic nezarmucuje mne více, nežli tato soustava pomluv proti církvi a jejím kněžím i řeholníkům, proti všem věrným synům církve, i chtěl bych při každé vystoupi na veřejné tržiště života a chtěl bych tam k našim odpůrcům volati, že nám činí bezprávi a že nedobře jednají, když nás tak zneuznávají a pomlouvají. Necht si potírají skutečné naše zásady, pokládají-li je za nesprávné; učiníme vůči nim totéž; poctivý duševní boj jest naším podílem na zemi. Nemají nás však pomlouvati, nám zásady připisovati, jichž nemáme, nemají nám smyšlené zločiny přičítati, jichž nenávidíme rovněž tak jako oni. Nechat jest rozdíl mezi námi a našimi odpůrci sebe větší, jestliže o pravdu, mravnost a ctnost se zasazují, můžeme je z hloubi srdce ujistiti, že v této snaze jsme s nimi za jedno, a že jsme hotovi jim to při každé příležitosti dokázati. Kdyby existovali takoví jesuité a ultramontáni, jak oni nám je líčí, měli bychom k nim oškřivost a potírali bychom je rovněž tak, jako oni to činí, a kdyby existovala taková soustava jesuitských zásad, jak oni tvrdí, nenáviděli bychom ji rovněž tak jako oni. Jestliže tedy jinak o jesuitech soudíme, nežli oni, nespočívá to v tom, že bychom snad méně nenáviděli zlé, jež naši odpůrcové jim vytýkají, nýbrž v tom, že tvrdíme, že oni jesuitův neznají a jim zá-

sady a činy přičítají, jichž v pravdě se nedopouštějí...«

K tomuto prohlášení připojil biskup ještě tato slova:

»Když jsem dopsal tyto řádky, bylo mi zasláno 37. číslo časopisu »Hessische Landeszeitung«, jež obsahuje následující článek z Frankfurtu n. M.:

»Panem Janem Rongem vydávané »Freie religiöse Blätter« vypravují následující jesuitský kousek a provázejí jej následující krátkou úvahou: »Jistý muž ze stavu učených sdělil nám následující zaručené faktum. Před několika dny šla jistá služka k jednomu zde přítomnému jesuitovi k zpovědi. Jesuita vyptával se jí po způsobu jesuitům obvyklém, i rozpředla se mezi nimi tato rozprávka: Jesuita: Máte milovníka? — Dívka: Ano! — Jesuita: Jest to katolík nebo protestant? — Dívka: Protestant. — Jesuita: Prohřešila jste se s ním? — Dívka: Ano. — Jesuita: Máte dítě? — Dívka: Ano. — Jesuita: Jest katolické nebo protestantské? — Dívka: Protestantské. Tu jal se jesuita výčitkami polekanou dívku zahrnovati a pravil mimo jiné, proč nepokusila se o to, aby dítě před narozením usmrtila! Dívka odpověděla, o to že se nepokusila, protože to pokládá za veliký hřích. Tu rozkřikl se na ni jesuita: Není to daleko tak veliký hřích, jako mít dítě protestantské. — Nuže, co říkají křesťanské vlády k těmto a podobným naukám, jimž jesuité v jejich zemích proti zákonu a ústavě učí? Proč nevydávají zatýkače na lidi, kteří pod rouškou náboženství katolického matky učí vraždě dítek, jež s protestantskými otci zplodily? Může-liž náboženská zášť jíti dále? Pochybuje ještě někdo o tom, kam tato cizácká tlupa římské kamarilly směřuje? Pochybuje ještě někdo o skutečnosti zásad jesuitských? Nuže, tážeme se vlád na základě těchto a podobných fakt: Kde jest zákon, dle něhož jen takové náboženské společnosti jsou dovoleny, jichž zásady a nauky nepřičí se veřejnému pokoji a mravnosti? Mají snad jesuité junkerům a diplomatům pomáhati k tomu, aby německý lid v nesvornosti byl udržován, a dovo-

lují jim snad jen proto tyto znemravňovací a nenávistné nauky, aby vládnouti mohli?'

»Tu máme opětně příklad nedůstojného počínání, jež jsme v tomto spise již s dostatek charakterisovali. Vše, co jsme již byli řekli, hodí se také úplně na tento článek. V témž okamžiku, kdy Hessische Landeszeitung¹⁾ viníme z toho, že na základě zlomyslného výmyslu naprosto nepravdivé obvinění pronesla a svým čestným slovem stvrdila — obžaloba, kteráž by každou jinou redakci, v níž by jiskřička čestnosti byla, aspoň opatrnou učinila — přináší z pramene nad pomýšlení kalného, z opravdové literární kaluže, nové zneuctívající obvinění, jež rovněž jest patrně nepravdivé, a vůči němuž obviněný spolu jest úplně bezbranným. Divíme se jen, že ho Landeszeitung¹⁾ opět čestným slovem svým nestvrdila a že nedovolávala se čestného slova ctihodného muže, z jehož listu je vyňala. Po čtrnácte dní kázali tři jesuité před mnoha tisíci posluchačův v domě frankfurtském: Jeden z nich, z Vestfálska pocházející, byl před svým vstoupením do Tovaryšstva velice váženým farářem v Kodani, kde dosud ještě katolická obec k němu vroucí láskou a vážností lne; druhý býval učitelem na jistém pruském gymnasiu, a třetí pochází z diecése kolínské, a oba byli ctěni a milováni ode všech, kdož je znali. Jejich kázáním naslouchali katolíci s radostí a k veliké útěše své, jinověrci pak s uctivostí. Kázali zdarma beze všeho časného zisku, z nejčistšího křesťanského úmyslu, a tu nedovede nám Landeszeitung¹⁾ nic jiného o tom vypravovati leč sdělení o rozmluvě ve zpovědnici, jež skrz naskrz tak jest nechutná a podlá, že již tím ráz zúmyslně lži patrně na sobě nese, která však zároveň vymyká se všemu vyšetřování. Opět nejmenuje se osoba, jíž by možno bylo se dotazovati. Tážeme se: Co mohou, co mají jesuité činiti, aby se takovýchto zpráv uchránili? Či čest je ještě jista, když takovéto počínání v tisku se zahnížuje? Takovéto útoky na bezbranné kněze jsou zbabělé a sprosté. A když takovéto podlosti před našima očima se dějí, kterak bychom se mohli pak ještě diviti, jestliže lež a nenávisť o vzdálených faktech sestrojila celou bu-

duv historických nepravd? Z toho, jak sobě Hessische Zeitung¹⁾ počíná ve zprávách svých z Mohuče, Luxemburku a Frankfurtu, teprve jest patrné, kterak protijesuitské historické lži vznikly. Kdo po 20 letech psáti bude dějiny naší doby a zprávy své sestaví z Landeszeitungu¹⁾ a z podobných listů, může dotýčnou literaturu obohatiti novým hrůzostrašným příspěvkem, oplývající samými hanebnostmi jesuitů, jež nemají jiného podkladu leč zlomyslnost protivníkův a žádného jiného potvrzení leč ujišťování lidí, kteří, jak se zdá, všelikého smyslu pro pravdu pozbyli.«¹⁾

21. Padouch prvního řádu, jesuita P. Fischer (1867),

vedl svým předstíráním císaře mexického Maximiliana do záhuby.²⁾ Avšak předně Fischer císaři nic nepředstíral, a za druhé nebyl jesuitou. Augustin Fischer narodil se jako protestant ve Würtemberku, konvertoval, stal se knězem a řídil v Mexiku gymnasium; jesuité neměli s ním nic společného. Po pádu Maximilianově opustil zemi, avšak vrátil se a byl r. 1886 farářem jedné z největších far v hlavním městě Mexiku; zemřel jako farář r. 1888. Hellwald, sám liberál, neví nic o vině Fischerově, ovšem však praví, že císař Max s liberálním kabinetem rozhodně pohořel.³⁾ Wolfgang Menzel vypravuje ve svých »Denkwürdigkeiten«:

»V létě r. 1868 dostalo se mi častěji návštěv od

¹⁾ Celé prohlášení uveřejněno jest v časopise »Mainzer Abendblatt« ze dne 18. února 1866, příloha k číslu 40. Akta o této pomluvě jsou sebrána ve spise »Zur Charakteristik der Jesuiten und ihrer Gegner. Eine offene Erklärung des hochwürdigsten Herrn Wilhelm Emmanuel, Freiherrn von Ketteler, Bischof von Mainz«. Mohuč (Kirchheim) 1866. Tamže (str. 28) prohlášení P. Lessmanna ze dne 29. ledna 1866 a (str. 35) odvolání časopisu »Wochenzeitung für Luxemburg« ze dne 18. února r. 1866.

²⁾ Tak se čte v liberálním listě »Speierer Zeitung« z r. 1893, číslo 170.

³⁾ »Max I., Kaiser von Mexico« (Lipsko 1868), str. 427; srv. str. 278. O Fischerovi viz str. 481, 493, 507, 522, 559.

tak zvaného (!) Patera nebo Abbé Fischera, jenž hrál v Mexiku tak vynikající úlohu. Narodiv se jako protestant ve Würtemberku, přišel po různých osudech a dobrodružstvích do Mexika, stal se tam katolíkem a farářem. Časopisy psaly mnoho o působení Fischerově ve straně klerikální při poselství do Říma a na dvoře Maximilianově, většinou ve směru pro něho velmi nepříznivém. Já však byl jsem ochoten ho omluviti, protože vše, co se mu vytýkalo, týkalo se přece jenom toho, že jednal od počátku až do konce ve prospěch církve. To ovšem bylo v očích liberálního tisku již samo o sobě zločinem, než klerikální strana v Mexiku byla stranou, jež jediné císaři francouzského zmužlosti dodávala, by v Mexiku zakročil, jež jediné arcivévodu Maximiliana císařem provolala, o niž jediné jak francouzská expedice tak Maximilian se opírali a na ni spoléhati mohli. Nelze tudíž viniti Fischera, jenž svazek, který z Evropy povolané Francouze, Rakušany a Belgičany s klerikální stranou v Mexiku spojoval, považoval za svazek přirozený a nechtěl, by byl zrušen, nýbrž jenom ti zasluhují výtek, kdož Maximilianovi radili, aby se od svých jediných přátel odvrátil a se stranou liberální pokus učinil. Osobnost Fischerova byla přijemná. Jsa velikým, statným mužem, spojoval klid a vážnost s bystrým rozumem, tak že jsem ihned pochopil, proč mohl nabyti na Maximiliana tak velikého vlivu.«¹⁾

22. Nesnášlivost P. Roha (1869).

Professor Mirbt napsal roku 1893 brožuru: »Der deutsche Patriot und die Jesuitenfrage«, aby spojil všechny politické strany ku protestu proti návratu vypověděných německých jezuitův. Aby dokázal, že jesuité »rozšiřují nenávist a nepokoj«, odvolává se na Rusko, avšak »tomuto svědectví může se snad odpírati. Za to všeliké námitky prosta jsou slova Patera Roha, tohoto před 30 lety často jmenovaného jesuity: »Tolerance! Krásné to slovo pro povrchní lidi

¹⁾ »Denkwürdigkeiten« str. 563.

a přece to nejlepší, k čemu se za půl pátá století dospělo! Ať to kdo uznává nebo ne, pravda jest: odpor ve víře působí odpor ve vůli, a rozháranost v náboženství je pravé lásce lidské a občanské svornosti vždy se škodou. Tato ztracená láska měla se poněkud nahraditi a skutečná roztržka měla se překlenouti tolerancí. Prohlédněme si poněkud blíže tuto záračnou věc! Slovo to znamená tolik co snášlivost nebo trpělivost. Slova snášeti nebo trpěti užíváme jenom tehdy, mluví-li se o něčem, co bychom měli rádi s krku. Tak snáší nebo trpí každé zvíře jistě obtížné nájemníky, kteří nájemného nikdy neplatí jinak leč bodáním a kousáním . . . Když jsem přišel později mezi civilisované lidi, slyšel a četl jsem mnoho o toleranci. Avšak kolikrátoliv aplikuje se slovo to na lidi, budí ve mně nevyslovitelný odpor, že mne u srdce mrazí. Chováť v sobě asi tajnou nenávist, potutelnou, tajemnou zášť. Zkušenost to také dokazuje. Pryč s tolerancí!«¹⁾

Tento citát není prost všeliké námitky, neboť je nejhorším způsobem zkomolen. Tam, kde položeny jsou ony čtyři body, jest vynechána celá velká osmerková strana, jež je nutná, má-li se postupu myšlenek P. Roha rozuměti. P. Roh tepe toleranci, jenom pokud je protivou křesťanské lásky. Jménem této P. Rohem tepané tolerance žádá věru i professor Mirbt v této své brožuře za další proskribování německých spoluobčanův. Ku konci je po slovech: »Pryč s tolerancí!« vynecháno opět několik řádek, jichž je nutně třeba ku porozumění tomuto zvolání. Řádky ty znějí takto: »Pryč s tolerancí! Ty však, božská láska, nikdy nás neopouštěj! Vlévej léčivý balsám do ran, jež rozdvojení ze všech nejmutnější nám všem zasadilo! Zapuď zášť, a my vzájemně pohovoříme si klidně o všem, co nás rozdvojuje, a porozumíme pak si zase zcela jistě.«²⁾

¹⁾ Proložené písmo má Mirbt, nikoliv P. Roh, který jenom na počátku slovo »tolerance« proložil.

²⁾ Roh, »Die Grundirrhümer unserer Zeit« (4. vyd., Frýburk 1869), str. 62.

Slova, jež uprostřed jsou vynechána, znějí takto: »Applikuje nyní! Katolický katechismus učil mne hned za mlada, že mám, chci-li býti spasen, Boha nade vše milovati pro něho samého, a z lásky k Bohu milovati svého bližního jako sebe sama. Na otázku: Kdo jest můj bližní? bylo mně odpověděno: Každý člověk, ať katolík nebo protestant, žid, mohamedán nebo pohan. Slova »tolerance« však jsem neslyšel nikdy, ani doma, ani ve škole, ani v kostele, jelikož bylo to v zemi zcela katolické. Neslyšel však jsem též ani doma, ani ve škole, ani v kostele nádvěvek na protestanty nebo protestantismus. Vesnice, v níž jsem se zrodil, leží na konci pět hodin dlouhého, velmi obtížného alpského průsmyku. Na naší straně alpského pásma je vše katolické, na druhé straně bylo vše kdysi Bernskými vojsky přinuceno ku protestantismu. Protože naše vesnice je ještě naprosto necivilisovaná, nemá až posud ani hotelu, ani hospody, ani výčepu, ani krémy. Přijde-li některý ultramontánní protestant do naší vesnice s té či oné strany hor, volá ho první, kdo ho spatří, do domu, aby se tam posilnil. Stalo se již častěji, že se sousedé o hosta pohádali. Hostu hojně se předkládá, a lidé posadí se k němu, a jedí s ním, aby se snad neostýchal. Avšak žádný se nikdy touto přítulností nedal svěsti k opovržlivosti, že by se byl tázal, co jest dlužen. Poděkuje upřímně a prosí, aby se při nejbližší cestě přes hory neučinila zastávka u nikoho jiného leč u něho, a odchází, provázen přáním všeho zdaru. Při jedné takovéto příležitosti dověděl jsem se nových věcí, jež mne nejen velikým podivem naplnily, nýbrž mne přímo ohromily. Jeden takový host totiž pravil, že my v naší zemi jsme přece velmi šťastni, jelikož máme dobré kněze, u nichž je to v ohledu tom velmi špatné. Slova ta mne velice zarazila, neboť až posud myslil jsem vždy, že všichni kněží jsou vyšší, svaté bytosti. Když host odešel, pravil můj otec: Je přece veliká škoda, že ti lidé nemají pravého náboženství; jsou to tak dobří a milí lidé! Že je též nepravé náboženství, bylo mně zvláštním objevem, jenž mně způsobil veliký zármutek a naplnil mne vůči protestantským sousedům

v pravdě upřímnou soustrastí. Cit ten se mnou rostl a každým dnem ještě vzrůstal!«¹⁾)

Professor Mirbt uvedl tedy jako důkaz citát úplně co do smyslu zkomolený: cituje totéž vydání, z něhož tuto citát ten je doplněn, a k tomu známou Cellskou »Doctrina moralis Iesuitarum« p. 296. Tam jest ovšem citát z Roha skoro v témž zkomolení, a ke cti marburského profesora připouštíme, že citát bez dalšího srovnání odtud vzal. V tomto pro Mirbta příznivějším případě však 1. marburský profesor sám zkomolený citát »Doctrinae« ještě více zkomolil, vypustiv závěrečná slova: »Ty však, božská lásko, nikdy nás neopouštěj,« jež se v »Doctrina« nalézají; 2. Mirbt jednal proti všeobecně uznané zásadě kritiky, vzav citát proti odpůrci namířený nikoliv ze spisu odpůrcova, nýbrž ze snůšky citátů tomuto odpůrci nepřátelské — jednaní to nekritické, kteréž tuto tím jest horší, že se ho užívá ve službách nejhorší nesnášlivosti a ohyzdného pronásledování německých spoluobratří.

23. Jesuité se vzájemně vraždili (1876).

Tato vražedná historka odehrává se v Jižní Americe a jest při ní ta zvláštnost, že tentokráte několik jesuitů samých jest její obětí, ač, jak kterýs protestantský kníže v 16. století o jesuitech napsal, »vrána vráně očí nevyklove«.

Dne 1. ledna 1876 provozovali žáci v jesuitské koleji v Santa Fé tragedii: »Dobytí Babylona Kyrem čili tragický konec svatokrádežného Baltasara«. Na jevišti bylo velmi živo, i zdá se, že z křiku něco na ulici proniklo. Z toto udělaný hned krvavé výstupy mezi jesuity samými.

Sotva uplynulo několik dní,²⁾ vypravovali si lidé již s hrůzou o těžkých zraněních, ba dokonce i o tom,

¹⁾ Roh, I. c., str. 61—62.

²⁾ Co následuje, podáváme téměř doslovně dle dopisu z jižní Ameriky v »Deutsche Reichszeitung« čís. 320, příloha ze dne 19. listopadu 1876.

že čtyři páteři, mezi nimi rektor, jako mrtvoly na bojišti zůstali, že však jesuité, aby veřejnému skandálu předešli, mrtvoly rychle do jiných domů rozeslali. V kolleji smáli se z počátku těmto hrozným směšnostem; než brzy seznali jesuité, že tentokráte vzrůstu pověstí uměle a důrazně bylo napomáháno, a že se tu o nic menšího nejedná, než o dobře promyšlený attentát na existenci kolleje samé. Jako když jiskra v plamen rozdmýchána a větrem bičována rychle ve zhoubný požár vzrůstá, tak rozšířila se tato vražedná historika již v několika dnech daleko za hranice Santa Fé do jiných provincií, ano až do hlavního města Buenos Ayres. Touž dobou a jako na daný povel zmocnil se jí všude proticírkevní tisk, tak v Buenos Ayres veliké denní listy »Pampa«, »Tribuna«, »Republica«, »Liber-tad« a »Nacional«, v Rosario »Capital« a v okolních provinciích různé provinciální listy. Touto mocnou zbraní nabyta strašlivá historika rychle určitějšího útvaru: vědělo se již podrobně, kterak krvavá scéna se udála, uváděla se jména těžce zraněných i zabitých páterův a dovolávalo se soudů, aby zjistily tuto neslýchanou v civilisovaném státě ohavnost a aby jí přísně dle zákona pokutovaly. Veškery tyto novinářské články byly provázeny útoky a pomluvami, od věků obvyklými.

Dne 28. února 1878 přepadla luza kollejí v Buenos Ayres a vypálila ji. Takovýto násilný prostředek byl by však v Santa Fé, kde takové poměry nepanují, zřejmě selhal, i bylo tudíž nutno vyhledávat prostředek jiný. Sáhli k pomluvě, a tu poskytovaly kolující pověsti vítaný podnět a bohatou látku: účelným vykořisťováním a zpracováním jejím hleděli vládu a lid proti Tovaryšstvu popuditi, rodiče, kteří jesuitům syny své k vychování svěřili, přiměti k tomu, aby je od nich vzali, a konečně vydati jesuity soudům.

Nejneobaleněji vyslovil vše to německý list v sou-sední kolonii Esperanza vycházející »Der Argentinische Bote« dne 15. ledna:

»Slyšte, slyšte! (Zasláno). Santa Fé. Od několika dní probíhá městem naším pověst, kteráž den ode dne i ve vyšších kruzích větších rozměrů nabývá, a kteráž,

bylo-li by jí lze dokázati, byla by způsobilou, i nejza-slepenějším otevření očí a poučiti je o jisté strašlivé společnosti. — Dle této pověsti bylo by nutno zdejší jesuitskou kollejí nadále pokládati za peleš loupež-nickou. Vypravuje se toto: Dne 1. ledna vyskytla se prý při volbách a sestavování rozvrhu hodin různost mínění, při kterémžto sporu zbožní otcové tou měrou se rozčílili, že posléze (bylo prý to při stole) po sobě sklenicemi, láhvemi, talíři atd. házeli, z pod kapucí svých dýky vytáhli, jimiž tak čiperně se oháněli, že P. rektor jako mrtvola a čtyři jiní těžce zranění na bojišti zůstali. Jiní mluví o dvou mrtvých. Praví se dále, že šest těchto chytrých ptáček uprchlo, a jak-kožto důkaz těchto zpráv připojují, že onen páter, jenž pro klášter nakupoval a o němž se praví, že těžce jest zraněn, od té doby zmizel, kdežto dříve přece každý den na ulici se objevoval. Nadto za městem viděni byli dva jesuité, kteří ve křoví byli skryti, a z nichž jeden byl převlečen, druhý však svoji kapuci na sobě měl; vyptávali se majitele domu na směr cesty, kam měli zaměřeno. Lidé, kteří z Paraná přicházejí, vypravují, že se tam veřejně o události té mluví. Budiž tomu jakkoliv: každý jest přesvědčen o tom, že se sběhla děsná nějaká událost, jejíž dojem páni jesuité přese svoji obratnost nebudou již moci úplně vyhladiti. Čeledínové klášterní chodili v neděli městem a vypravovali, že se pranic nestalo, a že se 1. ledna jen »divadelní představení« konalo. Tomu ovšem věří jen ten, kdo chce.«

Další článek téhož listu zněl:

»Velectěný pane!

Tímto dovoluji si Vám podati zprávu o události, která se v těchto dnech zde sběhla, a o níž nepo-chybně dosud ničeho Jste neslyšel; neboť věc tu hledí všemožně umlčeti; nicméně zasluhuje dle mého mínění zajisté, aby ve Vašem listě o ní zmínka byla učiněna. Věc se má takto:

Dne 1. ledna tohoto roku shromáždili se páni jesuité, aby pospolu veselými hody počátek roku

oslavili. Jak se zdá, rozpálilo víno hlavy těchto cti-hodných »učeníků Ježíšových« tou měrou, že kvas změnil se ve všeobecnou rvačku, při níž po sobě láhvemi házeli a sobě navzájem rány nožem zasazovali. V tomto boji bylo několik těchto černokabátníků těžce zraněno a jeden z nich, jak se praví, odstěhoval se již na onen svět. Špektákl prý byl tak velký, že ho bylo slyšeti až na náměstí, a když lidé zvenčí se tázali, co ten povyk znamená, bylo jim odpověděno, že provozuje se divadelní kus. A takovými lidem svěřují se dítky k vychovávání! — Dovím-li se nových podrobností, neopomenu ihned Vám je sdělit. X.

»Máme dnes 11. ledna; uplynulo tedy již jedenácte dní od té doby, co se vypravuje, že ona škandální a neslychaná historka se sběhla. Ševcovští učeníci pískají o ní na ulicích, ptáci zpívají o ní na stromech, baby pojednávají o ní veřejně na trhu, mluví se o tom v hotelích, kavárnách, pivnicích, u kulečníku, v poštovním voze, v mezpalubí i na palubě parníků, na vodě i na zemi, mezi vyššími i nižšími stavy; ano mluví se o tom dokonce hlasitě již mimo provincii: jen na jednom místě panuje hluboké ticho, a to na místě, kde by právě nejméně mlčeti se mělo, totiž v kancelářích našeho policejního úřadu v Santa Fé.

»Čest našeho zákona, vážnost a respekt před veřejnou mocí vyžadují od ní, aby podala důkaz, že zákony platí pro každého, jakož i že podle nich s každým bez rozdílu má býti nakládáno, necht jest to jesuita nebo chudý nádeník. Úcta a vážnost před našimi zákony vyžadují z dvojího důvodu, aby soudně bylo zakročeno, a to: 1. je-li pravda, že kriminální činy, jako pobodání nožem, a tudíž těžká zranění se udály, a že v případě tom pachatelé zodpovídati se mají, aby na nich po zákonu vykonána byla spravedlnost, necht jest to kdokoliv. Platí-li to o zraněních, čím více o spáchané vraždě, o níž se veřejně mluví. 2. Druhým důvodem k soudnímu zakročení jest potřeba přísného vyšetřování oné události, jímž by veřejné mínění bylo upokojeno, jestliže to, co veřejně se povídalo, bylo přehnáno. — Bude to ovšem poněkud

s obtížemi spojeno; neboť, bude-li v katalogu tohoto ušlechtilého řádu pátráno po osobách zavražděných, bude zajisté předstíráno, že osoby ty odcestovaly nebo na jiné místo přesazeny byly, a kdož by měl nebo mohl dále pátrati, neučiní-li toho naše úřady soudní!

»Ještě jednodušší to jest s těmi, kteří byli zraněni. Čekalo se již jedenáct dní; bude-li se čekati ještě několik dní, zalepeny budou bodné rány náplastmi, a ač dosud nejsou zcela zhojeny, přece ze »slepé poslušnosti«, kterou byli přísahali, objeví se dnes na posměch veřejného mínění na ulicích Santa Fé-ských ti, o nichž se praví, že byli těžce zraněni!!...«

Ježto nyní netoliko osobní dobrá pověst, nýbrž také dobrá pověst vychovavacího ústavu byla ohrožena, rozeslal rektor kolleje ihned rodičům chovanců cirkulář, v němž vysvětlil jim podnět k oněm pověstem i utrhačný jejich obsah. Potom podal na redaktora »Argentinského posla« soudní žalobu pro těžké na cti utržení a uveřejnil současně v novinách pohutky, jež jej přiměly k nejkrajnějšímu tomuto kroku.

Majice na paměti obsah uvedeného článku, nepodíváme se, když se dovídáme, že obžalovaný dlouho nemohl naléztí advokáta, jenž by ochoten byl ujeti se jeho věci předem již ztracené. Při přelíčení uvedl obžalovaný ke své obraně: 1. že v dotyčném článku otiskl jen to, co v jiných listech byl nalezl; 2. že to, co sám napsal, jen v tom případě za pravdu mělo platiti, jestliže zprávy jeho dopisovatele na pravdě spočívaly; 3. že není urážky a tudíž také pomluvy tam, kde není zlého úmyslu. On že neměl tohoto úmyslu, když uveřejnil onen článek.

Zdá se však, že soudní dvůr těchto důvodů za postačitelné nepokládal, zvláště když zástupce jesuitů pádně dokázal: 1. že obžalovaný nemohl inkriminovaného článku z jiných listů otisknouti, jelikož listy ty, jak z data jejich vysvítá, v jeho rukou tehdaž vůbec býti nemohly; 2. že nebylo nic snadnějšího než přesvědčiti se o tendenční nepravdivosti kolujících pověstí, ježto každý mohl »těžce zraněné« a »zavra-

žděné« kněze denně vídati, v kostele i na ulici, a mohl s nimi v hovorně kolleje mluvit; 3. že tudíž výmluva obžalovaného, že prý neměl v úmyslu jesuitů pomluvou urazit, v níže se rozplývá.

Na to uznal soud obžalovaného vinným a odsoudil jej k veřejnému odvolání, k peněžité pokutě 200 pesos (800 K) a k zaplacení soudních útrat.

24. Jesuité pálili čarodějnice v Mexiku (1877).

Roku 1885 vyšla monografie: »Mittheilungen über den Hexenprocess in Deutschland, insbesondere über verschiedene westfälische Hexenprocess-Acten.« Spisovatel, zemský soudce Dr. Pollack, tvrdí mezi jiným: »O nic lépe (než v Bavorsku) dařilo se ve Francii, kde ještě r. 1816, a ve Frýburku a Luxemburku, kde ještě r. 1841 a 1842 jesuitští kněží se odvážili posedlé exorcisovati, by ďábla z nich vyhnali. Ba, v katolické republice Mexiku bylo r. 1860 a 1874, jak známo, pět čarodějnic, a ještě r. 1877 jednoho dne zase pět čarodějnic na základě příslušného soudního jednání upáleno« (str. 49). Z toho pak referent o knize té učinil v časopise »Archiv für Strafrecht« toto: »Avšak přes to, že boj proti soudům nad čarodějnicemi tak zmužile byl veden, přece ďábel až do tohoto století s pajuristy jím posedlími tropil své rejdy, a pomocí jesuitů bylo v Mexiku r. 1877 jednoho dne upáleno pět čarodějnic na základě příslušného soudního jednání!«¹⁾ »Stimmen aus Maria-Laach«, z nichž tyto řádky jsou vyňaty, oproti těmto tvrzením kladou tato fakta:

1. »Již několik desetiletí není v Mexiku žádných uznanych jesuitův, a ještě v roce 1873 dne 20. května byl na základě 33. článku ústavního vydán od tehdejšího presidenta zvláštní vypovídací dekret. Proto nemohli jesuité za takovýchto poměrů vystoupiti jako veřejní žalobci, státní prokuratoři a pod.

¹⁾ »Archiv für Strafrecht«, založ. od Dr. Goldammera, XXXIV, 70.

»2. Učený laik v Mexiku, který jest autoritou zeměna v oboru historie, nám píše: »Dr. Pollack nezná asi naprosto našeho zákonodárství, troufá-li si mluvit o řádném soudním jednání proti čarodějnicím. Neboť pražádný zákon naší země nezná zločinu kouzelnictví nebo čarodějství, a není též na něj žádného trestu.«

»3. Neurčitý způsob výpovědi té, v níž není udáno ani místo ani datum, nemůže tvrzení tomu zjednatí žádné větší věrohodnosti;« ostatně v celém Mexiku není znám ani jediný případ, jenž by nějak a v jakémkoliv způsobu mohl býti uveden v jakkoliv rozumnou souvislost s oněmi výmysly o upalování čarodějnic.

4. Ani z dřívějšího století není ni jediného případu, že by někdo jako čaroděj k smrti byl býval odsouzen, nebo dokonce upálen. Náš ručitel podjal se namáhavé práce a prozkoumal všechna akta inkvisičních soudův od příchodu Španělů v 16. století až do odloučení Mexika od Španělska na počátku 19. stol., kdy inkvisice vůbec přestala, a nenašel ani stopy po takovýchto rozsudcích. Tak tomu bylo a jest v »katolickém« Mexiku.¹⁾

Panu Pollackovi a jeho referentovi budiž za to vypravována jiná historie slovy konsistorního rady Jana Fürchtegotta Schlegla: »Oba predikanti v Hannoveru, M. Ludolf Lange a M. Kryštof Janus, podali proto (pro čarodějství) r. 1605 u rady velmi zevrubné písemné udání proti Wisselové a Hertové (gegen die Wisselsche und Hertsche). První prý povrhne slovem Božím a nebyla dávno u večere. Při nemocech, do nichž někteří upadli, uvalila prý svými řečmi na sebe podezření. Také prý někoho vyléčila, jemuž doktor Hector nemohl pomoci. Přípravuje prý ze staré slámy a ze starých psích hlav výborný lék, a zná prý

¹⁾ »Stimmen aus Maria-Laach«, XXXII, 378 n. Bächorka o mexických čarodějnicích zabloudila též do velikého Hinschiova spisu »Kathol. Kirchenrecht« VI, 1. (Berlín 1897) str. 410 a do Riezlerova díla o soudech nad čarodějnicemi v Bavorsku (Mnichov 1897) str. 282; oběma zdá se nekritický Nippold (»Die gegenwärtige Wiederbelebung des Hexenglaubens«, Berlín 1875) býti pramenem s dostatek spolehlivým.

těž prostředek, jak lze mléku učarovati. Od této Wisselové byla prý Hertová udána jako rudokopka, jež mnohým lidem na dobytku škodu způsobila atd. Protože jiný Hertové hrozil, že ji proto obžaluje, padla prý do mdlob, kterážto okolnost byla označena jako velmi důležitá. Na toto udání, jež, jak se v něm pravilo, děje se Bohu ke cti, ďáblu na vzdor a městu ku blahu, vyslýchala rada obžalované. Při processu vynucena torturou na Hertové všechna žádaná doznaní. »(Predikant) magister Janus vypovídal takto: Když asi před pěti nedělními šel kolem místa »Spremswinkel« zvaného, že najednou upadl, což prý nestalo se přirozeným způsobem; neboť že mu bylo, jako kdyby vši mocí k zemi byl sražen, ale Bůh že ho milostivě chránil, tak že žádné škody nevezal; když však konečně vstal, že spatřil za sebou Hertovou. Tyto výpovědi pohnuly právníckou fakultu v Helmstadtě, že rozhodla, by jmenovaná Hertová před hrdelní soud byla postavena, a jestliže po předchozí obžalobě při svém učiněném vyznání pevně setrvá, aby byla pro zločin od ní spáchaný k smrti ohněm odsouzena a trestána. Hertová byla ve vězení nalezena mrtva, a dle nového rozsudku helmstadtské fakulty byla mrtvola její veřejně spálena. Druhá čarodějnice, Wisselová, měla býti propuštěna na svobodu.¹⁾

I mezi jesuity byli zajisté dobromyslní lidé, kteří vězíce v bludu doby, viděli víc čarodějnic, než jich ve skutečnosti bylo; avšak není znám žádný případ, že by kdy jesuité takovým způsobem jako udavači proti čarodějnicím byli vystoupili, jako právě jmenovaní predikanti.

25. Soudů nad čarodějnicemi používáno za pláštík pro pronásledování kacířův.

To vytýkalo se opět nedávno jesuitům, avšak neprávem. Neboť byt i jesuité jako děti své doby

¹⁾ Schlegel, »Kirchen- und Reformationsgeschichte von Norddeutschland und den Hannover'schen Staaten«, Hannover 1828, II. 368 nn. Srv. též Jarcke, »Deutsches Strafrecht«, II. 58 násl.

bludu tomu svou obět byli složili, nebyl až posud uveden žádný fakt, jímž by obžaloba ta dokázati se dala. Nuže slyšme, co dí nepřítel. Balke ve vydání »Zdoroslavíčka Bedřicha Spe« z roku 1879 (Lipsko) str. XII. tvrdí se smělostí až nápadnou: »Touž dobou počali jesuité užívatí soudů nad čarodějnicemi za výborný pláštík, aby pod touto nejnezávadnější formou pracovali mocně proti odpadu od církve katolické.« Soldan-Heppa praví: »Jaká poušť, jaká peleš lotrovská stala se z celého křesťanského západu!... Což tu nebylo nikoho, jenž ohavnosti šílenství toho poznal a proti nim ozvati se odvážil? Ovšem byli jednotlivci, kteří to chápali, že se pronásledováním čarodějnic páchala ohavná Molochova služba, a varovali před ním; a tito jednotlivci byli z řádu jesuitského! Avšak bylo to hrozné znamení doby, že, když dva řeholníci odvážili se viklati systémem pronásledování čarodějnic, třetí, jehož duševnímu zraku nerozumnost a nelidskost jeho neúplněji se jevila, a jenž proto nemohl toho pomínouti, aby hlasitě proti bezprávnému mučení a vraždění se ozval, uznal za nutno, učiniti tak jenom z naprostého úkrytu.«¹⁾

Když z »Cautio criminalis« Speovy delší výňatky byly uvedeny, následuje zvolání: »Čest budiž šlechtěnému jesuitovi! Avšak proto nikoliv též čest jeho řádu.«²⁾ Jarckovo tvrzení: »Možno zajisté za to míti, že spisy P. Tannera a P. Spe nevyšly bez popudu nebo aspoň bez výslovného dovolení představených,«³⁾ svědčí prý o »neznalosti, ne-li o něčem horším.« Neboť kniha Delrioova měla prý aprobaci, Spe však že bojuje jen anonymně. »Než dosti o nešťastném nápadu Jarckově, kláští Tovaryšstvo Ježíšovo mezi zákopníky osvěty. Z Bedřicha Spe mluvil člověk, nikoliv jesuita.«⁴⁾ Celá argumentace Soldan-Heppova padá, poukáže-li se prostě na to, že spisy P. Tannera a P. Laymanna,

¹⁾ Soldan-Heppa, Geschichte der Hexenprocesse, Stuttgart 1880, II. 180.

²⁾ L. c., II. 203.

³⁾ Jarcke, »Zur Geschichte der Zauberei«, v Hitzigových »Annalen der Criminal-Rechtspflege«, II. 182.

⁴⁾ Soldan-Heppa, II. 204.

kteří před Spem proti soudům nad čarodějnicemi bojovali, mají právě tak approbaci řádových představených jako kniha Delrioova; dále že Speova anonymita změněnými poměry časovými byla přikázána, jak Soldan-Heppe sám připouští. Jinak budiž poznamenáno toto:

Mluví-li se o činnosti jesuitů při soudech nad čarodějnicemi, uvádí se napřed vždy jako příšera na protijesuitské jeviště P. Martin Delrio se svými »Disquisitiones magicae« pod paží.

Martin Delrio narodil se r. 1551 v Antverpách ze španělských rodičův a zastával již v 29 letech úřad vicekancléře a generálního prokuratora brabantského. Filolog Lepsius zové ho »divem naší doby.« V uvedeném věku svém vstoupil Delrio do Tovaryšstva Ježíšova. Mezi jeho četnými spisy jedním z nejznámějších jest výše uvedená kniha o magii, jež vyšla nejprve r. 1593 v Mohuči, po té pak v četných vydáních. Jako právník chce Delrio v ní podati soudní praxi tehdejší doby, jak sám praví.¹⁾ Při tom kárá v mnohých kusech tehdy všeobecně u katolíkův i protestantů panující příliš přísnou a často pošetilou praxi soudní a navrhuje některá zmírnění. Kárá ka př. časté užívání tortury při nejmenších důvodech podezření,²⁾ polemizuje s protestanty Bodinem³⁾ a Godelma-

¹⁾ Edit. 1600, III. 1 sq.

²⁾ III. 24.

³⁾ Kniha kalvínce Bodina, kterou satyrik Fischart, jesuita tak sprostě tupící, do němčiny přeložil a rozšířil: »De Daemonia magorum: Vom aussgellassenen, wütigen Teuffelsheer der Besessenen, unsinnigen Hexen« atd. (Strasburk 1581), dráždí neustále vrchnosti k potrestání čarodějnic. Ve věnování, datovaném ve Špýru 24. srpna r. 1581, zové Fischart čarodějnice »prokletou, bohapustou sběři«, proti níž »vrchnosti vždycky nastupovaly«. V knize té se učí, že se s čarodějnicemi nemá míti prážádného smilování (str. 548, 634, 646, 681); nechť vyšlou se kommissari k vyšetřování čarodějnic (str. 552); nechť také »je v kostele schránka, do níž by mohl každý svinutý papír vhoditi, na němž by jména těchto příšer... byla napsána« (str. 555); mam a klam prý jest vůči čarodějnicím dovolen (str. 564); je prý plno důvodů ku potrestání čarodějnic (str. 634 nn.) atd. Důvody doktora Weiera (Wiera) pro opatrnost zuřivě jsou potírány (str. 695 nn.). Weier obviňuje se z »rouhání a padělků«, že pry

nem, kteří kladou příliš velikou váhu na indicium z physiognomie.¹⁾ Delrio zavrhuje též zkoušku ohněm, kterou protestanté Scribonius a ještě později Carpov hájili.²⁾ Co se týče tortury, radí Delrio k největší opatrnosti.³⁾ »K odsouzení jsou nutny důkazy, které jsou nad slunce jasnější.«⁴⁾ »Lépe jest, aby sto vinných čarodějnic bylo prohlášeno nevinými, než aby jediná jen nevině byla odsouzena.... Co ti to, soudce, prospěje, osvobodil-li jsi zemi od zločinců, svou duši však jsi dal v sázku?«⁵⁾ Báječné a pošetilé věci, jež Delrio drží, má společny s tehdejší všeobecným názorem a soudní praxí, a ačkoliv snaží se je v mnohých kusech zmírniti, přece musí oproti mnohem rozum-

je »špata lékař«, »učeník a zák největšího černokněžníka« (str. 799 n.). U přirovnání k Bodin-Fischartovi musí býti Delrio nazván nesmírně mírným a opatrným, a přece staví se Delrio vždy na pranýř a Fischart, který všechnu tu zřešitelnost Bodinovu přeložil, »rozmmožil a vysvětlil«, vychvaluje se jako muž osvícený.

¹⁾ Edit. 1600, III. 71 n.

²⁾ II. 640 n. Čarodějnice byly pevně spoutány házeny do vody: plovaly-li na vodě, mělo to sloužiti za důkaz jejich viny. Velmi horlivě hájí tuto zkoušku vodou Scribonius z Marburku: »Responso ad examen ignoti patroni veritatis de purgatione sagarum« (1589) a »De natura sagarum«. V tomto posledním spise se dí (str. 118b): »An plane absurdum est quod disserui, Satanam eas in aquis retinere etiamsi contra omnem eius voluntatem nullae insontes submergantur?« a (str. 127): »Quid igitur tibi Neuwalde in mentem venerit, vehementer etiam atque etiam miror, quod experimentum hoc dixeris esse superstitiosum.« Tento spis je věnován magistrátu osnabrúckému, kde za dvě léta 140 čarodějnic bylo podrobeno zkoušce vodou (str. 112). — Na druhém místě jmenovaný Benedikt Carpov, professor práva v Lipsku († 1666), hájí jako věc spravedlivou, pobízeti úřady k větší přísnosti proti čarodějnicím. Trestu upálení má prý se užiti i v těch případech, kdy čarodějnice žádné škody nezpůsobily. (Practica nova, P. I., Q. 48, n. 49, p. 272. 276). Protože některé věci u čarodějnic tak těžce dokázati lze, má prý Bodin úplně pravdu, tvrdí-li, že není třeba držeti se úzkostlivě pravidel právních (Q. 49, n. 57, p. 281). Spis Carpovův je také proto zajímavý, že uvádí četné kruté rozsudky lipského soudu konšelského proti čarodějnicím (Q. 50, n. 65, p. 288), z nichž je vidno, jak děsně rozšířeny byly v Sasku soudy nad čarodějnicemi.

³⁾ Edit. 1600, III. 801.

⁴⁾ III. 79 sq.

⁵⁾ II. 624.

nějším výkladům svých řádových druhů, Tannera, Laymanna a Spe, nazván býti rigorosním.

By vystoupení obou napřed jmenovaných jesuitů správně mohlo se posouditi, třeba předeslati, 1. že bylo třeba k tomu velmi veliké osobní odvahy, vystoupiti v době upalování čarodějnic s mírnějšími názory ve prospěch čarodějnic, protože velmi snadno mohlo se tím upadnouti v torturu soudce čarodějnic; 2. oba jesuité patřili v řádě mezi největší autority ve svých oborech, Tanner v oboru dogmatiky a Laymann v oboru mravouky a kanonického práva; mimo to byli učitelé mnohých mladších jesuitů; z toho 3. ohledně P. Spe vyplývá, že příčina, proč vydal svoji »Cautio« a n o n y m n ě, neměla svůj původ v řádě, jelikož se mohl odvolávati a skutečně se též odvolával na nejznamenitější autority v řádě: Stavěti P. Spe pro jeho anonymitu v rozpor s jeho spolubratry, zakládá se prostě v nevědomosti.

P. Adam Tanner potírá ve své r. 1628 v Ingolstadtě vydané veliké »Theologii scholastické« (Theologia scholastica) celou řadu vět P. Delria přímo jako věty pro obžalované příliš škodlivé¹⁾ — příklad toho, jak málo »řádová approbace« důkazné má moci, neboť jak dílo Delrioovo, tak spis Tannerův mají od provinciála dovolení k tisku. P. Tanner vystupuje veřejně jako obhájce nevinných, zavrhuje užívání výpovědí čarodějnic pro praxi soudní,²⁾ potírá neohroženě četné bajky, jako na př. že ďábel může člověka skutečně ve zvíře proměnit;³⁾ žádá pro čarodějnice advokátů;⁴⁾ prohlašuje, že čarodějnice, jež jsou polapeny, dlužno většinou mfti za nevinné,⁵⁾ jejich přiznání na skřípci učiněná že jsou bez předchozích důkazů viny nicotna; potírá rozhodně tehdy na obranu proti odpůrcům soudů nad čarodějnicemi často pronášené mínění, že

¹⁾ Tanner, Theologia scholastica, d. 4, q. 5, dub. 3, III. 1001 sq. O působení Tannerově v Ingolstadtě srv. Mederer, Annales Ingolst. II. 145, 178.

²⁾ Tanner, l. c., III. 998; cfr. 993 sq.

³⁾ L. c., III. 1508.

⁴⁾ L. c., III. 1005.

⁵⁾ L. c., III. 986.

Bůh nepřipustí, aby nevinní byli odsouzeni.¹⁾ Tanner stanoví zásadu: Je-li potrestání zločinu spojeno s mravně jistým nebezpečenstvím pro nevinné, že se má upustiti též od potrestání těch, kdož snad jsou vinni, a to že platí zejména o čarodějnicích. Úchvatnými slovy líčí pak tento jesuita hrozná následky soudů nad čarodějnicemi, totiž že vzniká z toho 1. hanba, trápení a smrt nevinných; 2. nebezpečství pro stát; 3. hanba pro rodiny takto zneuctěné; 4. hanba pro náboženství katolické, jelikož často hodní a katoličtí lidé, kteří se čistotou mravův a častým přijímáním svatých svátostí vyznamenávali a jiným dobrým příkladem předcházeli, soudům těm za obět propadli.²⁾ Lépe než vřelým upalováním že daly by se čarodějnice vyhubiti potíráním nemravnosti a pověry.³⁾

Annalista ingolstadtský líčí P. Adama Tannera jako neobyčejně skromného, velice vážného muže, který se nikdy žertu nezasmál. Trapný bol s ubohými oběťmi, ke trápení, smrti a hanbě odsouzenými, přispěl k tomu zajisté velikou měrou.⁴⁾ Dle svědectví P. Spe prohlásili inkvizitoři čarodějnic po přečtení Tannerova traktátu, že, kdyby se byli mohli P. Tannera zmocniti, byli by ho napjali na skřipec, poněvadž prý svým obhajováním čarodějnic dal k tomu dostatečnou příčinu.⁵⁾

Jiný slavný theolog z řádu jesuitského, P. Pavel Laymann, přimlouval se touž dobou ve své veliké mravovědě za lidštější jednání s čarodějnicemi. Jeť jisto, — praví, — že mnohé byly nevinně odsouzeny, a proto s největším důrazem nutno trvati na tom, že je lépe, by deset vinníků nebylo potrestáno, než aby jeden nevinný spolutrestán byl. Bude-li se pokračovati v posavadním způsobu soudů, že celé vesnice, města

¹⁾ L. c., III. 986.

²⁾ L. c., III. 984. Podobně píše Spe, Cautio criminalis (ed. 2. Francofurti 1632), p. 18. sq.

³⁾ Tanner, l. c., III. 1021 sq.

⁴⁾ Mederer, Annales Ingolstad. II. 262.

⁵⁾ Cautio criminalis seu de processu contra sagas. Liber ad Magistratus Germaniae hoc tempore necessarius. Auctore Theologo Romano. Editio secunda. Francofurti 1632, p. 37 sq.

a země uvedeny budou v niveč.¹⁾ Také Laymann mluví o tom, že jest nutno, by se jim dostalo obhajce, a o tom, že nesmí se ihned užití tortury; že nemá se tortury užívati k tomu, by se vynutilo udání spoluvinníků, vůbec že při tortuře nemá se přijímati žádných svědectví.²⁾

Jako Laymann opět a opět na P. Tannera se odvolává, tak i nejmocnější bojovník proti těmto soudům, P. Bedřich Spe, opíjíva jeho chvalořečením. »Cautio criminalis« (1632) jesuity Spe jest nejen historicky nejdůležitějším dokumentem pro německé soudy nad čarodějnicemi, nýbrž je též nejvšestrannějším a přímo zdrcujícím odsouzením jich. Každý znalec soudů nad čarodějnicemi zajisté s tímto úsudkem bez rozmyslu bude souhlasiti. Obsah spisu »Cautio« znám je z různých výtahů z něho uveřejněných.³⁾

Budiž tuto uvedena pouze jedna věta z 51. dubia, jež jedná o tehdejší praxi těchto soudů. P. Spe vykládá, že se ubohým zajatým nedopřává věci znalých a zmužilých zpovědníkův a že se vůbec nepřipouští tací, kteří by knížatům zprávu podati a je o lepším poučiti mohli. Pak mluví o jesuitech vůbec, neboť jenom na ně hodí se slova ta, an dí: »Proto takovýmto mužům, jimž nejen celý obor světa výchovu mládeže, nýbrž i vládcové řízení svého svědomí svěřili, od inkvizitorů týchž vládců nejen překážky se činí, by zpovědi obžalovaných slyšeti nemohli, byť si toho tito co nejnaléhavěji žádali, nýbrž nedávno tito inkvizitoři při vznešené hostině opětovně se vyjádřili, že může ty dlužno jakožto rušitele spravedlnosti ze země vyhnati.«⁴⁾

¹⁾ Laymanni Theologia Moralis, ed. Mogunt. 1723, pag. 451 sq. První vydání vyšlo r. 1625 v Mnichově.

²⁾ L. c., p. 480.

³⁾ Nejlepší je od Dr. Cardaunse ve Frankfurtských brožurách 1884. Dobré výtahy jsou též u K. A. Menzla, Geschichte der Deutschen, IV², 182 nn.

⁴⁾ Cautio criminalis, p. 444. sq. Srvn. pag. 39, 208. K. A. Menzel podotýká příležitostně: »Co Spe a s ním stejně smýšlející jesuita Tanner k potírání nebo zmírnění děsných hrůz justičních podnikli, nezlomilo moci panujícího bludného názoru, a i kdyby ve hluku války nebylo to zůstalo bez povšimnutí,

Nemůže býti krásnějšího a čestnějšího svědectví pro činnost jesuitů proti nespravedlnostem soudů nad čarodějnicemi. K tomu mějme na paměti, že generál P. Aquaviva na dotaz z Německa vyslovil se dne 16. března 1589 proti všelikému účastnění se jesuitů na soudech nad čarodějnicemi¹⁾; že na statcích, na nichž jesuitům soudní pravomoc příslušela, pokud je známo, žádná čarodějnice upálena nebyla, kdežto naopak známy jsou četné příklady, jak jesuité čarodějnice od smrti zachránili²⁾: a proto výtky jesuitům činěná, jakoby nespravedlností v soudech nad čarodějnicemi páchaných byli užívali ve službách protireformace a že P. Spe byl naprosto osamělým zjevem v boji jesuitů proti soudům těm, musí býti odkázána do počtu bajek o jesuitech. Vidnoť to věru také z toho, že soudy nad čarodějnicemi počaly v katolických územích, jako v Trevíru,³⁾ Tyrolsku,⁴⁾ Bavorsku,⁵⁾ te-

bylo by to u protestantské části národa již proto nedošlo pozornosti, že tito obhajci rozumu a lidskosti byli členy řádu jesuitského« (Geschichte der Deutschen, V² 91). Později pokládali to osvícení protestanté za věc nemožnou, aby katolíci, a k tomu jesuité, již v 17. století byli psali proti soudům nad čarodějnicemi. Dle tohoto mínění tvrdil Thomasius, že »Cautio criminalis« nemůže býti spisem spisovatele katolického. Více viz u K. A. Menzla, V. 91, pozn.

¹⁾ Archiv německé řádové provincie, ser. XIII. B, f. 27: »Liceat quidem Principi consulere in generali, ut remedium adhibeat istis veneficiis, quae multa esse ajunt in ista regione, et praeterea quando occurrit, monere etiam sagas istas, cum iudice interrogantur, complices manifestare. De cetero vero non se immisceant in foro externo, nec urgeant, ut aliqui puniantur, nec eas exorcizent ad eum finem, ne retractent, quod iam confessae sunt: haec enim nobis non conveniunt.«

²⁾ Srvn. Annae litterae S. J. ad ann. 1586, Romae 1589, p. 267; ad ann. 1590, p. 341; ad ann. 1596, Neapoli 1605, p. 233. 283; ad ann. 1598, Lugduni 1607; ad ann. 1601, Antverpiae 1618, p. 635, 639; ad ann. 1607, Duaci 1618, p. 704. Ve všech těchto případech jedná se o zachránění čarodějnic v německých městech: Cáchách, Koblenzi, Trevíru, Ingolstadtě, Vídni atd. Prosby jesuitů nedosáhly vždycky žádoucího cíle: Litterae annuae ad ann. 1596, p. 233.

³⁾ Marx, Geschichte des Erzstiftes Trier, I, 2, 161 n.

⁴⁾ Rapp, Die Hexenprocesse und ihre Gegner aus Tirol, str. 16.

⁵⁾ Riezler, Geschichte der Hexenprocesse in Bayern, str. 241.

prve potom, když protestantismus již byl zatlačen. Mní-li pak Riezler, že se jesuité v Bavořích dříve v pravé podobě ukázati nesměli,¹⁾ nemá tvrzení to ceny pro nikoho, kdo zná dějiny nejzbožnějšího panovníka bavorského, vévody Viléma V. Nikoliv nejzbožnější a jesuitům nejoddanější vévoda Vilém, nýbrž Maximilian byl mezi panovníky bavorskými nejkruťším pronásledovatelem čarodějnic.²⁾ Konečně podotýkáme, že za každého jesuitu, jenž se soudů nad čarodějnicemi ujímal, lze uvésti nejméně dva protestanty, kteří to činili způsobem ještě rozhodnějším.³⁾

26. »Jesuita« Julius Lang (1890).

Pro dělání a rozšiřování protijesuitských mytů historicky velice zajímavým jest původ a užití bajky o »jesuitovi« Juliu Langovi. Ačkoliv první pramen této bajky, »Kölnische Zeitung«, musila odvolati a její vídeňský dopisovatel musil se dáti na ústup velice bedrný, hrál přece »jesuita« Julius Lang i později ještě velikou úlohu, a bude zajisté i po mnohých letech a stoletích určen k tomu, aby vystupoval jako výstražný strašák.

Co se týče rozšíření této bajky již nyní, budtež tuto uvedeny znovu některé, zcela náhodou k vědomosti naší došlé údaje. Štutgartský list »Protestantisches Familienblatt« otiskl v čísle z 27. října 1890 celý článek časopisu »Köln. Zeitung« a zmínil se též o prohlášení rakouského provinciála, že jesuité nemají naprosto prazádné účasti na slátaninách Langových; avšak právě proto — tak soudí tento rodinný list evangelického svazu — je všecko pravda, neboť řád jesuitský »jest lhář a otec lži.«⁴⁾ V listopadu 1890

¹⁾ Tamtéž str. 148.

²⁾ L. c., str. 196.

³⁾ Viz výše str. 965 n. a str. 968 pozn. 3. a výklady Evansovy a Burrovy proti výtce té u Janssena-Pastora, Geschichte VIII, 640. Srv. též Duhr, Die Stellung der Jesuiten in den deutschen Hexenprocessen, Kolín 1900.

⁴⁾ »Popírá-li teď provinciál rakouské provincie řádové Tovaryšstva Ježíšova, že jesuité nemají účasti na tomto hanopise,

čte se tato historie v časopise »Deutschevangelische Kirchenzeitung«, osobním to listě Stöckrově, a rovněž tak v listopadovém čísle časopisu »Kirchliche Correspondenz, Ausgabe für die Mitglieder des Evangelischen Bundes«. Dle zprávy v listě »Thüringer Zeitung« superintendent a senior Dr. Bärwinkel na schůzi, jež v Erfurtě dne 8. prosince 1890 od evangelického svazu proti povolání jesuitů do Německa svolána byla, vytasil se s Juliem Langem jako s jesuitou. Ve Wiesbadenu již před tím protestantský farář Bickel vytloukal kapitál z téhož ubohého »jesuity« v časopise »Rheinischer Courier«.

Je tudíž záhodno, již jedině v zájmu ne tak dobře zpravených budoucích věků, veškerý prameny o této bajce jednající podati, a to tím spíše, že lze z toho poznati, jak starší bajky o jesuitech, k jichž vyvrácení je nyní často potřebí důkladných theologických studií, v prvním prameni vypadaly, jak povstaly a jak se rozšiřovaly.

»Kölnische Zeitung« přinesla ve svém prvním ranním vydání z 26. září 1890 článek nadepsaný »Jesuitenstreiche«, ve kterémž se mimo jiné o jesuitech pravilo toto:

»Moc jesuitů v Římě je větší než kdy jindy od r. 1870, a státní sekretář Rampolla je tomuto řádu na ruku. Papež Lev XIII., ač ještě duševně čilý a statný, je starý muž, jenž nerad lidi mění a od žádného služebníka se neodlučuje, na něhož si zvykl. Za Rampollou je též všecka moc jesuitů, jíž, je-li toho třeba, užívá, aby na papeže mohl učiniti nátlak. K tomu přistupuje čilá národně-polská propaganda, za jejíhož pletichářského náčelníka může posud považován býti stále ještě roztrpčený fanatik Ledóchowski, ačkoliv mu vlastně kardinál Dunajewski nyní jakožto polský »primas« důstojnost tu vzal. Kde jde o potírání ně-

protože se jim stal nepohodným, jest to zcela lhostejno. Co jesuita tvrdí, popírá nebo přísahou stvrzuje, nemá pro žádného poctivého člověka, jenž zná morálku tohoto řádu, žádné váhy. Mluví-li řád jesuitský, mluví o svých příslušnících. Neboť on jest lhář a otec lži. R. W.«

mectví, zůstává Dunajewski opatrně pozadu a podporuje se vši mocí jesuitů vliv Ledóchowského a Rampollův. Prusko nemůže přijati jako arcibiskupa muže, jenž by pěstoval v první řadě polské, a to protiněmecké rýpalství. Vedle toho roste nepřátelský vliv jesuitů, čím starším a slabším je papež, a v řadě jesuitském vzrůstá se počet a síla německých jesuitů, kteří po způsobu renegátů jsou nejhoršími nepřáteli své národnosti a nové říše německé. Jejich nejvyšší představený, jako had chytrý Anderledy, je Němec (Němec-Švýcar, který před r. 1870 v Německu působil), a veliké bohatství řádu množí se stále ještě, zejména výtečně prováděným vymamováním dědictví. Mají arci za vhodné, aby mladému císaři Vilémovi časem zalichotili, by si razili cestu k návratu do Německa, avšak tam snad není nikoho, jenž by o jejich nepřátelství nebyl přesvědčen. O tom, jak působí v Rakousku, může zajisté podati nejnovější svědectví jejich slavnostní spis, vydaný k sňatku císařské dcery Marie Valerie. I do líbánek dvou vznešených novomanželů, kteří o politiku se nestarají, snaží se tento spis napatit jedu nenávisti proti německé politice, proti Prusku a německému císařskému rodu. Methoda těchto kalksburských vychovatelů rakouské šlechty, těchto feldkirchských lapačů duší na bavorských hranicích, je charakterisována již tím, že nezkaženého smyslu císařské dcery pro krásu přírody užívají jako příležitosti k následující naprosto lživé poznámce: »Obraz šlechtného, nešťastného krále bavorského Ludvíka II., ctěného miláčka její matky, zjevuje se nám dnes opět s veškerou svojí tragikou, se svým neštěstím, k němuž základ položila nešťastná léta 1866 a 1870—1871, a stkvostné královské a čarodějně zámky na temeni hor a v temném jezeře vybavují se opět v paměti naší!« Arcikněžnina zbožnost a bázeň Boží prohlašují se za dědictví císařského rodu, a při tom se praví: »Komu jsme po Bohu tím povinni, že... jsme byli ušetřeni smutného osudu severních zemí? Zajisté nikomu jinému, leč císařům z domu Habsburského; odtud ta nenávist revolucionářů všech zemí a dob,

pekelného zednářského spolku proti Rakousku a jeho císařskému domu! Odtud ta snaha církevních revolucionářův od Gustava Adolfa až po nešťastný rok 1857, by Rakousko oslabili, pokořili, dům Habsburský vypudili, a místo katolického apoštolského císařství zřídili císařství »evangelické«. Pekelné plány ty z části jsou uskutečněny; ďábelské státnictví Bismarckovo, mdloba a slabost německých vladařů razily borussismu a friedericianismu cestu a pomohly jim k vítězství. Avšak »katolický a rakouský« jsou ještě dnes pojmy souznačné a budou jimi vždycky! A tito jesuité chtějí býti do Německa zpět povoláni? Jsou skutečně němečtí mužové, kteří by se odvážili k tomu raditi, by zpět povoláni byli? Ještě dnes naplňuje tyto štváčské apoštoly divá nenávist proti Německu, kdež císařové a národové dávno v upřímném přátelství žijí. Avšak i náboženské štvání usvědčil císař František Josef teprve nedávno zase ze lži ve svých milostivých promluvách k zástupcům různých uherských náboženských vyznání a ve svém napomenutí katolického duchovenstva, aby zachovávalo pokoj. Zvláštní zlostí naplnění jsou jesuité proti Bismarckovi, na něhož kydají neuvěřitelné hany. Tak praví se na str. 3.: Místo aby se v Kolíně, Ingolstadtě, Hallu a jiných městech, jež hlásají slávu blahoslaveného Petra Canisia, stavěly pomníky Canisiovi, staví se ve mnohých městech pomníky Luthrovi, a jde o to, aby se zřizovaly pomníky onomu démonickému násilníku s třemi vlasy na lysé lebce, onomu vrahu davů u Králové Hradce. Kdož ví, zdaž tento ztřeštěný pomořanský zemánek (der tolle pommersche Junker) — jak byl kdysi nazýván — neskončí ještě jako alkoholik nebo morfinista nebo vůbec nějak nepřírozeně? O témž oblíbeném předmětu jesuitů jedná se ještě drastičtěji v jiném spise z téže tiskařské dílny: tam jásají nad tím, že katolické řády byly opět do Německa povolány, až na některé — ovšem katolíkům nejmilejší: jesuity, redemptoristy, lazaristy atd. — a ty budou moci též v nedaleké době slaviti opět vjezd svůj do Německa! Vynálezce theorie krve a železa je však — díky Bohu a moudrosti mladého, osvíceného

a energického císaře — sesazen, odklizen, pro všechny časy odstraněn a odbyt, a jeho neklidný duch, jeho intrikářský, pronásledovačný charakter nemůže najíti klidu. Durdí se a hněvá, mručí a bručí na hanebný nevděk, na utrpené křivdy a trýzně. Ten, který všechny odpůrce až do krve potíral, týral, žaláře naplňoval, tisíce vypověděl, blaho nesčetných rodin zničil, ty nejlepší a nejšlechternější, ba samého Pomazaného Páně pronásledoval, ten, jak se zdá, propadl teď stihomamu, nelze-li od alkoholu a morfia očekávati věci ještě horší! Vidíme-li tento nešťastný a neslavný konec tohoto nejnovějšího pronásledovatele církve, zdaž nemusíme s údivem zvolati: Hic est digitus Dei! Toť prst Boží!»

Vše, co tuto o jesuitech a proti nim je řečeno, bylo by se zajisté do historických repertoírů zapsalo jako »zaručené, naprosto zaručené a zcela spolehlivé,« kdyby byl dopisovatel listu »Kölnische Zeitung« neúčtoval bez hospodáře. A hospodářem, jenž v tomto případě účet důkladně revidoval, byl časopis »Kölnische Volkszeitung«, jenž již 1. října 1890 (č. 271, I.) pod titulem »Wie man Stimmung gegen die Jesuiten macht« a s mottem »Účel posvěcuje prostředky« dal listu »Kölnische Zeitung« na uváženou toto:

»Nebylo by zajisté s podivem, kdyby jesuité za dobrotivé zacházení, jakého se jim od knížete Bismarcka dostalo, jednou se příležitostně odvděčili — jeť to, mimochodem řečeno, nesmysl, zváti »renegáty« lidi, kteří neslýchaným způsobem byli přinuceni, aby svou vlast opustili, a jimž se až podnes brání, do vlasti se vrátiti — avšak člověk ne zrovna příliš důvěřivý musil ihned pochybovati o tom, zdaž by se člen řádu, jehož příslušníci nejsou přece známi jako zabeďněnci, vyjádřil tak zcela neobyčejně hloupě a hrubě. Psali jsme tudíž jednomu z těchto »renegátů« a dostali jsme ochotně telegrafickou odpověď ve včerejším ranním listě uveřejněnou: »Slavnostní spis, o němž »Kölnische Zeitung« mluví, není napsán žádným jesuitou, jesuité nemají na pamfletu tom prazádné účasti.« Tím nabyli jsme o věci dostatečnou povědomost, a žádali jsme vlastně jen ze zdvořilosti »Kölnische Zeitung«, aby se o tomto případě vyslovila. Zatím

však došel nás další materiál, jenž nám dává možnost, abychom odpověděli místo ní.

»Týž »renegát« totiž, jenž onen domnělý jesuitský spis nazval prostě »pamfletem«, spis ten nám teď poslal a k vůli úplnosti též ten »jiný« spis z téže tiskářské dílny. Obě corpora delicti leží před námi, a my činíme zpravodaji časopisu »Kölnische Zeitung« svoji upřímnou poklonu: že spis ten přidělil jesuitům, toť kousek, jenž jeho smělosti a fantasii je k veliké cti. 1. »Die Hochzeit unserer Kaisertochter. Von Julius Lang, katholischer Schriftsteller. Wien 1890. Im Selbstverlag (!) des Verfassers: Julius Lang, III., Hörnesgasse 17. Druck von Plaut & Co., IX., Maria-Theresienstrasse 5.« 2. »Unser Erzbischof Anton Joseph (Dr. Gruscha). Von Julius Lang, katholischer Publicist. Wien atd. (zcela tak, jako před tím). Precisnějším není možno býti: jméno, příjmení, ulice a číslo domu; jak zpravodaj na to přišel, že muž toho tak zcela prostě proměnil v jesuitu, je mně hádankou.

»Nemáme potěšení, znáti »katolického spisovatele« Julia Langa, a také po tom netoužíme. Nahlédnuvše zběžně do jeho »vlastním nákladem spisovatelským« vydaných plodů duševních, měli jsme na něm až až dosti: pobožnickářské patolízalství — jedna z nej-příjemnějších smíšenin, které existují — ve všem všudy; věci ty psány jsou zpola kleče, zpola leže: lichocení, jichž se tu knížeti arcibiskupu Gruschovi, arciknížeti Františku Salvatorovi, arcikněžně Marii Valerii a mnohým jiným osobám dostává, přesahují skutečně všelikou míru.

»Že k obětem tohoto zbožného byzantince — možno-li vůbec vážně naň pohlížeti — patří též jesuité, to bylo snad vídeňskému dopisovateli pohnutkou, že jim spis ten přidělil. Týmž právem mohla by však i arcikněžna býti za to volána k zodpovědnosti. Jeť úplně v témž trapném postavení, že jest opěvována, jako jesuité. Nedomníváme se arci, že by se veřejně proti chvalo zpěvu pana Langa ohradila; ovšem však žádáme od časopisu »Kölnische Zeitung«, aby pravdě dal průchod. Sloupce své otevřel hrubým pomluvám; i ví bezpochyby, co se po té státi má.«

Téhož dne »Kölnische Volkszeitung« mohla ve večerním čísle (z 1. října, č. 272, II.) pod titulem »Jesuitenstreiche« dáti časopisu »Kölnische Zeitung« novou odpověď:

»K vídeňskému článku časopisu »Kölnische Zeitung«, o němž jsme v našem dnešním ranním čísle psali, dostali jsme z Vídně následující dopis dđto 28. září: ,Jak málo věcných důvodů mohou liberálové proti povolání jesuitů do Německa uvést, dokazuje opět zcela jasně jejich hlavní orgán na Rýně. »Kölnische Zeitung« přináší článek, s nímž rozhodně nepochodila. Vedle všeobecných hesel o bohatství jesuitův a dotírání se jich k dědictví, na něž možno věru lapiti jen obmezené hlavy evangelického svazu, jsou tu předmětem řeči též fakta, totiž dva spisy, jež prý napsali rakouští jesuité. Oba spisy nejsou však s jesuity v nižádném styku. Spisovatelem jich jest jistý Julius Lang, který již k různým barvám se hlásil, ještě nedávno (také teď ještě?) do židovských listů psal a teď právě v exaltovaném katolicismu je činným, jak to již onen do očí bijící dodatek: »katolický spisovatel,« »katolický publicista« na titulním listě též hlásá. Způsobem nepřehnanějším, v pravdě nejošklivějším chválí jesuity, by se tak jevil býti pravým katolíkem. Na př. všechny jesuity vídeňské uvádí jménem a řadí je mezi »největší kazatele naší doby«. Při tom však časem na svou úlohu zapomněl, jak dokazuje na př. chvalozpěv na »posvátné místo« Bayreuthské. A za tyto všechny exaltované věci mají býti zodpovědni jesuité, to má býti »jejich slavnostním spisem«! Důst. P. provinciál rakouské provincie řádové pošle časopisu »Kölnische Zeitung« za tyto nepravdy potvrzenku.

»Tato oprava pana P. Schwärzlera zatím v »Köln. Zeitung« vyšla a zní krátce a řízně takto: »Spisu »Festschrift zur Vermählung der Kaisertochter Maria Valerie«, o němž v časopise »Kölnische Zeitung« z 26. září tohoto roku (první ranní vydání) zmínka se stala, ani žádný jesuita není autorem, aniž měli jesuité na sepsání této slátaniny nějaký vliv. Také k pamfletu na druhém místě uvedenému nejsou jesuité v nižádném poměru.«

»Kölnische Zeitung« podala o tom svému vídeňskému zpravodaji telegrafickou zprávu a dostala touž cestou tuto odpověď: »Tento spis je pečlivě pracovanou a bedlivě vypravenou knihou o více než 40 stranách pěknou latinkou tištěnou, datovanou 31. července jakožto v den sv. Ignáce z Loyoly a spolu svatební den arciknížete Františka Salvatora a císařské princezny. Celá kniha slouží k velebení a doporučení řádu jesuitského a jeho přátel a vydává se sama za slavnostní spis ke sňatku arciknížete, jakoby příslušníka nebo protektora řádu. Spisovatel líčí mezi jiným podrobně ve zvláštní kapitole, jak arciknížata František Salvator a Albrecht Salvator v Kalksburce do Mariánské kongregace byli přijati. Žádný nepředpojatý čtenář nebude se domnívati, že by tento fanatický, ale vypočítavý spis byl povstal bez působení nějakého jesuity, třeba že okolnost tato provinciála řádu zůstala tajnou.«

»Kölnische Zeitung«, jež slovo »oprava« označila uvozovacím znamením, je zajisté sotva přesvědčena o tom, že je tím věc ta odbyta. Naopak, je stále zajímavější. Pan dopisovatel činá již poněkud ustupovati. Ve svém článku, jehož jakost nedá se ani pojmenovati, nemluvil o nepostřehnutelném »působení nějakého jesuity«, nýbrž o »jejich (jesuitů) slavnostním spise«, z čehož slovy částečně potupnými činil zodpovědnými jesuity (aspoň rakouské) — jednání to přímo ostudné, jelikož (jak čtenáři z našeho ranního listu poznali) skutečný autor na obou pamfletech plným jménem s připojením ulice a čísla domu byl uveden. Redakci »Köln. Zeitung« je volno do exemplářů těch nahlédnouti. Každému slušnému člověku věc ta jediným pohledem na ně a do nich se vysvětlí. Má tedy teď na výběr: buď odvolá, nebo musí býti spokojena, upozorníme-li ji na osmé Boží přikázání: Nepromluvíš proti bližnímu svému křivého svědectví.«

Brzy po té omlouval zpravodaj časopisu »Köln. Zeitung« svůj omyl tím, že prý jeho exemplář neměl obálky, omluva to, jež zní věru podivně, kdyžtž zpravodaj dva spisy z »téže tiskařské dílny« jesuitům

přidělil, tak že bezpochyby oba obálku náhodou ztratily, nehledíc k tomu, že i při této bědné omluvě trvá dále ona nepřistojnost, že se tyto spisy bez obálky nejdřívejším způsobem bez e všeho důkazu jesuitům připsují a že se jich užívá jako předmětu pro těžká podezřívání a obžaloby.

Čeho »jesuita« Julius Lang oběma svými spisy vlastně dociliti chtěl, ukazuje zcela jasně oběžník od Langa mnohým šlechticům a duchovním zasláný, jež »Kölnische Volkszeitung« ve večerním čísle z 3. října 1890 (č. 273) otiskla:

»Vaše Blahorodí!

Jakožto člen druhého všeobecného rakouského sjezdu katolického, jenž přijal resoluci o účinném hmotném i mravním podporování katolického tisku a katolických konservativních spisů, vydal a svým nákladem vytiskl i rozšířil jsem dva lidové spisy pro katolický lid v Rakousku, pod názvem »Náš arcibiskup Antonín Josef Gruscha« a »Sňatek naší císařské dcery«. Ačkoliv jsem oba tyto lidové spisy rozeslal již ve 4000 exemplářů, přece jsem do dnešního dne dostal sotva polovičku svých výloh s vydáním spojených. Zasilaje Vašemu Blahorodí své oba slavnostní spisy, dovoluji si prositi co nejuctivěji, byste je přijal a dobrotivě libovolný příspěvek na krytí výloh tiskových s ohledem na jich katolický směr a účel poskytl, při čemž podotýkám, že mne došly posud příspěvky na krytí výloh tiskových v obnose 1, 2, 5, 10 až 25 zlatých. Spoléhaje na dobrotu, štědrost a katolicko-vlastenecké smýšlení Vašeho Blahorodí, znamenám se v plné účtě oddaný Dr. Julius Lang, katolický publicista a člen II. všeobecného rakouského sjezdu katolického. Vídeň-III., Hörnesova ul. č. 17.«

Jako muže peněz chtivého ukazuje nám »jesuitu« Langa i jiný oběžník, jenž se dostal do rukou časopisu »Germania«. »Köln. Volkszeitung« (1890, č. 336, I.) píše o tom:

»Pan Julius Lang, »jesuita« časopisu »Kölnische Zeitung«, rozesílá dle »Germanie« oznámení nového,

jím napsaného »sensačního spisu:« »Der Antisemitismus vom katholischen Standpunkte als Sünde verurtheilt«. »Katolik« Lang domnívá se po ohlášení všech svých katolických »vlastností«, že spisem svým »jednal v zájmu náboženského míru v Rakousku, zejména však též v zájmu israelských spoluobčanův a židovství vůbec, a že smí ku podporování svých účelů spoléhati na mravní a hmotnou podporu na statky bohatých israelských spoluobčanův.« Slohem žebravého listu psané oznámení to končí se takto: »Jsa úplně přesvědčen o tom, že šlechtetný a velkodušný výkvět rakouského židovstva mně v tomto případě, kde jde hlavně o jeho věc, o jeho zájmy, neodepře své pomoci a podpory, dovoluji si ještě zvlášť upozorniti na 5. a 8. kapitolu, ve kteréžto poslední hlavě dobročinnost a štědrost Israelitů četnými příklady se dokazuje, a na to, by se oběžník tento za důvěrný, pro veřejnost neurčený pokládal.« Snad se toho ještě dočkáme, že se pan Lang obrátí též na evangelický svaz.«

První exempláře tohoto spisu proti antisemitismu poslány byly s připojeným »důvěrným oznámením« různým vynikajícím osobám. V oznámení tom se praví, že spisovatel je »veterán publicistiky v Rakousku, syn zemřelého vysoce postaveného c. k. dvorního úředníka, po 35 let literárně činný,« a jelikož nemá soukromého jmění, že »si musil z podílu své paní jaksí vypůjčiti téměř 950 zl., kteréžto sumy bylo zapotřebí na sazbu, tisk, papír a porto.«

Dr. Albertu Wiesingrovi, jenž toto ve vídeňském listě »Vaterland« sděluje, byl též spis pohnutkou a ospravedlněním, že uveřejnil »Obraz ze života soukromého učence katolického« (»Lebensbild eines katholischen Privatgelehrten«¹⁾), který nijak nezadá jesuitovi dle obyčejného protestantského pojmu. Wiesinger sedal před 47 lety s Juliem Langem na téže lavici ve vídeňském gymnasiu u Škotův a od té doby

¹⁾ Ve vídeňském listě »Vaterland« z r. 1890, č. 338 a 339; na potvrzení a pro opravu viz č. 344. To, co Langem bylo vadným shledáno, jest tuto pominuto.

sledoval se zájmem historii svého bývalého spolužáka. Vpravuje takto:

»Dne 5. prosince 1860 přinesl ‚Nürnberger Anzeiger‘ článek: ‚Ein Jesuit in Frack‘. Jakožto jesuita toho druhu líčí se tu Jul. Lang, a to jako ‚druh‘ jesuitů, jako jeden z této rotý, jenž patřil ke každému ‚popskému spolku‘ atd.; avšak v témž článku se též chváří, že má ‚ostré a obratné péro‘, že ‚je doktorem filosofie‘ atd. Kdo mně tenkrát tento dnes zažloutlý list poslal, bylo mně povědomo. Byl to sám pan Lang. Ale kdo článek ten psal, jsem nevěděl; dověděl jsem se to až po 14 letech, dne 16. října 1874, kdy jsem v berlínském ‚Germanii‘ našel důkaz pro to, že tento několik poklon obsahující potupný a hanlivý článek o panu Langovi nepsal nikdo jiný leč — pan Lang sám. ‚Germania‘ otiskla totiž jistý článek z časopisu ‚Süd-deutsche Post‘, v němž se praví: ‚V článku norimberského listu vylíčen byl Lang jako výlupek jesuity a jesuitismus sám jako výlupek pekla. Tento anonymní článek souhlasil úplně s demokratickým směrem listu. Za nedlouho po té představil se v oné norimberské redakční místnosti jistý ‚Doktor Silva z Vídně‘, který se prohlásil za pisatele onoho článku a nabídl se, jelikož prý přichází právě z Mohuče, že bude referovati o tamějších ultramontánních snahách. Dr. Silva ukázal se býti demokratem ryziho zrna, doplnil si půjčkou peníze na cestu a odejel po té do Vídně, aby se později zjevil pode jménem Julia Langa jako redaktor jistého listu v Praze. Odtud psal hostinskému, u něhož na své cestě v Norimberce bydlil, by ho vyzval ku předplacení na list ten; ba, byl tak smělý, že se opět v Norimberce ukázal a jako Julius Lang se představil, který sama sebe jako nejhoršího a nejúskočnějšího člověka vylíčil, aby, jak pravil, tímto útočením na sebe sama upevnil zase poněkud otřesenou důvěru ultramontánů k jeho osobě.‘

»R. 1863 dostal se mně do rukou, jakožto tehdejšímu redaktorovi časopisu ‚Wiener Kirchenzeitung‘, list ‚Prager Wochenblatt‘, vydávaný — Juliem Langem. Tento list napadl pohoršlivým způsobem ‚popy‘, jesuity a svatoušky‘ ve Vídni a oznámil zároveň vy-

dání spisu pod názvem ‚Ungedruckte Memoiren des Dr. Julius Sylva aus der Bach-Kempen-Concordats- und Säbelregime-Epoche‘. Protože mne pan Lang zasíláním svého týdeníku stále oblažoval, napsal jsem dne 30. září 1863 článek pod titulem: ‚Julie, kdo jsi?‘ v němž jsem podal velmi věrně dle přírody kreslený obraz tohoto ‚Julia‘. Zároveň vzpomněl jsem na onen drzý a hloupý článek, jež Julius Lang dne 19. pros. r. 1860 v listě ‚Morgenpost‘ proti školským bratřím uveřejnil. Pan Lang přestal mně ihned list svůj posílati.

»‚Fremdenblatt‘ z 15. ledna 1867 měl dopis z Prahy pod názvem ‚Pražské klepy‘, ve kterémž vyprávěla se vskutku odporná skandální historka o některých šlechticích a jistém jesuitském knězi Amadeovi, jenž, jak se později ukázalo a jak ‚Fremdenblatt‘ sám musil vyznati, nikdy neexistoval, jakož vůbec celá ta skandální historka byla nejsprostší smyšlenkou. Tak vypadala tehdy činnost tohoto ‚katolického soukromého učence.‘¹⁾

Ani později nenastal v této činnosti obrat k lepšímu.²⁾ A to jest onen ‚jesuita‘ časopisu ‚Kölnische Zeitung‘ a evangelického svazu, jesuita, jak se arci líčí — v bajce.

27. Jesuitský v nejhorším slova toho smyslu (1891).

Jako jednotliví jesuité, tak prý působí i lidové missie jesuitův ďábelským způsobem pro satana a jeho říši. Stöckrovy ‚Německé evangelické církevní noviny‘ (‚Deutsche evangelische Kirchenzeitung‘) dokazují to ‚spolehlivou‘ prý zprávou v čís. 3. z r. 1891. Zpráva ta zní:

»Jesuité jdou! As uprostřed let šedesátých, když hrabě Ledóchowski byl biskupem v Poznani a jesuité ještě nerušeně rejdy své tropiti směli, bylo s kazatelen katolických kostelův oznámeno, že ve

¹⁾ Srv. ‚Wiener Kirchenzeitung‘ z 1. června 1867.

²⁾ Vídeňský ‚Vaterland‘ z r. 1890, č. 339.

zdejšími okrese bude konána jezuitská missie ... Znění zvonu zvěstovalo příchod značné tlupy asi pěti nebo sedmi páterů také do našeho malého západopruského venkovského městečka. Okolnost, že zde uprostřed výhradně katolických obyvatelův asi před 80 lety utvořila se obec, tehdáž jen 45 duší čítající, která se tak rozmnožila, že již v letech čtyřicátých přikročeno býti mohlo k stavbě velikého kostela, a na ten čas počet na město a venkov rozdělené obce asi na 3000 duší vzrostl a neustále mohutněl, jakož i další okolnost, že pisatel těchto řádků jakožto evangelický křesťan jest patronem katolického kostela městského a jeho čtyř kostelů filiálních — okolnosti tyto pokládány byly zajisté za dosti naléhavé, aby právě zde se zvláštní intenzivností proti vzrůstajícímu kacířství vystoupeno bylo.

»Brzy po svém příchodu poctili mne tři z těchto apoštolů svojí návštěvou. Náčelník missie byl urostlý mladý muž pěkného vzezření, vznešeného chování a bezvadných způsobů. — Právili, že nechtěli opomenouti představití se akatolickému kostelnímu patronu, aby vyslechli po případě speciální jeho přání. Vytkl jsem neřesti pohlavní, opilství a krádeže, jimž nižší třídy obyvatelstva zvláště jsou oddány; misijnáři slíbili, že zvláště tyto neřesti ostře budou kárati. Když jsem však ještě dodal, aby snažili se v posluchačích svých vzbuditi také živou lásku k vlasti a věrnost ke králi — tu vyskočili oni tři páni se svých sedadel, jakoby zmijí byli uštknutí, učinili malou poklonu a spěchali, aniž slova odpověděli, z pokoje. Po dvou dnech odtáhli páteři bez hluku odtud. Co pak se oněch neřestí týče, jakož i nedostatku patriotismu, zůstalo vše při starém! ... Od oné doby datuje se počátek ‚Růžencového spolku‘ pro mladé dívky, jehož členové úzký, nepatrný prstýnek nosí. Tento spolek, jehož význam nevrcholí v ničem jiném leč v závazku vstupovati ve smíšené sňatky, natropil již mnoho zla. Jest mi známa řada případů, že mladé dívky slibu svému věrně dostály a za to věnem až do 1000 marek obmyšleny byly. Dle známé zásady: Účel posvěcuje prostředky, nešťtí se posvátného

díla, ani za cenu necti, v čemž (!) bohužel také důkazy mohu přinesti.

»O tom, zda a do jaké míry ona jezuitská missie zodpovědná jest za tento růžencový spolek, nechceme rozhodovati. Jesuitským však v nejhorším slova toho smyslu jest a zůstane, užívá-li se pod záštitou církevní a za sankce kněžské takovýchto ďábelských prostředků k potírání nenáviděných kacířův.«

»Germania« vyzvala pisatele tohoto nenávisť sršícího článku, aby »jmenoval ono malé západopruské městečko, kde se to vše sběhlo a aby podal důkazy pro svoje neslýchaná tvrzení, nechce-li, aby označen byl smahou pomluvače.« K tomu odpověděly Stöckrovy Církevní noviny dne 28. února vyhýbavě takto:

»Pro jezuitské čenichálky označil se pisatel dosti zevrubně. Ultramontánní hanobení ho nedráždí. Na svých tvrzeních trvá v plném jejich dosahu; bližší zprávy nyní podávati pokládá za zbytečné, zvláště když »Germania« v dotyčné osadě chce užiti ultramontánního systému bojkottového ...«¹⁾

»Jezuitský čenichálek« vyskytl se tentokráte ve výtečném Paderbornském nedělním listě »Leo«, jenž dne 15. března 1891 (číslo 11.) tuto zprávu podává:

»Na štěstí označil pisatel město, kde onen prázvláštní ‚Růžencový spolek‘ prý existuje, jakož i sebe sama tak jasně, že objevení jeho nemohlo býti těžkým; jest to ‚malé západopruské venkovské město‘, a pisatel jest jakožto protestantský křesťan patronem katolického kostela městského a jeho čtyř filiálních kostelů. Nuže, jeden západopruský čtenář našeho časopisu nám sděluje, že pisatelem onoho článku ve Stöckrově orgáně není nikdo jiný leč protestantský pan — hrabě Stollberg-Wernigerode na zámku Tützu v západních Prusích, patronátní pán katolické fary městyse Tützu a jejích čtyř filiálních kostelů, jež jsou: Schulendorf, Knakendorf, Mehlgest a Marthe.

»Řečený hrabě Stolberg-Wernigerode jest v neobyčejně přátelských stycích s ‚Evangelickým svazem‘

¹⁾ »Germania« ze dne 30. dubna 1891, čís. 96 I.

a ozdobil také famósní adresu členů bundu proti připuštění jesuitův svým podpisem. To by ovšem vysvětlovalo tón, jehož se v onom článku Stöckrova orgánu proti jesuitům užívá, jakož i nepřátelské smýšlení, jež se v protijesuitském onom článku jeví. Ale pošetilá ona babská báhorka o „Růžencovém spolku“ se „slibem“ katolických dívek, že chtějí vstupovati toliko v manželství smíšená — zdaž to nemluví proti autorství hraběte Stollberga? Zdaž by skutečně mohl takovéto báhorce věřiti? Než přece, i to mluví právě pro jeho autorství. Jestli to týž hrabě Theodor Stollberg-Wernigerode, jenž veřejnou vyhláškou dne 15. prosince 1883 učinil vyzvání, aby mu posílány byly straky k přípravě jakéhos léku proti padoucnici, s tím však doložením, že to musí býti straky výhradně v době od 24. prosince do 6. ledna zastřelené. Jestli to známý onen pověrečný lék diakonisek Drážďanských, které míní, že práškem ze spálených strak, jež v těchto dvanácti dnech byly zastřeleny, vyléčiti lze epilepsii. Čas od vánoc do sv. tří Králův jest dobou tak zv. svatých dvanácti nocí, kdy dle staropohanské pověry také nesmějí býti vepří zabíjeni, ježto by jejich maso bylo červivé. Ježto tedy „protestantský křesťan“ hrabě Stollberg-Wernigerode této patrné pověře o dvanácti svatých dnech od vánoc až do 6. ledna jest oddán, tuto pohanskou pověru věřivě přijímá a veřejně vyznává, není nikterak nápadno, že také onu babskou báhorku o „Růžencovém spolku“ se „slibem“ smíšených sňatků za pravdu přijal a že ji v Stöckrově listě za pravdu veřejně vydával. Kdo věří v magickou moc pohanských dvanácti dnů nebo nocí, jest s to, aby všeličemu věřil.

»Nám hloupým katolíkům však tato víra nestačí; žádáme pro ono tvrzení důkazův, a „Leo“ jest splnomocněn, panu hraběti 300 marků hotově dáti k dispozici — jakožto prémii za straky dvanácti svatých nocí —, bude-li hrabě moci jen jedinou dívku jmenovati, která „prazvláštnímu onomu slibu dostála a za to věnem až do 1000 marek obmyšlena byla.“ Pan hrabě ujistuje, že jest mu známa „řada takovýchto případův.“ Tedy prozatím jen jediný případ, pane hrabě, a za

to obdržíte 300 marek na — straky dvanácti nocí posvátných. Další účtování za ostatní tvrzení bude pak následovati; nyní však žádáme o jediný jen případ z oné „řady případův!“

»Nyní konečně« — tak napsala po té, dne 30. dubna 1891 „Germania“, — „když tato zpráva proběhla časopisy, vyšlo ve 12. čís. „Německých evangelických církevních novin“ (21. března) „Prohlášení“, v němž se praví:

„Od prvopočátku byl jsem hotov údaje své krýti jménem svým, což již z toho na jevo vychází, že protivníkům velice snadno bylo vypátrati mne jakožto autora. Vítězoslavný pokřik katolických listův není tudíž na místě.“ (Zdá se nám, že odvaha dostavila se u p. hraběte poněkud pozdě.)

»Na obsahu svého tvrzení trvám. Setkání své s jesuity dokládám svým slovem. Nevlastenecké projevy po vítězstvích roku 1870 jsou známy. O poměrech v růžencovém spolku, jak jsem je byl vylíčil, mluvilo se svým časem veřejně. Rozumí se však samo sebou, že fakta za důkaz sloužící vzhledem ke cti žen, jež by tím vydána byla v šanc, nemohou probírána býti tak, aby při tom jména byla uváděna.

Tütz, 15. března 1891.

Theodor hrabě Stollberg.

»K tomuto prohlášení p. hraběte pojí se douška redakce „Kirchenzeitung“, jež takto zní: „K hořejšímu prohlášení dodávám, že jsem zevrubnou rozmluvou s panem hrabětem Theodorem Stollbergem nabyl přesvědčení o jeho bezelstnosti (bona fides), jakož jsem o tom ani předem pochybovati nemohl. Ostatně podotýkám, že pan dvorní kazatel m. s. Stöcker ani o prvním článku ani o redakčním prohlášení v čís. 9. před vydáním listu nevěděl.“

Redakce. (Pohl.)

»Ke každé větě tohoto prohlášení hraběcího i redakčního vtírá se nám celá řada úvah, než nemusíme jich tu uváděti, ježto soudný čtenář sám si je učiní. Tolik však páni Stöcker, Pohl a hrabě Thodor u-

znají, že se svou skutečnou nebo domnělou bona fides zde ničeho nepořídí. Kdo s těžkými obžalobami před veřejnost předstoupí a prohlásí, že nemůže „pohříchu důkazův uvést“, musí dostáti slovu, t. j. musí podati důkazy. Veškera „bona fides“ nic není platna při takovýchto, čest jiných osob těžce urážejících obžalobách.

»Než, co se týče onoho „ohledu ke cti žen“

»Po rytířsku jedná pan hrabě, je-li mu čest žen svatá! Ale tato rytířskost mu přece nebránila v tom, aby anonymně přetěžká obvinění pronesl vůči katolickým paním a dívkám Tütským, nebránila mu v tom, aby katolickému farnímu duchovenstvu Tütskému a biskupskému úřadu Hnězdno-Poznaňskému vmetl strašlivou obžalobu ve tvář, že „pod církevní záštitou a za kněžské sankce užívají ďábelských prostředkův“ a že řídí se zásadou: Účel posvěcuje prostředky!

»Jesuitským v nejhorším slova smyslu¹⁾ by však pane hrabě, bylo, kdybyste sice hned od počátku byl hotov býval údaje své, na nichž výslovně trváte, svým vznešeným jménem krýti, kdybyste však nyní, kdy ke skutečnému krytí dojítí má, za křovisko své „bona fides“ se skrývati a říkati chtěl: Není to pohříchu možno vzhledem ke cti žen!

»Ano, pane hrabě, čest žen, čest kněží, čest mužův, to vše vydáno jest v šanc; ale mlčením svým jich nezachráníte. A bylo-li o dotyčných poměrech opravdu veřejně mluveno, co možno ještě na cti ohrožených žen pokaziti? — Nikoliv, čest nevinně pomluvených žen a dívek, čest těžce pomluveného duchovenstva Tütského, jehož patronem (t. j. ochráncem) jste, Vaše vlastní čest i čest Stöckrova vyžadují toho, abyste buď podal důkazy anebo odvolal.²⁾

Než, není známo, že by hrabě byl podal důkazy nebo odvolal.²⁾

¹⁾ »Germania« 1891, č. 96.

²⁾ Tento výsledek věci pohnul časopis »Kölnische Volkszeitung« (čís. 118 [240] ze dne 1. května 1891) k tomuto konečnému úsudku: »Souboji přízniví příslušníci stavu pana hraběte

28. Jesuitská horlivost v obracení na víru (1892).

Pod tímto titulem přinesl »Stuttgarter Evangelisches Sonntagsblatt« dne 23. října 1892 následující článek:

»Na počátku srpna t. r. přišel jistý hladový evangelický tovaryš z Württemberska na své cestě do Feldkirchu a prosil v tamním jesuitském pensionátě za pokrm. Toho se mu dostalo; když pak, byv tázán, prohlásil se jako kacíř, byl co nejpřívětivěji vyzván, aby tam zůstal. Byly mu uloženy menší práce v zahradě, ale zároveň bylo mu dáno na srozuměnou, že nemusí tak příliš pracovati, hlavní věcí že jest, aby ihned v náboženství (katolickém) vyučovati se dal. Druhého dne hovořeno ještě zřetelněji: pater magister mu nabízel, by se stal bratrem-laikem v řádu jesuitském, nebo, má-li peníze, aby vstoupil do jejich missie. V příležitostných hovorech byla jeho evangelická víra od prvního dne napadána a podezřívána, zejména osoba Lutherova byla nejohybnějším způsobem hanobena (na př. že je Luther sedmeronásobným řetězem v pekle uvázan atd.); oproti tomu domnělé přednosti římsko-jesuitské církve se veleřily a ubohý kacíř ten voděn

pokládali by jej pro tento výkon za neschopna zadostučinění. Soudíme mírněji o tomto muži, jež již, přečetše jeho ztřeštěný článek, nemohli jsme bráti zcela vážně.« Přes to byl týž hrabě Theodor Stolberg-Wernigerode ještě téhož roku k návrhu ministra kultu od krále jmenován členem generální synody evangelické zemské církve pruské (»Reichsbote« čís. 254 ze dne 30. října 1891). Tato generální synoda pak statečného hraběte 3. prosince 1891 do 18leté rady synodální. Naproti tomu chtěl tomu rozmarný osud, že téměř téhož dne jméno hraběte, jenž dosud jakožto spoluzakladatel a spolupracovník v záhlaví každého čísla »Německo evangelických církevních novin« byl uváděn, od Stöckra bylo vyškrtáno. To stalo se z rozhořčení nad tím, že Stöcker při volbě představenstva generální synody, jež téhož dne (3. prosince) se konala, propadl, nehoda, kterouž na vrub »byzantskému blouznilství svých přátel« přičítal (»Deutsch-Evangel. Kirchenzeitung« čís. 50 ze dne 12. prosince 1891). Bylo by zajisté krásnější bývalo, kdyby dvorní kazatel Stöcker podobnou citlivost byl na jevo dal, když šlo o dobrou pověst jiných nevinně nařčených.

byl na všechny mše a bohoslužby. V tomto svém, arci svou vlastní neopatrností zaviněném trudném postavení psal tento ohrožovaný muž své matce, jež mu dala moudrou radu, aby ihned od jesuitův odešel. To též k velikému zármutku jesuitův učinil, kteří ho na rozchodnou napomínali, aby při svém návratu do Württembergu navštívil klášter Beuronský a hledal tam rady. Přestup že může vykonati bez hluku, zcela prostě. Především však, aby žádnému evangelickému faráři nic neprozrazoval. Než tento 18letý jinoch šel přes zákaz jesuitů se svými vnitřními pochybnostmi a boji k evangelickému duchovnímu a odešel od něho s nově nabytým evangelickým přesvědčením o víře; budoucně zajisté prohlédne listivá tenata jesuitův a zničí je. Tento malý příběh nechť mnohému jest výstrahou před pohostinstvím jesuitův a klášterníků vůbec, jehož z nouze mnozí evangeličtí cestovatelé se doprošují. Ale kéž také veškeré evangelické Německo pozná, co zamýšlejí jesuité, jichž užší německý řádový okres čítá 1069, nechať přicházejí se sladkými nebo trpkými slovy, totiž obrácení kacířského protestantismu k jejich, samospasitelné¹ papežské církvi.«

Vzhledem k tomuto článku zaslal rektor pensionátu ve Feldkirchu, P. Gross, zodpovědnému redaktoru »Štuttgartského evangelického nedělního listu« níže položenou opravu a žádal na základě § 11. německého říšského tiskového zákona ze dne 7. května 1874, aby byla uveřejněna.

»K článku Štuttgartského evang. nedělního listu v č. 43. ze dne 23. října nadepsaném „Jesuitská horlivost v obrácení na víru“ připomínáme: n e n í p r a v d a, že tovaryš ten byl vyzván, aby zůstal, a že mu bylo řečeno, že má ihned dáti se vyučovati katolickému náboženství; n e n í p r a v d a, že měl státi se fráterem-laikem jesuitského řádu, anebo měl-li by peníze, vstoupiti do jesuitské missie; n e n í p r a v d a, že některý jesuita jeho evangelickou víru napadl a podezřívá, zvláště pak že osobu Lutherovu hanebně pohaněl (na př. že Luther sedmeronásobným řetězem v pekle jest uvázan), anebo římsko-jesuitskou církev velebil; n e n í p r a v d a, že jesuité pro jeho odchod byli u velikých starostech a že

jej napomínali, aby šel do kláštera Beuronského a tam sobě rady vyžádal; není pravda, že mu bylo uloženo, aby žádnému evangelickému faráři ničeho neprozrazoval.

»V pravdě má se věc takto: P. minister Amstad byl 6. srpna dopoledne k tovaryši V. T. z G. u Štuttgartu do hovorny povolán. Tovaryš ten prohlásil ihned, že jest evangelíkem, že však chce státi se katolíkem; od svého přesvědčení že nikým nedá se odvrátiti, ani matkou svou, jejíž dopis předložil, v němž jej tato varovala před odpadnutím. P. minister mu řekl, že státi se katolíkem nejde tak rychle ani tak snadno; že musil by teprve katolickou církev lépe poznati a pak k některému katolickému faráři se obrátiti, nejlépe ke katolickému faráři ve Stuttgartě. Na to tovaryš odvětil, že nemá peněz, že jest bez práce, kufr svůj že nechal v koleji ve Schwyzu, a žádal, aby mu byla vykázána práce v zahradě. Byl sice na zkoušku do práce přijat, zároveň však bylo za dobré uznáno, hned na něho se doptávati. Již třetího dne došla zpráva ze Schwyzu, že tam T. žádného kufru nemá, a zároveň bylo před ním varováno. P. minister povolal jej ihned k fortně a oznámil mu u přítomnosti jednoho svědka, že jest propuštěn, neboť že to, co o kufru povídal, jest vylháno, a že tudíž nelze ani jiným jeho výrokům přikládati víry. V. T. odešel, aniž slova pronesl k své obraně.«¹⁾

29. Jesuitský attentát na státní školu (1893).

Stát ven ze škol! Tak prý spolu s ostatními jesuity učí zvláště jesuita P. Cathrein. Ten však uveřejnil v časopise »Germania« (1893, 28. března) toto prohlášení:

»Od několika neděl koluje jako na základě společné úmluvy všemi katolickými listy tato noticka, která čtenáře o pravém cíli „jesuitismu“ vzhledem ke škole a církvi má poučiti.

Jesuita Cathrein píše v časopise »Stimmen aus Maria-Laach«: »Vzhledem k církevním školám přísluší

¹⁾ »Freiburger Bote« 1892 čís. 250.

státu nanejvýš právo, přesvědčovat se, zda místnosti jejich vyhovují všeobecným zdravotním zákonům. Nucenou návštěvu státních škol dlužno naprosto zavrhnouti. Zdaž čtení, psaní a počítání dnes pro všechny bez výjimky jest nezbytno? To zajisté nesnadno bylo by lze pochopiti. Stát musí opět ze školy býti vyhnán. Duchovním úřadům, v prvě řadě papeži, přísluší právo církevní trestní a disciplinární moci, a ve vykonávání tohoto svého práva nejsou na nikom na světě závislími. Pokud nepřímě s exkommunikací spojeny jsou následky civilní, má je stát uznati.«

1. Každý, kdo tyto řádky čte, musí se domnívati, že tu jde o souvislý úryvek z nějakého pojednání, jež podepsaný napsal. Ničím není naznačeno, že tomu tak není. Nuže, jak se má věc ta ve skutečnosti? Svrchu uvedené věci nalézají se — ovšem v podstatně jiné formě — v 21. doplňkovém sešitě k časopisu »Stimmen aus Maria Laach«: »Úkoly státní moci a její meze«, Frýburk 1882, ale na zcela různých místech. První věta jest na str. 136, druhá na str. 109, třetí a čtvrtá na str. 115, pátá na str. 117, obě poslední na str. 139, ale delším odstavcem od sebe oddělené. Nuže tyto věty, z nichž ani dvě vedle sebe v brožuře mé se nenalézají, vytrhli úplně ze souvislosti a slátali libovolně v nesmyslný celek. Jest patrné, že nejednalo se jim o to, aby sdělili pravý můj náhled čtenářům, nýbrž o něco zcela jiného.

2. Nepřestali však na tom, že věty ze souvislosti vytrhli a libovolně sestavili, nýbrž je také, vyjmajíc větu první, zkomolili a znetvořili, aby se jim lépe hodily.

A nyní přistupme k jednotlivým větám:

3. »Vzhledem k církevním školám přísluší státu nanejvýš právo, přesvědčovat se, zda místnosti jejich vyhovují všeobecným zdravotním zákonům.« Jak ze souvislosti vysvítá, rozumím církevními školami — na rozdíl od škol státních — takové školy, jež církev sama založila a z vlastních prostředků vydržuje. Požadují pro církev právo školy svobodně zakládati, a nese-li sama na ně náklad, také právo, je svobodně zařizovati a vésti, aniž by stát měl právo, předpisovati něco vzhledem k dosazování učitelů, k zařizení

učebního plánu a pod. Církev po celé tisíciletí toto právo sobě vyhrazovala a svobodně a nerušeně je vykonávala, a vykonává je dosud ještě v zemích v pravdě svobodných, jako v Anglii, Severní Americe atd. Nelíbí-li se to našim liberálům, jest to jen důkazem, jakým právem svobodomyšlými se nazývají. Oni chtějí svobodu, ale jen pro sebe.

4. »Nucenou návštěvu škol státních dlužno naprosto zavrhnouti. Mezi touto větou a mezi místem bezprostředně po něm následujícím nalézá se v mé brožuře pět stran výkladu, jež vypustili, aniž to nějak naznačili. Ona věta zní u mne takto: »Donucování k návštěvě škol se strany státu, ať na obecných ať na vyšších školách jest po našem názoru naprosto zavržení hodno.« Dodatkem »po našem názoru« označuji toto tvrzení za osobní svůj názor. Dodatek ten byl však vypuštěn, zajisté jen proto, že by jinak tohoto místa nebylo možno zneužiti proti jesuitismu vůbec.

Co pak se týče věci samé, vyplývá ze souvislosti, co rozumím jednostranným donucováním k návštěvě škol se strany státu. Neboť že stát ve srozumění s církví za příčinou nábožensko-mravní výchovy zavést může nucenou návštěvu školní, nikde jsem nepopíral; naopak, na jiném místě (viz moji »Morální filosofie« sv. II. str. 495) výslovně jsem to tvrdil. Mimo to zavrhuji, jak jsem v brožuře své s důrazem vyslovil, nucenou návštěvu škol, stavě ji proti nucenému učení se (srv. str. 114—115. »Morální filosofie« sv. II. str. 494); tohoto nezavrhuji, ovšem však onu, a v odsuzování této nucené návštěvy škol souhlasí se mnou nejen velmi mnozí katolíci, nýbrž také velmi mnozí liberálové, tak zejména G. Rümelin, někdejší státní rada a kancléř university Tubinské, na něhož výslovně se odvolávám.

5. Co pak týče se vět: »Zda čtení, psaní a počítání dnes pro všechny bez výjimky jest nezbytno? To zajisté nesnadno bylo by lze pochopiti,« bylo zde opětně měněno, vypouštěno a falšováno. Já jsem napsal: »Zda tak zv. všeobecné vzdělání všech bez výjimky k jejich výživě nebo k dosažení konečného jejich cíle absolutně je nutno? Zde může toliko v obec-

ném životě potřebné čtení, psaní a počítání vzato býti v úvahu. Nuže, jest znalost těchto věcí dnes pro všechny bez výjimky naprosto nezbytna? To zajisté bylo by lze nesnadno dokázati, zvláště když atd. « Slovo »dokázati« proměnili v »pochopiti«, čímž věta pozbývá všeho smyslu; slůvko »naprosto« před »nezbytna« rovněž zmizelo, a vlastní otázka, na níž smysl všeho, co následuje, závisí, byla prostě vypuštěna.

»Chod myšlenek mých jest tento: Chce-li stát veškerý dítky bez výjimky k návštěvě školy nutiti, musí přísnou potřebu tohoto donucovacího zasahování ve vychovávací práva rodičů dokázati. Za tím účelem musí býti dokázáno, že pro všechny bez výjimky: služky, čeledíny, nádenníky atd. k jejich výživě školská znalost čtení, psaní, počítání skutečně jest nezbytna. Pak pokračuji: Tuto nezbytnost »zajisté bylo by lze nesnadno dokázati.« Na doklad toho poukazuji k Francii a zvláště k Anglii, kde až do nejnovější doby nebylo nucené návštěvy školní, a kde lidé přes to nebyli o nic méně vzdělání a šťastní nežli v Německu.

Nad to nepronesl jsem tohoto tvrzení apodikticky, nýbrž ve formě pochybovací. Neboť hned potom pokračuji. Než, připusťme, že nutná potřeba řečených vědomostí pro všechny bez výjimky dostatečně jest dokázána: zda by z toho již vyplývala oprávněnost k nucenému učení se. Zcela v témž smyslu píše ve své »Morální filosofii« (sv. II., str. 498):

»Protože dnes téměř vůbec se uznává, že bez elementárních vědomostí (čtení, psaní a počítání) průměrně jest nemožno, společenské povinnosti řádně plniti, může státní moc zákonem uložití nabytí těchto vědomostí všem dítkám za povinnost« (nucení k učení se bez nucené návštěvy školní).

Ostatně jsem od uveřejnění brožury »O úkolech státní moci«, která již roku 1882, tedy bezmála před dvanácti lety vyšla, o témž předmětu zevrubněji a systematičtěji pojednal ve II. svazku své »Morální filosofie« (Frýburk, Herder). Směl jsem tudíž zajisté doufati, že bude vzat zřetel k tomuto poslednímu dílu mému. Poctivý protivník, jemuž by bývalo šlo o to, aby

upřímně podal názor můj, zajisté by tak býval učinil. Ale o to patrně nepřátelským listům tentokráte nešlo. Chtěly právě stůj co stůj něco sbubnovati, co by vzbudilo horlivost jistých kruhů vůči jesuitům. Každý spravedlivě smýšlející člověk ví zajisté, co si má o takovémto počínání mysliti.

6. »Stát musí opět ze školy býti vyhnán.« Tak liberální listy. V mé brožuře se čte na str. 117: »Stát musí opět ze školy, kteréž neprávem se byl zmocnil, býti vyhnán.« Vsutá ona věta byla prostě vypuštěna. Mimo to jest celá ona věta z kontextu vytržena. Mluvím tam jen o státním monopolu školském a zavrhuji jej v souhlase s většinou liberálních právníků. S Rob. Mohlem, jenž jest předním reprezentantem liberální školy, sdílím náhled: »Státní monopol školský vedl by bezprostředně k určitému systému národní výchovy.« »Takovýto systém,« praví Mohl, »jest nejtuzšími otroctvím, ježto neporobuje pouze, nýbrž i celý vývoj duševní činnosti a vyšších lidských snah státu v oběť přináší.« (»Staatsrecht, Völkerrecht und Politik« sv. III., str. 89.) Proti tomuto »nejtuzšímu otroctví« školního monopolu namířena jest věta: stát musí opět ze školy, kteréž neprávem se byl zmocnil, býti vyhnán. Že zde není řeči o vypuzení násilným, jest příliš samozřejmo, než abych se byl o tom jen jediným slovem zmiňovati musil. Tehdáž ovšem jsem málo toho dbal, že jsou lidé, kteří nás jesuity bedlivě »pozorují«, aby nás mohli z něčeho nařknouti.

Že ostatně nikterak nechci, aby stát z oboru školství byl vyloučen, jak by se z oné vytržené věty zdálo, vyplývá jasně z toho, co krátce potom na str. 123 píše: »Stát... může, kde potřeba toho se jeví a jinak dostatečnou měrou o to není postaráno, z veřejných prostředků zřizovati školy, a na těchto školách, ať to jsou školy obecné, střední nebo vysoké, přísluší mu právo ustanovovati síly učitelské a určovati plán učební, aniž by při tom obmezoval právo církve na náboženskou výchovu« (viz také »Moral. filosofie« sv. II., str. 417). Že takovýto jest v pravdě názor můj, nesměli ovšem čtenáři nepřátelských listů

zvěděti, neboť by jinak nebylo při nich dosaženo žádoucího účinku.

7. »Duchovním úřadům, v první řadě papeži, přísluší právo církevní trestní a disciplinární moci, a ve vykonávání tohoto svého práva nejsou na nikom na světě závislími.« Nuže, toť táž nauka, kterouž biskupové naši a poslanci centra (v Německu) v boji kulturním tak často pronášeli. Předpokládám ovšem, že církev státní moci smlouvami právo spolupůsobení při vykonávání této trestní moci nevyhradila. Nezávislá disciplinární moc v duchovních věcech vyplývá nutně ze samostatnosti církve. Nelíbí-li se tyto nauky našim liberálům, nespočívá vina na mně, nýbrž na samém zakladateli církve, na Synu Božím, jenž evangelia svého dle choutek moderního liberalismu nezařídil.

8. Nyní přijde na řadu věta poslední, jež ve mnohých listech proloženým písmem byla vyznačena, aby nikomu neušla: »Pokud nepřímou s exkomunikací spojeny jsou následky civilní, má je stát uznati.« Věta tato jest opět zkomolena, neboť v mé brožuře se čte dále: »Aspoň všude, kde církev státem byla uznána.« Kdyby k tomu bývali připojili větu bezprostředně následující, byl by smysl slov »občanské následky« každému okamžitě patrným. Pokračuji totiž hned dále: »Jestliže tedy biskup katolického učitele náboženství na gymnasiu exkomunikuje, nesmí státní moc učitele takového nadále jakožto příslušníka církve pokládati a v úřadě podržeti, neboť úřad katolického učitele náboženství může zastáván býti pouze katolíkem, jenž má posláni od církve: toho však nemá ten, kdo veřejně z církve byl vyloučen.« To přece, myslím, rozumí se samo sebou, a s katolické strany bylo to v kulturním boji nejednou s důrazem vysloveno.

Posléze ještě tato otázka: Jakým právem kdo na základě toho, co má maličkost kdesi řekla nebo napsala, útočí a podezřívá všechny jesuity vůbec? Jakoby všichni jesuité byli zodpovědny za to, co jediný jesuita kdesi učinil nebo řekl! Jest to boj poctivý?«

30. Beránci, vlci, psi a orlové (1897).

Co možno sobě mysliti různějšího a sobě navzájem více odporujícího, nežli beránky, vlky, psy a orly? A přece, veškery tyto různosti a odpory sloučeny jsou prý v jesuitech dle mínění na slovo vzatých učencův. Jestliť jesuita mnohým vzdělaným lidem »něco tak mlhavého, odporu plného, neladného, že není to možno ani vysloviti.« Jesuita »jest v jejich očích pokrytcem a spolu notorickým hříšníkem, přísným pietistou a zároveň bezbožníkem, nepolepšitelným reakcionářem a oddaným sluhou mocných a při tom přece zase kralovrahem, nejoddanějším přívržencem církve a přece ne katolíkem, mužem nejjemnějšího vzdělání a přebystrého ducha a přece nepřitelem pokroku, vyzáblým asketou a zároveň otlým hýřilem, bezvolným otrokem a zase panovačným dobyvatelem světa.«¹⁾

Jelikož pak tito jesuité jakožto beránci, vlci, psi a orlové v jedné osobě opět a opět se vyskytují, jest zajisté záhodno, pátrati po skrýších těchto nestvůr a přesvědčiti se, zda skutečně existují, nebo jsou-li pouhými fantastickými přeludy.

Roku 1831 uveřejnil wolfenbüttelský prezident dr. Hurlebusch brožuru, v níž obviňoval P. Beckxe z podněcování a svádění ke vraždě. Při tom uvádí ze čtvrtého vydání »Všeobecných dějin Pölitzových (III, 84) tento citát:

»Tento řád (jesuitův) vyvinul se za krátko tak úplně co do zvláštního svého rázu i co do nesmírného vlivu svého, že již jeho třetí generál, František Borgiaš, když šest neděl po pařížské krvavé svatbě tento svět opouštěl, prorocky zvolal: „Jako beránci jsme se vloudili, jako zuřiví vlci budeme vládnouti, jako psi budeme zahnáni a jako orlové opět omládneme.“²⁾

¹⁾ St. Fiedeldey, Die »Jesuitenhetze in Bremen« (Brémy 1863) str. 7 násl.

²⁾ Hurlebusch, Bemühungen der Jesuiten« (Gottinky 1831) str. 13.

Roku 1844 tvrdil ředitel semináře Aug. Keller¹⁾ v řeči své dne 29. května:

»Ale jesuitský generál v Římě pravil, když byl přečetl bullu zrušovací: »Jako beránci jsme přišli, jako lvi jsme řádili, jako psi jsme vyháněni, ale jako orlové opět se vrátíme.«

Roku 1846 cituje professor theologie v Halle Guericke²⁾ tento výrok a podotýká:

»Pamětihodné prorocké slovo, jež již třetí řádový generál, František Borgiáš, byl pronesl, vyplnilo se průběhem věků (znovuzřízením řádu).«

Roku 1885 uvádí statistik Kolb ve svých kulturních dějinách tam, kde mluví o znovuzřízení Tovaryšstva, opět zevrubné znění domnělého proroctví:

»Zdálo se, že dávná předpověď Františka Borgiáše docházela svého splnění: »Jako beránci jsme se vplížili, jako vlci vládneme, jako psy nás zaženou, ale jako orlové opět omládneme.«³⁾

Roku 1886 zvolil si, jak již výše na str. 772 (v pozn.) bylo řečeno, Graeber pro svoje německé vydání »tajných předpisů jesuitských« důstojné spisu toho motto: »Proroctví jesuitského generála Františka Borgiáše«:

»Jako beránci jsme se vplížili;
jako vlci budeme vládnouti;
jako psy nás vyženou;
jako orlové opět se vrátíme.«⁴⁾

Roku 1889 zakončil dr. Koopmann kritickou svoji studii o »Výchově filantropistův a jesuitů«⁵⁾ těmito slovy:

¹⁾ »Geschichte des Jesuitenkampfes in der Schweiz« (Curych 1845) str. 7.

²⁾ »Handbuch der Kirchengeschichte« III° (Lipsko 1846), 302. — Dřívějších vydání nemám po ruce. Také Alzog připisuje v 7. vydání svých »Církevních dějin« (1860, str. 880) tato slova Borgiášovi, nepochybně sveden byv protestantskými příručkami dějepisnými.

³⁾ G. Fried. Kolb, »Culturgeschichte der Menschheit« II° (Lipsko 1885); 409.

⁴⁾ Graeber, »Die geheimen Vorschriften« Barmen 1886.

⁵⁾ Lipsko 1889, str. 43.

»Pohled na školství tohoto Tovaryšstva musí v každém vlastimilovném Němci vzbuditi přání, aby poslední část proroctví řádového generála Františka Borgiáše: Intravimus ut agni, regnabimus ut lupi, expellimur ut canes, renovabimur ut aquilae nedošla v naší německé vlasti splnění.«

Téhož roku užil také ještě professor Koldewey¹⁾ tohoto »proroctví«:

»Mělo-li by se kdy, dříve nebo později, jesuitům podařiti, zákon ze dne 4. července 1872, jímž z území německé říše byli vyloučeni, opět odstraniti, vtáhnou, jak velice dobrý znatel nejvnitřnější jejich podstaty byl předpověděl, zase jako orlové. Ano, jako orel, ale nikoliv jako onen Hohenzollernský orel, jenž ve smělém letu Německo vedl ke spáse a vítězství, nýbrž jako opeřený lupič, jenž se vzdušných výšin lačně na kořist se vrhá.«

K tomu připojena tato poznámka:

»Dle běžného mínění připisuje se známý výrok. »Intravimus ut agni, regnabimus ut lupi, expellimur ut canes, renovabimur ut aquilae«, třetímu generálu jesuitského řádu, Františku Borgiášovi.«

Roku 1893 blýskal se známý materialista Ludvík Büchner²⁾ výrokem:

»Jesuité praví o sobě samých: Jako beránky nás zaženou, ale jako vlci se vrátíme.«

Roku 1897 přinesl berlínský »Reichsbote«, orgán protestantských pastorů, ve třech různých dobách³⁾ proroctví to, aby tím způsobil náladu proti návratu jesuitův.

Toto tak zv. proroctví nenalézá se v žádném dopise světcově, aniž v některém z přechetných životopisů sv. Františka Borgiáše. Ani je jediným nepodezřelým pramenem nemůže býti výrok ten doložen. Výrok

¹⁾ »Die Jesuiten und das Herzogthum Braunschweig« (Brunšvik 1889), str. 37 a 52. Jako pramen cituje Koldewey H. E. F. Guericke »Handbuch der Kirchengeschichte« III°, 333.

²⁾ V lipském »Generalanzeiger«, potom otištěno v berlínských »Neueste Nachrichten« 1893, čís. 643, příl. 1.

³⁾ Srvn. čís. 84, 184, 209. Otištěno v časopise »Die Wahrheit« 1897, str. 484 násl.

ten není nic jiného leč napodobení velmi staré věty, jež později mylně papeži Coelestinovi do úst byla vkládána jakožto proroctví o Bonifáci VIII.: „Intrabit ut vulpes, regnabit ut leo, morietur ut canis.“ Reumont¹⁾ praví při smrti Bonifáce VIII.: „Věřilo se v domnělé proroctví Coelestina V.: „Jako liška se vplíží, jako lev bude panovati, a umře jako pes!“ Rovněž tak píše Gregorovius:²⁾ „Proroctví o Bonifáci VIII., jež Coelestinu V. do úst bylo vkládáno, jest známo: „Intrabit ut vulpes, regnabit ut leo, morietur ut canis.“

Toto proroctví bylo přizpůsobeno na jesuity teprve asi v druhé polovici XVII. století. V rukopisném sborníku strahovského kanovníka Evermonda Jiřího Košetického (naroz. 1639, zemř. 1700) zaznamenáno jest v druhém díle na listě 280. proroctví to, jakožto „Testamentum s. Ignatii“, a to v této formě: „Primo saeculo intrabitis tamquam vulpes, secundo saeculo regnabitis fortiter ut leones, tertio saeculo spoliabimini sicut canes.“

Baron d' Hénin de Cuvillers vydal r. 1824 v Paříži známý protijesuitský hanopis „La Monarchie des Solispes“. Jakožto motto dal na titulní list vytisknouti: „Viles ut canes. Astuti ut vulpes. Terribiles ut leones“ a odkazuje při tom na předběžné poznámky své. V těchto nenávisť sršících poznámkách nestojí však ničeho o nějakém proroctví; také se tu slova ta nepřipisují Borgiášovi, nýbrž praví se tam jen, že „těchto slov užil kterýs spisovatel před více než sto lety, a charakterisoval tak jesuity ve třech periodách jejich existence: v době jejich vzniku, jejich vývoje, jejich všemohoucnosti: nízké a podlízavé jako psy, vychytralé a lstivé jako vlky, a posléze strašlivé a hrdé jako lvy.“³⁾

Na jiném místě sděluje tžž spisovatel⁴⁾ beze všeho zřetele k těmto slovům také jakés proroctví

¹⁾ »Geschichte der Stadt Rom« II (Berlín 1867), 669. — To připouští se také ve spise »Anti-Duhr« vydaném »Evangelickým svazem« (Lipsko 1895) str. 10, jakožto „pravděpodobně správné“.

²⁾ Řím V, 566¹. Istorie Pistolesi (Muratori XI, 528).

³⁾ La Monarchie des Solispes str. 60 násl.

⁴⁾ L. c. str. 12.

svatého Františka Borgiáše. Světec tento — tak píše — »věštil do jisté míry zcela pravdivě v jednom listě svém, adressovaném otcům a bratřím Tovaryšstva:

»Přijde doba, v níž Tovaryšstvo pýše a ctižádosti své nebude klásti mezi. Bude pouze o to se zasazovati, aby nahromadilo bohatství a úvěr svůj upevňovalo; konání ctností úplně v něm bude zanedbáváno. Nižádná moc na světě nebude moci je přivésti na pravou cestu anebo aspoň je zničit. Kéž by nás zkušenost nebyla již více než jednou přesvědčila o tom, že neblahý čas ten již nadešel!«

Pramenem, z něhož toto proroctví jest čerpáno, jest zkomolený list světcův. Dovolává se tohoto listu,¹⁾ podává Deppen roku 1826 proroctví to v tomto znění:

»Přijde čas, kdy rád nebude již znáti žádných mezi své pýchy a ctižádosti, i bude se zabývati pouze hromaděním pokladův. Zpronevěří se ctnosti a nižádná pozemská moc nepřivede ho k někdejší dokonalosti.«²⁾

Dříve, již roku 1712, bylo toto proroctví podobným způsobem uvedeno v »Tuba magna«, potom však, když P. Huylenbroucq jeho zkomolenost dokázal, v druhém vydání vypuštěno.³⁾ To však nebránilo námezdníkům Pombalovým, aby v »Obranném spise Portugalce« po půl století téhož proroctví se nedovolávali slovy: »František Borgiáš více než jednou oplakal záhubu svých synův a důraznými slovy smutné budoucí jejich osudy předpověděl.«⁴⁾ V »Dodatku k listu Portugalce o memoriálu, jenž od jesuitů papeži Klementu XIII. odevzdán byl« otiskuje se pak text pro-

¹⁾ Epistola ad Patres et Fratres S. J. Prov. Aquitaniae. Ed. Iprensis 1611.

²⁾ Otto von Deppen, Demagogie der Jesuiten (Altenburg 1826) str. 44.

³⁾ »In cuius (Alphonsi Huylenbroucq) gratiam restituimus et conditionalem propositionem, quam conqueritur omissam in priori nostra editione (Tuba altera [1714] p. 5. Srvn. Vindicationes adversus famosum libellum appellatum Tubam alteram [Bruxellis 1715] c. B, p. 74).

⁴⁾ Ve Frankfurtské sbírce (1760) I. sv., 2. část str. 22.

roctví v podobném znění, v jakém uveřejnil je Cuvillers.¹⁾ Proti Pombalovým letákům byl text opětovně správně podán v knize »Entscheidende Urkunden für die Gesellschaft Jesu,«²⁾ ale, jak jsme již byli viděli, opět bez úspěchu.

Pravý list svatého Františka Borgiáše z měsíce dubna 1569 líčí v úvodu šťastný stav a požehnané práce Tovaryšstva. Dále pak praví, že právě proto jest záhodno, aby vším možným způsobem dobrý tento duch byl zachován: toť jest thematem jeho listu. Při tom zmiňuje se světec také o nebezpečích, jež tomuto dobrému duchu hrozí, a tu praví:

»Jelikož tedy býlí mnohým a rozličným způsobem lstivě na pole naše zaseto býti může, obával bych se toho přece zvláště pak, kdybychom nepečovali o to, aby duch naší ústavy při přijímání do Tovaryšstva byl zachován. Neboť, kdyby v jiných od naší ústavy odchylných intencích pokračováno býti mělo, byly by tím záhubě dvěře do kořán otevřeny. Budeme-li bez ohledu na povolání a pohnutky přihlížeti jen k vědomostem a jiným vnějším talentům, pak zajisté nadejde čas, kdy Tovaryšstvo se zármutkem uzří, že jest sice bohato na členy, ale chudo na ducha a ctnost. Z toho pak vyvine se tížádost, a bezuzdná hrdost pozdvihne hlavy své, aniž by jí kdo meze položiti nebo konec učiniti mohl. Neboť, jestliže členové jeho ducha svého obrátí k bohatství a k příbuzenským svazkům, budou sice oplývati příbuznými a statky, ale budou strádati nedostatkem ctností a milostí.«³⁾

Jde tu tedy o řadu podmínek, na něž veskrze správné úvahy generálovy jsou navázány. Podobná podmíněčná napomenutí vyskytují se hojně v Písmě svatém i u sv. Otcův. Vynechati podmínku a z ostatku učiniti prorocství, jest počínáním pošetilým, a v našem případě, kde pomluvačná tendence jest patrna, — i hanebným.

¹⁾ Tamže I. sv., 4. část, str. 57.

²⁾ »Entscheidende Urkunden für die Gesellschaft Jesu« VII. (1762), 72 násl.

³⁾ Epistolae Praep. General. ad Patres et Fratres Soc. Jesu I (Gandavi 1847) 56 násl.

O beráncích, vlčích, psech a orlech nenalézá se však ani v tomto listě ani stopy: dlužno je tudíž přičísti k oněm báječným fantomům, jimiž protestantská kritika naší literaturu obohatila.

31. Orgie v Novém Sandeku (1898).

Vídeňský časopis »Deutsche Zeitung« přinesl dne 21. června 1898 tuto, 19. června datovanou, zprávu z Krakova:

»Přelíčení trvalo včera až do půlnoci a skončilo se odsouzením všech tří obžalovaných. Pokus o důkaz pravdy se strany obžalovaných se nezdařil. Žádný ze svědků, jichž bylo na čtyřicet, nemohl udati pranic, co by nemorální činy a orgie v socialistickém časopise »Naprzód« vyličené mohlo odůvodniti. Jedním z posledních svědků byl P. Michael Mackowski, rektor jesuitské kolleje v Novém Sandeku. Pravil, že o obvinění řeholních bratří dověděl se teprve z »Naprzodu«. Tázal se ihned písemně provinciála, co v této věci činiti; provinciál však že již byl na cestě do Nového Sandeku, aby věc na místě osobně vyšetřil a po případě nutná opatření učinil. Svědek ten vypověděl dále, že obvinění daleko široko se rozneslo, a že rodičové, kteří syny své v tamější kolleji na vychování mají, ústně i písemně naň naléhali, aby od obžaloby neupustil. Svědek pravil, že by jakožto soukromá osoba žaloby nepodal, protože podezřívání taková jsou obvyklou zbraní sociálních demokratů, která již tak zevšedněla, že vzdělanci i nezkažený dosud lid toho sobě již ani nevšímají. V tomto případě však že nešlo o osobu soukromou, nýbrž o čest celého kollegia, jemuž rok co rok na sta dítek od křesťanských rodičů bývá svěřováno. Porotcům předloženy byly 24 otázky, z nichž veškery hlavní otázky téměř jednohlasně (11 proti 1) zodpověděny byly kladně. I byl dr. Lehmann odsouzen na osm měsíců, advokátní písař Maliss na šest měsíců a redaktor František Sulczewski na čtyři měsíce do vězení s jedním postem každého téhodne.« Zma-

teční stížnost obžalovaných byla 21. února 1899 kasačním soudem ve Vídni zamítnuta.¹⁾

32. Dreyfusiáda je zločinem výhradně jesuitským (1898).

Časopis »Hamburger Fremdenblatt« otiskuje v čísle 198. ze dne 25. srpna 1898 zprávu Octava Mirabeaua z francouzského časopisu »Aurore« vyňatou, kteráž končí se slovy:

»Jak mohou býti někteří otcové tak pošetilí, že vychovávání svých synů svěřují jesuitům, kteří rozum svých chovanců znetvořují a duše jejich kazí. Za to, že ve vyšším důstojnictvu není spravedlnosti ani soucitu, děkujeme jesuitům. Dreyfusiáda je zločinem výhradně jesuitským.«

Snadně arci lze podati toho důkaz: Dreyfusovi soudcové jsou členy francouzského generálního štábu; ve francouzském generálním štábu nalézají se někteří žáci jesuitův: jsou tedy jesuité vinni. Hlavním štváčem proti jesuitům jakožto katanům Dreyfusovým jest Max Nordau. Časopis »Schlesische Volkszeitung« (1898, čís. 413) píše o něm takto:

»Max Nordau jest romanopisec a vyplňuje svými romány feuilleton časopisu »Kölnische Zeitung«. Mimo to jest Max Nordau Sionistou, t. j. blouzní a agituje pro znovuzřízení židovské říše Sion, ježto proniknut jest přesvědčením, že žid nikdy nemůže státi se Němcem nebo Francouzem nebo čímkoli jiným: tedy přesvědčením, jež mnohé z jeho souvěrcův a soukmenovců, kteří poctivě se snaží býti Němci nebo Francouzi, naplňovati musí nelibostí a bolestí... Tento pan Nordau učinil objev pro jesuitský řád zdrcující, že totiž celá afféra Dreyfusova a odsouzení tohoto muže není nic jiného než jesuity nastrojené spiknutí za tím účelem, aby panstvím meče připravována byla v Paříži cesta »vládě popské«.

Pařížský korrespondent »Germanie« píše:

¹⁾ Viz o tom zprávu v časopise »Reichspost« ze dne 21. února 1899.

»A přece nepochybuje žádný Dreyfusista ani dost málo o tom, že tato obvinění úplně jsou bezdůvodna. Jest vůbec známo, že ze šesti důstojníků dřívějšího náčelníka generálního štábu, generála Boisdeffra, jeden je protestant, a že z ostatních pěti žádný nevyšel z ústavu jesuitského. Taktéž se to má se všemi důstojníky, kteří v oné »afféře« nějakou úlohu hráli.«¹⁾

33. Nemilosrdní jesuité ve Španělsku (1898).

Dne 9. března r. 1898 přinesla »Frankfurter Zeitung« líčení hrozného nakládání s nemocnými, z Kuby se vracejícími vojny na lodích »Transatlantické společnosti«. Hlavní vina toho svalována byla na jesuity, kteří jakožto majitelé »Transatlantické společnosti« pro lakotu zanedbali svoji povinnost. Když listu tomu vytýkána byla tato pomluva, hájil se dne 16. dubna

¹⁾ »Germania«, 24. listopadu 1898. Hrabě de Mun praví: »Mezi 180 důstojníky generálního štábu nalézá se devět nebo deset chovanců jesuitských, kteří ovšem jen jakožto vynikající žáci ve vyšší válečné škole se tam dostali. V bližším okolí náčelníka generálního štábu Boisdeffra nenalézal se žádný chovanec některého jesuitského ústavu; rovněž tak nikoliv mezi důstojníky, kteří se záležitostí Dreyfusovou zabývali musili... Pobyli-li Boisdeffre dvě léta v koleji jesuitské ve Vaugirardu, ztrávil osm let ve státním lyceu v Alençonu, i byl tam posléze po dvě léta připravován pro školu válečnou« (viz »Kölnische Volkszeitung« 1899, čís. 60. Etudes [1899] I, 428). — K čemu čelí štvání, hlavně židy a socialisty proti jesuitům ve Francii provozované, ukazují tyto řádky »Figara« ze dne 24. listopadu 1898: »... La question des Jésuites, ou pour parler plus exactement, la question de l'enseignement secondaire congréganiste, a rassemblé ces frères ennemis (les radicaux et les socialistes) dans une commune abjuration des principes de 1789 et dans un même mépris de la justice et de l'égalité. J'ai été rasséréené hier en lisant dans l' »Aurore«, dans l' »Intransigeant« et dans la »Petite République« des imprécations identiques contre l'Église et des acclamations similaires pour une tentative de tyrannie rétrograde. Car c'est bien un acte de tyrannie, d'abjecte, de monstrueuse, d'idiote tyrannie, que de vouloir enlever de droit d'enseigner à des gens sous prétexte qu'ils n'ont pas les mêmes opinions que vous, et d'entreprendre ainsi contre l'autorité sacrée du père de famille.« — Velkopanamisté Ranc, Clemenceau, Henri Paret, Yves Guyot tvrdili opětovně, že Dreyfusiáda a Panama jsou podlými činy jesuitův. (Viz níže č. 50: »Panamský švindl«.)

r. 1898 novým obviňováním. Jesuité jsou prý majiteli nejen »Transatlantické společnosti«, nýbrž i severní dráhy, velikého obchodního domu »Siglo«, obrovské strojírný a loděnice »Maritima y Terestre« atd.¹⁾ Jesuité prý jsou vinní úpadkem Španělska: »Nemilosrdní tito kněží nepouštějí obětí svého zvířete z rukou, dokud k větší cti Boží a sv. Ignáce Loyolského života svého nevydechlo.«

Dne 3. května uveřejnila »Frankfurter Zeitung« tuto opravu madridského jesuitského provinciála:

»Žádám redakci »Frankfurtských Novin«, aby uveřejnila tuto opravu: Tvrzení »Frankfurtských Novin« (v březnu a dubnu 1898), že prý jesuité jsou majiteli Transatlantické společnosti, obchodního domu Siglo, strojírný a loděnice »Maritima y Terestre«, společnosti pro pěstování tabáku na Filipínách, Španělské koloniální banky a severní dráhy, jest v celku i v jednotlivostech zhola nepravdivo. Jesuité nejsou ani majetníky ani účastníky řečených podnikův a nemají žádného podílu na výtěžku z nich. S úctou Jaime Vigo, S. J. V Madridě, 28. dubna 1898.«

Nicméně napsal bernský »Bund« dne 8. července r. 1898: »Hlavní vinu toho nese administrace a transatlantická paroplavební společnost, jejíž majetníky jsou jesuité. Španělský voják jest obětí mnichů... Armádními dodavateli jsou buď jesuité a mniši anebo jejich chráněnci.« Také berlínský »Reichsbote« dne 20. února 1901 bajku tu svým čtenářům zase předložil.

34. Jesuitské hospodářství na Madagaskaru (1898).

Pod tímto anebo podobným nadpisem probíhaly v září r. 1898 velikými i malými novinami, stojícími ve službách »kulturního boje«, obžaloby anglického mis-

¹⁾ Roku 1895 tvrdila »Frankfurter Zeitung« dokonce, že velké španělské kavárny jsou majetkem jesuitův. Tato kachna přijata byla také do Luthardtovy »Evangelische Lutherische Kirchenzeitung«, kde parádjuje jakožto »Jesuitské charakteristicum« (čís. 5. ze dne 1. února 1895).

²⁾ »Voss. Zeitung« 24. září 1898, »Magdeburger Zeitung« 24. září, »Post« 25. září atd.

sionáře Charlesa Jukesa, jenž jesuity na Madagaskaru obviňoval, že protestanty pronásledují, že mají na svědomí mnohé náhlým soudem odpravené domorodé protestanty, že protestantům kostely uloupili atd. K tomu bylo se strany zasvěcené odpověděno: Francouzský koloniální ministr Lebon jest protestant a vydal celou řadu proklamací ve prospěch úplné náboženské svobody, jež místodržitel, generál Gallieni, cirkulářem missionářům a všem francouzským i domácím úřadům sdělil a při rozličných příležitostech energicky na srdce kladl. Protestant Grosclan dává generálovi vysvědčení úplné nestrannosti. »Častěji,« tak napsal ve »Figaru« (22. března 1897), »měl jsem příležitost konstatovati, že učinil sobě povinností katolickým missionářům nikdy nijakých výhod neposkytovat, aniž by protestantům rovnocenného ústupku neučinil.« Odpraven byl relativně malý počet zjevných buřičů — katolických i protestantských — a to na základě rozhodnutí válečného soudu, tedy zcela tak, jak se to děje i v jiných, také německých koloniích.

Ministr Lebon odmítl rozhodně v Revue diplom. a colon. (1897, 172) směšné obvinění, jakoby úřady madagaskarské podléhaly některak vlivu jesuitův. Pro rozumné lidi, kteří netrpí šíleným strachem před jesuity, nebylo by takového prohlášení vůbec třeba. Nikdy a nikde nebyl na Madagaskaru někdo zatčen a potrestán, protože byl protestantem. Podezřívání a štvání proti francouzské vládě vycházejí hlavně od anglických protestantů, a to pouze proto, poněvadž opatření generálova ohrožují anglické zájmy, jež se zájmy protestantských sekt nerozlučně jsou spojeny. Hledí-li francouzské úřady anglickým kazatelům a agentům na prsty a jestliže jim odňaly bývalé jejich přednosti a monopoly, jest to ryze politickým opatřením učiněným za tím účelem, aby anglický vliv byl zatlačen a aby francouzská kolonie ve svém trvání byla zabezpečena. Proti protestantskému vyznání nemá francouzská vláda ničeho; ona podporuje francouzsko-evangelickou missii rovněž tak jako katolickou.

Co pak se posléze týče žaloby, že jesuité zabavili protestantské kostely, má se věc takto. Kostely či modlitebnice, o něž jde, vystavěli Madagassové sami na vlastní svůj náklad. Když pak v některém místě všichni obyvatelé anebo větší jeho část ke katolické církvi přestoupili, užili svého vlastnického práva na náležející jim budovy. Když v Německu mnohá města protestantskými se stala, vzala staré katolické kostely ve svůj majetek.¹⁾ Za našich dnův odňaly malé hloučky starokatolíků, podporovány jsouce protestantskými nebo liberálními úřady, katolíkům nejednou jejich kostely.

Dne 17. března 1897 napsal zvláštní korrespondent časopisu *Journal des Débats*: »Od 50 let učí Angličané, že protestant značí tolikéž jako nepřítel Francie; Madagassové uvykli tomuto významu a chápou jeho dosah. Mnozí z těch, kteří se nyní (po přemožení povstání) podrobují, pokládají za loyální povinnost zřeknouti se protestantismu a v konverzi své ke katolicismu spatřují akt podrobení se novému pořádku.« Na tom že francouzští úřadové nemají žádné viny, a že by ani nemohli těmto konverzím zabraňovati, aniž by při zvláštním smýšlení domorodců francouzskou věc značně nepoškodili.²⁾

Dne 19. února 1897 vydal Msgr. Cazet k misijnářům okružník, v němž je vyzýval, aby se přesně řídili cirkulářem generála Gallieniho ze dne 13. února, jímž úřadům zevrubné šetření náboženské neutrality naléhavě doporučuje, aby užívali svobody všechněm poprávané v duchu lásky a pokoje, při dalších obtěžováních se strany protestantův aby hleděli přátelským napomenutím zjednávat si odpomoc, a teprve pak, kdyby to nic nezpomáhalo, aby žalobou u místního úřadu práva svého vyhledávali.³⁾ Tento okružník poslal biskup také guvernérovi generálovi Gallienimu,

¹⁾ Srvn. článek P. Huondera v časopise »Westf. Mercur« ze dne 30. září 1889.

²⁾ *Journal des Débats*, 25. dubna 1897. Tento článek jest otištěn u Cazeta, »La liberté religieuse à Madagascar« (Paříž 1897) str. 80 násl.

³⁾ Doslovné znění v »Germanii« 1897, čís. 81.

jenž mu listem daným 26. února 1897 za to děkoval těmito slovy: »Duchu snášlivosti a spravedlnosti, jenž Vám tento okružník vnukl, porozumějí zajisté všichni, i doufám spolu s Vámi, že duch trpělivosti, dobroty a mírnosti, jímž Otcové misijní jsou prodchnuti, veškery obtíže překoná.« Dále pak vzdává generál biskupovi a jeho misijnářům za dlouholeté namáhavé práce na Madagaskaru plné uznání.¹⁾

Následující list kmetného apoštolského vikáře středního Madagaskaru, msgra. Cazeta T. J., podává zevrubnější poučení o tom, kterak dalo se domnělé zabavování chrámů protestantských.

»Tananarivo, 5. května 1898. Spěchám, bych Vám, jakož jsem byl slíbil, sdělil některé podrobnosti o okolnostech, za nichž zřízení katolické missie v Ambohimamboale se stalo. Toto důležité místo mělo dva protestantské chrámy, jež dosti daleko od sebe byly vzdáleny. Přemnohé protestantské rodiny, jež Angličanů se zřekly a ke katolickému náboženství přestoupily, žádaly, aby jeden z obou chrámů jim byl přiřčen. Prozatím spokojovali se katolíci chatrnou, slamou pokrytou chýží, jež byla jim kostelem i školou zároveň. Abych dobré ty lidi povzbudil, odebral jsem se před několika měsíci v neděli k nim na návštěvu. Nosiči stanuli s nosítky ovšem před onou chýží. Bylať katolickým kostelem, a nemohlo mi napadnouti, abych jinam se dal nésti. Ale k velikému svému údivu nenalezl jsem v ní ani človíčka. Bylo 8¹/₂ hod. z rána. Aj, mnil jsem, naši noví katolíci nejsou příliš horlivými. Neoznámil jsem svého příchodu, i není tudíž divu, že nepřišli.

»Nevěděl jsem, kam mám jíti. Tu šel kolem jakýs Madagass. Tázal jsem se ho, kde jest katolický učitel. 'O něco dále', zněla odpověď, i nabídl se, že mne tam dovede. Ubírali jsme se za ním a stanuli po několika minutách před protestantskou modlitebnou, z níž zaznívaly protestantské písně. 'Toť omyl', řekl jsem svým nosičům, 'zde nejsou katolíci; jděme dále'. V témž oka-

¹⁾ List ten otištěn u Cazeta, *La liberté religieuse à Madagascar* (Paříž 1897) str. 73.

mžiku spatřil jsem však, kterak náš učitel a několik předních osob, mezi nimi i místodržitel městský, z chrámu vychází. „Co to má znamenati?“ tázal jsem se. „Kterak sem přicházíte?“ Vypravovali mi krátce, co se stalo: „Ježto jsme počtem hojní a ježto se zde dva chrámy nalézají, které ode všeho obyvatelstva vystavěny byly, žádali jsme jeden z nich pro sebe. Byli jsme včera u podmístodržitele provincie; pravil nám, že máme si vzítí severní modlitebnu. A to jsme také dnes ráno učinili. Ale i protestanté přišli. Oni to jsou, kteří zpívají, a nechtějí ustoupiti.“

»Teprve nyní odhodlal jsem se k tomu, že vstoupím dovnitř. Uvnitř stálo poblíž vchodu jen asi 20 až 25 protestantů; všechna ostatní prostora naplněna byla katolíky. Dal jsem je spočísti; bylo jich 238. Dal jsem zpívajícím znamení, aby ustali: váhali okamžik, pak umkli. „Přátelé,“ tak oslovil jsem shromáždění, „slavili jsme především slavnost vánoční a církev uvedla nám na paměť zpěv andělský: „Sláva na výso-
stech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle!“ Tento pokoj vám přináším a přeji jej vám všem. Vidím, že v jedné věci jste nesvorní. Nesváříte se pro tento chrám. Nuže, mně nepřísluší, abych ve věci této učinil rozhodnutí; toť jest věcí úřadů světských. Dovolíte-li mi však, chci vám pověděti svoje mínění. Máte zde dva chrámy; kdo je vystavěl?“ — „Lid,“ odvětil protestantský evangelista (jáhen). — „A přispěli také nyní katolíci na stavbu těchto chrámů?“ — „Ano.“ — „Nuže, je-li tomu tak, pak mají stejný na ně nárok, jako vy. Proč by neměli tedy jeden z nich vzítí, když vy druhý si podržíte?“ — „Toho nepřipustíme.“ — „A proč?“ Žádná odpověď. Přistoupil jsem tedy k malému hloučku vzpurných, abych k nim ještě přivítivěji promluvil. „Nepřišel jsem sem jako správný úředník; jsem vaším otcem, a přeji si toužebně, aby mír mezi vámi nebyl zkalen. Praví se mně, že jste dostali rozhodnutí od zástupce místodržitele provincie; radím vám, abyste je přijali.“ „My ho nepřijmeme,“ odvětil evangelista, „my podrobíme se jen rozkazu generálovu.“

»Po té opustili protestanté kostel, ostatně beze všeho hluku. Rozhodnutí sporu toho nastalo dříve,

než jsme se toho nadáli. Následujícího dne došlo rozhodnutí vojenského úřadu okresního, aniž bych byl ve věci té dále něco podnikl. Znělo dle nejelementárnějších pravidel přirozené spravedlnosti, že kostel na jihu patří protestantům, a kostel na severu že patří katolíkům. Od té doby žijí obě strany pokojně na svém místě a nenastal již ni nejmenší nepořádek. A tomu se říká, že odnámáme násilím kostely a dopouštíme se krádeže.«¹⁾

35. Jesuité světští a jesuité-laikové.

Známý jesuita Frant. Coster píše dne 21. dubna r. 1579 z Kolína generálovi: Pověst, že jesuité poslali do Říma pamětní spis proti arcibiskupovi, není pravdivá; »to má pravděpodobně původ svůj v tom, že všichni, kdož kázání jesuitů poslouchají nebo od nich svátosti přijímají, nazývání bývají „jesuity“, jakož ve Fuldě a Heiligenstadtě všichni katolíci vůbec jesuity zvaní jsou. Co však někdo z nich učiní, nesmí se klásti na vrub nám.«²⁾

Roku 1601 musil jesuita Vetter protestantskému kazateli Heilbrunnerovi vytýkati: »Ejhle, milý čtenáři, pravíš ty (Heilbrunnere), jak krvelačnými lidmi jsou jesuité; slyš jejich vlastní slova. A hned potom jmenuješ a uvádíš Petra Muchitsche, Fabricia, Ficklera, Authorem Autonomie, Petra Stevartia, Rossäa a j. Nuže rci, predikante, jsou tohle jesuité?«³⁾ Také Staphylus, Mik. Sander, Ondřej Philopater, Petrus Hansonijs vydáváni jsou Heilbrunnerem za jesuity, Vettrem však jsou odmítáni.⁴⁾ Vetter se až obává, že se kazateli tomu »pomalu všecko všudy promění v jesuity.«

¹⁾ Missions Catholiques (Lyon) 1898, p. 399 sq.) Srv. »Kölnische Volkszeitung« z r. 1898, ze dne 4. října. Tamtéž (r. 1898, č. 757) mluví se o domnělých vraždách jesuitských na Madagaskaru. Srv. opět důkladné spisy: »Die Jesuiten in Madagaskar« (Paderborn 1899) od P. Pergera, »Douze leçons à la Sorbonne sur Madagascar par J. B. Piolet S. J.« (Paříž 1898.)

²⁾ Originál.

³⁾ Puffer, str. 178.

⁴⁾ Tamtéž str. 133. 59 n. 139.

Před tím táže se týž jesuita Heilbrunnere: »Pověz mi, milý Heilbrunnere, jak by se ti to líbilo, kdybych chtěl dokázat, že predikanti jsou nepokojní lidé a rušitelé obecného míru a blahobytu, a kdybych na důkaz toho užil spisův oněch mužů, kteří predikanty nejsou, nebudou a nebyli? Zdaž bys nekřičel, že se vám predikantům děje násilí a bezpráví, jelikož jste souzeni a odsuzováni ze spisův a řečí lidí jiných a cizích, a nikoliv z vašich spisův a řečí vlastních?«¹⁾

I v jednáních říšského sněmu dokládány žaloby proti jesuitům místy z autorů, kteří jesuity nebyli. Když ku př. na říšském sněmě r. 1608 v Kolně stěžováno si v kurfiřtské radě dne 8. února do toho, že se činí rozdíl mezi katolíky a někteří že se katolíky jesuitskými zovou a o praktice jesuitské se mluví, odpověděli zástupcové Saska: že mají rozkaz, aby zmínili se o praktikách jesuitů; »jeť známo, že zovou náboženský mír moratorium (příročím) a tolerancí, jež Tridentinem byla zrušena, jako Eder, Lorichius a Pistorius.« Dále jmenují se ještě Ondřej Fabricius, Fickler a Muchitsch — a ani jeden z těchto šesti není jesuitou.²⁾

Jako tenkrát, tak dalo se i později. Kolik mužů bylo pasováno na jesuity, a pak se volalo: Vizte ty jesuity! Tak praví kulturní historik Kolb:³⁾ »Počet jesuitů v občanském šatě byl, jak se zdá, nemalý; patřil k nim i Ludvík XIV.« Velmi často jesuitou zván bývá⁴⁾ Jean Boucher, doktor Sorbonny, jenž r. 1644 jako kanovník Tournaiský zemřel. Podobně jako Boucher nebyl jesuitou ani farář Guincestre, »jesuita z Gascogne«, jak praví Lossen,⁵⁾ ani William Allen,

¹⁾ Tamtéž str. 25.

²⁾ Stieve, Briefe und Acten, VI. 192 n.

³⁾ »Culturgeschichte« II³, 408. U Kolba II, 403 figuruje také Reinold-Rossäus opět jako jesuita.

⁴⁾ Tak Droysen, Geschichte der Gegenreformation (Berlin 1893) str. 163. O Boucherově »Apologie pour J. Châtel« píše Grotius: »Boucherii liber totus consutus est ex dictis Iunii Bruti, Buchananii, Hottomanni« (»Votum pro pace ecclesiastica« [1642] pag. 63).

⁵⁾ »Die Lehre vom Tyrannenmord« (Mnichov 1894) str. 52. Burghard zove ve svém článku: »Die Gegenreformation auf dem Eichsfeld« (Zeitschrift des hist. Vereins für Niedersachsen

jak dí Droysen¹⁾ a Ritter.²⁾ Z jiných Angličanů vydáváni za jesuity mezi jinými Parry, Morgan a Paget, ačkoli všichni tři byli laiky;³⁾ také Hugh Owen, ježž Calendar of State Papers opětovně zove jesuitou, nebyl žádným jesuitou, nýbrž vojákem.⁴⁾ Než to postačí. Budiž jen ještě poznamenáno, že zakuklení jesuité nebo jesuité-laikové jsou v ústavě Tovaryšstva Ježíšova naprosto neznámi.

36. Učení jesuitův o křivé přísaze.

Jesuité neučí o přísaze a přísahání ničemu jinému, leč čemu o věci té učí katoličtí theologové, a to jest asi toto: »Přisahati znamená, Boha vševědoucího za svědka vyzývati, že pravdu mluvíme nebo slibu svému dostáti chceme.« »Přisahou se hřeší: 1. přísahá-li se křivě nebo v pochybnosti; 2. když se bez potřeby přísahá nebo k přísaze navádí; 3. přísahá-li se, že zlé se vykoná nebo dobré se opomine; 4. když se přísaze nedostojí, ačkoliv se jí dostáti může. Křivá přísaha, zejména před soudem, jest jedním z největších zločinů, protože si člověk ze vševědouceho, svatosti a spravedlnosti Boží tropí posměch, poslední prostředek k zachování věrnosti a víry mezi lidmi ničí, spolu jaksi slavnostně Boha se zřiká a pomstu jeho na sebe svolává.« Tak učí katechismus jesuitský (De harbe).

Tyto zásady jsou též nezměnitelnými vůdčími hvězdami »jesuitské morálky«. Než, další otázka jest: Co jest křivá přísaha? Katechismus odpovídá taktó: Křivě přísahati znamená pod přísahou ujišťovati, že něco jest pravda, ačkoliv přísahající ví, že je to nepravda, nebo pod přísahou něco slibovati, co držeti se nechce.

Souhlasně s tímto vysvětlením praví katoličtí moralisté (ať jsou to jesuité nebo ne): Tvrzení, které není

[1890] str. 21 nn., [1891] str. 1 nn. — srv. Schwarz, Nuntiatu-
Correspondenz Groppers 302) Vita Mileta, Chr. Weilhammera
a Mik. Elganda »jesuity«. Tiž nebyli nikdy členy řádu.

¹⁾ L. c., str. 163.

²⁾ »Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation«, II. 40.

³⁾ The Month 1897, I. 236 n.

⁴⁾ Gerard, What was the Gunpowder Plot p. 173¹.

nepravdivé nebo lživé, když v prosté řeči slovíčkem »ano« a »ne« se vyjadřuje, není též žádnou křivou přísahou, když přísahou se stvrzuje. Kdo tedy užívá při přísaze vyhýbavého způsobu mluvy, není tím ještě jen tak prostě vinen křivou přísahou. Avšak tím se ještě takovéto přísahy neprohlašují nikterak za dovolené. Z toho jde jenom tolik, že mohou býti v jistých případech nutnosti dovoleny. Jako se vůbec nikdy nemá bez nutnosti přísahati, tak tím méně nesmí se při přísaze bráti útočiště k oněm nejposlednějším prostředkům, zatajiti pravdu, není-li tu skutečné a oprávněné potřeby. Není-li však žádného jiného prostředku, by zákonné (řádné) tajemství se zachovalo, pak není takováto přísaha hříchem.«¹⁾

Dva slavní němečtí biskupové, jimž vědění a spravedlnosti upírati nelze, vyslovili se o této otázce jasně a rozhodně. Paderbornský biskup Martin praví ve čtvrtém vydání své »Učebnice katolické mravouky« toto:²⁾

»Restrictio non pure mentalis, kterouž se v řeči vynechávají takové momenty, jež jiný sám doplniti může, a amfibologie, jež záleží v tom, že se úmyslně užívá takových slov, jež pro svoji dvojnásobnost nebo mnohoznačnost pravý smysl právě tak zahalují jako vyjadřují, jest nedovolená, kdykoliv mně povinnost lásky nebo spravedlnosti velí, abych úplnou a zřejmou pravdu pověděl, ku př. před soudem, před vrchností a pod; kde však takovéto povinnosti není, je dovolena, ba často i přikázána; zejména tu, jsem-li povinen vědomost o příslušné věci zachovati jako tajemství. Kde pak smím v obyčejné řeči restrikce non pure mentalis a amfibologie užiti, tam smím jí užiti i při přísaze; a kde jí nesmím užiti v řeči obyčejné, tam jí nesmím užiti ani při přísaze.«

Mohučský biskup Ketteler píše ve své obraně Gurryho:³⁾

¹⁾ »Die Jesuitenhetze in Barmen« (Eberfeld 1893) str. 21 n.

²⁾ Martin, Lehrbuch der kathol. Moral (Mohuč 1859), str. 496.

³⁾ »Die Angriffe gegen Gurys Moraltheologie« (Mohuč 1869), str. 39 n.

»Vyložili jsme výše evidentně pro každého rozumného člověka, že mohou nastati v životě případy, kde je k vlastnímu nebo cizímu duševnímu nebo tělesnému blahu naprosto potřebno, indiskrétní nebo zlomyslné otázky zamítnouti, a kdež, nemá-li se po příkladě některých protestantských bohoslovcův a filosofův o mravouce jednajících lež z nouze učiniti zákonem, moudré a svědomité užiti restrictionis late mentalis může býti nejen dovoleno, nýbrž i povinno. Takové případy mohou však za jistých okolností nastati i tam, kde se jedná o výpovědi přísežné, zejména pak, když při takových přísežných výpovědích nastává absolutní povinnost, úřední nebo služební tajemství, přísahou již stvrzené, před neoprávněnými a nesvědomitými otázkami chrániti. Představme si: v revoltující zemi obelán je tajemník vůdcův k soudu za svědka v jisté věci, a dříve než počne vypovídati, složí obyčejnou svědeckou přísahu, že chce k otázkám mu předloženým plnou pravdu povědět, nic leč pravdu. Tajně ve službách revoluční strany stojící soudcové chtějí však této příležitosti použiti zároveň k tomu, aby se od tohoto tajemníka dověděli o jistých vojenských akcích onoho vůdce, a táží se ho tudíž, zdaž jeho pán v té či oné věci to či ono podnikl. Tajemník pak ví, že vůdce takové věci skutečně podnikl. Co má teď dělati? K otázkám mu položeným kladně odpovědět nemůže, sic poruší úřední a služební přísahu, kterou svému pánu složil; nemůže však k otázkám těm také odpovědět záporně, neboť v tom případě lže a porušuje svou přísahu svědeckou; nemůže také říci: »Po tom vám, soudcům, nic není,« neboť takováto zamítavá odpověď rovnala by se kladné odpovědi na otázku mu danou a byla by tedy zrušením jeho úřední a služební přísahy. Naproti tomu mohl by zcela dobře ve formě restrictionis late mentalis svým nesvědomitým, postavení svého zneužívajícím soudcům odpovědět: »O věcech, na něž se mne tážete, nemohu vám nic povědět.« Výraz »nemohu vám nic povědět« jest amfibologické povahy a má dvojitý význam; může totiž znamenati jak tolik co: »nevím o tom ničeho«, tak tolik co: »nejsem s to, není mně

dovoleno, abych o tom něco pověděl.« Kdo chtěl by tvrditi, že tento tajemník takovouto výmluvou zneužil své svědecké přísahy? Kdož spíše neuzná, že jednal jak opatrně, tak věrně a svědomitě, a že musil tak jednati, nechtěl-li buď svou služební a úřední přísahu zrušiti, nebo falešnou výpovědi svou svědeckou přísahu porušiti? Plným právem učili tudíž nejen moralisté z řádu jezuitského, nýbrž moralisté církve katolické vůbec, a v jich čele jako světci od církve ctění Tomáš Akvinský a Alfons z Liguori, že mohou nastati případy, kdy i při přísězných výpovědích je restrictio late mentalis dovolena, ba povinna.»

37. Mrtvolná poslušnost žáků jezuitských.

Má-li se o nějaké věci důkladně jednati, jest nutno nejprve základním pojmům rozuměti a je znáti. Tohoto samozřejmého požadavku někteří odpůrci jesuitů ne dbají. Tak Dr. Jiří Mertz, jenž se opětovně namáhá, aby přes výklady a prameny, jež má po ruce, vložil na žáky jesuitů jeho mrtvolné poslušnosti. Píšeť: »Pro nás je zajímavé věděti, jsou-li i žáci k mrtvolné poslušnosti zavázáni. Tomu nasvědčuje místo v konstitucích: „Obyvatelé kolleje ctětež a važež si svého rektora jako zástupce Kristova, ponechejtež mu s upřímnou poslušností, by o jejich osobách a záležitostech volně rozhodoval, ničeho před ním nezatajujtež, ani vlastního svědomí...“¹⁾ Toto místo nemluví o žácích, neboť žáci jesuitští nemusí svému rektorovi ponechati, »by o jejich osobách a záležitostech volně rozhodoval,« a ještě méně jsou nuceni skládati mu účet ze svého svědomí. Celé to místo týká se výlučně »obyvatelů kolleje« (qui in Collegio degunt), kteří jsou členy řádu, jak slovné znění a souvislost zcela jasně dokazují. Co dokazují slova, jež Mertz po tomto místě klade, totiž: »zde se mluví o obyvatelích kolleje. K obyvatelům kolleje patří však nejen učitelé a scholastikové Tovaryšstva, nýbrž i externí žáci, kteří neslibují,

¹⁾ Mertz, Die Pädagogik der Jesuiten (Heidelberg 1898), str. 60. Místo je v Const. IV, c. 10, 5.

že se jesuity stanou?« Slova tato dokazují, že nepochopitelně ani základnímu rozdílu mezi řeholním klerikem, jenž složil slib poslušnosti, a mezi laikem, jehož slib a regule jezuitská pranic se netýká. Tutěž neblahou okolností projevuje i následující Mertzův důkaz. Mertz odvolává se na ustanovení P. Oliv. Manarea, jež předpisuje, že se nemá od externích žáků žádati slib, nýbrž jen připověď (non iuramentum, sed tantum promissionem), že budou rektora poslouchati. Mertz uzavírá z toho: »Ačkoliv se zde z dobrých důvodů místo přísahy klade pouze připověď poslušnosti, přece se na pojmu poslušnosti nic nemění. Patří k tomu tedy i zapření vlastního úsudku.« Nikoliv, to k tomu nepatří, neboť již mezi připovědi, že chci ředitele školy poslouchati ve všech věcech školy se týkajících, a slibem věčné poslušnosti, jenž po celý život váže, je velmi veliký rozdíl, a veliký rozdíl je opět mezi podstatou slibu poslušnosti a dokonalostí ctnosti poslušnosti. Teprve k této patří zapření úsudku vlastního, pokud je to možno a mravně přípustno. Ono »tedy« Dra. Mertz dokazuje tudíž jen naprostou neznanost základních pojmů věci, jež má býti dokázána.¹⁾

38. Vybájené zázraky sv. Františka Xaverského a sv. Ignáce.

Roku 1754 tvrdil anglikán Dr. Douglas, že 35 let po smrti sv. Františka Xaverského nebylo ještě nic známo o jeho zázracích. Roku 1837 píše Tholuck:

¹⁾ O jiných bajkách školy se týkajících viz: Duhr, »Die Studienordnung der Gesellschaft Jesu.« Frýburk, Herder, 1896. »Tímto spisem,« tak dí Mertz, »zatlačeny všechny posavadní práce o školství řádu, psané od nejesuitů« (str. IV.). Mertz, jenž o školní činnosti jesuitů soudí příznivěji než mnozí jeho předchůdci, snaží se tuto práci v podstatných kusech vyvrátiti; s jakým výsledkem, ukazuje výše uvedený příklad. Se stejným porozuměním věci tvrdí Ziegler (Geschichte der christl. Ethik, str. 565), že jest jezuitská vyučovací metoda nemravná. — Vzpouza v Collegium Germanicum, již Gothein objevil a o níž také Riezler (Geschichte Bayerns, IV. 562) mluví, je prostě výmyslem Gotheinovým (viz časopis »Katholik« 1899, I., 36 nn.)

»Než zachovaly se nám listy tohoto odvážného misionáře, a tu všude jeví se sice jako muž rozumný a upřímně zbožný, nikde však není nejmenší stopy po divotvorství.«¹⁾ Totéž tvrdil Hoffmann r. 1869.²⁾ Podrobněji snažil se vybájené zázraky apoštola Indií dokázati bývalý professor dějin na Cornellově universitě a potomní americký vyslanec v Berlíně, Ondřej Dickson White.³⁾ Avšak jest jisto, 1. že sv. František Xaverský sám o zázracích mluví, jež arci nepřipisuje sobě, nýbrž modlitbám svého okolí; 2. že již před smrtí světcovou (v Sancianu 2. prosince 1552) Kašpar Barzáus v dopise z 10. prosince 1548 výslovně o všeobecně známých, velmi velikých zázracích mluví, a rovněž tak r. 1548 Baltazar Nuñez. Podobná svědectví jsou po ruce již z let dřívějších.⁴⁾

O zázracích sv. Ignáce z Loyoly píše Tholuck: »Jeho dlouholetý žák a průvodce Ribadeneira popsal za 15 let po smrti tohoto zakladatele řádu jeho život a vydal jej opět po 15 letech znovu, aniž by něco o zázracích věděl, ba výslovně se omlouvaje, že není s to, aby o zázracích mluvil.« To však Ribadeneira nikdy nepravil; onť obírá se jen otázkou, proč Bůh svého sluhu méně zázraky oslavil než jiné svaté. On též skutečně o zázracích mluví, vydal o tom r. 1595 přísežné svědectví a jedná o tom v pozdějších vydáních obšírněji, »jelikož právnické šetření některé zázraky prohlásilo za jisté, o nichž on dříve nevěděl, jsou-li tak spolehlivé, by se mohly uveřejniti.«⁵⁾

¹⁾ »Die Glaubwürdigkeit der evangelischen Geschichte« (Hamburg 1837), str. 424.

²⁾ Bena-Hoffmann, »Franz Xavier« (Wiesbaden 1869), str. 161 nn.

³⁾ Nejprve r. 1891 v »The Popular Science Monthly« a později, ačkoliv měl White po ruce vyvrácení v »The Catholic World« 1891, ve spise: »A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom«, II (Londýn 1896), 5 nn.

⁴⁾ Více viz v »Analecta Bollandiana« 1897, str. 52 nn. a ve spise Th. Hughesově: »Dr. White on the Warfare of Science with Theology« (Filadelfie 1898).

⁵⁾ Tím padá i tato insinuační: »Nelze se přece zbaviti myšlenky, že, když zázraky od sv. Ignáce za jeho života, tedy před r. 1556, učiněné nedaly se r. 1572 jistě dokázati, musilo to býti

39. Řádová pravidla jesuitů jsou prý původu mohammedánského.

V polemických spisech 16. a 17. století vyskytuje se mimo jiné tvrzení, že jsou jesuité pravými potomky Assassinů. Ku konci 19. století napsal pak jistý učenec, jenž dal si jméno H. Müller, zcela vážně knihu, by dokázal, že řádová regule jesuitů je co do hlavních myšlenek vzata z předpisů mohammedánských sekt.¹⁾ Kniha ta pak chválí se dokonce jako spis ryze kritický²⁾ a obsahu jejího použito velkými liberálními listy proti jesuitům. Než skutečné nebo domnělé shody jsou: 1. částečně jen všeobecné, na půdě bohoocty tkvící pravdy; 2. jsou mnohem nápadnější a výrazněji vyjádřeny u svatých otcův a velikých zakladatelů řádů; 3. u mohammedánských bratrstev lze je nalézt o 200 let později než u sv. Ignáce.

Tuto poslední okolnost řečený H. Müller zúmyslně zatajil, neboť u Ludvíka Rinna, z něhož všechny své citáty vzal, aniž to však poznamenal, výslovně se o tom mluví. Rinn podotýká, že mystické knihy mohammedánské, z nichž místa svá čerpal, pocházejí vesměs z 19. století a žádná že není starší r. 1793. Oba zakladatelé jmenovaných mohammedánských sekt, Sinussi a Muley, zemřeli r. 1859 resp. 1823, kdežto sv. Ignác, jak známo, zemřel r. 1556. Také celá asketická organisace alžírských mohammedánů je výplodem moderního rozvoje (»Theolog. Literaturzeitung« 1899, str. 310 n.).

o třicet let později ještě obtížnější.« (Döllinger-Reusch, »Die Selbstbiographie Bellarmins, Bonn 1887, str. 339). Můžet přece jednotlivému badateli něco zdáti se takovým, co není ještě před veřejností proti všelikému odporu zajištěno, co se však pozdějším důkladnějším vyšetřováním právnickým prokáže jako jisté. Ostatně i tato výčitka jest již stará (srv. Acta SS. 31. července str. 558. Gretser, Opera omnia, X, 345 sq. Wilmers, Lehrbuch der Religion, II⁵, 511 n.)

¹⁾ H. Müller, Les origines de la Compagnie de Jésus. Paris 1898.

²⁾ L'Indépendance Romaine, 26. Juin 1898. O zkomoleních textu u Müllera srv.: Études 1898, LXXVII, 707 n.

Vše to je tak zřejmo, že sám Zöckler, tento proti jesuitům tak nepřátelsky zaujatý professor, praví v »Realencyklopädie für protestantische Theologie« (VIII. [3. vyd.] 748): »Zdaž mohammedánské vzory působily na utváření jeho (sv. Ignáce) díla vlivem vedlejších, je velmi pochybné. Pravděpodobné okolnosti, jež H. Müller uvedl . . . , týkají se více nebo méně vzdálených souhlasných věcí. Přímych svědectví dějepisných pro tvrzenou závislost Loyolovu na mohammedánských vzorech je veliký nedostatek.«

40. Prokrustovo lože exercicií.

Hettinger počíná předmluvu své knihy o duchovních cvičeních těmito slovy: »Kniha duchovních cvičení jest objemem malá, při zběžném pozorování nepatrná a skrovná, a přece obsahem bohatá a milostná, tak nezměrně veliká ve svém duchovním významu a tichém, avšak dalekosáhlém působení na běh vývoje církevního ode tří století. Tak i toto dílo má na sobě znak tak mnohých děl Božích, jež pod rouškou chudoby a poniženosti skrývají bohatství nebeské. Jeho vydání bylo událostí ve světě katolickém, novým živlem řádu a míru v rozervanosti oněch dob, tak plným požehnání a útěchy pro církev svatou, že je nám snadno, poznati v tom zvláštní providentiální řízení Pána církve. V něm zjevila se způsobem zcela význačným původní, obrozující moc ducha katolického, z něho katolický život a katolická askese čerpaly nový vzlet. Duchovní cvičení strhla s haerese poslední zdání oprávněnosti, jelikož právě ona nesměřují k ničemu jinému leč k úplné, obsáhlé a všestranné reformě, a podstoupila vítězně boj proti negaci tím, že nedbajíc bouřlivého hukotu neplodné polemiky, mírnou, klidnou, až na dno duše vnikající, neodolatelnou mocí věčné pravdy ducha přemáhají.«¹⁾

¹⁾ Hettinger, »Die Idee der geistlichen Uebungen nach dem Plane des hl. Ignatius von Loyola. Ein Beitrag zu deren Würdigung und Versändniss« (Řezno 1853), str. III. n. — O původu exercicií viz: Revue des questions historiques, LXI (1867),

A přece co nejen pisálkové, nýbrž i učenci udělali z této knihy exercicií! Nečetše ani knihy té, neznajíce a nechápající všeobecných zásad křesťanské askese, jež jasně a zřetelně v Písmě svatém jsou uloženy, soudili někteří učenci, že není znamení bláznovství a pošetilosti, jež by této knížce nemělo býti vypáleno. Tak psal nedávno Dr. Jiří Mertz: »Exercitator neustává po dobu cvičení fantasií exercitandů rozohňovati líčením zjevování se ďábla v nejrozmanitějších podobách . . .« »Vlastní úsudek se methodicky ohlušuje. Exercitand bývá přiveden v takový stav, že zbaven vši vůle dává se úplně vésti exercitátorem a činí, co mu tento poroučí.«¹⁾

Na podobná, právě tak nepravdivá a směšná tvrzení poukázal Hettinger: »Nemírné novodobé polemice proti Tovaryšstvu Ježíšovu bylo zůstaveno, že si právě tuto svatyni exercicií, odkud prýští životní pramen jeho i celé církve, jež je pokladem a srdcem jejich, zvolila za předmět nenávistných a pomluvačných výtek. Jak znetvořila zášť vnější metodu těchto cvičení, jak ji k nepoznání zkomolila, posměchem a výsměchem ji zahrnula! Exercicie jsou prý mechanikou, kterou člověk k dokonalosti se »vytahuje«, učinily

22 n. a H. Watrigant, La Genèse des Exercices de St. Ignace de L. Amiens 1897. Po důkladném srovnávání je vědecky dokázáno, že až na některá menší místa, jež obsahem vzata jsou z Cisnera, Ludolfa Kartusiána, Tomáše Kempenského atd. obsah i forma pocházejí od sv. Ignáce.

¹⁾ Mertz, l. c., str. 63. n. — V podrobné kritice Gotheinovy knihy o sv. Ignáci z Loyoly v »Katholiku« (1899, I., 155 nn.) praví se o útocích na exercicie: »O exerciciích sv. Ignáce jedná Gothein na 10 stranách (str. 227—237). Po důkladném studiu tohoto celého pojednání dovoluji si zcela bezpečně tvrditi, že kromě několika vedlejších údajů není v celém tom výkladě ani jedině pravdivé věty.« Gothein (str. 230) tvrdí na př., a Riezler (Geschichte Bayerns IV, 571) to opakuje, že sv. Ignác zove fantasií intelektem. Slovné znění exercicií praví výslovně opak toho. Ostatně Gothein později (str. 454) opět na to zapomněl; praví tam, že sv. Ignác »považuje intelekt za nejvyšší mohutnost duševní.« — Strasburský professor Ziegler tvrdí ve svých Dějinách křesť. ethiky (str. 566), že sv. Ignác ve svých exerciciích smyslnosti dal plnou vůli. Zdaž jen Ziegler aspoň jedinkrát četl knihu exercicií?

prý z náboženského nadšení nevolnický systém, proměnily živé nadšení ve ztrnulý, chladný mechanismus. Cvičení ta nejsou dle nich leč porobenou, materializovanou extasí, stísněnou arithmetickými pravidly, z nichž pak vychází již jenom automat. Ona (prý) způsobují stav zvířecímu podobný, jenž má raziti cestu hloupé, nesvobodné a nerozumné svatosti, ona tvoří lidi, kteří na tomto Prokrustově loži ztratili svůj úsudek, svou vůli, svůj rozum, své srdce a svou svobodu. Cvičení ta jsou (prý) programem náboženských muk, zabíjejí tělo i duši zároveň, berou člověku vše, co lidské jest.«¹⁾

Nejlepší vyvrácení podává knížka ta sama.²⁾ Vezmi a čti! Nebo ještě lépe, zkus to jednou a podrob se několik dní cvičením této knížky, a pak suď. Charakter tak jemný, vnímavý, opravdový, veškerou násilnictví a všeliký mechanismus tak nenávidící, jakým byl Michael Sailer, soudil o exerciciích svatého Ignáce takto:

»Svatost«, tak píše,³⁾ »je ti ještě krajem neznámým; hledej si tudíž průvodce a vůdce, jenž by jednak tvé nezkušenosti, jednak tvé poctivé snaze přispěti mohl. Věř mně: Smyslnost má svá nebezpečnosti, též učenost a svatost mají svá nebezpečnosti, a nezkušený může klopýtnouti na každé cestě... Nesmíš býti otrokem předpisův, avšak také žádnou loutkou svého měnivého srdce, jež, není-li rozumným přítelem pobádáno, rychle k laškovně zahálce se vrací, nebo jež by, nezdržováno-li ve svém rychlém počínání, chtělo v návalu horlivosti najednou nebe útokem vzíti. — Ubohé srdce lidské, čím jsi bez vůdce! Buď plaziš

¹⁾ Hettinger, l. c., str. 40 n.

²⁾ Německé vydání: Die geistlichen Uebungen des hl. Ignatius von Loyola. 2. vyd. Řezno 1892.

³⁾ »Uebungen des Geistes«. 2. vydání. Sulzbach 1832. Toto druhé vydání (první vyšlo r. 1799) věnoval Sailer jako biskup řízenský důst. představeným biskupských seminářů, »jelikož cvičení, jež sv. Ignác, zakladatel Tovaryšstva Ježíšova, sepsal a z nichž nevane duch jiný leč duch sv. evangelii, zvlášť se k tomu hodí, aby mohla býti základem a podporou vyššího vzdělání katolických duchovních správcův.«

se po zemi a pojídáš prach jako zvířata polní, nebo zalétáš k nebesům, dříve než ti křídla narostla, a zmítáš se pak mezi nebem a zemí, až tě tvá vlastní tíže ke tvému druhu, nerozumnému zvířeti, opět stáhne. — Vždy jest ti zápasiti se dvěma nepříteli, protože jsi tvorem tak zmalomyslným a vzdorovitým. Buďto lenost malomyslným tě učiní a připoutá tvou, ducha pozbyvší, malou mysl ke hroudě země, nebo horlivost tvá učiní tě vzdorovitým, a vzdor tě předstihne, tak že k výšinám se vznášíš, na několik okamžiků bez opory ve výšinách se držíš a potom nikoliv bez hanby a škody do bezedných bahen se sřítíš. Potřebuješ tedy vůdce, jenž by tě podél propastí, jež s obou stran na tě zejí, uvedl do země zaslíbené. — Tento vůdce tvůj tě povede, když cvičení ducha s odpočinkem, klid s prací, čtení s modlitbou, modlitbu s rozjímáním, rozjímání se zpytováním svědomí střídá se má. Povede tě, aby tě ani přepjatý půst neseslabil, ani nedostatek sebezáporu v jídle a pití ke cvičením duchovním neschopným neučinil. Bude tě utvrzovati v sebepoznání a v podrobování se svatým zákonům pravdy, aby marnivost nezavedla tě na cesty bludné... Ját zajisté nenásledoval jsem tak své hlavy jako výtečného navedení, jež nám Exercitia spiritualia S. Ignatii podávají, a dle něhož mnozí, přemnozí lidé, a mezi nimi sám sv. Xaverius, jenž po té tak mnoho velikých věcí v říši Boží vykonal, vyprostili se z labyrintu zkázy. — Chop se tedy i ty návodu tohoto a řiď se jím; jeť vůdcem bezpečným, neboť vede k Otci smilování a k tomu, jehož poslal Otec — vede k životu věčnému.«

41. Řeč generála jezuitů ke shromážděným jezuitům, redemptoristům a liguoriánům.

V českých sociálně-demokratických listech cituje se často »řeč generála jezuitů«. S katolické strany byla již dvakrát vypsána značná peněžitá odměna tomu, kdo dokáže, že tato řeč jest autentická. Dosud však nikdo se o to nepokusil. A ani pokusiti nemohl.

P. B. Dühr, S. J.: Bajky o jezuitech.

Jestli to pamflet, k němuž původce sám se přiznal. Byl to jeden ze stoupců radikálního směru u nás v letech čtyřicátých minulého století, Emanuel Arnold. Sám vypravuje o tom ve svých »Pamětech«¹⁾ takto: »V únoru r. 1847 vyskytla se náhle pověst, že vláda zamýšlí v nejbližší době usdliti jesuity v Čechách, nejdříve však v Praze... Nabyl jsem úplného přesvědčení, že, vystoupím-li proti jesuitům, poslechnu jen veřejného mínění. Ještě téhož dne napsal jsem známou »Řeč generála jesuitů k shromážděným jesuitům, redemptoristům a liguoriánům«,²⁾ jejíž hlavním účelem bylo, obrátiti pozornost obecnstva na skutky řádu jezuitského v minulosti i na jeho zásady a snahy v době nové a také vše, co já i každý jiný vlastenec český v srdci svém cítil, i v myslích lidu vzbuditi. Druhého dne složil jsem petici Pražanů k arcibiskupu proti jesuitům... Onu řeč generála jesuitů dal jsem hned po sepsání do tisku, neboť měla po mém úmyslu předcházeti podpisování žádosti pražské k arcibiskupu, aby jí především vzbuzena byla u Pražanů zášť proti jesuitům...« Arnold v memoirech svých zaznamenává také výslech svůj před soudem. Jak sám praví, odpověděl k otázce vyšetřujícího soudce: »Proč jste dal řeči k jesuitům titul skutečnosti?« takto: »Při nadpisu jednalo se mi o to, aby padal do oka, tím více, an obsah řeči jest příliš všední a bezvýznamný, což jest obvyklá taktika spisovatelů, chtějí-li vnitřní nudnosti odpomoci frapantním titulem.« Vlastním doznáním autora pamfletu vyvrácena jest tedy autentičnost »Řeči generála jesuitův«.

42. Nenasytnost rakouských jesuitův.

Dne 28. října 1901 uveřejnil P. A. Forstner T. J., provinciál rakousko-uherské řádové provincie Tovaryšstva Ježíšova, toto prohlášení:

¹⁾ Paměti Arnoldovy uveřejnil Robert Maršan v časopise »Květy« roč. XX. (1898).

²⁾ Arnold ani neví, že redemptoristé a liguoriáni je táž kongregace!

»Vůči pověstem opět a opět se vyskytujícím, že Tovaryšstvo Ježíšovo v Rakousko-Uhersku chce zakoupiti hojně domů, pozemků, zámků a vill, ba že mu patří celé tovární závody, prohlašuje podepsaný provinciál Tovaryšstva Ježíšova v Rakousko-Uhersku, že Tovaryšstvo Ježíšovo kromě vyučovacích ústavů a domů v schematicích jednotlivých diecézí uvedených, a kromě dvorů s jednotlivými ústavy spojených nemá žádných domů, vill, domů venkovských, zvláště pak žádných továren nebo závodů; že nové koupě ani se nestaly ani se na ně nepomýšlí, a to proto, že rakousko-uherská řádová provincie nových koupí nepotřebuje a členové cizích provincií do Rakouska nepřijdou.

»Při této příležitosti budiž veřejně konstatováno, že velická stará budova universitní ve Vídni (Universitní náměstí, I. okres), jež na plánu města označena jest jako jezuitská kolej, Tovaryšstvu Ježíšovu vůbec nepatří, nýbrž že milostí Jeho Veličenstva jen několik místností vedle universitního kostela Otcům tam pracujícím bylo ponecháno.«

43. Ďábelský plán zosnovaný proti rodině Ubao.

V madridské klášterní historce Ubao-ské, o níž v nedávné době tolik se psalo, označuje se v listě »Neue Züricher Zeitung« (z 1. března 1901) jednání jesuitů jménem »ďábelský plán«. »Hamburger Nachrichten« oznamují dne 28. února 1901, »že je děvče Ubao od jesuitův a svých sester tak zfanatisováno, že se dává od těchto ohavníků v lidské podobě svá děti k nejhanebnějším lžím.« Věc má se takto:

Španělský jesuita P. Cermeño působil prý na slečnu Ubao, jež prý zdědila značné jmění, by překazil její zamýšlený sňatek a přemluvil ji ke vstoupení do kláštera. Než, není pravda, že slečna Ubao nějaké jmění zdědila. Dědit jenom to, co na ni z otcovského jmění přijde; mnoho-li to jest, není známo. Oproti tomu jest pravda, že vznešený mladý muž, který je teď purkmistrem, ale tehdy jím ještě nebyl, chtěl kdysi slečnu Ubao pojatai za manželku; avšak

rodina Ubao se to mu vzepřela. Později se slečna Ubao účastnila exercicií, jež konal jezuita P. Cermeño, a při této příležitosti nabyla náklonnosti k řádovému životu. Ale s P. Cermeňem o tom nemluvila.

P. Cermeño opustil pak Madrid dvě léta před jejím vstoupením do kláštera. Po celou tu dobu nedostala od něho nikdy žádného dopisu ani o své volbě stavu ani o něčem jiném. Psala mu sice jednou o svém úmyslu, avšak dopis ten byl zadržen. Po exerciciích též nezvolila si jiného zpovědníka: tím byl jako dříve obvyklý zpovědník celé rodiny, světský kněz jménem Don Francisco. Slečna Ubao chtěla skutečně vstoupiti do kláštera Služek nejsvětějšího Srdce Ježíšova; avšak bratři a matka byli naprosto proti tomu. Představená kláštera tázala se zmíněného Dona Francisca (v květnu r. 1901), schvaluje-li onu volbu stavu. Duchovní k tomu přisvědčil a snažil se též rodinu přemluvit, což však mu i slečně velmi špatně prospělo. Vstoupení do řádu bylo tedy odloženo až do zletilosti (dle španěl. zákona dokonáný 23. rok stáří). Po té oznámila slečna matce, že jí teď nikdo ve věci té nemůže poroučeti, a kdyby jednoho dne byla pohřešována, by se za to mělo, že je v klášteře. Tak též učinila, a když do kláštera přišla a prohlásila, že tam chce zůstat, oznámila to představené matce. Tu pak členové rodiny přicházeli častěji do kláštera a snažili se postulanku od jejího úmyslu odvrátiti.

Když to nepomáhalo, obrátili se na biskupa, jenž uložil svému sekretáři, aby slečně Ubao domluvil. Když sekretář obě strany vyslechl, prohlásil, že není příčiny do věci té zasahovati. Konečně pokusila se matka sama ještě jednou, aby v dlouhém rozhovoru změnila úmysl dceřin, avšak ani to nemělo výsledku. Za těchto poměrů pokládala představená za vhodné, dát si zjistiti svobodnou a pevnou vůli novicčiny prohlášením učiněným před notářem, a generální představená nařídila, aby přinesla jenom takové věno, jaké při každém jiném vstoupení do kláštera se požaduje, a ostatek jmění aby věnovala účelům dobročinným. Teď obrátila se rodina k soudu. Dříve než představená kláštera k tomu nechala dojíti, tázala se

bývalého ministra spravedlnosti v liberálním ministerství Sagastově, vynikajícího právníka Maury, na dobrozdání. Tento nejlepší znalec španělského práva odpověděl, že věc je tak jasná a právo novicčino tak evidentní, že není vůbec třeba zevrubného obhajování.

A tak se též věc ta v první a druhé instanci vyřídila: žaloba rodiny byla zamítnuta. Appellováno tedy k nejvyššímu soudnímu dvoru; zatím nastaly známé pouliční výtržnosti, jimž i tento process musil sloužiti za záminku, ale jež v pravdě měly účely ryze politické. Že za takovýchto okolností vynesena byla rozsudek, jenž odpovídal více politickému stavu než přísnému právu, nesmí býti ve Španělsku příliš podivno. Tento rozsudek opíral se o násilný výklad čl. 321 Občanského zákoníku (Codigo Civil), který zní: »Přesto, co v předchozím článku je stanoveno (čl. 320 vymezuje zletilost 23. rokem), nemohou plnoleté, avšak 25 let stáří ještě nemající dcery opustiti otcovský dům bez dovolení otce nebo matky, s nimiž žijí, leč aby stav zaujaly, nebo když otec nebo matka v nový sňatek vešli.« Slova »tomar estado — stav zaujati« rozuměla se až posud ve Španělsku všeobecně o stavu manželském a o stavu řeholním; tak tomu rozuměli též komentatoři tohoto Codigo, ku př. D. José M. Mauresa, jeden z nejvýtečnějších právníků španělských, soudce při nejvyšším tribunale a ředitel právnického časopisu, člen »Kommission General de Codification«, ve svém Codigo Civil Español (II. [Madrid 1890], 665): »Zákon činí dvě velmi spravedlivé výjimky, aby mohla dcera otcovský dům opustiti, totiž když chce zaujati stav, tím že se provdá nebo do řádu vstoupí, nebo když otec nebo matka v nový sňatek vejdou.«

44. Padělatel Delamare.

»Kirchliche Korrespondenz« evangelického svazu přenáší z jistého francouzského plátku do Německa novou bajku o jezuitech. Při jednání o mír mezi Napoleonem III. a čínskou vládou r. 1860 bylo »jesuitskému paterovi Delamarovi, velmi učenému

missionáři a ještě horlivějšímu stoupenci svého řádu«, uloženo, aby zhotovil čínský překlad smlouvy. Tento »Loyolův žák« prý však této důvěry zneužil k tomu, »aby smlouvu o mír padělal ve prospěch missií katolických... Těchto výhod, takovýmito čestným způsobem nabytých, využili katoličtí missionáři řádové způsobem nejnáležitějším (!). Jako hejno hltavých dravců vrhli se na svou kořist... Jak pochopitelnou jest následkem toho hluboká nenávisť Číňanů proti katolickým missionářům a jich ochráncům!« Toť krátký obsah dlouhé, dramatické historie, kterou nám evangelický svaz dle listu »Chrétien Français« předkládá. Že onen »velmi učený jesuita« je bajkou, dá se nezvratně dokázat. Existují totiž důkladné a podrobné seznamy všech jesuitů, kteří tehdy v čínských missiích pracovali. Avšak v žádném seznamu tom není ani stopy po jméně Delamare.¹⁾

45. Sekretář saské zemědělské rady.

»Leipziger Tageblatt« psal dne 1. března 1901: »V právě vydaném 9. čísle časopisu »Neues Sächs. Kirchenblatt« čteme následující poznámku v listárně redakční: R. v M. Tedy jesuitu — zjevného nebo zakukleného — chtějí v evangelickém Sasku udělati sekretářem zemědělské rady? Nemožným není teď nic. Ale dalo by se souditi, že již pouhé uvážení následků mělo by otce této myšlenky a zodpovědné činitele uchrániti takovéto obrovské hlouposti. Nepustíme věci té se zřetele!« K tomu dodal »Leipziger Tageblatt« toto: »Také nás došlo soukromé sdělení, jež se může považovati za stvrzení obsahu zmíněné poznámky. Jedná prý se při tom o osobu, jež působí tou dobou ve Frýburce Švýcarském« Dne 8. března musil »Leipziger Tageblatt« přinést toto prohlášení: »Pověst, o níž jsme se nedávno zmínili, že zjevný nebo zakuklený jesuita je vyhlédnut za sekretáře zemědělské rady v evangelickém Sasku, jest k naší radosti nepravdiva a zakládá se na nedoroz-

¹⁾ »Germania« 1901, 1. listop.

umění. Jistý ve Frýburce švýcarském působící professor národního hospodářství, jehož jméno má u německých hospodářů velmi dobrý zvuk, jelikož sám z hospodářské rodiny pocházejí a s poměry hospodářskými dobře jsou obeznámen, obsáhlá studia o příčinách bídného stavu zemědělství konal a uveřejnil, byl skutečně od jednoho člena zemědělské rady navržen a k ucházení se o jmenované místo vyzván, avšak nebyl k tomu nikterak vyhlédnut, a za pár dní po podání žádosti tuto zase odvolal. Není též jesuitou, nýbrž pochází z protestantské části Bavor a je sám protestantem. To následkem oné zprávy od povolané strany konstatováno, z čehož se zajisté právem může souditi, že se s této strany na jezuitské uchazeče nereflektuje.«

46. Válka v Číně

vypukla též popuzováním jezuitským. Tak hlásá protestantský kazatel Maus a časopis »Reichsbote« se soudruhy. K řeči evangelického missionáře Mause přinesla »Kölnische Volkszeitung« (21. července 1900) následující věcné opravy:

1. Pan Maus tvrdí: »Mírem Tientsinským část anglické zahrady oddělena a darována jesuitům na stavbu kathedrály«. Kolik slov, tolik nepravd. Ani nebyla část anglické zahrady oddělena a jesuitům darována, ani jesuité kathedrálu nestavěli, a to ani v Pekinku ani v Tientsinu. Po té ani v Pekinku ani v Tientsinu nemají jesuité od té doby, co v polovině posledního století činnosti missijní opět se ujali, stanici missionářskou, natož kathedrálu. V Pekinku a Tientsinu působí výlučně francouzští lazaristé. Avšak i když připustíme, že byla lazaristům část anglické zahrady darována, pak jim nebyl darován majetek čínský, nýbrž anglický. Dle pana Mause však mělo by se míti za to, že postoupení anglického majetku Číňanům podráždilo.

2. Pan Maus tvrdí dále: »V Kantonu, hlavním městě jižní Číny, bylo jesuitům postoupeno veliké místo a tam vystavěna kathedrála.« Než v Kan-

tonu není ani jediné missionářské stanice jesuitské; pan Maus pátral by marně byt po jediném tam ustanoveném missionáři jesuitském. Tím méně mohli tam jesuité vystavěti katedrálu.

Kdyby pan Maus za svého pobytu v Číně jen poněkud se byl informoval, byl by se dověděl, že z dvaceti vikariatů nebo praefektur, na něž se církevní organizace v Číně dělí, spravují jesuité jenom dvě, totiž v Jižním Tschili a v Kiangsu s hlavními městy Shanghaiem a Nankinkem. A muž, jenž v elementárních informacích o čínských poměrech missijních tak hrubou nevědomost na jevo dává, odvažuje se prohlašovati katolické missionáře za původce čínských zmatkův!')

47. Otrávení kardinálů Franchiho, Schiaffina a Galimbertiho.

Židovský žurnalista Zikmund Münz vydal knihu »Römische Reminiscenzen und Profile«, kdež mimo jiné píše: »Hohenlohe byl přesvědčen, že Franchi a po něm kardinálové Schiaffino a Galimberti, kteří pro svou smířlivost byli předmětem nenávisti jesuitů, byli od těchto se světa sprovozeni.« Jestliže kardinál Hohenlohe, jemuž byli jesuité »pohromou země«, toto přesvědčení skutečně měl — tvrzení pana Münze není ještě důkazem, — byl by tím dal na jevo chorobný stihomam, což by i jeho, ze strachu před otrávením zavřitelný mešní kalich — opět, je-li to pravda — dokazoval. Historie o nemoci zmíněných tří kardinálů byla v římských a německých listech uveřejněna a vylučuje všeliké odůvodněné podezření otravy. Podezíratí jesuity nezdá se býti některým lidem nikterak věci nečestnou, a svou »protestantskou pravdomluvností« tak se honosící »Reichsbote« uděluje z radosti nad nově odhaleným padouštvím jesuitů židovskému spisovateli tomu ještě predikát »rozvážného, klidného pozorovatele a ručitele« (3. října 1901).

1) Srv. též pamětní spis biskupa Anzera v »Kölnische Volkszeitung« z 1. a 5. března 1901.

48. Jesuité prý Kalvína soustavně hanobili.

Dle spisu protestantského theologa E. Doumergua o smrti Kalvínově (1901) jesuité prý Kalvína soustavně hanobili. Především prý zhotovili dopisy Kalvínovy — z 8. května 1547 a z 13. září 1561. Dopisy ty byly uveřejněny od jistého kanovníka, jenž prý o p i s y dopisů těch, jež se chovají v archivě markýze du Poët, obdržel od jistého jesuity. Než o nějakém zhotovení těchto listů skrze jesuity není pranic dokázáno. Oba dopisy jsou skutečně padělány a užívalo se jich často, ku př. od Voltaira, proti Kalvínovi.

Katolíci i protestanté tvrdili, že jesuita Becan připisuje Kalvínovi výrok, že by se měli jesuité buď zabít nebo aspoň lži a pomluvami neškodnými učiniti. Avšak Becan Kalvínovi takového výroku do út neuložil; co se týče obsahu věty té, neodvolává se na Kalvína (onť ho ani nejmenuje), nýbrž na způsob, jak si počínali kalvínci. Vůči známému theologovi protestantskému, Sabatierovi, jenž tvrdil, že Becan větu tu připisuje Kalvínovi, prokázal P. Brucker (»Études«, 15. dubna 1896), jak se věc v pravdě má, načež Sabatier omyl svůj odvolal. Vůči kazateli Terlindenovi, jenž taktéž Becana obviňoval, uvedli věc tu na pravou míru »Kathol. Flugschriften« č. 30 (Berlín 1891). Jde tudíž o nedorozumění, které nepochází od jesuitů, nýbrž, které již častěji od jesuitů bylo objasněno.

Třetím článkem v řetěze hanobení, jehož prý se jesuité vůči Kalvínovi dopustili, jest prý vypálení známky Kalvínovi. Toto vypálení známky Kalvínovi jest arci zcela nedokázáno, avšak nebylo v oběh uvedeno jesuity, nýbrž r. 1577 Bolsecem, jenž nebyl žádným jesuitou. Arci, později též jesuité obvinění to opakovali, avšak při tom měli četné společníky a zejména též mnohé lutherány. Doumergue sám doznává, že lutheráni zašli v hanobení kalvínců mnohem dále než polemikové katolíci.

Konečně prý soustavné hanobení jesuity páchané dokazují jesuitské zprávy o Kalvínově smrti. Jako

pověsti o samovraždě Luthrově, jež Mikuláš Paulus jednou pro vždy odkázal mezi báhorky, nebyly nejdříve zaznamenány od jezuitů, nýbrž od oratoriána Bozia (1591) a pak od františkána Sedulia (1606), tak také první zvěsti o Kalvínově všivici (Läusekrankheit, Phthiriasis, Pedicularis morbus) a hrozné smrti nenalézají se u jezuitů, nýbrž u světských duchovních Lindana (1564), Prateola (1568), pak u kartusiána Suria (1574) a konečně zcela zevrubně u Bolseca (1577). Když legenda o děsné smrti Kalvínově všude již byla rozšířena, vyšel r. 1586 spis konvertity Harena, jež Doumergue beze všeho přesvědčivého důkazu jezuitům na vrub klásti chce. Pro všechny pozdější spisovatele zůstal hlavním pramenem Bolsec, s nímž jezuité nemají nic společného. Ostatně byl ženevskému reformátorovi předpověděn špatný konec nikoliv jezuitou, nýbrž erfurtským kazatelem lutherským Hachenburgem r. 1557.¹⁾

49. Bezdůvodně poplach vzbuzující zprávy o taifunu²⁾

způsobili prý španělští jezuité v Manile a poskytli tak příčinu k veřejnému skandálu. Tak zní obvinění Dra W. Dobercka, ředitele observatoře v Hongkongu. Týž vinil jezuitu též z velice nedostatečného vzdělání vědeckého a přiměl vládu americkou k tomu, by zakázala zasilání jezuitských zpráv o taifunu.

Ředitel manilské observatoře, P. J. Algué, prohlásil dne 7. března 1899, že se podrobí, avšak zároveň prosil o důkladné vyšetřování, jelikož obvinění to pouze na »informacích ředitele observatoře hongkongské, pravého stavu věcí nevystihujících, se zakládá, jediného to mezi všemi řediteli východoasijských observatoří, jenž vůči této meteorologické centrále v Manile

¹⁾ Zevrubnější důkazy viz v článku Mik. Pauluse »Calvins Lebensende und die Jesuiten« ve vědecké příloze »Germanie« 1901, č. 18.

²⁾ Taifun = typhoon nazývají Angličané prudké orkány v čínských mořích (Riegrův »Nauč. slov.«).

nepřátelsky se chová a který již od r. 1884 všemožně snažil se o to, aby zničil její dobrou pověst.« V příloze mohl P. Algué připojiti velice pochvalné dopisy amerického admirála Deweye z 2. listopadu 1898 a z dne 2. února 1899.

V cirkuláři ze dne 7. března 1899, zaslaném všem účastněným kruhům, poukázal P. Algué za příčinou zkoumání obžaloby k vědeckým měsíčním zprávám svého ústavu a k jeho četným publikacím, dále k pochvalným úsudkům v »Deutsche Meteorologische Zeitschrift« z listopadu 1887, z října 1898, v Petermannových »Geographische Mitteilungen« z r. 1898, seš. 9., v »American Meteorological Journal« z r. 1893 (str. 100), 1896 (str. 326) atd.

Odpovědi na tento cirkulář jsou stkvělým projevem pro jezuitskou observatoř v Manile. Brožura »El Servicio Meteorologico del Observatorio de Manila vindicado y rehabilitado« (Manila 1899) uvádí doslovně neméně než 50 listin ve prospěch jezuitů, mezi nimiž jsou listiny od velkých plavebních společností, konsulátů, admirálů, observatoří a britské vlády.

Také veřejné listy rozhodně se jezuitův ujaly, jako »Hongkong Daily Press« (20., 28. března 1899), »China Mail« (20., 23. března 1899), »Manila Times« (22. března 1899), »Hongkong Telegraph« (20. března 1899) atd. Oba posléze jmenované listy podrobují křivého žalobce Dobercka přísnému soudu; týž prý nehlásil ještě nikdy význačnější bouře, leč na základě pozorování, jež ho od jezuitů došla; jeho obviňování vykládají zmíněné listy částečně náboženskou nesnášlivostí, »jelikož patří k oné třídě bezměrně nesnášlivých protestantů, kteří nedovedou na římském katolíkovi shledati nic dobrého.«

Stkvělých svědectví dostalo se jezuitům mimo jiné od německého konsula v Hongkongu, Dr. F. Riehoffa, a od německého více-admirála Diederichse. Dopis Diederichsův zní takto :

»Žluté moře, 20. března 1899.

Důstojný pane! Jelikož parníkem »Kaiserin Augusta« z německého císařského válečného loďstva opustila

dne 4. t. m. Manilu poslední loď naší eskadry, jež v tamějším přístavě stála, mám za svou povinnost, vysloviti Vaší Důstojnosti upřímný dík za dobrotivost, s jakou jste mně a všem velitelům ostatních válečných lodí německých denní pozorování zasilal a běžné změny povětrnostní signály mně oznamoval. Tyto cenné zprávy z Vaší znamenité centrály, o jejíž výtečné organizaci jsem se očitě přesvědčil, byly nejen našim německým válečným lodím, nýbrž i všem lodím ostatním velmi prospěšny. Neboť jsa přesvědčen, že účelem Vaší observatoře jakožto dokonale organisovaného ústavu jest, všem námořníkům bez rozdílu národnosti sloužiti, měl jsem za svou povinnost, věrně pečovati o to, aby Vaše zprávy jakož i Váš cirkulář vešly ihned ve známost všem lodím, jež tou dobou v přístavě manilském byly zakotveny, ať si byly jakékoliv národnosti.*

Ku konci opětuje admirál ještě jednou jménem všech velitelů svůj dík a gratuluje observatoři, že pod takovou správou se nalézá.

Anglické úřady v Hongkongu desavouovaly Dra Dobercka a žádaly snažně vládu americkou, aby zprávy o taifunu opět do Hongkongu posílala. Americký velitel generál Otis odvolal po té své dřívější nařízení a na základě zevrubného zkoumání viděl se pohnuta k tomu, aby v březnu 1899 jesuitskou observatoř za oficiální státní ústav uznal a celý personál oddělení astronomického, meteorologického, magnetického a seismologického ze státní pokladny honoroval. Dne 22. května 1901 zřídila americká vláda povětrnostní stanici pro Filipíny a řediteli jmenovala čtyři jesuity, mezi nimiž na prvním místě je P. José Algué.¹⁾

50. Panamský švindl.

Velkopanamisté, jako Ranc, Clemenceau, Henri Paret a Yves Guyot, tvrdili opětovně, že nejen dreyfusada, nýbrž i událost panamská jsou hanebnými

¹⁾ Zevrubnější zprávy viz v pojednání P. Huondra ve vědecké příloze »Germanie« z r. 1901, č. 5. nn.

pletichami jesuitův. Proti této výčitce hájí jesuitů časopis »Kreuzzeitung,« jenž píše dne 12. ledna 1900 toto: »Dnes jest nám vzíti jesuity v ochranu před podezříváním jistých listův. Je zajisté ještě v paměti panamský skandál ve Francii, jenž byl velice zatlačen případem Dreyfusovým. Ve službách panamské společnosti a jejích zástupcův bylo více než sto poslancův a senatorův a téměř všechny listy francouzské. Snažím židovských prostředkovatelův a svůdců, zejména barona Reichenacha, Kornelia Herze a agenta Aron-Artona, se podařilo, organisovati korrupci, jakouž v takovém rozvětvení a v takové moci sotva kdy v některém evropském státě bylo lze zpozorovati. A o tomto panamském skandále tvrdí teď »Berliner Tagblatt«, že byl od jesuitů velmi obratně vyvolán s tím úmyslem, aby rozmnožil nedůvěru a zášť podezřívavých davů zejména proti židům a zednářům. V tomto směru snaží se, jak známo, francouzský tisk o to, aby všelikou vzpomínku na panamský skandál zastřel a zmátl. Po několika letech bude možno v těchto listech se dočísti, že panamský skandál nebyl leč výplodem klerikálních a antisemitských štvanic.«

51. Jedlé obrázky svatých.

Pod názvem »Ein grossartiges Volksbetrug der Jesuiten in Galizien« přinesl časopis »Ostdeutsche Rundschau« (ve Vídni), orgán původce hnutí »Pryč od Říma« v Rakousku (Wolfa), uprostřed srpna r. 1900 delší dopis »od vyššího státního úředníka v Krakově«, jehož počátek zní takto:

»Záchranná činnost jesuitů v Haliči, kde následkem četných povodní vypukl krutý hlad, vymyslíla si kuriositu, jež upomíná živě na dávný a šerý středověk. Dalo by se souditi, že tito bohatí páteři přispěli na zmírnění nouze trpícímu lidu několika tisíci zlatých. Nikoliv, tak naivními pravenci Loyolovi nejsou. — Naopak, oni ze živelní té pohromy, jež stihla ty nejchudší, dovedli těžiti pro sebe. Četní jesuitští emissaři chodí po Haliči a prodávají hladovícímu lidu zcela malinké, na tenkém anglickém

papíru provedené obrázky svatých — k jídlu! Kdo takovýto obrázek sní, je chráněn před hladem a vši nemocí. Avšak nejen o jeho život pozemský, nýbrž i o nebeské jeho žití je tím nejlépe postaráno. Čím více takových svatých kdo v žaludku má, tím jistěji se mu otevře říše nebeská. Při tom jsou tyto zázračné spotřebné předměty nesmírně levné — kus za 2 krejcary, a při větším nákupu jsou stanoveny zcela nepatrné ceny en gros.»

Vídeňský list »Reichspost« obrátil se na jesuity v Krakově a obdržel (v srpnu 1900) tuto odpověď:

»Z nařízení důst. P. provinciála, A. Langerera T. J., dovoluji si Vám oznámiti, že

»1. článek časopisu »Ostd. Rundschau«: »Ein grossartiger Volksbetrug...« jest od počátku až do konce vylhaný;

2. že jesuité v Haliči takovéhoho švindlu nikdy netropili a nikdy též tropiti nebudou;

3. že onen vyšší státní úředník v Krakově buď jen ve fantasii časopisu »Ostd. Rundschau« existuje, nebo je sprostým nactiutrháčem;

4. že věc ta před státního zástupce nepříjde, právě proto že neexistuje.»

»Naproti tomu jest pravda, že se takové obrázky tu a tam u lidu najdou, avšak že polští jesuité proti tomu, jakožto pověře, vždy bojovali.

»V plné účtě oddaný P. Viktor Wiecki T. J. v Krakově.»

»Reichspost« k tomu dodává: »Že se takové obrázky v Haliči rozšiřují, jest jisto; z Čech nás dochází o tom zpráva. Je však otázka: Kdo dává tyto obrázky fabrikovati? Kdo je fabrikuje? Kdo dává na ně tisknouti »imprimatur« biskupa Pužyny, jež je zřejmě paděláno? Nemají-liž též pramen, jako jisté pověrečné modlitby na Moravě, které od jisté protestantské firmy mezi lid se dávají?

Biskupské dovolení k tisku bylo skutečně paděláno. Dne 5. října 1900 uveřejnil časopis »Kölnische Volkszeitung« úřední prohlášení kapitolního vikáře průmyslského ze dne 21. září 1900, dle něhož do-

volení k tisku výslovně bylo odepřeno. Tiskař zneužil dovolení, jež bylo dáno pro jinou pobožnost.

Přes to vše nejvýznamější liberální listy hanobení to dále otiskovaly (na př. »Köln. Zeitung« 5. list. 1900). Dne 6. února 1901 přišoural se s týmž hanobením kolínský »Evangel. Gemeindebote«, a v říjnu 1901 konaly jedlé modlitbičky opět okružní cestu velkými listy liberálními. Jeden z nich, »Augsburger Abendzeitung«, přinesl dne 20. října 1901 tuto opravu: »Z Krakova se nám píše: Kladu si za čest oznámiti slavné redakci časopisu »Augsburger Abendzeitung«, že Vaše zpráva v čísle 284. ze 14. října t. r. »o jedlých modlitbičkách« byla již dávno vyvrácena. Jeť jisto, že jesuité žádných obrázků nepořizují a na missiích jich nerozdávají. Je nám s podivem, že se o této věci u vás teprv teď mluví, neboť u nás byla v socialistických listech již před dvěma lety vymyšlena a odvolána. Není to tedy nic jiného, než sprostá a infamní lež; jesuité s takovými obrázky neměli nikdy nic společného.«

52. Podzemní chodba v Madridě.

Ku konci března r. 1901 přednášel kazatel Bedřich Fliedener solingskému místnímu spolku evangelického svazu v aule solingského městského paritatického gymnasia o španělském školství. Fliedener vypravoval svým posluchačům mezi jiným, že prý při vzpouře v Madridě jesuité utekli, a to podzemní chodbou, jež prý vede z jejich kláštera do sousedního kláštera uršulinského. Katolický farář Pies obrátil se na biskupa madridského, žádaje za vysvětlení. Biskup prohlásil tvrzení kazatele Fliedenera nepravdivým, jelikož ze žádného madridského jezuitského kláštera nevede taková chodba do žádného domu, ani do klášterního, ani do soukromého. Klášter uršulinský že je od jednoho z uvedených domů jezuitských vzdálen více než 1 km, od druhého pak více než 2 km. Pan Pies uveřejnil tento list biskupa madridského dne 1. dubna 1901 (srv. »Tremonia« z 3. dubna 1901). Jesuité sami dali skrze tři vynikající architektky madridské, mezi nimiž

byl náčelník úřadu pro hlubinné stavby, dům svůj co do podzemních chodeb ohledati, a tito architekti podali dne 3. dubna 1901 oficiální osvědčení, že důkladným zkoumáním nebylo zjištěno naprosto žádné podzemní spojení; spojení s klášteřem uršulinským že je nad to zcela nemožné a nechtutné, jelikož tento klášter stojí na opačném konci Madridu, vzdálen více než 2 km od budov jezuitských (viz znění to v »Köln. Volkszeitung« z 20. května 1901).

Fliedenerovi byla o prohlášení biskupa madridského poslána zpráva, avšak ten nemohl již odpověděti, protože příliš náhle zemřel. Místo něho odpověděl dne 4. května 1901 jeho syn a nástupce Theodor Fliedener, že zpráva ta byla ve španělských listech a nikdo že proti ní nevystoupil. Ostatně že ohledání nic neprospívá: »Ani stavitel by nedovedl tuto tajnou chodbu nalézt. Byliť zajisté mniši ti tak chytří, aby ji tak ukryli, by jí žádný nezasevčenec nemohl nalézt.« Tedy podzemní chodby nebylo lze nalézt.

V dopise z 31. května 1901, zaslaném časopisu »Kölnische Volkszeitung«, poukazuje Fliedener jun. na novou chodbu, vedoucí z jezuitského kláštera v Chamartin de la Rosa u Madridu do protilehlého kláštera uršulinského: »Jsou na živu ještě dva zedníci, kteří na ní pracovali.« Jak bezvýznamnou je tato nová výmluva, jest — nehledíc k oněm dvěma nejmenovaným dělníkům — zjevno již z té skutečnosti, že pan Fliedener sen. nemohl míti takovouto chodbu na mysli, jelikož mluvil o vzpouře v Madridě, jež však se do Chamartin de la Rosa u Madridu vůbec nerozšířila.

Pan Fliedener jun. bude tudíž zajisté tak laskav a poohlédne se ještě jednou, zdaž se tato podzemní chodba přece snad nenajde, ne-li v Madridě, tož snad v jeho po otci zděděném museu, v němž jistá ctitelka jeho otce, Kateřina Zitelmannová, podivovala se »popelu upálených kacířů« (»Berliner Neueste Nachrichten« z 30. března 1901).

Doplňky

ze stručného lidového vydání »Bajek o jesuitech«, jež P. Bern. Duhr T. J. vydal r. 1902 ve Frýburce Breisg. pod názvem »Sto bajek o jesuitech«. ¹⁾

Doplňek k bajce 1.: »Ignác z Loyoly založil řád jezuitský k vyhlazení protestantismu.« — V poslední době natropily liberální časopisy mnoho hluku s listem, v němž sv. Ignác radí k přísným opatřením, aby protestantismus, jenž do Rakouska se vedral, opět byl vytlačen. List ten byl psán z popudu blahoslaveného P. Canisia, a jesuité sami jej uveřejnili. List ten dokazuje, že Ignatius měl o potlačování novotářství tytéž názory, jaké měli reformátoři o potlačování katolického náboženství, jež po svých otcích zdědili. V 16. století — praví jistý protestantský dějepisec — mohla jednotlivá vyznání voliti jenom jedno z oběh: »Buď býti kladivem nebo kovářinou.« Ranke podotýká s důrazem ve svých dějinách římských papežů, že systémy »lutheranismus, kalvinismus a katolicismus činily nárok na to, by jeden druhý potlačil a svět si podmanil.« Právě tak jako za našich dob liberalismus tam, kde zcela a bez překážky vládne, vede proti katolíkům boj až na nůž a neostýchá se ani bezbranné a bezúhonné ženy z jich vlastní vyháněti.

¹⁾ Doplnky ty buďtež položeny vždy na konec příslušné »bajky«.

Svého providentiálního úkolu nespatriovali Ignatius a jeho soudruzi v přímé polemice, nýbrž ve skutečné nápravě katolíkův. »Obrana« proti vítězně postupujícímu protestantismu nesmí se jesuitům »od předpojatého posuzovatele vytýkati«, jak sám evangelický svaz (»Anti-Duhr« str. 2.) uznává.¹⁾

Doplňk k bajce 3.: »Vyzrazená generální zpověď císařovny Marie Terezie.« — Ačkoliv sám evangelický svaz r. 1895 vyzrazenou generální zpověď císařovny Marie Terezie prohlásil za bajku, přece jí nedávno r. 1901 užil opět v hnutí »Pryč od Říma« protestantský kazatel Haffner v Třebenicích (vídeň. »Vaterland« z 19. února 1901). V sezení říšské rady vídeňské dne 24. listopadu 1901 tvrdil pak Dr. Erler: »Marie Terezie byla zajisté zbožnou císařovnou, a přes to nenáviděla jesuitův.«

Doplňk k bajce 4.: »Otrávení papeže Klementa XIV.« — Ačkoliv sám evangelický svaz roku 1895 prohlásil: »Otrávení papeže Klementa XIV. jest rovněž bajkou,« užívá se přece bajky té dále. Dne 21. července 1901 otiskl časopis »Frankfurter Zeitung« z listu »Scherer« následující báseň tyrolského »pěvce svobody« Jana Senna (1792—1857):

Der Papst, der Ganganelli,
Hob auf den Jesuiten-Orden,
Bald ist er eine Leiche worden.

»Habt ihr dem Feind verziehen?«
So fragt ein Diplomate
In Wien einen Abbate.

¹⁾ V literární příloze časopisu »Deutsche Evangelische Kirchenzeitung« uznává se při posuzování třetího vydání »Bajek o jesuitech« (v březnu 1899): »V prvním článku je jasně dokázáno, že jesuitismus nebyl založen k vyhlazení protestantismu, jak se tak často tvrdívá.«

Versetzt der Jesu-Priester:
»Nicht just verziehen eben,
Wir haben ihm vergeben!«¹⁾

Doplňk k bajce 5.: »Monita secreta.« — Ačkoliv i evangel. svaz nazval r. 1895 »Monita secreta« bajkou, jakož již dříve mnozí rozhodní odpůrci jesuitů padělanost jich uznali,²⁾ přes to — a to není zajisté odpůrcům jesuitů ke cti — vyšlo jen v Německu v 19. století více než tucet vydání, v nichž se »Monita secreta« vydávají za pravá. Ba, ani v právě počínajícím 20. století nedal se gymnasijsní učitel Julius Hochstetter odstrašiti a vydal je znova r. 1901 ve Štuttgartě.³⁾ Časopis »Deutsches Protestantenblatt« užil dne 28. září 1901 tohoto vydání k tomuto bojovnému výzvu: »I kdyby nedala se pravost jich dokázati, musil by každý, kdo jesuity zná, uznati, že není lepšího a případnějšího vylíčení nad »Monita secreta.« Tito »znalci« čerpají vědomosti o jesuitech z protijesuitských hano-pisův a užívají pak takto nabytých vědomostí jako měřítko pro posuzování každého dalšího spisu. Německý »Argentinisches Wochenblatt« v Buenos Aires jde ještě dále, an toto nové vydání úplně otiskuje jakožto »charakteristiku jesuitův« (24. července až 28. srpna r. 1901). Poctivý nepřítel užívá poctivých zbraní.

Doplňk k bajce 6.: »Rouhavé vyznání víry jesuitům připisované« (ke str. 105). — Ještě dne 1. července r. 1900 uvádí se »proklínací formulář« jako historický dokument od časopisu »Evangelisches Gemeindeblatt«

¹⁾ Na vysvětlenu podotýká »Frankf. Zeitung« že slovo »vergeben« je v Rakousku dvojsmyslné a znamená též tolik jako »otráviti«.

²⁾ Lang 1819, Gieseler 1853, Huber a Döllinger 1872, Reusch 1885 a 1890, Harnack 1891.

³⁾ Proti tomuto novému vydání vyšel spis: »Monita secreta. Die geheimen Instruktionen der Jesuiten verglichen mit den amtlichen Quellen des Ordens von J. Reiber.« Augšpurk 1902.

(Frankfurt n. M.), vydávaného třemi predikanty, jež opět čerpal z listu »Badisches Evangel. Kirchenblatt.«

Doplňk k bajce 16.: »Zlopočestná mravouka jesuitská.« — »Mravoučné knihy bohoslovné« — tak píše bývalý katolický kněz, jež oproti církvi katolické nepřátelsky si vede, v časopise »Zukunft« (19. října r. 1901) — »nejsou návodem pro katechety, nýbrž návodem pro zpovědníky. Dle učení katolického jest kněz ve zpovědnici soudcem a lékařem duší . . . Kněz je povinen, žádati od věřících podrobného vyznání hříchův a jejich vyznání otázkami doplniti, zdá-li se mu býti neúplným. Tomu-li tak, potřebuje příruček, jež nejsou učebnicemi morálky, nýbrž obsahují seznam naskytujících se případů nemravnosti, právě tak jako soudce a soudní lékař potřebují komentářů k trestnímu zákoníku a příruček o soudním lékařství. Proto jest nerozumno činiti takovým knihám výtku proto, že se v nich o nešvarech mluví; trestní zákoníky a komentáře k nim nemohou býti knihami vzdělávacími. Na obecný lid a mládež tohoto lidu nemohou již proto škodlivě působiti, že jsou psány latinsky. I v německém vydání mravovědy Liguoriovy odstavec, jež jedná o hříších proti šestému přikázání, je psán latinsky. Než praví se, že tyto knihy působí zlobně tím, že zpovědníci dle jich návodu dávají nevinným osobám nestoudné otázky a tak je hříchům, neřestem a zločinům zrovna učí. To zajisté nebylo úmyslem spisovatelův oněch příruček. Jak při ústním vyučování, jehož se alumnům v kněžském semináři dostává, tak v úvodu k odstavci o sexuálních hříších v příručkách napomínají se zpovědníci, aby byli nanejvýš opatrní, by z potírání neřestí nestal se návod k jich páčání.«¹⁾

Doplňk k bajce 17.: »Planoucí hranice«. — Křiklavý rozpor: Láteření na nesnášlivost jesuitův a kato-

¹⁾ Některé mravovědy, které od jesuitů vůbec nepocházejí, byly jesuitům opět a opět připisovány; tak nedávno »Jesuitská theologie« »jesuity« Vincenta. Vincent jesuitou není.

líků na jedné straně, a na druhé straně nejbezohlednější nesnášlivost týchž láteřilů vůči katolíkům, udržel se až do nejnovějších dob. Svobodomyšlný Karel Jentsch charakterisoval tento rozpor v časopise »Zukunft« (z 19. října 1901) zcela správně, když píše: »Katolíci nejsou vázáni zásadou tolerance a neobmezené svobody vyznání jako dnešní protestanté všech odstínův a svobodní myslitelé; nejednali by tudíž proti svým zásadám, kdyby v katolické zemi počínali si tak, jak jednají protestantské vlády v Sasku, Brunšvicku a Meklenburku. Kolik je as protestantských časopisův a veřejných schůzí protestantských spolků, jež by měly tolik cti, aby uznaly, že nejen jejich vlastní zásady, nýbrž i spravedlnost a poctivost zapírají se od souvěrců, kteří doma katolíkům policejními donucovacími opatřeními vykonávání jejich náboženství činí nemožným, avšak o katolické nesnášlivosti mluví, když v katolických zemích »evangelisaci«, kterouž katolíky prohlašují nejen za kacíře, nýbrž za pohany, překážky se činí.«

Doplňk k bajce 20.: »Účel posvěcuje prostředky«. — V poslední době stal se pokus, vésti na důkaz jesuitu Ludvíka Wagemanna, a to opět pomocí jesuitům nepřátelského květobraní »Doctrina moralis Iesuitarum« (Celle 1874), jež však tu, tak jako na jiných místech, podává zkomoleniny. Wagemann učí ve své »Synopsis theologiae moralis« (1762) výslovně: »Omni electio mali medii est mala« (I. díl, str. 25) a »Si finis (bonus) intenditur cum ordine determinato ad medium malum, actus fit absolute malus« (I. díl, str. 26).

Doplňk k bajce 29.: »Jesuitští traviči«. — Ačkoliv jest úplně prokázáno, že otrávením císaře Leopolda (viz str. 735—742) jest bajkou, přece psal Zenker ve vídeňském týdeníku »Die Wage« ještě 29. dubna r. 1901: »Vyšetřováním vyšlo na jevo, že tento travičský pokus pocházel od pátera prokuratora jesuitské kolleje vídeňské!«

Doplňk k bajce 34.: »Hrozná přísaha jesuitův« (pozn. 2.). — R. 1899 kolovala tato »jesuitská přísaha« znovu po časopisech, zejména po časopisech pietistických a všenežeckých, a když se roku 1901 jednalo o anglické korunovační přísaze, přineslo ji při té příležitosti více anglických listův, a mezi nimi sám »Standard«. ¹⁾

¹⁾ P. John Gerard dokazuje v časopise »Month« (duben r. 1901, str. 405 nn.), že se ohlasy této přísahy vyskytují v Anglii již r. 1580, a že táž přísaha za 100 let po té objevuje se již ve své nynější formě, jenom že je přizpůsobena poměrům anglickým.

Závěr.

Jak v úvodě bylo slíbeno, »z přechytných bajek o jesuitech vybrána a objasněna tuto malá část.« Pro kulturní dějiny zajímavý problém, jak je to vlastně možno, že u vzdělaných národův a ve vysoce vzdělaných kruzích mohla lež v takovém rozsahu a s takovou houževnatostí tak zhoubně působiti, budiž tu ponechán bez vysvětlení: nechť postačí, stanovíme-li fakta a důsledky, jež z předcházejících statí vyplývají.

1. Jest to faktum z pramenů dokázané, že koluje obrovské množství zřejmých lží o jesuitech.

2. Panovala snaha, udržeti tyto lži padělanými listinami, padělanými dopisy, padělanými knihami, smyšlenými jesuity, kteří nikdy jesuity nebyli, smyšlenými naukami, jichž jesuité nikdy nepřednášeli.

3. Nepravdy o jesuitech, a to nepravdy nejsprostší a nejhrubší, obsaženy jsou i v nejváženějších vědeckých časopisech, v pojednáních a ve zprávách akademií, ve spisech nejslavnějších dějepiscův a bohoslovcův.

4. Je tedy kriticky nepřípustno, uváděti jako autority proti jesuitům spisovatele, jimž byly takovéto nepravdy dokázány.

5. Pro četné a neslýchané, avšak téměř všeobecně přijaté nepravdy o jesuitech žádá kritika nevyhnutelně, aby výtky jesuitům činěné, byť i ve vědeckých spisech a časopisech byly proneseny, s nedůvěrou a opatrně se přijímaly, a chtěl-li by je někdo opakovati, aby je sám důkladněm zkoumáním podrobil.

Svědomitého, důkladného zkoumání není se jesuitům báti, ač vědí, že jako slabí lidé nejsou prosti chyb a nedostatkův. Ani boje se nelekají, jenom když vede se boj ten nikoliv lží a pomluvou, nýbrž počestnými zbraněmi. Jeť to věru pro poctivého protivníka bez toho požadavek sebeúcty, požadavek pravdy, požadavek spravedlnosti.

Dodatek.

Podavše vyvrácení námitek proti jesuitům nejčastěji pronášených, ukázali jsme tím zároveň, co jesuité nejsou. Než, přítomnou práci svou chceme doplniti ještě způsobem pozitivním, totiž stručně ukázati, co vlastně jesuité jsou. A myslíme, že tohoto účelu svého dosáhneme nejvhodněji tím způsobem, když tu ve formě jen v nepodstatných věcech pozměněné otiskneme nyní málo již známý spisek v Pánu zesnulého P. Josefa Svobody T. J.: »Co jsou jesuité?«¹⁾

¹⁾ V Praze, r. 1873.

Co jsou jesuité?

I. Kandidatura a noviciát.

Když jinoch na sklonku gymnasijských studií se octne, nastává mu doba, kdy si má voliti svůj budoucí stav. S jedné strany se mu ozývá svět a slibuje mu důstojnosti a statky; ale i hlas Páně ozval se v hodinu tichou, právě tak, jako druhdy svatému Františku Xaverskému, když mu byl Ignatius říkával: »Máš znamenité vlohy, pomni, jak slavné věci bys mohl pro Boha činiti!« Jinoch se zamyslí, a mezi jiným mu na paměť přijde řád Tovaryšstva Ježíšova, o kterém byl mnoho slyšel a četl, kterak jej jedni vynášeli pro blahé působení, druhí pak nejhorší hanou tupili. — Ovšem, řád ten jest přísný, stanovy své zachovává v původní ryzosti, práce a boje čekají každého spoluúda řádu: ale toho se jinoch nebojí! Jestli to řád svatého Františka Xaverského a podává příležitost ku krásným pracím apoštolským; jest to řád sv. Aloisia a Stanislava Kostky, těchto jinochů nevinných; jest to řád tolika mužův učených, tedy zajisté i učenosti v něm nabyti možno! A tak se jinoch odhodlá vstoupiti do Tovaryšstva.

Jinde jest kněz mladý a horlivý, který bezpečného přístavu hledá, — jinde opět jest mladý muž, jenž ve světě jest postaven a mnohou bouří zmítán. Byl si již před lety zvolil svůj stav, těšil se tenkrát na slibnou dráhu, která se mu otvírala, než zkušenost

ho poučila o jiném. Nyní duch jeho porovnává svůdné očekávání a — nemilou zkušenost. I jemu přijde na mysl Tovaryšstvo Ježíšovo. Obeznámí se s členy jeho, znamená při nich blahý poklid, a při návštěvách mu přibývá důvěry, pozná, že je to řád přívětivých, vzdělaných a zbožných mužův; i odhodlá se žádati za přijetí.

Ty a takové bývají příčiny, že jinoch neb dospělý muž do řádu se hlásí. Někteří učiní tak snad i z pohnutek lichých: snad hledají pouhého zaopatření, neb chtějí se do řádu vloučiti na výzvědy a p. Ale dlouho to netrvá; kdo z marných pohnutek vstoupil, buď se napraví, buď v krátkce noviciát opustí.

Když se kandidát ohlásí, jest mu podstoupiti tak zvané »examen generale«. Po všeobecných otázkách: jak jest stár? zdali jest zdrav? jaké má vysvědčení ze studií atd., se mu poví veškeren obor povinností, jaké Tovaryšstvo svým druhům ukládá, s plnou upřímností sdělí se mu účel, jaký si řád vytknul, jakých prostředků se k němu užívá, a jaký život se v řádě vede. Tovaryšstvo nechce, aby stal se jeho členem někdo, kdo by ho neznal. Kandidát na všecko se může směle optati; ochotně se mu odpoví.

»Účel Tovaryšstva jest,« tak praví se v Examen generale kap. 1., »starati se s milostí Boží o spásu a dokonalost své vlastní duše a o spásu jiných lidí; aby pak se účelu toho lépe dosáhlo, skládají se sliby poslušnosti, chudoby a čistoty. Při tom život náš nemá nic kromobyčejného, žádného mimořádného pokání ani mimořádných postů. Chudoba jest taková, že nikdo nemá nic vlastního, aniž smí pro sebe něco přijímati ani z vlastní vůle něco dávat; co do čistoty příkazuje se nám snaha, andělův v té ctnosti následovati; co do poslušnosti jsme zavázáni, odebrati se do každého dílu světa, kamkoli nás papež nebo představení pošlou. Ten jest účel náš a ty k němu prostředky.« Na to se kandidátovi předloží otázka: »Jste k tomu odhodlán?« Podle odpovědi se řídí další řeč.

»Jste odhodlán docela opustiti svět a v řeholním životě Bohu sloužiti? Nebojíte se práce a bojů pro Boha a pro sv. víru? Jak dávno tomu, co jste se

k tomu odhodlal? Odhodlal jste se k tomu z dobré vůle, či vás někdo přemluvil?«

»Ježíš Kristus praví: Žádného není, kdož by opustil otce a matku pro mne a pro evangelium, aby nevezal stokrát tolik nyní v čase tomto, a v budoucím věku život věčný (sv. Marek 10, 29); nuže, jste odhodlán, opustiti všecko? Nezapoví se vám arci, milovati rodiče, ale rozloučiti se s nimi musíte, a služba Kristova bude řídit vaši lásku k rodičům. Jste s tím spokojen?«

»Ve světě se brojí proti našemu řádu, snad také vás budou pronásledovati, všecko zlé, nač jste jakživ ani nepomyslel, o vás budou mluvit, budou vás vyháněti, budete nositi ono roucho potupy, jakým Ježíš byl oděn: jste pro Boha odhodlán k takové oběti?«

»Život řeholní jest život obětí a zapírání sebe, chudoba vám bude často bolestna, poslušnost jest přísná: chcete poslušen býti svých představených ve všem, co není hřích? Chcete k nim býti upřímný, aby vás mohli řídit ve službě Boží?«

Kandidát má na vůli, odpověděti, že jest k tomu odhodlán či není, může požádati jasnějšího vysvětlení, neb vyžádati si další lhůtu na pováženou. Posléze se mu řekne, že za několik dní obdrží odpověď na svou žádost, a bude-li přijat, že nutno jest, aby měl tolik peněz, co by potřeboval na cestu do noviciátu a z noviciátu nazpět pro případ, kdyby v noviciátě nesetřval.

Byl-li přijat, odebere se do noviciátu. Zde pak má ještě asi deset dní prázdno, žije v domě jako host, a dá se mu, neb je-li kandidátů více, všem dohromady jeden starší novic za průvodce. Na prahu nového života kdož jest vítanější, než průvodce stejného věku? Snad se ti dva jinochové dříve již znali, možná že bývali spolužáky, a jeden z nich o rok dříve do řádu vstoupil; možná také, že se neznali, ale nebude trvati dlouho, a s nelíbenou důvěrou k sobě přílnou. Kandidát tu pozoruje život v řádě, svého mladého přítele na vše se vyptává, a ten jej znenáhla uvádí v život řeholní.

Po těch dnech se ho opět táží, zdali jest spokojen a setřvati hodlá? Odpoví-li kladně, oznámí se mu, že

vykoná krátké exercicie na přípravu ku generální zpovědi, kterou pak obyčejně v třetí den exercicií vykoná. V den sv. přijímání obleče bez zvláštních obřadův roucho řeholní a uvede se k druhým novicům. Buď průvodce, buď novicmistr jej uvede do asceteria, t. j. do síně, ve které novicové po celý den se zabývají; jaká tu radost, když vidí dojemnou lásku, jakouž ho vítají, všecko mu ukazují; vypytování a odpovídání tu nemívá konce. Přívětivé tváře jakož i nenucené jednání jsou výrazem spokojenosti, kterou v srdci chovají. (Reg. modest. 5.) Odpoledne pak bývá společná procházka.

První den podává tolik nového a takové rozmanitosti, že jest mysl mladého novice všecka jako unesena. Když pak novic najde klidné chvíle, kde si jest sám ponechán, tu poznává, jak veliký krok byl učinil: život nastávající bude život celý nový. Před zrakem jeho se rozvine velikolepý obraz, jako panorama mu na očích stanou události posledních dnů, rodiče, přátelé, studie, minulé vniterné zápasy a naděje budoucnosti. Bývá domněnka, že kdo vstoupil do řádu některého, tím již svět opustil: ale jest tomu jen z části pravda; zevnějšího světa ovšem se vzdal, ale svou povahu, své vášně vzal s sebou; — vzdálil se hluku zevnějšího, nedoráží naň proud událostí politických, — ale to jest toliko záporná stránka, a sama sebou nestačí v žádném řádě, a tudíž nestačí ani v Tovaryšstvu Ježíšově.

Za krátký čas pozná mladý novic snahu Tovaryšstva; pozorujeť ji v celém jednání v domě, slyší o ní v rozpravách a čte o ní v knihách, které se mu do rukou dávají. Majít v řádě býti mužové učení a rázní, a všecka snaha Tovaryšstva nese se k tomu, takové muže sobě vychovati, ale větší váha klade se tu na křesťanskou dokonalost.¹⁾ »Snažte se získati důkladných ctností,« přikazuje ústava Tovaryšstva, »a vezte, že na ně větší váhu klásti sluší, nežli na učenost a

¹⁾ In virtutum scldidarum studium incumbant, ac in hujusmodi majus momentum, quam in doctrina vel aliis donis naturalibus et humanis constitutum esse ducant. Constit. pars X.

jiné dary vrozené.« — Dokonalé asketické vzdělání jest po celý čas noviciátu nejhlavnější prací, a tím, jak ústava praví, se dává vědeckému studiu nejlepší základ, totiž pokora a křesťanské ctnosti. (Constit. p. IV.; praemium et p. III. c. I.) A které ctnosti? Jest to zapírání sebe, upřímná láska k povolání, volnost ke každému úřadu, ochotná poslušnost, chudoba, čistota, střídmost, mírná povaha a při ní rázná mysl, snášelivost s bližním, víra, naděje a láska k Bohu. Ctnosti tyto jsou krásné, ale vyžadují mnohých bojů. Praktickou jejich školou jest noviciát.

Když Tovaryšstvo svým novicům tak vznešený úkol bylo vytknulo, musí jim též dáti obezřelého novicmistra, který je na duchovní cestě řídí. Úřad novicmistra jest jedním z nejdůležitějších v řádě. »Magister novitiorum« bývá muž, jenž k tomu úřadu nejen vrozenou schopnost jeví, ale po mnohá léta naň bývá připravován a od řádu traditionalný návod dostává, jak by v duchu Tovaryšstva novice vychovával. Dobře bude, seznáme-li hlavní zásady novicmistrovny, jak je konstituce řádu vypisuje:

»Novicmistr poznávej, že jest mu předležitá věc svěřena, jelikož na pravém vychování noviců závisí jejich vlastní prospěch a větším dílem též naděje našeho Tovaryšstva v Hospodinu; proto se co den vynasnažuj o dokonalost vlastní, aby schopným prostředkem se stal, i noviců vzdělati.« (Reg. Mag. Nov. 1.)

»Prokazuj se laskavým, a tak se chovej v neúhonném a moudrém jednání, aby všickni, kdož v noviciátě jsou, ve svých pochybnostech se k němu utíkali, důvěrně se mu svěřili, při něm útěchu a pomoc v Pánu hledali.« (Reg. 2.)

»Svým novicům dávej užitečné knihy, časté jim konej výklady, nejvíce v ten směr, aby zevrubně poznali řád, kterémuž někdy přináležeti hodlají.« (Reg. 8.)

»Častěji střidej i předmět i způsob přednášek, aby se vyhnul jednotvárnosti; než stále a stále mu buď svaté evangelium vůdcem. svatý kříž znamením, za kterýmž bráti se dlužno. Modlitba, rozjímání, přemáhání sebe samého, neustálý boj proti náruživostem, zejména proti marné ctižádosti, mu buďte vě-

dami, ku kterým by své mladé přátele rozněcoval.« (Reg. 44.)

Dvakrát za týden má novicmistr konference k novicům: vykládá postupně původ Tovaryšstva a účel, ku kterému bylo zřízeno. Jadrnou řečí vytýká stránku negativnou, totiž, co účelem jeho není: ani důstojnosti to nejsou, ani slavné jméno a učenost jediná, ani výmluvnost, ať nedím časné zaopatření a pohodlný život; kdo by tu co podobného hledal, ne najde toho i nebude spokojen v řádě. Pravý účel jest ten, který jest vytknut ve sv. Písmě: »Ta jest vůle Boží, posvěcení vaše.« (I. Tim. 4, 3.) Ukáže na heroické příklady prvních spoluúďů Tovaryšstva, jací byli sv. Ignác, sv. František Xaverský, bl. Canisius, sv. Alois, sv. Stanislav Kostka (patron noviců), a krátkou, než vřelou řečí vyzývá k horlivému následování těchto slavných vzorů.

Doloží pak dále, že druhým účelem jest: »spása bližního«, k níž se pracuje ve školách, na missiích, v kázání, ve zpovědi a pod. Novicové arci takových prací ještě nekonají; majíť dříve spořádati sebe samy; ale nadejde doba, kdy i oni budou pracovati o spáse bližních svých.

»Drazí přátelé,« tak končívá novicmistr řeč svou, »ten jest úkol našeho řádu; přemýšlejte o tom, co jste dnes slyšeli: zítra se opět sejdeme ke společné rozmluvě, i povíte, jak jste dnešnímu výkladu porozuměli; a co vám nebude jasno, jaké pochybnosti se naskytou, slovem, všechny otázky, které se vám důležitými zdají, pronesete.«

Cílě ty povahy učiní tak; pojmu v paměť, co byli slyšeli, živá fantazie podá jim stonásobné případy v životě, jež dle podaného zákona zkoumají, a budoucího dne s touhou čekají na vykázanou hodinu. Ohniví jinochové přednesou svoje rozmanité náhledy, pochybnosti, těžkosti v praktickém výkonu; novicmistr je buď sám rozluští, neb slovem toliko napoví, a novicové sami další odpovědi dají.

Když tím způsobem vysvětlén účel řádu, vykládají se v následujících konferencích stanovy Tovaryšstva. Každý novic má svou knihu stanov, jejichž be-

dlivé čtení se mu doporučuje. Nejsou to stanovy toliko novicův, nýbrž stanovy celého řádu, které se novicům do rukou dají, aby je čítali; novicmistr je vykládá s opětným vyzváním, aby o tom přemýšleli; opět následuje nová společná rozprava, vysvětlení pochybností a výklady, kterak se stanovy ty v řádě prakticky uvádějí ve skutek. Tak vnikají novicové ve smysl řádových stanov a rozněcují se k nim láskou, kterou si pak zachovají po celý čas života svého, jak zajisté každý shledal, kdo s Tovaryštvem se blíže seznámil. Mladistvá mysl ihned se snaží, oblíbené ty stanovy v plné míře zachovávat, ano zkoumá svou minulost, uznává svoje přestupky, a v tom leží moudrost i trpělivost magistrova, aby novice vyslechl, krivě náhledy napravil a zařídil v duchu Tovaryšstva.

Novicmistrova starost jest, poznati povahu každého novice, »ut illis magis prodesse possit — aby jim tím více pomáhati mohl.« »Proto s nimi často buď společně buď soukromě rozprávěj, mírným způsobem je řiď, aby se mu rádi svěřili a slova jeho se synovskou důvěrou přijímali« (reg. 47). Přístup k novicmistrovi jest každou chvíli volný, a práva toho novicové hojnou měrou užívají.

Úkolem Tovaryšstva jest život společenský, a tudíž je povinností novicmistrovou, jemu vyučiti. Jesuita celý svůj život tráví ve společnosti, jak doma se soudruhy svými, tak ve světě s jinými stavy. Noviciát poskytuje theorii a praxi bratrské lásky. »Jednoty a vzájemné svornosti« — praví ústava — »co nejbedlivěji budiž šetřeno, a nic se nepřipouštěj, co by se jí přičilo, aby, jsouce spojeni vespolek páskou bratrské lásky, tím lépe a rázněji mohli se službě Boží a spáse bližního věnovati« (Constit. pars III. cap. 1.). Důležitost takového jednání se novicům v několika konferencích na srdce klade; než patrně, že theorie té pravdy ani není tak těžká, jako spíše praktické jednání: a známo, že Tovaryšstvo bratrské lásce dobře zná učiti. V noviciátě žijí pospolu muži, kteří ve světě přerůzným stavům náleželi: jeden snad byl profesorem, jiný byl studentem, jiný vojákem, úředníkem, řemeslnickým tovaryšem, jsou zpravidla z rozličných

zemí: ten z Čech, jiný z Uher, z Němec, z Ruska neb z Francie: a — bratrská láska jejich jest všeobecná. Snaha řádu jest, zachovati ráz každého národa i každého jednotlivce, a při tom je naváděti ku vzájemné lásce. Na missiích ku př. seznáme dva neb tři jesuity, charaktery veskrz rozdílné jak co do způsobu kázání, tak co do celého chování: a přece v řeči a jednání uzmíme jednotejnou jejich touhu po svorné jednotě, anit' hned v noviciátě bývali přídržování, aby svou povahu vzdělali a nerušili svornosti.

Noviciát jest dále školou pokory, a to takové, která po vlastní slávě nebaží a příkoří klidně přijímá. V těchto dvou částech spočívá pokora Tovaryšstva. V řádě samém není totiž žádného zevnějšího vyznamenání; člen řádu nesmí žádného důstojenství přijati; ano, zvláštní slib zavazuje jej, aby každou důstojnost, církevní neb světskou, i kdyby se mu nabídl, odmítl. Za to naň čeká — toho může býti jist, hojně všeliké hany a potupy. V novinách bývá celý řád tupen, někteří členové jsou zejména uváděni, na posměch celé země vydáni, na ulicích bývá jim spíláno, k soudu bývají potahováni atd. To se v noviciátě žádnému nezamlčuje, nýbrž každý novic na to se upozorní, a poví se mu, kterak z lásky k Bohu bude moci takové úkony tiše snášeti.

Jesuita se musí také učiti modlitbě. Křivá jest domněnka, jakoby nábožná mysl překážela věhlasu a srdnatým výkonům; dějiny katolické církve podaly nesčetných příkladův, že mužové pobožní se nejsrdnatěji chovali, a přední mužové Tovaryšstva, kteří pobožností vynikali, v nejkrutějších bojích za svatou víru stáli a se nepoddali: proč? protože se modlili! Tovaryšstvo se modlití musí; v tu chvíli by kleslo, ve kterou by se modlitby vzdalo. Ačkoliv Tovaryšstvo modlitbě vniterné, t. j. rozjímání, přednost dává, nicméně modlitby ústní nezanedbává, nýbrž oběma dobrým návodem učí.

Každého půl roku, i také častěji, dává každý novic svému magistrovi zprávu o svém vniterném stavu; dána mu tu nová příležitost, upřímně se vyjádřiti o všem, co mu na srdci leží. Na ten účel si přečte

stanovy Tovaryšstva, poví, jak jest se vším spokojen, jak se mu na těle a na duši vede, jakým způsobem koná rozjímání a zpytování svědomí, jak užívá prostředků, které mu byl novicmistr dříve na ruku dal. Novicmistr se ptá, nachází-li v sobě dosti síly a důvěry, by dostáti mohl všem povinnostem řádu, zdali hodlá v Tovaryšstvu Ježíšově žíti a umříti. Není-li spokojen, aneb k povolání řeholnímu schopným býti se nezdá, ve vsí lásce a beze všeho dalšího závazku se propustí: je-li však spokojen a schopen, poučí jej novicmistr, jak pilně má Boha hledati, dobrý úmysl k Bohu zaříditi, pobožným býti a rozhodně k řeholní dokonalosti spěti (reg. 46, 48, 63.).

Tak uplynou dva roky noviciátu. Praktické studium dokonalosti, zvláště upřímné zapírání sebe, statečné potírání vášní, denní rozhodný boj proti marné cti a jalovému požitkům, bratrská úcta, důvěrná s Bohem rozmluva na modlitbách, poznání jakéhosi v útrobě ukrytého světa a studium života vniterného vyplní hodiny rychle plynoucí. Duchovní útěcha a bratrská láska nahradí všechny zábavy světské. A když i nadejdou doby bojů, kdy se člověku všecko zdá býti protivným a nesnesitelným, netrívají obyčejně dlouho. Novicmistr jedná tu jako učitel Bohem daný; v jeho sdílné srdce může novic všechny své tísně vlítí, své strasti a slasti, svůj zármutek, své chyby; u něho nalezne vždy laskavé a praktické rady.

Nejdůležitější dobou noviciátu jsou však tak zvané »velké exercicie«, které Tovaryšstvo za hlavní prostředek ku vzdělání vlastního i ke spáse bližního klade. Exercicie poskytují ideu a podstatnou formu Tovaryšstva Ježíšova; Tovaryšstvo však jich nechová výhradně pro sebe, nýbrž přístupny je činí všem lidem, kněžím i neknežím.

II. Duchovní exercicie.

Kdož by o duchovních exerciciích byl neslyšel? Ale kdo též ví, co znamenají »velké exercicie« u jesuitů? Bývalá inkvizice španělská je mnohokrátě stí-

hala jako podnik kacířský; jansenisté v nich našli veškery bludy, ano dokonce i pantheismus, a jiní v nich našli všelijakou předivnou hrůzu... Než, to vše exercicie nejsou.

Jsouť exercicie duchovní cvičení, která celého člověka zaujmají, nejvyšší mohutnosti duše, rozum totiž, paměť a vůli vzdělávají. Samo sebou se rozumí, že ticho a samota jsou prvním zákonem exercicií. V samotě veškery svět mlčí a mluví Bůh; v samotě poznává člověk svět a sebe samého, a jasné ideje se v mysli tvoří. Člověk světu zvyklý se štítí samoty, milost Boží jí hledá; samota jest útulek rozumu a mlčení jest velebná modlitba. Nejhlavnější pravdy svatého evangelia slouží exerciciím za základ a bohu libý život jest úkolem, který se člověku na mysl staví.

Původce duchovních exercicií v Tovaryšstvu jest svatý Ignác sám. Když je ponejprv konal, byl ještě vojákem; vojenská jest mluva jejich a vojenský duch jimi veskrz vane. Exercicie se musí konati; čísti nebo poslouchati je nestačí. Sv. Ignác to vysvětluje podoběním: jakoby se člověk necvičil v pochodu neb v běhu, kdyby se toliko díval, jak jiní chodí neb běží, a sám by toho nekonal — podobně nestačí duchovní exercicie poslouchati neb čísti, nýbrž musí se cvičiti, »exercere se«, kdo stálého prospěchu si míti žádá.

Původní exercicie sv. Ignáce jsou knížka malá; otištěny jsou v »Institutum Soc. Jesu« na str. 385 až 430. Hned z prvopočátku obrátily na se všeobecnou pozornost jak přátel tak — a to nejvíce — nepřátel rádu, a že kacířské podezřívání konce nemělo, sám rád je předložil apoštolské stolici v Římě; tam v nich žádného kacířstva neshledáno, nýbrž slavně jsou potvrzeny. Na osvědčení toho vydána bulla »Pastoralis officii« od papeže Pavla III. r. 1548, ze které pro náš věk následující slova vyjímáme: »Přikázali jsme, by exercicie ty byly prozkoumány, i seznali jsme, že pobožnosti a svatosti plny jsou a v příští časy také budou, že jsou ku vzdělání a duchovnímu prospěchu křesťanů velmi užitečné a spasitelné; seznali jsme hojný užitek, který sv. Ignác a Tovaryšstvo jím založené v Církvi Boží mezi všemi národy přinášejí, a že

k tomu nejvíce nadřčené exercicie přispívají: tudíž nakloněni prosbám Vaším ony exercicie plnou mocí svou schvalujeme a přítomným listem potvrzujeme; i napomínáme snažně v Hospodinu všech věřících křesťanů, kdežkoliv se nalézají, aby těchto pobožných exercicií užívali a jimi se vzdělávali.«

Po takovém výroku apoštolské stolice nemohlo obstáti žádné podezřívání z kacířství, a nejslavnější mužové je rádi konali; tak sv. Karel Borromejský, sv. František Borgiaš, sv. František Saleský, který říkával, že exercicie více lidí k Bohu obrátily, než v sobě písmem zahrnují. U nás v Čechách byly exercicie tak oblíbeny, že v Praze byl zvláštní dům zařízen pro duchovní a světské pány, kteří exercicie konati chtěli. Zejména uvádím slovutného Viléma hraběte Slavatu, jehožto mužné boje za sv. Církev jsou vůbec známy: svou posilu k bojům těm hledával ve sv. exerciciích, říká: »bonum est nos hic esse — dobře jest nám zde býti.«

Velké exercicie Tovaryšstva trvají asi 30 dní, a jsou rozděleny ve čtyři části, které se týhodny nazývají, ačkoliv jedna více, jiná méně sedmi dnů trvati může.

První týden — František Xaverský byl mladý šlechtic, byl doktor a profesor filosofie, slavná bu-
doucnost mu kynula a jeho ustavičnou nadějí bývalo, že nevidanou slávou bude slynouti jméno jeho. Tu pak v hodinu, kteroužto byla naznačila Prozřetelnost božská, naskytl se mu myšlenka: Františku, co ti bude platno, když celý svět získáš, a na své duši zkázu utrpíš? Tu se odhodlal, konati exercicie. A po jeho příkladu sta a tisíce mužův se k exerciciím odhodlalo.

První otázka, kterou si mladý muž dá, jest: k čemu jsem vlastně na světě? Jsem zde proto, abych užil světa, získával statků, dospěl k důstojnostem, abych umřel a pak aby bylo po všem? Rozum a víra odpoví, k tomu že zde není, že mu vykázán úkol vznešenější. Od Boha jest člověk a pro Boha! A další jest otázka: v jakém poměru stojím ku věcem tohoto

světa, jako jsou bohatství a chudoba, zdraví a nemoc, důstojnosti a prostota a p.? — Důstojnost člověka jest nejvyšší v tuzemském tvorstvu, veškeren svět jest pro něj, aby mu byl nápomocen k dosažení svrchovaného cíle. Člověk tedy, jakožto vládce na zemi, smí a povinen jest, ze všech stvořených věcí ty si zvoliti, které k onomu účelu slouží, a potud se jich zdržeti, pokud by v cestě stály vykázanému cíli. K tomu konci jsou věci dány, k jinému dány nejsou. Boha, svého Stvořitele znáti, velebiti, Jemu sloužiti a tím získati spásu svou, jest povolání člověka: tvorové pak všickni a události všechny, milé i protivné, k tomu jsou dány, aby sloužily k cíli nejvyššímu. Má-li tedy kdo voliti mezi životem bohatým neb chudobným, mezi důstojností a pokorou atd., tím jediným zákonem se řídití sluší, že to zvolí, co více prospěje ke službě Boží a ke spáse jeho věčné. Zde tudíž musí exercitand nasaditi všecku úvahu rozumu svého a veškeru sílu vůle své, aby se o tom rázně přesvědčil. Objektivné názory jeho se pořád více ustalují i obrací je k sobě samému a počíná sebe sama poznávati. Pozastaví se a na myslí sečte minulá léta a připomíná sobě, jak se mu dobře i zle vedlo, a kterak toho použil k záměru svrchovanému. Pohledem jasným, jako snad nikdy dříve, vidí nyní Prozřetelnost božskou, kterážto dobré i zlé moudře řídila.

V cestě nám stojí nepřítel zlý a ukrutný, jenž první naše rodiče byl podvedl a každého člověka stihá, ďábel totiž a dílo jeho, t. j. hřích, dobrovolné odstoupení člověka od Boha svého, nešťastná svěhlost, kteráž nejkrásnější mohutností duše kazí. Exercitand poznává hřích svůj a všechny hříchy své, jak proti Bohu jednal; poznává všechny ty rány ohavné, jež mu vlastním hříchem byly zasazeny. Když to člověk toliko čte neb poslouchá, ani se pravda ta nezdá býti těžkou: ale jinaké jest, když sám o ní rozjímá! Jaké to náramné násilí ducha, než sám sebe přemůže a s pokorou uzná: »já jsem přece chybil!« Ó, jak se choullostivá povaha naše vzpírá, aby nemusila uznati chybu svou, jak bolestný bývá zápas, než zvítězí pravda! Než, právě v tom okamžení, kde člověk svou chybu

uzná, pocítí, že prvý boj dokonán, a sladký, posud neznámý poklid se rozloží v útrobě. Bouře uvedla loď v přístav. Osvícený kněz exercitanda navštívuje, s ním rozpráví, svou radou jej řídí; nečiní ovšem dlouhých výkladův, nýbrž krátkým slovem poskytne pravdu, kterou pak exercitand uváží sám. Kdyby si člověk byl sám ponechán, stanul by na pocitu lítosti, ve které již duchovní útěchy nalezne; úřad moudrého vůdce jest, jeho mysl obrátiti k budoucnosti. Udrží-li taková lítost a poznání hříchů přes míru, ochabne předsevzetí: za to, bude-li příliš povrchní, zvrhnou se celé exercicie v pouhou spekulaci, a malý užitek přinesou.

Exercitand brzy přilne k duchovnímu vůdci svému, ve kterém muže moudrého a šetrného sezná; ten mu ukáže mnohé pravdy sv. náboženství, které ovšem od dětinství byl znal, ale jež v takovém seřazení neuvážil nikdy. První týden má dvojitý účel: poznání života minulého a zařízení života budoucího: oběma poskytují pravdy věčné rázných motivů. Klidný, přemýšlivý rozum patří na svou budoucnost, na svou věčnost. Jako uprostřed stoje hledí na obě strany buď spásy buď záhuby své: jak bude, když já budu živ dle záměru Bohem vytknutého, jak bude, pravím, při smrti mé? ale což, když nebudu tak živ? jak bude na soudu Božím? jak na věky? Věřím tomu? Otázky ty jsou vážné, a zajisté, kdo s chladnou, ale ráznou odvahou je probírá, úsudek z nich vyvede: musím tedy počítí život důstojný povolání svého, Bůh jest můj Pán, a co mi platen celý svět, kdybych svou duši ztratil?

S úvahou o marnotratném synu, kterého při návratu otec s láskou nevýslovnou přijímá, se mile končí »první týden«, po němž sleduje jeden den neb dva dni odpočinku, kde exercitand svoje síly má zotaviti, nikoli však aby za den pokazil, co za týden namáhavou prací byl získal. Dopoledne i odpoledne exercitand neb exercitandi vyjdou na procházku, rozprávějí mezi sebou, neb nějakou lehkou ruční prací se pobaví.

Druhý týden. — Když exercitand v prvním týdnu byl jasně poznal svůj svrchovaný účel: »pro

Boha a pro věčnou spásu svou; když byl s pokorou poznal své chyby a pocítil jejich zkázu a hanbu a naposled s lítostí k Bohu se byl navrátil, s marnotratným synem vyznáváje: »Otče, zhřešil jsem;« když byl Boha smířil a okusil nevýslovné útěchy utišeného svědomí: tu zajisté odhodlán bude zaříditi život budoucí podle vůle Pána a Stvořitele svého. Všickni, kteřížkoli velké exercicie pořádně konali, mi dosvědčí, jaká tu bývá rázná a odhodlaná vůle, napravití, cokoliv v minulém živobytí v pořádku nebývalo. Ale jak? Ignatius si tu počíná způsobem jak krásným, tak nečekaným. Ignatius se tu docela odkázal Pánu Ježíši, vojenský charakter jeho pojal Krista Pána jakožto slavného vojevodu, měl na mysli Jeho boje a vítězství a triumfy věčné: a pak pokleknuv, hodrou myslí svou takořka vojenskou přísahu mu skládal. Toto rozjímání uvedu v celosti; při vši ráznosti jest velice milé — vojenské způsoby mají svoje obzvláštní vnady.

První díl bude — praví Ignatius — že si předně na oči postavím nějakého krále lidského, Bohem zvoleného, jemuž úctu prokazují a jehož poslouchají všechna knížata a všecken národ křesťanský. Za druhé budu pozorovati, jak ten král provolání činí poddaným svým, řka: »Moje vůle jest podniknouti boj a podrobiti sobě veškeru zemi nevěřících: kdo z Vás půjde se mnou? Boj nastává tuhý, ale já půjdu napřed! Vojínové spokojí se s pokrmem, jehož já požívám, i s nápojem i s oděvem atd. Podobně budou tak jako já pracovati ve dne a bdíti v noci, až pak účasten bude se mnou jedenkaždý ve vítězství, jak účasten byl v práci.« Za třetí uvážím, co odpovědí poddaní? Uvážím nadšená slova, jakými statné vojsko svému spanilému, chrabrému králi se přihlásí, a ten, kdo by nechtěl jíti s králem takovým, kterak ode všech bude pokládán za vojína podlého.

Druhý díl rozjímání toho pozůstává v aplikaci onoho příkladu časného krále na Krista Pána našeho podle uvedených tří částí.

Co do části první: Když si takového provolání krále časného k poddaným tolik vážíme, čím pilnějšího pozoruhodno bude viděti Krista, našeho Pána,

Krále věčného, a před Ním veškeren svět, kterak celé člověčenstvo a jednoho každého člověka zvláště vyzývá: »Moje vůle jest, podrobiti sobě veškeren svět a nepřátele všechny, a tak vejíti ve slávu Otce svého. Kdož by tedy chtěl jíti se mnou, musí se mnou pracovati, aby, jaký podíl měl se mnou v práci, takový podíl měl na mojí slávě.« — Za druhé: Který člověk, jenž má zdravý rozum a smysl a věčnou spásu sobě zasloužiti hodlá, se ku práci nenabídne? Za třetí: Ti, kdož blíže přilnouti chtějí ke Kristu králi a výtečnými se prokázati u všeliké službě svého krále věčného a Pána všehomíra, netoliko že se nabídnou ku práci, nýbrž bojovati budou sami proti svojí smyslnosti a proti své tělesné a světské lásce, a k obětem vyšším a slavnějším se nabídnou. Odpoví tak každý asi v ten smysl:

»Aj, věčný Pane všech věcí! s Tvou milostí činím a podávám oběť svou a Tobě se přikazuji před nekonečnou dobrotou Tvojí a před tváří slavné Rodičky Tvé a všech Svatých a Světic nebeského dvora, a dosvědčuji, že chci a žádám, a ta že jest moje dobrá vůle (pakli Tvoje větší služba a Tvá větší sláva to bude), Tebe následovati, snášeje všechny křivdy a všecku chudobu jak skutečnou tak duchovní, pakli Tvoje Veličenstvo přesvaté mne ráčí zvoliti a připustiti k takovému životu a k takovému stavu.«

A tak svatý Ignác dokonav rozjímání, poklekl, vojenským způsobem se Pánu a králi svému k věčné službě věnoval.¹⁾

Když si tedy exercitand byl položil otázku: »Jak to začnu, abych podle vůle Boží a ke spásu duše své zařídil život?« — v rozjímání právě líčeném odpověď nachází, to jest: Ježíš ti bude vzorem a vůdcem, v následování Jeho jistě spasen budeš. Tím si vykázal směr budoucího života, a za tím směrem se berou

¹⁾ V ten den se ponejprv vžňala v mysli jeho idea duchovního vojska, kterémuž Ježíš bude vůdcem. Zde jest vlastní začátek řádu Tovaryšstva Ježíšova; na tomto rozjímání spočívají všechny jeho zásady a jeho život: odtud se nese jeho jméno: »Compañia de Jesus.«

všecky následující úvahy o životu Pána našeho, který se v přemilých obrazech na oči staví. Život Páně se v exerciciích nepodává jako nějaký historický dávno minulý příběh, nýbrž Spasitel se uvádí, jak neustále žije a neustále koná vykoupení světa, jak neskončená moudrost jedná do věků, pořáde mocna, uzdraviti a osvítití duši toužící.

Tak se exercitand znenáhla blíží k nejdůležitějšímu výkonu, kde si totiž má voliti svůj stav pro budoucnost. Kdo svůj stav již má, tomu nejde o volbu novou, nýbrž o to, aby v tom stavu se napravil a zdokonalil, ve kterém se již nalézá. Volba stavu jest zajisté nejvážnější záležitostí pro celý život, ano, ať směle dím, pro celou věčnost. Ignatius k tomu dílu obrátil pozor svůj; volba stavu jest mu odtud středem exercicií. Jak mnozí kráčeji po světě, kteří se s povoláním svým minuli. Jak jsou nespokojeni sami s sebou! Neměli příležitosti, před Pánem Bohem svůj budoucí stav uvážiti, neměli důkladných principů, jimiž se volba řídí, neznali způsobu úvahy, nebyl jim moudrý, obezřelý vůdce na ruku: a tak se ocitili ve stavu, ve kterém šťastni nejsou.

Člověk tak mlád — srdce žádnou zlobou nenakvašené — mysl upřímná, která si svědectví může dáti, že nic zlého neobměšlí — krásné Bohem udělené vlohy: jaký stav si zvolí? zná-li onoho Pána laskavého, který člověčenstvu za vůdce se podal? zná-li konec, ku kterému se vlastně běře, a prostředky k němu, a překážky a následky? jaký stav tedy zvolí? Voliti musí, t. j. všecky strany dobře uvážiti, sic jinak, kdyby se maně uvrhl tam, kam jej obrazotvornost neb okamžitě nadšení unáší, brzy ochladne mladistvá vřelá mysl, i nenajde, čeho byl očekával.

Sv. Ignatius si ve věci té počíná velmi důkladně. Napřed uvádí rozličné způsoby volby, a pak teprv přikročuje k volbě samé.

Trojí jest způsob volby: a) Náhlé povolání od Boha, kde jako bleskem se ozáří nebe a člověk neomylně slyší hlas Páně; tak byl Saulus, když Pán ho povolal. Než takové povolání velmi zřídka se přihází.

b) Někdo jest od maličkosti v takových okolno-

stech postaven, že jistý stav mu téměř jest vykázán, a tudíž voliti ani nemůže. Tu třeba jest veliké opatrnosti.

c) Třetí způsob jest vlastní volba, t. j. rozumná všestranná úvaha. Z počátku uvádí Ignatius pevné zásady, které pro všecky věky a pro všecky lidi mají platnost; pak stanoví čas a den, ve který exercitand začne rádně voliti, a den, ve který s volbou musí býti hotov, takže žádnému neurčitému kolísání místa nedává; ukáže, jak někdy člověk musí obrátiti se sám proti sobě, když totiž k některému stavu se již chýlí, ale poznav obtíže jeho, překážky a svoje náklonnosti protivné, znovu couvati počíná: tu jest ráznosti třeba, aby v tom setrval, co za lepší uznal. Sám sebe takorůka v souboj vyzve; lépe zajisté, obtíže předvídati, než pozdě litovati.

Mnoho, mnoho se exercitand v ty dny modlí. Kněz, jenž řídí jeho exercicie, ponechává mu v tom úplnou svobodu. Jen srdce mu dodává, říká: »neboj se: co dovedli jiní, s pomocí Boží dovedeš i ty.«¹⁾ — Klidná mysl, rázná vůle, modlitba a moudrý vůdce jsou hlavními podmínkami dobré volby.

Na to Ignatius konal úvahu: »de duobus vexillis« — »o dvou praporech«. Dva prapory, dva tábory, dva vůdcové se svými zástupy stojí před očima jeho. Satan, vůdce zlý, se rozloží v krajině Babylonské. Nepokoj, prechlivost, chlouba a hluk jsou známkami jeho; »bohat-

¹⁾ Jak velice rád pečuje o to, aby exercitand si veliké dílo volby sám před Bohem svým vykonal, patrnó z příkazu, kterým se knězi řídícím zapovídá všecko pozitivně domlouvání. Uvádím zde jediné místo: »Kněz, který exercicie dává, jest povinen nápomocnu býti řízení božskému, milost Boží sledovati, ale nepředcházeti jí. Nesmí kloniti exercitanda ani na tu ani na onu stranu. Ačkoli totiž dovoleno jest, ba i záslužno, napomínati k dokonalosti: přece, aby se úvahy ty důkladněji konaly a beze všeho lidského přemlouvání, mnohem lépe bude, když Bůh sám pojedná s tvorem svým, a to tím více v exerciciích, když jest k tomu duše tolik připravena. Příčina toho jest, že volba takové věci, jako jest budoucí stav, nesmí spočívati na přemlouvání nebo navádění lidském, nýbrž jediné na vůli Boží. Z toho plyne, že řídící kněz sám musí býti lhotejným při té volbě, sám povinnost svou věrně konej, ale při tom nic jiného sobě nežádej, než aby se stala vůle Boží.« Directorium exerc. cap. 24.

ství, sláva, hrdost. Čteme jako ohněm psáno na jeho praporu; svému zástupu dává příkaz, aby chytrým úskokem lid sváděli, a klamnými sliby vábili v záhubu; tenť jest poslední konec těch, kdož jemu dávají se v poddanost. — Na druhé straně jest P. Ježíš v krajině Jerusalemské, tichý a mírný. Na praporu svém má nápis: »chudoba, skromnost, pokora«: mírně volá stoupence své a laskavě rozesílá je po světě, aby domlouvali lidem, by zvolili ony statky, které Ježíš zvolil. Ty dva obrazy podržel Ignatius na mysli, uvážil je a od obrazů těchto přešel ke skutečnosti a tázal se sama sebe: »který prapor já zvolím?« Buď ten nebo onen zvoliti musím.

Tak poskytují exercicie nejkrásnější výkon svobody; není tu žádného nucení, žádného přemlouvání, exercitand sám musí jednati, v krásných podobenstvích a příkladech ze života Pána Ježíše se mu pravdy předkládají, sám si je rozloží, vlastní rozum jeho soudí a rozhoduje. Exercitand jest svůj, nejdokonalější svobody požívá. A tenkrát, kde sice rozumem svým poznává lahodnou krásu ctnosti a dokonalosti, ale nedostatečným se cítí, aby se rázně k ní odhodlal: tenkrát se mu řekne: »vzmuž se, modli se, Bůh Tě neopustí!« Ano, modlitba není chrabrým myšlenkám na újmu, nýbrž srdce dodává, a tím právě sv. exercicie cosi mužného do sebe mají, že vybízejí, v srdnatém boji se nepoddávají.

Požívá plné svobody, stojí exercitand v nejmázejší době svého života: svobodně a obezřele volí svůj stav. Prozřetelnost božská od věčnosti to okamžení předvídala, a nyní mohutným hlasem mu domlouvá, ale na vůli mu spolu nechává, aby zvolil svoje štěstí či neštěstí. Zvolí-li dobře, tu svého nejpřednějšího práva dobře použil, věčně bude žehnati volbě své!

Když se byl exercitand ráznou vůlí rozhodl pro svou budoucnost, rozjímá o učitelském úřadě Pána Ježíše a o povolání apoštolův s tím úmyslem, aby učiněnou volbu svou potvrdil a jasněji na mysli poznal. Tak se množí světlo k dobré volbě. Kandidát náklonnosti jí na odpor se stavící přemůže a v bohuľibou žertvu přinese Pánu svrchovanému.

Škoda, že tento výborný způsob volby stavu jest tak málo znám.

Třetí týden. — Ignatius byl v prvním témdni uvážil pravdy věčné a pevně se odhodlal, že nebude živ podle zvrácených zásad a náklonností světa; v témdni druhém uvažoval skutky i řeči Páně. Uvažoval, že vše, co Kristus konal, také pro něho vykonal, a co pravil, i jemu pravil. I poslechl vyzvání Kristova: »pojď a následuj mne!« Zvolit stav řeholní.

Tu přijde třetí týden, jehožto úkolem jest: posilniti mysl k budoucím bojům a obětem: exercitand se tu ponoří v milost Spasitelovu, uváží Jeho lásku nevýslovnou, aby na ní svou lásku roznil. Pozorným zrakem vidí zvoleného Vůdce svého v mukách a ve smrti. Vidí jakoby dva prapory, dva různé tábory: tu Pána Ježíše tichého a pokorného se stoupenci Svými, tam protivníky Kristovy ve hněvu, v hrdosti a ve křiku velikém; slyší jejich slova, velebná totiž slova svého Mistra, a řeči Jeho nepřátel; sleduje jednání Pána Ježíše až do smrti Jeho a nevděk židů za snahy nejslechternější; pozoruje zlomyslné úrady jedné strany a tiché chování Ježíšovo. Se živou soustrastí cítí Jeho nevýslovnou lásku k sobě. — Výkon veškerých ctností jest zde soustředěn.

Pak viděl Ignatius sebe sama v následování Kristově, i odhodlal se, neb spíše potvrdil se v úmyslu, že vroucího podílu chce míti na Ježíši Kristu, Spasiteli svém, že za Ním půjde, pevným krokem že půjde, i kdyby to pranýř byl, na nějž by ho postavili, mužně že půjde: »vždyť můj Pán tam stál dříve než já.« Příležitosti k tomu měl Ignatius věra dosti; a což za našich časů nemá každý křesťan upřímný, kněz i nekněz, příčiny dosti, potupy snášeti za svatou víru svou? A což teprve člen řádu Tovaryšstva Ježíšova?

Čtvrtý týden. — Svatý Ignatius patřil na slavnou odměnu, které se Pánu Ježíši dostalo a tudíž se dostane všem sluhům Jeho, neboť »budou s Ním míti takový podíl na slávě, jaký měli na práci.«

Čtvrtý týden nás uvádí v radost Pána našeho; tu blaženě vzpomínáme na slova téhodne druhého, kdy Kristus pravil: »Vůle má jest, podrobiti sobě veškeren svět, a tak vejíti ve slávu Otce svého.« Tu jako na vlastní oči patříme slavné vzkříšení Krista Pána, mnohonásobné Jeho zjevení, jak se totiž zjevil Marii, předrahé Rodičce své, kterážto největší podíl měla na Jeho pracích i bolestech, a největší podíl má z Jeho útěchy; jak se zjevil kajícímu Petru a ostatním apoštolům; vidíme Jeho oslavenou krásu i slyšíme vítězoslavný hlas: »kdo by chtěl se mnou jíti, musí se mnou pracovati, aby, jaký podíl měl se mnou v práci, takový podíl měl na mojí slávě!« (rozjím. o Kristu vůdci).

V témdni tom si exercitand uvádí na mysl rozkošnou společnost Pána Ježíše, Jeho lásku a dobrotu, až pak nadšeným srdcem Mu řekne: »Aj věčný Pane všech věcí, před pohledem celého nebeského Dvora podávám oběť svou, že Tě chci následovati, snášeje všecky krivdy a všecku chudobu jak skutečnou tak duchovní, pakli Tvoje Veličenstvo přesvaté mne ráčí zvoliti a připustiti k takovému životu a takovému stavu.«

I v tomto témdni se mlčení a samota přísně zachová; nemají se však připouštěti leč toliko myšlenky radostné, myšlenky lásky, touhy a velikomyšlné oběti.

Upozorňuji na velikolepé rozjímání »o lásce Boží.«¹⁾ Láska jest nejradostnější posilou v apoštolském povolání; ale co jest láska? Moudrý původce duchovních exercicií hned z počátku překazí všecku lásku citlivosti, an bez obalu praví, »že láska nezáleží v pouhém citu, nýbrž a) skutkem že se nejvíce jeví, b) že záleží v obalovém sdělení, tak že milující (Bůh) dává člověku moudrost, čest atd., milovaný pak (člověk) že dá ze svého rozum, vůli, svobodu.« — Ten výklad lásky musil býti předeslán, prvé než exercitand svou úvahu »o lásce Boží« začal, neboť svatému Ignatiu všecko na tom záleželo, vyloučiti lásku sentimentálnou, a za to ja-

¹⁾ Contemplatio ad amorem spiritualem in nobis excitandum. Exerc. S. Ignatii.

kousi lásku mužnou roznítiti. Tu znovu viděti, jak Ignatius miloval svůj vojenský stav: vojákem byl a vojákem zůstal; ale lásku svou přenesl na Pána svého věčného.

»Pohlédnu,« tak praví exercitandovi, »nyní nazpět na celý svůj minulý život, spočtu všecka dobrodiní, která mi Bůh od maličkosti až do přítomné doby prokázal, jak mne miloval, dlouho na mne čekal: a což já za to Bohu dám? Patřím na všecky tvory vůkol, jak mi hlásají lásku Boží; ano Bůh sám se mi sdílí, svou Moudrost a Lásku na zemi a Sám sebe dává hodlá v nebi: — což já za to dám? Tu sám k sobě se obrátím, uvážím pilně, co bych Velebnosti Božské slušně podal: a podám sám sebe, a svrchovanou láskou nadšen řeknu: »Vezmi, ó Pane, a přijmi všecku svobodu mou, moji pamět, můj rozum a všecku vůli mou, cožkoli mám, Ty's mi všecko daroval: Tobě, Pane, to navracím: všecko jest Tvé, rozkazuj s tím dle vůle Své. Dej mi pouze lásku Svou a milost; na tom mi bude dosti.«

Tímto obětováním sebe sama končí se exercicie.

Dvakrát za svého živobytí každý kněz Tovaryšstva vykoná exercicie celé; ponejprv v noviciátě a po druhé na konci svých studií v tak řečeném třetím roce noviciátu. Každého jiného roku je zkrátí na osm dní, ano každého dne je dle potřeby své obnovuje v rozjímání svém.

III. Sliby.

Jestliže novic před svatými exerciciemi upřímným srdcem miloval řád svůj, tím více jej miluje po nich, neboť nyní teprve vnikne v jasnější význam stanov a života Tovaryšstva. Teď se těší na svoje budoucí sliby. Zdalíž naděje není utěšeným průvodcem mladého věku? Novic Tovaryšstva sice ví, že prvního roku nebude připuštěn ke slibům, ale vidí, s jakou radostí se jiní starší bratři jeho k nim připravují, a když ten den byl přišel, jest sdílným svědkem oné radostné oběti,

kerou bratří přinášejí a která jej čeká. Ovšem že sám také po celé dva roky zachovává chudobu, čistotu a poslušnost, ale něčeho se mu nedostává, po čem nejvíce touží: oběť jeho totiž není posud svatými slibů posvěcena.

O řeholních slibech jsou mezi lidmi mnohé pochybnosti rozšířeny, a zejména o slibech Tovaryšstva Ježíšova ostré rozepře byly již vedeny; vizme tedy, co řeholní slibů jsou.

Slibů se neskládají leč o věcech, které samy o sobě dobré jsou, přikázány však nejsou; kdo takovéto dobré skutky vykoná, má zásluhu před Bohem; než kdo je ze slibů vykoná, větší zásluhu má. Ačkoli tato pravda zajisté každému křesťanu známa býti má, přece slyšíme: proč se slibem zavazovati? což nemohu dobrého skutku vykonati beze slibů? Vedu křesťanský život; nač bych se slibem až do smrti zavazoval!

Než tímto způsobem nemluví Písmo sv., nýbrž bezpočtůkráte nám svaté slibů chválí a krásné příklady uvádí, jak bohabojní lidé svoje slibů Bohu činili, ano i děti svoje slibem Bohu obětovali. Tak obětován byl chlapeček Samuel, tak Jan Křtitel, panna Maria; slibem se zavázal patriarcha Jakob, hrdinská Judith, Anna, David, národ Israelský. Kolikráte ve svatých Žalmech se slaví slibů Bohu učiněné! Tam také praví se: »Obětuj Bohu oběť chvály, a splň Nejvyššímu slibů své. A vzývej mne v den soužení, já vytrhnu tebe, a ty Mne budeš oslavovati!« (Ž. 49, 14.) V Zákoně Novém máme slibů, začínajíc od Marie Panny až do nejnovější doby. Příčiny toho jsou tyto:

1. Slibů jsou výkon nábožnosti (actus religionis); a ježto nábožnost mezi všemi ctnostmi morálními jest nejvýtečnější, získává i slibů nejvznešenějších zásluh před Bohem.

2. V dobrém skutku zaslíbeném větší oběť se Bohu podává, než ve skutku beze slibů vykonaném, poněvadž se Bohu obětuje nejenom dobrý skutek, který se koná, nýbrž i svobodná vůle, konati jinaké, čili, jak sv. Augustin a sv. Tomáš Aquinský v podobenství praví: ovoce se stromem samým Bohu se dává.

3. Zásluha veškerých zevnějších skutkův závisí ponejvíce na svobodné vůli, tak že čím dokonalejší vůle, tím dokonalejší skutek z ní vyplynulý; a vůle tím dokonalejší, čím ráznější a stálejší byla; slibem pak vůle ráznosti a stálosti nabývá: tedy skutek ze slibů vyplynulý dokonalejší bude.

Odtud máme ony krásné příklady z prvních věků křesťanských, že se jinochové a dívky svatým slibem panenství Pánu Ježíši zaslibovali, a když ku příkladu sv. Anežka byla ku sňatku přemlouvána, statečnou vůli za odpověď dala: »není mi možno,« neboť: »annulo suo subarrhavit me dominus meus Jesus Christus, et tamquam sponsam decoravit me corona« — »můj Pán Ježíš Kristus prstenem svým si mne zasnoubil, a věncem jako nevěstu svou mne ozdobil.« Umřítí mohla i umřela, slibů však svůj zrušiti nemohla. — Ohlédnouce se po dějinách církevních, uvidíme, že nejslavnější mužové svatými slibů Bohu byli vázáni; sv. Cyrill a Metoděj řeholními slibů se zasvětili, rovněž tak i sv. Vojtěch, sv. Otto, slovatný apoštol a přítel Slovanů polabských, sv. Prokop, bl. Milada, bl. Bronislava, bl. Anežka a j.

Z posvátných slibů plyne přední důstojnost řeholního života, neboť slibů jsou první a podstatný moment řehole. V ten smysl začíná synoda pražská z r. 1860 jednati o řeholích, a dí: »Ačkoli všem křesťanům, pokud vzdálení jsme od Pána, přikázáno jest, přemáhati žádosti světské a vyhledávati věci nebeské, přece nikdy nechybělo v církvi křesťanské duší vznešenějších, které statečně odvrhnuvše překážky dokonalejšího života lepší stránku si vyvolily, řeholními slibů se Bohu zasvětivše. Vždycky se z nich radovala i posud se raduje církev, neboť pozorujíc marnost věcí časných a světa, štěstí přeje všem, kteří slyševše pozvání božského Mistra, z tohoto světa se vyrvou, — a v obzvláštní službě Boží, ve svaté oběti vůle své, v zachování slibů a stanov svých onen pokoj hledají a nalézají, kterého svět dáti nemůže, a který všechen smysl převyšuje.« (Acta concilii Prag. tit. VII. cap. 1.)

Sv. Tomáš Akvinský, uvažuje rozdíl mezi stavem

řeholním a stavy druhými, poukazuje k obětem, které »žertvy« — »holocausta« se nazývaly, a k rozdílu jich od obětí druhých. Žertvy Starého zákona byly oběti nejvyšší; spálila se totiž před obličejem Páně oběť veškerá, kdežto v obětech ostatních Bohu dána jenom část, ostatek pak připadl v požitek lidu. Podobně dle sv. Tomáše jest řeholní život jako žertva, ve které se člověk cele Stvořiteli svému podává, ničehož sobě neponechává. Ten jest dokonalý výkon lásky.¹⁾

Svaté evangelium podává o tom svědectví, ano, kteříkoli jinochové neb dívky z čistého úmyslu zvolili stav řeholní, větším dílem výroky svatého evangelia k tomu rozniceni byli.

Jednoho dne přistoupil jinoch k Pánu Ježíši (Mat. XIX.), klaněl se mu a pravil: »Pane, co mám činiti, bych měl život věčný?« Pán Ježíš mu vyložil příkázání o lásce k Bohu a k bližnímu, a vida jinocha tak snaživého, připojil onen krásný výrok: »Chceš-li dokonalým býti, jdi, prodej všecko, co máš, a dej chudým, pak přijď a následuj mne!«

Tak radil Pán Ježíš. Nyní pak v žádném stavu se ona rada tak dokonale zachovati nemůže, jako ve stavu řeholním, kde člověk nejen opouští všecko, co měl, ale zvláštním slibem si zamezuje cestu, tak že pro celý život ničeho pro sebe získati ani nemůže. Tu se splňuje, co pravil sv. Řehoř Veliký: »multum

¹⁾ Summa theol. II. II. q. 189 a. 3. ad 3.: »Votum religionis, cum sit perpetuum, est majus, quam votum temporale. Rationabiliter autem dici potest, quod etiam per ingressum religionis aliquis consequatur remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis homo potest statim satisfacere de peccatis suis, secundum illud Dan. 4.: Peccata tua eleemosynis redime: multo magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit, quod aliquis se totaliter divinis obsequiis mancipet per religionis ingressum, quae excedit omne genus satisfactionis, etiam publicae poenitentiae. Sicut etiam holocaustum excedit sacrificium, ut Gregorius dicit. Unde legitur in vitis patrum, quod eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Si tamen non absolventur per hoc ab omni reatu poenae, nihilominus ingressus religionis utilior est, quam peregrinatio terrae sanctae, quantum ad promotionem in bonum, quae praeponderat abso lutioni a poena.«

dimisit, qui etiam desiderium habendi reliquit« — »mnoho opustil, kdo se vzdal i žádosti, něco míti« (breviar. in festo S. Andreae). Právem tedy řeholník totéž doufá, co druhdy sv. apoštol Petr byl od Pána slyšel: »Každý, kdož opustí dům, nebo bratry nebo sestry, nebo otce nebo matku, neb manželku neb syny, anebo pole pro jméno mé, stokrát více vezme, a životem věčným vládnouti bude.« (Mat. XIX, 29.) — Jako proti starostem světským a proti touhám bohatství ohradil nás božský Učitel svou radou dobrovolné chudoby, tak zase radil zvoliti čistý život těm, kteří rychlým krokem k dokonalosti spěti žádají: »Jsouť panicové,« praví, »kteříž se sami v panicství oddali pro království nebeské; kdo může pochopiti, pochop.« (Mat. XIX. 12.) Důvod takové rady vykládá sv. Pavel, který, když byl mnoho napsal o důstojnosti svátosti stavu manželského, vynáší stav panický, řka (I. Kor. VII. 32—34.): »Kdo nemá ženy, pečuje o to, co jest Páně, kterak by se líbil Bohu; a žena nevdaná a panna myslí na to, co jest Páně, aby byla svatá tělem i duchem.« Tato rada božská má zajisté na zřeteli život celý, nikoli krátkou nějakou dobu — o čemž týž apoštol na jiném místě mluví; — tím svrchované důležitosti nabývá k dokonalosti křesťanské a slibem stvrzena přináší ku podstatě života řeholního. — Posléze každému křesťanu známo ze svatých evangelií, v jaké vážnosti Ježíš Kristus sám poslušnost choval, jak slovem svým ustavičně poslušnost chválil a velekrásným příkladem ji konal. Opět tu nejde o poslušnost v tom neb onom případě, nýbrž o živobyť celou, v poslušnosti ztrávenou, tak že kdo z lásky k Bohu se svobody svojí vzdá, aby pro budoucí život až do smrti v poslušenství se cvičil, nesmírnou obětí Bohu přinese a Ježíše Krista následuje, kterýž »ponížil sebe sám, učiněn jsa poslušným až k smrti, a to k smrti kříže« (k Filipenským II. 8).

Jsou tedy dobrovolná chudoba, panenská čistota a ustavičná poslušnost rady Pána Ježíše ve svatém evangeliu podané; příkázány nejsou, ani nejsou k spasení poručeny tomu, kdo by jich v udaném smyslu zachovati nemohl; ale tomu, kdo s milostí Boží je

zachovati hodlá, budou výtečným prostředkem k dokonalosti křesťanské. Sliby jsou nejvzácnější obětí, kteroužto člověk svou vůli Bohu zasvěcuje. — Sliby chudoby, panenství a poslušnosti jsou objektivně i subjektivně jako nejdokonalejší žertva, kteroužto člověk Stvořiteli a Pánu svému přináší. Ježto pak sliby svaté nejlépe se v duchovních řeholích zachovávatí mohou, církev svatá, na sněmě Tridentuském shromážděná, chválí život tento řkouc, »že z řeholí dobře zařízených a moudře spravovaných církvi Páně ozdoba a prospěch vyplývá.« Trid. ss. XXV. cap. 1. ¹⁾

Posvátné sliby jsou věc těžká; k tomu přistupuje ještě společný život, který též svoje obtíže má.

Tovaryšstvo Ježíšovo nařizuje z té příčiny dva roky noviciátu, aby obě strany, jak novic tak řád, viděly, zdali mladý muž k takovému životu jest povolán, a kdyby nebyl, aby dříve vystoupil, než se sliby zaváže. Za ten dlouhý čas se mu na pováženou dávají výhody stavu řeholního, ale i rozhodně s úplnou upřímností se mu obtíže vykládají. Jen když obě strany jsou spokojeny, bývá ke slibům připuštěn.

Skládání slibů děje se bez zvláštních obřadův, neboť Tovaryšstvo Ježíšovo vůbec málo zevnějších obřadův užívá. Již oblékání řeholního roucha jesuitského koná se beze všech obřadů; rovněž tak tomu jest i při skládání slibů. Nezavrhujeme zajisté dojemné slávy, s jakoužto jiní řádové svou profesií sklá-

¹⁾ Vázání mezi sebou důstojnost kněžskou a povolání řeholní jest věc těžká a snad neužitečná. Kdož by upíral, že svátost svěcení kněžstva jest výkon božský, že působí ex opere Dei operato, a tudíž neskončeně vznešenější jest nade sliby řeholní, které buďte si sebe dokonalejší, nicméně nezůstanou než výkonem lidským? Kdož může věděti, která vůle jest úsilnější, zdali u toho, který v řeholi se obětuje k službě Boží, či u toho, který za týmž účelem svátost svěcení kněžstva přijímá? A posléze kdož by nevěděl, že oba stavové, jak řeholní tak kněžský, se navzájem nevylučují, nýbrž že se spojití dají v osobě? K čemu by podobné srovnávání vedlo, nevidím; vím však, že byli a jsou svatí kněží, nejsouce řeholníky, a že byli i jsou svatí řeholníci, nejsouce kněžími; a že jsou svatí mužové, jsouce i řeholníky i kněžími. Každý si buď svatosti pilen ve stavu, ku kterému jest povolán; jakmile se vynášíš nad jiné, pod ně klesáš.

dají; jsou důstojné a nadšením srdce dojmají, — ale Tovaryšstvo jich nemá. — Několik dní napřed se novicovi ohlásí, že bude ke slibům připuštěn. Radost z toho bývá po celém noviciátě nevýslovná. Novic opět vykoná asi týden trvajících svatých exercicií, před Bohem opět uváží povolání své, zdali hodlá v tomto přísném řádě Bohu sloužiti čili nic; projde na mysli celé dva roky, které tu ztrávil, pováží všecko, co byl zakusil, prozkoumá všecky zákony a stanovy řádu, — vždyť je jak theoreticky tak prakticky zná, — opět dojde k novicmistroví neb i k vyšším představeným, a ti se ho s otcovskou láskou táží, zdali jest spokojen, má-li nějaké pochybnosti, překážky, aby bez ostýchání řekl; teď že jest ještě čas, kdy může beze všeho závazku vystoupiti a p. Když nemá žádné překážky a řád s ním také jest spokojen, smí složiti řeholní sliby. Ráno po meditaci jest tichá mše svatá, při které jak obyčejně jsou všickni novicové. Po přijímání knězově přiklekne novic, který sliby skládati má, k oltáři, a čte nahlas formulí svých svatých slibů. Klademe ji zde, snad bude někomu milo ji seznati: »Všemohoucí věčný Bože, já N., ačkoli pohledu Tvého veskrz nehoden, nicméně spoléhaje na Tvou neskončenou dobrotu a milosrdenství Tvé, a roznicen žádostí Tobě sloužiti, slibuji před nejsvětější Pannou Marií a před celým Tvým nebeským dvorem božské velebnosti Tvé chudobu, čistotu a poslušnost ustavičnou v Tovaryšstvu Ježíšově, a slibuji do toho Tovaryšstva vstoupiti, abych v něm život navždy trávil, řídě se ve všem ústavou téhož Tovaryšstva. Pro Tvou tedy nesmírnou dobrotu a milost, a pro krev Ježíše Krista snažně prosím, abys tuto zápalnou oběť jako vůni libeznou připustil, a jakož jsi milosti mi popřál, bych stavu řeholního si žádal a sebe obětoval, tak mi i hojné milosti k tomu uděliti račiž, abych splniti mohl, co slibuji. Amen.« Tuto formulí čte novic, vůkol ve svatyni jest ticho; když byl přečetl, podá mu kněz Velebnou Svátost, ani slovíčka nepřikládaje, mladý řeholník odstoupí, a svému Bohu, kterého teď v srdci svém chová, pro celý život svůj se obětuje. Dojmu té chvíle vypsati nelze.

Tyto sliby, po skončeném noviciátě¹⁾ učiněné, jsou však toliko prosté (vota simplicia) a soukromé; Po delším pobytě v řádě obnovuje, jak níže uslyšíme, jesuita tyto sliby, při čemž po případě skládá i slib čtvrtý.

Novic teď přejde na studie. Doba, kdy studie se konají, v Tovaryštvu se nazývá »scholastikát«, a ti, kteří studie konají, »scholastici«. V následujícím článku bude o těchto studích řeč.²⁾

IV. Scholastikát.

Studie Tovaryšstva jsou přísné a dlouhé. Když mladý muž byl dvouletý noviciát odbyl, má ještě studie devíti roků před sebou; musí totiž studovati

¹⁾ Dodatkem připojujeme zde ustanovení Ústavy řádové o tom, kdo do noviciátu Tovaryšstva přijat býti nesmí. Jsou to: 1. ti kdož kdy z lůna církve byli vystoupili a zapřevše viru k jinověrcům přistoupili, anebo ti, kdož v bludy proti víře upadli a soudně pro bludověrství odsouzeni byli; 2. ti, kdož vraždy se dopustili nebo ti, kdož pro velké hříchy ve zlou pověst upadli; 3. ti, kdož již dříve do jiného řádu byli vstoupili a řeholní hábit byt jediný den, ano, několik jen hodin nosili, jakož i ti, kdož v rouše řeholním život poustevnícky vedli; 4. ti, kdož vázání jsou slibem manželským anebo zákonitým poddanstvím; 5. ti, kdož na mysli jsou choří, jakož i ti, o nichž právem lze se obávat, že do choroby duševní upadnou. — Tyto překážky jsou velice závažné (impedimenta essentialia); od nich nemůže dispensovati ani generál řádu ani generální kongregace. V mimořádném toliko případě může od nich dispensovati papež neb jeho nuncius neb poenitenciář. Kdyby kdo, zatajiv takovouto překážku, přijat byl do noviciátu a připuštěn byl k slibům a snad i k professi, tu jakmile by věc ta vyšla na jevo, byl by ihned vyloučen z Tovaryšstva, neboť sliby jeho jsou neplatny. Mimo to jsou ještě překážky méně závažné, od nichž v daném případě dispensovati může generál; jako na př. nedostatek zdraví, slabé nadání, nedostatečné vzdělání, nestálá povaha, nezaplacené dluhy, věk příliš útlý nebo příliš pokročilý (do Tovaryšstva přijímají se zpravidla jen ti, kdož nejméně 15. rok dovršili, a 40. roku nepřekročili), nemanželský původ a p.

²⁾ Že i theologie, jak ode dávna bývala, a nyní ještě v Tovaryštvu jest, se jmenuje »theologie scholasticá« a přední učitelové její »scholastici«, bude třeba rozeznávati, jací »scho-

dva roky rhetoriku, tři roky filosofii a čtyři roky theologii. Protože metoda studií v Tovaryštvu se podstatně liší od metody na ústavech státních neb diecézních; musí v řádě konati studie každý, i ten, kdo před vstoupením svým filosofii a theologii na jiných ústavech absolvoval. Zkrátí se mu sice lhůta studií, ale zkoušky musí konati tak, jako každý jiný.

Konstituce řádu praví o studiích (Constit. pars IV. proemium): »Jelikož účel, k němuž se Tovaryšstvo přímo běže, jest: hájiti svatou pravdu a člověčenstvu ji hlásati, a tak oslaviti jméno Boží; a že k tomu nejen příkladný život, ale i učenost a způsobná řeč jest potřebna, proto po odbytém noviciátě, když nastávající spoluúdobové byli ve ctnosti a v zapírání sebe vycvičení, bude snažná péče o jejich vědecké vzdělání a o návod, jak by vědami svými těžili na spásu lidí, na vyšší známost a vroucnou službu Boha a Stvořitele našeho.«

Že Tovaryšstvo velikou váhu na studie klade, sám jeho původ s sebou přináší. Když totiž v XVI. věku bylo založeno, šířila se vědecká vzdělanost po všech vlastech evropských a její vliv neustále rostl, až se za našeho věku předúležitou mocí jak ve státě, tak v církvi stala. Když tedy Tovaryšstvu vykázán úkol veliký, když jednati musí se světem učeným, jakož i s lidmi veškerých stavů: nemohlo jinak, než mladým spoluúdobům podati příležitost k důkladnému vědeckému vzdělání. Duch lidský arci jest vznešený, ale vzdělán musí býti: zůstane-li nevzdělán, nebude leč jako sluhou; pakli křivě bude vzdělán, záhubu ustrojí sám sobě i jiným. Bůh, Stvořitel a Pán, prikazuje vzdělanost (Eccli. VI. 18.): »Synu,« praví, »přijímej učenost od mladosti své, a až do šedin nalézati budeš moudrost«, a (Dan. XII, 3.): »kteříž učení budou, zastkví se jako blesk oblohy.«

Tovaryšstvo uložilo scholastikům jisté stanovy, ze kterých se poznati dá, jaký duch ve scholastikátě

lastici« se uvádějí: buďto mladí studující z Tovaryšstva, nebo dávní professorové theologie. Z kontextu se to lehce pozná; chtěli jsme zachovati názyv tak, jak v řádě jsou.

vane; neb vyznati můžeme, že svědomitě se všechny plní tak, jak zní.

»Čisté srdce zachovejte a ve studiích mějte pravý úmysl, nevyhledávající nic než slávu Boží a spásu duší, neboť k tomuto účelu studie Tovaryšstva směřují, a v modlitbách svých často za milost proste, abyste ve vědách žádoucí prospěch činili.«

»Pilně a vytrvale obraťte svou mysl k studiím, a jakož třeba se chrániti, aby pro horlivé studie nevychladla láska důkladných ctností a řeholního života, tak zase přesvědčení buďte, že v kollegiích není práce Bohu milejší, než když s dobrým úmyslem studie konáte; — byt' jste nikdy neupotřebili toho, čemu se učíte, nicméně studium samo o sobě má velikou zásluhu před Velebností božskou.«

»Těm se oddáte vědám a ty učitele slyšeti budete, které vám superior vykáže. — Bedlivě poslouchejte výklady školní a pilně se k nim připravujte, a co jste slyšeli, sobě opakujte; když pak opakujete najdete, čemu byste nerozuměli, učitelů se zeptejte.«

»Scholastikové buďtež přítomni společným disputacím, a při nich jak učenosti tak dobrých mravů šetřte.«

»Všickni, zvláště pak ti, kteří humanitní studie konají, latinsky mluvte, a v písemném slohu bedlivě se cvičte.«

»Přes dvě hodiny se žádný ani čtením ani psaním neuvnavuj, aniž by v práci na chvíli si neoddechl.«

»V hodinách, soukromému studiu vykázaných, čítejte doma, co jste ve škole byli si zaznamenali, hleďte tomu porozuměti a tím způsobem to zkoumejte, že si sami námítky učiníte a sami je vyvrátíte, a kde toho nedovedete, pro disputaci si to zaznamenejte.« —

Vědy, kterým se Tovaryšstvo věnuje, jsou naznačeny v ústavě řádové (Constit. p. IV. cap. 5). Jsouť pak všechny, které bývají v kněžském úřadě prospěšny, anebo ku všeobecnému vzdělání přínáležejí; totiž

1. poesie, rhetorika;

2. filosofie ve všech odborech: totiž logika, metafysika, ethika, fysika, mathese, dějepis;

3. z theologie: sv. písmo, orientální řeči, církevní dějepis, kanonické právo, morálka s uměním pastorálním a dogmatika. Protože o poesii později řeč bude, povíme nyní o filosofii, jak se spoluúdům Tovaryšstva přednáší.

A) Studium filosofie.

Ústava řádu praví:

»Ježto filosofie upravuje mysl k theologii a vědám druhým a k jejich dokonalému poznání a užití, a i sama o sobě slouží ku vzdělání rozumu a k ustálení vůle: tudíž professor, upřímně vyhledávaje čest a slávu Boží, tak ji přednášej, aby posluchače své na jiné vědy a zvláště na theologii připravil, proti bludům novotářův zbraně pravdy poskytnul a ku poznání Stvořitele svého co nejvíce roznítil.« (Prof. phil. reg. 1.)

»Veškeru filosofii prober za dva neb za tři roky. V prvním roce se bude přednášeti logika, metafysika a mathese, v druhém roce fysika a ethika; ve třetím se bude jednati o oněch otázkách, o kterých se v minulém dvouletí posud nejednalo, neb které úplnějšího rozboru potřebují; též se bude přednášeti vyšší mathese: (Reg. 2. 3.)

Po každém roce a z každého odboru zvlášť se koná zkouška, po třetím pak roce se koná zkouška z filosofie veškeré (tato zkouška trvá každému dvě hodiny); kdo neobstojí, není připuštěn k vyššímu studiu scholastické theologie, nýbrž spokojí se se studiem tak zvaného »compendium theologiae.« Valná kongregace XVI z roku 1730 obnovila zákony dřívější: »že nikdo se nemá k theologii připustiti, pokud dříve, buďto před vstoupením do Tovaryšstva buďto po vstoupení, nevykonal zkoušky z veškeré filosofie (C. XVI. d. 20.) Když pak za našeho věku se studium filosofie vesměs zkracovalo, a v Tovaryšstvu samém některé hlasy aspoň za nějaké zkrácení se přimlouvaly, tu poslední valná kongregace (z roku 1853) »uváživši důvody z obou stran uvedené, uzavřela, že se tři roky

pro filosofické studie mají zachovati.« (Congr. XXII. decr. 34.)

Trojí námitka se proti takovému studiu činívá; že totiž filosofie slouží ku profanaci vědy posvátné, že ani apoštolé ani sv. Otcové filosofii se neobírali a nicméně celý svět obrátili, a konečně, že za našeho věku jsou vědy jiné, mnohem užitečnější nežli filosofie.

Proti takovým námitkám tvrdíme, že filosofie jest k důkladnému theologickému vzdělání nezbytna.

1. Jsouť idee, jako podstata a případek, svět, stvoření, osoba, život, zázrak atd., které vyžadují rozboru důkladného. Mohouť se ovšem v theologii stručně vyložit, ale tam vlastně nepatří, nýbrž ze všech stran a v methodickém postupu je vyjasnit, dotvrdit a hájit musí metafysika. Bez metafysiky jest těžko, ne-li nemožno, zabrat se v pomysly abstraktní; bez ní není přesnosti v úsudcích ani evidence v konsekvencích. Následek toho bude, že mysl nedostihně jádra v důkazu, ale také sama jaderným důkazem nezavládne. Vědomosti filologické a historické snad budou rozsáhlé, ale vzdělanost formální nevystačí. — Posléze víme všichni, že bludy za našeho věku počátek svůj berou buď v nedostatečné buď bludné metafysice; pomysleme na př. na pantheismus, materialismus: a katolíci by o řádnou filosofii nedbali?

Vizme logiku. Zdáme se někdy všeci uneseni kterými lesklým důkazem; zdá se nám, že chová v sobě pádnost nevývratnou. Možná, že necvičenou mysl argument takový přesvědčí; jestliže však muž filosoficky vzdělaný ho zbaví všech vnějších okras a ukáže jej tak, jak o sobě jest, pozbude důkaz ten oně váhy, která se při něm líbila, i musí se od něho odstoupiti, buď že v něm žádné skutečné síly nebylo, anebo že byl sice rázný a pádný, než obhájce, v dialektice jsa nezbedhlý, od něho upustil, ačkoliv ho čestně hájiti mohl a měl. — Hle, jak důležitá jest logika v bohosloví!

Morálka theologická předpokládá ethiku filosofickou. Jestli se zanedbala ve filosofii, musí býti probrána v theologii.

2. Vyznáváme, že sv. apoštolé obrátili celý svět na víru křesťanskou, a že to k spasení duší stačí; — než víme, že výklady jejich byly nejvíce populární, a k takovým i za nynějšího věku dobrý výklad katechismu stačí. Ale kde rozboru náboženské nabývají rázu vyššího, zdali se bez filosofie obejdeme? Zdali apoštolé a sv. Otcové v případech takových neužívali filosofie? Tam na př., kde sv. apoštol Pavel řeč svou konal před areopagem, jaká filosofie se tu stkvěje! A v sv. Písmě se zachovala toliko kostra této krásné řeči; což kdyby nám bylo dáno bývalo, slyšeti řeč celou! — Studujme jeho list k židům: jaká jest v něm filosofie! — Podobně sv. Otcové. Jaká vzdělanost filosofická a zužitkování filosofie patrna na př. v apologii sv. Ireneae, ve spisech sv. Klementa Alex., Origena, Athanasia, Basilia, Řehoře Naz., Augustina, Jana Damascenského!

Že sv. Otcové proti filosofii horlili? To ovšem jest pravda, ale jen v tom smyslu, že brojili proti filosofii pohanské, jelikož pohanská byla, jelikož proti křesťanské víře povstala, chtěla křesťanství zničit a pohanství zachovati; jelikož se honosila, že křesťanství třeba není, jak to činila filosofie novoplatonská — anebo horlili proti filosofii, která svoje bludné systémy chtěla zaváděti v křesťanskou víru, jako byl gnosticismus a manicheismus. Něco jiného jest, horliti proti takovémuto záhubným systémům, a něco jiného, horliti proti filosofii samé.

Jansenisté a po nich theologové někteří tvrdili, že filosofie jest profanací vědy posvátné, jakoby náhledy lidské přenášela na Boha, jakoby překážela království Božímu, vládnoucímu v církvi. — Tomu tak není! Řádná filosofie nevadí království Božímu a vaditi nemůže; je-li světlo rozumu dáno od Boha, a křesťanská víra také od Boha dána: zdali světlo může světlu překážeti? Řádná filosofie upřímnou myslí vyznává křesťanskou víru, pravdy křesťanské prohlašuje za principy nezvratné, tak že říci se musí, že filosofie křesťanstvím se zdokonaluje, nikoli, že křesťanská víra filosofii v neúctu a v profanaci se uvádí.

Filosofie ve studiu Tovaryšstva hlavně spočívá na Aristotelovi. Nedím, že by byla filosofie Aristotela tak předepsána, aby professor se jí držeti musil; ale takové vážnosti požívá, že více méně každý se jí drží. Objektivní systém Aristotelův se udržel již více než po dva tisíce let. Tolik jiných subjektivních systémů v té dlouhé době vzniklo i — padlo, ale Aristoteles zůstal všem autoritou na slovo vzatou. Když v nové době vyvstali filosofové křesťanští, kteří povrhnuvše Aristotelem, svou vlastní filosofií slynnouti chtěli: — neobstáli též; tak Lamennais, Bautain, Gioberti, Hermes, Günther, Frohschammer. Byliť pojatai předsudkem, že ve starém věku nevládla než temnota a — sami zbloudili; Aristoteles však obstál, a jeho soustava, zejména jeho zákony logické podnes tu platnost a svěží sílu projevují, jako když dárci jich v proslulém Lykéi poprvé žákům svým je byl přednášel.«

Silvestr Maurus, jeden z nejvýtečnějších interpretův Aristotela, píše: »Již ode dvou tisíců let snaží se, ať nedím některé země, nýbrž veškeren svět vykládati spisy Aristotelovy, i jakkoli nesmírné poklady moudrosti, jako ze zlatých bání, byli vyčerpali, nicméně doufají pořádě, že větší nad to klenoty v jeho nedostížné hloubi se ukrývají. Řekové první jali se tyto bání — jelikož na jejich rodné půdě vznikly — zkoumati, po Řecích přišli Arabové, kteří Aristotela, autora řeckého, přeložili do arabštiny; i zastydělo se Řecko, že Aristoteles jasnější a důkladnější jest v Kordobě, než v samých Athenách býval. I zpyšněl tu bujný národ Arabův a vychloubal se, že pryč od té doby neobstojí víra křesťanská proti filosofií Aristotelově. Že pak barbaři a mahomedané Kristu a pravdě se posmívali, nesnesli jsme toho my křesťané; — Aristotela, kterým jako mlatem Herkulovým se oháněli, vyrvali jsme jim z rukou, a jím samým jsme potřeli vraha pověry a haerese, tak že křivověrci s trpkou nenávisť a hněvem zanevřeli na Aristotela a mahomedáně Aristotelovu filosofií opustiti musili.«

Mimo to dbá Tovaryšstvo při svém studiu filosofie a theologie ještě jedné věci, která se jinde k ve-

líké škodě zanedbává. Jsou to vědecké disputece, které se v Tovaryšstvu horlivě pěstují.

B) Studium theologie.

Hlavním předmětem theologického studia v Tovaryšstvu jest dogmatika, která se po všecky čtyři roky dvě hodiny denně přednáší; mimo to se z ní tři hodiny každého téhodne konají disputece. Vedle ní se studuje morálka po dva roky, ostatní předměty pak jsou skoro tak rozvrženy, jako na jiných ústavách.

V dogmatickém studiu se Tovaryšstvo od metody scholastické odtrhnouti nedalo. Smáli se tomu protivníci řádu, za neslýchaný anachronismus to prohlašující; litovali toho druží, jinak přátelé řádu, říkajíce: kéž by přece jednou jesuité od zastaralé scholastiky upustili!

Co jest vlastně scholastická theologie? Mnohý se zajisté na ni již mrzel, aniž věděl, co vlastně jest. Ježto tato otázka jest pro naše theologické studium vůbec a v Tovaryšstvu Ježíšově zvláště důležitá, dlužno ji jasně vyložití. Povíme tedy o scholastice, jaká bývala za středního věku, dříve než Řád Tovaryšstva Ježíšova vznikl, v jaký poměr k ní stoupil tento Řád od svého začátku a po celé trvání své, a jaká jest scholastická theologie věku našeho.

a) Scholastická theologie středního věku.

Není-li theologie leč vědecká soustava toho, co křesťanská církev za zjevnou pravdu věří a vyznává, bude v ní šetřiti trojí věci:

a) Musí skutečný děj zjevení božského (s veškerou průpravou, jakož jest: jsoucnost a vlastnosti Boží, možnost zjevení a jeho relativná potřeba), prameny jeho a neskalené zachování, na jisto býti ustálen. Při tom nelze než ryze filosofických a vědeckých důkazův upotřebiti; tudíž, právě řečeno, věda ta není ani vlastní theologie, nýbrž »praeambula ad fidem«, přístup k víře a nic dáme. Jakmile se dokázalo, že Písmo a tradice jsou prameny zjevení Božského, že je církev jeho

opatrovatelkou a učitelkou: již tím vyčerpán jest úkol takýchto »důkazů křesťanství«, »demonstratio christiana.«

b) Když byl tento základ položen, pokračuje »bohosloví kladné,« »theologia positiva« dále. Hlavní úloha její jest, dovoditi, kterak jednotlivá dogmata křesťanská utvrzena jsou v pramenech křesťanského zjevení, t. j. dokázati, že každý článek svaté víry skutečně plyne z výroků sv. Písma a ústního podání, a v tom jest spolu úkol pozitivné theologie vystižen. O tom píše Řehoř de Valencia: »Theologie se »kladnou« nazývá, pokud se nejvíce zabývá výkladem smyslu sv. Písma, a k tomu, by ho postihla, užívá mimo jiné prostředky hlavně výroků sv. Otcův. Tím klade pevný základ k dalším theologickým závěrům, a odtud kladnou či pozitivnou theologií sluje.«

c) Tam, kde kladná theologie přestává, počíná theologie »spekulativná« čili scholastická. Ta již předpokládá dogmata křesťanská jakožto v Písmě a v podání utvrzená; snaží pak se, hlouběji vniknouti v smysl jejich, vystihnouti jejich obsah, vniternou spojitost ukázati, úsudkem rozumu důsledky z nich vyvoditi a tak nového světla o Bohu a o věcech božských získati. Řehoř de Valencia píše opět: »Scholastická theologie vykládá a dotvrzuje šíře, a rázně hájí článků víry, bystře spolu přihlédajíc k takovým věcem, které buď z víry plynou anebo víře se protíví, a jejichž poznání jako jasným světlem přispívá k tomu, aby rozeznána a rozeznána byla temnota, již by křivověrci svými klamnými důkazy zjevenou pravdu rádi zastíreli.«¹⁾

Z toho vidno, že theologie pozitivná a theologie scholastická nestojí proti sobě jako oheň a voda, nýbrž jdou spolu, a to tak, že jedna bez druhé obejití se

¹⁾ »Scholastica vero theologia vocatur, prout explicat et confirmat ac defendit uberius et accuratius fidei sententiam, subtiliter etiam iis rebus animadversis, quae vel ex fide consequentes sunt vel fidei repugnant, et quarum perspicentia velut clarissimum quoddam lumen juvat, ut tenebrae, quas haeretici suis fallacibus argumentis veritati fidei nituntur offundere, dispici atque dispelli possint.« (Gregorius de Valencia, Commentarius theol. tom. I. disp. 1. qu. 1. p. 1.)

nemůže, neřku, že by jedna druhou vytisknouti měla. Když v rozličných dobách tu jedna tu druhá převládala, byl to výsledek potřeb časových; neboť církev svatá v každém věku se prokazuje býti církví bojovou a proti rozličným odpůrcům také zbraní rozličných, ale vždy pádných užívá.

Když v prvních stoletích křesťanská víra byla vůbec od pohanských filosofů (Celsa, Porfyria a j.) ohrožována, musila také ve svém celku hájena býti jako víra božská a pravá. To činili křesťanství apologeté, a ta jest »demonstratio christiana«. Na to v lůně křesťanstva samého povstali bludaři, kteří se na prameny Zjevení a nejvíce na sv. Písmo odvolávali: proti těm zase dokazovali sv. Otcové (zejména v prvních šesti stoletích) církevní nauku ze sv. Písma a ze starší tradice, — začátek to theologie pozitivné. Když pak svobodná věda, povrhši zdroji zjevenými, byla vznesla hlavu svou, Pelagius totiž jakožto předchůdce racionalismu: tu hned vidíme vyvstati sv. Augustina, jakožto předchůdce scholastiky, an na poli spekulativném pravdy víry hájí. Jakkoli sv. Augustin obšírně vykládá svatá Písma, na jejich výroku a na svědectví starších Otcův své důkazy stavě: nicméně též s podivnou rázností a s nevyrovnaným věhlasem užívá filosofie, tu aby nauky sv. víry objasnil, tam zas aby jich hájil, tu aby z nich vyvodil úsudky, které posud ve vyznání sv. církve nebyly zjevně vysloveny.

Zatím se šířila Aristotelova filosofie po západní církvi a výteční theologové, též ve filosofii nadobýcejně vzdělaní, jali se veškery články víry seřadovati ve vědeckou soustavu. Tak sv. Anselmus ve svém »Monologium« a »Cur Deus homo«; po něm Petrus Lombardus († 1164) v proslulém díle: »libri quatuor sententiarum«, ve kterém svou nauku zakládá na svatém Písmě, na sv. Otcích, ale hlavně na filosofickém badání. Jelikož Petrus Lombardus sám byl v učitelském úřadě postaven a jeho dílo se výborně za učební knihu hodilo, rychle se rozšířilo po všech theologických ústavech.¹⁾

¹⁾ Theologické ústavy se tenkrát nazývaly »scholae«, a profesorové theologie »scholastici«, odtud vědě samé dalo se jméno »theologia scholastica«.

Příčinu, pro kterou Petrus Lombardus své dílo vydal, sám vyznává, že totiž hodlal hájiti svatou víru, i dokládá, že úmyslu toho jiným způsobem tenkrátě dosáhnouti nemohl, nežli filosofickou spekulací na základě křesťanské víry. Neboť protivníky sv. víry byli: Gilbertus Porretanus, přepjatý realista, Roscellinus, přepjatý nominalista, Abailard rationalista. K těm můžeme připočísti křivé nauky Řekův a bludné výklady Berengarovy. Proti takovým odpůrcům nemohl Petrus Lombardus tvrz svaté církve lépe hájiti než přísnou dialektikou.

V témž čase to bylo, že počali Arabové na vysokých školách Kordubských vykládati Aristotela, a z té filosofie tupili svatou víru křesťanskou. Což zbývalo křesťanům, než že i sami Aristotela se ujali, a právě s Aristotelovou filosofií křesťanskou víru hájili? Podnik ten — jak jsme již svrchu v citátě ze Silvestra Maura slyšeli — byl šťastný, filosofické badání zaujalo nyní mysl křesťanských výtečníkův, povstali Alexandr Halský, Albertus Magnus, Tomáš Akvinský, Bonaventura, mužové, kteří se doposavad uznávají za přední vůdce scholastické theologie.

Doba ta se nazývá starší dobou scholastiky. Nedivme se, že scholastická theologie měla hojně odpůrcův. Nemluvím o těch, kteří zneužívali té vědy, bludné a křivé nauky z ní vyvozující, pročez mnozí mužové svatí a biskupové záповědi je stíhati musili; ale o těch pomlčeti nelze, kteří proti vědě samé byli. Byliť to napřed humanisté, přívrženci platonické filosofie, a potom haeretikové všickni, kteříž velice na scholastickou theologii zanevřeli.¹⁾

¹⁾ Luther na př. ji vylčil takto: »Scholasticam theologiam eam esse, quae a parisiensium sorbona mixtione quadam ex divinis eloquiis et philosophicis rationibus tamquam ex centaurorum genere biformis disciplina conflata est.« Jemuž trefně odpověděl Jarolm Angest: »Scholastica theologia est divinarum scripturarum peritia, recepto quem ecclesia approbat sensu, non spretis orthodoxorum doctorum interpretationibus et censuris, ac interdum aliarum disciplinarum non contempto suffragio.« Ex Passaglia, de praerogativis B. Petri, proleg. cap. I. O nejvýtečnejším ze všech scholastických theologů, sv. Tomáši Akvinském,

Nastala doba sněmu tridentského; všechny strany čekaly na jeho výroky. Mluveno tam též o scholastice, ukázáno na nechuť, kterou luteráné a mnozí jiní proti ní chovají, a jeden ze shromážděných Otců přímo žádal, aby se scholastická theologie zapověděla. Proti němu vstal učený dominikán Soto, jadrnou řečí odrazil všechny útoky a vylčil výhody scholastické metody, a — jak Pallavicini vypravuje — u celého sboru hlučné pochvaly došel. Scholastika zůstala. Jako potom křivověrci tím prudčeji zahořeli proti této theologické methodě, jelikož bludy jejich jasně vytýkala a porážela: tak biskupové katoličtí tím horlivěji se jí zastávali. Sv. Karel Boromejský, důstojný nástupce svatého Ambrože, schvaloval její studium a napsal kardinálu Ondřejovi de Austria: »Posléze dokládám, abyste se vši bedlivostí scholastickou theologií pěstoval, neboť jest každému, kdo důkladných znalostí v theologických vědách chce dosáhnouti, veskrz potřebna, zejména za věku našeho, kde haeretikové vše podnikají, čím by ji zkazili.«

Papež Sixtus V. napsal: »Úskoky a právě ďábelské úklady, jakéž křivověrci za našeho smutného času strojí theologii scholastické, pudí nás k tomu, abychom tuto theologii, nad niž církvi Boží nic není užitečnějšího — qua nihil ecclesiae Dei fructuosius — vši snahou zachovali, oslavili a rozšířili.« — A opět: »Usilujť (křivověrci) tento pevný hrad scholastické theologie ztéci a zbořiti: nám tedy přísluší, této nepřemožené tvrze svaté víry brániti a zachovati dědictví otců svých, a hrdinské obháje pravdy oslaviti zaslouženou důstojností, co jen můžeme.« (Papež ten vyhlásil slavného scholastika, svatého Bonaventuru, za učitele církevního.)

Po sněmu tridentském pokročila scholastická theologie k vyšší dokonalosti. Poněvadž reformatoři XVI. věku se zhrozili rozumem, jakoby zřídlem veške-

napsal Luther: »Nil ad nos Thomas. Er ist eine theologische Missgeburt, wie andere mehr. Er ist ein Brunn und Grundsuppe aller Ketzerei, Irrthum und Vertilgung des Evangelii, wie seine Bücher beweisen.«

rých bludů byl, a jediné sv. Písmo a tradici prvních století — jedni až do osmého, jiní jen do třetího věku — uznávali: musila theologie scholastická také sv. Písmo a tradici v obor svůj zahrnouti, a z tohoto stanoviska dorážeti na protivníky. Tím se vyvinula scholastika doby druhé; nezřekla se svého filosofického rázu, ale kde dříve bývala skoro výhradně spekulativná, nyní spekulace sice převládala ovšem, ale i pozitivnou theologii v obor svůj zahrnula. Positivné důkazy ze svatého Písma, ze sv. Otců a z církevních sněmův uvádějí netolika pozdější bohoslovci, na př. Ripaldo, de Lugo, nýbrž i první bohoslovci z té doby: Rehoř de Valenzia, Bannez, Suarez, Lessius, Diego Ruiz de Montoya. — Jakou měrou vědy druhé pokračovaly, upotřebovala jich scholastika k obraně víry svaté.

Úkol scholastiky v oné době můžeme vytknouti takto:

a) Věrně přijímá veškeré sv. Písmo i apoštolské podání, a co v nich ukryto leží, to v důsledcích svých na světlo vyvádí. Sbírá totiž theolog z principů víry Bohem dané svoje důsledky; věty pak, jež v principu jsou zahrnuty, výkonem rozumu svého vykládá, t. j. na základě zjevení víry vynáší důsledky filosofické.

b) Hájí víru proti křivověrcům přesnou dialektikou; křivověrci právě z té příčiny tolik zanevřeli na dispute scholastikův, protože vidí, že katolická víra si v takovém studiu nejstatečněji počíná.

c) Nauku církve křesťanské snaží se, co nejvíce možno, všemi vědami lidskými buď vysvětliti, buď dovrtditi.

b) Poměr Tovaryšstva Ježíšova ke scholastice.

Na sněmě tridentském zasedali někteří z prvních jezuitů: byli tam Laynez, Salmeron, Lejay, Canisius. Slyšeli tam stížnosti na scholastickou theologii, ale i též zdařilou obranu její. Po sněmu viděli, jak nejslavnější mužové sv. církve ji hájí a pěstují, a křivo-

věrci, luteráné, kalvinisté, anglikáné trpkým hněvem proti ní zuří. Jak se zachoval mladý řád?

Dějiny odpovídají, že veškerou silou se uchopil scholastiky. Jednak konstituce řádu ji prikazovaly, jinak byla patrna její výbornost: Tovaryšstvo neváhalo se k ní hlásiti. Bellarmin, jehož se protestanté více než kteréhokoli jiného theologa báli, při každé příležitosti hájil vedle katolické víry spolu i scholastickou theologii. Petr Canisius, jenž pro katolickou víru v Němcích, v Čechách, v Uhrách, v Polště, ve Švýcarsku tolik byl pracoval a bojoval, tento Canisius s namáháním velikým opět zavedl scholastickou theologii v Ingolstadtě, ve Vídni a v Praze, odkud již byla zapuzena.¹⁾ Podobně jezuité ostatní.

Konstituce řádu o ní praví:

»Jelikož učenost, která se v Tovaryšstvu podává, k tomu směřuje, aby spoluúdobé sami sobě a svým bližním z milosti Boží prospěli: ta budíž v řádě vůbec a při jednotlivých osobách zvláště míra, podle které by se rozhodlo, jakým vědám se Tovaryšstvo věnovati, a jak dalece by v nich prospívati mělo. Přispívají k tomu účelu vědy humanitní rozličných řečí, logika, přirozené právo a morálná filosofie, metafysika a theologie jak scholastická tak pozitivná a sv. Písmo. Ty vědy tedy budou studovati scholastikové (klerikové) naši.« (Constit. p. IV., cap. V. § 1.)

Čtyři nejméně roky se pro scholastickou theologii vyměřují; těm pak, kteří výborné vlohy mají, šest roků. (Constit. p. IV. cap. 9 § 3. et cap. 15 § 3.) Konstituce sv. Ignáce neustrnuly na scholastice staré, nýbrž ustavičně dbají a dbáti prikazují poměrů času a kraje, kde Tovaryšstvo působí: »S větší pilností se těm vědám oddají, které k vytknutému účelu (jímž jest větší prospěch vlastní a bližního) dle uznání představených více slouží v Hospodinu, dbajíce času, kraje, lidí a p.« (C. p. IV. c. 5 § 1. et c. 7 § 2.) Právě ve scholastické theol. učinilo Tovaryšstvo veliký pokrok.

¹⁾ Bl. Petr Canisius zavedl řád Tovaryšstva Ježíšova do Prahy; P. Blysemius byl prvním professorem scholastické theologie na akademii Ferdinandově.

Dotud bývaly na bohosloveckých fakultách »libri sententiarum« Petra Lombarda osnovou, dle níž se professoři theologie většinou při svých výkladech řídili. Tovaryšstvo s opatrnou šetrností Petra Lombarda opustilo, i zvolilo si nového vůdce, sv. Tomáše Akvin., výtečného učence z řádu sv. Dominika, jehožto posud co do jasnosti, důkladnosti a přesnosti nepředstihl theolog žádný. V konstitucích řádových (pars IV. cap. 14) se nařizuje: »V theologii scholastické budiž čten sv. Tomáš«. A v pravidlech pro provinciála řádového se ukládá (reg. 9). »Provinciál na to pamatuj, aby nikoho za profesora na theologické fakultě nepovýšil, leč kdo jest nakloněn svatému Tomáši; kdo by však jím se neřídil neb jen skrovně ho bedliv byl, ten a takový budiž z úřadu učitelského vyloučen.« A profesorům theologie nařizeno: (prof. theolog. reg. 2. et 3.): »V scholastické theologii se držte nauky sv. Tomáše, za vlastního doktora jej pokládejte, i všecku snahu k tomu mějte, aby posluchači velikou vážností k němu chovali.« Než pozorujme, co praví dále: »Niméně vězte, že na něho nejste vázáni tak, abyste snad v ničem od něho nesměli odstoupiti; nýbrž v otázkách, jako jsou o početí P. Marie, o slavných slibech a pod. se držte nauky, která za našich časů jest obecnější.« Ano: »Summa theologiae s. Thomae« není za školní knihu předepsána, nýbrž profesor přednáší podle spisů svých, jenom když na základě sv. Tomáše jsou vzdělány.

»V otázkách záhadných, kde se kterékoli strany držeti lze, počínej si professor skromně, tak aby neurazil vážnosti profesorů druhých.« (Prof. r. 5.) Známo ovšem, že filosofové a theologové Tovaryšstva tohoto práva o »záhadných otázkách« rádi užívali, že hojně různých náhledů se mezi nimi nacházelo a nachází podnes; ale tím bratrská svornost se neruší. In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas!

Se šetrnou úctou pěstovalo Tovaryšstvo scholastickou theologii, až do zrušení svého. Pádu jeho také scholastika v našich zemích dlouho nepřechkala. Protestanté totiž, jansenisté a svobodní zednáři již dávno

proti ní byli tuhý boj pozvedli, a konečně vládu k tomu přiměli, že scholastiku z theologických studií vyloučila. V Čechách se to stalo r. 1776. Zaradovali se nepřátelé její, anať prý víra ničím tak porušena nebyla jako scholastickou filosofií a scholastickou mluvou; nyní tedy že bude očištěna, nyní že vykvete věda svobodná, theologie čistá, prázdná scholastických škvárů. Slavně hlásali, teď že přišla doba, kdy filosofie u vzletu volném se vznese k výšinám nebetyčným, teď že rozum lidský, jako obrozen, dostoupí důstojnosti, která mu bezprávně byla zadržována.¹⁾

Tak se pravilo — a co se vyřídilo? Nerozkvetla toho času ani filosofie ani theologie, nýbrž zavládla dogmatická nejistota, místo rozumu se vzdělával jakýsi sentimentální cit; útokům křivověrců se mnozí theologové vyhýbali, nazývajíce to »pastorálnou opatrností«. A filosofie nezkvetla, nýbrž klesala!

c) Scholastická theologie našeho věku.

Zatím pěstovali jesuité ve svém útulku na Rusi filosofii a scholastickou theologii s bývalou pilností. Když pak roku 1814 byl řád znovu zaveden, nespustil vědecké vychování svých nastávajících spoluúďů s očí. Hned z prvního počátku se vzkříšenému řádu podávaly mnohé domy a nabízely rozličné práce, ale řád je převzítí nechtěl, pokud o důkladné studie vlastních spoluúďů postaráno není. Pan generál Brzozowski píše o té věci velmi jasně ve svém dopise k P. Clovièrovi do Francie dne 7. září 1817:

»Residence k duchovním pracím jsou velmi dobré, o tom nepochybuji; ale myslím, že to dobro, co konáme v přítomnosti, nás nemá uváděti v nemožnost, že bychom v budoucnosti dobré konati neměli. Žádný hospodář nebude takovým hladem sklíčen, aby část svého zrna nezachoval k zasetí pole, ohlédaje se na budoucnost. Než, jak udržíme domy studijní, když

¹⁾ Dr. Sebastian Brunner o tom smutná svědectví uvádí ve spisech svých: »Theologische Dienerschaft am Hofe K. Joseph II.« a »Mysterien der Aufklärung«.

nemáme žádných fundací? — Vidím, že jest v tom veliká těžkost. Ale jakkoli trudné to povážení jest, nedejme se zastrašiti; jednat se tu patrně o podnik ku větší slávě Boží. Tovaryšstvo naše jiného účelu nemá. Snažme se, hodnými býti Prozřetelnosti božské; ta nás neopustí.«

V přípise svém k mladším spoluúdm řádu klade jim týž P. generál pilné studie důtklivě na srdce. »Myť nesmíme spustiti s očí,« praví, »že jesuitům jsou vědy naprosto tak potřebny, jako potřebna jest pobožnost. Žádám tedy, aby dříve, než se pomyslí na nové residence, pilně se začalo s domy studijními, kde by mladí lidé naši dosáhli oné učenosti, jaké naše ústava žádá. Důkladně musíme pracovati, pamatující na budoucnost. Sv. Otec náš Pius VII. uznal v okolnostech věku našeho za dobré, Tovaryšstvo vzkřísiti; bylo to zajisté zvláštní řízení Ducha svatého, neb se jinak při tak svatém papeži domýšleti nelze. Naší povinností tedy jest, dostáti jeho záměrům. Tovaryšstvo má býti družstvem svatých a učených dělníků na roli svatého evangelia. K tomu však, bychom k svatosti připojiti mohli učenost, musí náš mladý lid míti čas a prostředky, aby dobré a důkladné studie konati mohl.« (V přípise dne 18. června 1817.)

Co se pak zejména studia filosofie týče, vykládá P. Rozaven, generálův asistent, v dopise k provinciálovi P. Richardotovi (dne 29. pros. 1831): »Nikdo nepochybuje, že třeba míti dobré professory theologie: ale dle mého zdání jest v tom ohledu první potřeba, míti dobré professory logiky, a já se vám přiznávám, že, kdybych neměl než jediného, který by stejně dobře učil jak theologii tak logice, bez rozpaků jej nechám učiti logice. Dobrá logika jest prvním základem ku všem vyšším vědám; bez ní nebudou vědy míti žádné důkladnosti. Mladý člověk, který byl dobrou logiku studoval, může theologii prodělati u profesora velmi prostředního, ba i bez profesora: ale ten, kdo toho základu nemá, nebude velkým theologem, dejte mu za profesora koho chcete, třeba to Suarez byl, anebo sám Tomáš Akvinský. Snad nabude rozsáhlých vědomostí, erudice, ale nebude míti oné bystré soud-

nosti, oné přesnosti v principech a ve výrazech, jaká v theologii jest nezbytna.«

Anť pak onen věk vůbec nebyl přízniv filosofickému studiu, tím méně pak scholastické theologii: sami někteří z mladších jesuitů jí méně přáli, a při valné kongregaci r. 1829 jakési návrhy proti scholastice zamýšleli. Souditi tak lze z dekr. XIII. oné kongregace, jenž žádost takovou zavrhl, řka: »Snažná prosba byla ku kongregaci vznesena, aby nedovolila scholastickou theologii na svých školách zavrhnouti, pak aby ve filosofii nedovolila opouštěti disputace soukromé neb veřejné, a v disputacích aby se nezanedbávala dialektická forma. Bylť pak všeobecný hlas, že scholastická theologie se má ovšem podržeti, tak, jak se vezdy v Tovaryšstvu pěstovala a doposud pěstuje.« Congr. XXI. dekr. XIII.

V tichosti pěstovalo Tovaryšstvo scholastickou theologii, na několika ústavech jí s utěšeným zdarem také cizím theologům vykládalo, ačkoliv u veřejnosti skóro ani řeči o ní nebylo, až někteří odpůrcové její — v krajinách od nás nedalekých — v boj proti ní vystoupili, a tak pozornost na ni obrátili. Přátelé scholastiky, kněží světští a řeholní, i laikové — se boji nevyhnuli, a že se v boji tom moudře řídili dle poměrů našeho věku, pokročili ve scholastice tak, že snad od našeho věku se bude nová epocha scholastické theologie počítati.

Podám opět krátký historický vývoj onoho vědeckého zápasu, aby se z něho jasně poznalo, jaký směr si scholastika našeho věku vytkla. Vyznáváme, že se zápas ten v celku vedl velmi slušně; upotřebilo se vědeckých důkazův a obojí strana je uváděla ve svých vědeckých orgánech, tak že druhé obecenstvo si zápasu téměř ani nevšímal.

Jako se dříve pěstovala scholastika, takovou pilností se napotom pěstoval Kantův idealismus, ježto Fichte, Schelling, Hegel, každý dle osobních náhledů svých, vzdělali dále. Dle těchto systémů rozum odjinud ničeho nepřijímá aniž čeho zavrhuje, nýbrž sám ze sebe »a priori« (»voraussetzungslos« to nazývali) všecky pravdy a jestoty vyvádí. — Všeobecná sláva,

jíž se nové ty systémy v německých zemích těšily, zarazila některé německé theology. Viděli, že systémy ty tajně a pak i zřejmě proti křesťanské víře vystupují, i umínili si, že pokusí se pracovati v takovéto »nepředpojaté vědě« (voraussetzungslose Wissenschaft), snažice se touž zbraní a na téže půdě bojovati pro církvev. Obrali si některý z obvyklých systémů, vymyslili do něj ducha katolického, vykládali jej ve knihách a na katolických školách, a vědu takovou nazvali katolickou spekulativní dogmatikou. Positivní důkazy, které uváděli, oblačeli v přelehku formu, dílem aby neodráželi »filosofů« od čtení svých knih, dílem že pozitivní důkazy »k nepředpojatému systému« skutečně se málo hodily.

Nejdále ony systémy pokročily ve škole, která se sama »freie deutsche Wissenschaft« nazývá. Svobodnou má býti, nepodléhající žádným výrokům církve; »německou« bude, neboť prý mimo Německo zavládla v theologii čirá tma, a v Němcích se bude pohledávati rodná země katolické theologie; i vědou má býti, kteráž všecko sama ze sebe čerpá.¹⁾

Vůdci strany proti scholastice stojící byli: Dr. Hermes, Dr. Günther, Dr. Döllinger; první dva pochybené výroky své odvolali, zejména Dr. Günthersvou synovskou poslušností k sv. Otci celé církvi krásný příklad dal. Vůdci strany »scholastikův« byli světští kněží: Dr. Moufang, Dr. Hergenröther, Dr. Denzinger, Dr. Hettinger, Dr. Scheeben a jesuita P. Kleutgen.

Po takovém historickém vývoji se tážeme na směr scholastické theologie nového věku?

Scholastická theologie není a nebude proti theologii tak zvané pozitivní, jakož nikdy nebyla, protože obě tyto metody v každém věku přátelsky vedle sebe

¹⁾ Když boj mezi »freie deutsche Wissenschaft« a »scholastikou« již delší čas byl trval a strana straně ustoupiti nechtěla, svolán byl společný kongres do Mnichova, kdež od 28. září do 1. října 1863 zasedali. Dr. Döllinger měl pamětihodnou úvodní řeč, ze které jsou uvozená slova vyňata, a jiné, delší a prudší výroky na oslavu své »freie deutsche Wissenschaft« pronesl. Doufali snad, že přátelé scholastiky se ihned podrobí: avšak tito zadali protest proti Döllingrově řeči, a po ostré debatě se rozešli.

kráčely a scholastika se bez theologie pozitivní ani neobejde. Kdo se pouští do spekulace, dříve než byl důkladně seznal dogmata křesťanská, ten asi pochybí, at se již zabere ve studium historie, exegese neb spekulativní dogmatiky; zajde v labyrint, ze kterého východu nenalezne. Dříve než začne se obíratí dogmatikou spekulativní, musí snaživý rozum úplně znáti veškera dogmata křesťanská, aby vnikl v jejich církevní smysl, aby znal jejich biblické důkazy s příslušnou naukou svatých Otců. Tím stojí theolog na půdě pozitivní. Scholastická theologie v účtě chová muže, kteří v pozitivní theologii vynikají, a naopak víme, že mužové v pozitivní theologii proslulí v účtě chovali scholastiku. Obě dvě theologie, jak pozitivní tak scholastická (čili spekulativní), jsou v církvi katolické potřebny, a jedna druhé ku pomoci přispívá. Odpůrcové vytýkají, a výčitka ta se pořádě opakuje, že prý scholastická theologie se již pro náš věk nehodí. — Než, zdali jest to pravda? První odpověď k této spravedlivé otázce dává svatý Otec, papež Pius IX. Věrnému synu katolické církve má výrok takový platnost rozhodnou. V proslulém syllabu z 8. prosince 1864 stojí věta XIII.: »Methodus et principia, quibus antiqui doctores scholastici Theologiam excolluerunt, temporum nostrorum necessitatibus scientiarumque progressui minime congruunt« — »Způsob a zásady, dle nichž staří učitelé scholastiky vzdělávali theologii, nevyhoví potřebám a pokroku ve vědách věku našeho«. (Porov. větu 3., 9., 10., 11., 12. a 14. syllabu.) Ta věta jest tedy od papeže zapověděna, zavržena, sententia damnata. — K tomuto negativnímu důkazu sluší přidati důkazy kladné. Scholastiku lze pozorovati se dvojí strany, formální totiž a realné čili věcné.

Co do strany formální si zachovala scholastika přesnou dialektickou formu, kteréž za našeho věku jest veliká potřeba. Jestli slyšeti všeobecný nářek, že slova ztratila svůj význam, že se neuznávají žádné principie, že ve filosofii, ano i v samé theologii zavládla jakási neurčitost, a p. — Scholastická metoda se vzpírá takovým nehodám, i kdyby odpůrcové její ráznou dialektickou formu sebe více tupili. Theolog

neb filosof scholastické metody musí podati dokonalou definici, vytknouti záhadnou otázku, t. j. určitě říci, oč se jedná a oč se nejedná; on musí důkazy své osnovati na přesném syllogismu neb dilemmatu, posluchači theologie neb filosofie se neunavně musí cvičiti ve vědeckých disputacích.

Dobrá, úsečná definice jest první podmínkou řádného výkladu; kde není definice, nebude určitosti. Odpůrcové katolické vědy vůbec trpce nesou definice.

Scholastická metoda dále žádá, aby v rozboru jasně bylo vytknuto stanovisko, na kterém kdo stojí (status quaestionis), t. j. aby se určitě vytknula otázka, o kterou jde, ve kterých principech se přátelé i odpůrcové oné these srovnávají, o nichž tedy žádné pochybnosti býti nemůže. Podmínka ta jest tak přísná, že professor ve své přednášce, spisovatel ve své knize a theolog ve své disputaci ji vypustiti nesmí, ale v průběhu celého pojednání jí šetřiti musí. Kde se to nezachová, zaběhnou vědecké rozboru na mnohé jiné věci, které k otázce nepatřily.

Metoda scholastická pořáde užívá, jakkoli to odpůrcové kárají, svých distinkcí, ježto skoro při všech pochybnostech bývá něco pravdy, ale odpůrcé z toho, co pravdivo bylo, přeskakuje na to, co pravda nebylo. Scholastika navádí svoje pěstence k tomu, aby jasně rozeznávali, co v odporne větě bylo pravda a co ne; pravdě učí přisvědčiti, omyl zamítnouti. Stránka ta patří ovšem k nejtěžším částem studia; ale bystří rozum.

Scholastika si zachovala syllogismus, jelikož poskytuje jasnost a podává rychlejší způsob, rozeznati blud od pravdy. Blud se totiž nikdy nedá uvésti v dobrý syllogismus; a syllogistická forma jest pro nastávajícího kazatele výborným prostředkem kazatelského vzdělání.

Již tedy co do formální stránky vidíme, že scholastická metoda dobře slouží potřebám našeho věku, a katolické ústavy, na nichž se filosofie neb theologie dle té metody vykládají, právě za našich dob zdařile pokračují.

Co do strany věcné poskytuje scholastika menších výhod. Ona jest theologií spekulativnou, čili theologií, která s filosofickým badáním jest nerozlučně spojena. Ve stoletích XVI.—XVIII. se jednalo více o svaté Písmo, a scholastika je tudíž bedlivě pěstovala: — za našeho věku máme odpůrcé, kteří autority sv. Písma neuznávají, a tudíž povinnost ukládají katolické vědě, aby si hleděla dobrého filosofického studia. Počet lidí — v našich zemích — kteří sv. Písmo a církve sv. uznávají, větší jest arci nad ty, kteří je zavrhnou; z toho jde, že větší počet theologů se oddá studiu vědy pozitivné, menší počet si oběře theologií spekulativnou čili scholastickou, ačkoliv oba dva odbory budou studovati i filosofii i pozitivná dogmata, byť jich nepobíraly ve stejném rozměru.

Scholastika nového věku pilně bude šetřiti směru traditionalního, to jest bude stavěti na základech a na budově, kterou předešlé věky jí byly odkázaly. Filosofie a theologie má také své historické právo. Liberalismus ve filosofii a theologii myslil, že musí všecko zvrhnouti, co v těchto vědách posud plativalo, a náš věk že z čista nových základů postaví novou budovu, nový »chrám«; i zanevřel proto na scholastiku, že se tomu opřela. Nedejme se příhanou »středověkého tmářstva« mýliti.

Pravdy, božským zjevením dané, jsou základy, jimiž žádný člověk hnouti nesmí. Pokroku jiného zde býti nemůže, leč v jasném poznávání a důsledném vyvíjení pravdy dané. Jakož Bůh tyto zjevené pravdy byl církvi svěřil, tak uvádí ji v jejich pravé porozumění a před bludem ji chrání. Každý věrný katolík, a tím více theolog považovati bude ony výzkumy theologického badání, které církve buďto soudným výrokem svým buďto mlčky daným schválením potvrdila, ne sice za vlastní dogmata, ale za nauky, o nichž již pochybovati nelze. Nazve-liž to badavý duch pouty? Nejsou to pouta, nýbrž pravdy, které každé poblouzení vylučují. Také námořníkovi jsou cesty vykázaný: tu hvězdy na nebi, tu dobré mapy onu službu prokazují: zda mohl by právem říci, že jsou to pouta? Může ovšem býti a bývá svoboda

omezována, když totiž nejen lichému, ale i pravému pokroku se brání, když pouhé lidské předpisy z pouhé libovůle se dávají, aneb člověk sám otrockou myslí v cizí slova přísahá: ale tomu tak není, kde učitelský úřad, jež Bůh neomylným činí, jisté věty potvrdil neb zavrhl; v tom nevidíme než pomoc, s kterouž jistěji k cíli, t. j. ku pravdě dospějeme.

Také na lehkou váhu neberme, že právě ty věty, které ve scholastické theologii za bezpečné základy slouží, vědecky jsou dotvrzeny. Z větší části jsou jakožto nutné důsledky ze zjevených pravd odvozeny, v pilném studiu a v boji proti křivověrcům jsou dobytý; na př. mnohé these o milosti Boží a jejím poměru ke svobodě lidské, o zásluhách Kristových a j. Církev svatá je stvrdila. Takové výzkumy jsou tedy pravý, velevážený pokrok; nesmějí za »pouta« býti pokládány.

Namítali, že tím způsobem ustrnula scholastika na tom, co Lombardus, Tomáš Akvinský neb Suarez učili. — Zde třeba činiti rozdíl. Pokud Tomáš Akvinský a ostatní scholastikové jsou repraesentanty církevní nauky středního věku, potud jsou a budou povždy pravdivi a výrazem nauky křesťanské; žádný theolog jich zavrhnouti nesmí. Co však jsou pouhé učené náhledy neb důkazy starých scholastikův, na tom nová »schola« nelpí, ani je za církevní nauku nevydává, ani církevním sněmům a svatým Otcům na roveň jich neklade.

Také filosofie, kterouž si scholastika za nerozdílnou družku byla obrala, potřebuje objektivních principů, které za nezvratné zásady vesměs se uznávají. Naši křesťanští předkové měli takové principy, všeobecně uznávané. Filosofie novověká, povrhnuvši starými, hledá základy nové, anižby se jich dohledala. Pokrok ve filosofii a spekulativné theologii by byl mnohem větší býval, kdyby ustálené objektivné principy se byly položily za základ dalšího badání, aneb i dalších zápasů, jakožto poklad vědomostí, které nade všecko pochybnost jsou povýšeny. — Jisto jest, že ve vědách se za nového věku valné pokroky staly, zejména ve fysice, v geologii, v dějepise. Scholastika si

jich dobře všímá, a učenci té školy jsou tak bedliví jako druzí, aby ve snažném studiu pokroku se dopátrali, a výsledky tohoto pokroku ve prospěch theologie obrátili.

Pojem scholastiky našeho věku můžeme shrnouti v těchto větách:

1. Jestliž to theologie spekulativná, stojící na základě theologie pozitivné, která si filosofii za moudrou průvodkyni obrala;

2. ve svém badání vstupuje ve šlepěje otcův v církvi proslavených, aby spojila pokrok nových věků s tím, co byli důkladného vzdělali předkové;

3. ve svém studiu jak theologickém tak filosofickém chová synovskou úctu k římskému papeži, jakožto k Božímu v církvi náměstku, jsouc odhodlána, podrobiti se výrokům jeho.

Takové jest studium scholastické theologie, jak se nejenom v Tovaryšstvu, ale též na jiných ústavech koná. Jest to ovšem studium těžké, ale Tovaryšstvo ho neukládá leč těm, kteří lepšími vlohami jsou nadáni.

Tovaryšstvo netoliko přísné studium svým spoluúďům ukládá, ale též, co jen možno, s upřímnou láskou všecko poskytuje, co by k dobrému prospěchu sloužilo.

Co do výživy, štědře dává jim nejen všecko, čeho potřebují, tak že v té věci ani nejmenší starosti nemají, nýbrž postaráno též o jejich pobavení. Tato věc zdála se představeným řádu tak důležitou, že do samé »Ústavy řádu« vzata byla. »Jako bedlivost ve studiích« — přikazuje generál Akvaviva (Ordin. Generalium cap. 14 § 1.) — »tak i nějaká úleva jest potřebna; jinak, kdyby se studium bez vyražení a bez slušného zotavení prodloužilo, utrpí tělesné zdraví; důležitá jest tedy péče o to, aby scholastikové časem slušně pobavili.« — Mají pak scholastikové jako všickni ostatní dvakráte za den hodinu zábavy, — po obědě totiž a po večeri, — a nejméně dvakráte za týden procházku; nad to se obyčejně pro scholastikát koupí nějaký letohrádek, kamž se letního času chodívá každý čtvrtek,

a o prázdninách na celých 14 dní se pro zotavení bydlí.

Knihovny se zařídí jak profesorům tak žákům, a vůbec jest známo, že jesuité dobře umí knihovny zařizovati; provinciálům a rektorům přísluší starost o knihovny, vykáže se na ně určitá dle okolností summa peněz, a peníze ty nesmějí se vynaložiti na nic jiného, než na knihy. (Prov. reg. 33.) Vůbec se provinciálům a rektorům na srdce klade, »aby nelitovali ani práce ani nákladu, jen když scholastikové dospějí ve filosofii a v theologii k onomu stupni, jakého Tovaryšstvo při nich očekává.« (Prov. reg. 1. Rect. reg. 3.) — Kdo by mezi scholastiky zvláštní vlohy k některé disciplině jevil, záhy se k příslušným vědám ustanoví, a řád pečuje o to, aby mu zaopatřil všechny potřebné pomůcky. (Constit. p. IV. cap. 5 § 2.)

Nejpřednější starostí jest, dáti scholastikům dobré professory a dobrého praefekta, který by nejenom ve vědách vynikal, ale i profesorům radou přispěti mohl, kterak by co nejvyššího prospěchu ve školách dosáhli (Prov. reg. 2. Rect. reg. 2.) Professori bývají ke svému úřadu připravováni; již mezi mladými scholastiky se dává na toho pozor, kdo by svým časem k tomu úřadu se hodil, »kdo jest učený a pilný, a domýšleti se lze o něm, že napotom prospěchu svých žákův bedliv bude;« (Prov. reg. 4) — rektorům zvláště přikázáno, aby mu (Rect. reg. 5) s upřímnou láskou všechny prostředky, pokud možná, poskytl, jeho žádnou jinou orací, na př. kázáním a p. nezanášeli, jen aby ve své vědě se zdokonaliti mohl. — Kdož neví, jak důležitá jest postavení professorovo?

Když studie mladého jesuity tak dlouho trvají, když od milého rána do večera se musí těžkými vědami obírat a k častým disputacím se chystati, když přípravy ke zkouškám tak pilné jsou, že mnohdy ani tělesné zdraví nestačí: tu jej po Bohu těší naděje, že učení to nebude nadarmo, ale bohdá že jednou vědomostí svou prospěje ke spáse duší!

V. Ústava řádu.

Skoro všichni protivníci řádu urputně na to naléhali jak u apoštolské Stolice tak u světské vlády, aby se »Ústava« řádu změnila, to jest aby se mu daly jiné zákony, jiná vnitřní i vnější organisace, pak že celá nenávist proti řádu přestane. Ale jesuité se bránili a brání, a sv. Stolica místo reformy více než dvacetkrát potvrdila jejich »Ústavu«. Ti, kdož proti ní brojí, bezpochyby nikdy jí nečtli ani čísti nebudou.

Především naskýtá se otázka: kdo jest původcem »Ústavy« Tovaryšstva Ježíšova? Zdaž sv. Ignác? Či Laynez? Či Akvaviva? Nebo snad během času se vyvinula na ten stupeň, na kterém se nalézá? Dále: váže »Ústava« jesuity literou svou do té míry, že nutno vykonati vše tak, jak litera zní, či dopouští činnost volnou dle ducha »Ústavy«? A dovoluje-li to, který jest tento duch »Ústavy«?

Původcem »Ústavy« jest svatý Ignác jediný: generál Laynez spořádal určitěji některá odvětví vlády, ale v nejmenším nezměnil »Ústavy«; generál Akvaviva tuhé boje podnikl za příčinou »Ústavy«, ale nikoli na změnu její, nýbrž aby ji v původní ryzosti zachoval proti výstřednostem národnostním a politickým.

Historický vývoj »Ústavy« jest tento:

Když první spoluúrovňovací Tovaryšstva byli v Paříži dokonali svoje studie, slibem se zavázali, putovati do Jerusalema; tam kde P. Ježíš živ byl, tam že budou hlásati sv. evangelium; protože však vzniklá válka jim cestu zamezila, rozhodli se, že se nerozejdou, ale sv. Otcí, římskému papeži, že nabídnou služby své, aby je poslal, kamkoli za dobré uzná. Aby pak aspoň něco určitějšího mohli povědět o zámyslech svých, sepsali ve hlavních rysech záměr svůj a sv. Otcí předložili svou »formulam vivendi«, jak ji sami nazvali. Svatý Otec, tehdejší Pavel III., ji četl, kázal ji prozkoumati, byl mile dojat jejím rázným duchem tak, že ji do slova potvrdil, ano i přikázal, aby na základě této formule sepsali úplné konstituce budoucí řehole. Otcové poslechli, po nové společné poradě tuto práci vložili na

sv. Ignáce, který během třinácti roků ji dokonal.¹⁾ »Ústavě« té však zákonitě platnosti nedal, nýbrž prvnímu valnému sněmu na vůli dal, aby ji buď potvrdil nebo změnil dle zdání svého. Valný sněm zahájen byl až po smrti sv. Ignáce, i položena tu otázka: »an liceret, et etiam an expediret ex constitutionibus aliquid mutare? et visum est ac statutum, eas et firmas et ratas habendas esse et etiam observandas, prout in exemplari originali Patris nostri Ignatii habentur,« t. j. »zdali jest dovoleno nebo prospěšno, na »Ústavě« něčeho měniti? I zdálo se a ustanovilo, že »Ústava« má býti přijata a potvrzena a tak že se má zachovávat, jak v původním spise našeho Otce Ignacia se nachází.«²⁾ — Celá »Ústava« Tovaryšstva Ježí-

¹⁾ Sv. Ignác napsal »Ústavu« jazykem španělským; do latiny přeložil ji pod jeho dozorem sekretář řádu, P. Jan Polanco r. 1553.

²⁾ Potom byl latinský překlad »Ústavy« (»Constitutiones«) vytištěn v Římě r. 1558. Druhá generální kongregace, konaná r. 1565, požádala tehdejšího generála řádu sv. Františka Borgiáše, aby ustanovil kommissi, kteráž by kollacionovala překlad latinský s původním textem španělským. Nově revidovaný překlad vydán ještě téhož roku. Poněvadž však oba překlady od sebe v mnohých věcech se lišily, usnesla se III. gen. kongregace r. 1573 na tom, aby generál (byl jím tehdáž Everard Mercuriani) zvláštní kommissi posouzení jich uložil. Kommissi k tomu ustanovená shledala že druhý překlad jest věrnější, načež kongregace jej prohlásila za autentický. Totéž stvrdila kongregace IV. (dekretem 83). — Poněvadž však foliant »institutu« pro rozsáhlost svou nehodil se dobře pro každodenní užívání, pořídil z něho první generál po sv. Ignáci P. Lainez výtah pod názvem »Summarium earum constitutionum, quae ad spirituale nostrorum institutum pertinent, et ab omnibus observandae sunt.« K nim přidal společná pravidla pro všechny (»Regulae communes«), kteráž ničím jiným nejsou, leč toliko regulí římského domu professův, sestavenou sv. Ignácem; dále připojil »pravidla o skromnosti (»regulae modestiae«), rovněž sv. Ignácem sepsaná. Pozdější generálové, zvláště Borgiáš a Akviva, zredigovali k návrhům kongregací generálních sumář a pravidla povšechná, a přidali zvláštní pravidla pro různé stupně členů Tovaryšstva: pro kněze, scholastiky i bratry a pro různé úřady v řádu, od provinciála až ke kuchaři. K tomu přidán jest list sv. Ignáce o ctnosti poslušnosti, a tak vznikla knížka regulí »Regulae Societatis Jesu«, která se nalézá v rukou každého novice i professa. Předčítá se každý měsíc u stolu; a každý zase přečte si regule svého stavu nebo úřadu každý týden, aby z pa-

šova jest tedy dílem sv. Ignáce. Její podstatné myšlenky všechny jsou založeny na oné »formuli vivendi«, kterouž byli podali zakladatelé Tovaryšstva. Formule ta nám podá jasný přehled »Ústavy« celé; podáme ji tedy v plném znění:¹⁾

»Kdožkoli v Tovaryšstvu našem, jež, aby jménem Ježíš označeno bylo, sobě žádáme, pod praporem kříže pro Boha bojovati a jedinému Hospodinu a Jeho náměstku, římskému papeži, sloužiti chce, ten po slavném slibu čistoty doživotně se na myslí odhodlá, státi se druhem Tovaryšstva, jež k tomu nejvíce jest zařízeno, aby mravy křesťanské a křesťanskou víru šířilo hlásáním slova Božího, duchovními exerciciemi a skutky lásky bliženské, zvláště pak katechetickými výklady a slyšením sv. zpovědi. Mějž před očima především Boha a pak návod této »Ústavy«, která má býti jako cestou k Bohu vedoucí, a vši silou se snažž za tím záměrem spěti, jedenkaždý arci podle milosti sobě udělené od Ducha sv., podle zvláštního stupně svého povolání, sic jinak by, horlivost měli, ale ne podle umění.« (Řím. 10, 2). Posuzování tohoto stupně povolání, jakož i rozdávání a vyměřování úřadův bude zcela v rukou představeného, kteréhož zvolíme, aby slušný řád se zachoval, v každé společnosti nezbytný, kterýžto představený (t. j. generál řádu) bude míti právo, k radě svých soudruhů přiměřenou »Ústavu« sestaviti, ji pak předložiti sněmu, který většinou hlasů rozhodnouti právo má. Sněm takovým se rozuměj při věcech důležitějších a na vždycky trvajících valnější část Tovaryšstva, kterou generál pohodlně povolati může; v méně důležitých a dočasných všichni spoluúrovň, kteří v místě se nalézají, kde představený sídlo má.

měti nevypadly. V každodenním životě řeholním zastupuje kněžka »regulí« knihu »konstitucí«; zevrubné studium a výklad konstitucí koná se teprve v tak zvané »třetí probaci«, o níž řeč bude níže.

¹⁾ Původní text jest vytištěn v Institutum Soc. Jesu, vol. I. p. 6 seqq. a opět: pag. 22. seqq. (Citováno dle dvousvazkového vydání pražského z r. 1757. Nové vydání této sbírky vyšlo ve Florencii 1892—1893 ve třech kvartových svazcích k rozkazu XXIII generální kongregace, kteráž se konala r. 1883.)

»Plné však právo k dávání rozkazů má představený — generál.

»Mějtež všichni druhové na paměti, a to netoliko tehdy, kdy k professi přistupujete, ale denně, jak dlouho na živě jste, že veškeré naše Tovaryšstvo a jedenkaždý v něm u věrné poslušnosti našeho svatého pána a papeže i příštích římských papežův, nástupcův jeho, pro Boha bojuje. Ačkoliv pak nás evangelium učí a pravou věrou poznáváme, že všichni věrní křesťané podrobeni jsou papeži římskému jakožto hlavě a Ježíše Krista náměstkoví: nicméně jsme uznali, jak k větší pokoře našeho Tovaryšstva a k dokonalému umrtvení a sebezapírání jednoho každého z nás velice prospěje, když nad tento všeobecný závazek jedenkaždý z nás zvláštním slibem se zaváže, tak že cokoliv nyníjší papež, nebo ti, kdož svým časem budou římskými papeži, ku prospěchu duší neb k rozšíření víry nám přikáží a do kterýchkoli krajů nás pošlou, že poslechneme bez všeho odkladu a bez výmluvy; nechat pošlou nás k Turkům nebo k jiným nevěřícím národům; nechť k těm, kteří bydlí v zemích, které Indie slují; nebo ku kterýmkoli haeretikům neb rozkolníkům neb i k věrným křesťanům. A proto ti, kteří k nám se přidružení chtějí, a dříve než svoje rámě pod takové břímě podloží, nechť zrale uváží, mají-li tolik duchovních peněz v pokladech svých, aby takovou věž podle rady Páně dovršiti mohli, to jest, zdali Duch svatý, který je pobádá, tolik milosti jim slibuje, aby tíži takového povolání s jeho pomocí sněsti si troufali: a vstoupí-li pak z vnuknutí Božího do tohoto vojska Ježíše Krista, mějtež dnem i nocí bedra přepásána, a k plnění těžkých závazků svých buďtež ochotni.

»Aby pak mezi námi nebylo o takové missie neb krajiny ani ucházení ani zdráhání, slíbí jedenkaždý, že ani přímo ani nepřímou o missie nebude s římským papežem vyjednávati, ale celou tu starost Bohu a papeži samému a představenému Tovaryšstva ponechá; představený pak, tak jako ostatní, slíbí, že o svou vlastní missii do některé krajiny nebude jednat s papežem leč k radě Tovaryšstva.

»Všichni jednotlivci slíbí, že co se týká zachování tohoto našeho zákona, poslušni budou představeného Tovaryšstva. Ten pak ať přikazuje to, co k dosažení záměru Bohem a Tovaryštvem vytknutého za prospěšno uzná. Vykonáváje úřad svůj buď vezdy pamětliv dobroty, mírnosti a lásky Kristovy a způsobu sv. Petra a Pavla; on sám a rada jeho mějte vždy na zřeteli tuto normu; zejména mějte na péči vyučování dítek a nevzdělaných u víře křesťanské, v desateru přikázání a jiných podobných počátcích víry, cokoli dle okolností osob, krajín a časů za přiměřeno uznají. A věru potřeba veliká jest, aby představený a rada jeho bděli nad vyplněním této věci, jelikož při bližním se nevystaví budova víry bez základu, a při našincích jest nebezpečnoství, že čím kdo učenější by byl, tím snad by více chtěl této povinnosti (vyučování dítek a nevzdělaných) jakožto na pohled méně stkvělé se vyhnouti, kdežto v pravdě nad ni není užitečnější k vzdělání bližního a našincům k výkonu lásky spolu a pokory. Podřízení pak, jak pro nesmírné výhody pořádku, tak pro ustavičné cvičení v pokoře buďte zavázáni, ve všech věcech k »Ústavě« Tovaryšstva náležitých poslouchati představeného, v něm jako Krista přítomného uznávejte a, jak sluší, v uctivosti mějte.

»Ježto pak ze zkušenosti víme, že příjemnější, čistější i ku vzdělání bližního příhodnější jest život od veškeré náklady lakomstva vzdálený a chudobě evangelické jako nejpodobnější; i poněvadž víme, že náš Pán Ježíš Kristus služebníkům svým, jedině království Boží hledajícím, poskytne potřebnou potravu i oděv: slíbí každý a všickni ustavičnou chudobu v ten rozum, že nejen osobně, ale ani společně nemohou žádného občanského práva nabyti na statky neb důchody, neb obročí k výživě neb potřebě Tovaryšstva, nýbrž spokojeni budou s pouhým užíváním věcí darovaných k opatření věcí potřebných. Mohou však převzítí jednu neb více kollegií na universitách mající důchody, úroky neb statky na výživu a potřeby studentův, a vyhražuje se generálovi a Tovaryšstvu veškera správa a dohlídka jak na koleje tak na studenty, takže může

i ředitele voliti, studenty přijímati neb propouštěti, nařizovati, čeho třeba vzhledem k vyučování, vychování a kázni studentův, jakož i vzhledem ke způsobu stravy a oděvu i všecku jinou správu, ale tak, že studenti nebudou moci řečených statků nadužívat, aniž Tovaryšstvo bude jich směti k vlastním svým potřebám obracet, nýbrž vynakládati je musí k potřebě studentův. Ti pak, když byl seznán jejich pokrok v duchu a ve vědách, a po dostatečné zkoušce mohou připuštěni býti v Tovaryšstvo naše.

»Všichni soudruhové, kteříž příslušné svěcení mají, byt neměli žádného církevního benefícia ani příjmů z benefícia plynoucích, jsou zavázáni, modliti se hodinky dle církevního obřadu, ale soukromí a pro sebe, nikoli společně.

»Toť jest jádro naší professe, jež jsme dle vůle našeho Pána, papeže Pavla a apoštolské stolice podali. Učinili jsme tak, bychom v krátkosti spisem tímto odpověděli jednak těm, kteří se nás na způsob života našeho dotazují, jednak i nástupcům svým, ačli z vůle Boží nějakých míti budeme v našem způsobu života. Že však ze zkušenosti víme, jak veliké a mnohé obtíže takovýto život s sebou přináší, za dobré jsme uznali naříditi, aby žádný do Tovaryšstva toho nebyl přijat, pokud nebyl dlouho a velmi bedlivě zkoumán; teprve pak, ukáže-li se moudrým v Kristu, a výtečný v učnosti a v čistotě mravů, může přijat býti do vojska Ježíše Krista, jenž našim skrovným počátkům přízniv býti račiž, ke slávě Boha Otce, jemuž jedinému budiž čest a sláva na věky. Amen.«

Tato »formula vivendi«, jak patrně sama svědčí, byla prvním programem řádu, a jím zůstala nezměněna po všechen čas jeho trvání. Stručným způsobem podává přehled všech zákonů, jimiž řád se řídí, praví, co vlastně Tovaryšstvo jest, který jest jeho cíl, jakých prostředků užívá, jaký jest jeho způsob vlády, jaké jsou v něm sliby řeholní a jaké práce podniká.

Tovaryšstvo jest řád pod praporem Ježíše Krista;
cíle jeho: čest a sláva Boží;
prostředky: následování Ježíše Krista;

vláda: generál se svou radou, ale tak, že valná hromada Tovaryšstva stojí nad generálem;

sliby řeholní: chudoba, čistota, poslušnost vůbec a neobmezená poslušnost zvláště co se missie týče;

práce: všechny, které mohou přispěti ke spáse bližního; zejména nesmí zanedbati Tovaryšstvo vyučování mládeže a lidu prostého.

»Tovaryšstvo Ježíšovo jest řád pod praporem Ježíše Krista.« Kdož by v tomto slově nepoznal duchovní exercicie, zejména onu výpravu krále Bohem daného, který se v meditaci »de regno Christi« uvádí? Jeho věhlasné povolání k národům? jeho prapor naproti praporu nepřátelskému? Jeho konečné vítězství? Zajisté, kdo prostudoval exercicie a pak studuje »Ustavu« Tovaryšstva, patrně sezná souhlas obou; co exercicie chovají v ideji, to »Ústava« v praxi. Ano, jestiž přesvědčením všechněch, kdož v Tovaryšstvu žijí, že exercicie jsou vnitřním principem řádu; jakmile by řád zanedbal exercicie, ocitl by se v úpadku.

Heslo řádu jest: »ad majorem Dei gloriam« — »k větší slávě Boží«! Jest vůbec známo, že toto heslo A. M. D. G. jest kamenem úrazu mnohých protivníkův, že v románech a frivolných divadlech si z něho posměch tropili a že nevěrecká literatura by je ráda u všeobecnou potupu uvedla. Budiž, řád se ho přece nevzdá. Jest toto heslo samo v sobě špatné, či snad užíváním v řádu špatným se stává? Že by o sobě špatné bylo, uvědomělý křesťan zajisté neřekne, ježto Pán Ježíš sám heslem tím se řídil, an »hledal slávu toho, který jej poslal« t. j. Otce (Jan 7, 18), a sv. Pavel sám toto heslo měl a jiným přikazoval: »všecko ke slávě Boží činite« (I. Kor. 10, 31); svatí mužové, kteří od počátku v církvi kvetli, se tím heslem řídili; za našich časů jest to heslo nejvýtečnějších křesťanů: kdož tedy jsou ti, kteří se nad ním horší?

Vizme, který jest subjektivní význam hesla v Tovaryšstvu Ježíšově! Jak mu rozuměl svatý Ignác, zakladatel řádu? Onť 1. nehledal své cti vlastní, nýbrž opustil dráhu pozemské cti a důstojenství, a to právě tenkrát, když se mu nejstkvěleji otvírala; 2. od-

hodlal se Bohu jedinému sloužiti v povolání kněžském, chtěje nejenom svůj vlastní život zaříditi dle příkazů Božích, nýbrž, co síla stačí, i bližního voditi k poznání a k službě Boha nejvyššího. Tak pojal Ignatius heslo své: »ad majorem Dei gloriam«, a v tom smyslu je učinil i heslem Tovaryšstva. Po něm sv. František Xaverský, učený mladý professor filosofie, se odřekl slávy světské, Bohu se obětoval, k národům pohanským se odebral a neobyčejné práce podnikl, jen aby je naučil Boha znáti a jemu sloužiti; — svatý Alois se vzdal důstojnosti knížecí, dospěl k veliké svatosti, z lásky k Bohu v čas morové rány sloužil nemocným, až sám z toho měl smrt; — bl. Petr Canisius dosáhl učenosti nadobyčejné, hájil svatou víru, neodolatelnou rázností dotíral na nevěrce, sítil katolíky, zakládal křesťanské školy, mužně stál až do smrti. »Ad majorem Dei gloriam« bylo heslo těchto mužův: kdož jim co může vytknouti? A tak i ostatní údové Tovaryšstva, když po všech dílech světa se rozešli a práci a krví svou šířili poznání a lásku Boží a národy vedli ku blahu časnému a věčnému, řídili se heslem: ad majorem Dei gloriam! I tenkrát, když jesuité bez viny byli do žalářů vrháni a na mučnickou smrt voděni, bylo heslem jejich: »ad majorem Dei gloriam! umřeme za svatou víru, smrtí svou oslavíme Boha, a věčně věkův jej v nebi slaviti budeme!«

Tak rozumí Tovaryšstvo svému heslu: »ad majorem Dei gloriam«, a těší se z toho, že není samo, jež heslem tím se řídí, nýbrž že nejhornivější kněží i laikové sobě je zvolili za heslo své.

K slávě Boží se nedospěje prostředkem hříšným; to jest tak na bíledni, že důkazu nepotřebuje. Prvním však prostředkem a nejdůležitějším, bez něhož všechny ostatní žádné ceny nemají, jest život ctnostný. »Ústava« řádu to důtklivě na srdce klade: ba, jakkoli si váží učenosti a moudrého jednání, vyšším jest jí život ctnostný. »K zachování a prospěchu Tovaryšstva« — jsou slova »Ústavy« — »a k dosažení záměru, jež sobě vytknulo, více poslouží prostředky, které k Bohu vedou, než ty, které lidem se hodí. Jsou pak to prostředky tyto: počestný a ctnostný život, zvláště láska

a dobrý úmysl při službě Boží, důvěra k Bohu v duchovních pobožnostech, a čistá, jakýmkoli prospěchem časným povrhující horlivost pro spásu duší ke slávě Toho, který je byl stvořil a vykoupil, tak že kterýkoli jiný užitek musí ustoupiti.« (Constit. pars X. § 2.)

Než právě u výkonu ctnosti si Tovaryšstvo počíná svým obzvláštním způsobem. Ctnost řádu nespočívá na zevnějších výkonech materialních, nýbrž v tom, že srdce se vzdělává, že rozum vírou osvěcený vůli řídí a že vůle rázně koná povinnost. Ani se ctnost neobmezuje na jisté úkony v stanovách snad určené; úkonům těm neklade se žádný počet ani jistý stupeň. V řádu jesuitském klade se váha jen na vniternou, duchovní stránku ctnosti, a klásti se musí, jelikož tak veliká rozmanitost charakterů, věků a národností by stejnorodého jednání ani nedopouštěla, a práce s lidmi přerůzných stavů jistou volnost jednání přikazují. Snaživá mysl se tím neobmezuje, ale svěží a radostné povahy nabývá, ježto z ochotné lásky vychází, charaktery se tu vyvinují svérázně. Než, o to, aby se snad nedělo zase tuze málo, postaráno jest tím, že jesuita v noviciátu se přiučí důkladné askesi, jakož i tím, že představení otcovsky bdí nad podřízenými, a kde toho třeba, napomenou, a podřízení nemeškají na radu se ptáti a jí se řídit. (Constit. p. III. c. I. § 12., p. IV. c. VIII. § 8.)

Nejjasněji to viděti na pokání, jak se v Tovaryšstvu činí. Máť Tovaryšstvo pokání, a sice 1. totéž, jež církev sv. všem křesťanům ukládá, to jest pokání svátostné, církevní posty a p.; 2. mimo to není v řádě žádného pokání zákonem přikázaného; 3. ale jedenkaždý může takové pokání podstoupiti, které mu prospěje, pakli mu je představený dovolí neb uloží. (Exam. gen. cap. I. § 6.)

Co do pokání svátostného, ukládá se každému, aby hned při vstoupení vykonal generální zpověď, aby tak zúplna očištěn nastoupil řeholní život; generální zpověď koná jesuita potom každého roku, od poslední počínaje. (Constit. p. VI. cap. I. § 2.)

Proč tak často? Jest to bedlivá stráž na cestě duchovní; se sebranou myslí porovná jesuita rok při-

tomný s rokem minulým, s upřímnou a živou lítostí odprosí Velebnost božskou a zřejmě si vytkne, v čem se napravití má.

Obyčejná zpověď se koná každý týden. (Constit. p. III. cap. I.)

Jiné pokání, jakéž v některých starších řeholích nařízeno bývalo, ve stanovách Tovaryšstva přikázáno není, a výslovně to v »Ústavě« uvedeno, (Ex. g. c. I. § 6), a to z důležitého důvodu, jelikož se musí bráti ohled na rozličné povahy v řádě: člen útlejšího těla neb slabší mysli by je snad nevydržel, jinému by nestačilo; za to se však každému na srdce klade, že stav řeholní jest stav kající: každý tedy nechť sám při sobě uváží a se svým duchovním vůdcem se poradí, jaké pokání by mu sloužilo k duchovnímu prospěchu; představený je může každému jednotlivci dovoliti neb uložití, a představeným nařízeno, »aby s moudrou láskou si v tom počínal.« (Constit. p. III. cap. I. § 15.)

Ku pokání se v řádě počítá též zpytování svědomí, které se dvakráte za den koná (Constit. p. III. cap. 1. § 11), na ten úmysl, aby se každý ohlédl po svých pracích uplynulé doby, po svých řečech, myšlenkách a žádostech, zdali se braly směrem vyznačeným, a pochybil-li kde, aby lítostí a obnoveným předsevzetím Boha smířil a jednání svoje pro nastávající hodiny zařídil.

Nemá se spokojiti tím, že své náruživosti a zlé náklonnosti krotí, nýbrž má svoje přirozené vlohy seznávatí a zaříditi tak, aby k etnosti mu sloužily; nemá člověka potlačovati v sobě, ale povznášeti jej.

Za nejpřednější prostředek dokonalé služby Boží vytknula »Ústava« trojí svatý slib: chudoby, čistoty a poslušnosti (Examen generale cap. 1. § 3.), a to ve smyslu duchovních exercicií. V těchto důkladných rozjímáních byl mladý jezuita poznal, že bohatství, rozkoše a vlastní vůle bývají nebezpečnými nepřáteli spásy, a proto že Kristus Pán chudobu, čistotu a poslušnost na evangelické rady povýšil: — tudíž radostnou myslí je volí. Kristus Pán posvětil chudobu Svou a slíbil: Blahoslavení chudí duchem, neboť jejich

jest království nebeské; posvětil čistotu Svou čistotou nejdokonalejší a ji zvelebil: blahoslavení čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou; posvětil poslušnost Svou poslušností až k smrti, a proto povýšil ho Bůh, a dal jemu jméno, kteréž jest nade všeliké jméno, aby ve jménu Ježíš každé koleno klekalo nebeských, zemských i pekelných, a každý jazyk vyznával, že Pán Ježíš Kristus jest ve slávě Boha Otce (Filipp. 2, 8—11); proto sv. církev katolická pěstuje evangelické rady jakožto nejspanilejší svůj výkvět, a není církev pravá, v níž evangelické rady se neschvalují!

Co do chudoby praví naše »formula vivendi«, »že slíbí každý a všickni ustavičnou chudobu v ten rozum, že nejen osobně, ale ani společně nemohou žádného občanského práva nabýti na statky a důchody, ale spokojeni budou s pouhým užíváním věcí darovaných«, že však »mohou převzítí kolleje mající důchody neb statky na výživu studentův, kteří by později mohli vstoupiti do Tovaryšstva.« Na objasnění toho »Ústava« obšírně jedná o chudobě a majetku.

Zákon jest, že ihned po vstoupení do řádu má novic zapraviti všechny svoje dluhy a povinnosti, kterých by měl, ostatní vše opustiti a dáti chudým (Exam. gen. p. IV. § 1.); nicméně zařízeno, že ze zvláštních příčin může se mu ponechati právo vlastnictví pro prvý rok noviciátu neb i déle; ale vládnouti svým jménem nesmí, až pak v určité lhůtě, nejdéle do professe, úplně všeho musí se vzdáti. (Exam. gen. p. II. § 1. 2.)

V zachovávaní chudoby jest Tovaryšstvo velmi přísné. Žádný nemá nic vlastního; co se komu dá, poskytne se mu k používání; bez dovolení nesmí nic zaměnití, nic dáti, nic přijmouti, žádného úkonu vůbec podniknouti, který by jakékoli majetnictví znamenal¹⁾

¹⁾ »Ut experiri incipient (novitii) sanctae Paupertatis virtutem doceantur omnes, quod nulla re tamquam propria uti debeant: quamvis necesse non sit Probationis (novitiatus) tempore possessione honorum suorum se abdicare, nisi id Superior post elapsam primum annum juberet, judicans in hujusmodi bonis tentationum occasionem et minus proficiendi in spiritu, habere aliquem, ut qui illis adhaereat aliquo immoderato amore vel confidentia; et tunc, qui se exiit bonis suis, sequatur Christi con-

(Constitut. p. III. cap. 1. § 7, 8), a profesové se zvláštním slibem zavazují, že co do chudoby v řádě žádné změny nestrpí, leda, že by se časem vidělo, ji přitužiti. (Constitut. p. VI. cap. 2. § 1.) Kdo čeho potřebuje, an nic vlastního nemá, s velikou láskou se mu udělí (Constitut. part. III. c. 2. § 3 et parte VI. c. 2. § 15, 16), a blaze Tovaryšstvu, že tak se děje, neb na tom z většího dílu spočívá domácí spokojenost a svornost.

Jesuita má svou chudobu milovati tak jako dítě miluje matku svou (Const. p. III. c. 1. § 25), a svým časem má také nedostatky snášeti: »diligant omnes paupertatem ut matrem, et suis temporibus ejus effectus aliquos experiantur.«

Kristus byl v chudobě živ, a přikázal apoštolům svým: »gratis accepistis, gratis date«; a v »Ústavě« Tovaryšstva Ježíšova přísně nařízeno, že nikdo za svou práci duchovního úřadu, jmenovitě za udělování svátostí, na mši sv. a j. p. ničeho nesmí přijmouti, co by se za stipendium neb odplatu nějakou pokládati mohlo. (Exam. gen. cap. 1. § 3, Constit. p. VI. cap. 2. § 7.) Žádný představený ani sám P. generál v tom dispense uděliti nemůže, nýbrž jediný papež, když na př. jesuité jsou ze svých kolleji vyhnáni a všecko se jim probralo tak, že nemají z čeho by živi byli: pak jim papež může dovoliti, aby brali stipendia na mši svatou. Neurázej se tu nikdo, že by se tu stipendia a podobné dary vůbec zavrhovaly; Tovaryšstvo jich nezavrhuje, ale v obyčejných svých poměrech jich neběře.

Když tím způsobem »Ústava« zapovídá všecken majetek, nezapovídá škol a kollejí, kdežto buď mladí spoluúdobní Tovaryšstva nebo cizí žáci studia konají; takové školy a kolleje mají svoje fundace, neboť Tovaryšstvo jich ani nepřevzme, pokud fundace není pojištěna, sic jinak by buď musilo vybrati školní plat,

silia: pro sua tamen devotione ad hoc potius quam illud opus dispensare bona sua vel eorum partem poterit: prout in Domino intellexerit ad divinum beneplacitum magis convenire. Intelligant etiam, quod mutuo dare vel accipere vel dispensare quidquam de iis, quae domi sunt, minime possunt, nisi Superior consensum praestiterit.«

neb by odkázáno bylo na almužnu nebo na státní plat. První způsob jest zapověděn v »Ústavě«, druhý překáží ve studiu, třetí jest nebezpečný: tedy nezbyvá než fundace.

Krásné kostely Tovaryšstvo miluje, ty jsou ke cti Boží; velikolepé budovy školní také miluje, i ty jsou ke cti Boží; ale jednotlivým jesuitům pro osobu jejich nedovoluje ničeho, ti necht zachovávat chudobu.

Tovaryšstvo za našich dob jest v chudobě postaveno; a přece o jeho bohatství noviny tolik psaly; koupili prý tolik statků a domů v Praze i venku, — a všecko to není pravda! Chrám Páně ovšem podle možnosti obnovili, ale vyznávají, že jsou to dobrovolné dary nábožného lidu; co lidé darovali, Bůh jim odplatí; chrám ať jest krásný, jesuité však zachovávají chudobu.

Druhou evangelickou radou jest svatá čistota. Žili jesuité uprostřed světa, byli na dvorech královských, ale tu milou ctnost si dovedli zachovati všude. Svět se tomu divil a se domníval, že řád musí míti jakýsi zvláštní moudrý návod, důkladné zákony k té čistotě vedoucí, a zatím jsou stanovy o ní nadmíru krátké. Uvedu všecko, co »Ústava« o svaté čistotě přikazuje (Constitut. p. VI. cap. 1.): »A jelikož co ke slibu čistoty patří, žádného výkladu nepotřebuje, ježto jest známo, jak dokonale se má zachovávat, snažiti se totiž, andělskou čistotu následovati v čistotě těla i mysli; to tedy pominouce, o svaté poslušnosti pojednáme;« a tu hned jedná o poslušnosti, o čistotě pak nepraví nic více.

Třetí evangelickou radou jest poslušnost. Tu přicházíme ku věci, která dle všeobecného vyznání jest nejpřednější částí »Ústavy«, a pro kterou se strany odpůrcův bývalo nejprudčeji na Tovaryšstvo útočeno. Poslušnost Tovaryšstva prohlašuje se za despotismus: a hle, jesuité sami, kteří tomu zákonu jsou podrobeni, nevedou žádné stížnosti, nýbrž svou všecku útěchu, svou bezpečnost v něj kladou. Věděli totiž, než do řádu vstoupili, že budou musiti poslouchati, viděli to na vlastní oči a sami na sobě po celý noviciát toho zakoušeli, a pak zcela dobrovolně zákon ten na se

vzali, — a nenařikají podnes: proč tedy jejich poslušnost trápí lidi cizí?

Není třeba k tomu poukázati, jak poslušnost všude musí býti, v rodinách, v obcích, ve státech, ve vojště; neboť jakmile přestane poslušnost, zavládne anarchie. Poslušnost psána jest téměř na každé stránce svatého Písma. Bůh sám pravil: »Lepší jest poslušnost než oběti« (I. Král. 14, 22.). Bůh dal svá přikázání, a ta musí křesťan zachovávat, to jest, musí poslouchati, chce-li spasen býti. Jednakaždá katolická řehole na poslušnosti se zakládá, a tedy i Tovaryšstvo Ježíšovo. Řád jezuitský jest jaksi řádem vojenským, subordinace v něm tedy podobá se subordinaci vojenské. Jestliže jiné řehole, praví sv. Ignác, dle svého svatého zákona podnikají posty, noční bdění, modlitby atd. a daleko nás v tom převyšují, nám, bratři předrazí, budiž pravá a dokonalá poslušnost charakteristickou známkou, po kteréž by se všichni synové Tovaryšstva poznali!«¹⁾

Vojín musí poslechnouti ihned, s ochotnou vůlí, a podrobiti svůj vlastní rozum. Podobně jezuita. Pošlou jej na místo, kde snad o život přijde: u vojska jest tomu také tak; jezuita poslechne: »vivere non oportet, obedire oportet!« (B Petr Faber, S. J.)

Takové ochotě se učí jezuita od prvního dne noviciátu i setrvává v ní až do smrti: na slovo neb na dané znamení se má státi, co se velí; ochotná ano i radostná vůle se žádá, jelikož upřímná láska má v řádě převládati, i podrobiti, když třeba, svůj vlastní rozum. Když vojsku se něco přikáže, nesmí jednati jedenkaždý podle svého mínění, ale vedením svého vůdce se řídí; tak i řád Tovaryšstva Ježíšova. Nemyšleme, že by snad podřízení bezrozumně sobě měli počínati, naopak se jim moudré jednání vždycky na srdce klade, a proto, když se někomu nějaká práce uloží, spolu oznámí se mu proč se mu to ukládá, i výsledky, kterých má dosáhnouti (Constit. p. VII. cap. 1. § 5); má uvážiti všecky okolnosti a překážky,

¹⁾ Epist. de obedientia, Instit. volum II. pag. 161.

zevrubně se poraditi s představeným a často si s ním dopisovati (Const. p. VII. cap. 2. § 2), poraditi se s jinými lidmi, kteří mu radou býti mohou (Reg. Mis. 8), a když byl všecko obhlédl, pak ať se nížádnou překážkou odstrašiti nedá. Ale když se stane, že náhled jeho se nesrovnává s náhledem představeného, a když se slušnou úctou mu to byl předložil, a představený přece stojí na rozkazu svém: tu musí poslechnouti. Taková poslušnost se jim velebí za nejvyšší oběť Bohu učiněnou; tenť jest výkon slibu, kterým se Bohu podali, řkouce: »Přijmiž Pane, všecku svobodu mou, přijmiž rozum a vůli!« — A není-liž tomu ve vojště také tak, ano i v každém úřadě a v každé rodině?

Jenom tenkrát, kdyby něco hříšného se poručelo, poslechnouti se nesmí, (sedmkrát to svatý Ignác v »Ústavě« opakuje) (srvn. Constit. p. VI. cap. I.), a chvála Bohu, již tomu 360 let, co řád byl založen, tolik tisíc představených již bylo, a není znám ani jeden případ, že by něco hříšného bylo poručeno.

Poslušnost řádu jest založena na exerciciích. Když jezuita sv. exercicie vykonal — a koná je každý — když v útrobě srdce svého uvážil provolání nebeského krále a Pána, tu se Jemu odevzdal na službu a pravil: »Aj, Pane všech věcí, já podávám svou oběť a chci Tebe následovati;« a když dále rozjímal podivuhodnou poslušnost Pána svého a kterak tou poslušností vykoupil svět, tu posleze se poddá zúplna: »Přijmiž, Pane, všecku svobodu mou, a rozum můj a vůli mou!« — Bůh pak, přijav tu službu, jakýmsi způsobem se zavázal k tomu, že svou otcovskou autoritou řídití bude toho, který se synovskou důvěrností chce poslouchati. Prozřetelnost božská žije ve sv. církvi a ji zpravuje; týmž živým vlivem byly zákony řádům dány a potvrzeny; poslušnost řeholníková se tedy odnáší až k převehlebné prozřetelnosti božské. Bohu již slouží a ne lidem, ve svých představených vidí Ježíše Krista: ta jest víra jeho, přesvědčení jeho; tu není řeči o despotismu, o otroctví: onť slouží Bohu. Tato vznešená theorie se zakládá na ideách náboženských; představený jest si vědom autority Bohem jemu dané, a pod-

daný poslouchá tou poslušností, kterou jest Bohu zavázán; jeden jak druhý »živ jest z víry«. (Řím. 1, 17.)

V poslušnosti jest síla Tovaryšstva Ježíšova a jeho svornost; a odtud nárek odpůrcův, že se jim nepovedlo zkaziti jednomyslou poslušnost řádu. Ó, jak milá jest poslušnost! Jest to žertva upřímná, kterou se člověk všecek svému Bohu a člověčenstvu obětuje k velikolepým činům! Přemilá jest věta, kterou v »Ústavě« nalézáme a jež světlo nám podává, kterak máme rozuměti poslušnosti Tovaryšstva (Constit. p. VI. cap. I. § I): »Versari debet ob oculos Deus, Creator ac Dominus noster, propter quem homini obedientia praestatur: et, ut in spiritu amoris et non cum perturbatione timoris procedatur, curandum est, ita ut omnes constanti animo incumbamus, ut nihil perfectionis, quod divinā gratiā consequi possimus, in absoluta omnium Constitutionum observatione, nostrisque Institutu peculiari ratione adimplenda, praetermittamus.« T. j.: »Na očích nám budiž Bůh, Stvořitel a Hospodin náš, pro kteréhož poslušnost lidem prokazujeme: a jakože má naši starostí býti, abychom v duchu lásky jednali, nikoli v matném strachu, tudíž snažnou myslí o to pečujeme, abychom žádné dokonalosti, ku které s milostí Boží dospěti možno, nepominuli v úplném zachování naší »Ústavy« a ve zvláštním způsobu našeho řádu.« Zde jest vytknut objektivný záměr poslušnosti: »na očích míti Boha, Stvořitele a Pána;« subjektivní úmysl: »v duchu lásky pokračujeme, nikoli v matném strachu; a vznešenost u výkonu: »úplně zachování »Ústavy«; toť jest starost naše, a »snažnou myslí o to pečujeme«. Ano, snažnou myslí řád chce, bezsmyslného dělníka však nechce.

Vůbec také známo, jakou upřímnou láskou jesuité ke svému řádu lnou, a jak sebe vespolek právě bratrsky milují! Kdo měl příležitost, seznati jejich domácí chování, zajisté viděl, jak vespolná ta láska jest velmi upřímná. Jaký tu veselý rozmar, a při tom jaká slušnost! A věru, když jich svět mnohokrátě svou trpkou záští stihá, jak jest tu milá společnost laskavých bratrů, jižto jsou synové jedné milené Matky! A když jesuita sestárne, že více pracovati nemůže, jakého

šetrného zaopatření nachází!¹⁾ (Constitutiones p. III. cap. 2.)

Tato láska k řádu se jim vykládala ve zlou stránku. Není však správně tupiti nadšenou lásku k povolání, pokud se nejeví povrhováním stava druhých, a Tovaryšstvo, jakož chce, aby druhové milovali povolání svoje, tak přikazuje, vážiti si stavů druhých, buďte si stavy světské neb duchovní. Přikazuje každému skromně mysliti o sobě, jiným prokazovati povinnou čest, svůj řád milovati, »ale s pokorou, nevynášejíce jej nad jiné duchovní řády« (Institut. vol. II. pag. 329), ku kterým se mají s úctou a šetrností chovati (Reg. conc. 13.).

P. Generál. — P. generál jest představený skoro 9000 mužův snažných, které má řídit, aby neutlačil osobní pružnost, a přece k jedinému směru je vedl v lásce a svornosti Vláda generálova musí býti rázná a rychlá. Tovaryšstvo jest v bojích neustálých; dnes tu, zítra v jiné zemi rozeznáno u svého generála hledá útěchy a dalších rozkazů. Týž tedy musí býti muž obezřelý, neohrožený, ve ctnosti ustálený, aby nikdy nepustil od úmyslu, který směřuje ke slávě Boží. — Tenkrátě, když řád byl v XVI. století založen, viděla sv. církev všude vůkol neposlušnost a vzpouru; v ta-

¹⁾ Dobře snad bude, položiti zde denní pořádek jesuitů, nikoli proto, že by cosi zvláštního měl do sebe, nýbrž aby se vidělo, že nic zvláštního nemá. Ráno ve 4 hodiny se dá znamení domácím zvonkem ku vstávání a nadto jeden z fraterů přijde do každého pokoje budit. Každý se přistrojí a jde do domácí kaple, svou ranní modlitbu v tichosti vykonat. Od půl páté do půl šesté jest rozjímání — každý je koná pro sebe ve svém pokojíku — pak buďto mše sv. neb jiné práce v kostele, snídání, a každý si jde pak za práci svého úřadu. Při práci jest ticho, t. j. nepotřebné řeči se nevedou, ale co třeba jest, říci se může. Ve tři čtvrti na dvanáct si každý koná zpytování svědomí za minulé půldne, pak jest společný oběd, který asi půl neb tři čtvrti hodiny trvá a při němž se nějaká zajímavá kniha nahlas čítá. Po obědě je společná návštěva Velebné Svátosti a pak společná zábava asi do 3/4, na dvě, načež každý se opět odebere po své práci nebo na procházku. O 7. hod. je večere, pak společná návštěva V. Svátosti, společná zábava, litanie ke Všem Svatým, příprava k zítřejšímu rozjímání, zpytování svědomí. Pak si dojde každý do kaple, aby tam v krátké modlitbě poděkoval Pánu Bohu, a na to jde spat, tak že po deváté hodině jest všude ticho.

kových okolnostech bylo třeba mužů různých, kteří se neobmezenou poslušností k sv. církvi zavázali, a bylo zapotřebí moudrého vůdce. Sv. Ignác tu potřebu znal, a sám jsa na vojenskou kázeň zvyklý, takové muže shromáždil a nový řád k rozhodnému boji zařídil. Z toho patrně, jakou autoritu musí generál v takovém řádě míti.

P. generál jest zvolen na čas života, jelikož tím větší zkušenosti a vážnosti u vládě nabude. Jsa zvolen, musí volbu přijmouti a nesmí se jí více vzdáti. (Constitutiones p. IX. c. I.)

Pojem, jaký nám »Ústava« o P. generálovi poskytuje, jest vznešený. Nejpřednější ze všech vlastností, jakými slyňouti má, jest »důvěrná spojenost s Bohem jak v modlitbách tak u veškerém jednání, aby u Boha, jakožto všech milostí zdroje, Tovaryšstvu hojných milostí vymohl ku pracím o spásu duší podniknutým. Nad to budiž muž, kterýž všelikou ctností slouží Tovaryšstvu za příklad; nejvíce při něm patrna buď láska k bližnímu, zejména k soudruhům Tovaryšstva, a pravá pokora, pro kterou v milosti u Boha a u lidí prospěje. Právo a přísnost znej spojití s dobrotou a mírností, aby se nedal zvrátiti od toho, co Bohu a Pánu našemu milejším býti uznává, a nicméně k synům svým buď tak laskav, že, když jim musí domluvití aneb jich pokárati, i když je to bolí, přece poznají, že v tom dobře a s láskou jednal.«

»Rázný duch a vznešená mysl jest mu velepotřebna, aby velikých věcí ve službě Boží podnikal a statně, jak sluší, v nich setrval, a pro žádný odpor (i kdyby od velmožů vycházel) myslí neklesal; co se služby Boží týče, aby ani prosbou ani hrůzou se nedal zvrátiti, ve všech příhodách důsledným zůstal, u věcech šťastných se nevynášeje aniž v neštěstí klesaje, tak aby odhodlán byl, když třeba bude, i smrt podstoupiti za prospěch Tovaryšstva ve službě Boha a Pána našeho Ježíše Krista.«¹⁾

¹⁾ Constit. p. IX. cap. II. totum: »qualis esse debet praepositus Generalis.«

Má býti na rozumu výtečný a věhlasný, aby znal s lidmi tak rozličnými jak v Tovaryšstvu tak mimo ně jednati o věcech mnohonásobných.

Na dobrou vládu Tovaryšstva třeba, aby P. generál měl veškeru autoritu k dobrému prospěchu. (Constit. p. IX. c. III. »de auctoritate P. Generalis erga Societatem.«) Generál přijímá do Tovaryšstva sám anebo komu to právo udělí, sám připouští k profesí a propouští z Tovaryšstva. Každého jesuitu může poslati do zemí a do krajín, kam za dobré uzná (vyjma když sám papež něco byl nařídil, jehož generál musí ve všem býti poslušen), má nejvyšší právo v misích, může jednomu každému určiti práce a studie, jimž se bude zanáseti; P. generál má svrchovanou do hlídku nade všemi pohlavary domův a provincií, které sám v tom úřadě na tři roky ustanovil, a tuto lhůtu prodlouží neb zkrátí, jak za dobré uzná. Tito představení mu často dopisují a on dopisuje jim, dávají mu zprávu svého řízení, přijímají od něho další rady a rozkazy. Generál má právo, zaříditi nové provincie řádu, ale nějaký nový dům pro Tovaryšstvo nemůže převzítí než prozatím, až první budoucí valná kongregace usoudí, má-li se dům takový podržeti čili nic; domy jedenkráté převzaté rozpustiti nesmí, k tomu opět třeba valné kongregace.

Jakož starostí P. generála jest, aby se »Ústava« řádu a stanovy všude přesně zachovávaly, tak také má právo, když třeba, uděliti dispense, a na srdce se mu klade, aby v tom měl Boha před očima a duchovní prospěch těch, kteří v řádě žijí. Nové zákony dávatí neb v »Ústavě« něco změnití, k tomu práva nemá. — P. generál má právo, pokuty ukládati za provinění, dle povahy osob a okolností: »jeho lásce a obezřetlosti ponecháváme, ustanovití, co ku slávě Boží za dobré uzná.«

Vůbec ve všech věcech, které k vytknutému cíli Tovaryšstva, k dokonalosti, ke spásě bližního a k slávě Boží přispívají, může »mocí poslušensství« (in virtute obedientiae) prikazovati.

Ze svého práva může podřízeným představeným sděliti, co za dobré uzná, ale při všem jest mu vy-

hrazena moc, nálezy jejich buď potvrditi buď zvrhnouti, a všickni jsou mu úctou a poslušností zavázáni. Jedenkaždý v Tovaryšstvu má právo, přímo generálovi psáti a nikdy se mu v tom nejmenší překážky neklade

Tím vytknula »Ústava Tovaryšstva« poměry a vlastnosti P. generála tak, že jej poddaní mohou ctíti a upřímnou láskou milovati.

Avšak jest také postaráno, aby P. generál své velké moci nadužívati nemohl. Jakmile by jednal proti duchu »Ústavy«, ihned by povstalo celé Tovaryšstvo, jež právo má, pohnati jej k soudu svému, ano jej s úřadu svrhnutí a ze řádu propustiti. Jedná o tom »Ústava«,¹⁾ a praví, že kdyby se stalo, co Bůh zachovej a doufáme, že nikdy se nestane, že by P. ge-

¹⁾ Constit. pars IX. cap. 4. de auctoritate vel providentia. quam Societas habere debet erga Praepositum Generalem.

Posloupnost dosavadních generálů:

1. S. Ignác Loyola 1541—1556.
2. P. Jakub Laynez 1558—1565.
3. S. František Borgias 1565—1572.
4. P. Everard Mercurianus 1573—1580.
5. P. Claudius Akvaviva 1581—1615.
6. P. Mutius Vittelescus 1615—1645.
7. P. Vincenc Caraffa 1646—1649.
8. P. František Piccolomini 1649—1651.
9. P. Alexander Gottifredus 1651—1652.
10. P. Gosswin Nickel 1652—1664.
11. P. Pavel Oliva 1664—1681.
12. P. Karel Noyelle 1682—1686.
13. P. Thyrsus Gonzalez 1687—1705.
14. P. Michael Tamburini 1705—1730.
15. P. František Retz 1730—1750.
16. P. Ignác Vicecomes 1751—1755.
17. P. Alois Centurioni 1755—1757.
18. P. Vavřinec Ricci 1757—1778. † 1775.
(Vice-Provinciál na Rusi: P. Stanislav Czerniewicz, zvolený Vicarius-Generalis 1782—1785.)
(P. Gabriel Lenkiewicz 1785—1789.)
19. P. František Kareu 1790—1801,
potvrzen za generála 1801—1805.
20. P. Thaddeáš Brzozowski 1805—1820.
21. P. Alois Fortis 1820—1829.
22. P. Jan Roothaan 1829—1853.
23. P. Petr Beckx 1853—1887.
24. P. Antonín Maria Anderledy 1887—

nerál ve hříšný život upadl nebo v kacířstvo, rád by právo a povinnost měl, jej s důstojností svrhnutí. Další dozor Tovaryšstva nad generálem záleží v tom, že, když ku př. se mu důstojnost nějaká někde nabízí, rozhodne řád, zdali ji smí přijmouti, neb v jeho stáří a v dlouhé nemoci mu koadjutora dáti.

P. generál má své rady, assistenty nazvané, a v každém důležitém podniku se na jejich radu otáže, ačkoliv u výkonu na ni není vázán. Má svého admonitora, jímž obyčejně bývá jeden z nejvýtečnějších členů, který mu připomene, kdyby nějakou chybu zpozoroval. Oněch assistentův a admonitora si nevolí P. generál sám, nýbrž řád mu je ustanoví.¹⁾

Tak »Ústava« vylíčila P. generála Tovaryšstva. Nyní, když patříme nazpět na ty 24 generály, kteříž posud řádu veleli, vděčně uznáváme, že všechny bez výjimky ctíli sluší pro jejich vzorný život. Nikdy nemohl řád naříkati, že by si pánovitě byli počínali; jednali rázně, ale při tom otcovsky.

Ve svém zevnějším životě nemá P. generál nižádného odznaku své důstojnosti; P. generál má zcela týž oděv jako každý jiný jezuita, touž stravu, příbytek; P. generál nesmí žádné jmění obrátiti na svoje neb svých příbuzných potřeby; a to jest tak přísně nařízeno, že by PP. assistentové, kdyby se podobný pád přihodil, musili svolati generální kongregaci všech provincií, a ta by usoudila, zdali se nemá P. generálovi důstojnost odejmouti. Nestalo se to, bohudík dosud nikdy.

Organisace řádu. — Tovaryšstvo jest rozděleno na provincie. Každá provincie má svého zvláštního představeného, provinciála (»praepositus provincialis«), ježž jmenuje generál. Jedna provincie jest od

¹⁾ Generál, jeho rada a prokurátorové provinciální tvoří dohromady t. zv. »Kongregaci prokurátorův«. Uzná-li tato kongregace většinou dvou třetin hlasů potřebu svolání kongregace generální, musí ji generál svolati během půldruha roku, naznače čas i místo, ve kterém se má konati, a vybidna provincie, aby na kongregacích provinciálních vyvolily po dvou deputovaných processů do kongregace generální.

druhé v každém způsobě neodvislá. Pokud možno, hledí se při dělení provincií k rozličným národnostem neb k rozličným politickým poměrům, jelikož by opačný způsob velké nepřiležitosti způsobiti mohl. Jako P. generál, tak i P. provinciál má svou radu,¹⁾ se kterou důležité věci v úvahu bere, ale vázán na její náhled není. Jako generál jest otcem celého řádu, tak provinciál jest otcem své provincie; jedenkaždý mu může psáti, se s ním raditi, neb kdyby se mu křivda stala, jemu si postěžovati. Každým rokem přichází provinciál do každého domu, kde s jedním každým porozpráví, každý mu poví, jak se mu vede, též jak se daří v úřadě jeho, zdali by nějaké změny si v tom přál a pod. Provinciál totiž rozdává úřady všecky, vyjma úřady rektorův, kteréž jsou P. generálovi vyhrazeny. S jakou synovskou důvěrou se rozprava ta děje, známe my, kteří jsme ji sami konali a konáme.²⁾

Každý dům má opět svého představeného, kterýž se ve velkém domě P. rektor, v menším domě P. superior obyčejně nazývá. I ten má opět, jako generál i provinciál, svou radu;³⁾ ta mu radí, ale on jedná. P. rektor má velikou moc v domě a míti musí, aby se energicky jednalo.

Příslušná slova »Ústavy« jsou: »Když hlava dobře nebo zle se má, veškeré tělo z toho vliv dobrý nebo zlý cítí: tedy mnoho záleží na tom, aby volba generála tak se dala, jak v »Ústavě« nařízeno. Potom zase nejvšů důležité, aby dobří představení v provinciích, v kollegiích a druhých domech se zvolili. A nad to veledůležité, aby generál měl velikou moc na své poddané, a naopak, aby Tovaryšstvo mělo velikou

¹⁾ Rada ta skládá se ze čtyř konsultorů, jež jmenuje generál.

²⁾ Každého třetího roku svolávají se kongregace provinciální. Předsedá jim provinciál, zasedají v nich professorové; nejvýše může jich býti 40. Tyto kongregace provinciální nemají moci zákonodárné, nýbrž mohou pokládati toliko »postulata« generálovi nebo kongregaci generální. Hlavním jich účelem jest seznati stav provincie ve všech směrech a podati skrze zvoleného a d h o c prokuratora generálovi o tom zprávu.

³⁾ Rektor má čtyři, superior dva konsultory, jež jmenuje provinciál.

moc na generála, tak aby k dobrému jedenkaždý všecko mohl, a chtěl-li by zle jednati, jiným již byl podřízen — Ita ut omnes ad bonum omnia possent, et, si male agerent, omnino subjecti sint.« Úcta a srdečná láska poddané vede k představeným; úvaha, energie a opět láska vodí představené k poddaným. (Con. p. X. § 8.)

Mezi sebou jsou si jesuité všickni bratrskou láskou vázáni, ačkoli mají rozdílné stupně. Není třeba uváděti těch rozdílů, které v každé řeholi jsou, totiž: noviců, fraterů, laiků, scholastiků (jak již řečeno, tak se nazývají ti, kdož studie konají) a kněží. Mezi kněžními jest rozdíl, kterého jiné řehole nemají: jsou totiž »professi« a »coadjutores spirituales.«

Rozdíl ten se historicky vyvinul. Když řád vznikl, bývali spoluúdobové jeho posíláni k pracím předležitým. Musili k nim býti vybráni mužové ve vědách, v jednání výteční; ale nad to měl řád jiné úřady, ke kterým stačily vlohy méně výtečné; a dle toho se vyvinula »Ústava« řádu. Professorové jsou vlastní Tovaryšstvo, z jejichž středu se volí generál, oni mohou býti assistenty generálovými, mohou býti provinciály; k ostatním stupňům rektorů a novicistrů a pod. mají všickni rovný přístup. Jediní professorové skládají kromě obyčejných řeholních slibů: chudoby, čistoty a poslušnosti ještě čtvrtý slib obzvláštní poslušnosti k římskému Papeži, jíti, do kterýchkoli krajin je posle: »insuper promitto speciale obedientiam summo Pontifici circa missiones.« Ústava Tovaryšstva vykládá tento slib v následující smysl: že se Tovaryšstvo nejvyššímu náměstku Kristovu beze vší výhrady zavazuje, že ten, koho ku kterýmkoli národům buďto věřícím buď nevěřícím k větší slávě Boží a v prospěchu duší poslati uzná, ihned se tam odebere. Když pak někdo určen bude k takovému poslání, radostně se nabídne, a žádných peněz a žádných časné věci na cestu žádati nebude, nýbrž tak půjde, jak Jeho Svatost za dobré uzná. — Kdykoli nový papež jest zvolen, »Ústava« ukládá generálovi, během roku Jeho Svatosti svou úctu vzdáti, a tento obzvláštní slib poslušnosti sděliti.

Professové slibují dále, že ve svaté chudobě v řádu žádná změny nikdy nepřipustí, leda že by časem se zdálo ji přituziti: — pak slibují, že žádné biskupské neb jiné důstojnosti nepřijmou, vyjma, že by papež pod smrtelným hříchem jim tak přikázal. Tím způsobem jest ctižádosti všecka cesta zastoupena.

Profess není žádná tajnost, neboť se veřejně v kostele, u přítomnosti všech lidí skládá, a dříve se též v schematicismu tisklo, kdo jest »professus« a kdo není: ale professové sami žádali, aby se to ze šetrnosti a z bratrské lásky vynechalo. Jediní »professové« mají přístup k volbě generála. Když totiž generál umře, rozepíše Vicarius-Generalis od nebožtíka ustanovený valnou kongregaci celého řádu. Každá provincie zvolí dva poslance, kteří se svým provinciálem do Říma se odeberou, a většinou hlasů — »per majora vota« — generála zvolí; jmenovaný, jak svrchu řečeno, volbu přijati musí. Zvolený generál jest ihned předsedou kongregace v dalších poradách, avšak jest jí k poslušnosti zavázán. Výslovně »Ústava« praví, že valná kongregace stojí nad generálem a P. generál nemůže ukončiti kongregaci dříve, než poslanci sami uznali.

Konečně nesluší pomlčeti o poměru našich fraterů laiků. Nacházejí se mezi nimi někdy výteční umělci, malířové, stavitelé a pod., ale obyčejně jsou to řemeslníci, kterých k domácím pracím třeba. Tito »coadjutores temporales« jsou praví řeholníci, ač kněžími nejsou.

Jejich povolání »Ústava« (Institutum, vol. II. pag. 153 »regulae coadjutorum temporalium«) v těchto hlavních rysech vypisuje:

»Věztež všickni, že váš nejpřednější účel má býti, Velebnosti božské v Tovaryšstvu sloužiti, a protož všecku péči svou vynakládejte na duchovní exercicie, na modlitbu a na pobožnost v určité doby, a pak konejte v domácnosti všecky služby svého povolání.«

»Přední starostí vaší budiž čistota svědomí a ony ctnosti, které se na tento stupeň Tovaryšstva zvláště sluší, a jež jsou: pobožnost, tiché mravy, povolnost,

pracovitost, abyste milovali řád Tovaryšstva a hleděli býti prospěšnými jeho údy ke slávě Boží.«

»Buďtež pamětlivi, byste ke druhým a zvláště ku kněžím vždycky zachovali úctu, vážnost, pokoru nejenom v srdci svém, ale též u veškerém jednání.«

»Pečujtež horlivě o spásu bližního, ale nezapomínejte, že jen tolik máte horliví býti, co se na váš stav »fraterů« sluší.«

»Vaším povoláním jest domácí práce a nikoli studie; protož nemáte žádné knihy míti ani čísti bez dovolení vrchních, kteří vám určí knihy, které k duchovnímu životu vám budou prospěšny. Ale práce své konejte z lásky a z úcty k Bohu, i věztež, že tím veliký užitek Tovaryšstvu poskytnete, a máte podíl na všech dobrých skutcích, jež v celém Tovaryšstvu se konají, a podíl na všech odpustcích a milostech, které »professům« jsou od apoštolské stolice dobrotivě uděleny.

VI. Práce v řádě.

Již bylo slunko zapadlo v poslední den Pána našeho Ježíše Krista, již byl Syn Boží kleče svým apoštolům nohy umyl, již slovem všemohoucím chléb proměnil ve své Tělo a víno ve svou Krev, i svým apoštolům právo a moc udělil, podobně Tělo a Krev Jeho ve mši sv. za obět nejdražší přináseti: tu Pán a Mistr božský apoštolům poslední řeč svou konal, která nevyrovnanou krásou apoštolské povolání líčí. (Jan XIV. XV. XVI. XVII.)

Uvádí podobenství vinného kmene, řka: Jáť jsem vinný kmen, vy jste ratolesti; kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese ovoce mnohé; nebo beze mne nemůžete ničeho učiniti. Jestliže kdo ve mně nezustane, vyvržen bude ven jako ratolest, a uschne a seberou jej a uvrhnou na oheň a shoří. Již vás nebudu nazývat služebníky, neb služebník neví, co činí Pán jeho; ale nazval jsem vás přáteli, nebo všecko, co jsem slyšel od Otce svého, oznámil jsem vám. Vy jste mne nevyvolili, ale já jsem vyvolil vás, a postavil

jsem vás, abyste šli a užitek přinesli, a užitek váš aby zůstal. — Toto přikazuji vám, abyste se milovali vespolek; jestliže vás svět nenávidí, vězte, že mne prvé v nenávisti měl; kdybyste byli ze světa, miloval by svět, co jeho jest; ale že nejste ze světa, nýbrž já ze světa vyvolil jsem vás, proto vás svět nenávidí. Vy svědectví vydávati budete, neboť od počátku se mnou jste. Otec miluje vás, protože vy jste mne milovali, a uvěřili jste, že jsem já od Boha vyšel.

To pověděv Ježíš, pozdvihl oči k nebi, a řekl: »Otče, přišla hodina, oslaviž Syna svého, aby Syn tvůj oslavil tebe. Já za ně prosím: ne za svět prosím, ale za ty, které jsi mi dal, nebo tvoji jsou. Otče svatý, zachovej je, kteréž jsi mi dal, ve jménu svém, aby jedno byli, jako i my. Neprosím pak toliko za ně, ale i za ty, kteříž skrze slovo jejich uvěří ve mne, aby všickni jedno byli, jako ty ve mně, a já v tobě, aby i oni v nás jedno byli, aby uvěřil svět, že jsi ty mne poslal.«

To když pověděl Ježíš, vyšel s učenníky svými přes potok Cedron.

Slova ta jsou poslední závěti Pána Ježíše ke kněžím svým. Co může kněz, není-li s Ježíšem spojen, tak jako ratolest s kmenem vinným? V myslí apoštolů slova ona tak hluboce utkvěla, že sv. Pavel, jednaje o úřadě apoštolském, se neostýchá svědčiti: »ne že bychom dostateční byli, mysliti něco sami ze sebe, jakožto sami ze sebe, ale dostatečnost naše jest z Boha.« (II. Kor. III. 5.)

Dle toho katolická církev tak důrazně kněžím svým na srdce klade, aby modlitbou a čistým životem spojení zůstali s Ježíšem, Pánem svým, a »Ústava Tovaryšstva« takovému spojení první místo vykazuje, má-li práce jeho ovoce přinášeti. Nedím to nadarmo. Byliť protivníci, kteří řádu neupírali mnohých prací a účinkův, ale snahy jeho podezřívali, a jen vlastní prospěch neb jakousi zevnější okázalost v něm hledali. To není pravda.

Když celá »Ústava« na mnohých místech byla ukázala účel Tovaryšstva, naznačuje v desátém dílu

způsob, jimž by Tovaryšstvo v dobrém stavu udržeti se a vzkvétati mohlo:

»Jelikož Tovaryšstvo žádnými lidskými prostředky není zařízeno, tudíž ani žádnými lidskými prostředky se zachovati nemůže, nýbrž skrze milost Boha všemohoucího a Pána našeho Ježíše Krista: v Něm jediném všecku naději skládati sluší, že dílo to zachová a jemu přispěje, protože ke své cti a službě a ku pomoci nesmrtelných duší je byl začítí ráčil. Dle této naděje budou nejpřednějším a nejpřiměřenějším prostředkem k tomu modlitby a mše sv., jež na ten úmysl konány budtež v určitém počtu každého téhodne, každého měsíce i roku.

»K zachování a zdaru nejenom těla, totiž toho, co zevně jest, ale i ducha v Tovaryšstvu, jakož i k dosažení vytknutého cíle, totiž pomáhati duším nesmrtelným, by dosáhly posledního a nadpřirozeného svého cíle, jsou způsobilejší ony prostředky, které nástroj s Bohem spojují a tak jej upravují, by božskou rukou dobře řízen býti mohl, nežli prostředky, které lidem se hodí. Toho způsobu jsou rozšafnost a ctnost, především pak láska a dobrý úmysl, sloužiti Bohu. Jsouť takřka duší nebo silou vniternou, z níž nám zdatnost k zevnějším pracím má plynouti.«

Modlitby tedy a spojení s Bohem pokládá »Ústava« za první práci, kterouž Tovaryšstvo ve světě křesťanském má konati. Každý kněz Tovaryšstva obětuje znamenitý počet mší svatých za obrácení hříšníkův a křivověrců, za rozšíření svaté víry, za horlivé křesťany atd., a kdo v Tovaryšstvu knězem není a tudíž mše svaté obětovati nemůže, modlí se na ten úmysl růženec.

Ten však není jediný účel ani jediný způsob modlitby, kteráž v Tovaryšstvu se koná. Modlitbě vykázán ještě jiný úkol vznešený, totiž, posvětili člověka.

V denním rozjímání svém uvažuje jesuita svatě tajemství vykoupení Spasitele našeho, cenu duše lidské, a sebe k horlivosti rozněcuje; rozebírá prostředky k účelu vedoucí, odhodlává se k neohroženému a spolu svornému jednání se soudruhy, kteříž pod týmž praporem Ježíše Krista se k posvátnému dílu zavázali. V tom rozjímání poznává svoje vlastní chyby a ne-

dostatky, aby především napravil sám sebe. Jesuité se v rozjímání rádi vracejí k pravdám svatých exercicií, zejména ke kontemplaci »de regno Christi« a »de duobus vexillis«; ty podávají jim světla v temnotách a síly, když mysl jejich umdlévá.

Zájmy politické. — Za našich dnů jest potřebno výslovně prohlásiti, že zájmy politické nikdy nepatřily a nepatří v obor Tovaryšstva Ježíšova. Uvedu slova generála Beckxe, kteráž byl 10. ledna 1855 napsal, a jež se za politické vyznání řádu považovati mohou.

»Mluví se od několika týdnů mezi lidem a v novinách se píše o naukách a zásadách, jimiž se prý Tovaryšstvo Ježíšovo vůči rozličným formám politické vlády řídí. Přihlížeje k těm řečem, jak pro nás tak proti nám vedeným, vidím se úřadem svým zavázána prohlásiti, jaké v té věci jsou zásady Tovaryšstva. Ježto Tovaryšstvo Ježíšovo jest řádem církevním, nemá žádných jiných nauk a zásad, leč ty, jež svatá církev chová, jak již můj předchůdce P. Roothaan r. 1847 veřejným svědectvím oznámil.«

»Větší sláva Boží a spása duší jsou pravý a jediný cíl, za kterýmž se běříme v apoštolských pracích, jež konáme v duchu sv. Ignáce.«

»Dle svých zásad i v celém jednání svém dosvědčuje Tovaryšstvo Ježíšovo, že stojí mimo všechny politické strany, buďte kterékoli.«

»V jedné každé zemi a pod kteroukoli vládou zaměstnává se Tovaryšstvo výhradně konáním své povinnosti, majíc jedině svůj úkol před očima, kterýž jest vyšší nade všechny zájmy politiky lidské.«

»Vždy a všude plní jesuita povinnosti dobrého občana a věrného poddaného ku vládě své vlasti. Vždy a všude klade slovem i příkladem svým bližnímu svému na srdce: dávejte císaři, co jest císařovo, a co jest Božího, Bohu.«

»Ty jsou zásady, ku kterým se Tovaryšstvo Ježíšovo vždycky znalo, a od kterých nikdy neustoupí.«

»Jakožto představený celého Tovaryšstva Ježíšova pokládám v nynějších okolnostech za svou povinnost, znovu toto prohlášení podati.

»Ačkoliv se mi velice protiví, je-li moje jméno po novinách rozhlašováno: nicméně Vám, ctihodný Otče, právo dávám a v nynějších okolnostech dáti musím, byste tento list můj uveřejnil, kde toho potřebu uznáte.«

Úřad kazatelský. — Jedním z nejhlavnějších úřadů v Tovaryšstvu jest úřad kazatelský. Jest to úřad, jemuž se Pán Ježíš věnoval, jej posvětil, a svým apoštolům přikázal, řka: »Jděte, učte všechny národy, — aj, já s vámi jsem.« (Mat. XXVIII, 19.)

Po celém světě hlásáno sv. evangelium, v pohan-ském Římně vztyčen svatý kříž, který vzrostl v mohutný strom, a ratolesti své rozložil po všech krajinách. — Církev sv. miluje hlásání slova Božího. Řád Tovaryšstva Ježíšova od svého prvního počátku se k úřadu kazatelskému hlásí. Členové jeho nepokládají se za lepší jiných kazatelův, nýbrž spolu s jinými krásnou tu povinnost zastávají, kterou byl P. Ježíš tolik byl schválil pro blaho věřících křesťanů.

Kazatelé v Tovaryšstvu Ježíšově mají zvláštní návod, kterak by svůj úřad s prospěchem zastávali. Zní pak návod ten takto (»Institutum Societatis Iesu«, vyd. pražské II, str. 139—141):

»Pravidla, která vůbec knězím našeho řádu jsou dána, nejvíce platí kazatelům: s velikou péčí jich tedy kazatelé zachovávejte.

»Mějte též na paměti, že jste povoláni k tomu, byste nesmrtelné duše vodili ke Stvořiteli. Poněvadž pak jest to práce nad jiné těžká, horlivě užívejte prostředků, které vás hodným nástrojem v ruku Božích učiní. Takové prostředky jsou: důkladné ctnosti a nejvíce láska, čistý úmysl sloužiti Bohu, vroucí modlitba a moudrá horlivost na spásu duší ke cti a slávě Boží.

»Snažtež se s milostí Boží, jiným lidem sloužiti za příklad, abyste nejenom slovem, ale ještě více dobrým životem bližního ke ctnosti vedli.

»Rádi čítejte svaté Písmo a svaté Otce. — Dobře také bude, seznati pravidla umění kazatelského, kteráž dobří kazatelé byli vydali; dobře vám též poslouží, dobré kazatele častěji poslouchati a v kázáních se cvičiti. Vytkne-li vám moudrý učitel nějakou chybu, s pokornou a vděčnou myslí to přijímejte.

»Rádi sice pracujte na kázáních slavných, ale spolu i ochotně poslechnete, když vás pošlou učit malé děti a prostý lid. Tak budete kázati, aby tomu lidé rozuměli a užitek z toho měli, totiž aby se vzdělali u víře, aby krotili své náruživosti a byli ctnosti bedliví; o věcech subtilných nepojednávejte. Doporučujte zpověď a sv. přijímání, skutky kající a milosrdné, modlitbu, čtení dobrých knih a křesťanské vychování dítek.

»Vládu a úřady tupiti, žádného užítku nepřinášívá, tím méně smíte kárati vrchnosti duchovní. Jiné řeholníky a kněze u veliké uctivosti chovejte.

»Pověsti a noviny, jak snad v lidu jdou, v kázáních neuvádějte, a vůbec nic nepřinášejte, čím byste posluchačstvo ke smíchu nebo ku pláči pohnouti chtěli. Cokoli propověděti hodláte, napřed, pokud čas stačí, uvažte a Bohu v modlitbách poručte.

»Vystříhejte se na kázání veškeré okázalosti a pýchy, buďte pokorní, v celém chování svém pokoru milujte. Kdybyste někdy sami sebe neb Tovaryšstvo hájiti měli, skromně to číňte. V pochvalách i v domluvách buďte mírní, varujte se přílišnosti a nikdy nikomu nepochlebuje.«

V duchu těchto pravidel jesuité na kazatelnu vstupují, a Bůh posud žehnal jejich pracím. Kázá po vesnicích i ve velkých městech.

Jesuité pojednávají rádi ve svých kázáních o předmětech dogmatických a apologetických. Tak jako za starší doby hájili víru katolickou proti lutheranismu, jansenismu a ostatním sektám, tak za našich dnů hájí víru křesťanskou proti naturalismu, kterýžto jest haeresí věku našeho, a též křik, kterým Tovaryšstvu v novinách a rozmluvách spílají, důkazem jest, že jesuité jim lhostejni nejsou.

Úřad zpovědníků v. — Kazatelům a všem svým kněžím vůbec přikazuje Tovaryšstvo, aby uctivou lásku chovali k svatému pokání, t. j. aby, kde se jim příležitost podá, na kázáních, ve školách, v rozmluvách a pod., moudře o této svátosti pojednali, jakož i aby rádi jí užívali. Jako náš sv. Jan Nepomucký, tak všickni horliví zpovědníci, jesuité i nejesuité, pro tento úřad mnoho zkusili: i není ovšem úřadu, který by křivým pomlouvám tak byl vydán, jako právě úřad tento. Zpovědník musí mlčeti a věc svou poručiti Bohu.

Jesuitům zvláště se vytýká, že v úřadě zpovědníckém mají špatnou theorii, pak prý mají špatnou praxi a jejich zpovědníkové při dvorech královských že byli zpovědníci špatní.

Než: jesuité nikoho nenutí, aby k nim chodil ke zpovědi; kdyby jesuité byli tak špatnými zpovědníky, lidé by k nim zajisté nechodili.

Poslyšme napřed o zpovědnících při dvorech královských.

Slovutný P. generál Claudius Akvaviva, »když tak důležitou věc byl ve mnohých mších svatých Bohu poručil a se svými assistenty bedlivě uvážil,« nařídil zvláštní způsob »ordinatio de confessariis principum« o zpovědnících knížat, a tyto jeho rozkazy byly ve valné kongregaci r. 1608 potvrzeny.¹⁾

»Žádá-li který kníže,« — praví P. Claudius Akvaviva — »některého kněze z Tovaryšstva Ježíšova za stálého zpovědníka, ukážou se mu především stanovy, kterými se kněz ten bude musiti řídit. Se vši uctivosti, ale také rozhodně se mu poví, že toliko za těchto podmínek Tovaryšstvo ten úřad převezme.«

»Předně bude kněz ten bydliti v kolleji, a tak tam bude poddaným, jako dříve býval; bude zachovávatí všechny stanovy řeholní a žádných privilegií před druhými nebude míti. Zejména nebude smět žádných peněz ani přijímati ani rozdávatí, ani jakýchkoli jiných darů. Bude na klausuru rovněž tak vázán jako druzí, jelikož by jinaké výsady byly na závadu ře-

¹⁾ Vytlačeny jsou v Institutum S. J. volum. II. pag. 259.

holní kázně, a ani knížeti ani zpovědníkovi by neprospěly.

»Přebývatí nebo přes noc zůstatí při dvoře nesmí. Kdyby knížete na cestách provázal, tu, kdykoliv přijde do míst, kde Tovaryšstvo má své kollegium, zůstane přes noc v kolleji; není-li tam kolleje, poprosí některý klášter neb některého kněze za nocleh.

»Musí se vystříhati, aby se nepletl v nižádné cizí a politické věci; to se mu velmi přísně zapovídá. O to jedině se starej, co se týká svědomí knížete neb pobožnosti a dobročinných skutků; velmi dobře bude, pakli mu kníže sám všecko míchání do politických věcí zapoví. Tak bude zpovědník jednati s větší smělostí a svobodou, a kníže mnohým mrzutým plotkám ujde.

»Žádným způsobem na se nevezme žádných přímluv, aby na př. někomu k úřadu pomohl, aby nějakou milost neb právo zjednal atd.

»Bedlivě se má vystříhati, aby úředníkům neb ministrům knížecím ničehož neporoučel; to si udělá kníže sám. Tím méně smí dvořaniny neb úředníky kárati; i tenkrát, kdyby jej kníže za to žádal, ať to pokorně zamítne. — Za to však kníže dovolí, že svého zpovědníka klidně a trpělivě vyslyší, když jej někdy napomene; neb slušno, aby kněz s uctívou upřímností směl povědětí, co ke cti Boží a ku prospěchu knížete za dobré uzná; a to nejenom, co se bezprostředně jeho osoby týče, nýbrž i kdyby ministři potlačovali poddané, kdyby dávali pohoršení, ježto kníže ve svědomí jest zavázán, takovou věc poríditi.

»Zpovědník pak sám budiž v kolleji pamětliv řeholní pokory a poslušnosti k představeným a všem druhým bude roveň v obydlí, v oděvu a ve všem ostatním, aby se pro svou důstojnost nestal pánovitým, na sobě si nezakládal a nad jiné se nevynášel. Jedním slovem: budiž pamětliv, že není nic víc než zpovědník, a co se netýče toho úřadu, že se netýče jeho. Ano, kdyby představení za dobré uznali, jej toho úřadu zbaviti, zbaví jej, a knížeti dá se místo něho kněz jiný.«

To vše se hned z počátku knížeti uctivě poví, a — kdyby žádal, i písemně podá; na jeho vůli pak bude, za těchto podmínek si kněze z Tovaryšstva vzíti čili nic.

Vytýká se sice Tovaryšstvu, že jejich zpovědníci na dvorech královských se příliš míchali do věcí politických. Náрек tento jest příliš všeobecný; měl-li by platnosti míti, musila by se uvéstí jména těch jesuitů a případy, ve kterých do politiky zabíhali; jestliže některý skutečně pochybil, byl jistě napomenut od představených řádu; vímet, že jim byl takovou poslušností zavázán, jako každý jiný. Než to se obyčejně nečiní, a tím žaloba svého základu pozbývá. To však jest pravda, že když dvě protivné strany v zemi se nalézaly, každá z nich se dovolávala přímluvy zpovědníka královského, a ten když jim po vůli nebyl, naříkala naň. An přítelem býti nechtěl, nepřitelem jej vinila. Také se mnohá záležitost týkala svědomí králova, a zpovědník byl zavázán, králi poraditi.

Jesuité zpovídají vznešené osoby, ale s toutéž péčí se obětují chudým a prostým lidem. Kdo přijíti chce, snadno přístupu nalezne. Stanovy Tovaryšstva prikazují, aby kněží řádoví s láskou byli nakloněni sv. zpovědi; přijde-li mnoho lidu, aby raději nechali, pokud možno, jiných prací; nebo předvídají-li, že v jisté dny bude silný nával lidu k sv. zpovědi, aby si jiné práce odbyli dříve, aby pak tím pohodlněji zpovídati mohli. (Reg. sacerd. 13.)

Vytýká se jim brzy, že jsou ve zpovědi tuze přísní, a brzy zase, že jsou příliš málo přísní. Protože tyto výčitky již samy o sobě jsou podezřelé, dobře bývá se podívati na toho, kdo tak mluví, i zeptati se ho, kolikráte již asi u jesuitův u zpovědi byl?

Jesuité slyší sv. zpovědi zrovna tak jako každý jiný kněz, tutéž morálku studují, která na přemnohých biskupských seminářích jest zavedena, stanovy zpovědníků Tovaryšstva Ježíšova jsou téměř tytéž, jako stanovy duchovenstva světského; kdo tedy jako věrný katolík svatou zpověď vůbec ctí, nebude ji tupiti ani u jesuitův.

Kniha, dle které jesuité theologickou morálku studují, jest »Compendium theologiae moralis auctore P. Gury Soc. Jesu«. Není sice přikázána za školní knihu, ale tak dobře jest sestavena, že jesuité ji kladou za přiměřenější nad jiné, a nejenom jesuité, nýbrž i professoři na jiných přemnohých ústavech theologických podle ní se řídí, a veliký počet biskupův po katolickém světě a sám papež Pius IX. ji schválili. Za to liberálům P. Gury nikterak se nelíbí. Proč? Že prý tuze hoví laxismu, jest prý tuze málo přísný! — Ah, ti liberálové sami k zpovědi nechodí, a chtějí, aby se s druhými ve zpovědi kdo ví jak přísně zacházelo! Než P. Gury takové přísnosti milovníkem nebyl, a s ním se srovnávají jesuité i ostatní kněží, ano i biskupové a sám papež. První, kteříž jesuitům výčitku přílišného laxismu činili, byli jansenisté. Byliť jansenisté náboženskou a politickou sektou v sedmnáctém a osmnáctém století, nejvíce ve Francii, kteří svou nemírnou přísností smutné památky došli. Oni namnoze upírali člověku svobodnou vůli; tvrdili, že některá přikázání Boží jsou tak těžká, že jich člověk zachovati nemůže a Bůh že milosti nedá, aby se plniti mohla; kněží jansenisté nedávali lidem rozhřešení pro sebe menší hříchy a k sv. přijímání přistoupiti jim dovoliti nechtěli. Jesuité se takové novotě opřeli, tvrdíce, že taková nemoudrá přísnost vede až k zoufalosti, že P. Ježíš tak přísný nebyl, nýbrž že náš božský Pán a Mistr byl milosrdný, a kněz že má jím býti též! Stalo se, že v krajinách, kde jansenismus převládal, lidé se báli choditi k svatě zpovědi a k sv. přijímání, a když pak r. 1762 byli jesuité ve Francii návodem jansenistův utlačeni a jansenismus vrch obdržel, tu ovšem veliká část národa pro samou přísnost ani k sv. zpovědi nešla.

S lítostí to pozorovali ostatní kněží a moudří laikové, opřeli se, pokud v oněch bouřných dobách lze bylo, neblahým novotám, a rádi byli, že jesuité při svém návratu r. 1814 opět se svou bývalou mírností ve sv. zpovědi jednali. Jesuita P. Gury sepsal na základě sv. Alfonsa z Liguori svoje dílo: »Compendium theologiae moralis,« duchovenstvo téměř všech

diocesií francouzských se podle té knihy řídilo, a hle, lidé opět začínali k sv. zpovědi choditi. — Jansenisté zráželi od zpovědi, jesuité i jiní kněží radí častější zpověď a přijímání. Nikdo neupře, že častější sv. zpověď a častější sv. přijímání jest veskrz ve smyslu katolické církve.

Dobře činí duchovní, buďte si jesuity nebo ne, že křesťany k častějšímu přijímání těchto Svátostí povzbuzují, a dobře má P. Gury a jiní kněží s ním, že se oné nemoudré přísnosti jansenistův opřeli. Mírně, ač ovšem nikoliv lehkovázně zacházejme s lidmi ve zpovědi a oni opět s důvěrou přijdou. Dejte mladému člověku, když byl pochybil, a snad těžce pochybil, dejte mu naději, že se chyba může napravití, a získáte ho: vezměte mu tuto naději, — a uvrhnete jej v propast zoufalství!

Jak moudře počíná si kněz, když s hříšníkem příkře nejedná, ale návrat, bez toho dosti těžký, laskavým slovem mu usnadní!

Vychování mladého věku. — Jinoch jeden přistoupil k P. Ježíši a tázal se ho: »Mistře dobrý, co učiním, abych života věčného došel?« Tedy pohleděv naň, zamiloval ho Ježíš. — Příběh ten si církve vždycky uváděla na mysl, když školy zakládala na vychování mládeže. Tovaryšstvo Ježíšovo, zavázáno sloužiti pod vítězoslavným praporem Krista Pána, týmž způsobem za svatou povinnost si kladlo, mladý věk voditi k Bohu, a to ne jakoukoli službou, nýbrž právě vědeckým vzděláním.

Úkol ten si Tovaryšstvo vytknulo v prvním počátku svém, a do nejnovější doby jemu věrno zůstalo; ale v žádné práci tolik odporu nezakusilo, jako ve studiích a u vychování mládeže zakouší. Příčina toho jest známa. Školy jsou hlavním momentem života politického a náboženského. Která strana se zmocnila nadvlády nad stranami druhými, zařídí školy dle směru svého, a může-li, vytiskne druhé strany ze škol.

Jako nejpádnejší námitka proti školám jesuitským se uvádí, že prý nedovedou vyhověti pokroku našeho

času ve školách, nechtějí se podrobiti státním zkouškám. a proto prý se jim školy svěříti nesmějí.

Že se jesuité zprvu nepodrobovali státním zkouškám, jest pravda; ale učinili to z příčin důležitých. — Praví se dále, že staré jezuitské školy snad si zasloužily chvály, ale náš věk že jest jiný než byl věk starý, a tudíž že se jesuité ke školám připustiti nesmějí.

Zde třeba činiti rozdíl. Kdyby jesuité řekli: všechny školy přestanou, my jediná budeme učiti dle starého způsobu, tu by právem takovýto násilný monopol mohl býti zavrhován; ale když jesuité praví: ponechte si školy všechny i metody vyučování, ale dejte i nám svobodu otevřítí školy, každý občan ať má právo, voliti mezi školami vašimi a školami našimi: zdali v žádosti takové jest nějaké bezpráví?

Jesuité by v pokroku vědeckém pozadu nezůstali. »Ústava« jejich jim to přikazuje, aby se ve studiích stále řídili dle potřeby času, země a národa, kde žijí; osvědčili to i skutkem, anať »ratio studiorum« nynější namnoze se liší od způsobu bývalého. Všimněme si blíže některé části studijního řádu jezuitského.

Když svatý Ignác psal »Ústavu« Tovaryšstva a a dospěl k pojednání o studiích, velice studie schválil a skoro na první místo mezi všemi pracemi je postavil, ale otázce se vyhnouti nemohl: odkud vzíti potřebného nákladu na studie? Buď mohl zvoliti úplnou chudobu, nebo fundace aneb školní plat. První způsob měl mnohé přednosti do sebe, ale též veliké překážky ve studiích; třetí byl nebezpečný; zvolil tedy způsob druhý, totiž fundace pro školy a kolleje. Ukazuje se často na velikolepé domy a statky jesuitův, ale zamlčuje se, k čemu byly ustanoveny. V nákladných těch budovách měl každý professor světničku dosti skrovnou, mnohdy i dva musili bydleti pospolu, ale školy a vše, co k nim patřilo, byly velikolepé, jakož i jezuitské kostely nákladné bývaly. Opakuje se, že jesuité mívali veliké statky. To jest pravda, ale pravda také jest, že stát nedával na jejich školy nic, studující neplatili též nic, a při každém gymnasiu bylo 30, 50, 70 i 100 žákův, kteří oděv, stravu, knihy atd. dostávali darem, v kolleji přebývali, majíce tam výborné zaopatření.

K těmto ústavům měli duchovní správcové neb rodiče hochů vtipných a chudých snadný přístup, a nejnvytečnější mužové české vlasti v nich byli vychováni. Pešina z Čechorodu píše: (Phosphorus Metr. eccl.) »Zajisté my preláté a kanovníci hlavního kostela všickni, jednoho jediného vyjímaje, své začátky theologických studií a řádů tomuto domu (seminarium S. Venceslai) děkujeme, ať pomlčím o ředitelích jiných chrámů a představených klášterů a o jiných, kteří v povolání svém znamenitých důstojností dosáhli, tak že právem dům tento se může za vzácné a úrodné pole dobrých mravů, pobožnosti a učenosti pokládati.«¹⁾ Vytýkati jesuitům domy a statky nazývám nespravedlností; domy a statky jesuitům byly vzaty, a kam se poděly?

O fundacích na školy a kolleje mluví »Ústava« Tovaryšstva dosti obšírně v díle IV. hl. 1. 2.; mezi jiným praví:

»Poněvadž velmi slušno jest, abychom vděční byli těm, kterých božská dobrota byla ponukla k tomu, aby zbožnou a štědrou myslí založili a nadali kolleje: proto se v každé kolleji Tovaryšstva po všechny budoucí časy bude každého téhodne obětovati jedna mše sv. za fundatora a za dobrodince živé i mrtvé, a každého měsíce každý kněz bude obětovati jednu mši sv. na týž úmysl.«

»Když Tovaryšstvo nějakou kolleji obdrží, ohlásí to P. generál po celém Tovaryšstvu, a každý kněz bude za fundatora tři mše sv. obětovati, aby dobrota Božská jej u všech věcech řídila a svými dary obdařila; umře-li takový fundator, všichni kněží znovu po třech mšech svatých zaň obětovati budou. Kdykoli tu pravíme, že kněží mají mši sv. obětovati, druhým, kteří

¹⁾ Z tohoto domu vyšli mimo jiné mučeníky za víru: Christofor Spotecus, který pro katolickou víru v žaláři zahynul v Stockholmě 1601; P. Melchior Grodecus, který od kalvinistů ukrutně mučen a zabit byl r. 1619; P. Matěj Burnatý, jenž pro víru zavražděn byl r. 1627; bl. Jan Sarkander, jenž za víru a za zpovědnickou mlčelivost trýzněn a zavražděn byl r. 1620. P. Jiri König, který od Turkův byl zabit roku 1664, nepočítaje jiných mužův výtečných. Tento slavný ústav po 60 roku jesuité vydržovali — z almužen.

kněžimi nejsou, modlitby se ukládají, ani jsou ku vděčnosti zavázáni jako kněží. Fundatorové a dobrodinové mají nad to obzvláštní podíl na všech dobrých skutcích, které se v té koleji a po celém Tovaryštvě s milostí Boží konají.«

»Vůbec pak fundatorům a všem příbuzným jejich jak živým tak zemřelým jest Tovaryšstvo obzvláštní láskou zavázáno, tak že jim každou službu, kterou poměry a práce našeho řádu poskytují, milerádo ke cti a slávě Boží prokáže.«

»Pakli se Tovaryšstvu školy nabídnou, aby si je mohlo zcela dle svého způsobu zařídit, má P. generál ve jménu celého Tovaryšstva právo, je prozatím převzít. Kdyby si fundator některé podmínky vyhradil, které nejsou docela podle obyčejův Tovaryšstva, bude P. generálovi (když byl vyslechl radu zkušených mužů) uvážiti, má-li Tovaryšstvo školy ty převzít či nic. Může je převzít prozatím, až příští valná kongregace o nich rozhodne. Ale jak jednou Tovaryšstvo přijalo školy nebo dům některý, nemá je tak snadno opouštět. Majitelem kolejí jest Tovaryšstvo veškeré, a proto ani P. generál ani žádný z professů nesmí ze statků svěřených něco obrátiti na svůj vlastní neb svých příbuzných užitek.«

»Kde fundace není aneb jest tuze skrovná, a kde tudíž nouze k tomu nutká, mají spoluúdobvé řádu prositi za almužnu.«

Základní idee na školách Tovaryšstva pocházejí od samého zakladatele řádu, Sv. Ignáce; podle těchto ideí byly zřízeny školy řádu po celém světě, ve Španělsku, Francii, Itálii, Německu, Čechách, Polsce, Asii, a Americe. Pátý generál řádu, slovatný Claudius Aquaviva, obzvláštní péči obrátil ke školám, aby je ku všeobecné dokonalosti pozvedl. Povolal nejvýtečnější učitele do Říma k vzájemné úradě a 5 prosince 1584 je papeži představil. Byli to příslušníci různých národů: P. Juan Azor ze Španěl, Gonzalez z Portugalska, Tyrius z Francie, Busaeus z Rakous, Goyson z Němce, Tucci z Vlach. Porady jejich trvaly skoro celý rok, a tvoří základ tak zvané »ratio studiorum«. Když byli práci dokonali, Aquaviva svolal

nový sbor dvanácti mužův učených a pro didaktické vlohy výtečných, těm dal znovu celou tu práci přehlédnouti, rozeslal ji po všech provinciích na zkoušku, celé dílo bylo opět spořádáno a pak teprv napřed od řádu a potom od samého papeže potvrzeno. I sami protivníci řádu svědčili, že tato »ratio studiorum« jest výtečná, a školy Tovaryšstva dodělaly se s pomocí Boží velikých úspěchů. Nejlepším důkazem zdatnosti při školách bývá, když se v praxi osvědčí; a toho důkazu se oné »ratio studiorum« v hojně míře dostalo. Řád si ji zachoval až do svého zrušení r. 1773; tu byla »ratio studiorum« zavržena, nové metody se zaváděly, ale jejich nestálost a ustavičné změny budily jen nedůvěru.

»Ratio studiorum« se může snadno zdokonaliti; pokroky ve vědách a umění našeho věku v ní najdou příslušné místo, jelikož výslovně nařizuje: »Aby celá práce Tovaryšstva dobře prospěla ke slávě Boží, má provinciál dbáti, aby všichni, jak představení tak podřízení, dokonale zachovávali vše, co k »ratio studiorum« patří. Že však pro rozličné krajiny, rozličné časy a národy se může mnohá změna přihoditi, tedy provinciál, když uzná, že v jeho provincii se něco jiného lépe hodí k dobrému prospěchu studií, podá zprávu P. generálovi, aby se, cokoli k dobrému prospěchu slouží, zařídilo, nicméně tak, aby se co možná zachoval společný náš způsob.« (Prov. reg. 38. 39.)

Nebylo snad ani jediné valné kongregace řádu, která by se otázkou studií byla neobírala, pokrokův a změn svého času neuvážila; ovšem že každou novotu nepokládaly za pokrok, spíše mnohým novotám se rozhodně opřely. Zejména ve studiích vyšších jsou potřeby nového věku jiné, než bývaly za časů minulých. Bývalať jindy mnohá věc, o které nikomu ani pochybnost žádná nepřipadla; ale za věku našeho se na ni útočí, a tudíž s obezřelou důkladností hájena býti musí. Za to bývaly druhdy ve školách a v knihách jiné otázky rozebírány, buď že byly záhadny, buď že sloužily ke zbystření mysli: za našich dnů pak se mohou pominouti, aby času zbylo na otázky věku našemu přiměřené.

Podobně se musí za našeho věku více času věnovati vědám mathematickým a fysickým. Jakož Tovaryšstvo již za minulých věků rádo se obíralo matematikou a fysikou, tak i za věku našeho bedlivou myslí pěstuje tyto krásné vědy; dobře si toho všimnuli, kdožkoli si všimnouti chtěli. Že někteří učení mužové nadužívali fysiky, geologie a p. k záhubě křesťanského náboženství, nesmějí křesťané věd těch se vzdáti, ale právě v nich hájiti víru svatou. Nebo pravda jest jediná, všem vědám společná; nemůže tedy býti, aby pravda jedné vědy odpírala pravdě vědy jiné, a pravdy našeho křesťanského náboženství neodpírají pravdám vědeckým, jako naopak věda žádná neodpírá náboženství. Kde však libovolné výmysly za pravdu se kladou a v odpor se sv. písmem se uvádějí, tam jest úlohou mužů křesťanských, vyvrátiti takové výmysly, a tím více tudíž sluší pěstovati ony vědy, které samy o sobě tolik přispívají k poznání a k úctě velebnosti božské. Spisy od jesuitů v nejnovější době vydávané a výzkumy od nich učiněné svědectví vydávají o pilnosti jejich v oboru tomto.

Úkol, jež si Tovaryšstvo na gymnasiích a lyceích vytklo, jest: připraviti žáky pro studium, které si na universitě obrátí chtějí, a poskytnouti jim takového vzdělání ducha, jakého se při každém vyšším stavu vyžaduje. Především tedy dodává chuti a lásky ke studiu i zvyká na duševní práci. Gymnasia a lycea mají duševní vlohy vzbuditi a pěstovati, cvičiti paměť, říditii fantasii, šlechtiti aesthetický cit, rozum bystřiti, vůli ustáliti v dobrém; a spolu s tímto formálním vzděláním mají podati taková umění a vědomosti, kterých žáci budou potřebovati jako základu vyššího studia aneb v praktickém životě, zvláště v chování mezi vzdělanými stavy. K tomuto cíli užívalo se vezdy těchto prostředků: studia klassických řečí, návodu k výmluvnosti spolu s řečí mateřskou, s dějepisem a s arithmetikou, posléze filosofie.

Tento způsob studií není vlastním majetkem řádu Tovaryšstva Ježíšova, nýbrž před ním již dávno býval i později setrval na jiných učilištích mimo Tovaryšstvo. Základní a hlavní předměty jeho poznáváme ve starém

triviu: »grammatica, rhetorika, dialectica,« a předměty k plnějšimu vzdělání sloužící vidíme v quadriviu: »arithmetica, musica, geometria, astronomia«. Jako ony bývalé trivie a quadrivie k vyšší dokonalosti dostoupily, když řecký humanismus se jich byl ujal, tak opět v podstatě své zůstaly, ale k vyšší dokonalosti byly povýšeny, když Tovaryšstvo ve školách jim učiti začalo.

V prvních letech jest jinoch skoro výhradně zaměstnán studiem řečí. Dvakrát za den se vykládá grammatika, denně dvakrát autor latinský a jednou řecký, skoro denně jsou předepsány úlohy písemné a veřejně se opravují, každým dnem se paměť mnohonásobně cvičí. Tím návodem se jinoch za čtyři roky naučí dosti zběhle rozuměti autorům, a nejenom, že paměť a rozum se vybrousily, nýbrž ustavičným čítáním starých klassiků se probudil též aesthetický cit krásy. Této aesthetice jsou pak věnovány dva následující roky. Místo mluvnice zaujímá teď — a sice opět denně — nauka o výmluvnosti; napřed lehčí způsoby poesie a prosy, potom řeči a těžší básně. Ve studiu řečí se ovšem ustavičně pokračuje, a to výkladem latinských a řeckých autorův, ale hlavní směr těchto výkladů jest, přivoditi ku vědomí pravidla čistého vkusu na oněch klassických vzorech. Písemné cvičení stylu se opět skoro každého dne koná, buď doma nebo ve škole. Úlohy se obyčejně dávají »ad imitationem auctoris classici«, i postupují od prosté povídky až k vybroušené řeči. Takové písemné cviky, časté a krátké, hlavně když jarý žák je veřejně smí přednésti, nemálo přispívají k pružnosti mysli, a jesuité nad to užívají — kde mají úplnou svobodu učení — dvou výborných prostředků; jsou to jejich »předstihy« a »akademie«.

V předstihu (concertatio) hledí žák ve známosti grammatiky neb autorů předstihnouti svého soupeře, neb jeden oddíl žáků předstihnouti oddíl druhý, buďto soukromě ve školní síni, neb slavně u přítomnosti celého gymnasia; leckdy i nižší třída k takovému zápasu vyzve třídu vyšší.

Bohabojnost a čest bývaly u jesuitů první pohutkou k pilnému studiu; tělesných trestů se hrozili. (Reg. prof. com. 39.) »První starostí učitelovou buď, — tak velí »ratio studiorum« — aby žáci zachovávali stanovy a plnili, co o studiích bylo řečeno. Toho pak snáze dosáhnou naději na poctu neb odměnu aneb strachem před pohaněním, nežli bitím.«

Akademie jest výbor výtečných žáků, kteřížto mimo školní hodiny se scházejí a rozmanitá, jak písemná tak ústní cvičení provádějí; tu vykládají některá těžší místa autorů, tu vlastní svoje básně a řeči podávají soudu svých spoluakademiků. Jako v předstizích, tak i v akademiích jest učitel přítomen, vybízí, krotí a řídí je; několikráte do roka pozvou se rodiče, přátelé a dobrodinci, aby slavnou akademií poctili svou přítomností. K takovým slavnostem bývá budova školní, chodby a síň okrášlena, což si žáci dělají a řídí sami, a tak se učí pro školu živu býti. Arci i magister musí býti pro školu živ, všechna práce jeho patří škole, všechna útěcha plyne mu ze školy.

Kdekoliv jesuité mohou, učí podle své vlastní metody. Činí tak především při výchově vlastního dorostu řeholního. Ve školách veřejných pro mládež světskou přizpůsobuje se Tovaryšstvo, kde musí, encyklopaedické osnově vyučovací vládou uznané nebo nařízené, a stará se o to, aby mělo dostatek vlastních odborných profesorův. Kde toho třeba, jako na př. v Rakousku, podrobují se jesuité nyní i státním zkouškám. Ale od cíle, zásad, metody a směru vychování, jak v »Ratio studiorum« byly vytknuty, neodstupuje Tovaryšstvo nikdy ani v nejmenším.

Kde jesuité mohou učit podle své metody, tam se v každé škole učí jednomu hlavnímu předmětu, a počet předmětů podřízených není veliký, tudíž v každé třídě není leč po jednom učiteli, a nedopouští se, alespoň v nižších třídách, aby více učitelů jedny žáky učilo. Kde jiné školy rozmnožily počet předmětů, kterým se mládež najednou učiti má, tu zaveden systém, že více učitelů do jedné třídy přichází.

To však jest jisto, že, kde ve škole jest jediný učitel, zejména v nižších školách, větší vážnosti u žáků

získá, a to jest skoro první podmínkou jak intelektuálního tak i morálního vychování. Učitel sezná lépe své žáky, jejich schopnosti, vrozenou povahu, jejich dobré i zlé způsoby, ano i zárodky vznikajících naruživostí. Takové známosti nabude jen ustavičným, bezprostředním obcováním s nimi. Z jednotlivých výkonů si jen tenkrát utvoří spravedlivý úsudek o dobré neb zlé povaze žákově, když výkony ty uváží ve spojitosti s veškerým chováním jeho; nitro žákovo se mu jen tenkrát vyjeví, když jej bude pozorovati v okolnostech rozličných, aneb při vyučování v předmětech rozličných.

A což náboženství? Jemu v nižších třídách věnují se týhodně toliko tři čtvrti hodiny, ve vyšších třídách školním předmětem ani není; i tyto tři čtvrti hodiny smí magister zkrátiti a konati příhodnou exhortu. Před svátkem se vykládají kostelní obřady; dějepis církevní se nepřednáší, ale životy svatých se žákům schvální. Tak bývalo na gymnasiích jezuitských, a nicméně jsme slychali vypravovati od starých lidí, jak žáci jesuitů náboženství znali a je milovali! Nezapomínejme však, že k takové praxi patří celý systém vychovávací, jaký tenkrát býval.

O poměru »náboženství« k ostatním předmětům gymnasiijním jedná výtečný jeden rektor T. J. ve Frýburku švýcarském v memorandu, které byl spolkové radě podal.¹⁾ Slyšán ovšem nebyl, ale povšimnutí jeho slova zasluhují přece:

»Jelikož k mužům mluvím, kteříž se mnou považují náboženství za základ všeho vychování a vyučování jak veřejného tak domácího, chci ukázati místo, které náboženství v řadě předmětů patří, a upozorniti na osud, jaký mu hrozí.«

»Prospěšno jest ovšem, mládež vzdělati ve vědách a v krásném umění, ale potřebno nade všechno, v srdci jinochů pěstovati ctnosti, které z nich učiní dobré syny a dobré občany, a tím pojistí štěstí a mír v rodinách, blaho a slávu ve vlasti. Náboženství jediné jest s to, aby takové ctnosti vyvodilo, a netoliko počestného

¹⁾ Vydáno tiskem: »Les Jesuits du Collège s. Michel à Fribourg en Suisse.« Imprimerie de S. Delisle 1834.

muže, ale i křesťana vzdělalo. Náboženství staví žáka před obličej Páně, ve jménu Jeho prikazuje poslušnost a pilnost, a ji obrátí v zásluhu, kteráž jediný Bůh jest původ a pohnutka, a za niž jediný Bůh odplatou býti může. Tak náboženství mírní, co práce má do sebe trpkého, a v blahém pocitu splněné povinnosti i přemáhání poskytuje radost. Ono bdí, kde oko učitelovo bdíti nemůže, i předejde nedbalosti i lenosti; ono učí vědomostí nabytých správně užívati, odkazuje na jejich původ a konečný cíl, a poskytuje spolu nejbezpečnější záruku mravnosti, učelivosti a pokroku studentův. Náboženství tedy patří ve studiích na první místo. Ale v metodě, proti které se vzpíráme, se snižuje na předmět podřízený, tak asi jako geometrie, arithmetika a pod. Což tím neztrácí vážnosti v očích mládeže, která všecky jiné předměty si dříve oblíbí než náboženství, anof jí těžké břímě ukládá? Jaký blažený vliv může nauka míti na mysl a na srdce, která náruživostem tak odpírá, a při tom veškeré vyšší vážnosti jest zbavena? To jest první nevýhoda, kterou náboženství v oné metodě trpí.

»Ale byt se náboženství postavilo na první místo, kam patří, byt péčí učitelovou víra se stala oním »rationabile obsequium«, jak apoštol žádá, a byt paměť žáků věrně ten poklad uchovala: nebude tím dosaženo; co se dosáhnouti má. Vyučování osvíti rozum, ale nezahřeje a nerozpálí srdce, a přece jest srdce nejpřednějším, ať nedím jediným předmětem péče dobrého učitele náboženství. Na srdce musí působiti, má-li si žák zamílovati nauku, kterou byl seznal, má-li si jí vážiti a podle ní jednati; sice jinak se nevychovejí mužové ctnostní. Neboť, není-li náboženství leč jen předmětem badání, dokazování, a snad i potravou profanní zvědavosti, nevnikne v srdce jinochovo, aby tam zkrotilo náruživosti a ctnostem pomohlo k vítězství, neboť takové vítězství nemůže býti leč výsledkem zbožných obyčejův a praktického výkonu.

»Methoda, kde učitel náboženství se jen dvakráte neb třikráte za týden ve škole objeví, patrně dopouští jen theoretický a spekulativní výklad, a posledním a nezbytným následkem toho bude, že jinochové vstoupí

do světa s náboženstvím sice v hlavě a v paměti, nikoli však v srdci a ve vůli. I což jest to jiného, leč loďku vyhnati do prostřed bouře bez vesla a bez veslaře?«

»V takových školách však, kde jest toliko jeden učitel, stojí náboženství netoliko v čele všech předmětů, ale provívá a oživuje celé vyučování, žádného předmětu se nevzdálí, mluví ve všech řečech, a studentům stojí všude před očima. Veškerá křesťanská nauka jest po třídách rozdělena, dějepis biblický a dějiny církve slouží nauce za příklady, exhorta, jakou učitel každou sobotu k svým žákům má, ukazuje praxi v životě, rozněcuje mladistvá srdce, vyzývá je, aby náboženské přesvědčení své skutky osvědčovali. Takovýmto stálým užíváním těchto prostředků vniknou náboženské pravdy do srdce, přejdou v charakter a podrobí si náruživosti, jsouce nad ně silnější a šlechtnější. Tak upevní náboženství vládu svou pro celý život; i tenkrát, když náruživosti a světské zájmy se je zdály utlumiti, přebude v hloubi srdce, a časem svým lkajíc a hrozíc probudí vinníka a k činnosti jej uvede nazpět.«

Skutečně nám dějiny uvádějí mnohé příklady toho, jakou láskou žáci jesuitů lnuli k náboženství a ke svým bývalým učitelům tam, kde dle řečené metody byli vychováni. I když se byli spustili zásad ve škole nabytých, přece jim zůstala jakási úcta k náboženství a k učitelům.

O takové úctě a něžné lásce k náboženství a k učitelům jsme slyšovali všickni od oněch starých mužů, kteří k jesuitům do škol chodívali, pokud jesuité podle své metody učiti a vychovávatí směli. Ale za věku pozdějšího se změnily náhledy, bývalé školy se v podezření uváděly, a nejvíce se jim vytýkalo, že prý vychování jejich nebylo »národní«.

Než takové podezření bylo v časech posledních tak často při věcech rozmanitých uváděno, že své původní ostrosti ztratilo, a žádný vážný muž se jim na první pohled uchvátiti nedá, aby nepovázil, co v skutku na něm jest. — Vzpomeňme na vlastní otce a dědy své, kteříž o svých učitelích jesuitech tak chvalně byli vypravovali, zdali tito otcové naši nebyli upřímní

národovci, pccití Češi, vzorové naši? Kde se této čisté lásce k české vlasti a k české mluvě naučili? — U svých rodičů, u svých kněží, u svých učitelů-jesuitů. Co P. Vydra (slova jeho později uvedeme) řekl, neřekl sám ze sebe, řekl za mnohé jiné.

Ovšem slova »národ«, »národní«, »láska k národu« jsou slova šlechetná; běda národu, který sám sebe nectí, a syny své pro národ nevychovává: ale právě, že »národ« jest věcí tak svatou, nadužívali mnozí jména toho, a moudří mužové již nevěří všemu, co se jim za »národní« podává neb prodává. Tudíž i námitka a kletba ona, že vychování u jesuitů nebylo »národní«, chladné úvahy již dopouští.

Na důkaz té námitky by se snad uvedlo, že jejich gymnasia, filosofie a theologie — tyto odbory oni měli — byly na záhubu české řeči a národnosti 1. pro germanisaci, 2. pro nedostatek vědeckosti, 3. pro drahé vychování; neb snad 4. že vyváželi peníze do cizích zemí, 5. že hubili práva vlasti a konečně 6. že v nebezpečnosti sami pro vlast ničeho nedělali a žáky k tomu nevodili?

1. K obavě první odpovídám: Jesuité měli gymnasia v Praze, na Hoře Kutné, v Hradci Jindřichově, v Hradci Králové, v Chebu, v Chomútově, v Jičíně, v Klatovech, v Krumlově, v Litoměřicích. Ani o jednom z těchto gymnasií nemůže se dokázati, že by na něm jesuité byli zavedli germanisaci! — Naopak, když se v XVIII. století počínalo násilně naléhati na zavedení němčiny do škol, jesuité se tomu opřeli a v odporu setrvali až do zrušení vlastního řádu. Tu pak, sotva že bylo zrušení ohlášeno, již obdržel dvorní rada Blümegeu rozkaz: »rozličná gymnasia a menší školy jesuitův o 2 až 4 třídách buďtež zcela zrušeny a místo nich německé školy podle zavedené metody škol normalních zařízeny.« To platilo o gymnasiích menších; ale ani gymnasia větší nezachovala českého rázu, jaký za jesuitů v nich býval.

Že by filosofie a theologie, kdež podobně jesuité učili, byla germanisací hubila českou řeč, posud nikdo netvrdil, a sotva kdo bude tvrditi, ježto vůbec známo,

že hlavně katoličtí theologové českou národnost uchránili.

2. Jesuité znali dobře národ český. Každý národ má k některým vědám a uměním schopnosti větší, k jiným jsa méně nakloněn. Tak bývalo u starých Řeků, Římanů, tak jest u Španělů, Francouzů, Němců. Moudří učitelé mají to na zřeteli a »Ústava« Tovařystva přikazuje, aby učení bylo zařízeno dle rozdílu »krajín, časů a národů.« Jesuité zpozorovali u národa českého nadobyté vlohy k počtům a k fysice, lásku k dějepisu a velikou schopnost k výtvorům uměleckým. K tomu je tedy vedli; naproti tomu suchopárnou spekulací, ač jí nezavrhovali, přece nepěstovali jí měrou obvyklou.

3. Vychování jesuitů bylo pro lid, protože bylo velmi laciné; jesuité učili zdarma, školné bylo a jest zásadně v Tovařystvu zapověděno. Tovařystvo požívalo veliké důvěry; byly mu svěřovány fundace pro chudé hodné studenty. Při každé ze dvanácti kollejí Tovařystva nacházíme takový »domus seu convictus pauperum« pro chudé studenty.

Ano ústavy Tovařystva dosáhly takové oblíby, že chudý, ale výtečný student mohl povýšen býti i do stavu šlechtického (a Lauro): lze si pomyslit, že to byla pro studentstvo mocná pobídka!

4. Zbytečnou se zdá nyní otázka, zdali jesuité nevynášeli peněz do ciziny? — Zajisté nikoliv. Nebot gymnasia jejich stála peněz dosti; mimo to stavěli a vydržovali u nás mnoho velikolepých chrámů a podporovali mnohonásobně umělce a řemeslníky, dávali tisknouti knihy české s velikým nákladem. Na jiné osobní neb zahraniční výdaje nezbývalo.

5. Než, jesuité prý hubili práva české vlasti. Námitku tuto bývá ovšem bezpočtukráte slyšeti, na jejížto důkaz se uvádějí P. Lamormain a P. Koniáš; vyvrátili jsme ji již na místě příslušném.

Jesuité zajisté měli vliv na šlechtu, na města a na lid, a seč mohli, domlouvali jim, aby zachovali víru katolickou, anebo k ní se vrátili. Tím však se nezkrátilo právo české. Nepřičítám návrat českého národa k víře katolické jesuitům výhradně neb hlavně,

ale neupírám, že značný podíl na něm měli a — dobře v tom činili! Neb jediná víra katolická jest pravou vírou Kristovou; a nad to, po lidsku řečeno, která víra byla po strašných náboženských válkách českému národu prospěšnější: katolicismus či protestantismus?

6. Když pak přišly časy nebezpečné, ve kterých se pravá láska k vlasti nejlépe prokazuje, tu vidíme jesuity a žáky jejich vždycky v řadách prvních.

Švédové dvakrát obléhali Prahu; dvakrát se veškeré dospělé studentstvo hrnulo ke zbrani, jesuita po každé byl jejich vůdcem.

Jednou se tak stalo r. 1639; nebezpečství bylo tenkrát veliké. Studentům vykázano místo, oni sami si dle možnosti ustrojili hradby, a tak statečně odrazili první útok Švédův, že tito se již útoku neodvážili. Jesuita P. Grobendoncque byl velitelem studentů.

Po druhé vrazili Švédové ku Praze a dobyli Malé Strany s Hradčany r. 1648. P. Plachý byl vůdcem světoznámé akademické legie české. První útoky se daly na mostě: akademická legie odrazila všecky. Švédové se usadili pod Žižkovem, a odtud pobořili městské hradby; tam bylo teď nebezpečství největší: tam si tedy žádala akademická legie. Na most dání měšťané, studenti pak a sedmdesát jesuitů mezi nimi hájili zbořeně hradby a v ukrutném, zoufalém boji zahnali Švédy.

Podivná jest udatnost, kteroužto české vojsko nejvíce v tureckých, francouzských a pruských válkách hájilo mocnářství rakouské a práva domu Habsburků. Při 27 císařských plucích toho času nalézali se jesuité řádové provincie české jakožto průvodcové a přátelé vojínů.

Když morová rána v Čechách zuřila, ochotně s jinými kněžími a řeholníky se jesuité obětovali k posluze nemocných. Za morové rány roku 1680 byli v Praze vysláni 22 jesuité k obsluze nemocných, a ti zemřeli všickni; r. 1713 jich bylo vysláno 30; z nich zemřelo jich 15, druzí pak buď se ani nenakazili, buď se zase uzdravili.

Marianské kongregace. — K marianské kongregaci v Čechách patřivali naši nejslavnější mužové, ano domnívám se, že marianská kongregace více přispěla k návratu českého národa v církev katolickou, nežli jesuité sami. Kongregace byla tak moudře zřízena, že její bývalé pobožnosti jsou mezi lidem až podnes oblíbeny, ačkoli více než celé století uplynulo od jejího násilného zrušení.

Svou marianskou kongregaci začali jesuité se studenty, aneb lépe řečeno, zde v Čechách si ji začali studenti sami, a pak teprv požádali jesuity za přispění.

Náboženství, věda, práce, autonomie, čest, udávaly směr, jež si Tovaryšstvo bylo hlavně u vychování mládeže vytknulo. Náboženství jim bylo podmínkou, bez které se vychování ani pomyslit nedá; věda a utužila práce jim vzdělala muže, autonomie a čest jařila charakter dorůstajícího jinocha; autonomii a čest při studentech pěstovali ve věcech, které studentstva se týkaly.

K tomu účelu měli dvě instituce, které proto se tak dařily, že svoboda jim byla dopřána; byly to akademie a kongregace.

O akademiích jsme se již svrchu zmínili; nicméně věnujeme jim ještě několik slov. Akademie ty byly výbor studentův, kteří nad druhé ve škole vynikali a k vyššímu vzdělání konali zvláštní schůze a cvičení. Bývaly na tři rozděleny, jedna byla »academia grammaticorum«, druhá »humanistarum et rhetorum«, třetí »philosophorum et theologorum«. Akademie si volily ze středu svého magistrát vlastní, v úplné samosprávě, tajným hlasováním, »suffragiis secretis«; jeden byl »rector academiae«, několik radů dle počtu akademikův a jeden sekretář. »Rector academiae« většinou hlasů zvolený požíval veliké vážnosti u studentův; úřadem jeho bylo, s pomocí magistrátu řídit akademii, dbáti o čest gymnasia neb lycea, a v příhodných dobách uspořádati vědecké slavnosti, k nimž rodiče a příznivce studentův zvali.

Magistrát měl též právo, akademiky méně dbalé napomenouti, u přítomnosti veškeré akademie pokarati a, když i tu poslechnouti nechtěli, propustiti z aka-

demie. Arci že professor z Tovaryšstva v tom případě měl dva hlasy, ale »rector academiae« měl též dva, a každý z magistrátu po jednom; autonomie jejich byla tedy pojištěna a pravým směrem pěstována. Provésti se dá jen tam, kde »ratio studiorum« jest v plné platnosti.

Marianské kongregace pak měly úkol, utvrditi vůli dorůstajícího muže k rozhodnému přesvědčení náboženskému, ke ctnosti a k vytrvalé práci v povolání. Jinocha před Bohem a před lidmi nic nekrášlí lépe, než nevinný mrav, útlá pobožnost a rozhodná vůle. Vzdělaný, osvícený rozum ukazuje k dobru, jakého se chopiti dlužno, ukazuje nám je v celém lesku nebeského původu, ukazuje nám i hřích v temné podobě jeho. Rozumem se vůle řídí, a jako druhé vlohy duševní, tak i vůle jest vývoje a zdokonalení schopna, a naopak může též zanedbána i zvrácena býti.

Jsou lidé, kteří jakoby ani vůle neměli, tak se voditi dají, aneb jediné po požitcích smyslných baží choutky jejich. To vlastně ani vůle není, jelikož pravá vůle jedná vždy ve shodě s rozumovým poznáním a rozumovým světlem se řídí, ne pak zevnějším vábením. — Jsou lidé slabé vůle, kteří se odváží jen k tomu, co mají po ruce, na snadě; ale co morálně jest těžké a co mužné vytrvalosti žádá, k tomu nikdy se neodhodlají.

Takovým je třeba posily, a dostanou jí v různém družstvu.

Jakmile se vůle jinochova jednou rázně odhodlá, jest téměř neoblomná, přeneseli jinoch svůj jarý věk a svou bodrou činnost ve svůj charakter: nic vůle jeho nezvrátí, byť jej sváděly nástrahy, byť ctnost a náboženství na odpor narážely: odhodlaná vůle jinochova je s milostí Boží překoná. Ale rázná vůle skládá se ze dvou částí: z ideje a ze žádosti; přední a hlavní částí jest přesvědčený rozum, rázná myšlenka, pak teprv uvědomělá, opravdivá žádost. Svaté náboženství podává jinochovi oboje; a na takových zásadách zřízena jest Mariánská kongregace. Jestli to družstvo, nadšené ideou náboženství, řízené světlem víry, po-

tvrzené církvi a v celé ústavě své autonomicky spravované.

Začátek mariánské kongregace byl mezi studenty ve Vlaších roku 1563, a to zprvu jen nepatrný. Brzy však dověděli se o ní studenti v Praze a žádali za její zařízení. Dne 16. ledna 1575 slavili první shromáždění, a zvolili si svého předsedu a magistrát. Za duchovního správce jim byl dán od řádu M. Edmund Kampian. Údové (sodálové) byli tak vybíraví, že z počátku nepřipustili než 10 studentův, ale v krátkém čase tolik se roznesla pověst její, že družina na 3 sbory byla rozdělena; hodnostáři duchovní a světská, profesoři a žáci na všech fakultách university k ní patřili. Ještě téhož roku byla zřízena kongregace měšťanů a kupců vlašských, jichž tenkrát byl v Praze znamenitý počet. U českých kongreganistů se chválí horlivost a neohroženost. Když studenti, dokonavše studia svá, domů se vrátili, nevystoupili z jednoty, ale na venkově zakládali podobné, a tak se stalo, že brzy byla kongregace česká z nejslavnějších. Chloubou její bylo, že první duchovní správce, který též stanovy byl upravil pro poměry české, Edmund Kampian, mučnické koruny dosáhl za víru katolickou: smrt ta nezastrašila našich jinochů českých, nýbrž vroucí lásku jejich více roznítila. Pražská kongregace požívala takové vážnosti, že biskupové, papežský nuntius a nejvyšší hodnostářové duchovní rádi účastňovali se slavností jejich. Jak rádi by byli jesuité hned z počátku zařídili kongregaci českých měšťanů, ale nemohli, jelikož českých katolických měšťanů bylo málo; ti se tedy připojili ke kongregaci vlašské, až teprve r. 1637 zřízena zvláštní česká kongregace. Za jejího prvního rektora byl dne 25. května zvolen Felix Had z Proseku. Ten den byl českou divadelní hrou oslaven, kteráž byla také císař Ferdinand III. přítomen. Císař byl k prosbě své i s bratrem Leopoldem přijat do české kongregace.

Kongregace mariánské byly mnohokrát od papežů potvrzeny a schváleny; nejslavněji od papeže

Benedikta XIV. zlatou bulou »Gloriosae Dominae«. ¹⁾ Odpůrcové církve katolické usilovali tenkrát potlačiti kongregaci; papež, sám bývalý sodal, znal však její výborný směr, a místo zrušení ji slavně potvrdil. Právě mezi jinými:

»Nebeské královny Rodičky Boží Marie taková jest úcta, tak schválena výrokem božským a pravdivou naukou svaté církve, s takovou útechou se koná ode všech křesťanů věrných, že se až zbytečnou zdá apoštolská naše přímluva, aby křesťany ku vroucné službě její roznítla. Jako Bůh sám poutil Marii, tak ji ctí sv. církev! Tak sv. Ignác, když za praporem Ježíše Krista v těžký boj se odvážil k větší slávě Boží a k spáse svých bližních, jak sám sebe tak vojínny své postavil pod mocnou ochranu Rodičky Boží, a stoupenčům svým, kteří v Tovaryšstvu jeho Bohu sloužiti hodlají, jako závěti přikázal, aby ve všech úradech a ve všech pracích svých a v každém nebezpečení útočiště brali k Marii královně, kterážto pomoci vyjedná u trůnu Božího. Moudře pak a výborně jest v řadě jejich zařízeno, že křesťanskou mládež i vědami i dobrými mravy vzdělávajíce, tu mládež v kongregace blahoslavené Rodičky Boží shromáždití hledí, aby jinochové zvláštním způsobem Marii se oddali, Marii sloužili, jejím takořka návodem, anať jest Matkou krásné milosti, bohabojnosti a moudrosti, spěti k dokonalosti křesťanské. Z takových slavných a bohabojných kongregací, z jejich moudrých zákonův a rozumného zařízení vyplývá nevýslovný prospěch křesťanům všech stavů, kdežto jedni útlou nevinnost, kterou ve svém mládí pojali, pod ochranou nejsvětější Panny zachovali, jiní z osidel hříchu pomocí téhož mariánského družstva opět na dobrou cestu se vrátili, jiní poslěze, z vroucí lásky k Rodičce Boží opustivše svět, zcela se věnovali službě Boží v životě řeholním, aby v Kristu Pánu ukřižování, své vlastní dokonalosti a spáse bližního se oddali. — Proto papežové římské vshecky takové kongregace neobyčejnými milostmi a

¹⁾ Bulla aurea P. Benedicti XIV. »Gloriosae Dominae«. Otištěna v »Institutum Soc. Jesu«, díl I. str. 239.

odpušky v moudrosti své obdařili; tak papež Řehoř XIII. první kongregaci římskou potvrdil a jí odpušky udělil, a pak štědrosti apoštolskou kongregace ty po celém světě rozšířil; Sixtus V. novými milostmi ji obdařil a schválil, Klement VIII. a Řehoř XV. znovu ji potvrdili a schválili, a já, když jsem za mladého věku svého se přidal ke kongregaci mariánské a její pobožné a ctnostné obrady s velikou duševní útechou konával, nyní, za papeže povýšen, milerád potvrzuji, schvaluji a novými milostmi dařím tento krásný ústav důkladné zbožnosti, kterýmžto křesťanská ctnost a spása duší tolik prospívá. — A takž odevzdávám vás v ochranu přeslavné Rodičky Boží a uděluji vám plnomocné odpušky pro každý týden, kdy ke stolu Páně přistoupíte, pro den vašeho přijetí a pro hodinu smrti vaší.«

Konečně je papež vřelou řečí napomíná k horlivosti a přísně zapovídá, aby se nikdo neodvážil jim překážky v cestu klásti.

Způsob, kterak mariánská kongregace se zařizuje, jest ten: Když se několik katolíkův, studentův neb příslušníků jiných stavův umluví, požádají některého kněze Tovaryšstva Ježíšova, neb, kde jich není, jiného kněze, aby byl jejich kazatelem a duchovním správcem; ten zjedná z Říma diplom přivtělení a podílu na kongregaci římské a všech jejích odpuškův, pak se vykoná volba magistrátu veskrz samosprávného. Magistrát družiny skládá se z praefekta, dvou asistentů, asi šesti radů (více méně dle počtu kongreganistův), sekretáře, pokladníka, sakristana a p., dle volby obyčejně veskrze nekněží. — Magistrát koná své řádné i mimořádné porady, jedná v debattách někdy velmi živých o stavu družstva, přijímá nové údy a vylučuje údy nevhodné, zařizuje si svoje slavnosti a pod. Při takových poradách užívají úplné svobody. takže duchovní správce při hlasování má sice dva hlasy, ale praefekt též dva, radové, asistenti a sekretář po jednom, a majorita rozhoduje. Při volbě praefekta, asistentův atd. má každý spoluúd celého družstva po jednom hlase; volba se koná lístky, »secretis suffragiis.«

Všude byli kongreganisté svým šlechtným životem a ráznou vírou ke cti sv. katolické církvi. Ve všech bouřích stály kongregace jako jeden muž. Sv. Karel Borromejský, sv. František Saleský, sv. Stanislav Kostka, svatý Alois, bl. Jan Sarkander, svatý Alfons Liguori svůj mladý věk v mariánské kongregaci posvětili; z ní vzešlo několik papežův, v ní byli králové a vojevůdci. Mezi všemi kongregacemi však snad nejvýtečnější byla kongregace česká. Její první praeses, Edmund Kampian, od něhož i stanovy měla — vylil krev svou za svou víru katolickou; jeden sodal, ještě student, Jan Rokyta, život dal za svou úctu mariánskou; oni dva stateční zástupcové katolické víry v Čechách, Martinic a Slavata, byli kongreganisty, a sice právě tenkrát, kdy oknem byli vyhozeni, zastával Martinic úřad praefekta, Slavata úřad assistenta, Fabricus písař byl sodálem. Všichni tři neohroženě stáli za víru katolickou a Maria je zachovala! Mariánská kongregace roznítla spoluúdy nekněze, aby bojovali za nejsvětější zájmy svaté církve v Čechách.¹⁾

VII. Svědectví o řádu.

Voltaire byl po nějaký čas žákem jesuitův; potom byl ze škol jejich vylákán, i stal se velikým protivníkem křesťanské víry. Ale z výroků jeho souditi můžeme, že v srdci jeho nebylo utlumeny náboženství všecko, ano, že mival chvíle, kdy s útěchou na zbožné vychování vzpomínal. Tak praví: »Co jsem za těch sedm roků, kdy jsem žil na ústavě jesuitů, při nich viděl? Život pracovitý, střídavý a spořádaný co nejvíce; všechny jejich hodiny byly věnovány péči, kterou o nás žáky chovali, a výkonům jejich přísného povolání. Dovolávám se svědectví tisícův mužů, kteří tu byli tak vychováni, jako já. Pročež se vynadiviti nemohu, že se jim vyčítá, jakoby zkažené morálce byli

¹⁾ Upozorňujeme na spis P. Syobody »Katolická reformace a Mariánská družina v království Českém«; 2 díly. V Brně 1888.

učili. Oni měli ovšem své kasuisty, jako je měli druzí řádové, kteříž v otázkách svých též důkazy pro et contra uváděli; ale věru, smí se proto již morálka jejich posuzovati dle satyry »des lettres provinciales«? Morálku jesuitů seznáte z P. Bourdaloua, Cheminaise, a ze spisů jiných kazatelů a missionářů. Položte si jedenkrát »lettres provinciales« vedle kázání P. Bourdaloua. Z oněch se naučíte tupiti všecko, všci lhostejně vykládati v nejhorším světle, a s jakousi ozdobnou výmluvností hanu kydati: z P. Bourdaloua se naučíte, býti přísnými k sobě a mírnými k jiným. Na které straně jest tedy pravá morálka, a která z obou knih jest člověčenstvu prospěšnější? Směle tvrdím, že není nic odpornějšího, nespravedlivějšího a hanebnějšího, než muže ty viniti z lehké morálky, muže, kteří v Evropě nejprísrnější život vedou a v nejdalších končinách asijských a amerických na smrt se obětují.« (Correspondence, lettre au R. P. la Tour.)

Lalande (naroz. 1732, zemř. 1807), výtečný astronom, byl též u jesuitů vychován. Slyšme, jak mocně se při něm ozývala vzpomínka na dobu tu i tenkrát, kdy v život bohaprázdny byl upadl. Jednou napsal: »Vytýká se mi ledacos . . . i také, že prý jsem nedávno jednomu jesuitovi ministroval. Na takové věci neodpovídám, to jediné slovo jesuita se týká mého srdce, mé mysli, mé vděčnosti. Povídalo se, že prý budou ze severu opět uvedeni; to jest smyšlenka, ale připomíná mi, jak jsem politoval zaslepenost oněch, kteří 1762 byli na vrchu. Toho nebude! Člověčenstvo ztratilo navždy toto šlechtné a podivuhodné družstvo mužů, kteříž bez únavy a bez platu pracovali, učili, kázali, evangelium hlásali, nepřátele smiřovali, umírajícím pomáhali, zkrátka práce člověčenstvu nejdražší a nejsvětější konali, ztratilo je navždy, nenabude jich již nikdy! Povaha tichá, skromná, přemáhavá učinila z Tovaryšstva podivuhodné družstvo umění a ctností. Já je znal z blízka; bylť to pluk hrdinů za víru a lásku k bližnímu; náboženství jim dalo síly, jaké filosofie dáti nemůže. Se čtrnácti roky jsem je tolik ctil a miloval, že jsem žádal mezi ně přijatu býti, a posud ještě toho lituji, že jsem v povolání tom, které

mi nevinost a láska ku vědám byla vnuknula, ne-
setrval.«

Thiers, někdejší prezident republiky francouzské, se opřel školám jesuitů. Katoličtí otcové, ba i sami liberálové připuštění jesuitů do škol sobě žádali a trpce káráli vládní monopol ve školách: vláda povoliti nechtěla. Thiers stál proti jesuitům, dokazuje, že vychování mládeže musí býti národní, u jesuitů však že národním není, tedy že se jim školy dovoliti nesmějí. Než Thiers sám, když pozoroval pozdější události ve vlasti své, jal se zkoumati důvody svých protivníkův v otázce jesuitů, zkoumal i své náhledy a výsledek byl, že veřejně na sněmu dřívější mínění své odvolal (dne 20. ledna 1850), řka:

»Ano, v přítomných nebezpečnostech, která tísní poměry společenské, jsem podal ruku těm, na které jsem druhdy narážel, moje ruka jest v ruce jejich a zůstane tam na obhájení toho Tovaryšstva, které odpůrcům našim snad bude lhostejno, mne však hluboce dojíhá.«¹⁾

Šlechtný professor Vydra vydal ve svém kázání na sv. Ignáce vděčné svědectví o Tovaryšstvu Ježíšově. Vydra sám býval jesuitou, po zrušení řádu zůstal professorem matematiky na universitě Pražské; pro jeho dobrotu milovali jej žáci jeho velice, a on jako otec je povzbuzoval k lásce k náboženství a k vlasti. On byl první, který se r. 1796 odvážil, v kostele sv. Ignáce o jesuitech kázati, a kázání své i tiskem vydati. Mezi jiným takto praví:

»Nábožní katoličtí Pražané, čeho ode mne očekáváte? Musím já ovšem přítomným, kterým já neznám jsem, vyjeviti, že jsem r. 1757 té milosti, mně nejvzácnější, od Boha dobrotivého dosáhl, do Tovaryšstva Ježíšova přijatu býti. Šestnácte let v tom Tovaryšství jsem ztrávil, vždy zcela spokojen, ke všemu

¹⁾ Oui, en présence des dangers, que court la société, j'ai tendu la main à ceux, que je combattais la veille: ma main est dans la leur, et elle y restera pour la défense de cette société, qui peut-être indifférente à nos adversaires, me qui me touche profondément.

dobrému veden, k literárnímu umění ustavičně přidržován, a do toho veřejného úřadu na zdejších vysokých školách, ve kterém již čtyřmécitma let s Boží pomocí trvám, postaven.«

»Jest-li co na mně, čímž k zvelebení slávy Boží, k rozmnožení literárního umění a k vycvičení české mně velmi milé mládeže napomáhám, to všecko svému svatému Oci Ignatiovi, v jeho řádu výborně jsa vychován, přičítám.«

»Bylo Tovaryšstvo položeno na znamení, kterémuž bude odpíráno. Odpíralo se jemu vezdy. Nechtě o těch mluvíti, kterým jesuitismus a katolicismus jedna věc sluje, o těch něčeho pomním, kteří proti Ignatiovi a jeho synům sočili a sočí, ač jich jinak neznali, nežli z toho, co o nich někteří bohaprázdni utrhační lidé mluvili neb psali.«

»Tak se stávalo prvním křesťanům, jak dí Tertullian. O nich mezi pohany se takto mluvilo: že by se oslově hlavě klaněli, každé ráno nevinné pacholátko zabíjíce, jeho tělo dříve moukou a solí posypané obětovali, potom jedli a krev pili; že by měli psy vyučené, ježto po dokonalém toho lidského těla a krve požívání všecky svíčky zhasnouce znamení dají k nešlechtnému jednání.«

»Takovým utrhačným lžím věřil netoliko sprostý pohanský lid, ale i konšel a rada. Žádný toho vyšetřiti, zdali by pravda bylo, sobě neoblíbil; důkaz té pomluvy ten jediný byl: »lidé to mluví«, »celé město jest toho plno«, »jáť jsem toho na desíti místech slyšeti musil.« Dostit již na tom bylo, že to o křesťanech řečeno bylo. Již každý tím vinen byl, že křesťanem sloul.«

»Nejinak dalo se tovaryšům Pána Ježíše. Jejich jméno již je vinné učinilo. Co Scioppius, Pascal a nedávno Wolff o nich lživě a bezbožně napsali, tomu slepě ti uvěřili, kteří nikdy jich neznali, a proto také jim se protivili.«¹⁾

¹⁾ Jiná svědectví o řádu podána již dříve.

Opravy.

Na str. 1.	v nadpise čti	Úvod	místo	Uvod.
Na str. 5.	řád. 1.	zdola ¹⁾ čti	veřejně	místo veřejné.
>	7.	> 2. zdola (v pozn.) čti	impēdit	m. impenatit.
>	19.	> 2. zdola (v pozn.) čti	Bernhard	m. Bernhard.
>	50.	> 14. zdola čti	kollejemí	místo kolleje.
>	82.	> 7. shora čti	dokázati	m. pravdu (na konci řád.).
>	82.	> 12. shora čti	professū	místo professorů.
>	96.	> 7. shora čti	vyznání	místo vynání.
>	96.	> 19. shora čti	Apologeta	místo apologeta.
>	101.	> 4. shora čti	tridentská	místo tridentinská.
>	104.	> 5. shora čti	zvláště	místo zvlášie.
>	104.	> 2. zdola čti	diskusse	místo diskurse.
>	109.	> 13. zdola čti	čeronovém	místo čevnovém.
>	115.	> 12. doplň	obránci	po slově: aby.
>	137.	> 8. a 9. shora čti	jednak	místo částečně.
>	146.	> 4. zdola polož	za slovo příčiny	znamení <.
>	147.	> 22. shora čti	povstalců	místo povtsalců.
>	150.	> 8. zdola čti	k vůli	místo k vů i.
>	154.	> 6. shora připoj	ke slovu dovoliti	znamení: ¹⁾
>	158.	> 1. shora (v pozn.) čti	ve svých	místo na svých.
>	178.	> 5. zdola (pozn.) čti	Sotomayora	m. Soto mayora.
>	197.	> 1. shora polož	za slovo liberalismu	znamení <.
>	197.	> čti v nadpise	missiích.	
>	206.	> 14. zdola čti	tak jako	místo tak jak.
>	234.	> 2. zdola čti	rozhodně	místo ro hodně.
>	255.	> 5. shora čti	adiutor	místo auditor.
>	263.	> 5. zdola čti	senátní	místo senátu.
>	263.	> 4. zdola čti	indiánské	místo indické.
>	278.	> 8. shora čti	naši	místo naši.
>	322.	> 11. shora čti	na zmar	místo nazmar.
>	337.	> 3. shora čti	vyučování	místo vyučování.
>	340.	> 8. zdola čti	přijímání	místo přijímání.

¹⁾ Rozumí se vždy v textě, není-li v závorce udáno, že se míní poznámka.

Na str. 341.	řád. 4.	shora čti	byli půjčováni	místo byly půjčovány.
>	353.	> 15. zdola	vynech slovo	byl.
>	416.	> 13. zdola čti	jejich	místo jejich.
>	444.	> 18. zdola	vynech na počátku	a.
>	448.	> 8. zdola čti	vzbudilo	místo vzbu ilo.
>	474.	> 10. zdola	vynech	znamení: <.
>	489.	> 4. zdola čti	Braniborská	místo Brandeburská.
>	523.	> 7. shora	vynech slovo	není.
>	539.	> 17. shora	polož za Jesu	čárku (,).
>	547.	> 9. shora	polož za Jesu	zase.
>	559.	> 2. zdola čti	jenž	místo jež.
>	595.	> 4. shora čti	upřímných	místo svobodomyšlných.
>	595.	> 10. zdola čti	náramně	místo naramně.
>	596.	> 14. zdola čti	generál	místo genererál.
>	609.	> 6. shora	vynech	znamení: >.
>	611.	> 2. shora čti	Lavaletovu	místo Lavalettově.
>	613.	> 9. zdola	polož za Ludvík XIII.	znamení: <.
>	613.	> 8. shora čti	Saldanhy	místo Saldanky.
>	614.	> 14. shora čti	podněcovati	místo podceňovati.
>	614.	> 7. zdola	polož za protestují	znamení: <.
>	617.	> 3. zdola čti	z polovice	místo s polovice.
>	621.	> 5. zdola čti	právo	místo pravo.
>	622.	> 2. shora	vynech slovo	měl.
>	622.	> 9. shora čti	výrobu	místo výroba.
>	622.	> 10. shora čti	nevhodný	místo nevhodné.
>	624.	> 12. shora čti	Beckx	místo Beck.
>	625.	> 4. shora	polož před ano	znamení: >.
>	625.	> 8. zdola čti	modlářství	místo modlářstvi.
>	626.	> 12. zdola (v pozn.) čti	nim	místo nim.
>	626.	> 2. zdola čti	Aquavivy	místo Aquivavy.
>	632.	> 2. shora	polož	znamení: < za slovo černochoy a znamení: > vynech.
>	653.	> 6. shora čti	toto	místo toho.
>	671.	> 1. zdola čti	v níž	místo v němž.
>	673.	> 3. shora čti	v případě	místo o případě.
>	675.	> 1. shora (v pozn.) čti	Historia	místo Historia.
>	701.	> 13. shora čti	byli	místo byli.
>	706.	> 1. zdola čti	nevinní	místo nevinní.
>	780.	> 12. zdola čti	hude	místo nehude.
>	788.	> 7. zdola čti	vřejším	místo nejvřejším.
>	789.	> 19. zdola čti	osobnímu	místo tělesnému.
>	743.	> 12. shora	polož za Ježíšova	čárku (,).
>	758.	> 1. zdola čti	správnosti	místo ryzosti.
>	769.	> 12. zdola čti	vysvědčení	největší chudoby.
>	800.	> 9. shora čti	Cavelli	místo Cavalli.
>	816.	> 15. zdola čti	o ní	místo o ni.
>	822.	> 10. zdola čti	dějinný	místo dějepisný.
>	835.	> 18. zdola čti	náboženské	místo protináboženské.
>	837.	> 1. shora čti	byly	místo byli.
>	839.	> 8. shora čti	omámení	místo omámení.
>	839.	> 4. shora (v pozn.) čti	darům	místo dvorům.

- Na str. 846. řád. 8. shora čti *rozhodlo* místo rozhodlo se.
 > 852. > 7. shora čti *vlivu* místo viivu.
 > 874. > 2. zdola čti *ku vládě* místo ke vládě.
 > 899. > 5. shora vynes z.
 > 910. > 9. shora čti *Lamormaina* místo Lamormanna.
 > 916. > 14. shora vynes: «.
 > 940. > 9. zdola čti *naplniti* místo napiniti.
 > 949. > 6. zdola čti *duchovní* místo duševní.
 > 952. > 17. zdola čti *duchovní* místo duševní.
 > 953. a 954. řád. 1. dole a 1. nahoře čti *dovoluje se* místo dovolují.
 > 959. řád. 17. shora čti *jednání* místo jednaní.
 > 974. > 7. shora polož před *Maximilian* uvoz. znam.
 > 984. > 13. shora čti *Germanii* místo Germannii.
 > 989. > 1. zdola čti *Theodor* místo Thodor.
 > 993. > 5. zdola čti *nekatolickými* místo katolickými.
 > 997. > 10. shora čti *vsunutá* místo vsutá.
 > 1009. > 19. zdola čti *et* místo a.
 > 1011. > 2. shora čti *jež* místo jenž.
 > 1037. > 16. zdola čti *grossartiger* místo grossartiges.
 > 1064. > 1. zdola čti *pozoru hodno* místo pozoruhodno.
 > 1093. > 10. zdola *Pater* místo Pan.
 > 1099. > 15. shora čti *nepobíraly* místo nepobíraly.
 > 1101. > 6. zdola vlož za *slušně* slovo *se*.
 > 1111. > 18. zdola čti *podřízení* místo podřízeni.
 > 1114. > 13. zdola čti *kolleji* místo kolleji.
 > 1119. > 5. shora čti *stavu* místo stava.
 > 1119. > 15. shora čti *pružnosti* místo pružnost.
 > 1125. > 8. zdola čti *k prospěchu* místo v prospěchu.
 > 1151. > 19. shora *studentstva* místo studenstva.

Jiná nedopatření tisku buďtež laskavě opravena p. t. čtenáři.

Ukazovatel osob a věcí.

Sestavil Václav Tumpach.

- Abafi Lud. 915.
 Abailard 1088.
 Abel 827 n.
 Abiponi 189.
 Absolon 339.
 Acosta 206, 229.
 Acta Sanctorum 249.
 Acton 818, 824.
 Adda, nun. 801, 805.
 Adinolfi 61.
 Aegyptologie 226.
 Aestetika 237.
 Agricola 335, 581 n.
 Achilles Beroun. 377.
 Aix 351.
 Akademie orien. 238.
 Aken, van 72.
 Akkomodace oka 218.
 Alagon 709.
 Alanus Copus 123.
 Alba 818, 902.
 Albani, kar., 59, 865.
 Alber Ferd. 330.
 Alberdingk-Thijm 352.
 Albéri 762.
 Albert, soud. rada, 643. — věvoda, 335.
 Albertus Magnus 1088.
 Albrecht z Valdšt. 151. — věvoda bavorský, 500.
 Alegambe 351.
 Alessandrino 819.
 Alexander VII., pap., 466. --halský, 1088.
 Alexis 560.
 Alfons, sv. z Liguori, 434, 457, 470, 548, 1018. — XI., španělský, 681.
 Algué Jos. 1034 nn.
 Alchymisté 226.
 Allen William 1014.
 Allgemein. Deutsche Bibliothek 73. — Zeitung 34, 69, 109, 634, 641, 654, 695, 888, 929. — Anzeiger 831.
 Allouez 203.
 Almada 422, 428, 621.
 Alois sv. 1110.
 Altamirano L. 175 nn.
 Altomünster 581, 586.
 Alvarez 303.
 Alvaro 627.
 Alzog 1000.
 Alžběta, arcivévod., 329. — král. angl., 493, 901 n. — Charlotta, věv orleanská 641 nn. 838.
 Amaral 682.
 Amazonka 199 n.
 Amberg 162, 170, 346, 449 n.
 Amerika 197, 200, 215, 495, 959.
 Amfibologie 478, 1016.
 Amman 208.
 Amstad Jos. 992.
 Anatomia S. Jesu 70.
 Anderledy 976, 1122.
 Andiano 64.
 Andonaegui 179, 182.
 Andrada 174.
 Andreä 103.
 Andreatti 442.
 Andrés 198, 287.
 Andries 527.
 Anet 21.
 Angelita Giov. 728.
 Anglie (Angličané) 15, 70, 256 n. 493, 555 nn., 607 nn. 675, 797, 902, 1046.
 Anhalt 187, 148.
 Anjou, věv., 818.
 Anna, dcera Jindř. saského 857.
 Annat 640.
 Annaberg 871, 877.
 Anselmus sv. 1087.

- Antananarivo 261, 264.
 Anthehus 168 n.
 Anti-Duhr 55, 88, 524, 535, 830, 1002, 1042.
 Antonius Manuel, biskup, 183.
 Antverpy 162, 164, 170.
 Apfalter 438.
 Aquaviva 74, 76 nn., 611, 624, 626, 673, 691 nn., 752, 973, 1103, 1122, 1133, 1140.
 Aranda 424.
 Archeologie 227.
 Archimedes 207.
 Architektura 257.
 Aretin 80, 722.
 Argenti 70, 72, 707.
 »Argent. Bote« 960.
 »Argentin. Wochenblatt« 1043.
 Aristoteles 1084.
 Arles 361.
 Armagnac, hrabě, 660.
 Arnauld A. 84, 516, 531, 589, 699, 702.
 Arneht 36 n., 42, 47, 49 nn., 233, 422, 430, 449, 591, 644, 654 n., 733 n.
 Arneht-Geoffroy 48.
 Arnold, Tob. 309. — Vác. 339. — Em. 1026.
 Arnošt, arciv., 139. — Hessen-Rhein-felský 799, 810.
 Arnoux 637.
 Aron-Arton 1137.
 Arroyo 174.
 Asam 259.
 Asclepi 208.
 Aschaffenburg 149, 589.
 Asie 204, 209, 211.
 Assemani 765.
 Assenberg 255.
 Assumption 181, 189.
 Astorga 653
 Astronomie 207 nn., 211 n., 215 nn., 240, : 64.
 Astruc 420.
 Asuncion 602, 627.
 Atmosfera 229.
 Atomistika 222.
 Attentáty 676 n. — na král. Alžbětu 901. — na státní školu 993.
 Atures 197 n.
 Aubeterre 37, 46, 423 nn.
 Aubigny P. 719.
 Aubigné 824.
 Auger 635, 820.
 Augsburg. Abendztg 1039.
 Augšpurk 81, 96, 109, 111, 116, 120, 125, 164, 335, 449, 581.
 August Silný, kurf. saský, 99, 557, 559, 857 n., 871. — III., kurf. sas., 104, 721.
 Augustin, sv., 463, 540, 1087.
 Austria, de kard., 1089.
 Avancini Mik. 283.
 Avignon 430.
 Azara 201.
 Azor 666, 1140.
 Azpuru 427.
 Baaz 168.
 Bacilly 226.
 Backer, de 207.
 Baden 589.
 »Badener Wochenblatt« 845.
 Badensko 23, 496, 845 n.
 Bagot 640.
 Bahie 215, 244.
 Bahr 620, 727.
 Bach 199.
 Bachof 755.
 Bachstrom 561.
 Bailly 820.
 Baireuthská, mar-kraběnka 862.
 Balbín 243, 270 n., 281, 286 nn., 308 n., 800.
 Balde 235.
 Balke 967.
 Ballestrem 853, 355, 791 n.
 Bamberg 589.
 Bancroft 204, 606.
 Banér 169.
 Bangratz 499.
 Banka rak. jesuit. 924 n.
 Bannez 1090.
 Baptista Jan, ryt-mistr, 166.
 Barade, P., 719.
 Barberini 651.
 Barillon 801, 810.
 Baring-Gould 40.
 Barner 243, 309.
 Baronius 745.
 Barrande 247.
 Barreda 174 nn., 179 nn.
 Barrié 700 n., 719.
 Barthold 697.
 Bartholomäi 95.
 Bartolomějská noc 814 nn.
 Barvy, učení o nich, 230 n.
 Bärwinkl 847 n., 975.
 Bary, du 839.
 Barzäus Kašp. 1020.
 Basilius, sv., 530.
 Básnictví u jesuitů 237, 304 n.
 Bauer 340, 342, 817.
 Baugut 255.
 Bauke 189.
 Baum 698.

- Baumgarten 491, 817, 819, 824, 832.
 Bautain 1084.
 Bavay, de 927.
 Bavory 16, 153, 242, 258 n., 341, 500.
 »Bayerische Lehrertztg.« 161.
 Bayle 638, 644, 799.
 Beaumelle, La 643.
 Beaumont, arcibisk., 460.
 Beauvais, de 608.
 Bebel 678.
 Becanus 79, 123 nn., 156 n., 650 n., 665, 753, 1033.
 Beck 624.
 Beckx 917 nn., 999, 1122, 1130
 Bedřich, August I., kurf., 856, 859 n., 867 n. - August II., král pol., 101. — August III., Spravedlivý, 873 n. — Kristian, kurfirst saský 871. — Vilém I., král, 558 n. II., pruský, 58, 357, 388, 451. — IV., kurf. falcký, 120, 127, 130, 185, 137, 146 n. — IV., dánský, 560. — V., 121.
 Behm 215 n.
 Behne 567.
 Beirut 261.
 Bělehrad 594.
 Belgie 20, 21, 24, 790.
 Bellarmin, kardinál, 671 nn., 1091.
 Bellens Carriés 887.
 Benátky 14.
 Benedikt XIV., 451, 463, 620, 630, 632, 1154.
 Benevent 430.
 Benoít 209.
 Beranger 58.
 Béraud 208.
 Berengar 1088.
 Berchtold 337.
 Bergamesco 282.
 Berger de Xivrey 703, 753.
 Berlička v. Scipio.
 »Berliner Börsen-Courier« 617. — »Berl. Tagblatt« 1037.
 Bermeo 10.
 Bernheim 463, 731.
 Bernis, kardin., 41, 46, 57.
 Bernoulli 249.
 Bernstorff 755.
 Beroun 360.
 Berounský Achilles 377.
 Bertrand 459.
 Berkovský 309.
 Bessel 240 n.
 Bethlen Gabor 144, 148, 151, 154.
 Bethmann 591.
 Beyharting 586.
 Beyschlag 138, 521, 619, 666, 674, 744, 832.
 Beza 489, 697 n.
 Bezold 817.
 Biancani 229.
 Bible svatovácl. 309.
 Bibliothéky 239, 263.
 Bickel 975.
 Biker 422.
 Bílek Tomáš V. 118, 158, 185, 390, 483, 505 n., 535, 553, 568, 678, 695, 719.
 Billi, de 232.
 Bischoff 654, 733 n.
 Bismarck 848 n., 977.
 Biso 747.
 Bissendorf 502.
 Biwald 234, 488.
 Blackwell 671.
 Blanckmeister 68, 855, 862, 866.
 Bliard 641, 644.
 Blumauer 915.
 Blümegen 1148.
 Blumentritt 261.
 Blysemius 1091.
 Bobadilla 14, 82.
 Boček Boh. 309.
 Bode 211.
 Bodemann 641 n.
 Bodin 480, 669, 968.
 Boehm 247.
 Boey, de 926 n.
 Bohemia docta 301.
 Böhme 151.
 Böhmer 95, 97, 108 n.
 Bohosloví u jesuitů 1085 nn.
 Bohosudov 243.
 Bochum 355.
 Boisdreff 1007.
 Bolivie 202.
 Boll 243.
 Bolland 287.
 Bologna 104, 229.
 Bolsec 1033 n.
 Bonacina 458.
 Bonal 553.
 Bonaventura 1088.
 Bongars 128.
 Bonifác VIII., 772, 1002.
 Bonjour 204.
 Bonn 111.
 Bonrepaue 801.
 Booth 939 n.
 Borda 603.
 Bordeaux 820.
 Borghes 707.
 Borgiaš Frant., sv. 74, 999 nn., 1122.
 Boromeo, kard. 44.
 Borovský Blaž. 377.
 Borri (Borro) 736 nn.
 Bosák 374, 379.
 Boscovich 203, 212, 221 n.
 Bossaert 928.
 Bosse 153.
 Bossi 332.
 Bossuet 646.
 Böticher 164, 904.
 Böttiger 857.

- Bottola 58.
 Boucher Jean 693, 1014.
 Bouchet 702.
 Bourbonové 47, 422.
 Bourdaloue 818, 482, 645, 1157
 Bourignonové 660.
 Bouvet 211.
 Bozen 583.
 Bozius 1034.
 Brandýs n./Lab. 133, 243.
 Brasilie 14, 197, 215, 626.
 Braun, Bened. 335.
 — C 265 n. —
 Dr. 577 n.
 Braunnühl 762.
 Braunsberger 82.
 »Braunsch. Sonntagblatt« 831. —
 Wochenblatt 831.
 Brecht 457.
 Brémy 547.
 Brentano 925.
 Breslau 250.
 Bretschneider 39 n.
 Breuil 256 n.
 Breve, zrušující řád
 jezuitů 7 n., 428 n.
 Breviář římský 18 n.
 Bridel 309, 348.
 Brieger 551.
 Brno 154, 303, 315, 359, 435, 588.
 Brønner 102.
 Bronet 14.
 Broumov 132, 270.
 Brower 251, 287.
 Brucker 1033.
 Brugier 889.
 Brühl 871.
 Brunati 47, 49, 57, 59 n., 427.
 Brunner 287, 345.
 Brunquell 98.
 Brusell 21.
 Brzozowski 1093, 1122.
 Bucer 491 n.
- Buck, de 925 nn.
 Buckle 494, 834 n., 837, 839, 843.
 Buddensieg 493.
 Buder 115.
 Buenos Ayres 175, 179, 186, 604, 960, 1043.
 Buchanan 670.
 Büchner 1001.
 Bund (bernský) 1008.
 Buontempi 60.
 Burghesi 727.
 Burkhardt 356, 1014.
 Burnatý Mat. 1139.
 Burnet 795, 802.
 Bursian 232.
 Busacus 1140.
 Busäus 217.
 Busenbaum 457, 469, 484, 486, 520, 537, 547 n., 672 n.
 Buscheim 581.
 Büsching 189.
 Busso 909.
 Bussieres 287, 820.
 Butzer 670.
 Buwinkhausen 636.
 Buzelin 289.
 Bystřice Bář. 94.
 Byzantinci 253.
- Cabinet Jésuitique**
 71.
 Cadière 648.
 Cajetanus 665.
 Calderon 680.
 Calles 251, 287.
 Callone 834.
 Calvin 489, 496, 668, 670, 1033.
 Camboné 261.
 Camelli 204.
 Campana de Cavelli 800, 801.
 Campian 902.
 Canisius Petr 82, 110, 283, 318, 1041, 1090 n., 1110. —
 Theodor 335.
- Cano Alf. 256.
 Cantor 233.
 Cantu 676.
 Canuis 837.
 Captivitas papistica 90.
 Caraccioli 63.
 Caraffa, general 81, 572, 1122. — nun-
 tius 651 n.
 Caramuel 485, 509.
 Carayon 46, 423 n., 649.
 Cardenas 602.
 Carette 852.
 Carichana 198 n.
 Carpezov 969.
 Carte 801.
 Carus 239.
 Carvajal 175, 177 n.
 Carvalho v. Pombal.
 Cařhrad 144, 238 n.
 Casoni 866.
 Castlemaine 805.
 Castorano 727.
 Castropalaus 458.
 Cathrein 476, 541, 605, 993.
 Causin 613, 638 n.
 Causobon 693.
 Cautio criminal. 967.
 Cavelli de, Campana 800, 809.
 Centurione 174, 608, 1122.
 Cermeño 1027 n.
 Cestopisy 243.
 Cevallos 178, 181 nn.
 Clarke 801.
 Clarus 908.
 Clavius 219, 229, 233, 852.
 Clasová Anna 107.
 Clemenceau 1007, 1036.
 Clément Jak. 683, 695 n., 719.
 Clermont 704.
 Cloviér 1093.
 Codex Carolinus 251.

- Coelestin V. 772, 1002.
 Coeurdoux 248.
 Cochinchina 204.
 Coligny 697, 814 n., 817, 821.
 Colin 261.
 Collectio Lacensis 106.
 Collegia mechanica 234.
 Collegium Germanicum 1019.
 Collombett 85.
 Colloredo, hrabě 406.
 »Commisum nobis«, breve 627 n.
 Commolet Jak. 674, 701, 719.
 Con P. 800.
 Confluentinus (Koblenzský) 335.
 Coniasca 904.
 Conradus 242, 247.
 Conti 166.
 Contucci 254.
 Contzen Adam 658.
 Copasse 212.
 Corbani 212.
 Cordara J. C. 60, 61, 432, 434, 443, 453, 595 n.
 Cordoba 179.
 Cordos Mat. 632.
 Corea, de 632.
 Cornelius Mat. 754.
 Cornova 312, 343, 435, 574, 595, 611.
 Coronado 192.
 Corpus evangelicorum r. Evangelický svaz.
 Corsini 451.
 Cossart 266.
 Coster Frant 902 n.
 Coton 589, 635 n., 706 n., 709, 752.
 Courcier 232.
 Coxe 653.
 Crétau-Joly 61, 351, 432, 589, 607, 610, 637, 742, 795 n.
 Croci (Crucius) Luc. 900 n.
 Croix 458.
 Crombach 287.
 Cromwell 668.
 Cronholm A. 150.
 Crucius v. Croci.
 Gruger Jiří 288, 308.
 Cuba 264.
 Cuvillers de, d' Henin 1002.
 Cvikov 846.
 Cysat Jan 217 n.
 Czapka 513.
 Czerniewice St. 1122.
 Czyzewski 566 n.
- Čakert Tom.** 309.
Čarodějnic pálení
 964 nn. — soudy
 966 nn.
Čas rotační slunce
 217.
Čech Svat. 359.
Čechy (Čechové) 16,
 85, 121, 131, 137,
 144, 242, 282, 290
 n., 307 n., 372, 507,
 510, 591 n.
Černohorský T. 309.
Červenka Ven. 338 n.
Český kancionál 309.
Čeština 282 n., 301 n.
Čína 191, 193, 204,
 209 nn., 215 n.,
 262 n., 725 n.,
 768, 1031.
Čistoty slib 1115.
- Dablon** 203.
Dačický J. J. 377.
Dagobert 250.
D' Alembert 58, 266,
 418, 420, 700, 714,
 835 n., 838.
D' Arocha Felix 204.
- D' Avaux 796.
 Dalekohledy 216 nn.,
 228.
 Damiens 713 nn.
 Daniel 287.
 Dánsko (Dánové)
 494, 559.
 Danton 841.
 Dautz 99.
 Darboy 850.
 D' Argens 765.
 »Das betrübte Dre-
 sden« 879.
 David Jiří 309.
 Davis Jeffi 940.
 D' Avrigny 287.
 Dědictví Svatojan-
 ské 309.
 Dědictví sv. Václava
 307 n.
 Dědictví vymamo-
 vání 77, 925 nn.
 »Defensio fidei« 671.
 Degenfeldová, mar-
 kýza 649.
 Deguerry 851.
 Deharbe 542, 1015.
 Dějiny, belgické 287,
 — církevní 251 n.,
 1081. — české 287
 nn., 290 nn. —
 dalmatské 252. —
 flanderské 287. —
 francouzské 287.
 — illyrské 287. —
 italské 287. — li-
 teratury 237. —
 německé 287. —
 polské 287. — ra-
 kouské 287. —
 španělské 287. —
 uherské 252, 287.
 — umění 265. —
 vlastenecké 287.
 Delamare 1029.
 Delambre 230.
 Delbrück H. 196.
 Delrio 480, 673,
 967 n.
 Demersay 200.
 Demuth Frant. 248.

Denis, nepřítel jes. 626. — Mich. Jan, 158, 237 n., 241 n., 287, 342, 438 nn., 447, 507, 915 n.
Denzinger 1096.
Deppen Otto 1003.
»De Rege,« spis Marianův 680 nn.
Desarte Ant. 618.
Deschales 231 n.
Desmarêts 647, 839.
Desmoulins 841.
»Deutsch - Evangelische Blätter« 20.
»Deutscher Merkur« 742.
»Deutscheß Protestantenblatt« 1043.
»Deutsche Reichs- ztg.« 829.
»Deutsche Wacht,« 831.
»Deutsche Zeitung« (Videň) 34, 65, 1005. — (Berlin) 831.
Dewey 1035.
Dicastillo, de 485.
Diderichs 1035.
Diderot 421, 836.
Diego 1090.
Diendorfer 444, 450, 590.
Diesbach 243.
Dietrichstein 578.
Dillingen 212, 215, 440, 588.
Diplomatika 250.
Distel Bern. 216.
Dittrich 303.
Divadelní hry 299.
Doberck W. 1034 nn.
Dobrizhoffer 175, 189 n., 201.
Dobrovský 280, 293, 372.
Doctrina moralis Jesuitarum 457, 463, 959, 1045,
Dogmatika 1081, 1085.
Dolanscius Mat. 904.
Doller 73, 84, 897.
Döllinger 21 n., 60 n., 68, 86, 432, 435, 457, 461, 485, 488, 490, 494, 596, 621, 642 n., 644, 646, 725, 734, 817, 874, 1096.
Döllinger-Rensch 474, 613, 638, 651, 1021.
Domeyk 892.
Dominicus 589.
Dominik sv. 527.
»Dominus ac Redemptor«, breve 431 nn.
Don Aires 423.
Don Francisco 1028.
Donauwörth 127.
»Dorfkirchentz.« 102.
Dorchestrová, lady 809.
Dorigny 820.
Dorothea Mar., falckraběnka ze Sulzbachu 721.
Douai 903.
Doudlebský Frant. 285, 310.
Douglas 669, 1019.
Doumergné 1033 n.
Drachovský J. 302, 310.
Drama 17, 18, 259.
Drážďany 451, 495, 555, 877 n.
Dreyfusiada 1006.
Droysen 87, 150, 523, 862, 911, 1015.
Druffel 28, 30 nn., 68, 502.
Družstvo Johanit- Maltézske 356.
Dubaryová 648.
Dubský Frant. 310.
Dübyen 923.

Dudík 79, 157.
Duhr 53, 55.
Dumoulin Kar. 669.
Dunajewski 975 n.
Dupuy Clem. 701.
Duruy Alb. 790 n.
Dwirlewang 438.
Dvorní zpovědníci v. Zpovědníci.
Dykast Jiří 366.

Ebenhöch 930, 932 nn.
Ebenhöchová Bar- bora 930 nn.
Eberhard L. 649.
Ebersberg 581 n.
Ebner 300.
Eckard 613.
z Eckhelů Jos. Hilar. 252.
Eder Mořic 579.
Eduard VI., král anglický 492.
Eggenberg 651.
Ehrenberg 500.
Ehrle 266.
Eichstatt 218, 221.
z Einmeritzů Regina 170.
Eitel Dr. 767.
Ekert Frant. 309.
»Elberfelder Ztg.« 544.
Ellendorf 462, 469, 485, 532, 545, 674, 723.
Ellwangen 449.
Elogium Koniášovo 388.
»Emder Ztg.« 830.
Emigranti 390 n.
Emler Jos. 389.
Encamarada 199.
Encke J. F. 756 n.
Encyklopaedie 836.
Engel 830.
Entomologie 234.
Enzenbergová 58.
Epernon 709.

Erasmus, human., 526.
Erber Bern. 291.
Erdmannsdörffer 912.
Erfurt 162, 167 n., 589.
Erhard, Dr. 747 n.
Erich XIV., král švéd. 658.
Erichson 491.
Erlangen 99.
Erler, Dr. 1042.
Escobar 321, 467, 485, 551, 672.
Escomanová 709.
Escherde 95, 97, 108.
Espinha 204
Essen 872.
Ethika 1081.
Eugen, princ savojský, 654, 732 n., 736, 738.
Eugenie, císařovna 845 n.
Euler 222.
Evangelický svaz 27, 67, 88, 118, 389, 500, 526, 535, 559, 815, 830, 1030, 1042 nn.
»Evang. Gemein- debote« 1039, 1043.
Evangelické rady 1112 nn.
»Examen generale« 9, 1052 nn.
Exercicie 16, 1022 nn., 1059 nn., 1109.
»Extraits des asser- tions« 459, 485.
Faber P. 12, 14, 556, 559 n., 880.
Fabius 98.
Fabricius Leop. 310. — Ondřej 1013.
Fagundez 485.
Falcke 745 n.
Falkenberg J. 661.

Falkenstein 693.
Falsovánílistin skrze jesuity 744 nn.
Fantuzzio 251.
Farlati Dan. 252, 284.
Faschangové 339.
Favaro 762.
Faxardo 600.
Faye 759.
Feder Jiří 327.
Federle Vilém 167.
Federhof 38 n.
Fegueli 337.
Feldkirch 17, 991 n.
Felssnert J. Gottreu 904 n.
Fénelon 494, 502, 646.
Ferdinand I., císař 123, 134, 500. — II. 79, 121, 123, 180, 144, 146 n., 337. — III. 303, 317. — arcivévoda 53, 121. — král špan. 82.
Fernandez Ant. 180 n. 764.
Ferraz 819.
Ferrara 229, 502.
Ferrier 899.
»Ferrocarriř, časop., 893 n.
Ferry 790.
Fessler 35, 40, 122.
Feuerbach 917.
Fey 457.
Ficker Jul. 749.
Fickler 1013.
Fidelli 204.
Fidler 868.
Fiedeldey 467, 999.
Figaro 1009.
Fichte 479, 1095.
Filesac 708.
Filip II. španěl. 680, 823, 901. — III. 680. — IV. 652. — V. 202. — Hes- senský 649, 858.

Filippiny 204, 261, 1036.
Filliucius 545, 553.
Filologie 243, 258, 437.
Filosofie 243, 835 n., 1081 nn.
Firma 512.
Firmian Leop. 443, 449, 907.
Fischart 480, 968.
Fischer Aug. 955. — kazatel 139. — Křiřtof 324. — Kuno 456, 474. — purkmistr 500. — prot. rada 417, 559, 532, 535, 538, 552, 585, 598. — P. 287.
Fisen 287.
Fita 266.
Fiva Mik. 216.
Flajolet 351.
Flajřshans 312.
Flassan 607.
Flathe 856, 863, 870 n.
Fleischauer 177.
Fleury, kard. 834.
Fliedener Bed. 1039 n. — Theodor 1040.
Flieger Kařp. 216.
Florence 212.
Florenzie, markýza 655.
Florio 621.
Flotto 674.
Foley 803, 811.
Fontainebleau 752.
Fontaney 209.
Forer 72, 74, 82 n., 85, 580, 587.
»Formulář proklí- nací« 89 nn., 868, 1043.
Formule řehol. slibů S. J. 1077.
Formula vivendi 1105 nn.

- Forneron 814.
 Förster 99, 101, 557,
 860, 866 868.
 Forstner A. 1026.
 Fortis Al 1122.
 Foullon 287.
 Fournier Jiří 229,
 571.
 Fox James 802.
 Francie (Francouzi)
 16, 23, 41, 50, 70,
 128 n., 211, 232,
 253, 257, 351, 420,
 423 n., 452, 589,
 646, 675, 683, 697,
 750, 790, 835.
 Franchez Lud. 643.
 Franchi, kard. 742,
 1032.
 Frankfurt 71, 102,
 159, 164, 544.
 »Frankfurter Ztg.«
 1007 n., 1042.
 František z Assisi sv.
 527. — Borgiáš sv.
 771 n., 819, 999 n.,
 1061, 1104, 1122.
 — Xaver sv. 10,
 14, 18, 613, 1019,
 1061, 1110. — Jo-
 sef I., cis. 976. —
 Lothrinský, císař
 329, 655. — Sa-
 leský sv. 1061. —
 II., císař 842. —
 vévoda 697.
 Franz Jos. 235 n.,
 238, 243.
 Franzius Jiří 262.
 Féron 841.
 Freteau 837.
 Freudenfeld 110.
 Frick E. 94. — Mat.
 335.
 Fridrich Vilém I.,
 král prus. 391.
 Friedberg 622.
 Friedrich, prof. 75,
 191, 194, 457, 729
 n., 792, 796.
 Friessen Vil. 254.
 Fritz Sam. 197.
 Fröbel Jul. 924
 Froberg, bis. 495
 Fröhlich Eras. 239.
 Frohschammer 1084
 Frölacher 580.
 Frosch Frant. 125.
 Froude 817.
 Frümpelmann 500.
 Frýburk (Švýcars)
 17, 24, 123.
 Frydrychowicz 557,
 562, 564.
 Fryxell 162, 164.
 Fuckrad 255.
 Fuentes 47, 50, 426.
 Fugger Ant. 448. —
 Ign. 444.
 Fuggerové 581.
 Fuchs 25.
 Fulda 287, 589.
 Funcke M. 881.
 Fundace jes. 1139 n.
 Funes 200.
 Fysika 208, 223 až
 231, 234 nn., 243,
 1081.
Gabun 205.
 Gadoli 900.
 Gachard 68, 602.
 Galilei 217, 231, 762.
 Galimberti, kardinál
 1032.
 Gallicinová, kněžna
 269.
 Gallieni 1009 n.
 Gallinis, de 332.
 Gallikanismus 834.
 Galvez Jose 203.
 Gamans 287.
 Ganganelli v. Kle-
 ment XIV.
 Gardanus 58.
 Gardiner 534, 906.
 Garelli 239, 736, 738.
 Garnet 904.
 Garucci 265.
 Gass 536.
 Gassendi 218.
 Gaubil 209.
 Gazeau 790.
 Gaye-Reumont 815.
 Gebler 762.
 Gehrden 748.
 Gejzer 165, 658 n.
 Gelzer 103.
 Gendry 66.
 Genelin, dr. 604.
 Genelli 13.
 Generálařádujesuit.
 úřad 1119 nn.
 Geografie viz Země-
 pis.
 Georgetown 264.
 Gerard Balt. 901. —
 John 1046.
 Gerbillon 204, 211.
 Gerhardt 232.
 Gérin 850.
 Gerlach 26, 104, 356.
 »Germania«, časopis
 29, 127, 266, 526,
 670, 847 n., 984,
 987, 993, 1006,
 1030.
 Gerson 661 n.
 Gervasoni 174.
 Getz F. 29.
 Geusau 239, 334, 386.
 Gfrörer 165.
 Gibbons 768.
 Giefers 103, 107, 746
 nn.
 Gierhaim Ign. 178 n.
 Giesecke 500.
 Gieseler 85 n., 533.
 Gifford Vil. 675, 902.
 Gindely 122, 137,
 149 n., 156, 505,
 651.
 Ginzl 85 n., 57 61,
 63 n., 67, 265.
 Gioberti 1084.
 Girard 648.
 Giraudeau 852.
 Gleichen, bar. 59.
 Glejt Husův 124.
 Glejt Frant. 360.
 Gmelin 737.

- Gnosticismus 1083.
 Goa 249.
 Gobat Jiří 347, 485.
 Göcking 908.
 Godelman 968.
 Godet, bis. 646.
 Gomes 422, 426, 621.
 Gondi 706.
 Gonye 211.
 Gonzales 736, 806,
 1122, 1140.
 Gorani 33, 59.
 Gorice 144.
 Görres 116, 518.
 Gotha 502.
 Gothein 29, 68, 187,
 1019, 1023.
 Göthen 918 n.
 Gotter 911.
 Gottifredus Alex.
 1122.
 Götting Kar. Josef
 103, 469.
 Goyson 1140.
 Gräber 73, 76, 78,
 772, 815, 828, 1000
 Graesse 71.
 Grammatika 207,
 302.
 Grammont 852.
 Gran Para, řeka 199.
 »Grande munus«,
 bulla, 298.
 Granelli 287.
 Granzius 245.
 Grassmann 104.
 Gratz, dr. 96 nn.,
 111, 115.
 Gravitační konstanta
 265.
 Gräwenitzová, brab.
 650.
 Grégoire 33, 634 nn.,
 638, 640 n., 837.
 Gregorovius 1002.
 »Grenzboten«, časop.,
 39, 187, 474, 667.
 Gressner Eliáš 94.
 Gretscht 101, 857,
 862 n., 869 n., 873.
 Gretser 72, 74, 251,
 287, 330, 336, 516,
 530, 587, 664 n.,
 666, 711, 753, 901.
 Griffet 287.
 Grimaldi, markýz,
 44, 58, 60, 423 n.,
 427 nn. — P. Fr.
 228 nn., 727.
 Grobendoncq
 1150.
 Grodecus Melch.
 1139.
 Gronov 686.
 Grosclau 1009.
 Gross 992.
 Grossenhain 857.
 Groteck Melchior
 134.
 Grotius 686, 690,
 1014.
 Grueber Arnošt 448.
 — Jan 216.
 Gruet Jak. 489.
 Gruscha 979.
 Grünhagen 357.
 Gualter J. 344.
 Guarani 628.
 Guaraniové 202.
 Guarnacci 728.
 Gudenus 579.
 Guessmann 242.
 Guericke 34, 56, 227
 n., 535, 904, 1000.
 Guglia 842.
 Guignard 701, 703 n.,
 823.)
 Guincestre 1014.
 Guise 697.
 Guldin 232 n.
 Guldner Ben. 942.
 Gumpfenberg 656.
 Günther Seb. 517,
 1084, 1096.
 Gury 469 n., 473,
 486, 520, 666, 1136.
 Gustav, Adolf 150,
 159, 161, 164 nn.,
 170. — III., král
 švéd., 658. — IV.,
 658.
 Gustav Adolf, drama,
 159.
 Gutwirth Met. 291.
 Guyot 1007, 1036.
Habeš 14.
 Habets 69.
 Häbler 652.
 Had Felix 1153.
 Haffner 1042.
 Hagen, baron, 865.
 Hagenbach 817.
 Hahn 878, 880.
 Hachenburg 1034.
 Haidfeld Adam 241.
 Halde, du 727 n.
 Halič 23, 352.
 Hall T. H. 765.
 Halle 71, 545 n.
 Hallein 346.
 Hallerstein 204, 209.
 Halley 206.
 Hals 257.
 Ham Alex. 703.
 Hambacher 36.
 »Hamburger Frem-
 denblatt«, 1006.
 — »H. Nachrich-
 ten«, 1027.
 Hamsa Kar. 350.
 Hán Jos. 310.
 Hancke Jan 215 n.
 Handelmann 629.
 Hanfiz 237.
 Hanikýř Ant. 309.
 Hanobeni Kalvína
 1033 n.
 Hansen 12.
 Hansiz Mar. 251.
 Hansonius Petr 1013.
 Hanuš 372, 380.
 Hardouin 253, 266,
 287.
 Haren 1034.
 Harenberg Jan Kr.
 68, 71, 84, 95, 612,
 638 n., 674, 914.
 Harfenisté, sekta,
 407 n.
 Harlay 749 n.

Harnack, prof., 87, 195, 456, 474.
 Harrach, kard., 299, 573.
 Hartknoch 558.
 Hartmann 215 n., 536, 929 nn.
 Hartzheim 287.
 Hase 490.
 Hasche 858.
 Haselbauer 243, 248.
 Hauser 212.
 Häusser 523, 649.
 Hay Edmund 820. — John 942.
 Hayes, des 323.
 Hegel 1095.
 Heidelberg 209, 495.
 Heigel 517.
 Heilbrunner Filip 674 n., 903, 1013 n.
 Heilmann Fr. 310.
 Heinrich Jak. 217.
 Heinrichson Jan 659.
 Heintzel 339.
 Heintzelmann 847.
 Heisler Křiš. 347.
 Heiss Seb. 665 n.
 Helfert, baron, 41, 329, 448.
 Heliometr 241.
 Hell Max. 208, 210, 212, 219, 236, 754 n.
 Heller 217 n., 763 n., 768.
 Hellwald Bed. 200, 203, 205 n., 352, 493, 745, 955.
 Helvetius 420.
 Henao 287.
 Hendel Sim. 80.
 Henne-Am Rhyn Otto 200, 545, 695.
 Henschen G. 249, 287.
 Herain Jan 359.
 Heraldika 252.
 Herbert 236.
 Herder 266.

Herdtrich Chr. 216.
 Hergenröther, kard., 671, 675, 693, 1096.
 Hering 457.
 Hermes 1034, 1096.
 Hernandez 28, 30 n.
 Herrera 256.
 Hertová 966.
 Herz 872, 1037.
 Heslo řádu jesuit. 1109.
 Hessenkamp 491.
 Hessenmüller 923.
 »Hessische Landesztg.« 943 nn.
 Hetinger 655, 1022 n., 1096.
 Heyland 649.
 Heyrenbach 287.
 Hieroglify 226.
 Hildebrand Hanuš 168.
 Hildesheim 95, 108 n., 116, 919.
 Hille Jan 361.
 Hilleprand Ger. 327.
 Himmelthau 578.
 Hindostan 249.
 Hirsch 512, 746.
 Hirsche 103.
 Hirscher Hugo 462.
 Historie pěstění 243, 244—251, 1081.
 Historie literatury 238.
 »Historia Societatis J.« 291.
 Hluchoněmých vyučování 208.
 Hobermann Jan 366.
 Hock-Biedermann 591.
 Hodr Jak. Dr. 118, 158, 185, 483, 505, 512, 553, 678, 720.
 Hoek Frant. 238.
 Hoensbroech 831.
 Hoffaeus Pav. 282, 330.
 Hoffmann Fr. 68, 436, 1020.

Hoffmann-Wellenhof 447.
 Hohenlohe, kardin., 1032. — kníže, 448. — princezna, 742. — Schillingsfürst 843.
 Hochstetter J. 1043.
 Hojeda Štěp. 691.
 Holandsko 165, 795 n.
 Holešov 147.
 Höller 37.
 Hongkong 1034.
 Hora Kutná 349.
 Horčický V. A. 360.
 Horista 64.
 Hormayr 35.
 Horn 140.
 Horrebow 756.
 Hospodářství jes. na Madagask. 1008.
 Hostounský B. 310.
 Howard, kard., 807.
 Hradec, Jindřichův 153, 299. — Králové 244, 270, 290, 338, 360, 365. — Stýrský 139, 155, 208, 212, 220, 233 n., 242, 299, 340, 449, 580, 721.
 Hradiště Uher. 593.
 Hranice planoucí 488 nn., 1044. — nesnášlivost protestantů 483 n. — Imago primi saeculi 498. — boj jesuitů proti bludnému učení 500. — působení jesuitů v Bavorsku 500. — v Rakousku 501. — ve Francii 502. — obnova katolictví ve Slezsku 503. — popuzování jesuitů v Uhrách 503 n.

Hřích viz závaznost ke hříchu.
 Hroby 132
 Hry divadelní 299.
 Hrzan 59.
 Hubálek Jan 310.
 Hubatius Jan 330.
 Huber Alf. 131, 133, 138 nn., 143, 145, 150, 490, 500 n. — Jan 12 n., 87, 62, 68, 74, 85, 121 n., 126, 191, 207, 417, 448, 457, 605, 611, 619, 647, 674 n., 688, 701, 708, 728, 732 n., 736, 750, 795, 823, 832, 839, 917.
 Huberlaut 608.
 Huberti 208, 212.
 Hudba 259.
 Hugo Gus. 690.
 Humbert, mag., 527.
 Humboldt Alex. 197, 202, 603.
 Hurlebusch 917 nn., 999.
 Hurtad 545.
 Hurter 131, 133, 142 nn., 144, 149, 553.
 Hus 124.
 »Husitenglocke« (le-ták) 155.
 Hustota zeměkoule 265.
 Hütteldorf 916
 Hutzelmann 119, 909 n.
 Huylenbroucq 70, 72, 85, 1003.
 Hvězdárny 209, 211 n., 217, 222, 233, 235, 244, 247, 261, 263 n.
 Hydraulika 216, 239 n.
 Chaise, de la 641 nn., 644 n., 795 n.

Chalotais, La 208, 694.
 Champollion 226.
 Chanovský Voj. 310.
 Charitasv. Ignáce 13.
 Charlevoix 201.
 Charlotta Orleanská 589, 641.
 Chastel 700 nn., 717, 749.
 Cheminai 1157.
 Chemnitz 162, 163, 165.
 Chénier 841.
 Cheverny 700, 702, 704.
 Chile 627.
 Chiniquy 938 nn.
 Chiquitos 199.
 Chmel Jan 310.
 Chodba podzemní v Madridě 1039.
 Choiseul 45 nn., 423 nn., 654, 834, 839 n.
 Cholera 851.
 »Choti Beránkova« 375, 386, 394 n., 406.
 »Christliche Welt«, prot. list. 523.
 Chronologie 219.
 Chrudim 860.
 Chtivost peněz u jesuitů 78 n.
 Chudí záci u jesuitů 833 nn. — 344, 1149.
 Chudobince 337.
 Chudoby slib 571, 1107, 1113.
 Chudých podporování 318 nn., 571 nn., 682.
 Chaguez 742.
 Idzel 873.
 Ignác z Loyoly 5, 10—19, 28, 30 n., 74, 82, 501, 528 n., 1019, 1060, 1103, 1109, 1122.
 Ihering 465, 479.
 Ilg Alb. 256.
 Ilgen, prof., 99 n., 107, 115.
 »Illustrierte Ztg.« 839.
 Illyrie 252.
 Ilung Jörg 581.
 »Imago primi saeculi S. J.« 523, 909.
 »Immensa pastorum«, bulla 630 nn.
 Indersdorf 586.
 Indiáni 197, 599, 603, 625 n., 628 n., 913 n.
 Indie 14, 48, 211, 249, 611.
 Ingolstadt 11, 119, 208, 212, 215, 218, 328, 346, 588.
 Inkvisice 28 nn.
 Innocenc XI. 371, 466, 804 n.
 Insprugger 336.
 Inšpruk 218, 335, 583.
 »Institutum S. Jesu« 539 n., 571 n., 1060.
 »Instrukce pro zpo-vědníky« 79. — M. Antoinetté 48.
 Intolerance protest. 489 n., 875 n.
 Inzersdorf 501.
 Irokesové 203.
 Ischie 14
 Itálie 13, 16, 20, 212.
 Ivens Josef 887.
 Jabloné 512.
 Jacobi 457, 518, 546, 561 n., 567.
 Jacques 209.
 Jaius 14, 82.

Jakub I., král angl., 147. — II., 494, 794 n., 802 n., 809 n.
 Jan Baptista 166. — Jiří, kurf. sas., 148, 857 n. — Smělý, vév. burgundský 660. — Soběský 859. — Vilém, kurf. falcký, 328. — V., král portug. 60, 631.
 Jandyt Vác. 310.
 Jansen 696.
 Jansenismus 834 n., 836.
 Jansenisté 463.
 Janson 928.
 Jantsch Mich. 306.
 Janus 965.
 Japeyro 176.
 Japonsko 211, 498.
 Jarcke 967.
 Jarolím sv. 376.
 Jarrige 648 n.
 Jazykozpyt 248.
 Jazyky semitské 248.
 Jedlé modlitbičky 1038 n.
 Jena 68, 491.
 Jenaische Zeitung 831.
 Jenisch Bern. 239.
 Jentsch Kar. 1045.
 Jerusalem 13.
 Jesuitské assistence 16.
 Jesuitská banka v Rakousku 924 n.
 Jesuité beránci, vlci, psi a orlové 999 nn.
 Jesuitské drama 17, 18, 259.
 Jesuité 25 let v Německu 26, 352 n.
 Jesuitenfeind, kniha, 73.
 Jesuité co jsou? 1051 nn. — kandidatura a noviciát 1051 nn., 1078.

— úřad novicmistra 1055 n. — duchovní exercicie 1059 nn. — první týden 1061 n. — druhý týden 1063 nn. — třetí týden 1069. — čtvrtý týden 1069 n. — sliby 1071 nn. — kdo do řádu T. J. přijat býti nesmí 1078. — scholastikát 1078 nn. — studium filosofie 1081 nn. — studium theologie 1085 nn. — theologie scholastická věku středního 1085 n. — poměr T. J. k scholastice 1090 n. — theologie schol. věku našeho 1093 n. — ústava řádu 1103 nn. — úřad P. generála 1119 nn. — poslušnost generálů 1122. — organisace řádu 1123 nn. — práce v řádě 1127 nn. — zájmy politické 1130. — úřad kazatelský 1131. — úřad zpovědníkův 1133. — výchování mladého věku 1187 nn. — mariánské kongregace 1151 nn. — svědectví o řádu 1156 nn.
 Jesuitské hospodářství na Madagaskaru 1008 n.
 Jesuitská kamarilla 794 nn.
 Jesuitský katechismus 1015.

Jesuitů kázeň 435, 439.
 Jesuitů lakotnost 569 nn.
 Jesuité-literáti v Čechách 309 nn.
 Jesuitská mravouka 455 nn., 1044. — souhlasí s mravoukou církve katolické 457. — Pascalyovy »Provinciální listy« 459 n., — »Extraits des assertions« 459 n., 462 n. — kritická pravidla 463 n. — účel a příručky mravouky 464. — Gurvyho učebnice mravouky 470 n. — probabilismus 474 n. — výhrada a lež 476 n. — učení protestantů o lži 477. — řízení úmyslu 481 n. — život jesuitů 482 n.
 Jesuité nemilosrdní ve Španělsku 1007 n.
 Jesuitů nenasytnost 1026 n.
 Jesuité nepřátelé vzdělanosti 195 nn. — kulturní práce v missích 197 nn. — v rovníkové Americe 197. — v Brasílii 201. — v osadách španělských 200. — v Paraguayi 200. — v Kalifornii 202 n. — v Kanadě 202. — v Asii 204. — práce ve vědách a umění 206 nn. — astro-nomové a mathe-

matikové 208. — ve století XIX. 260 nn.
 Jesuitů nevlastenectví 268 nn. — projevy lásky k vlasti a mateřštině spolu s národnostní snášlivostí 270 nn. — záliba ve vlasten. dějinách a ve vlastivědě 287 nn. — vlastenectví ve škole 298 nn. — vlastenectví v poesii 304 nn. — vlastenectví v literatuře vůbec 306 nn. — vlasten. čin 315 nn. — péče o blaho lidu 318 nn. — sirotčince a špitály 327 nn. — chudí žáci 333 nn. — ve službách morem nakažených 344 nn. — dvacet pět let v Německu 352 nn.
 Jesuitů podvod s umělou krví v Solnohradě 907 n.
 Jesuitů poklady 569 nn.
 Jesuitů pravidla 1021.
 Jesuitů přísaha 1046.
 Jesuitů příjmy 509, 573, 577 n., 580.
 Jesuité světští a jesuité-laikové 1013 nn.
 Jesuitů účel 6 nn., 10, 1052.
 Jesuitů učení o přísaze krivé 1015 nn.

Jesuitů zachování 448 nn.
 Jesuité založení prý jsou k vyhlazení protestantismu 5 nn, potvrzovací listiny 5 n. — Konstituce řádové 9 n. — účel 10. — školy 11, 17. — kázání 11. — provincie 14. — námitky 15 nn.
 Jesuitské zbrojnice 900 n.
 Jesuitů zločiny v Sasku 853 n.
 Jesuitů zrušení 33, 417 nn. — pohnutky 417 n. — nátlak dvorů bourských 423 n. — zrušovací breve 428 nn. — vysvědčení exjesuitů 434 n. — vysvědčení biskupů 443 n. — vysvědčení laiků 447 n. — vysvědčení měst 449 n. — vysvědčení velmožů 451 n. — vysvědčení papežů 451.
 Jesuitských záků posluznost 1018 nn.
 Ježovský Zd. 338.
 Jičín 270, 309.
 Jihlava 578.
 Jindřich Julius, vévoda brunšv., 129. — Navarský 816. — Otta, kardin., 112. — III., král franc., 635, 683, 693, 697 n. — IV., král. franc., 128 n., 636, 693, 699 n., 702, 705, 709, 719, 749 n., 919. — vévoda 856.

Jiří IV., kurf. saský, 858.
 Jocham, prof., 473.
 Jogues Isák 203.
 Jolly, min., 845.
 Jordan Vil. 457, 518, 532.
 Jordanszki Alex. 90, 98, 106.
 Josef I., císař, 509, 654, 860. — II., císař, 36 nn., 41, 510, 654.
 »Josephinische Curiosa« 38 n.
 »Journal d. Debats« 1010.
 Jukes Charles 1009.
 Julius III., papež, 6, 910.
 Jullien 264.
 Jungmann 312, 381.
 Jüngling 114.
 Juvencius 691, 694.
 Kacířů vyhubení 909.
 Kácskovits 43.
 Kadlinský Fel. 305, 310.
 Kail 423.
 Kaiser Pav. 159 nn.
 Kalabrie 898 n.
 Kalendář 209, 216, 219, 233.
 Kalkar-Michelsen 626, 629.
 Kalocsa 43, 264.
 Kalvín 489, 496, 668, 670, 1033.
 Kamarilla jesuitská 794 nn.
 Kamel Jos. Jiří 204.
 Kampian Edmund 902, 1153.
 Kampmüller 36, 39, 43 n., 51 n., 655.
 Kanada 203 n.
 Kancionály 304, 309.
 Kant 780 n.

- Kanton 1031.
Kaprainai 287.
Karas Jiří 350.
Karel, I. angl., 497.
— II., angl., 798.
— III., špan., 35,
44. — V., císař,
124, 216. — VI.,
cis. rak., 389, 509.
— VI., francouz.,
660. — VII., ba-
vorský 388. — IX.,
franc., 815, 819,
822. — XII., švéd-
ský, 658. — Bo-
roomejský sv. 1089.
— Ludvík, kurf.
falcký 649.
Karen Frant. 1122.
Karolingové 250.
»Kärntner Nachrich-
ten« 831.
Kartografie 206, 211.
Kasejovice 360.
Katechismus jesuit.
33, 1015.
Kateřina, Medicej.
697 n., 815, 817.
— Meklenburská
856. — II., ruská
451.
»Katholik«, časop.,
96 n., 266, 491,
876, 909, 912.
»Katholisches Kir-
chenblatt« 855.
Katona 91, 145, 252,
287.
Kauffer Jan J. 316.
Kaupenhutter 33.
Kawerau 29, 75.
Kázání 11, 318. —
kontroveršní 24 n.
Kázeň jesuit. 435 nn.
Kazikové 189.
Keiser 469 nn.
Kelle, prof., 333, 778.
Keller, Aug. 56, 287,
469 n., 1000. —
farář 438. — Ja-
kub 122, 187, 672
n., 750.
Kellius Mik. 106.
Kepler 217, 219, 224.
Keppler Vav. 346.
Kerler 71.
Kern Filip 659. —
prof., 531 n.
Kerschbaumer 337.
Kesseler 355.
Ketteler, bis., 102,
471, 486, 521, 535,
791 n., 945, 1016.
Keynes John 811.
Khevenhiller 127,
136, 650, 652.
Khogler 866.
Khun Kar. Jos. 310.
Khuenburg Ferdin.,
arcib., 510.
Kiefer 423.
Kien-long 210.
Kingdom 534.
Kinský, hrabě, 288.
»Kirchenztg.« 989.
Kircher Athan. 206
n., 223, 225 nn.,
765.
Kircherianum 206.
»Kirchliche Corre-
spondenz« 670,
1029.
»Birchl. Wochen-
blatt« evang. 847.
Kisling Jan 292.
Kladsko 243.
Klaproth 706.
Klassicismus 248.
Klatovy 288, 339.
Klausal Jan 292.
Klein 110, 247.
Kleklar Jan 310.
Klement, VIII. 371,
722, 779, 1155. —
IX. 619. — XI.
725. — XIII. 7,
33 n., 422 n., 426,
443, 452 n., 461,
594, 621, 722, 724.
— XIV. 7 nn., 33
nn., 36, 38, 56 nn.,
67, 418, 421, 423,
425, 429, 431, 433,
440, 451, 582, 722,
874, 1042.
Klener 89, 99.
Klenoty 863 n.
Klesl, kardin., 123,
145.
Kleutgen 742 n.,
1096.
»Klič« Koniášův 364,
366, 363, 370 n.,
377, 382, 384 n.,
392 n., 398.
Klopp Onno 87, 130
nn., 135, 145 nn.
Klüber 222.
Kluckhohn 842, 722,
818.
Klugar Vác. 400.
Knabenbauer 538.
Knihovny v. Biblio-
théky.
Knihťiskarství 238.
Knihy bludné 364 n.,
367 nn., 381 n.
Knox 497, 670.
Koblenc 589.
Kodaň 757 n.
Koffler 40.
Kögler 209 n.
Kohout Adam 361.
Kojalowicz 287.
Kolb 450, 687, 1000,
1014.
Kölderer 336.
Koldewey 121, 502,
770 n., 787 n., 1001.
Kolens Jak. 310.
Kolín n. R. 120,
147, 254, 287, 570.
Kölliger 228.
Köllner Ed. 26, 99.
»Kölnische Volks-
ztg.« 742, 845,
929, 974 n., 978 n.,
1031, 1038, 1040.
Kolovrat Zdeněk,
hrabě, 512.
Komety pozorování
215, 218.

- Komplot papež 906.
Kongo 14.
Kongregace marian-
ské 330 nn., 1151
nn. — prokura-
torův 1123. — pro-
vinciální 1124.
Koniáš Antonín 304,
310, 359 nn. —
životopis 359, 415.
— činnost mis-
sionářská 360 n.,
391. — láska vla-
stenecká 362 n. —
bludné knihy 364
n. — »Klič« 370
n. — pravidla k
rozezn. bludných
knih 372 n. —
počet knih znič-
ných 381 n. —
elogium 381, 414
n. — nesnáze a
obtíže 383 n. —
zidě širiteli špat-
ných knih 388. —
dobré knihy 393
n. — literar. čin-
nost 396 n. —
»Zlatá dennice«
398 n. — pietisté
406 n. — »Choti
Beránkova« 406
n. — harfenisté
407 n. — »Vey-
tažní naučení« 408.
— »Postilla« 408.
— »Cytara no-
vého zákona« 408.
— poslední soud
409 n. — jeho
smrt 415.
König Jiří 1139.
Königshofen 227.
Königsmark 316.
Konstanc Jiří 802,
310.
Konstnice jes. 9.
Konvikty 334 n.
Konvulsionáři 420.
Koopmann 771 n.,
778, 784, 1000.
Körner 914.
Korutany 139, 144,
501.
Korínek Jan 288,
310.
Kos, hrabě, 865.
Kössing 478, 480.
Kossler Ondř. 216.
Kostely protest. 131
nn., 1010.
Kostnice 661.
Košetický Jiří 1002.
Košice 154.
Košticius Jan 310.
Košumberk 361 n.
Kotel P. 310.
Kotzebue 670.
Kounic Vác. Ant.,
hr., 34, 36, 39, 40
n., 45, 48 n., 59,
714, 755, 839.
Kovár M. Dr. 323.
Krádež 943.
Kraganur 764.
Krajina 189, 144.
Krakov 70.
Královec 96 n., 117,
495.
Kralovrahové ve
službách jesuitů
696 nn. — Jah.
Clément 698 n. —
Barrière a Chastel
700 n. — Ravail-
lac 705 n. — Da-
miens 713 n.
Kramerius V. M. 281.
Kramolín Jos. 255.
Krasopani (Venuše)
přechod 212, 221
n., 241.
Kratz 212.
Kraus Jan 95, 325.
Krebs Rich. 19, 87,
124 nn., 550, 710,
749, 903.
Kreil 189, 220.
Kreiten 420 n., 841.
Kremže 337.
Kresa Jakub 216,
243 n., 247.
Kressl 591.
Kretschmar 902.
Kreuzzeitung, 1037.
Kristian, I., saský,
857. — II., saský,
857. — IV., dán.,
121, 495, 755. —
VII. 758. — an-
haltský, kníže, 129.
— August, bisk.,
859, 869. — brun-
švický 85, 121. —
halberstadtský
151.
Křivá přísaha sva-
tého Ignáce 28 nn.
— učení o ní 1015
nn.
Kroh Jan 310.
Krones 42, 233, 446.
Kropf 303, 345.
Krösel (Kressl) 53.
Krug 115.
Krumlov 153, 337 n.
Krveprolití toruňské
554 nn., — soudní
řízení 555 n. —
hanění 557 n. —
dějiny nepřátel
řádu 558 n. —
stížné listy 559 n.
postavení nuntia
a jesuitů 563 n.
Kühn Euseb. 202.
Kühnert 763.
Kujot 565.
Kükelhaus 914.
Kunvaldský J. 379.
Kunz Aug. 883.
Kurz J. 52.
Labbe Fil. 235, 266,
287.
Labitt 675.
La Croze 765.
Lafuente Val. 65, 67.
Lachat E., bisk., 470.
Lainez 14, 74, 898 n.

- Lakotnost a poklady jesuitů 569 nn. — zásady jes. 571 n. — zřikání se 574 n. — příjmy řádu 569, 573, 577 n., 580. — krádeže 578 n. — přivlastňování cizích klášterů 581 n. — použití příjmů 587 n. — nouze gen. Riccioho 596 n.
- Lalande 208 n., 211, 219, 232, 757, 760, 1157.
- Lalouere 232.
- Lambecius 288.
- Lamberg, kníže, 428.
- Lambert Hersfeldský 744.
- Lamennais 1084.
- Lamius 484.
- Lamormaini 79, 87, 155, 157, 336, 338, 502, 585, 638, 651 n., 910.
- Lamparter Jin. 345.
- Landes 655.
- Landsberk 221, 437.
- Landshut 328, 346, 449.
- Lang Julius 974 nn. — Krist. 227. — rytíř 85. 517, 524.
- Lange Lud. 965.
- Langer A. 1038.
- Languet Hub. 698.
- Lani Jiří 89 nn, 98, 105 n., 112.
- Lanoy 335.
- Lanzi 251, 287.
- Laos 204.
- La Plata 178.
- Lars Grubbe 166.
- Larsson, kard., 170.
- Láska k rodičům 357 n., 909, 1053. — k vlasti 269 n., 285, 286.
- Lasso di Orlando 260.
- Laubler 878.
- Lauras 502, 640, 645.
- Lavalette 606 n., 610 n.
- Lavallée 642 nn., 645.
- Laymann 321, 336, 345, 458, 520, 540, 581, 584, 588, 622, 967 nn.
- Laynež Jak. 1090, 1103, 1122.
- Lazaristé 1031.
- Lazzeri 254.
- Lebon 1009.
- Le Bret 57, 61, 718.
- Le Comte 211.
- Leczycki Mik. 270.
- Ledóchowski, bisk., 975 n., 985.
- Legge James 767 n.
- Lehmann Dr. 1005. — Max. 557, 911 n.
- Leibniz 207, 226, 233, 503, 644, 647, 654, 686, 799, 810, 859.
- Leinberger Folg. 215.
- »Leipzigiger Tagebl.« 215.
- Lejay 1090.
- Lemaire 221.
- Lenaumez 913 n.
- Lenkiewicz G. 1122.
- Lennep 587.
- Leo Jindřich 128 n., 151, 421, 834 n.
- »Leo«, časopis, 987 n.
- Leonhard Václ. 310.
- Leopold I., císař, 286, 579, 653 n., 735 n., 1045.
- Leotaud 232.
- Lepsius 968.
- Leria Jan Marie 204.
- Lerma 681.
- Lessing 257.
- Lessius 457, 664, 666, 672, 1090.
- L'Estoile 701, 706.
- Letopočet 251 n.
- Leutbecher 688, 690.
- Leurechon 225.
- Lev XIII. 8, 298, 431, 742, 826, 975.
- Lewaldt J. 216.
- Lewis 916.
- Lexell 222.
- Leyden 902.
- Leyser Aug. 661 nn.
- Lež 476 n.
- Lhoir 927 n.
- Liberda 406.
- Libertin Jan 310.
- Libri symbolici 89 n., 104.
- Liebermann 853.
- Lieb knecht 678.
- Liechtenstein 732.
- Liechtenstein J. 138.
- Liegeritz 871.
- Liegnitzer Ztg. 826.
- Liesganig 208, 212, 220.
- Liga katol. 127 n.
- Limp 177.
- Lincoln Abr. 938 nn.
- Lindau 1034.
- Lindner 744.
- Linec 104, 140, 836, 449.
- Lingard 795, 810.
- Linné 205, 234.
- Linsemann 19 n.
- Linss 471.
- Lipowsky 328, 330.
- Lips Jan 563.
- Lipsko 227, 853.
- Lisboa 178.
- Lisola 653.
- Lissabon 212, 215, 423, 724.
- Listin falšování 744 nn. — P. Mik. Schaten 745 n. — řeč Jindřicha IV. 749 n. — P. Ma-

- ximilian Hell 754 n. — podvod Singan-fuský 762 n.
- Listin sbírka 251.
- »Listiny potvrzovací« řádu jesuit. 5 nn.
- »Literarische Monatsberichte« 110.
- Literatury dějiny 237.
- Litomyšl 365.
- Littrow K. 754 n., 758 n.
- Liuthard, bisk., 747.
- Livingstone 249.
- Loanda 632.
- Loaysa, Garcia de 680.
- Logika 1082 n., 1091, 1094.
- Logus 174.
- Loket 243.
- Lombardus Petrus 1087 n., 1092, 1100.
- Lomboy 323.
- Lom oka, vody a čouček 223, 225.
- »London Gazette« 806.
- Londorp 127, 132, 138, 146.
- Londýn 71, 172.
- Longobardské zřízení 251.
- Lorenz 847.
- Loreto 202.
- Loserth 139.
- Lossen 500, 675, 691, 693, 705, 1014.
- Louvoise 646.
- Löwenstein J. 292.
- Loyola Mar. Gar. 883.
- Lübeck 495, 544.
- Lübke 259.
- Lublaň 212.
- Lubomirski, kn., 564.
- Luca, de 239.
- Lucern 24, 218.
- Ludvík, kard., 697.
- král bavor., 655.
- lantkrabě, 129, 145. — vévoda Orlean., 660. — XIII., franc., 589. 637 n., 640. — XIV. 318, 510, 640 n., 646, 757 n., 859. — XV. 452, 647, 713, 839. — XVI. 648.
- Lugo, de 458, 1090.
- Lumi 208.
- Luiz 629.
- Lumpert J. J. 112.
- Lupi 251, 287.
- Lupius Křiš. 310.
- Lüsken 919 n.
- Luthardt 536, 540, 1008.
- Luther 477, 667, 670, 829.
- Luvaň 264.
- Lux Křiš. 215.
- Luxemburg 287, 717.
- Luynes, vév., 714.
- Lyon 208, 231, 617, 820.
- »Macáková Sal. 338.
- Macao 725 n.
- Macaulay 200, 794 n., 809.
- Macchiavelli 76, 817.
- Mackintosh J. 494.
- Mackowski 1005.
- Macpherson 801 n.
- Madagaskar 261, 1003 nn.
- Mädler 209, 215 nn., 759.
- Madrid 174, 178, 183, 212, 215 n., 241, 243 n., 423, 694, 1039.
- Magallon 49.
- Magdalena, kurfir. saská, 858.
- Magdeburk 169.
- »Magdeburger Ztg.« 519.
- Maget Kar. 310.
- Magnet 225.
- Magnis de, hraběnka 578.
- Magnus Albertus 1088.
- Mahony 44 n., 54.
- Machatschek 857, 876.
- Machault 834.
- Maierhofer 903.
- Mailáth, hrabě, 41, 90 n., 138, 734, 739 nn.
- »Main-Zeitung« 471.
- Maintenon, de 641 nn., 644 nn.
- »Mainzer Tagblatt« 30, 674.
- Maire 208.
- Maja, Jan 601, 631.
- Majelli 726.
- Majestát Rudolfův 132, 136.
- Majunke 829.
- Majus 108.
- Malajci 262.
- Malesherbes 834.
- Malířství 257 n.
- Maliss 1005.
- Mallinckrodt 353 n., 791 n.
- Malobický Jan 347.
- Malvezzi 431.
- Mamanuové 262.
- Mameluci 186, 190.
- Manare Olivier 120, 154, 334, 673, 819, 103, 1019.
- Mancini, kard., 640.
- Manciniová M. 640.
- Manicheismus 1083.
- Manila 205, 264, 1034.
- Mannheim 208.
- Mansfeld 151, 644, 646.
- Mapování 220, 226, 249, 261.

- Maranhao 601, 631.
 Marburg 456.
 Marcks 697.
 Marcour 742.
 Marefoschi 428.
 Marennes 502.
 Maret 850.
 Margraf 628, 630, 633.
 Marche de la 609.
 Marchini 727.
 Maria-Laach 356.
 Mariana 252, 287, 670 nn. — jeho kniha »De rege« 680, 682. — jeho sedm traktátů 680 n. — podmíněné dovolení tyranovraždy 685 n. — posudek jeho mínění 688 n. — postavení řádu jes. k naukám Marianovým 690 n.
 Mariani Sabino 727.
 Mariánské kongregace 330 nn., 1151 nn.
 Marie, arcikněžna, 139. — král. anglická, 493. — Antoinette 47. — Antonie 871. — Anna, arciv., 652.
 Medicejská 637. — Terezie 33, 55, 220, 388, 446, 451, 570, 591, 755, 1042. — Valerie 976.
 Marienburg 179.
 Marini 204, 251.
 Markdorf 123.
 Marloise 851.
 Marмонтel 842.
 Marquette 203.
 Marseille 208, 231, 351, 607.
 Martely 648.
 Martensen, biskup, 455, 467, 474, 479, 536.
 Martin, bisk., 1016.
 Martinec Ant. 310.
 Martinic 134, 288, 1156.
 Martinides 310.
 Martinique 606, 608.
 Martinov 298.
 Martius 626.
 Marzoni 61.
 Masen 72.
 Masones de Lima 714.
 Masson 41, 46 n., 57, 59, 66, 67.
 Mastalier 212, 236.
 Mašterovský 505.
 Materialismus 1082.
 Matematika 208, 210, 212, 216, 232, 234, 236, 243 n.
 Mathese 1081.
 Mathesius Jan 377.
 Mathieu 694, 753.
 Matyáš, císař, 132, 134 n., 140, 147, 299.
 Mauer 154.
 Maurenbrecher 29.
 Maurer 547.
 Mauresa Jos. 1029.
 Maurus Silv. 1084.
 Maus 1031 n.
 Max, kurf. bavor., 81. — Emanuel, kurf., 328.
 Maximilian, arcikn., 52, 123, 147, 218. — císař mexický, 955. — II., císař 156. — vévoda bavorský 121, 127 n., 136, 617.
 Mayer Ant. 40, 208, 235, 758. — Christ. 212, 221 n. — ředitel 355.
 Mayerhofer 674.
 Maynard 459 n., 468, 481 n.

- Maypures 198.
 Mazure 810.
 Mederer 287, 575.
 Megallon 429.
 Meglia, nuntius, 849.
 Mechanika 216, 236, 239 n., 264.
 Meiern 501.
 Meineke 96.
 Meisterburg 613.
 Meklenbursko 495.
 Melanchton 490, 667.
 Mellen Jan 122.
 Melun 702.
 Memoiry kard. Tournona 191.
 Menčík Ferd. 284 n.
 Menegatti 654.
 Menzel K. A. 40, 41, 113 nn., 143, 152, 421, 433, 437, 559, 590, 650, 718, 857 n., 875, 878, 907, 910, 972. — Wolfgang 955.
 Mercurianus 582, 1104, 1122.
 Mercy, hrabě, 45 nn., 49, 427, 430, 839.
 Merkura přechod 218.
 Merošva Václ. 147.
 Merovingové 250.
 Mertz Jiří 1018 n., 1023.
 Měření stupně 220 n.
 Metafysika 1081 n., 1091.
 Meteorologie 220.
 Methoda scholastická 1097 nn.
 Metz 471, 947.
 Metzburg lg. 221.
 Metzger 208.
 Meurer 846.
 Meyer, děkan, 919 nn. — de Livin 724.
 Mezat, de 752.
 Migazzi, kard., 44f n., 842, 916.

- Mikuláš I., paraguaj., 186 nn.
 Milán 208, 212, 220.
 Miller Fil. 215, 653. — Jan 283 nn.
 Millstadt 580.
 Militz 865.
 Milton 670.
 Mimoň 512.
 Mindanao 261.
 Mindelheim 438.
 Mineralogie 242.
 Mír náboženský 22 nn., 124, 496.
 Mirbeau 832, 1006.
 Mirbt, kard., 105, 406, 556, 890, 956.
 Miscellanea historica 288, 291.
 Missie 197 nn., 360 n., 1009, 1106.
 Misson 814.
 Mitterpacher 208.
 Mnichov 80, 136, 255, 304, 328, 335, 340, 345, 451, 581, 588.
 Modestin Ond. 310.
 Modlitbičky jedlé 1038 n.
 Mohammedánský původ jesuitských pravidel 1021 nn.
 Mohl 997.
 Mohňike 90, 94, 97 n., 103, 107.
 Mohuč 287, 589.
 Mojos 199.
 Molanus 859.
 Molina 484, 909.
 Molitor 447.
 Moncada 177.
 Moňino 57, 58, 60, 62 n., 427 nn.
 Monita privata 85, 87, 118.
 Monita secreta 68 nn., 826, 828, 1043. — naleziště 69, 84. — rozšíření 70. — překlady 71. — vyvrácení 72. — důkazy pravosti 73. — vyvrácení z obsahu 77. — úsudky nepřátel 84.
 Monsperger 37—40.
 Montana 263.
 Montanini Blas. 331.
 Montanus 122, 702.
 Montbarcy 843.
 Montelius 168.
 Montespanová 645.
 Montgelas 517.
 Montigny 608.
 Montmorenci, de 283.
 Montoya, de Ruiz 1090.
 Montucla 209, 211, 232 n.
 Mor 226 nn., 332 nn., 344 n., 350.
 Morálka 1081.
 Morava (Moravané) 154, 591.
 Moret 215 n., 247.
 Morgan 1015.
 Mornay Duplésis 698, 709.
 Morris 493, 904.
 Mořic, kurf. sas., 857. — lantkrabě, 128. — Nasavský, hr., 902. — Vilém 113, 868.
 Mosheim 620, 725, 727, 765.
 Most 242.
 Motteville de 638.
 Moufang 354, 458, 470, 473, 483, 792, 1096.
 Moulins 640.
 Moussy 200, 603.
 Mravouka jesuitská viz jesuit. mravouka.
 Mühlwenzl 216.
 Muchtisch Petr 1013.
 Muley 1021.

- Müller H. 1021 — Ignác 43 n., 131, 135, 144, 591. — Jan 418, 421, 844. — Max 248.
 Mun, de hrabě 1007.
 Munker 517.
 Mundbrot 316, 586.
 »Münchener-Helmbrechtser Zeitg.« 825.
 Münz-Zik. 1032.
 Mureti 254, 822.
 Murillo 256.
 Murr 441 n., 597 n., 613, 619, 725.
 Museum 261.
 Muška Frant. 310.
 Mykonius Bed. 490.
 Myšlenek výhrada 476.
 Nadace studijní 338.
 Nägelsbach 780, 782.
 Nanking 1032.
 Napoleon III. 846 n.
 Naruszewicz 237.
 Navarrete 192.
 Navrátil Boh. 158.
 Návštěva škol nucená 995 n.
 Neapol 41, 58, 226.
 Necker 834.
 Nectoux 597, 608.
 Negroni, kard., 431.
 Neitzschütz 858.
 Nekrep Jan 238.
 Nellesen 84.
 Německo (Němci) 12, 14, 15, 22, 70 n., 122, 157, 216, 257, 445, 449, 483, 581, 675, 791.
 Nenasytnost rakouských jes. 1026 n.
 Neny, baron, 53.
 Nerčinsk 204.
 Nerlich 503.
 Nesnášlivost jes. 270 nn., 956 nn.

- Neuburger Křiš. 80.
 »Neue Zeitung« 742 n.
 »Neue Züricher Zeitung« 1027.
 Neumann, prof., 191, 724, 763, 766.
 Neumayr 341.
 Neut 926.
 Nevlastenectví jes. 268 nn.
 Newcomb Sim. 754, 760.
 Nickel 81, 1122.
 Nicolai 40, 235, 237 nn., 436.
 Nicolas 232.
 Nicolay John 942.
 Nidhard 652 n.
 Niedner 534.
 Nippold, prof., 68, 88, 457, 965.
 Nitsch Dan. 310.
 Nissa 242.
 Nix Hermann 932.
 Nizozemí 258, 498.
 Nizbor 243.
 Noailles, vév., 643.
 Nobili de, Rob. 248.
 Noc Bartolomějská 814 nn.
 Noël Fr. 215.
 Nöldeke 766.
 Norbert 612, 731.
 Norbert-Platel 191, 194, 725, 731.
 Nordau Max 1006.
 Norimberk 137.
 »Nouvelles ecclesiastiques« 85.
 Nova Colonia 187.
 »Noviny církevní evangel.« 985 n.
 Noyelle, de Kar. 283, 1122.
 Numismatika 239, 252.
 Nuñez Balt. 1020.
 Nussdorfer B. 174
 Nunning Heř. 548.
 nn., 177 n., 180, 601, 625, 631.
 Nyassa Lud. 249.
 Nyassa, jezero, 249.
 Oates Titus 803, 906.
 Obchody jesuitů 599 nn. — dekrét Filipa V. 599. — svědectví na prospěch jesuitů 601 n. — Lavalette 606 n. — hano-pisy 612 nn. — poklady 617 n. — bully pap. proti obchodu 619. — obchod dle práva kanonického 621 n.
 Obléhání Brna 315. — Prahy 316 n., 1050.
 Obligatio ad peccatum 524 nn.
 Obracení na víru 991 n.
 Obrana vlasti 315.
 Obrázky svatých 1037.
 Observatoře v. hvězdárny.
 Odhner 150.
 Odpor vzduchu 229.
 Oedt Frant. 593.
 Oechslil Vil. 668.
 Ohavnici nelidství v Santiagu 883 n.
 Oliva P. 192 n., 347, 594, 1122.
 Olivský mír 556.
 Olivaint 852.
 Oliver G. 808, 810.
 Olomouc 215, 216, 247, 270, 578, 904 n.
 Omer St. 811 n.
 Oncken 523, 847 n.

- Onez Garz. Mart. z Loyoly 883.
 Opařany 860.
 Opava 288, 593.
 Opocensko 406.
 Oppelt 243.
 Oppersdorf Frant. 344, 436.
 Optika 216 n., 222 n.
 Oranžský princ 798 n.
 Orban Ferd. 328.
 Organizace řádu T. J. 1123 nn.
 Orgie v Nov. Sandeku 1005.
 Orinoko 198, 631.
 Oriona mlhoviny 218.
 Orlandini 13.
 Orleans 697, 802.
 Osnabrück 846.
 »Ostdeutsche Rundschau« 831, 1037.
 Otcovražda 485.
 Otis, gen. 1036.
 Otrávení Jindř. Lucemburského 65. — tří kardinálů 1032. — pap. Klementa XIV. 56 nn., 1042. — současně zprávy 57 n. — domněnky a pověsti 60. — svědectví zpovědní-kovo 61. — lékařů úsudky 61. — do-brodání 62. — úsudky pozdějších dějepisců 62 nn.
 Otrokářství jesuitů 625 nn. — obžaloba Pombalova 625 n. — lživost obžaloby 626. — pravda 626 n. — breve »Commis-sum nobis« 627. — Vieira 629 n. — »Immensa pa-

- storum«, bulla, 630 n.
 Ottersweiler 590.
 Otto, kard., 581.
 »Ottův Slovník Naučný« 118 420.
 Otuquis 199.
 Owen Hugh 1015.
 Oxenstjerna 150, 160, 163, 170.
 Pacca, kard., 837.
 Pád těles 229, 231.
 Paderborn 85, 746 n.
 Paget 1015.
 Pachner Frant. 234.
 Palacký 287 n.
 Palafox 614, 616.
 Pálení čarodějnic 964 nn.
 Paleontologie 247.
 Palestina 13.
 Palladius 491, 767.
 Pallavicini 212, 1089.
 Pallhausen V. 517.
 Palma Sixt. 366.
 Palma 252, 702.
 Panamský švindl 1036 n.
 Panne 902 n.
 Pantheismus 1082.
 Pantheon 28, 30.
 Pantograf 224.
 Papebroch 250, 287.
 Papežský komplot 906 n.
 Parana 176.
 Paraguay 172, 181, 187 nn., 199, 201, 603 nn., 628, 913 n.
 Paräus (Pareus) D. 124 n., 669 n.
 Paret Henri 1007, 1036.
 Parhamer 33, 35, 329, 655.
 Parieu, de 852.
 Parita 152 nn.
 Parker E. H. 767.
 Parma 14, 229.
 Parry 1015.
 Patiz 41, 57, 128, 208, 215, 261, 419 n., 636, 698, 701 n., 706, 816, 820.
 Pascal 457, 459, 463, 468 n., 474, 481, 498, 725, 778, 1159.
 Paslunce objevení 224.
 Pasov, město, 155, 449, 558, 590.
 Passionei 736.
 »Pastoralis officii«, bulla, 1060.
 Patiss Jiří 883, 924.
 Paulin Kar. 640.
 Paullini 746.
 Paulsen 465, 478, 537, 777, 784.
 Paulus 126, 489, 491 nn., 1034.
 Pauthier 766 n.
 Pavel III., papež, 5, 620, 625, 1060, 1103. — V., 484.
 Péče o blaho lidu 318 nn.
 Peinlich 341, 448, 580.
 Peking 193, 209 n., 620, 727 n., 1031.
 Pelami Juv. 743.
 Pelcl (Pelzl) Fr. 242, 273, 280, 380, 381, 388.
 Peralta Jos. 600.
 Pereyra 728.
 Perry 264.
 Perspektiva 256.
 Peru 197, 202, 628.
 Pérusseau 647, 839.
 Peschek 99 n., 107, 123, 132, 147, 153.
 Peschel 229.
 Pešina Tomáš 302, 1139.
 Petavius 219, 253, 1189.
 Péterffy 106.
 Petit Jean 660 nn., 693.
 Petitot 700, 706.
 Petre Edv. 794 n., 800 n., 803—813.
 Petri Olaus 659. — Vavř. 658, 659.
 Petrohrad 221.
 Petrozelinus Jakub 377.
 Petzholdt 207.
 Pezenas 203.
 Pfarrkirchner 282.
 Pfeffer 546.
 Pfothenhauer 187.
 Philadelphus Mar. 377.
 Philippson Mar. 74, 522.
 Philopater 6, 1013.
 Photenhauer 742.
 Piccolomini 269, 1122.
 Pickl Ign. 221.
 Piemont 898.
 Pielink Pav. 298.
 Pies, far., 1039.
 Pietismus 406
 Pichler, baron, 52.
 Pilgram 208, 219 n., 438.
 Pirna 391.
 Píta Jan 414.
 Pithou Petr 509.
 Pius IV. 112, 620. — VII. 8, 1094. — IX. 1097, 1136.
 Plachý (Ferus) Jiří 278, 303, 311 n., 316.
 Plán ďábelský proti rodině Ubao 1027 nn.
 Plán válečný k vyhubení kacířů 909 nn.
 Plány studijní 334.
 Planoucí hranice v. Hranice.
 Pleissenburk 876.

- Plessen 137.
 Plavňovský V. 331.
 Pleyer 243.
 Plzeň 309.
 Pneumatika 216.
 Poda Mik. 233 n.
 Podlaha A. Dr. 359, 382, 513.
 Podporování chudých 318 nn., 571 nn., 682.
 Podvod jesuit. s krví 907 n.
 Podvod Si-ngan-fuský 762 n.
 Podzemní chodba v Madridě 1039 n.
 Poesie 237, 254, 304, 1080.
 Poět du, markýz 1033.
 Poggendorf 217, 230.
 Pohl, rada, 989.
 Pokání řádu jesuit. 1111 n.
 Poklady jes. 569 n. — v Paraguayi 604 n.
 Polanco 14, 1104.
 Polenz 670, 687, 697 n., 699, 706, 814, 817, 822.
 Pöhlitz 999.
 Pollach Dr. 964 n.
 Pöllnitz, komoří, 860 n.
 Polock 559.
 Polsko 22, 70, 555, 561. — Polska I. dělení (1773) 33 až 36.
 Poltrot 698.
 Pombal 172, 178, 422, 424, 426, 443, 596, 601, 611, 618, 620 n., 626 n., 631 n., 638, 732, 1004.
 Pompadourová 647, 839 n.
 Pongratz Štěp. 154.
 Pontanus 242.
 Porretanus Gilbert 1088.
 Portugalsko (Portugalci) 14 nn., 28, 173 n., 199, 215, 423, 433, 631.
 Porýnsko 16.
 Poslušnost slepá 528 n. — žáků jesuit. 1018 n.
 Poslušnosti slib. 1106, 1115.
 Possevin 636, 753, 898 n.
 Postilla Koniášova 408 n. — Scipionova 304.
 Powell 811.
 Pozorování komety 215 nn.
 Pozzo Andre, dal 256.
 Práce kulturní jes. 197 nn.
 Praha 75, 131, 143, 153, 212, 215 n., 243 n., 247, 288, 299, 309, 315, 323, 330 nn., 337, 347, 359, 365, 381, 389, 578, 588.
 Prat 672, 693 n., 701, 706 n., 709, 752.
 Prateolus 1034.
 Pravidla Koniášova 372 n. — řádu jesuit. 1021.
 Právo kanonické 1081.
 Právo válečné jesuitské 913.
 Pray 252, 287, 725, 730.
 Predikant za živa zazděný v Olo-mouci 904.
 Prešpurk 90, 94, 439.
 Priest St. 422, 597.
 »Principe« 76.
 Probabilismus 474, 484.
 Process de Buckáv 925 nn. — Straubinský 929 nn.
 »Program královcký« 96 nn.
 Prohlášení augsbur. vikar. proti proklínací formulí 109—112.
 Proklínací formulář v. formulář.
 Propaganda protest. 20.
 »Propyleum« 250.
 Protestantismus 258 n. — vyhlazení 5 nn., 13 n., 26, 1041.
 Protestantské kostely 13 nn., 1010.
 »Protest. Familienblatt« 930. — »Sonntagsblatt« 860.
 Protireformace 258 n., 496 nn.
 Provincie jesuitské 14.
 »Provinciální listy« 459 n., 473, 1157.
 Pruntrut 335.
 Prusko 16, 22, 152, 391, 790.
 Průša Frant. 408.
 Předpisy tajné viz Monita secreta.
 Přechod Merkura 218. — Venuše 212 nn.
 Převalski 211.
 Příbram 365.
 Příchovský, arcib., 299. — jesuita 338.
 Přijmy jesuitů 569 nn.
 Přímda 243.
 Přírodověda 208, 247.

- Příručky mravouky 464 n.
 Prísaha jes. 825 n. — konvertitů 99. — krivá 28, 1015 nn.
 Pubička Fr. 243, 292.
 Pufendorf 602, 857.
 Puy du 509.
 Quérard 63.
 Quintanius 218.
 Quintin 165 n.
 Quirini Em. 174.
 Raab Ign 255.
 Rabago 179.
 Rada sp. něm. 519 n.
 Rady evan. 1112 nn.
 Raff 260.
 Ragvaldi Reinh. 659.
 Rákoczy Jiří 151, 154, 651.
 Rakousy Dolní 23, 121, 138, 501. — Horní 121, 139.
 Rakousko 23, 39, 41, 300, 500, 591, 739.
 Rainolds (Reynold) 674 n. v. Rossäus.
 Rambach 114, 910.
 Rampolla 975.
 Ranc 1007, 1036.
 Rango 94.
 Ranke 419, 422, 442, 468, 488, 518, 534, 571 nn., 643 n., 645, 647, 651, 683, 685, 690, 698 n., 700, 705, 708, 722, 795, 802, 817, 835 n., 838, 862, 910, 1041.
 Rapp 591.
 »Ratio studiorum« 773 n., 1140 n.
 Raumer 16, 29, 699, 706.
 Ravailac 693, 705 n., 719, 919, 940.
 Ravignan 432, 442 n., 453, 598.
 Raynal 836.
 Raynaud Theofil 377.
 Reformace kat. v Čechách 505 n. — pronásledování nekatolíků 505 n. — trestání haeretiků 510 n. — missie 512 n.
 Reform. drama 17 n.
 »Regesta Boica« 517.
 »Regimini militantis«, breve, 5.
 Regis 204.
 Regulae Societatis Jesu 1104.
 Reichenach, baron, 1037.
 Reichensperger 353, 849.
 Reichmann 87, 121, 551, 771.
 »Reichsbote« 827 n., 831, 1008, 1031 n.
 »Reichspost« 1038
 Reiffenberg 569, 574, 612.
 Reinfried 590.
 Reinhardtstötner K. 17, 259.
 Reinhold 916.
 Reiser Ant. 90.
 Rektorius Jiří 311.
 Rembrandt 257.
 Remeš 902.
 Rémusat 192 n., 766.
 Renan 765.
 Renata, vévod., 502.
 Rennez 913 n.
 Restrikce j. 32, 1016.
 Retz Frant. 174, 212, 308, 1122.
 Retzer 439, 916.
 Reuchlin 534.
 Reumont 63, 65, 67, 419, 422, 427, 772.
 Reusch 68, 87, 461, 729.
 Revoluce francouzská 832 n. — ovocem jesuitů 832 n.
 — příčiny: nevěra 833 n — jansenismus a galikanismus 834 n. — encyklopaedisté 836. — korupce na trůně 838. — generace revol. doby 840 n.
 »Rev. de Mons« 926.
 Reyský 436.
 Rezek A. dr. 323, 386, 390, 406, 508.
 Rezzonico, kard., 60.
 Rhetorika 1080.
 Rheydter Volksztg. 831.
 Rhomberg Ig. 441 n.
 Ribadeneira 695, 1020.
 Ricci, astronom, 209.
 generál 36, 56, 64, 441 n., 452 n., 575, 596 n., 608, 613, 1122. — Victor 193.
 Riccioli 228 n.
 Riecepti Filip 252
 Rieger G. C. 905.
 Rieloff F. dr. 1035.
 Riesa 857.
 Reiser Ant. 90.
 Riezler 500, 974, 1019, 1023.
 Riffel 526, 545, 676.
 Rigetti-Panich 331 nn.
 Richardot 1094.
 Richelieu, kar. 637 n.
 Richeom Lud. 666.
 Richtenburg 212.
 Richter E 212, 693. — Jindřich 197. — kaplan 552.
 Richtík Ferd. 350.
 Ringseis 655.
 Rink 654.
 Rinn Lud. 1021.
 Rio-Davao, řeka, 262.
 Rio de Janeiro 174, 617, 628.

Rio Negro 198.
 Ripaldo 1090.
 Ripert de Monclar 186.
 Ritter M. 128 nn., 140, 145, 817, 901, 1015.
 Robert 928.
 Robespierre 841.
 Roblet 261.
 Rocci 651.
 Roda 69.
 Rodriguez 31.
 Roermond 69.
 Roh P. 544 nn., 550, 552, 956 n.
 Rohm Jak. 248.
 Röhrich 126.
 Rochefoucauld, kardinal, 637.
 Rokyta Jan 1156.
 Rommel 504, 644, 647, 654, 686, 799, 811.
 Roncaglia 458.
 Ronge 469.
 Rönnecke 20.
 Roothaan 351, 539, 1122.
 Ros Ant. 901.
 Rosa ursina 218, 762.
 Roscellinus 1088.
 Rosenberger 222, 232.
 Rosenbusch 123.
 Roseffius 582.
 Roschmann Kr. 347.
 Rösner 554, 568.
 Rossäus 123, 673 n., 903, 1013.
 Rotáč. čas slun. 217.
 z Rotala Jan, hr., 316.
 Rothe 478.
 Rothfischer Fr. 841.
 Rousseau 479, 823.
 Rovník sluneční 217.
 Rozaven 1094.
 Rozšíření cirkve katolické 19 n.
 Rožemberk Vil. 337.
 Rubens 256.

Rudolf, princ rak., 655. — II., císař, 121 n., 126, 332.
 Ruff Jos. 440.
 Rümelin 995.
 Rumer 155, 158.
 Rusko 22, 351.
 Rybička Ant. 278 nn., 292.

Řeč etruská 251.
 Řeč generála jesuitů 1026.
 Řeči orientální 1081.
 Řehoř X. 433 — XIII. 5, 6, 82, 611, 620, 823, 902, 1155. — XV. 1155. — z Valencie, jesuita, 666, 724, 1086, 1090. — svatý 376, 378.
 Řezno 162 n., 165, 212, 346, 389, 559.
 Řeže v Kalabrii 899.
 Řeže Piemont. 898 n.
 Řím 6, 13, 20, 28, 30, 35, 38, 40 n., 48, 57, 71, 188, 206, 208, 215, 224, 226, 254, 264, 298, 352, 422, 434, 628, 647, 661.
 Římský breviář 18 n.
 Řízení úmyslu 481.

Saa Em. 666
 Sabatier 1033.
 Sacchini 898 n.
 Sagasta 1029.
 Sagner K. 216, 243.
 Sailer Mich., bisk., 436 n., 1024.
 Saint-Priest 647, 840.
 Saint-Simon 641, 644, 646.
 Salas, de Diego 182.
 Saldanha, kard., 613, 620.
 Salerno 865 n.
 Salicetti Nat. 61.

Salig 114, 910.
 Salisbury Jan 660.
 Salius Mik. 299, 311.
 Salmasius 670.
 Salmeron 14, 527.
 662, 1090.
 Salvatierra Mar. 202.
 San Carlos 198.
 San Clemente 122.
 Sand 670.
 Sandek Nový 1005.
 Sandep Mik 1013.
 Sangaletti 740.
 Sanchez 454, 487.
 San José 199.
 Santa Cruz 176
 Santa Fé 205, 601, 603, 959 n.
 Santiago 883 n.
 Santini 565.
 Sarkander Jan 147, 1189.
 Sarpi 675, 718.
 Sartori 734, 741.
 Sasko (Sasové) 75, 101, 853 n.
 Sašulíčová Věra 677.
 Sbírký mincí 239.
 Sbírký zoolog. 263.
 Scaliger 233, 253.
 Sciout 834.
 Scioppius 1159.
 Scipio (Berlička) Voj. Seb. 285, 304, 309.
 Scotti 737.
 Scribonius 969.
 »Scrupuli non Scrupuli«, spis, 325.
 Scultetus 257.
 Sebastian sv., město, 69.
 Secchi 207, 264.
 Secken 873.
 Sedulius 1034.
 Segesser Fil. 696.
 Seghers 255.
 Segni 441.
 Séguiran 637.
 Sekstetr Mat. 360 n.
 Seminarium Gregorianum 260 n.

Senkenberg 130, 135, 154, 166.
 Senn Jan 1042.
 Serarius 287, 774.
 Serry 723 n.
 Servet Mich. 489 n.
 Sévigné, de 482, 642.
 Shangai 1032.
 Schäfer Jin. 172, 632.
 Schaffgotsche J. 389.
 Schacht Jind. 168.
 Schall Adam 19. nn., 209, 216.
 Schardt Křiš. 339.
 Scharf Frant. 364.
 Schaten 251, 287, 745 n.
 Schauerte 167.
 Scheeben 1096.
 Scheiner Křiš. 217 n., 223 n., 762.
 Schelling 1095.
 Scherffer 208, 236.
 Schiaffino, kardinál, 742, 1032.
 Schiffermüller Ign. 241 n.
 Schiller 913.
 Schilling Max. 846.
 Schlayer Ben. 215 n.
 Schlegl Fürcht. 965.
 »Schlesische Volkstz.« 1006.
 Schlick, hrabě, 511.
 Schlösser Arn. 147.
 Schlözer 756.
 Schmeizel 555.
 Schmid Kr. 437, 519.
 Schmidl Jan 290 n.
 Schmidt 709, 716, 840.
 Schnurrberg 581.
 Scholastika 1089.
 Schöll 64, 67, 127, 418, 433, 457, 607, 716, 751, 753, 835, 839.
 »Schönheider Wochenblatt« 831
 Schoppe (Scioppius) 70, 576, 580.

Schott 223, 227 n.
 Schöttl 212.
 Schottwien 91.
 Schreiber 123, 335.
 Schrötter 110.
 Schultz Wald. 201.
 Schulze (Berlin) 431, 496.
 Schwab 661.
 »Schwäbischer Merkur« 15.
 Schwartz 226.
 Schwärzler 980.
 Schweizingen 212.
 Schwerin, hr., 561.
 Sichel 250.
 Sigmund, císař, 124. — král švédský, 497, 658.
 Simeo 764.
 Simonin 426.
 Simprecht 491.
 Si-ngan-fu 763 n.
 Singer 39.
 Sinussi 1021.
 Sion 99.
 Sirmond 251, 266, 287, 640.
 Sirotčince 269, 327 nn.
 Sismondi 704, 708, 713, 716.
 Sixtus V., papež, 1089, 1155.
 Skeyde 437.
 Skrochovský J. 360 n.
 Skvotěcký 338.
 Skvrny, na měsíci 231. — na slunci 217, 221.
 Slavata Vil. 134 n. 1061, 1156.
 Slaviček Kar. 209.
 Slezsko 142, 437, 503, 590.
 Slib, chudoby 571, 1107, 1113. — posl. služnosti 1106 n., 1115. — čistoty 1115.
 Sliby r. S. J. 1071 nn.

Sliby vymyšlené 909.
 Slovník 803.
 Smith 632.
 Smlouva s kacíři 124 nn.
 Smrt Kalvín. 1034. — Luthrova 829.
 Smržice (Mor.) 216.
 Snášelivost národnostní 270 nn., 284.
 Snellius 219.
 Sněm říšský 353 nn., 482 nn., 1014.
 Soběšlavský Tom. 366, 377.
 Socha sv. Jana Nepomuck. 198, 225.
 Sochařství 258.
 Soissons, de 644.
 Soldan-Heppe 967 n.
 Soliman Jul. 291.
 Solnohradsko 907 n.
 Solothurn 470.
 Somer 796.
 Soto, domin., 1089.
 Sotomayer 178.
 Sotus 665.
 Souciet 210.
 Soudy čarod. 966 nn.
 Souches 315 n.
 Southey 172 n., 175, 187, 188, 602 n., 625, 628 n., 631.
 Southwell 192.
 Souza 426.
 Spanberger 349, 513.
 Spancken 746.
 Spangenberg 377.
 Spanheim, prof., 162, 164. — vyslan. 647.
 Spanauer 348.
 Spaun, hrabě, 814.
 Spe B. 305, 548, 967 n.
 Sperl A. 721.
 Spěvák Jan 311.
 Spiegel Dr. 846.
 Spiknutí prachové 904 n.
 Spinola 859.
 Spittler 433, 649, 662, 695, 717, 840.

- Společnost transatlantická 1007 n.
Spolek růžen. 986 n.
Spol. r. něm. 519 n.
Spotecus Chr. 1139.
Squire 902.
St. Borjas 182.
St. Louis 174 n.
St. Paulo 187.
S. Sacramento 173.
St. Salvator 215.
St. Thome 177.
Staff Jan 303.
Stahl 695.
Standard 1046.
Stanley 902.
Stansel Val. 215 n., 244, 247.
Staphylus 1013.
Stapleton 123.
Starck, min., 520.
Starhemberg, hrabě, 714.
Starožitnosti 227 n.
Stafenský Vác. 311.
Statika 216.
Stattler Ben. 917.
Stäudlin 455, 477.
Stavitelství 257.
Steffens Jindr. 479.
Stein 531, 664.
Steinfeld 581.
Steinkeller 212.
Steitz 533.
Stendhal 814.
Stengl Jiri 311.
Stephanides P. 512.
Stepling Jos 212, 217, 243 n.
Sternkopf Křiš. 163.
Stewart Petr 1013.
Steyer 243.
Steyrer A. 251, 287.
Stieve 80, 128, 688, 723.
Stimmen aus Maria Laach 964, 993.
Stöcker 21, 829, 986 nn.
Stockholm 161, 163, 168.
- Stolberg Bed. 269.
Stolberg-Wernigerode, hr., 987 nn.
Století XIX. 260.
Stonyhurst 23, 264.
Storchenau 438.
Stork 236.
Straněnský Jan 377.
Strassoldo A., bisk., 444.
Strašidlo ve Vidni 860 n. — v Drážďanech 873.
Straubing 449, 929 n.
Strehlová M. 109.
Streitwolf 89, 99.
Strengnäs Mik., arcibiskup, 658.
Středa Mar. 315 n.
Strobel Mat. 175, 178 nn.
Stryk 858.
Stuartovci 794.
Stubenrauch 929 n.
Stubenvoll 260, 335.
Studium, filosofie u jezuitů 1081 nn. theol. 1085 nn.
Studnička F. J. 244.
Stumpf Kil. 727.
Sturmfelder, svobod. pán, 112.
Stuttgarter Evang. Sonntagsbl. 991 n.
Suarez 527, 671, 678, 1090, 1100.
Suffren 637.
Sugenbeim 34 n. 164 n., 344, 585, 736, 738.
Suchius Jan 311.
Sulczewski 1005.
Sully. 710.
Sunderland 799, 806.
Surius 1034.
Sušický Simon 505.
Svátek Jos. 247 n.
Svaz evangelický v. Evangelický svaz.
Světla (Zvetl) 142.
Swieten, van 570.
- Swindborn 811.
Svoboda Jan 311. — Josef 294, 296, 330, 337, 348 nn., 388, 414, 508, 513, 1049.
Svojský Leop. 311.
Sybel 852.
Sýkora Jan 311.
Sylvius Eneáš 275.
Syrakusy 207.
Széchenyi 211, 767.
- Šebastian Dom. 618.
Šimek Jos. 289.
Šimonides Pav. 350.
Školy církevní 994 n. — indianské 263. — jesuit. 11, 17, 263, 1138 n. — státní 993 n.
Šlik Fr. J. 383, 393.
Španělsko (Španěle) 13, 16, 20, 44, 50, 173, 181, 189 n., 200, 215, 217 n., 252, 423 n., 428, 602, 652, 675, 321.
Špitály 327 n., 332 n.
Štávnice 754.
Štelcar Jan 366.
Štětín 165 n.
Šteyer M. 302, 304, 306 n., 311, 408.
Šteyerová Mar. 307.
Štraubing 346.
Štrassburk 491.
Šturm Jan 789. — Vác. 278, 311 n.
Štuttgart 650.
Štýrsko 23, 144, 501.
Šumberk 309.
Šuvalov 834.
Švábsko 440.
Švédsko (Švédové) 165, 168, 170, 303, 315 n., 494, 558, 658, 904.
- Švenda Fr. 290, 311.
Švindl panamský 1036 n.
Švýčary 16, 23.
- Taubner 512.
»Tägl. Rundschau« 831.
Tachard 204, 211.
Taifun 1034.
Taine 833.
T'ai-tsong 767.
Tallien 841.
Tamburini 468, 1122.
Tanner 72, 127, 155, 158, 243, 283, 308, 311, 967 nn.
Taño Diar 628.
Tan-Scian 728.
Tanucci 60, 182, 188, 430, 432.
Taupe Kar. 234.
Taus Křiš. 255.
Tavernier Jer. 901.
Tavora de, markýzka, 602.
Techo del Nicol. 627.
Telč 594.
Tellier, Le 642, 644.
Temešvár 594.
»Témoignage, Le« 826.
Terentius Jan 216.
Terlinden 1033.
Terry 834.
Terriesi 800 n.
Terezianum 237, 239 nn.
Tesánek Jan 243 n.
»Teutscher Merkur« 913.
Thammer Th. 490.
Theatrum Europ. 863.
Theiner 37, 42, 48, 65, 67, 422, 429, 451, 864.
Theiser Jiri 337.
Theologie 1081, 1085 nn., 1094. — schoolastická 1085 nn.
- Thiers 1158.
Tholuck A. 545, 1019 n.
Thoman M.
Thomasius 973.
Thou, de 750 n., 824.
Thugut 239.
Thurn 121, 131 n., 134, 144, 154.
Tian San 201.
Tibet 2 1.
Tieffenthaler 249.
Tientsini 1031.
Tiller Jan 839.
Tilly 121, 584.
Timarche 850.
Timoni 596.
Timpe 917 nn.
Tirnberger 212.
Tocqueville 833.
Toking 204.
Toletus 485.
Tolerance 957.
Tomáš Akvin., sv., 457, 527, 662, 673, 783, 1018, 1088, 1092, 1100.
Tomek 508.
Tonner Em. 271, 273.
Topelius Zach. 169.
Torregiani 423.
Torres Diego 626.
Torstenson 315.
Toruňské krveprolití 554 nn.
Toulon 351.
Tournon, kard., 191, 613, 724 n. — markýz 726. — město 750.
Tovaryšstvo Ježíš. v. Jesuité.
Trautmann K. 258.
Traviči jesuitští 721 nn., 1045. — oběti: pap. Nlement VIII. 722 n. — kard. Tournon 724 n. — princ Eugen Savojský 732 n. — císař Leopold I. 735.
- Trevir 287, 877.
Triesnecker F. 240 n.
Trigault Mik. 764.
Trnava 106, 208, 212, 300.
Trutnovský Jan 311.
Třebenice 1042.
Tschakert 88, 357, 551.
Tschernembl 140.
Tschudi 888.
Tuba magna 84, 638, 1003.
Tucci 1140.
Tucuman 627.
Timarcho 202.
Turci 637 n.
Turgot 834.
Tütz, zámek 937.
Tux Kar., 176.
Tybel Vác. 370, 408.
Tyranovražda výmyslem jezuitů. 6 8 nn. 685 n. — vražedný dekrét lutheran. biskupů 658 n. — učení Jeana Petita 660 nn. — učení jesuit. theologů 662 nn.: (Salmerona 662 n. — Rhore de Valentia 663. — Les-sia 664. — Becana 665 — Heisse 665). učení protest. theologů a juristů 667. — porušení obžaloby 671 n. — Rossäus (Rainhold) 674. — odpor se skutečností 675. — attentáty 676 n.
Tyrius 1140.
Tyroly 23, 139.
- Ubal dini, nuncius, 706 n.
Ubaio 1027 nn.
Účel posvěcující protestedky 536 nn.,

1045. — obžalobci 536. — smysl této zásady 538. — učení jesuitů 539 n. — Institut 539. — moralisté 540. — žalobci 543. — P. Roh 544 n. — Busenbaum 543 n. Wagemann 1045. Učení jesuitů o křivé přísaze 1015 nn. Účetnictví 241. »Učiteljski Tovarišč« 553. Ugarte 884 n. 888, 890. Ugarteus Juan 202. Uhlfeld 238 n. Uhry (Uhři) 23, 89, 97, 103, 106, 117, 121, 144, 157, 503. Ulm 108. Umění jesuitské 254 nn. Umění a vědy 206 nn. Úmyslu řízení 481. Ungar 280. Unie Kalvin. 127 nn. 130 nn., 134, 137, 140, 149. Urban VIII. 13, 619, 625, 627. Ulrichs 227, 253. *) Ursinus Jiří 168. Urspringer Fr. 347. Uruguay 173, 176. Ušchner 64. Ústava řádu Jes. 1103 nn. Ústí n/Lab. 147. Utrakvisté 126 n., 135, 144, 150. Waldelirios 174 n., 177 nn., 180—184. Valdenští 898 n. Valdštyň Albr. 584., 652. Valentia, de Řehoř 80, 663. Valentyns 927. Válka 30letá jesuity způsobená 119 nn. — důkazy obžal. 119 n. — vlastní strůjci 127 nn. — záminka 131 nn. — plány knížat Unie 137 nn. — utlačování katolických stavů 138 nn. — Bethlen Gabor 144 n., výstraha kurfiřtův 146 n. — snášelivost jesuitů 124, 156 n. — pryč od Jesuitů 155 n. Válka v Číně 1031. — něm. francouz. 845 nn. — v Paraguayi 172 n. — s Turky 592 n. Vallée-Poussaint, de 926. Valois (Valesius) 253. Valparaiso 888 n. Valta Mich. 216. Varadé 701 n. Varazdín 220. Varšava 554, 557, 567. Vasari 814. Vasquez Angel 892. Věda a umění 206 nn. Vehse Ed. 35. Velez J. M. 12. Venuše přechod 754 n. Verbiest 193, 208. Vermeiren 926. Vermigli 489. Verneuil, de 709. Vervaux 81, 287. Veselý Fabian 811. Vesendorf 501. Vest 263 n. Vestfalsko 16. Větrovský 311, 510. Vetter 674, 903, 1013. Veytažní nauč. 408. Vicecomes Ig. 1122. Vico, de 207, 264. Victorius 334. Videň 37, 40, 46, 116, 119, 134, 154, 208, 212, 215, 220, 235 nn., 241 n., 287, 299, 334, 340, 451, 511, 579, 592, 741, 915. Vieira Mat. 311, 318, 629 n., 632. Vigo Jaime 1008. Vilém Oranžský 857, 901. — vévoda bavor. 10, 80, 582. Villalon 602. Villers 730. Vilvorde, de 927. Vinařický Kar. 312. Vincente 628, 1044. Vindek (Windeck) Pavel 122, 158. Virtembersko 23, 496. Viry vyznání rouhačského vznik 89 nn. 1043. — text 91 nn. — rozšíření 94. — vnější důvody proti 105. — vnitřní dův. 115. Visconti 45, 174. Visdelou 211. Vitelleschi Muc. 72, 79, 81, 156, 584, 594, 624, 1122. Viva 458. Vivieu, de 204. Vlasatice 215, 219. Vlasten. jes 268, 298 nn., 304, 306, 315. Vlastivěda 287. Vlček J. Dr. 372, 382. Vogada Jer. 632. Voit Edmund 541.

- »Volk«, časopis, 104. Volk 335. Volksblatt 544. Voltaire 419 n. 459, 482, 637, 643 nn., 646 n., 708, 765, 833 n., 840 n. 1033, 1156. »Vorwärts« 677. Vota 805. Volka Jan Křt. 286, 294, 298. Vratislav, hrabě 555, 560. — město 215. Vráz E. St. 197. Vražda 917. Vražední kac. panovníků 903. — vzájemné jes. 959 nn. Vražedné úklady o život Gust. Adolfa 159 nn. Vražedný čin jesuitů v Drážďan. 878 n. Vřesovec Vil. 323. Všeruby 323. Výbor něm. spolkové rady 519. Vydra St. 216, 243 n., 278 nn., 311, 574, 1158. — Rud. 311. Vyhlazení protestantismu v. Protestantismus. Výhrada mysl. 476. Výchova jesuitů 769 nn. — Ratio studiorum 773. — cíl vychování 775 nn. — prostředky výchov. 776 n. — tresty a odměny 780 n. — vědění a výchova 785. — opravné návrhy: učební osnova 785. — práce do škol 786. — vyšší učil. 786. — prav. o školách jesuit 787 n. Viz též 1137 nn. Vymamování dědictví v. Dědictví. Vyučování hluchoněmých viz Hluchoněmých vyuč. Vývěva 228. Vzdělanost a jesuité 195 nn. Wagemann J. 1045. Wagenhals 797. Wagenmann 519. Wagner 101, 287, 323, 340. Wagnereck 81, 345. Wachler 96 n., 100, 249, 252, 689, 710., 753, 820. Waitz 172, 746. Wald Sam. 97. Waldeyer 222. Waldstein, arcibisk., 308. Walch 56, 59, 67, 481. Walcher Jos. 239. Wall man. 715. — Ricardo 182 n. Wallenstein 121. Wallraf 259. Walpole 902. Walter Jan, 338. — Scoth 796. Wang P'ou 767. Wappäus 172, 199, 202. Wardhus (Wardoe-hus, Wardoe, ostr., 755, 757 n. Warnkönig 26, 153, 353. Washington 204. Watrigant A. 1023. Wattenbach 119, 266, 713, 744. Weber Jiří 619. — Kar. 872. Wegele 250, 252, 576, 745. Wegener Jiří 211. Wechelové 692 n. Weier 968. Weicker 518 n., 533, 777. Weinreich Mar. 344. Weislinger 95, 108. Weiss 208, 212, 291. Weitbrecht Rich. 537. Welter Křiš. 838. Wendlingen Jan 216. Wessenberger 872. Westenrieder 575. Westeras Jan, arcib., 658. Westphal 847. Wette, de 455, 474, 477, 670, 687. Weyberg 867. White Dickson Ond. 1020. Widl Adam 321. Widman Řehoř 339. Wiecki Vib. 1038. Wiedemann 501. Wieland 237. Wiemann 941. Wiesinger 983. Wilde 228. Wilkens 266. Willart 527. Wilmans 747 n. Wilseck 33, 35. Wilhelm 250, 287. Winckelmann 254, 257. Windeck P. 122, 158. Windthorst 197, 482. Winecke 762. Winter, gen., 904 n. — Zikm. 301, 331. Wintera 132, 134. Wisemann, kar., 493. Wisselová 965 n. Witenberk 662. Witnyédy 91. Witte Leop. 912. Wittich 585. Wittmann 81, 517. Wolf, 611. — Petr 123, 137, 516. — Petr Fil. 716, 719, 722 n., 833. — Rud. 217 n., 229,

*) Na uvedených místech je chybně tištěno *Ulrichs*.

- 447, 759. — Vavřinec 112.
Wolfenbüttel 922.
Wolfsgruber 43, 52, 446, 591, 843.
Wölker Jak. 574.
Worms 14.
»Wupperthal. Volksblätter« 935 n.
Württembergsko 23, 496.
Wurz 438.
Wurzbach 37 n.
Würzburg 109 n., 116, 203, 212, 227, 577, 589.
Wylie 766 n.
Wyoming 263.
Xavier Jan 900.
Ximenes 208, 212.
Yong-čing 210.
Zahn Adolf 489 n.
Zahorowski 68, 70, 87.
Zachia Pav. 57.
Zachování řádu jesuit. 443 nn.
Zanchi 489.
Záповěď knih bludných 368.
Zatmění měsíce 218.
Závaznost ke hřichu 516 nn. — obvinění 516. — učení řádu 520. — rčení »obligatio ad peccatum« 524. — slepá poslušnost 528. — vnitřní odpor 530. — vyvrácení protestant. 531. — odvolání této výtky 534 n.
Závěť Denisova 916.
Závorka Tobiáš 366.
Zavražd. Lincoln 938 nn. — Viléma Oranž. 901.
Zázraky sv. Frant. Xav. a sv. Ignáce 1019.
Zbrojnice jesuit. 900.
Zednářství 915 n.
Zeidler Mat. 316.
Zelada 428.
Zelený Frant. 248.
Zeměpis 243 nn. 248, 262.
Zeměřesení 233.
Zenker 1045.
Zeno Frant. 247, 574.
Zerneke 555, 567.
Ziegler 502, 536, 1019, 1023.
Zikawei 262, 264.
Zimmermann Alf., 139, 173, 628, 633.
Zirngiebel 103, 571.
Zitelmanová Kat. 1040.
Zittel 23.
Zlatá dennice 362 n. 365, 367 n. 369, 375, 377 nn. 383 n., 390 n., 393, 396 nn.
Zločiny jes. v Sasku 853 nn. — strašidlo ve Vídni 860 n. — korunní klenoty 863 — obrácení kurprince 864 — vyznání víry kurprincovo 863 -- strašidlo v Drážďanech 873 — intolerance protestantská 875 n.
Zniovský Jan 339.
Znojmo 215.
Zöckler 1022.
Zöllner Mich. 520.
Zollern, hrabě, 156 n.
Zorzi 652.
Zpověď gener. Marie Terezie 33 nn., 915, 1042 — rozšíření této bajky 34 — úsudek dějepisců 40 n. — vyvrácení 42 n.
Zpovědníci při dvoře francouz.: Auger 635. — Cotton 635. n. — Arnoux 637. — Ségurian 637. — Suffren 637. — Caussin 638. — Bagot 640. — Jacques Sirmont 640. — Dinet de Moulins 640. — Annat 640. — Ferrier 640 — de La Chaise 641, 644 nn. — Perusseau 647. — Desmarêts 647; — při dvoře vídeňském: Becan 650. — Lamormaini 651 n. — Nidhard 652. — Miller 653. — Bischoff 654 — Menegatti 654 — Parhamer 655 — Kampmiller 655.
Zrušení řádu jesuit. v. Jesuitů zrušení.
Zucchius Nic. 228.
Zukunft 1044 n.
Zurbaran 256.
Zwiker Jul. 209.
Zwingli 496, 668, 670.
Zvuku šíření 225
Žáci chudí 333 až 344, 1149.
Žáci jesuit. 1018 nn.
Žalanský Havel 366, 377.
Ženeva 187.
Ženitba Ad. Schalla 191 nn.
Židé 388.
Život jesuit. 482 nn.